

**Scrisori către
LIVIU RUSU**

Colecția
Școala Ardeleană de Critică și Istorie Literară

Colaboratori:

Rodica Baconsky – traducerea scrisorilor din limba franceză (12 la număr) și adnotarea acestora.

Vasile Voia – traducerea scrisorilor din limba germană (75 la număr) și prefațarea acestora.

© Editura Școala Ardeleană, 2020
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel. 0364 117 252; 0728 084 801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,
redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel./fax 0364 117 246; 0728 084 803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro,
esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Scrisori către Liviu Rusu / ed. îngrij., pref., notă asupra ed. și indice de

nume de Ilie Rad. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2020

Index

ISBN 978-606-797-517-8

I. Rad, Ilie (ed. șt.)

821.135.1

Coperta: Kőnczey Elemér
Editor: Vasile George Dăncu
Tehnoredactare: Cristina Brait

Scrisori către LIVIU RUSU

Ediție îngrijită, prefață,
notă asupra ediției și indice de nume de
Ilie RAD

Cluj-Napoca
2020

Liviu Rusu (1901-1985)

CUPRINS

Gânduri despre tatăl meu (Liana Marta Rusu)	27
Dincolo de cuvinte (Dana Marta).....	29
Prefață (Ilie Rad)	31
Notă asupra ediției.....	47

SCRISORI CĂTRE LIVIU RUSU

Chestionar despre creația artistică, lansat de Liviu Rusu.....	61
--	----

Lucian Blaga (1931)

„Mă interesează și pe mine rezultatul anchetei D-tale”	62
--	----

Mihail Sadoveanu (1931)

„Uneori am visat subiecte.”	67
-----------------------------------	----

Nicolae Tonitza (1931)

„Despre cuvântul <i>talent</i> n-am auzit decât foarte târziu – și e un cuvânt în care nici azi nu cred, fiindcă e gol de sens”	70
---	----

Charles Lalo (1936)

„Este puțin prea devreme să vorbim deja de o revenire”	73
--	----

Ovidiu Densusianu (1936)

„Voi releva ceva din pătrunzătoarea d-stră analiză”	75
---	----

Mario Ruffini (1936)

„Vă voi trimite revista în care vor apare recenziile”	76
---	----

Florian Ștefănescu-Goangă (1941)

1. „Ascultam cântecul atât de trist și sinistru al tunurilor și mitralierelor”	77
2. „Te rog să iei măsuri să organizezi un ciclu de conferințe la Sibiu și în celelalte centre ale Ardealului”	78
3. „Îți mulțumesc din toată inima de atitudinea leală și de dragostea colegială ce mi-ai arătat”	79

Aurel Ștefănescu-Goangă (1981)

„Cred că una din perioadele cele mai frumoase din viața mea a fost cea petrecută la Cluj”	81
---	----

Ioan A. Vătășescu (1955)

1. „D-ta, adânc versat, și teoretic, și practic, în psihologia omului, mi-ai spus ceea ce știam și eu întrucâtva”82
 2. „Mă adresez în final universitarului de elită, vechi cunoscut, care unește înțelepciunea antică [...] cu știința frumosului din toate timpurile”85
- Anexa 1.** Memento.....94
- Anexa 2.** Scrisoare către Raluca Ripan 103

Ștefan Bârsănescu (1955)

1. „Ne-am luat crucea noastră și-am purtat-o fără regret!” 120
2. „Dacă-l vedeți pe D-l Blaga, vă rog a-i transmite multe, foarte multe și sincere felicitări din partea mea și-a multor alți ieșeni” 121
3. „Totodată țin să cunoașteți că noi visăm la o zi ca aceea, când D-voastră, d-l Blaga și alți prieteni clujeni veți veni la Iași” 123
4. „Un șir lung de istorici, de la Herodot (întră și Platon) la Iordanes, toți vorbesc de un fenomen de educație la geto-daci” 124

Tudor Vianu (1963)

1. „Este o manifestare de mare onestitate intelectuală, care te cinstește și pentru care te felicit călduros” 126
2. „M-am întrebat dacă va putea obține altceva decât să convingă pe convinși” 127

N. I. Popa (1965)

- „Îți doresc din inimă o recunoaștere rapidă a gradului didactic de profesor, pe care l-ai ilustrat în condiții excepționale” 128

Iorgu Iodan (1965)

1. „Ignoranța este extrem de răspândită astăzi, a devenit aproape obligatorie” 130
 2. „Eu nu pot interveni în discuție, fiindcă problema nu-mi este familiară!” ... 131
 3. „Îl cunosc de mulți ani ca pe un om cu idei înaintate, foarte sincer în toate manifestările lui” 132
- Anexă.** Recomandare pentru intrarea în partid 133

Victor Iancu (1965)

1. „Țin să-ți mulțumesc în mod cu totul deosebit pentru caldă prietenie cu care m-ai primit” 134
2. „Știu cât de preocupat ai fost întotdeauna ca aceste însușiri să devină principii conducătoare în viața noastră universitară” 138

3. „Toată intervenția ta în cazul Titu Maiorescu a devenit un eveniment de ordin național” 140

Eugen Marinescu-Bojoiu (1965)

1. „Stilul Dvs., de o factură superioară, m-a făcut să admir, o dată mai mult, binefacerile culturii și civilizației” 143
2. „Fac apel la părerea Dvs., în care am perfectă încredere” 144
3. „Eu nu v-am cunoscut decât acum, dar vă admir și vă urez o carieră strălucită” 144

Ștefan Bitan (1965)

1. „Odată cu aceste scuze, îmi iau și angajamentul să recompensăm ceea ce am pierdut” 146
2. „Aș dori – și voi lupta din răsuferință – să mă pot considera un discipol de-al D-voastră” 147

D. Păcurariu (1965)

- „M-a bucurat revederea Dv. aici și sper să vă mai pot întâlni din când în când” 149

Monica Dobrei (1965)

- „Presupuneau însă că, în urma comunicării condițiilor propuse de Presses Universitaires de France, editorul argentinian a renunțat” 151

Odette Duval (1965)

1. „Au găsit scrisoarea dumneavoastră privitoare la acceptul dat” 154
2. „Am primit cu mare plăcere în urmă cu câteva zile manuscrisul dumneavoastră” 155
3. „Termenii ceruți pentru redactarea scrisorii sunt din ce în ce mai draconici” 156
4. „Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia” 157

Traian Liviu Birăescu (1966)

1. „A trebuit să fac un memoriu la Ministerul Învățământului, pentru a fi admis la doctorat” 158
2. „Aș prefera sfârșitul lunii, săptămâna între Crăciun și Anul Nou” 159
3. „După cum am aflat de la d-voastră, în mai veți pleca pentru două săptămâni în Germania” 159
4. „Mă bucur că discuția inițiată de D-voastră [...] e un argument hotărâtor în oportuna luptă pentru restabilirea valorilor și combaterea imposturii” 160

5. „A vorbi despre Maiorescu, a scrie despre el, așa cum ați scris D-voastră atunci însemna un act de curaj, asumarea unui risc”	162
6. „Alaltăieri l-am petrecut pe ultimul drum pe acela care a fost profesorul Victor Iancu”	162
7. „Se pare că și la Cluj s-au pierdut vechile tradiții academice, care te obligau la un respect”	163
8. „Opinia unui estetician vizează adâncimea, de pe un alt tărâm decât acela al criticii curente”	165
9. „Speră că într-un timp nu prea lung formalitățile să se termine și să se întoarcă în Germania”	166
10. „N-a găsit cartea lui Pfänder și își exprimă regretul, voia să v-o trimită ca amintire”	167

Monica Lazăr (1966)

1. „Gestul pe care cel mai ales profesor al Universității din Cluj l-a făcut față de lucrarea mea”	168
2. „Numai Lucian Blaga mi-a mai spus așa de frumos «Monica»”	170
3. „La rezeală pot anunța că există 147 texte incriminate (din multe puncte de vedere)”	172
4. „S-a aprobat propunerea mea în legătură cu fixarea unei plăci comemorative la Blaj”	174
5. „Știu că sânteți bun prieten cu Dima”	175
6. „Dvs., care sânteți atât de bun și de înțelegător cu mine, luați toată scrisoarea mea ca atare”	181
7. „Niciodată n-aș ajunge să vă mulțumesc pentru prietenia, bunătața și înțelegerea ce ați manifestat pentru mine”	182
8. „Vă felicit din toată inima pentru cele două contracte cu Maiorescu!”	187
9. „Vă rog, în fine, să-i mai spuneți că e așteptat cu multă nerăbdare și că eu personal mă bucur foarte mult că îl voi vedea în curând!”	190
10. „Mă tem grozav de greșelile de tipar, care, desigur, vor mișuna în text”	191
11. „Asigurarea deosebitei și permanentei mele stime și filiale afecțiuni”	193
12. „Vă rog, din adâncul inimii, să nu-mi refuzați prietenia Dvs., de care sânt atât de mândră și care e una din puținele mele bucurii adevărate și mari!”	196
13. „Să puneți, filosofic, ivirea acestor imposibile încurcături pe seama simplei prostii omenești”	197
14. „Să fiți convins de stima adâncă ce vă păstrez mereu”	200

15. „Toată treaba [...] ar fi avut pentru noi mai mult o valoare sentimentală:
că lucrăm cu Dvs.!” 203
16. „Vă asigur de profunda mea stimă și afecțiune” 204
17. „Am față de Dvs. datorii aproape de neplătit prin slabele mele puteri!” 209
18. „Îmi dau exact seama cât, în ea, corespunde adevărului
și cât (foarte mult!) se datorește exclusiv bunătății și generozității Dvs.!” . 211

Domnica Filimon-Stoicescu (1966)

1. Studiul lui Maiorescu continuă să fie una dintre preocupările dvs.
cele mai vii” 216
2. „Poate ar fi mai bine să dedicați filosofiei un volum independent” 217
3. „A sosit și clipa măgulitoare pentru mine,
de a vă transmite un autograf...” 218
4. „Cu câte drăcuiele pe minut mai blagosloviți *Clanul Maiorescu*?” 219

Vasile Voia

- Correspondența în limba germană a profesorului Liviu Rusu (I) 221

Nikolaus Britz (1966)

1. „Mă bucur să aflu că, în afara Dvs., va participa la sesiunea noastră
și un scriitor din România” 224
2. „Prima tranșă a cărților pentru Dvs. pleacă abia astăzi” 225
3. „Așteptăm confirmarea de primire a cărților, ca să putem proceda la alte
trimiteri” 226
4. „Programul sesiunii are în vedere mai multe referate și discuții detaliate” .. 226
5. „Mă bucur să aflu că veți participa la sesiunea societății noastre” 227
6. „În zilele următoare o să vă parvină din nou cărți” 228
7. „Am în vedere prelegerea pierdută, datorită îmbolnăvirii Dvs.” 228
8. „Aleasă mulțumire pentru comunicarea Dvs. amicală” 229
9. „Este posibil să se fi pierdut pe drum invitația, totuși ea este valabilă” 229
10. „Mă bucur să aflu că veți participa cu certitudine la sesiunea noastră” 230
11. „Vă mulțumesc din inimă pentru participarea la sesiunea
din acest an a Consiliului științific al societății noastre” 230
12. „Fiecare încercare a unei aprecieri ideologice sau estetice ar fi omisă” 231
13. „Vă rog să aveți înțelegere pentru calitatea mea de redactor” 232
14. „M-aș bucura să adun și să public toate anecdotele care au rezultat
din activitatea noastră de până acum” 234
15. „De la Uniunea Scriitorilor din România n-am primit până acum
niciun singur rând” 235

16. „Cu prelegerea d-lui profesor Victor Iancu, <i>Lenau și spiritul austriac</i> , sunt cu totul de acord”	236
17. „Bucureștii nu este interesat și în consecință vom fi puși în situația ca sesiunea să nu poată avea loc”	237
18. „Vă mulțumim pentru angajarea Dvs. totală în serviciul unei fapte bune”	238
19. „Vă mulțumesc din suflet pentru prietenoasa Dvs. scrisoare din 15 august”	239
20. „Simt nevoia să vă mulțumesc din suflet pentru colaborarea în cadrul adunării generale din acest an”	240
21. „M-am adresat Uniunii Scriitorilor din București, cu rugămintea de a-l delega în acest scop pe d-l Balotă”	241
22. „Am rugat Uniunea Scriitorilor să-l trimită pe domnul Balotă la adunarea noastră generală la Sindelfingen”	241
23. „Vă rog foarte mult să dați curs promisiunii și să acceptați să-mi trimiteți manuscrisul comunicării Dvs.”	242
24. „Am anunțat Uniunea Scriitorilor că noi ținem foarte mult la prezența Dvs.”	242

Nicolae Balotă (1966)

1. „Pasajul din Pavese e interesant, arată reflecțiile scriitorului la lectura cărții D-voastră”	244
2. „Mi-am putut da seama de respectul, de admirația pe care tinerii vi-o poartă”	245
3. Atunci am să vă dau și studiul meu despre viziunea D-Voastră estetică”	246
4. „Într-adevăr, în acest număr se află recenzia la cartea D-Voastră”	247
5. „După mizerabilul obicei al redacțiilor, mi-au cerut să fac anumite tăieturi, articolul fiind prea lung”	247
6. „Mi-e o silă de redacții cum nu pot spune”	248
7. „În acest sens mi-am formulat și eu rezerve în referatul trimis”	250
8. „Spuneți câteva lucruri esențiale, definitive despre sau în legătură cu Blaga”	250
Anexă. Culegerea de poezie populară (selecție din volum) a lui Blaga	251
9. „Ați dovedit vrednicia unui spirit creator, fertil, în tinerețe ca și... în a doua tinerețe”	252
10. „L-am citit cu interes, deși m-a cam mâhnit că nu m-ați pomenit printre discipoli”	254
11. „Vitalitatea sa îl ajuta să înfrunte greutăți și obstacole”	256

Doina Graur (1966)

1. „Singura mea dorință e ca lucrarea [...] să se facă [...] demnă de personalitatea de prestigiu internațional, sub îndrumarea căreia am pus-o” 259
2. „Prima întrebare a fost în legătură cu doctoratul” 261
3. „Vă rog să fiți amabil, dacă vreți, să-mi schițați unele sugestii, oricât de sumare” 262
4. „Îndrăznesc să Vă cer un mic ajutor, pe care cred că generozitatea Domniei-Voastre, recunoscută de altfel, nu mi-l va refuza” 264

Vasile Voia

- Correspondența în limba germană a profesorului Liviu Rusu (II) 266

Wilhelm Reiter (1967)

1. „Cu conferința sa, profesorul Daicoviciu a făcut o impresie extrem de puternică” 273
2. „Mă gândesc dacă nu aș putea pregăti pentru Dvs. un turneu de conferințe în Republica Federală” 274
3. „Foarte interesant ar fi pentru un cerc de auditori germani și o altă temă propusă de Dvs.: «Concepția de viață în poezia populară românească» .. 275
4. „Mă ocup cât de curând de această chestiune și o să fac propunerea la forurile competente” 276
5. „Cred că până atunci va fi timp suficient pentru obținerea autorizației de călătorie” 276
6. „Totodată vom înștiința și Ambasada Germană din București, să vă acorde viza de călătorie în RFG” 277
7. „Se înțelege de la sine că cheltuielile de călătorie și sejurul Dvs. sunt preluate de noi, iar conferințele vor fi onorate” 278
8. „Veți ține aici, în Stuttgart, prima conferință, cu tema «Viziunea lumii în poezia populară românească»” 279
9. „Pregătirile pentru conferințele Dvs. în Stuttgart și Düsseldorf sunt terminate” 280
10. „M-am bucurat să aflu că conferințele și călătoria Dvs. de studii în RFG au condus la contacte personale cu personalități germane” 281
11. „Mă bucur să aud că puteți să luați în considerare invitația de la Düsseldorf” 282
12. „Sper că o să veniți la Stuttgart, mai ales că trebuie să țineți aici încă o conferință, cu ocazia săptămânii românești” 282

13. „Am făcut asta în speranța că Dvs. ați putea întreprinde călătoria în acest an”	283
14. „Vă mulțumesc mai întâi pentru cuprinzătoarea listă a temelor despre care ați putea ține o conferință”	284
15. „În cazul înșă în care voiajul trebuie amânat, se înțelege că îmi voi reînnoi invitația”	285
16. „M-aș bucura foarte mult de o revedere, în cazul în care v-ați decis pentru o călătorie cu soția, programată în Germania”	286
17. „Am fost bucurous să aflu că intenționați [...] să întreprindeți o călătorie în Republica Federală Germania”	287
18. „Din cauza conferințelor pe care vreți să le țineți, nu pot să întreprind nimic, atâta vreme cât eu nu am o dată fermă”	288
19. „Cât privește oferta de conferințe, n-am primit din păcate niciun răspuns”	289
20. „Eu cunosc modul Dvs. de lucru temeinic”	290
21. „Soția îmi amintește de Dvs. și vă recomandă ca model, atunci când mă invită la dans”	291
22. „Am primit fotocopiile articolelor Dvs. despre Maiorescu”	293
23. „Faptul că Dvs. vă plângeți din nou, cu privire la starea rea a sănătății, nu ne place”	293
24. „Titu Maiorescu [...] își găsește tot mai mult recunoașterea meritată și prețuirea, datorită și eforturilor Dvs., dragă domnule profesor!”	295
25. „Amânarea mi-a dat ocazia să-mi arunc ochii în fugă pe lucrarea Dvs. și să mă conving de bogăția conținutului și a ideilor ei”	296
26. „Unii dintre ei v-au avut ca profesor și v-au păstrat o amintire plină de recunoștință”	298
27. „Anii trec atât de repede, îmbătrânim și trebuie să fim prudenți cu sănătatea noastră”	300
28. „Dumnezeu să vă binecuvânteze cu cea mai bună sănătate”	301
29. „Mai întâi am răsfoit conținutul atât de bogat, ca să mă pot concentra pentru o lectură temeinică”	302
30. „Am crezut că [Liviu Rusu] ar fi, având în vedere activitatea sa științifică [...], apt pentru acordarea Premiului Herder”	303
31. „Ultimul punct al conversației, în care v-ați referit la tatăl Dvs., m-a impresionat”	305
32. „Ca să putem să rămânem activi în problema acordării Premiului Herder, regret din păcate lipsa hârtiilor atât de necesare”	306

33. „Îmi pare extrem de rău că încă nu s-a mai putut face nimic în această afacere, pentru care m-am implicat atât de mult” 308
34. „I-am recomandat călduros să se ocupe el de propunerea să fiți Dvs. nominalizat la Premiul Herder” 309
35. „Se propune a fi un cadou retrospectiv de ziua Dvs. de naștere” 311
36. „Problema principală este că sunteți sănătos și puteți încheia cu bine lucrarea și strădania Dvs.” 312
37. „Nici alți prieteni din Banat n-au primit de la mine corespondența de Crăciun” 313

Vasile Cărăbiș (1967)

- „Mi-ați face mare onoare, dacă găsiți de cuviință să-mi scrieți o notă în vreo publicație” 315

Jean Livescu (1967)

- „Mă bucur și eu de aprecierile frumoase pe care le faceți și care vin tocmai de la dvs., a cărui competență și spirit critic le cunoaștem cu toții” 317

Ștefan Iacob (1967)

- „V-aș solicita colaborarea cu o conferință sau două de estetică literară” 318

Ion Oana (1967)

1. „«Lecția»” Dvs. s-a bucurat de reale aprecieri, peste tot – și nu numai în mediul studentesc” 320
2. „Eu m-aș bucura să fiți cât mai... insistent!” 321
3. „Se pare că, într-un al doilea timp, va mai trebui comprimat încă ceva – asta peste tot –, la solicitările editurii” 322
4. „Nu mi-aș fi putut închipui, nicum, să vă produc neplăceri, fie și insignifiante” 323

Virginia Șerbănescu (1967)

- „Mai există, totuși, ființe cu un caracter atât de dârz și frumos, ca al dumneavoastră” 326

Maria Tomescu (1967)

- „Vă exprim infinita mea recunoștință, pentru marea bunăvoință cu care v-ați oprit asupra unei munci, desigur modeste” 328

Nicolae Albu (1967)

1. „N-ajunge pentru așa ceva numai sufletul, mai e nevoie și de «forme».” 329
2. „V-am cunoscut personal – o, *tempora!* – în familia mult regretatului Ion Breazu” 330

3. „Toată vara și toată toamna ne-am zbatut să obținem aprobarea de la Consiliul de Stat” 331

Eugen Todoran (1967)

1. „Vă mulțumesc foarte mult pentru atenția ce mi-o acordați, considerându-mă un elev al d-voastră” 332
2. „Drumul «maiorescian» pe care l-ați redeschis, după o penibilă înfundătură istorică” 333
3. „Cu jenă îmi amintesc că, în primii ani, grei pentru proletcultismul epocii, am fost nevoit să scriu pe tablă numele «Lucian Blaga!»” 334

Laura Anca (1967)

1. „Am avut fericirea să Vă cunosc mai îndeaproape și să-mi dau seama ce inimă de aur aveți” 337
2. „Lectura cărții este o adevărată delectare” 339

Alexandru Andrițoiu (1968)

- „Întotdeauna revista *Familia* se va simți onorată de colaborarea distinsului estete, care este Liviu Rusu” 340

Sevilla Răducanu (1968)

1. „Vă rămân recunoscătoare pentru faptul că ați consacrat o bună parte din prețiosul dumneavoastră timp lecturii tezei mele” 342
2. „Vă rog să-mi trimiteți teza din timp, pentru a o putea citi repede și cu folos” 343
3. „Recunoștința și admirația sunt semnul sub care încerc să vă mulțumesc încă o dată, din toată inima, pentru tot...” 343

I. C. Chițimia (1968)

- „Sânt și eu de acord că recenziile exclusiv laudative sau negative sânt neserioase” 345

Michael Rehs (1968)

- „Sejurul vă poate servi să purtați discuții de specialitate, să cunoașteți colegi germani” 346

Stancu Ilin (1968)

- „Pentru un istoric literar român, cunoașterea adâncă a literaturii germane este absolut indispensabilă” 348

Gerhard Neuman (1968)

- „M-am bucurat foarte mult să pot participa la sesiunea Lenau” 350

Gavril Scridon (1968)

- „Nu voi găsi niciodată nici cuvintele, nici alte mijloace umane,
prin care să vă răsplătesc” 351

Valentina Fettinger (1968)

- „Am vrut să iau legătura cu dumneavoastră, dar n-am izbutit” 353

Hans Christ (1968)

- „Am sperat apoi să vă întâlnesc la sesiunea Societății «Lenau»
din Stockerau” 354

Gräfin von Lippe (1969)

- „Ne gândim încă cu plăcere la vizita Dvs. atât de captivantă aici” 356

Hans Rheinfelder (1969)

- „Dvs. vorbiți o germană atât de perfectă...” 357

Oskar Böse (1969)

1. „Promisiunile de la Inter Nationes rămân valabile” 358
2. „Domnul Reiter, de la Institutul de Relații cu Străinătatea din Stuttgart,
a preluat pregătirile” 359
3. „Veți ține la München, la Societatea Südosteuropa (Widenmayerstr. 49),
conferința «Goethe în literatura română»” 360

Lórincz Ernő (1969)

- „Belșugul cu care m-ați copleșit ca om și ca dascăl – mă obligă” 362

Adi Klein (1970)

1. „Înțeleg foarte bine că tu te-ai simțit spiritual întotdeauna ca bistrițean” 365
2. „Bucuria privind sărbătoarea intenționată s-a stricat cu totul” 366

Max Moullet (1970)

1. „Am aflat de alegerea dumneavoastră la Academia de Științe Sociale
și Politice” 368
2. „De cincisprezece zile suntem în vacanță, la proprietatea noastră din Alpi” 369
3. „Mulțumesc pentru țuica bună și darurile care-mi aduc aminte de România” .. 371
4. „L-am auzit cu plăcere cântând din nai pe Zamfir,
care se bucură de succes la Paris” 372
5. „Avem impresia că ne găsim mereu în preajma domniilor voastre” 373
6. „Ne e dor să plecăm în vacanță, căci avem mare nevoie de destindere” 373
7. „Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia” 374
8. „Nu știu când voi veni în România, dar sper să mă reîntorc acolo” 375

Gheorghe Pușcaș (1970)

1. „M-am gândit că, înainte de Freiburg, ați putea poposi vreo două zile (23-24 mai) la Stuttgart” 378
2. „Cine altul decât Dvs. putea îmbogăți cultura românească cu o astfel de lucrare?” 379

Ruth Ziervogel-Tamm (1970)

- „Dorim să vă aducem la cunoștință, încă astăzi, catalogul expoziției Hölderlin” 381

Silvia Sin (Silvia Urdea), 1970

- „Sugestia mi-a inspirat-o un articol citit mai de mult în *Tribuna*, semnat de d-voastră” 382

Aug. Z.N. Pop (1970)

- „Operă pentru valorificarea căreia D-voastră ați făcut atât de mult în ultimii zece ani” 385

Jenő Krammer (1970)

- „Scrisoarea Dumneavoastră este pentru mine o surpriză foarte dragă și o mare bucurie în același timp” 386

Mircea Eliade (1970)

- „Într-adevăr, pozițiile noastre sunt foarte apropiate” 388

Konrad Bieber (1971)

- „Demonstrația dumneavoastră lucidă și puternică m-a convins” 389

Ladislau Gáldi (1971)

- „De mulți ani, cartea Dvs. e pentru mine un adevărat «livre de chevet»” 391

Fritz Neubauer (1972)

- „Noi ne bucurăm deja să vă revedem” 393

Iulian Gavăt (1973)

1. „Să mă credeți că nu mă pot încă acomoda la trista realitate!” 394
2. „Mă leagă acum de Dvs. lanțul de aur al prieteniei” 395

Dan Mănuță (1973)

- „Lucrările Dumneavoastră despre Maiorescu [...] m-au îndemnat spre a vă considera un judecător avizat al lucrării” 397

G. Pienescu (1973)

- „Voi supune oferta dvs. (*Tragicii greci*) «dialogului tradițional preacceptual»” 399

Ion Brăescu (1974)

1. „Săptămâna trecută am avut posibilitatea de a ne delecta intelectual cu dl. Robert Escarpit” 401
2. „În unele cercuri de la București, nu «se poartă» decât psihanaliza sau semiotica” 402

Engel Károly (1974)

1. „Se pare că pe sași i-a nemulțumit din cale afară această superficială prezentare” 403
2. „Considerați-o doar ca un fir de mac la margine de drum” 404

Alfred Hönig (1974)

- „M-aș bucura dacă, cu această ocazie, ați putea să țineți și una dintre interesantele Dvs. conferințe, în cadrul SOG” 406

Wolfgang Martens (1974)

- „Am regretat foarte mult faptul că Dvs. nu ați putut să fiți prezent la sesiunea atât de amplu programată a Societății «Lenau»” 408

I. D. Sîrbu (1974)

1. „Eu cred că abia după cinci spectacole putem ști dacă o piesă rezistă sau cade” 409
2. „Ce contează, față de veșnicie, un an în plus sau în minus...” 413
3. „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!” 416
4. „Nu este exclus ca și un muritor de rând din Craiova să vie să vă fure din tinerețea fără bătrânețe” 421
5. „Vă admir pentru consecvența obstinată cu care continuați să repetați, *ex cathedra*, lecția d-voastră de onestitate academică” 422
6. „Ca om de catedră, acum îmi dau seama, mi-ați servit totdeauna drept model.” 427
7. „Mi-am adus aminte că, de fapt, d-voastră vă datorez primele mele lecții, teoretice și practice, *de Teatru*” 433
8. „Eu pot fi acuzat de multe rele, dar de trădare de patrie, niciodată” 434
9. „Mă simt «umilit» de tinerețea ce scapără în articolul dumneavoastră din *Steaua*” 436
10. „Eu nu spun că e bine la noi, dar, ca fost student în filosofie, am obligația de a ști că am știut de mult că așa va fi” 439
11. „Există o ură împotriva celor care mai citesc românește, la Vamă, probabil” 443

12. „Sunteți ultimul mohican al seriozității în cercetarea filosofică”	445
13. „De trei ani, nu mai scriu teatru, am și renunțat la acest gen literar muribund”	448
14. „Nu mai primesc de două luni nicio scrisoare din Occident: nimic – de parcă s-a lăsat cortina de fier vechi”	450
15. „Două lucruri în lume sunt total imposibile: ca Papa să se însoare și ca doi români să se unească pentru o cauză”	452
16. „Gândul meu bun și luminos, legat de splendida dumneavoastră viață și operă”	454
17. „Suntem în vara unor continue sărbătoriri; nu le putem lăuda, dar nici să le înjurăm”	456
18. „Mi-e mai milă de cei care au rămas, decât de cea care a plecat...”	459
Scrisori adresate Brândușei Marta (1984)	
19. „Am meditat îndelung, despre toate, spitalul e un fel de anticameră”	462
20. „Eu trăiesc într-o lume ce a dispărut”	464
Scrisoare adresată Tincuței Rusu (1985)	
21. „Aici, la Craiova, încerc să trăiesc și să muncesc «ca Liviu Rusu»”	465
Scrisoare adresată Lianeii Marta și Cristinei Rusu (1985)	
22. „Trebuia să vii, Gary, te așteptam, ai fost cel mai credincios student al meu!”	467
Ioan Iacob (1975)	
1. „Vă stimez foarte mult pentru ceea ce scrieți dumneavoastră, pentru Omul care sânteți”	471
2. „Și totuși, sânt convins că voi primi un semn de viață”	473
3. „Oricum, eu vă mulțumesc din suflet pentru invitație”	474
4. „V-am scris pur și simplu din dorința fierbinte de a vorbi unui om extraordinar”	475
5. „Cum, pe de altă parte, dragostea pentru dumneavoastră îmi dă ghes inimii, să zbor până la Cluj”	476
6. „Cu mare emoție am citit rândurile dumneavoastră și vă anunț că voi veni în Cluj după 15 martie”	477
7. „Închei cu gândul bun că, într-o zi, voi fi din nou aproape de inima dumneavoastră mare și caldă”	478
8. „Emoționat, în primul rând, pentru faptul că nu ați dat uitării pe un tânăr”	479

Ileana Vrancea (1975)	
„Vă sunt recunoscătoare pentru sinceritatea cu care mi-ați comunicat nemulțumirea D-stră”	480
Ion Iliescu, profesor (1975)	
„D-voastră ați ocupat un loc însemnat, dar sânt convins că anumite izvoare și date [...] nu le cunosc”	488
Jordan Datcu (1975)	
„Am găsit, pe ici și colo, date asupra biografiei D-voastră, însă doresc să fiu sigur”	489
Dumitru N. Zaharia (1975)	
„Vă știu ca fiind primul specialist pe care îl avem în această problematică”	491
Maria Gudea (1976)	
„De o mie de ori e mai bine la Dv., căci e liniște și ordine, nouă ne e frică să ieșim pe str[adă]”	493
Ion Budescu (1976)	
„Aveam îndatorirea de a pune un accent asupra raporturilor dintre Opera dvs. și anume aspecte, dezbătute în prezent, în cultura românească”	496
Nelu Vonica (1976)	
„Vă rog din suflet să încercați ce veți crede de cuviință”	498
Nicolae Trifoiu (1976)	
„Am ascultat cea mai frumoasă, cea mai splendidă conferință, dintre toate pe care le-am ascultat de când sânt aici, conferința ținută [...] de către prof. univ. Liviu Rusu”	501
Anexă. Mutarea statuii lui Lucian Blaga.....	502
Pavel Bellu (1976)	
„Deși uneori ați arat prin spini și pălămidă, grâul Frumosului n-a întârziat” ..	504
Al. Dima (1976)	
„Răspund pe loc, la fel de indignat ca și tine”	506
Ilie Rad (1977)	
1. „Pot spune că lupta pentru Adevăr de la Dvs. am învățat-o”	508
2. „Ar fi bine ca cercul să-și dedice o ședință lui Macedonski, unde să fie invitat Adrian Marino”	513
3. „Balotă face o prezentare cât se poate de largă și pătrunzătoare asupra sistemului Dvs. estetic”	515

4. „E greșită opinia unora, care exclude preocupările de limbă din specialitatea lor de filologi”	516
5. „O parte din studenți sânt plecați în practică, în diverse localități”	517
6. „În cadrul emisiunii «De la 1 la 3» a fost anunțată conferința Dvs., iar inițiativa studenților apreciată foarte mult”	518
7. „Studiul <i>Eminescu și Schopenhauer</i> , scris în 1966, a rămas până astăzi un model de cercetare în domeniul literaturii comparate”	519
8. „Vă sfătuiesc să-l parcurgeți, căci vă va face plăcere”	522
9. „Sumarul studiu al lui Vianu despre influența lui Hegel asupra gânditorilor români”	523
10. „Iată, deci, încă o recunoaștere a meritului care vă revine în reabilitarea lui Maiorescu”	524
11. „Dovediți o cunoaștere temeinică, aprofundată, o deplină familiarizare cu subtilitatea gândirii filosofice”	525
12. Mircea Eliade „vă ia în discuție opinia despre «sensul existenței» în poezia populară românească”	529
13. „Editorii nu menționează contribuția Dvs. la exegeza operei lui Titu Maiorescu”	530
14. „Cunoașterea limbilor străine este o condiție indispensabilă a oricărui intelectual”	531
15. „Sunt situații în care noi putem învinge printr-un zâmbet și prin tăcere”	532
16. „Filosofia ateistă n-a reușit [...] să-și depășească neputința de a pune altceva în locul icoanei demistificate”	534
17. „Când facem știință, cred că trebuie să ignorăm inamicitățile și răfuielele personale”	535

Nae Antonescu (1978)

1. „Observ că părerile Dvs. cu ale mele nu diferă decât ușor nuanțate”	538
2. „Răspunsurile au ca scop să lămurească atmosfera publicațiilor din Transilvania interbelică”	539
3. „Interesează în primul rând informația inedită, care nu trebuie să se piardă”	540
4. „Apreciez la Dvs. calitatea de a spune lucrurilor pe nume, de a rosti adevărul chiar și în problemele cele mai controversate”	541

Dumitru Micu (1978)

1. „Am putut să urmăresc fără dificultăți luminoasa și vibranta expunere”	543
2. „Am să-mi dau toate silințele să parcurg atrăgătorul volum”	544

3. „Trebuie să-mi exprim și regretul, dezolarea de a nu fi participat la omagierea Dvs.” 544

Crișan Mircioiu (1979)

1. „Trecem de aceea apariția *Scrierilor despre Titu Maiorescu* printre evenimentele intelectuale și literare ale ultimilor ani” 546
2. „D-voastră sânteți și veți fi, în istoria vieții noastre cultural-literare, cel care l-ați pus în drepturile lui firești pe Titu Maiorescu” 548
3. „Am fost impresionati, cu toții, de felul nobil și dăruit în care l-ați prezentat pe Goethe” 550
- Anexă.** Cuvânt introductiv la conferința lui Liviu Rusu..... 552

Bucur Țincu (1981)

1. „Lucrarea a provocat mare interes aici. Pentru unii de admirație, pentru alții de nemulțumire” 556
2. „Vă bucurați de un confort moral exemplar, care explică într-o oarecare măsură elanul, puterea de muncă și satisfacțiile pe care le obțineți” 557
3. „Mi-a spus că la Iași s-a inițiat un volum de amintiri și impresii asupra operei lui Alex Dima” 558
4. Volumul *Scrieri despre Titu Maiorescu* „este o carte peste care istoria literară nu va putea trece în viitor” 559
5. „Este redată bine realitatea istorică, la care se adaugă rețete propagandistice de rigoare” 560
6. „Mi-a făcut o deosebită bucurie scurta D-Voastră trecere prin București” 561
7. „Am presupus apoi că ați fost sau sânteți bolnav, ceea ce aș regreta mult” 562
8. „Am observat că unii recenzenți nici nu citesc lucrările despre care scriu” 562

Ștefan Aug. Doinaș (1981)

1. „Am scris și am vorbit, de nenumărate ori, despre rolul formativ absolut esențial al cursurilor și seminariilor D-voastră” 565
2. „M-aș bucura mult să am câteva pagini iscălite de D-voastră” 567

Mircea Martin (1981)

- „Profit de acest prilej pentru a vă asigura de respectul pe care vi-l port de mult, încă din studenție” 569
- Anexă.** O comedie a erorilor critice..... 570

Mihai Ursachi (1981)

- „De la *Eminescu la Lucian Blaga* se constituie ca punct stabil de reper în spiritualitatea românească” 572

Ion Vlasiu (1981)

1. „Citesc cu mare plăcere disputele grave pe care le dezvoltă cu ascutită logică și cu stăpânire de sine” 573
2. „Cartea aceasta cade pe anii tăi frumoși ca o aureolă” 573

Nina Maxim (1981)

„Vă mulțumesc pentru volumul trimis și pentru cuvintele [...] de apreciere”575

Nicolae D. Pârvu (1981)

„O carte deosebit de valoroasă, care cuprinde idei ce azi au reușit să învingă și altele noi, cu o perspectivă filosofică și literară nouă” 576

Joseph Gantner (1981)

„Înainte de toate însă, felicitări pentru succesul cărții Dvs.” 577

Grațian C. Mărcuș (1982)

„La împlinirea vârstei de 80 de ani, te felicit din toată inima, dorindu-ți sănătate și puteri depline” 579

Alexandru Vițianu (1982)

„Mi-am îngăduit să vă trimit spre apreciere și eventual spre publicare [...] traducerile mele în limba franceză din Eminescu” 581

Ion Mircea Enescu (1982)

„Am fost fermecat de faptul că nicio clipă nu v-ați îndepărtat de problemele de fond, excluzând digresiunile” 583

Ovidiu Vuia (1983)

1. „D-voastră rămâneți pentru mine tipul magisterului, pentru care munca lui a însemnat nu o meserie, ci o misiune, un fel de jertfire pe altar” 588
2. „D-voastră ați crezut și ați cinstit, cu ce ați avut mai nobil și mai de preț, pana și cartea” 589
3. „Având *Estetica poeziei lirice* în bibliotecă, am recitit-o și, spre surprinderea mea, am constatat că abia acum o pătrund cu adevărat, îi înțeleg esențele” 592
4. „Multe am învățat din punerile d-voastră la punct, cu toată tăria celui ce are dreptate, în numele sfântului ADEVĂR” 594
5. „Nu vă găsesc asemănare, în literatura română, decât cu acela de care vă ocupați, Titu Maiorescu” 595
6. „Sunt mândru de d-voastră și vă asigur că mă voi strădui să fiu la înălțimea prieteniei pe care mi-o arătați” 598

7. „Preocuparea mea cea importantă: forma definitivă a sistemului meu de estetică” 600
8. „Adevărul iar este numai unul: cu cât un poet este mai național, cu atât devine mai universal” 602
9. „V-am scris undeva că rolul d-voastră în epocă este asemănător cu acel al lui Titu Maiorescu” 605
10. „Îndrăznesc să susțin că d-voastră, scriind cartea respectivă, ați văzut Grecia” 608
11. „Am siguranța că d-voastră faceți parte din generația de aur a Universității clujene” 611
12. „Trebuie să aveți o mare satisfacție, când constatați că învățătura d-voastră nu a căzut pe pământ sterp” 613
13. „Din Grecia v-am trimis o vedere, deci semn că nu v-am uitat nici pe țarmurile elene” 615

George Gană (1983)

- „Vă rog să primiți mărturisirea sentimentelor de profundă stimă intelectuală, pe care le am față de Dumneavoastră” 617
- Anexă.** *Liviu Rusu: „De la Eminescu la Lucian Blaga”* 618

Monica M. Grecu (1983)

1. „Este o colecție de artă, procurată din bătrâna noastră Europă” 623
2. „Frumoase sentimente pentru impecabilul profesor, care mi-a îndrumat pașii spre ultima mare realizare profesională acolo, în țară” ... 623

Horia Stanca (1983)

- „Am avut întotdeauna față de dumneavoastră o simpatie respectuoasă și pentru scrisul dumneavoastră o admirație” 625

Ion Didilescu (1984)

1. „Îmi amintesc de asemenea de doctoratul lui Radu Tomoiagă, unde D-voastră ați prezentat un referat savant și ați exprimat ceva într-o admirabilă germană” 628
2. „Într-o scrisoare pe care o am, [Blaga] mă roagă să nu plătesc abonamentul, că mi-o trimite gratis” 632
3. „Succese în activitatea D-voastră intelectuală și profesională” 633
4. „Nu spunea Zola că arta este un colț de natură, trecut printr-un anumit temperament?” 633
5. „Dacă nu-ți propui un lucru, nu suferi, în cazul că nu se realizează” 635
6. „Portretele mele, despre care scriu, nu vor apare decât la sfârșitul anului” 636

7. „Nu știu dacă veniți la mare, dar, dacă ați veni, aș fi foarte fericit să vă pot
primi aici” 637

George Corbu (1985)

„Sânțeți prezent atât în amintirile mele [...], prin fundamentale
cărți și studii” 639

Indice de nume..... 641

Anexe.....657

Gânduri despre tatăl meu

Editarea volumului de corespondență a lui Liviu Rusu mi-a trezit dorința de a așterne câteva rânduri despre tatăl meu, așa cum l-am cunoscut eu.

Liviu Rusu a fost ceea ce se poate numi „un caracter”, un „om între oameni”, cu o educație germană, care și-a pus din plin amprenta asupra personalității sale puternice. Era un model de viață ordonată și disciplină interioară.

Viața sa nu a fost ușoară. Ca toată generația sa, a trecut prin două războaie, din fericire fără să participe activ, și printr-un refugiu, la Sibiu, cu universitatea, în timpul ocupației maghiare. Cred însă că cea mai mare încercare pentru el a fost eliminarea sa de la catedra universitară, din motive politice, după instaurarea regimului comunist, între anii 1949 și 1961.

L-a ajutat enorm și soția lui, Tinca, mama mea, care i-a fost studentă – o ființă atât de o frumusețe fizică și spirituală, cât și de o inteligență cum rar se întâlnește, pe care a iubit-o pe măsură și cu care se completa în deplină armonie.

Liviu Rusu a fost și un tată exemplar, având asupra noastră autoritatea blândeții și a exemplului, dar în același timp fiind plin de căldură. Sora mea, Cristina, și cu mine am crescut într-o atmosferă de iubire și înțelegere, dar și de disciplină, unde se respectau orele de masă, de muncă și odihnă.

Ne-a insuflat dragostea pentru literatură, muzică și arte în general, dar totul prin exemplu, fără a ne „sili” să facem ceva; nici în alegerea profesiilor noastre științifice nu s-a amestecat.

Marea sa pasiune a fost aceea de dascăl. Cursurile sale erau adevărate evenimente, frecventate de studenți de la toate facultățile, dar și de alte persoane. Vorbea cu pasiune și entuziasm, care, dublate de erudiția sa bine cunoscută, cucereau orice auditoriu. Relația lui cu studenții era una specială. Și-a iubit foarte mult studenții, dintre care unii de excepție au devenit mari scriitori și oameni de cultură. E suficient să-i amintesc pe membrii Cercului Literar de la Sibiu, al cărui artizan, alături de Lucian Blaga, a fost și Liviu Rusu. Între aceștia: Șt. Aug. Doinaș, I. D. Sîrbu, Nicolae Balotă, Ion Negoïtescu și alții.

Tata făcea totul temeinic și cu pasiune. Avea cultul lucrului „bine făcut” și un mare curaj al opiniilor, ceea ce i-a atras și antipatii. Dar, după câte știu, opiniile sale erau foarte bine argumentate. Șt. Aug. Doinaș vorbea despre „pasiunea cu care Liviu Rusu transforma orice luare de poziție, într-o adevărată campanie culturală”.

După dispariția sa, în 1985, la vârsta de 84 de ani, Liviu Rusu a intrat oarecum într-un con de umbră, până la comemorarea centenarului nașterii sale, în anul 2001, la inițiativa prof. Vasile Voia. Principalele evenimente legate de posteritatea lui au fost amintite în prefața d-lui Ilie Rad. Aș mai face doar câteva completări.

În anul 2015, la comemorarea a 30 de ani de la decesul lui Liviu Rusu, acestuia i s-a conferit titlul de Cetățean de Onoare al orașului Sărmașu. Cu altă ocazie, la Casa parohială în care s-a născut a fost dezvelită o placă memorială.

Un fapt inedit a avut loc în anul 2009, printr-o manifestare culturală în diaspora din SUA, Colorado, unde se află una dintre fiicele profesorului și doi nepoți. Acolo, în orașul universitar Boulder, s-a desfășurat un mic simpozion cu tema „Lucian Blaga și Liviu Rusu”, la care sora mea, Cristina Popescu, a ținut o impresionantă prelegere despre viața și opera tatălui nostru.

La 17 decembrie anul acesta se împlinesc 35 de ani de la plecarea sa dintre noi. De aceea este extrem de nimerită apariția acestui volum de corespondență, prin care ni se dezvăluie o întreagă epocă de istorie literară. Prof. Ilie Rad, ucenic iubit al tatălui meu, l-a îngrijit cu multă seriozitate, pasiune și muncă asiduă.

Țin să mulțumesc pe această cale tuturor celor care au contribuit la readucerea în actualitate a personalității tatălui meu, dar mai ales prof. Vasile Voia și prof. Ilie Rad, a căror contribuție e de netăgăduit.

Întreaga viață a lui Liviu Rusu poate fi considerată reprezentativă pentru destinul unui mare număr de intelectuali ardeleni de după înfăptuirea României Mari, care au ajuns să ducă numele Ardealului nu numai în Țara Românească, ci și la Paris, Viena, Berlin, Londra și mult mai departe, iar el a rămas mereu credincios față de valorile care l-au călăuzit întreaga viață: „adevărul, binele și frumosul”.

Liana Marta Rusu

Dincolo de cuvinte

Ca nepoată a lui Liviu Rusu, cred că fac parte din a III-a generație, care are onoarea de a contribui la acest volum și sper că această perspectivă le completează pe celelalte și inspiră în aceeași măsură, mai ales generațiile următoare.

Prin acest volum, care are scop științific, cititorul îl va cunoaște pe Liviu Rusu poate mai bine decât citind operele sale, corespondența fiind ceva foarte personal, care dezvăluie, pe lângă o filosofie de viață, și idei proprii, amănunte din viața de zi cu zi, care nu pot fi găsite altundeva.

Dincolo de cuvintele scrise este omul care le-a creat, viața pe care a trăit-o și felul în care acestea i-au format spiritul – aspectul poate cel mai important. Cred că și pentru bunicul, omul, care a devenit prin viața și opera sa, au fost mai importante decât opera în sine. Doar de-a lungul anilor am conștientizat ce importanță a avut el pentru mine și probabil pentru majoritatea celor cu care Liviu Rusu a fost în contact de-a lungul vieții sale și, poate, chiar și pentru cei care l-au descoperit doar după aceea, prin studiul științific sau poate doar prin acest volum.

Viața de care a avut parte bunicul meu a avut desigur multe momente strălucitoare, iar eu am avut norocul să-l cunosc în partea mai liniștită a vieții sale. Din poveștile mamei am aflat însă și despre marile suferințe prin care a trecut, trăind într-o generație cum astăzi greu ne-o putem imagina: refugiat cu universitatea la Sibiu, în timpul ocupației maghiare din timpul războiului, dat afară de la universitate, din motive politice, fiind un timp complet fără mijloace de a-și întreține familia cu doi copii, apoi lucrând, până la reabilitarea sa, mulți ani, mult sub valoare, ca bibliotecar – acestea fiind doar unele din încercările prin care a trecut. Menționez asta pentru a realiza în ce fel de condiții și-a format caracterul și opera, făcând cu toate astea sau poate datorită lor, parte dintr-o generație rară de dascăli, de o valoare deosebită, lucru pe care l-am auzit mereu de la studenții lui, pe care am avut șansa să-i cunosc.

Legat de muzică, îmi amintesc un exemplu pentru ce însemna pentru bunicul meu „Logica frumosului” în viața de zi cu zi: ne uitam la un concert de Anul Nou al Filarmonicii din Viena și într-una din pauze, camerele îl arătau în continuare pe dirijorul Herbert von Karajan, care își ștergea cu batista transpirația de pe frunte. Bunicul s-a revoltat și ne-a spus ceva de genul „trebuie omul să-și ștergă transpirația, evident, dar de ce trebuie să ne arate nouă asta?” Estetica făcea natural parte din modul său de a gândi și a fi.

L-am întrebat odată dacă a citit toate cărțile din biblioteca sa – acum, prin donație, fiind parte din Biblioteca Universității din Cluj-Napoca –, iar el mi-a răspuns râzând „da sigur, și încă mult mai multe”. În continuare mi se pare inimaginabil cum poți citi un astfel de număr de cărți, chiar și pentru oamenii de știință, iar el le-a citit cu siguranță pe toate din doască în doască, cercetarea întemeiată și completă fiindu-i foarte importante. De când îl știu și-a petrecut toată ziua la birou, citind sau scriind. Această conduită și caracterul său plin de perseverență au influențat cred toată familia, indiferent de profesiile și căile pe care le-am urmat în viață. Pe mine acestea din urmă m-au adus și în Germania, la Stuttgart, unde trăiesc la ora actuală. Aici se află în continuare Institut für Auslandsbeziehungen (Institutul pentru Relații cu Străinătatea), a cărui adresă o știam pe dinafară încă din copilărie, pentru că bunicul comanda împreună cu volumele sale și câteva pentru mine, în limba germană, iar acestea veneau gratuit – un miracol pentru noi atunci, într-o epocă fără acces la cărți din străinătate. Am vizitat astfel, după mulți ani, acest institut, pentru a mulțumi cu lacrimi în ochi pentru aportul său de neprețuit pentru bunicul și pentru mine, probabil și pentru mulți dintre cei care au studiat înainte de 1989.

Dincolo de cuvinte rămâne amintirea celor care au avut privilegiul și bucuria de a-l cunoaște sau de a trăi cu Liviu Rusu, exemplul unei vieți dedicate cu pasiune literaturii și artei, în toate împrejurările și cu toate sacrificiile corespunzătoare, dar și al unui suflet plin de dragoste și căldură, cu care a impresionat și a înălțat mereu persoanele din jurul său, toate acestea formând un spirit care sper să inspire și generațiile următoare, așa cum ne-a inspirat pe noi, cei care l-am cunoscut.

Stuttgart, mai 2020

Dana Marta

Prefață

Motto: „*O lume veche-mi reînvie.*”

Octavian Goga

L-am cunoscut destul de bine și l-am „frecventat” pe Liviu Rusu, admirația pe care i-am purtat-o atrăgându-mi critici din partea profesorului Mircea Zăciu, dascăl pe care l-am iubit și l-am respectat la fel de mult. În *Jurnal*, acesta scria că, „din noile generații, R[usu] nu avea niciun fel de relații, cu excepția lui Ilie Rad, care căzuse, în primii ani de facultate, într-un delir admirativ față de el” (Mircea Zăciu, *Jurnal*, III, Editura Albatros, București, 1996, p. 346).

Faptul că Mircea Zăciu a interpretat „exercițiul meu de admirație” față de Liviu Rusu drept un „delir admirativ” e, desigur, o chestiune de interpretare. Nici atunci, și nici acum, nu am privit activitatea marelui estetician doar la modul superlativ. Nu eram de acord cu reproșurile, uneori exagerate, pe care i le făcea lui G. Călinescu sau Tudor Vianu. Într-un articol aniversar, publicat în revista *Tribuna* (nr. 46, 1981), când Liviu Rusu împlinea 80 de ani, scriam că, deși sărbătoritul era mare admirator al dictonului *Amicus Plato, sed magis amica veritas*, el părea a neglija o frază, indiscutabil cunoscută, cu care Schopenhauer își începe *Critica filosofiei kantiene*: „Este cu mult mai ușor să arăți în opera unui spirit mare greșelile și rătăcirile, decât să faci să apară clar și complet adevărata ei valoare.” Într-o amplă scrisoare pe care i-am trimis-o de la Timișoara, în urma lecturii volumului *De la Eminescu la Lucian Blaga*, mi-am exprimat nenumărate rezerve, inclusiv în ceea ce privește stilul (profesorul recunoștea că redactează greu, că scrisul său are anumite asperități stilistice – de pildă, repetarea obsesivă a expresiilor „în sânul” ori „nu putem să nu”). I-am spus, nu o dată, că nu merită să-și irosească atâta timp și energie în polemici adesea minore și că ar fi bine să se concentreze pe încheierea trilogiei sale estetice, respectiv pe redactarea *esteticii poeziei epice* și a celei *dramatice*. Dar aici Profesorul era de

neînduplecat. În ziua de joi, 8 ianuarie 1981, notam în jurnalul meu: „După masă am fost în vizită, împreună cu Doina, la Liviu Rusu. Ne-a primit cu o bucurie rară. Se vede că este foarte izolat. Bătrânul profesor nu a comentat din lunga mea scrisoare anterioară decât exact cuvintele și ideile care i-au convenit. I-a plăcut în mod deosebit hotărârea mea de a renunța, pentru o bucată de vreme, la scris. «Techerghedul ăsta va fi cineva!», a exclamat autorul *Logicii frumosului*. / Nu a fost prea încântat de proiectul tezei mele de doctorat. Singurul sfat [pe] care mi l-a dat a fost acela de a persevera în studiul limbii germane. / Mi-a spus că Balotă și-ar fi exprimat serioase rezerve față de valoarea în cultura română a doi clujeni: D. D. Roșca și D. Popovici. Liviu Rusu se află, inevitabil, pe panta periculoasă a negărilor”. Dar dincolo de aceste rezerve, vedeam în Liviu Rusu o personalitate copleșitoare, de anvergură europeană, care făcea cinste culturii române în general și Universității clujene în special.

L-am cunoscut pe Liviu Rusu în anul II al studenției mele, prin 1977. La un curs de folclor, aflasem de lucrarea sa în domeniu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară* (1967), lucrare pe care am citit-o cu plăcere și mult interes. M-a uimit claritatea extraordinară a lucrării, mai ales că veneam după lecturi intense din critica literară a momentului, românească și străină, care eluda această calitate a scrisului. Se credea atunci (poate se mai crede și azi!) că un critic este cu atât mai valoros, cu cât scrie mai abscons, mai criptic! Bănuiesc că de aceea am fost fascinat de stilul lucrării amintite, stil pe care aveam să-l regăsesc și în celelalte lucrări ale Profesorului. Aflând că autorul *Viziunii...* este profesor consultant la Facultatea de Filologie (denumirea de atunci a actualei Facultăți de Litere), mi-am luat inima în dinți și m-am prezentat la una din orele lui de consultație. Spre marea mea surprindere, Liviu Rusu m-a primit cu multă bunăvoință și a acceptat să poarte un dialog cu mine. Văzându-mă interesat nu numai de cartea sa, ci de literatură în general, m-a invitat să-l mai caut și la alte ore de consultații. Așa s-a înfiripat între noi o legătură foarte puternică, de durată, care s-a curmat doar la plecarea sa „în altă galaxie”, în iarna anului 1985. Întâlnirile noastre au devenit tot mai dese. Mergeam săptămânal la orele de consultații, pe care Liviu Rusu și le ținea cu o rigurozitate ieșită din comun. Relațiile dintre noi au devenit tot mai strânse, încât, în cele din urmă, profesorul m-a invitat să-l vizitez acasă, împreună cu viitoarea mea soție.

La locuința de pe strada Iorga 32, ne întâmpina totdeauna Profesorul, îmbrăcat într-un halat de casă, de culoare vișinie, și după ce intram, ne ținea puțin la ușă, povestindu-ne diverse întâmplări din viața sa, a oamenilor politici, anecdote etc. Știa o serie de amănunte și îmi dau seama cât de interesante ar fi putut să-i fie memoriile, dacă timpul i-ar fi îngăduit să le scrie. Spun asta pentru că se mai nimerea să ne spună de două ori aceeași întâmplare și constatam nu numai relatarea întocmai a unor fapte din trecut, ci și gustul pentru amănuntul semnificativ, pentru faptul insolit, care formează sarea și piperul oricărei evocări. Ne-a vorbit de multe ori despre prietenia care îl lega de I. D. Sîrbu, scriitor de care noi abia auziserăm câte ceva. Iată ce am notat în jurnalul meu, la 16 ianuarie 1981: „Când am fost în vizită la d-l Rusu, dânsul ne-a relatat, pe scurt, conținutul unei piese scrise de I. D. Sîrbu, *Ultimul țăran*, titlu schimbat în *Simion cel înțelept*. Se spune că țăranului i se luase totul, pământul, uneltele, vitele. În final, mai avea doar casa în care locuia. Peste puțin timp, a venit un domn să-i spună că și casa trebuie să o părăsească, deoarece va fi dusă la „Muzeul Satului”. Indignat și adânc mâhnit, Simion nu s-a opus, dar a pus următoarea întrebare: «De ce nu faceți, domnule, și un muzeu al sufletului?». Apoi și-a luat vita, singura care îi mai rămăsese, și s-a retras în munți. Evident, o asemenea piesă nu se va putea juca la noi decât, eventual, după anul 2000!”. Ciudată premoniție!

Vizitele se prelungeau uneori până noaptea târziu. Când aveam mai mult de discutat, profesorul ne reținea la masă. Erau mese de neuitat, la care participa întreaga familie: Doamna Tincuța, Doamna Liana, fiica, domnul Marcel, ginerele, precum și Dana și Brândușa, cele două nepoțele, pe care Profesorul le iubea enorm. Aceste mese se desfășurau după un anumit ceremonial. Amfitrionul nostru stătea în capul mesei, nu din dorința de a părea autoritar, ci din respectul pe care toți ai casei îl nutreau față de el. Serveam totdeauna aperitive gustoase, pregătite de Doamna Tincuța, după rețete numai de dânsa știute, după care urma un vin de cea mai bună calitate. Aceste mese sunt de neuitat pentru mine și mă gândesc de nenumărate ori la ele cu nostalgie. Uneori le regret și fiindcă sunt neputincios în a le repeta în ambianța propriei mele familii. Băieții mei, ca toți tinerii de azi, au alte gusturi, alte preocupări, alte ritmuri de viață. Legați de calculator, cu solicitări diverse, nu mai au răbdare să stea cu noi la masă și să discute evenimentele zilei. Li se pare ceva demodat. În sfârșit, asta e! Am de gând să scriu cândva

un eseu privind cultul mesei la români (în care eu văd un element al continuității noastre, fiindcă un popor migrator n-ar fi putut să-și dezvolte un asemenea cult, întrucât acesta prânzea la botul calului, cum se spune. Cultul acesta l-am găsit la Marin Preda, la Sadoveanu, la Ionel Teodoreanu, l-am trăit în copilăria mea, deci el există). Sper să am răgazul de a scrie acest eseu, care va pleca, repet, de la mesele luate în familia lui Liviu Rusu.

Relațiile noastre au devenit tot mai strânse. Mă căuta câteodată la telefon și fiindcă nu eram totdeauna acasă, m-a numit „techerghu”, un regionalism din Ardeal, desemnând o persoană care umblă „uitată”, ca fata vătămanului, de care vorbește Creangă în *Amintirile* sale. Pe soția mea a poreclit-o Nimfa, fiindcă apărea la întâlnirile noastre când nu te așteptai! Erau termeni de alint, care pot releva afecțiunea și sensibilitatea Profesorului față de cei pe care și-i considera apropiați. Îl vizitam săptămânal la consultații, iar de acolo îl însoțeam pe jos, până în centru, unde Profesorul își făcea cumpărăturile. Și aceste plimbări au devenit de neuitat pentru mine. În ritmul pașilor de plimbare, Profesorul mă purta prin alte epoci, povestindu-mi întâmplări fascinante, din viața sa ori a altora. Așa am aflat că a fost dat afară de la Universitate, că a avut un rol decisiv în reabilitarea lui Maiorescu, merit pe care unii i l-au contestat. Am avut însă plăcerea să constat că într-o lucrare a lui Doru George Burlacu, *Revenirea la Maiorescu* (1963-1993), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, meritul lui Liviu Rusu în reabilitarea lui Maiorescu este recunoscut cu argumente greu de combătut. Fiind student, nu mă interesau atunci problemele de aprovizionare. Țin însă minte că magazinele erau suficient de bine aprovizionate, mai ales cu brânzeturi, de care Liviu Rusu era mare amator, ca orice intelectual de cultură franceză (sau și de cultură franceză). Eram încă în anii etapei relativei liberalizări din viața României. În curând avea să înceapă însă ceea ce Mircea Zăciu va numi „deceniul satanic”, cu toate consecințele pe care le cunoaștem.

Student fiind, am inițiat ciclul de conferințe „Mărturia unei generații”, la care am invitat să conferențieze mari personalități ale culturii române. Am început chiar cu Liviu Rusu, continuând apoi cu prietenii săi, Edgar Papu, Ion Zamfirescu, Al. Dima, apoi și cu alte nume: Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Ștefan Augustin Doinaș, Alexandru Paleologu ș. a. În arhiva mea personală am o bandă de magnetofon cu această conferință a lui Liviu Rusu, *Locul romantismului românesc în sânul romantismului european*,

conferință al cărei text, poate într-o formă modificată, a fost publicat într-o revistă de specialitate. Când voi avea timpul necesar în vederea pregătirii pentru tipar a conferințelor ținute atunci în seria de conferințe „Mărturia unei generații”, voi transcrie și această bandă cu vocea lui Liviu Rusu.

În 1978 m-am căsătorit. La puțin timp după aceea, Liviu Rusu, împreună cu Doamna Tincuța, ne-a făcut o vizită acasă. Ne-a adus un exemplar legat din *Essai sur la création artistique* (Editura Univers, 1972), cu o dedicație semnificativă, pe care îmi îngădui să o transcriu aici, fiindcă ea pune în valoare sensibilitatea savantului, cordialitatea și căldura inimii sale:

„Dragă Doina și Ilie (mai precis Nimfă și Techerghiu),

cu prilejul nunții voastre, țineți în amintire această carte a mea. Împreună cu Tincuța mea, care m-a ajutat mult la elaborarea ei, vă urez multă, multă fericire, cu sănătate și voie bună, să lucrați și voi împreună cu succes desăvârșit și deplină îndeplinire.

Cu tot dragul,

9 IX 978

L. Rusu”.

În 1979 am terminat facultatea și am fost repartizat la Timișoara. De acolo am continuat să ținem legătura prin scrisori. Chiar dacă nu au o valoare istorico-literară deosebită, scrisorile sunt importante, pentru că pun în valoare însușirile omului Liviu Rusu.

Am uitat să spun că aproape nu era întâlnire în care Liviu Rusu să nu-mi vorbească despre importanța cunoașterii limbii germane. La Timișoara am găsit mediul propice pentru a mă iniția în limba lui Goethe. La un moment dat, i-am scris o primă scrisoare în germană. Profesorul mi-a răspuns imediat, tot în germană, încântat că-i duc la îndeplinire un deziderat.

Mi-a povestit odată că s-a dus cu Dana în Cimitirul Central, unde și-a construit mormântul cu câțiva ani înainte de chemarea la cele veșnicie. „Iată, i-a spus Danei, aici voi fi eu îngropat, când voi muri!”. Dana, care era prea mică pentru a înțelege problema morții, n-a zis nimic. Dar profesorul a zărit în ochii ei două mărgele de lacrimi...

Apropo de Dana, o altă întâmplare. În 1999, în luna mai, am fost pentru câteva zile la Viena, pentru a-mi lansa acolo prima mea carte, *Peregrin prin Europa*, carte consacrată, în cea mai mare parte, unor impresii de călătorie în principal din Viena, „fosta capitală a mării împărății de

odinioară”, cum spunea Blaga. După festivitatea de lansare, am dat autografe celor interesați de carte. La un moment dat, a venit la mine o tânără, s-a uitat lung în ochii mei, întrebându-mă dacă o recunosc. Am cugetat mult, ca un ardelean autentic, apoi mi-am cerut scuze, dar nu-mi aminteam cine era adolescenta din fața mea. „Vă spun ceva cuvintele *techerghiu și nimfă?*”, m-a întrebat tânăra. Atunci mi-am amintit instantaneu de Liviu Rusu. Adolescanta din fața mea era Dana, nepoata marelui Profesor, stabilită în Austria, care aflase de prezența mea la Viena și a venit să mă întâlnească. Ce mică e lumea...

Anii au trecut, dar imaginea Profesorului se păstrează încă vie în inima și în conștiința mea. Regret foarte mult că nu am insistat mai mult să își scrie memoriile ori că nu l-am convins să-mi acorde cel puțin un interviu. Credeam că va fi mereu timp pentru așa ceva. Dar timpul „n-a mai avut răbdare” și, la 17 decembrie 1985, după o scurtă suferință, profesorul Liviu Rusu a plecat „în altă galaxie”, cum ar fi spus Mircea Eliade. Am rostit atunci, la înmormântare, o cuvântare, elogioasă prin forța împrejurărilor, care mi-a atras critica profesorului Mircea Zăciu, de care aminteam la început.

Mă simt onorat că l-am cunoscut pe acest mare savant, care și-a creat dușmani și adversități și datorită acribiei și probității sale științifice. Ar trebui cândva făcută – de către mine sau de către altcineva – o antologie cu toate scrierile polemice ale lui Liviu Rusu – „ultimul polemist maiorescian”, cum l-a numit Eugen Todoran –, ca să se vadă ce anume reproșa savantul preopinienților săi: superficialitate în lectură, neglijențe de redactare, citate trunchiate, trimiteri bibliografice greșite, transcrieri neglijente, traduceri incorecte sau aproximative etc. De aceea Liviu Rusu nu a avut prieteni, fiindcă foarte puțini erau dispuși să-și asume aceste lacune, atât de specifice mentalității noastre românești. Dar pentru cei care s-au lăsat convinși de justetea observațiilor sale, Liviu Rusu a reprezentat o lecție de rigoare și onestitate științifică. A fost marea lecție pe care eu am învățat-o de la Liviu Rusu și pe care încerc, la rândul meu, să o transmit actualelor generații de studenți.

Am spus toate aceste lucruri pentru a se înțelege contextul în care am pregătit acest volum, prea mulți ani amânat. Este momentul să-l realizez acum, chiar dacă trebuie să renunț la alte proiecte personale.

De fapt, și acesta este un proiect personal, dacă am în vedere faptul că era o datorie morală a mea să-l finalizez. Pentru mine, recunoștința este ca o povară. De aceea, marilor dascăli pe care i-am avut, care mi-au marcat existența, direct sau indirect, le-am dedicat câte o ediție (Mircea Zăciu, Constantin Ciopraga, Edgar Papu, Ion Vlad, iar acum Liviu Rusu).

Pregătind pentru acest volum scrisoarea pe care Liviu Rusu a primit-o de la celebrul filosof și estetician elvețian, Joseph Gantner, am reținut detaliul că acesta urma să se ocupe de o ediție a cursurilor marelui său mentor, Heinrich Wölfflin. Iată, mi-am zis, în toată lumea civilizată există acest raport cordial între mentor și ucenic.

*

Revenind la ediția de față, trebuie spus că ea nu a fost ușor de realizat, în primul rând datorită faptului că dialogul epistolar se întinde pe o perioadă de peste o jumătate de secol (1931-1985). În al doilea rând, corespondența abordează probleme culturale foarte diverse (istorie și critică literară, literatura universală comparată, psihologie, istorie, filosofie, estetică etc.). O bună parte dintre scrisori sunt în limbile germană și franceză, ceea ce ne-a creat probleme în redactarea notelor, identificarea personalităților, a unor evenimente culturale la care profesorul Liviu Rusu a luat parte etc.

Ca și Tudor Vianu sau Mircea Zăciu – ca să mă limitez la aceste două nume –, Liviu Rusu face parte din ultima generație de epistolieri. Odată cu această generație, dispare și genul epistolar ca atare, înlocuit acum cu mijloace mai rapide și mai eficiente de comunicare (email, telefon etc.), dar care nu lasă nicio urmă viabilă, care „să dea samă” de spiritul epocii sau profilul unei personalități. Desigur, putem publica emailurile primite de la o personalitate sau trimise de aceasta (s-au făcut deja experimente în acest sens), dar parcă ele sunt lipsite de căldura și vibrația umană, de tremurul mâinii pe fila de hârtie!

Așa cum se întâmplă cu orice volum de corespondență, și acesta pune în valoare calitățile intelectuale ale profesorului Liviu Rusu, o personalitate cu adevărat europeană, care ar fi putut onora orice mare universitate din lume.

Influențat la început de cursurile de psihologie ale profesorului Florian Ștefănescu-Goangă, Liviu Rusu se va orienta definitiv spre domeniul esteticii, mai bine zis al unei *estetici dinamice*. În studiul introductiv la ediția

românească a volumului *Essai sur la création artistique*, Marian Papahagi a demonstrat legăturile dintre cercetările de psihologie și cele de estetică ale savantului clujean, care a devenit unul dintre „foarte puținii autori de sisteme de estetică românească și, ca atare, unul dintre cei mai însemnați ai ei” (Marian Papahagi). *Essai sur la création artistique* a ajuns astfel o carte citată de nume mari, precum Welles și Warren (în *Teoria literaturii*), Cesare Pavese (în *Meseria de a trăi*) etc.

Un merit important – subliniat și recunoscut de mulți corespondenți – este rolul pe care Liviu Rusu l-a avut în reabilitarea lui Titu Maiorescu. Fiindcă unii adversari i-au negat acest merit, se cuvine să dăm un fragment din scrisoarea pe care Liviu Rusu i-a trimis-o lui Tudor Vianu, din care se vede clar rolul avut în acest sens.

Astfel, scrie Liviu Rusu, studiul despre Titu Maiorescu, publicat în *Viața românească*, nr. 5 din 1963, „a fost oarecum comandat. Vorbisem odată cu Daicoviciu, care îmi povestea despre marile dificultăți în legătură cu *Istoria României și Istoria Transilvaniei*, spunând că și aici, ca și în alte domenii, există anumite fâgașuri, calapoade, create de anumiți «sfetnici», care adesea prezintă problemele într-o lumină falsă. Marea greutate este să reușești să înlături aceste prejudecăți, dar că forurile noastre superioare totdeauna sânt dispuse să asculte argumentări temeinice și sânt recunoscătoare pentru ele. I-am spus că cunosc și eu astfel de cazuri, între care cel mai important este Titu Maiorescu. Din vorbă-n vorbă, m-a rugat să-i arăt ceva din «documente». I-am arătat și a rămas uluit. Și-a făcut și câteva însemnări. Peste câțva timp îmi dă un telefon că a fost la Comitetul Central și că, între altele, a amintit și despre problema aceasta. Drept urmare, tov. Răutu mă roagă stăruiitor să fac și un referat în sensul celor spuse. L-am făcut și i l-am predat lui Daicoviciu, care l-a dus la București. N-am mai știut despre soarta lui. La mijlocul lui aprilie, tov. Răutu a fost la Cluj. I-a spus lui Daicoviciu să-mi comunice că a citit referatul cu multă atenție, i-a plăcut foarte mult și că mă felicită, i-a plăcut mai ales argumentația marxistă. Drept urmare, a dat ordin să se publice așa cum era. Acesta este articolul din *Viața românească*. N-aveam idee unde o să apară, tov. Răutu n-a spus-o, n-am aflat decât când a apărut. M-a surprins foarte mult, fiindcă eu știam că numărul pe mai al revistei era încheiat încă din martie, așa încât, după cum am aflat, a

trebuit să se scoată un alt articol, ca să intre al meu. Această grabă explică, cred, unele greșeli de tipar.

Prin urmare, articolul meu are mai mult caracterul de sesizare a forurilor superioare și de punere a problemei, făcând și unele sugestii, fără pretenția de a da o soluție definitivă.”¹

Problema Maiorescu avea să-l preocupe până la sfârșitul vieții, o parte din studiile, eseurile și articolele polemice legate de mentorul Junimii și al revistei *Convorbiri literare* fiind reunite în volumul *Scrieri despre Titu Maiorescu* (1979). De altfel, așa cum nota Ștefan Aug. Doinaș, „ceea ce l-a definit pe Liviu Rusu a fost pasiunea cu care transforma orice luare de poziție într-o adevărată campanie culturală. [...] Liviu Rusu a fost campionul a două bătălii culturale, ambele câștigate: una de lămurire a raportului exact între lirica lui M. Eminescu și filosofia lui A. Schopenhauer, alta de reabilitare a marelui critic, Titu Maiorescu.”²

Extrem de importantă este activitatea internațională a profesorului Liviu Rusu, vizibilă mai ales în scrisorile de la profesorii germani și francezi.

Din corespondența cu Wilhelm Reiter, fost student, aflăm informații interesante despre demersurile făcute în vederea propunerii lui Liviu Rusu pentru acordarea Premiului Herder, propunere care a rămas fără rezultat scontat. Cea cu profesorul Nikolaus Britz arată participarea savantului clujean la câteva congrese ale Asociației Internaționale de Literatură Comparată, dar, mai ales, la conferințele anuale ale Asociației Internaționale „Lenau”, devenind membru în comitetul de redacție al revistei *Lenau – Forum*. Grație implicării lui Liviu Rusu, o conferință a acestei asociații a fost organizată la Timișoara, în 1969, contribuind astfel la prestigiul culturii naționale și al României în general.

Alte scrisori scot la iveală influența covârșitoare pe care profesorul clujean a avut-o asupra multora dintre studenții săi. „A-l cerceta pe maestrul estetician – scria Nicolae Balotă – înseamnă pentru mine a mă întoarce spre izvoare. Spre izvoarele care atât de generos mi le-a deschis cu ani în urmă, ca

¹ Tudor Vianu, *Opere*, 14. *Corespondență, interviuri, poemul „Arcadia”*. Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu. Cu un text de Gelu Ionescu, Editura Minerva, București, 1990, p. 630-631.

² *Simpozion comemorativ Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, coperta IV.

și spre cele ale propriei mele vieți. Dar ce înseamnă pentru noi toți acești dascăli ai Școlii Ardelene, printre care Liviu Rusu este unul dintre ultimii, dacă nu mari deschizători de izvoare castaliene? Recunoștință lor și, printre ei, recunoștință lui.”³ Iar fostul său student și asistent, I. D. Sîrbu, remarca: „Acum, după lunga trecere și petrecere a unor grele decenii, ne putem da seama mai limpede de covârșitoarea importanță pe care a avut-o atât opera de estetician și teoretician al literaturii, datorată lui Liviu Rusu, cât mai ales de influența trainică și creatoare, pe care a avut-o catedra și seminarul său, în acești ani când a rămâne european și a gândi în categorii de universalitate umanistă reprezenta un act de curaj și de gravă implicație morală.”⁴

În al doilea rând, așa cum spuneam, scrisorile depun mărturie, mai mult sau mai puțin voalat, asupra condițiilor de trai din România comunistă.

Într-o scrisoare din 28 oct. 1985, I. D. Sîrbu îi scria Brândușei, una dintre nepoatele lui Liviu Rusu: „– e frig, ne e foame, e greu; ca să pot sta în casă, încotoșmănat, ardem continuu gazul la cuptorul din bucătărie. Dar cât va dura acest gaz «la liber»?

– nu mi s-a aprobat pașaportul – nu e nimic, tot voi merge la Paris, ca interpret pe lângă un frumos general sovietic. Nu acuz pe nimeni aici, ci pe căcinarii din Occident, care trăiesc bine *acolo*, fiindcă noi, *aici*, le ținem spatele.

– Servus, vă sărut, arde scrisoarea asta mânioasă!”

Același I. D. Sîrbu se plânge de cenzurarea pieselor sale, de perioada lungă de așteptare pentru apariția unei cărți: „Acum s-au format mai multe comisii ideologice, se vizionează de 4-5 ori o piesă, e analizată sub microscop orice replică, orice nuanță...”. Sau: „Spectacolul de la Bacău continuă cu mare succes de public. Dar, mereu și mereu, sosesc diferiți inspecitori care taie, taie, taie... Acum treizeci de ani, am spus că, ciudat, «cuvântul cel mai cenzurat e cuvântul *cenzură*». Acum trăiesc pe viu acest adevăr: totul e suspect de «aluzie»: *cartof, pâine, laborator, viitor, bunăstare etc. Am o scenă cu Hitler ca fanfaron sinistru*, a fost scoasă; am altă scenă cu Don Juan, care face planul cuceririlor sale viitoare: atâtea fecioare, atâtea soții, atâtea văduve și babe...” (19 martie 1984).

³ *Ibidem*, p. 6-7.

⁴ *Ibidem*, coperta IV.

Aceeași intervenție a cenzurii o demască și Nae Antonescu: „Despre revista *Saeculum* am scris un studiu, dar direcția presei l-a oprit în șpalt, la *Steaua*. Măcar îl am eu. Acum l-am trimis la *Transilvania*, poate are șanse.”, cu altă ocazie scriindu-i lui Liviu Rusu: „Vă mulțumesc că m-ați amintit și pe mine în contextul acela al «libertății de gândire», absolut necesară oricărei cercetări serioase.”

În multe epistole I. D. Sîrbu vorbește despre tot mai lungă perioadă de așteptare pentru publicarea unei cărți: („Adevărul e că până la 1 ian[uarie] trebuie să predau, în formă definitivă, la [Editura] Cartea Românească, circa 350 pagini de proză; poate, sper, să apar la anul, cu un volum ce ar fi trebuit să apară... în 1957...” (7 octombrie 1980). Sau: „Am lucrat pe brânci, transcriind (nu mai există dactilografe inteligente și ortografe!!), refăcând, adnotând volumul de *Comedii-Eseu*, pe care, după șase ani de așteptare (subl. I.R.), fiind trecut în plan, am ținut să-l revăd, să-l predau curat și pus la punct...” (5 februarie 1984). Iar Traian Liviu Birăescu scrie despre faptul că „la editura timișoreană Facla se vor publica numai două cărți de critică pe an. Așa s-au primit dispoziții”.

Sunt și secvențe comice, precum efortul făcut de unii editori inteligenți, în complicitate cu autorii cărților, pentru a le trece în planurile editoriale în așa fel, încât să pară că sunt „pe linie”: cutare piesă a lui I. D. Sîrbu „pledează pentru oierit, pentru mărirea șeptelului în gospodăriile individuale...”.

Știind că scrierile le sunt interceptate și citite de Securitate, corespondenții români din străinătate evită să dezbată probleme politice sau să critice sistemul comunist. Doctorul Ovidiu Vuia, de pildă, stabilit în Germania, este nemulțumit, culmea, de reeditarea *Istoriei* călinesciene: „Deschis recunosc că respectiva carte, luată științific, constituie o *insultă adusă culturii române* (subl. I.R.). Consider că s-a făcut o mare greșală că a fost ulterior profesor (autorul ei, G. Călinescu, n. I.R.), de aici se trage tot răul, fiind luat în serios acolo unde nu era cazul.”

Sunt uneori, în scrisori, detalii mici, care vorbesc despre tragedii mari. În 1970, de pildă, se împlineau 50 de ani de la terminarea, de către Liviu Rusu, a liceului și luarea bacalaureatului. Un fost coleg de școală, Adi Klein, propune organizarea unei întâlniri la fostul liceu din Bistrița, Liviu Rusu declarând că participă cu emoție și plăcere la acest eveniment. Numai că,

între timp, majoritatea foștilor colegi de liceu au propus ca locul de întâlnire să fie în localitatea Wels, din Germania. De ce majoritatea foștilor colegi se aflau în Germania? În 1970, încă nu începuse exodul masiv al etnicilor germani din România spre Germania. Se petrecuse altceva, după cum mi-a explicat colegul Harald Kyri: „În 1944, trupele armatei sovietice au trecut Carpații în nordul Transilvaniei. Înaintea lor venea un val de refugiați de naționalitate germană, din Ucraina și Transnistria. În consecință, populația săsească din zona Bistriței s-a pregătit și s-a apucat de refugiu. Lozinca timpului a fost «Heim ins Reich» (= Acasă e în Reich). Așa că, în unele localități, precum și orașul Bistrița, aproape întreaga populație săsească a părăsit țara, în direcția Germania. Cei care nu au ajuns, din oricare motiv, s-au împrăștiat, pe cât posibil, în sudul Transilvaniei, de preferință în orașe, Mediaș, Brașov sau Sibiu.” Adi Klein însuși – adaug eu, ca o confirmare a celor spuse – locuia atunci la Sibiu.

În sfârșit, aș vrea să dau un exemplu dintr-o scrisoare pe care eu însumi i-am trimis-o profesorului Liviu Rusu, în care i-am făcut anumite observații pe marginea unei prefețe pe care a scris-o la o ediție din aforismele lui Schopenhauer. Profesorul nu s-a supărat și a păstrat scrisoarea. Iată ce îi scriam, între altele: „După părerea mea, însă, prezentarea raporturilor dintre mentorul Junimii și filosoful din Danzig ar fi trebuit să constituie doar o parte laterală, și nu obiectivul principal al prefeței, a cărei greutate ar fi trebuit să cadă pe prezentarea cărții ca atare. Despre ultimul capitol, probabil cel mai interesant, Dvs. nu amintiți nimic. Unele idei le expediți în mare grabă, pentru a vă întoarce la Maiorescu. În astfel de condiții, în prefață au rămas neelucidate o serie de probleme: care este locul acestei cărți «în sânul» filosofiei lui Schopenhauer? Cum se explică evidentele contradicții între concluziile pozitive ale cărții și cele negative ale sistemului său filosofic? Care este meritul lui Maiorescu în constituirea unei terminologii filosofice românești, prin cartea pe care a tradus-o? (Merit pe care îl avea și Eminescu, când încerca traducerile din Kant.) În ce constă actualitatea cărții și a traducerii maioresciene? Etc.

În sfârșit, îmi permit să fac câteva observații de natură stilistică, valabile pentru multe din scrierile Dvs. Aveți, se pare, o obsesie pentru expresia «în sânul», care poate fi ușor înlocuită cu «în cadrul» sau „în

mijlocul». Astfel, pe parcursul a 42 de pagini, folosiți de 26 de ori (dacă am numărat bine!) această expresie, uneori de 2-3 ori pe aceeași pagină, ceea ce devine foarte supărător. Aveți apoi o altă formă de exprimare, pe care nu mi-o pot explica: e vorba de folosirea dublei negații, în locul unei afirmații: «nu putem să nu amintim» «nu putem să nu arătăm»; «nu putem să nu...» etc., etc. Îmi amintesc că am văzut cândva la Biblioteca Centrală un număr din *Viața românească*, în care un răuvoitor subliniase în articolul Dvs. toate formele de exprimare de tipul celei menționate mai sus. Cred că ambele «slăbiciuni» stilistice se pot ușor înlătura.

În încheiere, sper că îmi veți înțelege bine intențiile și că le veți primi, așa cum vă este obiceiul, în deplin spirit constructiv. Din felul în care au fost făcute, puteți deduce nivelul la care a ajuns spiritul meu critic până la această dată.”

Sper ca, prin lectura atentă a scrisorilor și a celor peste 850 de note care le însoțesc, cititorii să poată descoperi „o viață de om, așa cum a fost”, ca și lumea prin care acesta a trecut.

*

Câteva cuvinte despre posteritatea lui Liviu Rusu, având în vedere faptul că, în acest an, la 17 decembrie, se vor împlini 35 de ani de la plecarea dintre noi a acestuia.

Mă gândesc câtă dreptate are Gabriel Liiceanu, care, în celebra lui carte, *Ușa interzisă*, spunea: „De câte ori dispare cineva, care a făcut parte din viața mea, mi se pare că ia cu el partea aceea care era *a noastră* și că viața mea, împruținată astfel, este și ea mai aproape de sfârșit. Pentru că rostul vieții mele se născuse și din întâlnirea mea cu celălalt, el dispărând, o parte din rostul vieții mele se pierde și el.” (Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*. Ediția a II-a revăzută, Humanitas, București, 2003, p. 38).

Pot spune, cu satisfacție, că, în cei 35 de ani, Liviu Rusu nu a fost uitat, dimpotrivă. La 10, 20 și 30 de ani de la moartea sa, au fost organizate câte un parastas de pomenire, la care au participat membri ai familiei, prieteni și cunoscuți.

Și mai puternică este dimensiunea culturală a posterității sale. Profesorul Vasile Voia, care și-a trecut doctoratul cu Liviu Rusu, în semn de pios omagiu, a inițiat publicarea seriei de *Opere*, serie începută la Editura

Dacia (primele două volume) și continuată la Editura Academiei Române. În cele 6 volume apărute, au fost publicate, practic, toate cărțile importante ale lui Liviu Rusu, începând cu cele de psihologie, continuând cu cele de estetică și terminând cu cele de critică și istorie literară, centrate în jurul personalităților lui Lucian Blaga și Titu Maiorescu. Chiar dacă, în contextul editorial postdecembrist, ele nu au avut impactul pe care îl meritau, la public și la critica de specialitate, important este faptul că aceste volume se găsesc în marile biblioteci din țară, putând fi oricând consultate și citite.

Profesorul Vasile Voia este cel care s-a ocupat și de organizarea unui simpozion omagial, la împlinirea vârstei de 100 de ani de la nașterea savantului clujean. Lucrările susținute la acel simpozion, care a avut loc la 29 noiembrie 2001, au fost publicate în volumul *Simpozion comemorativ Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004. Volumul conține texte semnate de Andrei Marga, Ștefan Oltean, Nicolae Balotă, Al. Husar, Mircea Muthu, Dan-Eugen Rațiu, Constantin Cubleşan, Mircea Măciu, Vasile Voia, Ștefan Borbély, Doina Modola, Dumitru Salade, Corina Breban și Mihaela Mureșan, Mircea Popa, Doina Rad, Ștefan Aug. Doinaș, Ion D. Sîrbu, Monica M. Grecu, Ilie Rad, Dana Marta, Liana Marta Rusu, la care se adaugă anumite studii neincluse în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, precum și un important lot de scrisori (*de la și către Liviu Rusu*).

Tot domnul Vasile Voia va publica, în 2018, volumul *Liviu Rusu. Adevăr și valoare*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, prima monografie dedicată profesorului clujean.

Să amintim apoi că, în 2006, lui Liviu Rusu i s-a acordat titlul de membru post-mortem al Academiei Române, ca o recunoaștere a operei sale, apreciată și în străinătate.

Tot la Centenarul nașterii sale, prin grija conducerii Universității „Babeș-Bolyai”, pe locuința din cartierul Andrei Mureșanu a fost amplasată o placă memorială.

Un loc aparte în păstrarea memoriei lui Liviu Rusu îl au Primăria Orașului Sărmașu (locul de naștere al esteticianului) și Biblioteca Orășenească „Liviu Rusu”, care organizează, an de an, în cadrul Zilelor Bibliotecii, numeroase manifestări cu caracter omagial (lansări de carte,

evocări, expoziții documentare și de artă, montaje literare etc.), un rol important având aici primarul Orașului Sărmașu, domnul Ioan Mocean, și directoarea Bibliotecii Orășenești „Liviu Rusu”, doamna Ninuca Burian.

În fine, să mai spun că, prin grija Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca, o stradă din Cartierul Făget, iubit de Liviu Rusu, cu ocazia excursiilor săptămânale pe care le făcea cu regularitate, îi poartă numele.

Despre viața și opera lui Liviu Rusu se scriu lucrări de licență și teze de doctorat. Amintesc, în acest sens, teza de doctorat a doamnei Aurora Gheorghiuță Bachiș, intitulată *Liviu Rusu – monografie*, susținută, sub coordonarea prof. univ. dr. Iulian Boldea, la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie din Târgu Mureș (universitate care a preluat, între timp, numele lui George Emil Palade).

Last, but not least, trebuie să spun că tot un act de perpetuare a memoriei lui Liviu Rusu îl reprezintă și apariția acestui volum de corespondență, care apare în condiții grafice și științifice excepționale, unde rigoarea, acribia și documentarea până-n pânzele albe (calități foarte apreciate de Liviu Rusu) ies în evidență la fiecare pagină.

Desigur, orice autor care se angajează la un demers științific și cultural precum cel de față speră, cum am sperat și eu, ca o astfel de lucrare să fie una *exhaustivă*, în sensul de a include *toate* scrisorile primite de Liviu Rusu de-a lungul vieții sale. Dar așa ceva este imposibil, având multe dovezi că unele scrisori nu s-au păstrat, din mai multe motive.

Astfel, în broșura *Memoriu de titluri și lucrări*, Liviu Rusu citează fragmente din scrisorile primite de la mari personalități europene, ca ecouri la lucrările sale de estetică: Henri Focillon (Universitatea din Paris), Richard Müller-Freienfels (Berlin), Rudolf Odebrecht (Universitatea din Paris). În mod sigur, aceste scrisori s-au pierdut în timpul refugiului la Sibiu, din anul 1940.

De aceea, este imperios necesar să fie consultat dosarul lui Liviu Rusu de la CNSAS, unde pot fi găsite scrisori interceptate, cum s-a întâmplat cu alți scriitori și intelectuali din România.

De altfel, din înseși scrisorile publicate, rezultă că ar fi trebuit să existe în arhiva Liviu Rusu și alte epistole, care nu au fost primite. Astfel, în

scrisoarea din 2 februarie 1975, Wilhelm Reiter îi scrie lui Liviu Rusu, între altele: „A trecut deja mult timp de când nu mi-ați scris. Nici la urările mele, cu prilejul Anului Nou, nu am primit niciun răspuns.” Or, este exclus ca Liviu Rusu, care răspundea la toate scrisorile, să nu fi răspuns la cele de care vorbește Wilhelm Reiter, pe care, în mod, cert, nu le-a primit.

La un moment dat, un editor argentinian era interesat de publicarea, în limba spaniolă, a tezei sale de doctorat, despre creația artistică. Rugând câțiva prieteni aflați la Paris să vadă care este stadiul negocierilor pentru respectiva carte, Liviu Rusu află că nu a răspuns la un mesaj pe care i-l trimisese editura franceză, deținătoarea drepturilor de copyright! Mesaj care, evident, nu a mai ajuns în mâinile sale.

Într-o altă scrisoare, din 14 martie 1985, același Wilhelm Reiter îi scrie: „Spre marea noastră părere de rău, am aflat [...] că Dvs. nu ați primit urările noastre de Crăciun, cu cele de Anul Nou. Eu am trimis cu poșta, de Crăciun, deja în ultimele zile din noiembrie și la început de decembrie, știind câte zile face pe drum. Nici alți prieteni din Banat n-au primit de la mine corespondența de Crăciun.” Este foarte clar că scrisorile erau interceptate de Securitate, iar unele dintre acestea nu mai erau remise destinatarului.

O să termin cu un citat ales tot din cartea domnului Gabriel Liiceanu: „Viteza cu care sântem evacuați din lumea aceasta, odată ce am părăsit-o, este enormă. Când ultimul om care ne-a cunoscut ne uită sau dispare și el, devenim «strămoși», adică un număr statistic în generațiile trecutului.” (*Ibidem*, p 327-328).

Sper că am arătat convingător că, la 35 de ani de la moarte, Liviu Rusu nu a devenit „un număr statistic”, ci a rămas o „prezență” benefică pentru cultura și literatura română.

Notă asupra ediției

Pentru organizarea scrisorilor în acest volum existau două opțiuni editoriale, aplicate în volume similare: ordinea strict *cronologică*, folosită în volumul Tudor Vianu, *Opere*, 14. *Corespondență, interviuri, poemul „Arcadia”*. Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu. Cu un text de Gelu Ionescu, Editura Minerva, București, 1990, respectiv ordinea *alfabetică*, pe care am aplicat-o eu însumi, la sugestia profesorului Ion Vlad, în volumul Ion Vlad, *Alternative la memorii. Dialoguri, corespondență, mărturii*. O carte concepută și alcătuită de Ilie Rad, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019.

Având în vedere faptul că scrisorile din acest volum se întind pe o perioadă mai mare de o jumătate de secol (1931-1985), fiecare din cele două soluții avea dezavantaje mult mai mari decât avantajele inerente. Un autor cu 20 de scrisori, de pildă, apărea în 20 de locuri diferite, dacă aplicam metoda strict cronologică, iar în cazul celei alfabetice, se ignora principiul cronologic, esențial uneori pentru înțelegerea rapidă și adecvată a unor detalii din scrisori.

În acest context, am optat pentru soluția *cronologiei duble*, ca să spun așa, ceea ce înseamnă că am orânduit autorii în funcție de data primei scrisori (an, lună, zi), după care au fost plasate toate scrisorile autorului respectiv, tot în ordine strict cronologică. Avantajul este că, în felul acesta, se poate înțelege mai ușor contextul socio-politic în care au fost emise scrisorile fiecărui autor, ca și eventualele conexiuni care există între aceste scrisori. Epistolele de la Nicolae Balotă sau I. D. Sîrbu, ca să dăm două exemple cu mai mult de zece scrisori de la un autor, pot fi citite ca două calupuri independente.

Apropo de cronologie, am făcut o singură abatere: scrisoarea lui Lucian Blaga a fost plasată înaintea celei a lui Sadoveanu, pentru că Blaga a răspuns punctual la chestionarul propus de Liviu Rusu, iar Tonitza a comasat unele întrebări, astfel că acest chestionar nu a mai trebuit repetat.

Am reprodus, în unele cazuri, scrisori către Liviu Rusu ale unor urmași ai unor mari personalități (Aurel Ștefănescu-Goangă, fiul lui Florian Ștefănescu-Goangă) sau ale lui I. D. Sîrbu, adresate unor membri ai familiei profesorului Liviu Rusu (scrisorile trimise de I. D. Sîrbu Tincuței Rusu, soția lui Liviu Rusu, sau Liane și Brîndușei, fiica, respectiv nepoata lui Liviu Rusu). Aceste scrisori au fost publicate imediat după cele ale personalităților respective, chiar dacă, cronologic, locul lor era în altă parte.

Toate titlurile de cărți și reviste, puse între ghilimele, au fost culese cu italice.

În multe scrisori erau sublinieri ale lui Liviu Rusu, probabil făcute la lectura acestora, pe care le-am ignorat, păstrându-le doar pe cele (certe) aparținând autorilor.

Nu am mai făcut mențiunea dacă scrisoarea era bătută la mașină sau olografă, acest detaliu fiind nerelevant, cât timp principiile de transcriere au fost uniforme. Cine vrea să confrunte textul olograf cu transcrierea lui, o poate face comparând paginile facsimilate cu varianta lor tipărită (sub fiecare pagină facsimilată se precizează pagina respectivă).

În privința transcrierii textelor, această operațiune a fost ușurată de faptul că marea majoritate a scrisorilor sunt bătute la mașină. Au fost câțiva autori care ne-au pus răbdarea la încercare (Al. Dima, Ion Oana, Ion Didilescu, Ion Vlasiu), dar, prin lecturi succesive, am reușit să descifrăm toate cuvintele.

Fiind scrise în epoci ortografice diferite (incluzând două reforme ortografice, cea din 1932 și din 1953), am respectat toate particularitățile acestora:

– forma *sunt* a rămas ca atare, iar forma *sînt* a devenit *sânt*, conform precizărilor din *DOOM-2*;

– forma *sunt*, din scrisorile lui I. D. Sîrbu, a fost păstrată, deși la data respectivă era oficializată varianta *sînt*;

– la traducerea scrisorilor din franceză și germană, s-a optat pentru varianta actuală, *sunt*;

– titlurile unor publicații (*Viața Românească*, *Gazeta Literară* etc.) au fost modificate conform normelor actuale: *Viața românească*, *Gazeta literară*

etc. La fel am procedat cu numele de popoare (Romani, Geto-Daci) sau ale lunilor anului (*Ianuarie, Mai*), care au fost transcrise cu minusculă;

– a fost actualizată punctuația (în special regimul virgulei), pentru a sugera mai bine nuanțele de exprimare și volutele gândirii autorilor, virgula fiind pusă obligatoriu înainte de conjuncțiile *dar, iar, însă, ci*, înainte de relativul *care* sau de verbele la gerunziu;

– toate citatele în limbi străine (latină, germană, franceză, italiană, rusă) au fost traduse în note de subsol;

– în cazul unor scrisori, care erau urmate de anexe, am publicat și aceste anexe (e vorba de anexe de la Lucian Blaga, Nicolae Balotă, Crișan Mircioiu, Pavel Bellu, Ion A. Vătășescu, Ilie Rad, Mircea Martin și George Gană).

*

Unele din scrisorile tipărite în acest volum au mai fost publicate, după cum urmează (autorii scrisorilor sunt scriși cu *bold*): **Lucian Blaga**, scrisoare și chestionar), în vol. Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 223-228; se reiau în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, p. 225-227; **Mihail Sadoveanu**, în *Excelsior*. Revistă de aspirații și cultură pentru învățământul preuniversitar, Cluj-Napoca, anul I, nr. 4, Cluj-Napoca, 1992, p. 74-76; **Nicolae Tonitza**, în *Excelsior*. Revistă de aspirații și cultură pentru învățământul preuniversitar, Cluj-Napoca, anul I, nr. 4, 1992, p. 77-78; **Charles Lalo**, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, ed. cit., p. 228; **Ov. Densusianu**, în *Excelsior*. Revistă de aspirații și cultură pentru învățământul preuniversitar, Cluj-Napoca, anul I, nr. 4, 1992, p. 79; **Ștefan Bârsănescu**, în *Scriptor*, mai 2020); **Tudor Vianu** – 1, în *Steaua*, anul XXXIII, nr. 12, dec. 1982, p. 22; reluată în vol. Tudor Vianu, *Corespondență*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și tabel cronologic de Henri Zalis, Editura Minerva, București, 1970, p. 184; reluată în Tudor Vianu, *Opere*. Vol. 14. *Corespondență. Interviuuri. Poemul „Arcadia”*. Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu, Editura Minerva, București, 1990, p. 376; 2 –, în *Steaua*, anul XXXIII, nr. 12, dec. 1982, p. 22; reluată în vol. Tudor Vianu, *Corespondență*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și

tabel cronologic de Henri Zalis, ed. cit., p. 184-185; reluată în Tudor Vianu, *Opere*. Vol. 14. *Correspondență. Interviu. Poemul „Arcadia”*. Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu, ed. cit., p. 379-380; **Victor Iancu**, în *Revista română de istorie a presei*, anul IX, nr. 1 (16), 2015, p. 194-204; **Nikolaus Britz** – nr. 13, 23 și 24, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, ed. cit., p. 238-240; **Eugen Todoran**, în *Orizont*, anul XXIX, nr. 2 (1618), febr. 2017; **Michael Rehs**, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, ed. cit., p. 237-238; **Nicolae Balotă**, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, p. 231-237 (cu excepția scrisorii marcate în volumul de față cu nr. 9), p. 231-237; **Mircea Eliade**, în *Excelsior*. Revistă de aspirații și cultură pentru învățământul preuniversitar, Cluj-Napoca, anul I, nr. 4, Cluj-Napoca, 1992, p.79; **I. D. Sîrbu**: (scrisoarea nr. 1, din 3 nov. 1974 – în continuare vom nota doar numărul scrisorii din volumul de față, fără a mai preciza și data), în *Apostrof*, anul XII, nr. 12 (139), 2001, rubrica „DOSAR”, îngrijită de Ion Vartic, p. 12; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2. *Correspondență*. Ediție îngrijită, cronologie, note, comentarii, referințe critice și indici de Toma Velici, în colaborare cu Tudor Nedelcea. Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2013, p. 1129-1133; nr. 2 – în *Apostrof*, anul XII, nr. 12 (139), 2001, p. 12-13; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1134-1137; nr. 3 – în *Apostrof*, anul XII, nr. 12 (139), 2001, p. 13-14; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1138-1144; nr. 5 – în *Apostrof*, anul XII, nr. 12 (139), 2001, p. 14-15; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1144-1151; nr. 6 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, rubrica „DOSAR”, îngrijită de Ion Vartic, p. 15-16; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1151-1159; nr. 7 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 16-17; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1160; nr. 8 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 17; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1161-1162; nr. 9 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 17-18; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1162-1167; nr. 10 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 18-19; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1167-1171; nr. 11 – *Scrisori*

către bunul Dumnezeu și alte texte. Dosar îngrijit de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996 (volumul ține locul nr. 12, din decembrie 1995, al revistei lunare *Apostrof*), p. 80-81; reluată în vol. *Scrisori către bunul Dumnezeu*. Ediție îngrijită de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1998, p. 110-112; reluată în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte texte*, ed. cit., p. 80-81; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1171-1173; nr. 12 – în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte scrieri*, ed. cit., p. 81-85; reluată în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 112-116; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1174-1178; nr. 13 – în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte scrieri*, ed. cit., p. 85-86; reluată în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 116-117; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1178-1180; nr. 14 – în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte scrieri*, ed. cit., p. 86-87; reluată în *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 117-119; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1180-1182; nr. 16 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, rubrica „DOSAR”, îngrijită de Ion Vartic, p. 19; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1182-1186; 17 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 19-20; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1186-1187; nr. 18 – în *Apostrof*, anul XII bis, nr. 1-2 (140-141), 2002, p. 20; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1187-1191; nr. 21 – în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte texte*, ed. cit., p. 88-90; *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 120-12; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1196-1198; nr. 22 – în *Scrisori către bunul Dumnezeu și alte texte*, ed. cit., p. 90-93; *Scrisori către bunul Dumnezeu*, ed. cit., p. 123-126; reluată în vol. I. D. Sîrbu, *Opere*, vol. 2, ed. cit., p. 1192-1195; **Crișan Mircioiu**, în *Revista română de istorie a presei*, anul IX, nr. 1 (16), 2015, p. 205-209; **Wilhelm Reiter** – nr. 13, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, ed. cit., p. 241; **Bucur Țincu**, în *Apostrof*, nr. 6, 2010; **Ștefan Aug. Doinaș**, în *Simpozion comemorativ. Liviu Rusu – 100*, ed. cit., p. 241-243.

Restul scrisorilor se publică pentru prima oară.

Ca în toate volumele de corespondență pe care le-am publicat (Geo Bogza, Ștefan J. Fay, Iorgu Jordan, Mircea Zăciu și Octavian Șchiau, Ion Vlad), am dat fiecărei scrisori un titlu semnificativ, excerptat din corpul scrisorii respective și, în măsura în care a fost posibil, făcând referire la Liviu

Rusu. Metoda a fost elogiată de Irina Petraș, cu ocazia recenzării volumului de corespondență Zaciú-Șchiau: „Excelentă ideea lui Ilie Rad [...], de a decupa subtitluri din cuprinsul scrisorilor. Doar parcurgându-le ai deja promisiunea unei lecturi incitante, cu suișuri și coborâșuri, punți infinite între derizoriu și sublim.” (Irina Petraș, *Epistolar Zaciú-Șchiau*, în *România literară*, nr. 20, 2016).

Tot ca în aceste volume, am modificat uneori regimul alineatelor, făcând astfel textele mult mai clare.

*

Ideea acestui volum de corespondență este una veche, de mai bine de trei decenii. În februarie 1990, Doina Moldovan, nepoată a profesorului Liviu Rusu, a adresat autorilor în viață, care s-au aflat în corespondență cu bunicul său, rugămintea de a i se trimite copiile scrisorilor primite de la Liviu Rusu. „Mă adresez dumneavoastră, ca și continuatoare a inițiativei bunicii mele, Cristina Rusu, de a redacta un volum de corespondență Liviu Rusu. Din nefericire, bunica s-a stins anul trecut, în octombrie, fără a finaliza acest proiect.

Întrucât eu posed scrisorile dumneavoastră către bunicul meu, îmi permit să vă adresez aici rugămintea, în caz că aprobați această inițiativă, de a face să-mi parvină copii ale scrisorilor adresate de Liviu Rusu dumneavoastră, pentru a putea realiza un tablou cât mai reprezentativ al corespondenței sale.”

Câțiva autori au răspuns acestui apel (ca Lőrincz Ernő, fost student al profesorului Rusu, devenit anticar la Budapesta). Numai că, între timp, a venit Revoluția din decembrie 1989, care a schimbat destinele și preocupările multor oameni, inclusiv ale Doinei Moldovan. Iată ce îi scria ea lui Lőrincz Ernő, la 18 mai 1990: „Din păcate, activitatea mea în legătură cu volumul de corespondență a încetat total în ultimele luni, bineînțeles în favoarea evenimentelor politice, care se derulează la noi într-un ritm ce impune implicarea cvasitotală. Și aceasta, deși situația mea (am o fetiță de nouă luni) nu îmi permite să fiu decât în mică măsură o prezență fizică în conflictele care sânt la ordinea zilei. Însă consumul psihic este cu atât mai mare, nelăsând loc altor tipuri de activități. Sper însă că vom avea cât de curând condițiile, materiale și spirituale, să ne dedicăm activităților obișnuite nouă.

Nădăjduiesc că scrutinul de poimâine nu-mi va dărâma aceste speranțe și va sosi clipa când se va materializa una din ultimele dorințe ale bunicii mele, acest volum de corespondență Liviu Rusu.”

După 1989, cum scria Doina Moldovan, evenimentele politice se derulau într-adevăr „într-un ritm ce impune implicarea totală”.

În 1992, eu am întemeiat revista *Excelsior*, „revistă de aspirații și cultură pentru învățământul preuniversitar”. Prin structura ei, fiecare număr era dedicat unei mari personalități. Numărul 4, apărut în 1992, a fost dedicat lui Liviu Rusu. Eu știam de existența acestui tezaur epistolar și am apelat la Doamna Liana Marta Rusu, să-mi ofere câteva scrisori, pentru a le publica în numărul respectiv. Așa au apărut acolo, în acel număr omagial, între alte documente inedite, scrisorile de la Mihail Sadoveanu, Nicolae Tonitza, Mircea Eliade și Ovid Densusianu.

Anii treceau, iar eu eram tot mai ocupat, angrenat în alte proiecte, care de care mai „prioritare”. Doamna Liana Marta mi-a vorbit de cel puțin două persoane, care i-au cerut scrisorile, să le publice în reviste sau în volum. Cunoscând persoanele respective și mai ales modul lor de a lucra, am sfătuit-o să respingă ofertele.

Acum câțiva ani, Doamna Liana Marta mi-a dat copii xerox după toate scrisorile. În 2016, chiar am început munca la ele, însă iar a intervenit ceva prioritar. La începutul acestui an, 2020, în urma unei discuții telefonice cu Doamna Liana Marta, am promis că mă ocup seros de proiect, mai ales că Doamna Prof. Rodica Baconsky terminase traducerea scrisorilor din franceză, iar Domnul Prof. Vasile Voia era spre finalizare cu traducerea celor din germană.

În momentul în care am preluat loturile de scrisori, respectiv copiile xerox ale acestora, Doamna Liana Marta (la sfatul lui Marian Papahagi) a decis să lucrăm exclusiv pe copii xerox, nu pe documentele originale, ceea ce ne-a creat unele dificultăți (copierea incompletă a unor pagini, pierderea unora și copierea dublă a altora etc.), impedimente ușor de surmontat, prin recurgerea la originalele scrisorilor.

Un prim pas spre sistematizarea corespondenței l-a făcut Doamna Doina Moldovan, care a clasificat corespondența pe autori, dar, din păcate, nu a salvat și plicurile în care se aflau scrisorile, și plicurile putând fi mărturii

ale epocii în care au fost folosite (prin timbre, ilustrații, marcarea unor evenimente etc.).

*

O problemă cu care ne-am confruntat a fost aceea a selecției scrisorilor. Cele de la personalități foarte cunoscute sau doar cunoscute n-au intrat în discuție, le-am introdus pe toate, pe considerentul exprimat de Șerban Cioculescu: „De la un scriitor mare [...] cel mai neînsemnat document în aparență are semnificația lui «revelatorie». A ține sub obroc, în colecții particulare, închise, asemenea comori de informație, e un risc pe care istoricul literar nu-l acceptă. Cine ne garantează că acela, care ridică pretenția ca numai piesele inedite cele mai revelatorii să fie publicate, nu va pierde el însuși din propria lui colecție tocmai semnificativul?”

Am apreciat că toate scrisorile își au valoarea lor literară, culturală sau umană. Unele readuc în actualitate scriitorii uitați (Al. Vițianu). Alți corespondenți erau, la data respectivă, doar aspiranți la gloria literară sau culturală (Ioan Iacob, Dumitru N. Zaharia). Nicolae Trifoiu, publicist clujean, pledează pentru mutarea statuii lui Lucian Blaga, din Parcul „Iuliu Hațieganu”, în fața Teatrului Național din Cluj-Napoca, unde se află în prezent, Nicolae Trifoiu afirmând că această idee a mutării statuii o susținuse și Liviu Rusu, într-o conferință publică. Ștefan Iacob, lector la IPCD Brașov, îl invită pe esteticianul clujean să susțină două conferințe în fața profesorilor înscriși la diferite grade didactice, ceea ce arată cât de implicat era Liviu Rusu în viața Cetății, răspunzând tuturor solicitărilor care i se adresau. Și exemplele ar putea continua.

Alte scrisori au fost reproduse pentru valoarea lor strict umană. O fostă studentă, Laura Anca, apelează la Liviu Rusu pentru a interveni la profesorul și medicul Ion Chiricuță, în vederea unei operații („Îmi dau seama ce inimă de aur aveți!”, îi scrie Laura Anca, la 12 noiembrie 1967).

Scrisoarea arhitectului Ion Mircea Enescu explică deosebirea arhitecturii față de celelalte arte și izolarea acesteia din domeniul de cercetare al artei.

O secțiune importantă o reprezintă cele două scrisori și două documente de la Ioan A. Vătășescu, fost secretar general al Universității clujene. Acesta s-a născut în com. Arefu, din plasa Curtea de Argeș. A rămas

orfan de ambii părinți, în timpul Primului Război Mondial, când satul Arefu a fost „teatrul unor crâncene lupte”, fiind distrus complet. Grație măsurilor luate de statul român, pentru sprijinirea copiilor orfani, el a frecventat cursurile primare și liceale în România, dar și-a susținut bacalaureatul la Universitatea din Nancy. A urmat studii de Litere la Universitățile din Grenoble, Nancy, Strasbourg și Paris, finalizate cu obținerea licenței la Sorbona. În 1934 obține doctoratul la Sorbona, cu teza principală *L'œuvre de Victor Hugo en Roumanie*, teza secundară fiind *Bibliographie critique des traductions en roumain de Victor Hugo*. După revenirea din Franța, s-a angajat arhivar (1924-1927) la Universitatea Daciei Superioare din Cluj (cum s-a numit Universitatea clujeană, până în 1927, când a preluat numele „Regele Ferdinand I”), devenind apoi secretar la rectorat (1928-1937), după care va fi avansat Secretar General (cum își va scrie el funcția, cu majuscule). În această calitate, va publica un număr de 13 *Anuare* ale Universității (1926-1942), care aveau și un rezumat în franceză, fiind trimise și în străinătate, pe cheltuiala lui personală, și contribuind astfel la vizibilitatea internațională a tinerei Universității românești clujene. A publicat mai multe lucrări: *Călăuza studentului la Cluj*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, [1928], 263 p. + hartă. Cartea are un supliment, „Adaos”, din 1929, subintitulat *Informații pentru înscrierile pe anul școlar 1930/31*, care, la început, prezintă „programul serbărilor de aniversare a primului deceniu de existență a Universității române din Cluj (20-21 octombrie 1930), serbări la care urmau să participe Regele Carol al II-lea, Șeful Guvernului și Ministrul Instrucției Publice”, cum scrie Ana-Maria Stan; *L'université roumaine réfugiée de Cluj. Réorganisation, création, activité* (Sibiu, 1943), cursuri universitare etc. În 1939, a publicat un amplu studiu în franceză, în revista *Latinitas*, despre Universitatea clujeană. Ca secretar general, a pregătit un amplu material despre Universitatea din Cluj, cerut de Nicolae Titulescu și folosit de acesta în procesul de la Geneva, al optanților grofi maghiari. După publicarea lucrării *L'université roumaine réfugiée de Cluj. Réorganisation, création, activité*, a primit o scrisoare de felicitare de la marele romanist suedez, Alf Lombard (scrisoare pierdută). A fost un membru foarte activ al Cercului „Ronsard”, creat în 1922, la inițiativa savantului Emil Racoviță, cu care a colaborat îndeaproape și de la care a primit multe scrisori (și acestea

pierdute). S-a implicat activ și cu succes în procesul dificil de refugiere a Universității clujene la Sibiu și Timișoara (1940), precum și de revenire a acesteia la Cluj, în 1945. Pentru activitatea sa strălucită în funcțiile avute, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler, iar din partea statului francez a primit Ordinul „Les Palmes Académiques”. A fost căsătorit cu Victoria I. Marin, având împreună două fete: Maria-Lorena (n. 1936) și Liana-Dacia (n. 1938), înseși numele date fetelor fiind semnificative pentru sentimentele sale filoromâne și filofranceze. Timp de o lună (octombrie 1955) a fost lector la Catedra de limbi romanice a Universității „Victor Babeș”.

În urma demiterii din structurile Universității clujene (când i s-a luat și locuința de serviciu, pe care o avea la Colegiul Academic), a fost portar la Liceul de Fete Nr. 3 din Cluj, după care s-a mutat cu familia la Câmpina, unde îi fusese repartizată soția, lucrând ca învățător, apoi ca profesor la Școala Medie Tehnică din Câmpina. Din banii economisiți și-a cumpărat un apartament în București, unde a și murit, fiind îngropat în Cimitirul Bellu.

Ca un fel de răzbunare postumă pentru umilințele și nedreptățile îndurate, cei doi nepoți au făcut cariere strălucite în străinătate, în Canada și SUA.

Destinul său zbuciumat – o pagină dramatică din istoria României comuniste și a Universității clujene în același timp – își pune amprenta pe cele două scrisori pe care le publicăm, dar mai ales pe anexele acestora.

Timp de mai bine de trei decenii, Ioan A. Vătășescu a scris numeroase scrisori și memorii (la „absolut toate autoritățile – și organele – administrative, judecătorești, politice, presă etc.”), dar fără niciun rezultat (i-a scris inclusiv lui Nicolae Ceaușescu, după mărturia fiicei sale, Liana-Dacia Sabo-Vătășescu). În 1973, din disperare, îi scrie o amplă scrisoare lui Liviu Rusu, veche cunoștință, desigur, căruia îi cere doar un sfat, pentru că știa că altceva profesorul nu putea face: „Cu această întrebare mă adresez în final universitarului de elită, vechi cunoscut, care unește înțelepciunea antică (am reținut până și titlul unei lucrări ce ați publicat-o anii trecuți, dar nu mi-a fost posibil să pun mâna pe

ea¹) cu știința frumosului din toate timpurile, desăvârșită la lumina ilustrațiilor maestri de la Sorbona², rugându-vă să mă sfătuiți: cum să ies din impasul actual, când am devenit și impostorul familiei, în lupta pentru o cauză care a pătat însuși prestigiul Almei Mater Napocensis? Prin renunțare sau luptă în continuare? Tacită sau activă?”

Documentele de față (mai ales scrisoarea-memoriu către Raluca Ripan) pot avea o triplă semnificație: vorbesc despre istoria tragică a României comuniste, în care valorile individuale nu mai contau, în iureșul consolidării puterii totalitare; oferă numeroase informații (multe știute) din istoria Universității clujene, cu oameni (rectori) care erau și ei „subt vremi”, vorba cronicarului (Emil Petrovici, Raluca Ripan, dar mai ales Constantin Daicoviciu, numit mereu „agresorul fascist”). Vedem abuzurile care se făceau în promovările didactice, cum se ignora legea sub impactul factorului politic, metodele folosite (un act de sancționare a lui Vătășescu a fost expus într-o vitrină, la rectorat, alături de cărți ale cadrelor didactice, spre luare aminte!) etc. În 1940, de pildă, era considerat un antilegionar convins și „omul lui Goangă”, pentru ca, după venirea comuniștilor la putere, să fie acuzat, de către unele „rămășițe legionare”, de simpatii legionare, de persecutarea studenților minoritari etc.

În același timp, aceste documente, scrise cu talent și la un înalt nivel intelectual, pot fi autentice pagini de roman.

Desigur, este posibil ca petentul să exagereze uneori (epurarea sa din învățământ este considerată de victimă „*un fapt fenomenal*”), agasându-i pe unii interlocutori (Ralucăi Ripan, pe care o considera la un moment dat „steaua polară”, i-a trimis 10 scrisori înainte de acel „fapt fenomenal”, iar 13 după, deci 23 de scrisori în total!). Autorul mărturisește că, prin scrierea acestor scrisori-memorii, „trăiesc o aversiune ridicată la pătrat, fiindcă este groaznic ca la o vârstă înaintată să scrii fără plăcere, amintindu-ți de scrieri elaborate în plăcere, dar atât de mult prigonite, încât au devenit ele însele neplăcute, adică produc azi regrete că au mai putut fi produse, când au fost

¹ În mod sigur, Ioan Vătășescu se referă la volumul lui Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, Editura pentru Literatură, București, 1961, lucrare reeditată în 1968, despre care probabil auzise.

² Aluzie la doctoratul luat de Liviu Rusu la Sorbona, în 1935.

produse.” Singura lui speranță era ca adevărul să triumfe, ceea ce, din păcate, nu s-a întâmplat în timpul vieții sale.

Informații suplimentare despre Ioan A. Vătășescu se găsesc în articolul publicat de Ana-Maria Stan, *Chestionare, ghiduri și cărți de instrucțiuni pentru studenții României interbelice. Studiu de caz: Universitatea din Cluj*, în *Historia Universitatis Iassiensis*, Iași, no. IV, 2013, p. 325-359, respectiv Alexandru A. Păcurar, *Ioan A. Vătășescu (1897-1980), secretar general al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj. Repere bio-bibliografice*, studiu apărut în *Historia Universitatis Iassiensis*, no. X, 2019, p. 35-54.

Așa cum spunea Ana Blandiana, memoria este o formă de justiție, iar aducerea în actualitate a celor relatate în scrisori și memorii constituie, pentru Ioan A. Vătășescu, un fel de justiție postumă.

Foarte importante și interesante sunt și anexele la unele scrisori: răspunsurile lui Lucian Blaga la cele douăzeci de întrebări ale unui chestionar alcătuit de Liviu Rusu, prezentarea lui Liviu Rusu, făcută de către profesorul Crișan Mircioiu, înaintea conferinței despre Goethe, observațiile lui Nicolae Balotă pe marginea ediției lui George Ivașcu din antologia lui Lucian Blaga din poezia populară, discursul rostit de Ilie Rad, la Consfătuirea activului de partid din Centrul Universitar Cluj, în legătură cu Festivalul Național „Cântarea României” și criticile dure aduse Festivalului etc.

*

Până la finalizarea volumului, am beneficiat de sprijinul multor persoane, care merită pomenite aici, pentru ajutorul acordat: **Tinca Rusu**, care a avut, prima, ideea tipăririi acestei corespondențe; Doamna **Doina Moldovan** a făcut, așa cum spuneam, o primă sistematizare a scrisorilor, pe autori; Doamna **Liana Marta Rusu**, cu care am avut zeci de discuții și multe întâlniri, care mi-a acordat încredere totală, sprijin logistic și financiar; Doamna **Rodica Baconsky** a tradus scrisorile din franceză și le-a adnotat, cu mențiunea (n.t.), verificând și alte citate în franceză; Domnul Prof. univ. dr. **Vasile Voia** a tradus scrisorile din limba germană și a scris două introduceri la aceste scrisori; Doamna **Eva Mladin**, dr. **Otilia Mureșan**, drd. **Marius Mureșan** și dr. **Melania Ilea** s-au implicat în operațiunea de „culegere” a scrisorilor (care au fost apoi colaționate, cuvânt de cuvânt, cu scrisorile originare); Domnul prof. dr. **Toma Velici** mi-a oferit, gata „culese” și

adnotate, un număr de 20 de scrisori de la I. D. Sîrbu, ceea ce a „urgitat” (am găsit acest cuvânt într-o scrisoare a lui Liviu Rusu, sens pe care îl credeam pierdut, deși l-am mai întâlnit la Ion Agârbiceanu și Mircea Zăciu), adică a *urgentat* finalizarea volumului; Doamna prof. dr. **Doina Rad** a „cules” mai multe scrisori și a descifrat numeroase cuvinte ilizibile; Domnii Prof. univ. dr. **Alexandru Ruja** și Prof. univ. dr. **Valeriu Râpeanu** m-au ajutat cu informații prețioase pentru redactarea notelor; Domnii **Richard Müller-Schmitt** și **Harald Kyri** (din Germania) mi-au furnizat anumite date și mi-au fost de mare ajutor la descifrarea unor cuvinte în limba germană. Domnișoara **Cristina Braiț**, de la Editura Școala Ardeleană, a tehnoredactat în mod profesionist acest volum, iar editorul **Vasile George Dâncu** s-a oferit să îl tipărească. Domnul **Könczey Elemér** a făcut coperta cărții, iar Domnul **Major István**, manager la Color Print Zalău, l-a tipărit în condiții excepționale. Adresez tuturor mulțumirile și omagiile mele.

*

Din cauza numărului foarte mare de scrisori provenite de la mari personalități românești și străine, au rămas neincluse în acest volum câteva zeci de scrisori de la Lőrincz Ernő (din care am tipărit una singură în prezentul volum), pentru că nu ni s-au părut suficient de relevante.

Dar în arhiva Liviu Rusu se păstrează ciornele a zeci de scrisori, pe care acesta le-a trimis unor personalități din România și din străinătate. Ele ar putea oricând forma un volum intitulat *Scrisori de la Liviu Rusu*.

Este o sarcină a viitorului cercetător, ca și aceea de a reuni, într-un alt volum, toate articolele lui Liviu Rusu, risipite prin reviste (note de drum, interviuri, articole polemice etc.).

Cluj-Napoca, martie 2020

Ilie Rad

(izolat la domiciliu,
din cauza efectelor noului Coronavirus)

SCRISORI CĂTRE LIVIU RUSU

Chestionar despre creația artistică, lansat de Liviu Rusu

În vederea pregătirii tezei sale de doctorat, despre creația artistică, profesorul Liviu Rusu a lansat un chestionar adresat unor scriitori, sculptori, pictori și compozitori.

În cele ce urmează, reproducem scrisorile de la cei care i-au răspuns. Singurul care a răspuns la toate întrebările formulate a fost Lucian Blaga. De aceea, reproducem mai întâi întrebările din chestionar, împreună cu răspunsurile lui Blaga, urmând ca, în cazul lui Sadoveanu și Tonitza, să reproducem doar răspunsurile acestora.

Răspunsurile lui Blaga la chestionar au fost publicate de Liviu Rusu, în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice* (Editura Cartea Românească, București, 1981), împreună cu prezentarea de mai jos.

*

Pe vremuri pregăteam o lucrare despre creația artistică, problemă care mă preocupa de mult și cu pasiune. Evident, aveam mare nevoie de mărturisiri de-ale creatorilor înșiși: jurnale, scrisori, convorbiri. În privința literaturilor și artelor străine, aveam material abundent, nu aveam însă cu privire la autorii români – era prin anii 1929-31. Existau surprinzător de puține materiale publicate în direcția aceasta. Ca să umplu lipsurile, am redactat un chestionar cu 20 de întrebări, pe care le-am trimis tuturor scriitorilor, pictorilor și compozitorilor noștri, recunoscuți în general ca creatori de seamă. N-am primit decât trei răspunsuri, trei, dar bune: Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga și pictorul Nicolae Tonitza.

Lucrarea, care mi-a devenit teza principală de doctorat la Sorbona, cu titlul *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, a apărut apoi în celebra colecție a Editurii Alcan din Paris, „Bibliothèque de philosophie contemporaine”. [Liviu Rusu]

Lucian Blaga (1931)

„Mă interesează și pe mine rezultatul anchetei D-tale”

Iubite D-le Rusu,

Îți trimit cu plăcere răspunsurile solicitate. Te autorizez să le întrebuințezi cum crezi de cuviință. Mă interesează și pe mine rezultatul anchetei D-tale. Nu mă îndoiesc că-mi vei trimite studiul.

Salutări lui Breazu, și D-tale.

Cu cele mai bune sentimente,

Lucian Blaga

1. Când a început să vi se manifeste talentul scrisului? De ce natură v-au fost primele scrieri?

Am scris la vârsta de 13 ani întâile versuri. La 16 ani întâile încercări de „aforisme”. La 18 ani un prim scurt eseu despre *Intuiția lui H. Bergson*.

2. În copilărie v-a plăcut mult să vă jucați? Din ce categorie făceau parte jocurile dvs. preferate?

În copilărie nu mă gândeam decât la jocuri. Jocurile erau totdeauna „constructive”, adică: (a se citi răspunsul de la întrebarea următoare, n. I.R.)

3. În copilărie v-a plăcut să vă jucați cu obiecte? Vă plăcea să construiți diferite lucruri din obiecte? Ce anume?

Jocuri cu material: nisip, lut, hârtie etc. Modelam cu plăcere în lut animale: iepuri, cai, porci, elefanți (odată am plăsmuit o mica broască țestoasă, așa de bine, că fratele meu, Tit Liviu, cu 14 ani mai mare decât mine, a crezut că e vie și m-a întrebat mirat unde am găsit-o). Din nisip jilav clădeam biserici. (Întâiul meu ideal a fost să mă fac clăditor de biserici.) Copilăria mea a fost rușinos de lungă. Cred că nu s-a isprăvit nici astăzi.

4. V-a plăcut vreodată desenul? Ați putut realiza ceva în acest domeniu?

Desenul mi-a plăcut totdeauna. Pe la 13 ani am început să desenez de capul meu, după natură. Nădăjduiam să devin pictor. Pasiunea n-a durat mult. Caricaturi mai știu să desenez și astăzi.

5. *La școală ce fel de studii v-au plăcut mai mult? V-a atras studiul ca atare sau profesorul care v-a propus [acest studiu]?*

Geografia în primele clase. În clasele superioare de liceu: Fizica. La Universitate: Biologia. (Am fost totdeauna un elev bun, printre cei dintâi, dar nu uram nimic mai tare decât tocmai școala.) Admirație n-am avut pentru niciunul din profesorii mei cu excepția fratelui meu, Tit Liviu, cu care, când eram în cl. VII liceală (1913), discutam „teoria relativității” și „geometriile neeuclidiene”. Știu că despre unii dintre acești profesori se crede că erau excepționali, de ex. Virgil Onițiu, Alexandru Bogdan etc. Eu i-am găsit slăbuți. Ca profesori, înțeleg.

6. *În ce măsură a contribuit școala la dezvoltarea talentului dvs.?*

Școala n-a contribuit în nicio măsură la dezvoltarea talentului meu, dacă am vreun talent. Dar au contribuit la aceasta lecturile.

7. *Vă leagă de școală amintiri plăcute sau neplăcute?*

De școală ca atare, amintiri în genere neplăcute. Dar foarte frumoase amintiri despre colegii de școală și de viața în afară de școală. (Țin să remarc că clasele III, VII, VIII de liceu le-am făcut particular, ca să nu trebuiască să-mi pierd timpul pe băncile școliei.)

8. *Când a început să vă antreneze lectura? Descrieți, vă rog, ce fel de lecturi (domeniile, eventual operele mai însemnate) v-au atras succesiv în decursul dezvoltării dvs.?*

Până la 13 ani, am citit puțin și fără pasiune. La 13 ani, s-a ivit însă dintr-odată o pasiune indescritibilă pentru lectură. Între cele dintâi: un fragment din *Faust* în trad. rom. și *Încercările de metafizică* ale lui Conta, spre care m-a mânat marea pasiune a vieții mele: preocuparea metafizică. La 14 ani citeam *Welträtsel* de Haeckel și aveam o mică bibliotecă filosofică germană, cumpărată cu banii ce-i câștigam cu lecții particulare. Pe urmă am studiat cu grijă Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant. Prin cl. VII de liceu citeam pe Bergson, Wundt, Natorp, Hegel etc. Paralel am citit totdeauna cu patimă poezie și dramă. (Pentru teatru m-au interesat întâia oară trupele de teatru germane, ce colindau prin Ardeal. N-am să uit niciodată o reprezentație a

Hoților lui Schiller, la Sebeșul săsesc. Era într-o vară, spre cl. IV de liceu. M-am furișat în sală fără bilet (n-aveam cu ce să mi-l cumpăr). Atunci s-a trezit în mine setea tragică. (Am voit să mă apuc imediat să scriu o piesă – *Decebal*. Dar n-am scris un rând. În schimb, am studiat cu de-amănuntul tragediile lui Shakespeare.) Din literatura românească am citit și recitat în vremea aceea pe Eminescu. Autorii preferați îmi erau Odobescu, Sadoveanu. Eram abonat la *Luceafărul*. Mai târziu m-au impresionat profund romanele lui Tolstoi și Dostoievski.

9. *Care sânt astăzi lecturile dvs. preferate? Din ce domeniu citiți mai mult?*

Astăzi citesc în multe domenii, dar numai lucruri de înaltă calitate. Pentru altele n-am timp.

10. *Descrieți, vă rog, în măsura posibilităților, procesul dvs. de creație în domeniul literar. În special:*

a) *Cum vă vine ideea sau „inspirația”? Deodată, pe neașteptate, sau vi se formează treptat-treptat? Vă munciți ca să construiți ideea sau vi se formează cu ușurință? Când începeți să lucrați aveți ideea gata definitiv sau în timpul executării se mai modifică?*

b) *Aveți nevoie de sentimente puternice ca să creați ceva? Care gen de sentimente vă îndeamnă mai mult la creație? (De ex. iubire, milă etc.)*

c) *Care este procesul Dvs. de realizare? Purtați ideea multă vreme, sau o scrieți imediat? Lucrați repede sau încet? În decursul realizării corectați mult, sau lăsați așa cum ați scris de la început?*

d) *Evenimentele externe vă influențează în creațiile dvs.? Ce fel de evenimente (vă rog dați exemple din viața dvs.)?*

e) *Se întâmplă că anumite evenimente contribuie direct la ivirea ideii, fără ca înainte de acel eveniment să fi fost în dvs. vreo frământare în acest sens? Sau de obicei aveți întâi o oarecare frământare interioară necristalizată, apoi se ivește un eveniment, care face să izbucnească ceea ce mocnea dinainte în dvs.?*

Așa-numita „inspirație” e, întrucât mă privește, un proces greu de descris. Se petrece în orice caz pe dublu plan: inconștient-conștient sau conștient-inconștient. Câteodată mă muncesc mult, câteodată esența creației îmi vine de-a gata. Muncindu-mă într-o direcție, îmi vin nenumărate gânduri

în altă direcție. Găsesc ce nu caut. Sau: muncindu-mă ceasuri, să găsesc vreo soluție de amănunt sau de ansamblu (fie în domeniul filosofic, fie în domeniul poetic – vreun vers mai bun, vreo strofă mai încheată), mă culc cele mai adesea fără rezultat. Dimineața ajunge să-mi ridic în conștiință preocuparea de ieri, pentru ca soluția să se prezinte de la sine. Am un somn, pe care l-ași numi „somn creator”. Și am aproape o încredere religioasă în acest somn creator.

11. *Aveți de luptat cu tehnica artei dvs.? (De ex. compuneți greu etc.)*

De obicei, înainte de a începe o poezie, o dramă, un studiu am întregul schițat în cap. Potrivit acestei schițe, realizez un prim material brut, în care apoi dăltuiesc cu răbdare la amănunte. Procesul cizelării e cel mai lung, disproporționat de lung față de al creației inițiale, care poate fi instantanee. Manuscrisele mele sunt așa de pline de corecturi, că un altul nu s-ar putea orienta în ele.

Evenimentele exterioare, în genere, nu mă prea influențează în creație. Cred, totuși, că am un contact mai profund cu ele și că le asimilez organic, încât, indirect și după oarecare timp totuși, mă influențează. Un mare rol în creația mea au intuițiile de toate zilele, și *trăirile*. „Trăirea” e un ce mai complex decât „sentimentul puternic sau neputernic”.

12. *În scrierile dvs. aveți obiceiul să puneți în mod conștient anumite probleme, de ex. sociale, morale etc.? Sau le lăsați la o parte din scrierile dvs.?*

În poezie și în dramă nu pun niciodată o problemă abstractă în mod conștient (nici socială sau morală).

13. *În ce raport sunteți cu gustul public? Anume: căutați să vă adaptați la el sau îl combateți sau nu vă gândiți deloc la el?*

Când creez nu mă gândesc la gustul public.

14. *Profitați mult din lecturi? În ce fel: vă slujesc cu anumite fapte, de care vă folosiți, sau vă trezesc numai anumite idei?*

Din lecturi profit în sensul asimilării organice sau prin asociații de idei.

15. *Credeți că arta dvs. a profitat [cu] ceva din mediul părintesc, din care ați ieșit?*

Poezia și drama, dar și experiența filosofică au profitat enorm din mediul părintesc. Elementele fundamentale de intuiție ale poeziei și dramei

mele sunt de origine din satul Lancrăm, unde tată-meu a fost preot. Înclinările filosofice le-am moștenit de la tata, un om care a citit biblioteci întregi, care cunoștea filosofia germană la perfecție, un om care știa atâtea lucruri cum puțini, muzical, tare și în matematică. Înclinările poetice și puterea de muncă, productivitatea le-am moștenit de la mama. Ea mi-a dat și trăirea, precum și sensul profund al superstiției, al poveștii, al magicului și religia. (Ca copil mic eram de o religiozitate sfioasă, dar nespus de intensă. Ceasuri întregi mi le petreceam în rugăciuni, singur, în tăcere.) Prin mamă, mă simt legat de pământ.

16. Schimbarea de mediu (excursii, călătorii) vă inspiră? În ce fel?

Foarte puțin.

17. În afară de artă, aveți vreo ocupație preferată?

Metafizica.

18. În afară de literatură, ce domeniu artistic vă pasionează? Pentru ce? Profitați în urma lui pentru creațiile dvs.?

Sculptura, pictura, arhitectura – fără de a le practica. Cred că din pictură am profitat.

19. Credeți că artistul este bine să trăiască în vârtoarea vieții, sau ca existența să-i fie asigurată, ca să se dedice numai artei?

Chestie individuală. Din parte-mi aș dori să mă pot dedica exclusiv creației.

20. Adăugați, vă rog, tot ce credeți că e interesant pentru dvs. ca artist, necuprins în chestionarul de față.

Cu timpul am devenit tot mai exigent față de propriile mele creații. În dezvoltarea conștiinței mele critice, cred că a jucat un rol deosebit soția mea. În privința aceasta, ea e „biciul lui D-zeu”.

Berna, 15 oct. 1931

Mihail Sadoveanu (1931)

„*Uneori am visat subiecte*”

[Domniei sale/ Domnul Liviu Rusu,/ Conferențiar universitar./ Cluj./
Universitate. Facultatea de Litere./ Inst. de Psihologie/ Str. Regală Nr. 11.]

30 septembrie 1931. Copou – Iași

Stimate Domnule Rusu,

Răspund scrisorii Domniei tale; însă mă vei ierta dacă nu voi face asta într-o rânduială metodică și dacă nu voi satisface în total chestionarul pe care mi l-ai trimis.

Dispoziția scriitoricească, adică nevoia de a pune ceva pe hârtie pentru mine, a fost foarte precoce. Încă în clasa a doua de gimnaziu profesorul de limba franceză (G. Stino) mi-a confiscat un roman – isprăvile unui haiduc – pe care-l scriam cu mare hărnicie. L-am reluat în anul următor, mai amplu: Florea Corbeanu trebuia să treacă suflarea vredniciei lui prin toate ținuturile românești subjugate¹. Nu uitam nici Macedonia. Predilecția mea pentru acest personaj era în legătură și cu lecturile mele. Încă de la opt ani, nouă ani citeam haiducii lui N. D. Popescu² și Panait

¹ Aceste informații inedite furnizate de Sadoveanu coincid cu alte mărturisiri ale scriitorului excerptate de Cornel Simionescu și Fănuș Băileșteanu în excepționala lor ediție: Mihail Sadoveanu, *Opere I*. Ediție critică de C. Simionescu. Note și comentarii de C. Simionescu și Fănuș Băileșteanu. Studiu introductiv de Constantin Ciopraga, Editura Minerva, București, 1981, p. C-CL.

² Nicolae D. Popescu (1843-1921) – prozator, cunoscut mai ales prin calendarele pe care le-a scos timp de peste 40 de ani. A scris nuvele având ca pretext războiul de la 1877, povestiri cu subiect istoric, cucerindu-și o oarecare faimă prin romanele haiducești, consacrate haiducilor Iancu Jianu, Bujor, Codreanu, Miha Copilul, prin care ilustrează etapa inițială a romanului românesc de aventură.

Macri³. Jocurile mele fără sfârșit și fără frâu, într-o deplină libertate, aveau de asemeni un caracter eroic și semisălbatic. Vânatul l-am început foarte devreme. Jucării cu obiecte și păpuși și îndeletniciri cu construcții minuscule nu mi-au plăcut. Arma, înotul, sania, patinajul, zmeiele, mingea, soarele și câmpia au fost legea primilor ani ai copilăriei. Școala mi-a plăcut; am legat în ea prietenii și jocuri; am făcut-o cu ușurință, ieșind obișnuit printre cei dintâi. Cu o excepție: am repetat clasa a treia gimnazială, din pricina celor dintâi partide de pescuit la Nada Florilor (Folticeni). Nu m-am prezentat la examenul de elină. Anul următor am ieșit primul; iar în clasa următoare tot întâiul. În vremea asta ceteam cu înverșunare romane de senzație. Literatură românească bună am început a ceti cătră cincisprezece ani. Între paisprezece și cincisprezece ani am scris un număr enorm de poezii, fără valoare, bineînțeles, reproducând oarecum evoluția literaturii noastre. La șaptesprezece ani am scris prima bucată tipărită într-o revistă de pe vremuri (*Viața nouă*); această bucată, refăcută, se găsește în volumul *Dureri înăbușite (Dușmanii)*. În acest răstimp am început și am abandonat câteva romane; am scris o serie de nuvele romantice etc., fără nicio intenție de a le publica. Simțeam nevoia de a exterioriza imagini și sentimente; mă așezam zece ceasuri la o masă și scriam fără întrerupere și găseam în asta o mare plăcere. La șaptesprezece ani, în clasa a cincea de liceu, am fost tentat de consecințele pasiunii mele, publicistica, și am început a tipări în reviste săptămânale. Concomitent, am trecut, cu o pasiune identică, la lecturi din Zola, Daudet, Dickens, Tolstoi, Dostoievski, Turgheniev etc. La nouăsprezece ani citisem toată literatura *en vogue* pe vremea aceea – în franțuzește. Din petrecerile și aventurile cu prietini și colegii a ieșit un poem cvasieroic în câteva mii de versuri (*Tragediile Galatei*), operă intimă care a circulat în manuscript între tinerii din promoția mea (1900). Între data aceasta și 1904, când apare volumul *Povestiri*, am scris, fără să public, aproape întreg materialul celor dintâi patru volume ale mele.

„Idea” sau inspirația mea este un sentiment, pe care se grefează fapte caracteristice. Faptele se adună, se orânduiesc, se formează încet-încet – uneori – foarte îndelungat (10-15-20 de ani), după care urmează, într-un

³ Panait Macri (1863-1932) – prozator, emul al lui N. D. Popescu. Autorul unor romane despre haiducii de la începutul secolului XIX, care abundă în violență și senzațional.

acces de febră, redactarea, destul de ușoară, și asupra căreia nu revin decât foarte puțin, pentru a perfecționa și șlefui. Uneori am visat subiecte.

Nu mă preocupă gustul publicului. Urmăresc exclusiv realizarea artistică.

Lecturile mi-au fost un divertisment, o pasiune; însă le-am ținut străine artei mele. N-am comunicat decât cu natura și viața, în chip direct, în ceea ce privește preocupările mele artistice. După treizeci și cinci de ani, n-am mai cetit decât ca să mă instruiesc. Astăzi aproape nu mai cetesc romane; cetesc istorie, sociologie, știință etc.⁴

În afară de literatură am găsit și găsesc plăcere în vânat și pescuit și în toate sporturile: în șah, bridge, apicultură, avicultură, pomicultură și alte multe. Nu cânt și nu pictez, dar îmi place să ascult și să privesc.

Cred că scriitorul nu trebuie să trăiască în birou. Întâi și întâi trebuie să fie om.

Cu cele mai distinse sentimente,

Al Domniei tale

Mihail Sadoveanu

*

[M. Sadoveanu / Copou-Iași]

⁴ Această frază este citată în Liviu Rusu, *Eseu despre creația artistică. Contribuții la o estetică dinamică*. Studiu introductiv de Marian Papahagi. Traducere din limba franceză de Cristina Rusu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 203, cu o modificare datorată traducerii: „pentru a mă instrui” în loc de „ca să mă instruiesc”.

Nicolae Tonitza (1931)

**„Despre cuvântul talent n-am auzit decât foarte târziu –
și e un cuvânt în care nici azi nu cred, fiindcă e gol de sens”**

[București], 8 nov. 1931

Stimate Domnule Conferențiar,

Lipsind din București de câteva luni, de-abia ieri am putut intra în stăpânirea scrisorii Dv., la care am plăcerea a vă răspunde – acolo unde și la ce mă pricep.

Răspund în ordinea numerilor Dv., de la rubrica „Pictori-Sculptori”.

1) *Jucându-mă* de-a scrisul, de-a teatrul sau de-a desenatul, când eram încă mic de tot (3-4 ani). Despre cuvântul „talent” n-am auzit decât foarte târziu – și e un cuvânt în care nici azi nu cred, fiindcă e gol de sens.

2) Firește. Preferam însă joacele *de unul singur* și, pe cât cu putință, nu în afară de curtea și casa părintească.

3) Îmi plăcea să construiesc mult și migălos. Eram chiar obsedat, pe la 7-8 ani, de invenția (la care mă căzneau) a unui aparat care să-mi prevestească cutremurile de pământ, dar care nu mi-a reușit. Am izbutit însă (tot copil fiind) să construiesc un „ceas” pe nisipul din curte, care să-i arate mamei orele, jumătățile și sferturile de oră, părțile unui cerc gradat și a[le] unei prăjini care proiecta umbra peste cerc. Dar pasiunea mea cea mai mare era să stric și să refac ceasornicile.

4) Cu toate că-mi plăcea să citesc, *să aflu*, să învăț – școala m-a plictisit întotdeauna, până la ură.

5) N-a contribuit în niciun fel. Dimpotrivă.

6) Neplăcute.

7) Citeam încă înainte de a fi dat la școala primară: povești despre haiducii noștri naționali, iar mai târziu din toate cele, la întâmplare.

8) Literatura rusească, în primul rând, apoi cea franceză. Dostoievski, Tolstoi, Rabelais, Balzac. Din românește, cizelatorii de verb: Eminescu, Arghezi, Galaction (Pann și Creangă, de asemenea).

9) – a) „Inspirația” e tot un cuvânt de seriozitatea „talentului”. Arta – orice artă – e, mai înainte de orice, o meserie, care trebuiește învățată, cel puțin cu tot atâta râvnă și persistență, cum se învață, bunăoară, cizmăria sau rotăria. „Idea” este o născocire a oamenilor de știință, cari s-au complăcut, ulterior creației artistice, să se aplece asupra operei de artă și să o explice. Nicio mare operă de artă (adică neclătinată, cu valoare *pur artistică*, în veacuri) n-a pornit de la o „idee”, ci de la altceva, care nu e nici „inspirație”, nici talent și mai cu seamă deloc „idee”, ci o undă emotivă (încă necercetată definitiv), o vibrație interioară, un fel de ecou al nu știu cărei puteri *universale*, o poruncă a uriașei forțe atotstăpânitoare, în timp și spațiu, și care te *biciuiește* să execuți, adică să transformi materialul inert – în *viață*. (Mă refer în special la artele plastice). Artistul este deci un instrument sensibil al unei dorinți supraomenești¹. El poate fi un instrument rezistent și laolaltă docil, dar poate fi și nerezistent (oricât de docil) – și care se sfarmă în timpul execuției sau numai cedează la rezistența materialului inert ce va să fie *înviat* – și atunci opera întârzie sau – ratează.

c. d. e. – Sunt „evenimente” de o importanță ridiculă – cum de pildă nașterea unui pisoi – care pot influența considerabil creația artistului. Cum sunt și „evenimente” considerabile, cum, bunăoară, războiul mondial, care nu înrăurește cu nimic mersul lucrului de artă. Fiindcă opera de artă este o muncă (sau ar trebui să fie) dezinteresată – și artistul o ființă bizară.

¹ Fragmentul „Nicio operă de artă [...] al unei dorinți supraomenești” este reprodus de Liviu Rusu cu câteva modificări în teza sa de doctorat, *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, Paris, 1935. În a doua ediție, apărută la București, în 1972, citatul se afla la pagina 301. Deoarece la traducerea românească a lucrării citatul respectiv nu a fost colaționat cu manuscrisul original, el apare astfel: „Nicio mare operă de artă (adică neclintită ca valoare artistică în veacuri) n-a pornit de la o «idee», ci de la o undă emotivă, o vibrație interioară, un fel de ecou al nu știu cărei puteri *universale*, o poruncă a uriașei forțe atotstăpânitoare în timp și spațiu și care te biciuiește să execuți, adică să transformi materialul inert în viață. Artistul este deci instrumentul sensibil al unei dorinți supraomenești.” (Liviu Rusu, *Eseu despre creația artistică*, ed. cit., p. 258)

10) După un ideal de frumusețe plastic, ce zace în mine poate de mii de veacuri – și cu care m-am născut.

11) Am spus: arta e o *meserie*, care se învață f[oarte] greu – și ca atare...

12) Când lucrezi un obiect (pentru a face un obiect de utilitate) – lucrezi cu liniște și satisfacție. Când execuți o lucrare de artă – lucrezi cu o febră și o permanentă groază că nu poți realiza ceea ce ți se poruncește dinlăuntru. Și totuși în aceste torturi stă plăcerea, stă *voluptatea* artistului, în timpul creațiunei.

13) Desigur. Dar atunci opera suferă. Când „problemele” acestea intră în opera de artă inconștient, adică pe cale emoțională – opera nu se resimte.

Cu cele mai distinse salutări,

N. N. Tonitza

Charles Lalo (1936)

„Este puțin prea devreme să vorbim deja de o revenire”

[Université de Paris/ Faculté des Lettres/ Sorbonne]
Paris, 5. I. '36
Rue Mirabeau,
Paris XVI

Dragul meu coleg,

Am fost foarte fericit să știm că ați făcut o călătorie frumoasă – cu toate că oboseala asta s-a adăugat la multe altele și ați găsit la Cluj, desigur, lucrări întârziate, care se cereau recuperate... Dar, în fine, în anul viitor o să compensați încercările la care ați fost supus anul trecut¹ și care, de altfel, s-au terminat foarte bine, ceea ce este esențialul.

Vă mulțumesc pentru expedierea unui exemplar din teza d-voastră la biblioteca Institutului de Artă², cu o dedicație plină de amabilitate. Asta va fi o prețioasă amintire a foarte scurtei treceri a d-voastră pe la noi.

Este puțin prea devreme să vorbim deja de o revenire. Însă pregătirea prospectelor pentru Congresul de Estetică din 1937³, pe care le veți primi peste câteva săptămâni, mă face bineînțeles să mă gândesc la d-voastră și la Doamna Rusu, căreia aș vrea să-i prezint, odată cu respectuoasele mele omagii, sentimentele de prietenie ale Doamnei Grand și ale Doamnei Lalo,

¹ „Încercările” la care se referă profesorul Charles Lalo au în vedere eforturile făcute în vederea susținerii tezei de doctorat, din acel an (1935).

² Cum spuneam, teza a fost tipărită în anul în care a fost susținută.

³ În 1937, la Paris a avut loc, într-adevăr, International Congress of Aesthetics, la care au participat în mod cert, din partea României, Liviu Rusu și Tudor Vianu.

rugându-vă să primiți dumneavoastră amândoi urările noastre cele mai bune de Anul Nou.

Cu cordialitate,

Charles Lalo⁴

⁴ Între 1933-1935, Liviu Rusu se specializează la Paris, orientându-se spre studiile de estetică, spre care îl îndemnase și mentorul său, Florian Ștefănescu-Goangă. În 1935, Liviu Rusu și-a luat doctoratul de stat în estetică, la Sorbona, cu teza principală *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, însoțită de teza secundară, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, sub conducerea renumitului profesor și estetician francez, Charles Lalo (1877-1953). Teza principală a fost publicată în același an, în celebra colecție „Bibliothèque de Philosophie Contemporaine” a celei mai prestigioase edituri a vremii – Félix Alcan –, devenind o lucrare de notorietate internațională, comentată de autori precum Wellek și Warren, Cesare Pavese, Henri Focillon, B. Fondane, Petru Comarnescu și alții.

Ovidiu Densusianu (1936)

„Voi releva ceva din pătrunzătoarea d-stră analiză”

București, 40, Gen. Lahovari

5 febr. 1936

Stimate Domn,

vă mulțumesc mult pentru cele două cărți trimise¹ și, când voi avea prilejul să vorbesc despre aceea referindu-se la poezia noastră populară, voi releva ceva din pătrunzătoarea d-stră analiză². Vor putea cunoaște și străinii mai bine cu ceva, deși neagă, folclorul nostru poetic.

La prezentările de până acum, studiul d-stră adaugă posibilități nouă de orientare și va fi apreciat și pentru claritatea în care expuneți părerile d-stră.

Mulțumindu-vă și pentru bunele cuvinte ce întovărășesc cărțile, primiți expresiunea sentimentelor mele cele mai distinse.

Ov. Densusianu

¹ E vorba de tezele principală și secundară de doctorat ale lui Liviu Rusu, apărute cu un an înainte: *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, Félix Alcan, Paris, 1935, și *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, Félix Alcan, Paris, 1935.

² E vorba de volumul lui Liviu Rusu, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, Félix Alcan, Paris, 1935. Nu știm dacă Ovidiu Densusianu a comentat undeva lucrarea citată. Mai mult ca sigur că nu, pentru că în broșura *Memorii de titluri și lucrări*, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1937, redactată de Liviu Rusu, în vederea ocupării unui post de profesor de estetică la Universitatea clujeană, nu apare niciun fragment din vreo recenzie a lui Ovidiu Densusianu, Liviu Rusu citând integral conținutul acestei scrisori.

Mario Ruffini (1936)

[Carte poștală]

„Vă voi trimite revista în care vor apare recenziile”

[Torino¹], 4 mai 1936 XIV.

Mult Stimat Domnule Rusu,

Am primit cărțile Dv., pe care mi le-ați trimis². Vă mulțumesc și vă asigur că vă voi trimite revista în care vor apare recenziile.

Am aflat notița³ despre cărțile Dv. în revista italiană *Nuova Italia*, din Firenze (Casa Editrice Vallecchi, Via dei Mille 3), care are o foarte bogată bibliografie.

Cu mulțumirile mele,

Mario Ruffini⁴

¹ Localitate presupusă (numele localității fiind indescifrabil), luată de pe apostila autorului, fiindcă nu s-a păstrat plicul în care a fost expediată scrisoarea.

² Mai mult ca sigur că e vorba de *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique* (1935) și *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine* (1935), care, fiind în limba franceză, au fost consemnate în revista *Nuova Italia*, din 1936.

³ Nu am avut acces la revista *Nuova Italia*, pentru a identifica notița respectivă.

⁴ Mario Ruffini (1896-1980) – romanist și românist italian, traducător, mare prieten al culturii române, cu multe studii și cărți dedicate culturii noastre. Probabil că Liviu Rusu l-a rugat pe Mario Ruffini să intermedieze publicarea unor recenzii la cele două cărți.

Florian Ștefănescu-Goangă (1941)

1. „Ascultam cântecul atât de trist și sinistru al tunurilor și mitralierelor”

București, 9 febr. 1941

Dragă Rusule,

Sunt bine sănătos. Am fost într-adevăr bolnav de gripă. La început n-am dat atenția cuvenită și-am făcut-o pe picioare. În urmă m-a doborât la pat și am făcut unele complicații, între care cea mai neplăcută hemoglobinurie. Adică un început de distrugere sau pierdere a globulelor roșii din sânge. M-am internat în Sanatoriul Prof. Lupu și, după 15 zile de tratament, m-am restabilit complet. Sunt de două zile acasă, în faza de post convalescență. Nu am încă voie să ies din casă, cred încă vreo 5–6 zile.

Îți mulțumesc f. mult că te-ai interesat de sănătatea mea. Probabil că vor fi circulat vești exagerate despre boala mea, care n-a avut nimic deosebit, numai că medicamentele ce mi-au fost date la început, albucid, nu s-au potrivit cu organismul meu, și fiind date masiv, mi-au provocat hemoglobinurie, care a cedat în câteva zile de tratament.

În timpul evenimentelor atât de grave din zilele de 21–24 ianuarie¹, eu mă găseam în sanatoriu și ascultam cântecul atât de trist și sinistru al tunurilor și mitralierelor, căci în apropiere de sanatoriu s-au dat lupte serioase de stradă. A trebuit să trecem și prin această teribilă experiență. Să dea D-zeu să fie ultima, și țara să-și găsească liniștea și echilibrul de care are atât de mare nevoie.

¹ În zilele respective a avut loc confruntarea violentă dintre Garda de Fier și fostul lor partener de guvernare, Ion Antonescu (cunoscută în istorie drept „rebeliunea legionară”), desemnând sfârșitul statului național legionar, care luase naștere la 14 septembrie 1940, și începutul dictaturii antonesciene.

Sunt curios să aflu ce răsunet au avut aceste evenimente în lumea noastră universitară de la Sibiu², și ce zic domnii care s-au purtat cum s-au purtat și s-au afixat așa cum am aflat că s-au afixat. Tristă experiență mi-a fost dat să fac în lumea noastră universitară.

Aș fi foarte bucuros să aflu că ești bine sănătos, și că toți prietenii și colaboratorii mei se bucură de cea mai bună sănătate, încrezători în ei înșiși și în reînvierea nației noastre, care va trebui să vie cât de curând.

Cu cele mai bune și mai amicale sentimente,

/ss/ Florian Ștefănescu-Goangă

2. „Te rog să iei măsuri să organizezi un ciclu de conferințe la Sibiu și în celelalte centre ale Ardealului”

București, 14 oct 1941

Dragă Rusule,

Îți trimit aci alăturat scrisoarea lui Stanciu, prin care mă anunță că, date fiind împrejurările în care se află, nu mai poate îndeplini mai repede însărcinarea de director general al Extensiunii universitare³. Motivarea fiind

² În urma Diktatului de la Viena, din vara anului 1940, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj s-a mutat la Sibiu.

³ „Extensiunea Universitară a fost o asociație cu caracter cultural-educativ înființată în 1924 la Cluj-Napoca, de o serie de personalități culturale românești. Președinte și ideolog principal al asociației a fost sociologul Virgil Bărbat, întemeietorul școlii sociologice de la Cluj. Printre cei care au colaborat cu «Extensiunea Universitară» s-au numărat Florian Ștefănescu-Goangă (secretar), Sextil Pușcariu, Liviu Rusu, Onisifor Ghibu, Ștefan Bezdechi, Gheorghe Bogdan-Duică etc. Asociația a luat forma unei adevărate mișcări culturale, apolitice, constituită după modelul anglo-american. Avea ca scop răspândirea, în rândul maselor, a ideilor universitare, într-o expunere accesibilă. Propaganda culturală a «Extensiunii» era legată de ideea potrivit căreia educația se adresează tuturor, ea fiind un «îndreptar al vieții», menit să modeleze conștiința culturală românească. Activitatea asociației a totalizat un număr de 1.050 conferințe, pe teme din cele mai variate, care s-au ținut în 52 de orașe ale țării. «Extensiunea» a publicat și un *Buletin*, care a apărut în 3 volume. A fost desființată în 1930.” (Cf. http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Extensiunea_Universitara. Data accesării 8 martie 2020)

serioasă și întemeiată, urmează că vom fi obligați să-i semnăm demisia. Până ce însă vei putea să vii la Sibiu, să convoc comitetul, am luat următoarele dispoziții:

Te rog foarte mult, să primești D-ta însărcinarea provizorie de director general al Extensiunii, până ce comitetul va lua o hotărâre definitivă în această chestiune. În această calitate, te rog să iei măsuri să organizezi un ciclu de conferințe la Sibiu și în celelalte centre ale Ardealului. La Timișoara va continua să funcționeze Stanciu, pe care l-am rugat să organizeze acolo o serie de conferințe în cadrul Extensiunii. Te rog comunică membrilor din comitet aceste dispoziții, ca și textul demisiunii lui Stanciu, rămânând ca la venirea mea să convoc comitetul pentru a lua hotărâri definitive.

Te rog să mă ții în curent cu cele ce vei aranja în această privință. Doresc de asemenea să știu dacă subvenția, acordată de Ministerul Culturii Naționale, se încasează regulat.

Cu cele mai bune sentimente rămân al D-tale,

/ss/ Florian Ștefănescu-Goangă

3. „Îți mulțumesc din toată inima de atitudinea leală și de dragostea colegială ce mi-ai arătat”

București, 2 ianuarie 1943

Dragă Rusule,

Am primit scrisoarea D-tale. Îți mulțumesc de informările ce-mi dai. Ele îmi servesc la cunoașterea situației și mai ales la aceea a oamenilor. Am trecut în ultimii ani prin atâtea evenimente nebanuite, mi-a fost dat să cunosc atâtea ascunzișuri nebanuite ale firii omenești, încât nu mai mi se pare imposibilă nici cea mai ignobilă faptă, pornită chiar de la aceia cărora le-am făcut numai bine. Sunt pregătit pentru toate încercările. Ele nu mă vor abate însă de la drumul meu.

N-am renunțat și nu voi renunța la București, atâta vreme cât chestiunea chemării mele nu-i rezolvată. Voi vedea ulterior ce voi face. Până la rezolvarea acestei chestiuni, care cred că nu va dura prea mult, m-am hotărât să

vin la Sibiu, să-mi reiau activitatea. Voi veni duminică, 10 ian., dimineața. I-am scris lui Roșca⁴ și l-am rugat să-mi rețină o cameră la hotel. Mă bucur că te voi putea vedea cât de curând și că vom putea sta mai mult de vorbă. Îți mulțumesc din toată inima de atitudinea leală și de dragostea colegială ce mi-ai arătat. În multele și marile dezamăgiri ce mi-a fost dat să trăiesc în ultima vreme, ele au fost ca o rază de soare, ce străbate luminos și mângâietor prin negura deasă, ce te învăluie câteodată pe cărările întortocheate ale munților. Sper că venirea mea va limpezi multe lucruri și va dejuca multe intrigi.

Cu cele mai bune și calde sentimente, al D-tale,

/ss/ Florian Ștefănescu-Goangă

⁴ E vorba de psihologul Alexandru Roșca, care nu trebuie confundat cu filosoful D. D. Roșca.

Aurel Ștefănescu-Goangă (1981)

**„Cred că una din perioadele cele mai frumoase din viața mea
a fost cea petrecută la Cluj”**

Brașov, 27 august 1981

Stimate Domnule profesor,

Am primit zilele acestea revista cu articolul Dvs.¹ și vă mulțumesc din suflet pentru atenție. Îmi exprim toată admirația pentru lucrarea Dvs., care mi-a plăcut extrem de mult și m-a mișcat prin frumoasele aprecieri făcute cu privire la activitatea tatălui meu.

Sânt foarte multe lucruri, pe care eu nu le cunoșteam, deoarece, de la absolvirea liceului, am plecat la studii la Politehnică, apoi m-am stabilit la București, astfel că n-am mai fost în contact cu viața de la Cluj.

Multe amintiri plăcute mi-a redeșteptat articolul Dvs. și cred că una din perioadele cele mai frumoase din viața mea a fost cea petrecută la Cluj. Amintirea Dvs. de-asemeni îmi este foarte vie. Acum toate au trecut, anul acesta împlinesc 70 de ani, am doi băieți ingineri și câte un nepoțel de la fiecare. Cum a trecut timpul!

Domnule profesor, încă o dată vă mulțumesc din toată inima, atât pentru articolul Dvs., cât și pentru sentimentele calde și bune, care reies din el. Vă doresc multă sănătate și o viață lungă și liniștită,

Cu toată stima,

Inginer Aurel Ștefănescu-Goangă

¹ Liviu Rusu, *O sută de ani de la nașterea lui Florian Ștefănescu-Goangă, întemeietorul psihologiei experimentale din România*, în revista *Tribuna*, 6 august 1981, p. 6.

Ioan A. Vătășescu (1955)

1. „D-ta, adânc versat, și teoretic, și practic, în psihologia omului, mi-ai spus ceea ce știam și eu întrucâtva”

Câmpina¹, 20 martie 1955

Scumpe și mult iubite Domnule Rusu,

Întrevederea noastră de vineri, luna trecută, la Biblioteca Centrală, atât de rodnică pentru înseninarea gândurilor mele, este punctul de plecare al acțiunii ce se oglindește în aceste rânduri.

Spuneam eu atunci, pare-mi-se, că nu știu ce să mai cred de D-l Petrovici², care, deși îl socotesc autorul moral al îndelungatelor mele pătimiri, totuși, la o anchetă a Ministerului, anul trecut, a dat cele mai bune referințe despre mine.

Explicația acestei atitudini am înțeles-o mai bine atunci când D-ta, adânc versat, și teoretic, și practic, în psihologia omului³, mi-ai spus ceea ce știam și eu întrucâtva, că D-l Petrovici are un fond cinstit.

Cu lămurirea D-tale temeinică, mi-am călcat pe inimă și duminică, 20 februarie, am fost la el acasă. M-a primit bine și am stat câtva timp de vorbă. Am căutat însă să nu abuzez, ca să nu-l rețiu prea mult, spunându-i tot ce aveam pe inimă.

¹ După ce a fost dat afară din funcțiile avute la Universitatea din Cluj, în 1947, rămânând și fără locuință, Ioan A. Vătășescu, împreună cu familia, s-a mutat la Câmpina, pentru a putea supraviețui.

² Emil Petrovici (1899-1968) – lingvist. Academician. S-a ocupat cu fonetica, fonologia, onomastica, dialectologia, relațiile lingvistice româno-ruse. A murit în accidentul feroviar de la Bucurdea Grânoasă, jud. Alba. A fost rector al Universității „Victor Babeș”, între 1945-1950).

³ Aluzie la pregătirea inițială în psihologie a profesorului Liviu Rusu.

Dar din cele amintite se pare că a văzut o parte din greșelile comise în cauza mea, fiindcă la urmă m-a întreat: „Ce se mai poate face acum?”

I-am răspuns că el e cel mai în măsură să lămurească pe D-l Murgulescu⁴, care, deși are un raport de anchetă favorabil tezei mele, totuși se pare că și-a întors și el spatele, probabil sub influența unor șoapte străine, care – așa cum mi-a spus D-l Pașca⁵ – au zădărnicit trecerea mea pe tabloul de propuneri pentru postul de lector la franceză, în septembrie trecut.

De la Câmpina i-am scris D-lui Petrovici o scrisoare scurtă, la care am anexat o recapitulare a situației mele și la care mă așteptam să-mi dea un răspuns.

Chestiunea fiind ajunsă într-un punct unde nu poate să rămâie fără să trag o învățătură, m-am gândit să-i trimit încă o scrisoare, de această dată însă recapitulând și ceea ce nu i-am spus în întrevederea de acum o lună.

Mi-e teamă însă să nu greșesc, tocmai cu o scrisoare în care e vorba numai de greșeli, deci să mă ia și pe mine greșelile în curentul lor.

De aceea și având cea mai fermă încredere în îndrumarea D-tale justă, temeinică și de perspectivă, te rog mult să nu iei în nume de rău, dacă m-am gândit să ți-o trimit întâi D-tale, cu rugămintea s-o citești.

În cazul când nu vezi nimic jignitor (pentru el) – totul fiind just și chiar redus la proporții accesibile – sau compromițător (pentru mine) – în perspectiva timpului –, dă-o te rog cumnatei mele, s-o puie ea la poștă „recomandat”, ca să nu te incomodeze prea mult pe D-ta. Alături plicul adresat și timbrul de 1,75 [lei].

În alte împrejurări, un sfetnic foarte bun îmi este nevastă-mea. Aci însă vreau să-i menajez susceptibilitatea, că i-ar face foarte rău recapitulând toate suferințele care au la bază numai greșeli. Și mie îmi este penibil să mai vorbesc de așa ceva, dar, punându-mă în fața mașinii, văd că a ieșit o panglică lungă de tot.

⁴ Ilie Murgulescu (1902-1991) – chimist, membru al Academiei Române, adjunct al ministrului Învățământului (1953), apoi ministru al Învățământului și Culturii (1961-1962) și ministru al Învățământului (1962-1963).

⁵ Ștefan Pașca (1901-1957) – lingvist și filolog, membru corespondent al Academiei RPR. Decan al Facultății de Filologie din Cluj.

Știu că D-ta ești bun prieten cu D-l Petrovici. Pe noi însă cred că ne leagă ceva mai mult: o identitate de pătimiri⁶, de concepții, de aspirații, în numele cărora te rog scuză-mi îndrăzneala.

Sper ca pe la 1 aprilie să ne revedem la Cluj.

Mulțumind mult pentru binefacere, exprim cele mai bune urări, sărut mâna Doamnei și domnișoarelor, complimente de la soția mea.

/ss/ Ion Vătășescu⁷

P.S. Dacă cumva i-ar putea-o duce cineva personal, ar fi și mai bine, dar în acest caz nu știu cum s-ar putea să obție plicul semnat sau să fie cineva de încredere, să i-o dea numai lui....

⁶ Aluzie la perioada în care Liviu Rusu a fost îndepărtat din învățământul superior (1948-1961).

⁷ Ioan (scrisorile sunt semnate *Ion*) A. Vătășescu, licențiat în litere la Sorbona, în 1934, a lucrat la Rectoratul Universității clujene între anii 1924 și 1947, ca arhivar, secretar general al Universității, director al Colegiului Academic și, pentru scurt timp (octombrie 1955), lector de limba franceză. Vătășescu a fost epurat din Universitate în 1947, după ce a fost dat afară din sindicat, ajungând în conflict cu profesorul Emil Petrovici, primul rector de după război al Universității clujene. Informații suplimentare despre Ioan A. Vătășescu se găsesc în articolul publicat de Ana-Maria Stan, *Chestionare, ghiduri și cărți de instrucțiuni pentru studenții României interbelice. Studiu de caz: Universitatea din Cluj*, în *Historia Universitatis Iassiensis*, Iași, no. IV, 2013, p. 325-359, respectiv în cel semnat de Alexandru A. Păcurar, *Ioan A. Vătășescu (1897-1980), secretar general al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj. Repere bio-bibliografice*, în *Historia Universitatis Iassiensis*, no. X, 2019, p. 35-54.

A publicat mai multe lucrări: *Călăuza studentului la Cluj*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, [1928], 263 p. + hartă. Cartea are un supliment, „Adaos” din 1929, subtitulat *Informații pentru înscrierile pe anul școlar 1930/31*, care la început prezintă „programul serbărilor de aniversare a primului deceniu de existență a Universității române din Cluj (20-21 octombrie 1930), serbări la care urmau să participe Regele Carol al II-lea, Șeful Guvernului și Ministrul Instrucției Publice”, cum scrie Ana-Maria Stan; *L’université roumaine réfugiée de Cluj. Réorganisation, création, activité* (Sibiu, 1943), cursuri universitare etc. Destinul său zbuciumat – o pagină tragică din istoria României comuniste și a Universității clujene în același timp – se poate vedea din cele două scrisori pe care le publicăm, dar mai ales din anexele acestora.

**2. „Mă adresez în final universitarului de elită, vechi cunoscut,
care unește înțelepciunea antică [...] cu știința frumosului
din toate timpurile”**

București, duminică, 19 august 1973 (fierbintele august eliberator!)
Domnului Profesor univ. doctor docent LIVIU RUSU
Str. Nicolae Iorga, nr. 32, Cluj

Mult iubite și stimate Domnule Profesor Rusu,

Mulți ani, un șir lung de ani consecutivi, ne-am privit față în față și ne-am schimbat cuvinte și opinii, pentru ca în sufletul meu să se dăltuiască amintiri plăcute din acel timp și ca aceste amintiri, despre persoana și familia D-TALE, să se ceară împrăștiate și completate, măcar acum, spre crepusculul existenței mele. Mie îmi revine rolul inițiativei, ca fiind cel mai tiranic aruncat în valurile agitatei existențe peste bordul instituției. Este de altfel și firesc, înviorător chiar, ca omul să-și ridice privirea de jos în sus, nu invers, sau foarte rar s-o coboare de sus în jos.

Avem, ca să ceară cu ton afectiv astfel de împrăștiări și completări, avem până și similitudini, simpatii familiale chiar: fetițele Dv. de acum 20-30 de ani, Liana și Cristina, erau apropiate de ale noastre, Lorena și Dacia, sau pe numele lor complet din buletinele de naștere, Maria-Lorena și Liana-Dacia⁸, în timp ce pe doamna Tincuța am cunoscut-o de când a făcut primii pași în Universitate, alături de nedespărțita D-sale prietenă, doamna Mărgineanu⁹. Ce să mai zic de cunoștința noastră personală, pe care amintirea mea proprie a fixat-o de când erați în anul III de facultate, până la ultima imagine de prorector al Universității, de nu mă înșel, după înapoierea noastră din refugiu.

Cât timp s-a scurs de atunci și câte evenimente și-au mânat grapa răscolitoare și tăvălugul apăsător peste câmpul aspirațiilor noastre!

În ce mă privește și ca să-mi legitimez dorința de a afla vești multe despre Dv., încep cu ale mele.

⁸ Liana-Dacia Vătășescu a fost colegă de școală cu Liana Rusu (căs. Marta).

⁹ Eufrosina Mărgineanu – soția psihologului de notorietate, Nicolae Mărgineanu.

Am satisfacția de a afirma, deși satisfacțiile sânt și aci limitate, cum se va vedea pe parcurs, că, deși răscolit și tăvălugit cel mai mult și cel mai dureros din toată Universitatea, de peste 26 de ani, am rămas ca să fiu, și azi, sănătos la trup și la suflet. Pașii, încă siguri, îmi poartă cu fermitate trupul cu care fac umbră pământului de peste 70 de ani; mâinile îmi sânt tot așa de neastâmpărate – deși nu și stimulate –, ca atunci când eram trup și suflet devotat instituției, care mi-a fost crez și ideal în viață. Văd încă bine, fără ochelari, chiar dacă nu văd prea departe – la figurat*. Aud tot ce face un zgomot cât de mic în jurul meu, căci distanțele și posibilitățile rămân dincolo de năzuințele mele, perpetuu de 25 de ani. Inima, plămânii, pulsul, rinichii, stomacul, toate îmi funcționează normal. Doar starea de veghe prelungită n-o pot deloc s-o reduc: dorm puțin. Cam așa e starea bătrânilor, cum citim în Victor Hugo. Vorbind de episcopul de Digne, Myriel, „Un vieillard d'environ soixante ans” (page 15)¹⁰, și de „Mademoiselle Baptistine... sa soeur... qu'on pourrait appeler la beauté de la bonté” (page 19)¹¹, autorul *Mizerabililor* scrie, generalizând: „Comme tous les vieillards et comme la plupart des penseurs, il dormait peu”¹² (page 37, Éd. Nelson, 1934, un an cu adânci și contrastante urmări în viața mea). Exemple ilustre, care își află similitudini și la oamenii de rând. Și eu am mândria să adaog că la acest echilibru al meu au contribuit un optimism propriu și o permanentă împăcare cu conștiința proprie, fiindcă nu știu să fi făcut vreun rău cuiva, nici sub tiranica influența a relelor ce mi-au făcut atâți invidioși, surexcitați¹³ de cel mai înveninat om rău, iar ceea ce am făcut eu pentru mine și pentru instituție nu mă dau înapoi să afirm, nici după atâția ani, că azi așa face tot ce

* Existența îmi este și ea asigurată printr-o pensie de profesor secundar, care, deși cu 1200 lei mai mică decât aceea a ultimului meu grad universitar, îmi este totuși suficientă pentru o existență modestă și atenții nepoților.

¹⁰ Citatul este transcris din memorie; personajul e descris de Hugo astfel: „C'était un vieillard de soixante-quinze ans...” (Victor Hugo, *Les Misérables*, Paris, Gallimard, col. „Folio”, 1998, vol. I, p. 18 („Era un bătrân de vreo șaptezeci și cinci de ani...”), Victor Hugo, *Mizerabilii*. Traducere de Lucia Demetrius, ESPLA, București, 1954, I, p. 25).

¹¹ „Domnișoara Baptistine...[sora sa]... dobândise ceea ce s-ar putea numi frumusețea bunătății.” (*Ibidem*, p. 27).

¹² „Ca toți bătrânii și ca cei mai mulți dintre cugetători dormea puțin.” (*Ibidem*, I, p. 44).

¹³ surexcitat (din fr. *surexciter*) – surescitat.

am făcut și cum am făcut în urmă cu 26, 36, 46 de ani pe plan înalt. NU însă, nu și pe plan individual-personal, căci obiectiv judecându-mă azi, am împilat prea peste măsură interesele mele personale intereselor instituției, colectivității. Aci n-am mai văzut bine la distanță, nici atunci, și nici n-am avut parte de îndrumători.

Dar ființa mea își trage elixirul satisfacției din ceea ce am constituit ca aranjament social și profesional pentru fetele mele, în timpuri atât de grele prin care am trecut. Au plâns ele cât au plâns, văzându-se singure, departe de părinți, dar au știut, după exemplul tăticului lor, să și convertească durerea la timp. Astfel, au terminat studiile la Cluj, ambele ca fruntașe la învățătură. Și-au făcut stagiile unde le-a dus soarta: una prin Munții Apuseni – cu ce greutate! –, alta prin stații balneare, la Călimănești și apoi la Sinaia. Dar aci prin ce lupte, deși „șefă de promoție” pe țară, cu medii numai de 10 și evidențieri. La concursurile de secundariat ce au urmat apoi, amândouă au reușit cu medii care le-au dat dreptul să ajungă la București, la instituții de seamă: una la ASCAR, alta la Hematologie – ca și soții lor, la Chirurgie. Ambele au fost trimise și în străinătate, pentru studii de specializare, una în Italia, alta în Franța și ambele au stârnit și acolo admirații pentru pregătirea și conștiinciozitatea lor, cu care au stabilit strânse legături științifice, pe care le continuă, pentru bunul renume al instituției și al țării. În fine, fiecare dintre ele are câte un băiețel, 7 și 12 ani, admirabile imagini în miniatură ale omenirii viitoare, pentru care noi, bunicii, facem tot ce putem și sântem mândri că încă putem mult, ca să le dăm o bună creștere, instruire și educație.

Un imens merit al tuturor acestor stări și realizări îi revine soției mele, despre care pot afirma, fără exagerare, că este o excepțională tovarășă de viață, ca și o mamă, bunică, intelectuală, organizatoare și conducătoare de instituții școlare în exil, la Câmpina: Școala Tehnică Petrol¹⁴, apoi Liceul Nr. 1. Dar, pe deasupra, iscusită menajeră, permanent activă, productivă, exigentă și chivernisită în întreținerea casei, a locatarilor ei, în procurarea și pregătirea alimentelor – ce probleme! –, pe lângă intensa muncă de creșterea, instruirea și educația nepoțelor, care stau la noi de luna până sâmbăta – locuim separat de părinții lor –, căci și această împovăraătoare, dar până acum strălucită sarcină în

¹⁴ Școala Medie Tehnică Petrol 1, Câmpina.

succesele ei, tot pe umerii soției mele apasă cel mai mult în familie; eu aici nu sânt, în această perioadă de activitate încă fierbinte, decât un factor cam absent în *foloase* – fac și eu lecții de franceză cu nepoțtii, cu alți elevi sau studenți, aprovizionări matinale etc. –, dar sânt prezent și activ la *ponoase*.

Într-adevăr, procurându-mi o mașinuță de scris, cu ale cărei brațe metalice mai scriu și lucruri de folos*, iar din cele de „ponos” culeg literele ce compun prezenta scrisoare, și astfel „țăcănitul” lor i-a devenit atât de nesuferit bieteii mele soții, asociat atâtor „țăcănituri” de ani întregi, încât nu-l mai poate suporta, oriunde m-aș izola cu el: bucătărie, unghere, debara, balcon, ziua ori noaptea. Ea știe că produsul acestor „țăcănituri”, repetate o viață întreagă, nici mie nu-mi mai face plăcere, iar acest produs – și orice fel de produs al aceleiași efect – ea îl asociază aceluiași amintiri neplăcute, dureroase chiar ale inutilității acestei munci, amintiri totdeauna prezente, după legea reflexelor condiționate ale lui Pavlov, căci orice „țăcănit” la mașină, ca imagine auditivă, sau pagină scrisă la aceeași mașină – și astfel de pagini poluează toate încăperile locuinței noastre de prea mulți ani, prin existența lor în zeci de dosare voluminoase, deșteaptă, în mintea permanent intuitivă a soției mele, ceea ce viața din ultimii ani i-a imprimat adânc, cețos și dureros: *zădărnicia*.

Concret și în *concluzie*, care apasă cel mai greu în talerul opus „satisfacțiilor” din balanța vieții la care am făcut aluzie, începând această scrisoare: citiți, vă rog, ca să rețineți amănunte stranii, căci acestea formează obiectul scrisorii de față, citiți, vă rog, cele două anexe cu care împovărez peste măsură prezenta scrisoare, ea însăși prea împovărată:

1) Duplicatul scrisorii a 13-a, de 11 pagini + verso, din 30 iunie 1973, adresată „doamnei academiciene Raluca Ripan”.

2) Documentul alăturat acesteia: „Memento”: A) FAPTĂ și B) RĂSPLATĂ.

Dacă e drept – și sigur că este, fiindcă a rămas în amintirea omenirii ceea ce spunea Horatius acum două milenii, că „est modus in rebus: sunt certi

* Ca de exemplu solicitări eficiente de material didactic valoros în perspectivă, fiindcă, deși pensionar, sau poate tocmai fiind pensionar, îmi continui specialitatea fundamentată în flacăra avântului tineresc, dar brusc întreruptă de tirania fascistă în plinătatea maturității, deci lucruri de „folos”.

denique fines, quos ultra citaque nequit consistere rectum”¹⁵, se pune întrebarea: unde își au locul lor legitim acel „modus”, acele „fines”: în „țcăniturile” mașinuței mele, efect al unei cauze, sau în însăși cauza care a declanșat efectul și care nu este decât o rămășiță odioasă de prigoană legionară?

Adevărul este că, scriind despre ea, trăiesc o aversiune ridicată la pătrat, fiindcă este groaznic ca la o vârstă înaintată să scrii fără plăcere, amintindu-ți de scrieri elaborate în plăcere, dar atât de mult prigonite, încât au devenit ele însele neplăcute, adică produc azi regrete că au mai putut fi produse, când au fost produse.

Aci se plasează miopia vederilor mele dintr-o tinerețe prea entuziastă, care n-a putut fi corectată nici în pragul maturității, în lipsă de îndrumători obiectivi, autoritari, actualizați. Ce mult aș fi profitat și eu și familia mea, dacă timpul meu liber și de odihnă, dedicat celor 11 lucrări și activități din cap. A – „FAPTA”, ca și economiile mele proprii, din cele 13 călătorii la Universități străine, cu tradiții glorioase, ca să prind specificul universitar și să-l servesc, cum l-am servit patriei și instituției mele, le-aș fi întrebuințat pentru achiziții personale, intensificând studiul limbilor străine – am început toate limbile predate atunci la Universitate: engleza, franceza, germana, italiana, dar m-am limitat apoi la franceză, ca să mă pot dedica celor 11 lucrări și activități universitare. Cum mi-aș fi îmbunătățit situația materială prin meditații, din care mi-am plătit și cele 13 drumuri în străinătate – Franța în primul rând – și mi-aș fi putut achiziționa o locuință proprie la Cluj, ca atâți subalterni ai mei, și astfel aș fi putut evada din cursa întinsă, ca să părăsesc Clujul în 1948, căci aceasta a fost acțiunea organizată de Al. Roșca și o unealtă a lui, care îmi era și rudă. Dacă aș fi rămas la Cluj – și având locuință aci sigur că aș fi rămas –, nu se putea să nu fiu și eu reabilitat, cum au fost atâți legionari sau condamnați.

Dar atunci, dacă tot ce am produs în „țcănitul” mașinei din 1947 până azi n-a dus la niciun rezultat, de ce mai produc și azi astfel de scrieri, care ne fac rău și mie, și soției mele? Știu și eu, poate pentru frumusețea lor tragică, adică pentru eroismul cu care omul se aruncă în focul luptei pentru adevăr și dreptate, chiar și când nu mai are siguranța victoriei, ca acel

¹⁵ „est modus in rebus: sunt certi denique fines, quos ultra citaque nequit consistere rectum” (în latină în original) – Există o măsură în lucruri; există granițe exacte, dincolo de care cel just nu poate exista.

„Curtius în adâncul prăpastiei sau ca ostașul asupra redutei, fără să mai stea pe gânduri” (Balzac).

Este într-adevăr un eroism ca, nemaivăzând utilitatea luptei, să-ți cerni totuși sensibilitatea prin sita aceleiași cauze și pentru aceeași cauză, ridicând-o de la particular la general, de la individual la principial. Căci este un principiu în lumea civilizată și mai ales în cea socialistă, în care nedreptatea făcută unui cetățean devine un atentat asupra întregii societăți, care astfel nu poate rămâne nepăsătoare la o agresiune.

De acest sentiment a fost animat și reporterul unei întâmplări publicate în *Scânteia* din 5 aug. cor., la rubrica „Faptul divers”, sub titlul: *Bravo, băieți!* E vorba aci de un huligan, care s-a năpustit asupra unei tinere, pe Cetățuie – deci la Cluj –, și, după ce i-a aplicat o lovitură puternică în cap, a început să-i scotocească poșeta. Dar când să se facă nevăzut, trei tinei (aci numele lor), cărora li s-a alăturat și al 4-lea, „au pus mâna pe el și l-au predat autorităților de Miliție”.

Cazul meu nu se depărtează de această întâmplare decât ca amplasament: el se petrece în chiar incinta celei mai înalte instituții de știință și cultură, pe care tocmai victima o elogiase „urbi et orbi”, fapt ce-l puteți citi în cele 13 rânduri la punctul 10 din *Memento* alăturat, pag. 2, dacă nu le știți.

Este adevărat că și în ajutorul victimei universitare a sărit un om de mare prestigiu și autoritate: profesorul Emil G. Racoviță. Fiind consternat când a aflat cauza pentru care nu-i mai răspundeam la telefonul de la Rectorat, la care mă chema zilnic, a cerut să vorbească cu rectorul. Dar nereușind zile întregi de-a rândul, a luat în mână toiagul pe care își sprijinea corpul încovoiat de suferințe și astfel în două zile consecutive a urcat panta de pe strada care azi îi poartă numele, de la nr. 1, unde își avea locuința, până la nr. 23, unde lucra pe atunci profesorul Petrovici. Dar nu l-a aflat nici aci, fiindcă, după semnarea deciziei fatale 2422/30 mai 1947, despre care aveți amănunte la cap. B) „RĂSPLATA” (*Memento* alăturat), profesorul Petrovici s-a făcut nevăzut timp de două săptămâni și se înțelege pentru ce. La puțin timp după aceste insuccese, marele savant, fala Clujului și a țării, a căzut bolnav la pat, după care și-a dat nobilul sfârșit. Este clar că, dacă ilustrul savant mai trăia sănătos măcar câteva luni, soarta mea și a familiei ar fi fost cu totul alta astăzi, fiindcă tăria de caracter a renumitului savant nu ceda în fața

nedreptății sociale, până la îndreptare, mai ales în fața acestui monstruos abuz de putere, pe care în timpul acela nici justiția nu-l mai putea anula, fiindcă tocmai atunci s-a desființat Contenciosul Curții de Apel, la care intentasem acțiune judiciară. Mă simpatiza și mă aprecia profesorul Racoviță; i-am fost un colaborator apropiat și zelos la Cercul „Ronsard”; i-am continuat și dezvoltat cu soția mea, la Colegiul Universitar (azi Casa Universitarilor), serviciul oaspeților străini*, aveam pe tapet¹⁶ o lucrare, mult apreciată de marele savant, intitulată *Les rapports franco-roumains de l'Université de Cluj*, iar în refugiul din 1940-1945, am întreținut cu ilustrul savant o vastă corespondență, din care, în vitregiile prin care am trecut, n-am mai putut salva decât lunga scrisoare din 21 ianuarie 1943, pe care o păstrez ca un grăitor și neprețuit trofeu, ca și valoroasele documente personale, ce mi le-a pus la dispoziție, pentru lucrarea amintită mai sus.

Cincisprezece ani mai târziu, când agresiunea legionară s-a repetat, o altă nobilă conștiință universitară s-a manifestat în serviciul cauzei mele, prin declarația despre care am făcut o mențiune în duplicatul scrisorii anexate (pag. 5, rând 4-8 de sus). Dar, ca să devie și eficace, trecând peste indiferența autorităților, trebuia ceva din curajul lui Voltaire, când a reabilitat pe cei doi hughenoți, Calas și Sirven, și pe La Barre, sau a lui Victor Hugo, ale cărui scrisori din exilul său în fața Oceanului au deschis celulele multor condamnați politic sau al lui Émile Zola, care s-a încumetat să braveze autoritatea militară, spre a reabilita pe Dreyfus. Cazul meu cel mai ușor, cel mai elocvent, căci „hughenot” în opoziție cu politica statului era însuși agresorul legionar, eu nu fusesem judecat, nici acuzat public.

Cauza a ajuns acum de curând sub ochii altor doi universitari de elită, sensibili la funcția eticii și a conștiinței universitare. Unul este medic, de înalte concepții și realizări spirituale, care a rămas profund mișcat de amănuntele cauzei pe care o cunoștea numai „în mare”. În scrisoarea ce mi-a trimis-o în 14 VI, deci acum două luni, am avut plăcerea să citesc: „Doresc să pătrund mai în fundul problemelor și cu siguranță voi întreprinde ceva. Asupra acțiunilor ce le voi desfășura vă voi ține la curent.”

* Care până în 1936 funcționa în casa lui.

¹⁶ Cu sensul de *aveam în lucru*.

Celălalt universitar de nobilă conștiință, fiind chiar chimist, fost elev și azi coleg al d-nei Ripan, a militat, și mai recent, tocmai în direcția – în sensul – penultimului alineat al duplicatului scrisorii anexate.

Și demersurile mele în acest sens nu se vor opri aci.

Activez, deci, spre a-mi nutri viguros speranță că, alături de cele două biblioraste umflate cu scrisori în dosare individuale: I „La RĂUFĂCĂTORI (*) și II „la SPECTATORI” (**), să nu părăsesc această lume, până nu voi adăuga și al 3-lea biblioraft, cu scrisori de la „BINEFĂCĂTORI”, pentru ca sub acest titlu să le transmit omenirii viitoare, ai cărei ochișori vioi și gurițe iscoditoare îmi dau târcoale și îmi pun tot felul de întrebări. Unul, cel mai răsărit, se pare că a intuit ceva „mare” în voluminoasele dosare de deasupra bibliotecii, când, purtându-l în brațe, pe când începea să vorbească – și a început foarte devreme –, ridica mâna în sus și cu degetul arătător spre teancurile de dosare – acum zac închise – întreba tare și insistent: „Ce aia?” Pare că presimțise și el că „aia” e o cauză mare.

Dacă nu v-aș fi peste măsură de incomod, v-aș ruga să arătați această crisoare și anexele ei amabilului domn Dr. Manta¹⁷, pensionar cred, fost titularul Catedrei de Chimie biologică de la Medicină, fiindcă și D-sa ar

* Căci „RĂUFĂCĂTORI” sânt nu numai cei trei piloni în [cu numele terminat în]-ICI: E. P., C. D. și R. R.-Tilici, ale căror dosare formează volume impresionante, „rău-făcători” sânt și zeloșii lor colaboratori: *rectorul actual*, care de patru ani trecuți a așezat memoriul meu revendicativ de 17 pagini sub lespedea grea a tăcerii și indiferenței, în ciuda celor 9 scrisori de diferite dimensiuni și ton; *vărul primar* al soției agresorului, care, în calitate de om de încredere, a fost ilegal strecurat în comisiile de anchetă legionară din 1941-1943, că pe atunci nu avea decât gradul de „asistent”, a continuat cu blândeță ipocrită torpilarea cauzei, până i-a înnodat firul juridic, în calitate ce o are în MAN; *sindicatul universitar actual*, care a făcut cauză comună cu rămășițele legionare din 1947-1948, *direcția personalului* din M.E.Î., care, după un an de așteptare, dă un răspuns căruia, în replica din 27 III 1973, i-a aplicat dictonul pictorului spaniol Goya: „Somnul rațiunii zămisleşte monștri!” Cuvintele lui Victor Hugo: „Le coupable n’est pas celui qui y fait le péché, mais celui qui y a fait l’ombre.” (*Les Misérables*, I, page 32, Ed. Nelson, 1934). („Vinovat nu e cel ce păcătuiește, ci acela care-l ține în întuneric.” Victor Hugo, *Mizerabilii*, ed. cit., I, p. 40).

** „Spectatori” indiferenți sânt toți ceilalți – mulți la număr –, cărora le-am scris, le-am cerut sfaturi și sprijin, dar în realitate fără rezultat, fiindcă mie mi-au arătat simpatii umiltoare, iar agresorului simpatii lingușitoare. Poate că în fața istoriei și lista lor va fi cunoscută.

¹⁷ Ion Manta (1900-1978) – reprezentant strălucit al școlii clujene de medicină.

putea, cred, contribui, cu un sfat competent, în care scop i-aș reaminti următorul episod: pe la începutul lui octombrie 1955, întâlnindu-mă în centrul orașului, foarte mâhnit și vizibil abătut de imensele și permanentele greutăți de a reveni la matcă, mi-a afirmat, ca un cunoscător al cauzei, că într-o zi a acostat pe stradă pe autorul tuturor acestor prigoane, asupra căruia avea un mare ascendent: îi adusese băiatul de la Ocna Mureș, unde fusese repartizat după licența în chimie și l-a numit asistent la catedra d-sale; astfel i-a putut spune în față: „Măi Daicovici – căci acesta este agresorul fascist din 17 XII 1940 și al tuturor prigoanelor dezlănțuite crescendo de atunci fără alt motiv – „Ce tot ai tu cu Vătășescu, de te opui să revie la Universitate?” –, la care interlocutorul i-a răspuns: „Eu? Dar n-am nimic cu Vătășescu, te asigur că nu mă opun cu nimic să revie unde are dreptul”, pentru ca numai după câteva zile, adică la 28, 29 octombrie 1955, să ia contra mea atitudinea extrem de dușmănoasă, ce face obiectul duplicatului scrisorii alăturate.

Sânt întâmplări care mă cheamă irezistibil să le reactualizez în scris, întâmplări atât de reliefante în timp și spațiu, azi depărtate de actualitate, dar permanent grăitoare pentru realismul portretului omenesc contemporan, încât, dacă aș fi auzit de undeva de astfel de întâmplări în secolul nostru și la instituția ce am servit-o, aș fi refuzat să devin colportorul lor, atât par de neverosimile. Și de aceea trebuie să le autentific azi, și mulți ani până azi, cu scrisul, sensibilitatea, persoana și sacrificiile mele, cu care mi-am martirizat și familia.

Dar până când? Unde și la ce grad de calorii personale, înăbușite sau de răceală ale spectatorilor indiferenți, să mă opresc?

Cu această întrebare mă adresez în final universitarului de elită, vechi cunoscut, care unește înțelepciunea antică (am reținut până și titlul unei lucrări ce ați publicat-o anii trecuți, dar nu mi-a fost posibil să pun mâna pe ea¹⁸) cu știința frumosului din toate timpurile, desăvârșită la lumina ilustrațiilor maestri de la Sorbona¹⁹, rugându-vă să mă sfătuiți: cum să ies din impasul actual, când am devenit și impostorul familiei în lupta pentru o cauză care a

¹⁸ În mod sigur, Ioan Vătășescu se referă la volumul lui Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, Editura pentru Literatură, București, 1961, lucrare reeditată în 1968, despre care probabil a auzit.

¹⁹ Aluzie la doctoratul luat de Liviu Rusu la Sorbona, în 1935.

pătat însuși prestigiul Almei Mater Napocensis? Prin renunțare sau luptă în continuare? Tacită sau activă?

Închei, cerându-vă iertare pentru imensul deranj al acestei scrisori și rugându-vă să-mi legitimați așteptările printr-un amabil răspuns, în care îmi pun toată speranța unei amabile și superioare orientări și pentru care anticipez mulțumiri deosebit de călduroase, deodată cu cele mai adânc simțite urări de sănătate, succese, prosperitate pentru D-Ta personal, pentru Doamna Tincuța și pentru valoroasele Dv. odrasle.

Ion A. Vătășescu (fost secretar general, Universitatea Cluj) + /ss/
Str. Mașina de Pâine 18, bloc R28, scara B, apart. 52, București 3,
Oficiul Poștal 10.

P.S. Odată cu scuzele ce vi le solicit, fiindcă la un fond atât de straniu în lungime și conținut, se adaogă și atâtea supărătoare greșeli de formă, adaog o ultimă rugăminte: dacă nu vedeți posibilă nicio formă de sfat amabil și competent, nici chiar soluția preconizată în penultimul alineat din duplicatul scrisorii alăturate, nu mai rămâne altă cale a răspunsului așteptat decât restituirea acestor scrieri²⁰, dar și cu informațiile cerute despre Dv. și familie, fiindcă acestea răspund unor cerințe cu totul deosebite, de afecțiune și reciprocitate.

Anexa 1

MEMENTO

ION A. VĂTĂȘESCU.....În serviciul Universității din Cluj:
Din 1. XI. 1924 – 30 mai 1947, ca: Secretar General, Director de Colegiu,
Lector (octombrie 1955)

FAPTĂ și RĂSPLATĂ
(„à tout mérite, sa récompense”)

A) FAPTA

²⁰ În mod cert, Liviu Rusu i-a răspuns lui Ioan A. Vătășescu și i-a dat sfatul cerut, din moment ce aceste „scrieri” nu i-au fost restituit și s-au păstrat în arhiva Liviu Rusu.

I. *Unsprezece lucrări și activități îndeplinite în afara obligațiilor de serviciu, deci în timpul liber și de odihnă:*

1. CĂLĂUZA STUDENTULUI LA CLUJ (1928, 265+46 pag.), prima lucrare românească de orientare în învățământul superior din țară și străinătate (*Dosar documentar*: copertă, prefață, recenzii, scrisori).

2. BIBLIOTECA DE INFORMAȚII ȘI DOCUMENTARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR DIN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE (1929), organizată la Rectorat, urmare și aplicare a *Călăuzei*. Documente de prestigiu de la doi Rectori: Emil G. Racoviță, Cluj; Sébastien Charléty (Paris); acesta propunându-mă delegat pentru România la organizarea OFICIULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR INTERNAȚIONAL LA SORBONA (PARIS).

3. SINTEZA ORGANIZĂRII ȘI ACTIVITĂȚII UNIVERSITĂȚII DIN Cluj (1920-1933); lucrare cerută de Ministrul de Externe de atunci, Nicolae Titulescu, ca material documentar în procesul cu optanții unguri la Geneva. Nefiind executată de cele două cadre didactice, cărora li se atribuiseră, am alcătuit-o eu, în concediul meu de studii, fapt evidențiat de Senatul univ. (aprilie 1933).

4. ANUARELE UNIVERSITĂȚII CLUJ, succesive și continuative din 1927-1943 (în total 5600 pagini), cu rezumate analitice în limba franceză, realizând lărgirea și intensificarea raporturilor internaționale (expediție proprie).

5. CURSUL DE LIMBA ȘI CIVILIZAȚIA FRANCEZĂ LA „CERCUL RONSARD” (1933-1940), înființat și condus de prof. Emil G. Racoviță, ca primă Universitate Populară în Ardeal. Funcționa în sălile Facultății de Litere și era frecventat de muncitori, profesori, elevi, studenți, militari și funcționari (toate naționalitățile).

6. CURSURI LA INSTITUTUL FRANCEZ, în cadrul acordului franco-român la Cluj (1936-1940), apoi la Sibiu, în refugiu (1941-1945), franceza fiind socotită aci de naziști „revoluționară”, trebuia „mult curaj” (aprecieri).

7. ORGANIZAREA, ÎNZESTRAREA ȘI CONDUCEREA COLEGIULUI UNIVERSITAR (azi Casa Universitarilor) din 1936-1940, apoi după întoarcerea din refugiu, 1945-1947, realizându-i surse unice de

venituri și servicii speciale: oaspeți străini, relații interuniversitare internaționale, prin muncă excepțională, sacrificii, dăruiri, donații.

8. CURSUL UNIVERSITAR „VICTOR HUGO”. *Sa vie, son œuvre*; trei fascicule mari litografiate, altele în manuscris (1936-1939), ecou al celor două teze „VICTOR HUGO”, înregistrate la Sorbona, în 17. XII. 1934, un an după instalarea la putere a lui Hitler, în vădită și curajoasă opoziție cu politica acestuia, curaj pe care legionarii aveau să-l exploateze („RĂSPLATA”: cap. II și IV).

9. SIMPLIFICĂRI, RAȚIONALIZĂRI, SISTEMATIZĂRI ADMINISTRATIVE UNIVERSITARE, din 1928 – 1. IV. 1947, când această problemă propusă de mine a format obiectul unei ședințe la Ministerul Educației și Învățământului, pentru întregul învățământ superior. Document: convocarea la Minister, ca și decizia rectorală 2422/1942, de maltratare a autorului și deci de nimicirea inițiativei sale.

10. EVACUAREA, REORGANIZAREA ȘI ÎNTOARCEREA UNIVERSITĂȚII DIN REFUGIU: 1940-1945; contribuții personale, curajoase, jertfelnice și de prestigiu. Document: lucrarea ce am publicat-o: *L'UNIVERSITÉ ROUMAINE RÉFUGIÉE DE CLUJ. Réorganisation, création, activité* (Sibiu, 1943), cu mare răsunset intern (recenzia lui Gh. Sbârcea, din *Curentul*, 20. I. 1944) și extern (scrisoarea din Suedia a profesorului Alf LOMBARD), din care s-a constituit un atac vehement și curajos contra dictatului hitlerist de la Viena, din 30 aug. 1940, publicat în trei organe de presă, cu titlul riscant pe atunci: *C'est une grande injustice*, preluat din ecoul internațional al acestei lucrări. Această lucrare a mai fost purtătoarea elogiului redat mai jos. Arătând că la cele două mari răspântii – 1919, când avea cadru material moștenit, dar nu avea pe cel uman și, în 1940, când avea pe cel uman, dar nu mai avea pe cel material, Universitatea română a ieșit triumfătoare, continuam: „On peut donc affirmer, sans crainte d'exagérer, que le miracle de l'organisation et de l'ouverture de l'Université roumaine de Cluj en 1920, en un temps record et dans les meilleures conditions, ne fut pas une action fortuite et isolée. [...]

Ce miracle favorisé alors par l'enthousiasme de l'unification territoriale de la nation, se répète encore aux moments tragiques de sa mutilation, afin de prouver une fois de plus au monde entier que l'esprit

créateur de valeurs permanentes, grâce auquel la Transylvanie roumaine fut admise dans la confraternité internationale des grandes institutions d'enseignement supérieur en 1920, est capable de se créer lui-même un cadre propre d'existence et d'action de la plus authentique originalité, à l'image de ses propres aspirations et de la plus robuste vitalité qui le caractérise..." (page 13)²¹.

11. ORGANIZAREA ȘI INTENSIFICAREA RAPORTURILOR ȘI SCHIMBURILOR CULTURAL-ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE, progresiv fructificate din 1928 înainte. Dar pata sindicală din 1947 – în fond „pată” pentru sindicat – a dus la curmarea acestei activități, până și la Biblioteca Centrală Universitară din București, în 1957 (documente) și apoi la torpilarea noului avânt de reorganizare și intensificare în 1967-1968, când, participând la discuțiile publice în jurul legii noi a învățământului superior, am elaborat un proiect (studiu) cu titlul ORIZONT LARG DESCHIS ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR – PRIN FRECVENȚA SCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE –, care, deși a fost socotit de redacția *Scânteii* ca „interesant” și ca atare „merită să fie luat în considerare” (scrisoarea 86825/8 din 26. IX. 1967), ca și de Ministerul Învățământului, inițiativa a fost stopată de același factor negativ și intempestiv, tocmai când era s-o pun în practică la Universitatea din Timișoara, unde rectorul mă invitase în acest scop (documente).

STUDII SUPERIOARE ȘI DE SPECIALIZARE:

1. Bacalaureat francez: partea I-a la Universitatea din Paris; partea II-a la Universitatea din Nancy (echivalent).

2. Licență în litere și filosofie la Sorbona (Paris), echivalată.

²¹ („*E o mare nedreptate. Se poate deci afirma, fără teama de a exagera, că miracolul organizării și deschiderii Universității românești din Cluj, în 1920, într-un timp record și în cele mai bune condiții, nu a fost o acțiune întâmplătoare și singulară [...].*”

Miracolul acesta, favorizat la acea vreme de entuziasmul unificării teritoriale a națiunii se repetă și în momentele tragice ale mutilării sale, ca să dovedească încă o dată întregii lumi că spiritul creator de valori perene, datorită căruia Transilvania românească a fost primită în confreria internațională a marilor instituții de învățământ superior în 1920, e în stare să-și făurească singur un cadru propriu de existență și de acțiune de cea mai autentică originalitate, după chipul propriilor sale aspirații și al celei mai robuste vitalități care-l caracterizează.”)

3. Teze de doctorat de stat: Victor Hugo, înregistrate la Sorbona: 17. XII. 1934.

4. Diplomă superioară: limba și literatura franceză (Alliance Française, Paris).

5. Certificat franceză uzuală (Alliance Française, Paris).

6. Diplomă superioară fonetică (Institutul de Fonetica, Universitatea Paris) etc.

APRECIERI SUPERIOARE ȘI COMPETENTE, făcute de toți rectorii sub conducerea cărora am activat, în *foile calificative*, toate la superlativ, purtând semnături celebre în învățământul universitar: Gheorghe Spacu, Ion Minea, Gheorghe Bogdan-Duică, Emil G. Racoviță, Iuliu Hațieganu, Florian Ștefănescu-Goangă și o scrisoare de caracterizare a prof. Petre Sergescu.

ACTIVITĂȚI DE LUPTĂTOR ÎN ILEGALITATE CONTRA FASCISMULUI. Documente:

1. O mărturie scrisă a prep. O. Jula: am sprijinit Cercul „AMICII URSS”, 1935.

2. Ajutor acordat victimelor naziste: soții Seidel (scrisoarea acestuia, 1938).

3. Articole publicate în trei organe de presă contra Dictatului hitlerist din 30 august 1940, care ne sfâșiasse Ardealul.

4. Propagarea operii lui Victor Hugo, diametral opus fascismului, prin cele două teze înregistrate în 17. XII. 1934, deci la un an de la instalarea lui Hitler la putere și cursurile despre Victor Hugo, [curs] redactat, multiplicat și răspândit între anii terorii hitleriste: 1936-1939.

V. O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ: originea socială (fiu de muncitori – țărani – săraci, decedați în timpul și din cauza Primului Război Mondial, comuna natală fiind teatrul operațiilor militare, în octombrie-noiembrie 1916). (Certificat comunal nr. 15/1950, reconfirmat).

B. RĂSPLATA: în 5 etape (cinci)

Etapa I: MALTRATAT, prin decizia 2422/30 mai 1947 a rectorului de atunci, Emil Petrovici, decizie nedreaptă și abuzivă, având ca unică motivare decizia sindicală 345/26 mai 1947, de excludere din sindicat, dar o excludere dovedită „abuzivă, nedreaptă, falsificată, legionară, antistatutară, nedefinitivă, caducă”. Documentele se înșiră în cele 5 puncte ce urmează:

1. Însuși textul deciziei 2422/947, care invoacă drept unic motiv „pata” sindicală, deși acuzele de aci fuseseră respinse de Senat. univ. în 7. V. 1947.

2. Comunicarea 2947/1947 a aceluiasi rector: „Reintrați în sindicat și vi se vor reda drepturile pierdute.” Dar cererea cu dovada reintrării în sindicat a fost respinsă, dovadă cât cântărea atunci abuzul legionar.

3. Actul rectoratului nr. 1655/1955, atestând că la baza deciziei 2422/1947 n-a existat alt argument decât așa-zisa „excludere din sindicat”.

4. Ancheta sindicală superioară din referatul 761/1955, care arată defectele deciziei sindicale de „excludere”, nr. 345/26. V. 1947 (lipsă temeinicie).

5. Scrisoarea din 15. VII. 1955 a prof. Emil Petrovici, semnatarul deciziei fatale 2422/947, prin care, după 8 ani, recunoaște: decizie nedreaptă, influențată de „rămășițe legionare”, permanent dușmănoase.

6. Excluderea din sindicat = antistatutară: comunicarea 6017/1955 a Uniunii Sindic. Învățământ.

Etapă II: PRIGOANA AVANSEAZĂ CA ORICE RĂU NESTĂVILIT,
prin:

1. Forțarea sertarelor biroului meu oficial, în 7. VI. 1947, pe când mă aflam în misiune la București, cu intenția de a afla ceea ce n-au aflat: acte compromițătoare. Dar actele aflate au fost abuziv ridicate: concept de lucrări în limbi străine, corespondență personală, însemnări, documente de luptă în ilegalitate contra fascismului: pierdere pentru mine și pentru instituție.

2. Defăimarea în ziarul local (il păstrez ca document), preludiu la percheziția efectuată de o echipă de muncitori unguri, de la Fabrica „Dermata”. Dar șeful echipei, om de bun simț, îmi aruncă un zâmbet la ieșire, spunând tovarășilor săi: „Nu e ce ni s-a spus; e un om cinstit și modest!”.

3. Înlocuirea (14. VII. 1947) de la conducerea Colegiului Universitar, de această data fără acuze, ci numai ca în locul meu să se instaleze un fost legionar: Ilie Constantinescu, care la scurt timp a fost exclus din partid. Fiind evacuat forțat și urgent la periferia orașului, pentru ca să-mi ocupe și locuința ce o aveam la Colegiu, cei care mă dușmăneau m-au și verificat la predare, cu setea de a afla fraude. Dar au aflat aci dăruiuri și donații proprii și creații: bani, tacâmuri, servicii (oaspeți, Oficiu relații internaționale). S-au convins astfel și dușmanii că am condus instituția fără salariu. Aci am dat și nimic n-am luat. Și astfel însăși prosperitatea ei a fost maltratarea primului ei organizator și conducător.

4. Tentativa eșuată a unei noi percheziții la noul domiciliu de la periferia orașului, de unde reușisem să fug din fața torturilor de exterminare.

5. Anularea concediului de un an de studii, prin intervenții lăturalnice ale sindicatului, în opoziție fățișă cu încheierea Senatului universitar din 7 mai 1947, când, verificându-se special această problemă, autoritatea supremă a Universității a stabilit că concediul fusese legal aprobat, spre a fi menținut.

6. Refuzul mult timp tergiversat (ziua „Da”, noaptea „Nu”). Noaptea însă biruind, n-am reușit să trec în postul de lector de franceză, în ciuda propunerilor temeinice, cu motive unice: „A continuat predarea limbii franceze la Sibiu, cu mult curaj”, franceza fiind socotită, ca de naziști, „revoluționară”.

Etapa III. ÎNSEȘI INSTANȚELE DE ANCHETĂ ȘI DE JUDECATĂ LASĂ PRIGOANELOR DRUM LIBER:

1. Sabotarea anchetei, ordonată de Minister, cu nr. 164.773 din 6 iunie 1947, comunicat părților, a fost torpilată [*sic!*] de însuși rectorul Universității, cu argumente vechi, reacționare, fapt relatat prin cererea înreg. la nr. 2940 din 27. VI. 1947, punct 4, lit. a, b.

2. Acțiunea la Contenciosul Curții de Apel, intentată prin cererile înregistrate la nr. 1005, 1084 și 1111/1947, nu s-au judecat, fiindu-mi înapoiate cu nr. dos. civ. 1376/1948, deoarece, conform Decretului nr. 128/1948, „toate acțiunile în contencios au fost strânse... și ca atare nu mai există nicio cale de atac, și nici acțiuni de contencios”, totul fiind lăsat liberului arbitru administrativ.

Etapa IV. EVADARE ÎN EXIL VOLUNTAR LA CÂMPINA, PENTRU MIJLOACE DE TRAI, după o cruntă suferință de 17 luni fără salariu, cu soția grav bolnavă (prigoanele!) și două fetițe mici (9 și 11 ani) și după ce mi s-a refuzat orice cerere de post în orașul și județul Cluj. Dar plecarea la Câmpina, în necunoscut și pe cont propriu (am împrumutat bani pentru plata transportului), a avut un colaborator „inimos”, care a preluat ștafeta de la „rămășițele legionare”, în acord cu agresiunea legionară din 17. XII. 1940.

Dar munca tenace de „reabilitare” de 7 ani de aci, în învățământul tehnic muncitoresc, la care am început cu cel mai mic salariu și în cursul căreia am fost premiat și evidențiat pe cale sindicală și profesională, n-a avut totuși efectul așteptat și dorit, pentru că prigoanele s-au întetit.

Etapa V-a: PRIGOANELE FIIND TIRANICE, iar autoritățile tainice, prigoanele au luat amploare în timp și spațiu, prin:

1) Anularea încadrării de lector, în care fusesem totuși încadrat, pe baza:

a) propunerii, cap de listă, a profesorului șef de catedră, invocând:

b) studii superioare, echivalate, și de specialitate, la sursă,

c) lucrări și experiență didactică,

d) HCM 247/1955: încadrare obligatorie în specificul specialității a profesorilor rămași fără catedră, prin restructurări învăț. profesional (cazul meu),

e) ancheta sindicală superioară de reabilitare: nr. 761/1955,

f) act oficial al Universității de lichidare totală a scornitei acuze de persecuția studenților minoritari (concret: „Roth Viorica”),

g) recunoașterea scrisă a prof. E. Petrovici că „pedeapsa e prea aspră” și că a fost influențată de rămășițe legionare, permanent dușmănoase (1955),

h) propunerea pentru acest post avea și vechime: 1933, 1939, 1948.

2) REAPARE ÎNSĂ REACȚIUNEA întunecată numai după câteva zile de funcționare, când am fost oprit de a mai intra la cursuri, pentru ca numai după 45 de zile de umblete, cheltuieli, așteptări, umiliri, suferințe să mi se înmâneze la Minister ordinul 8034 din 6. XII. 1955, cu o monstruoasă și dublă falsificare de adevăr: „Ministerul nu vă aprobă încadrarea solicitată, deoarece n-ați funcționat niciodată în învățământul superior.”

3) Prigoanele trec și Carpații, fiindcă doi ani mai târziu aceeași acuză duce la anularea încadrării la Biblioteca Centr. Univ. București: „pata” sindicală,

4) pentru ca apoi să ia poziție de *refuz îndârjit și nesfârșit*, nefiind acceptat în niciunul din posturile aflate atunci vacante:

a) Nici la Politehnică, ca lector sau bibliotecar (dar răutăciosul Maftei, da!);

b) Nici la rectoratul Universității, într-un post inferior;

c) Nici la Institutul Medical Farmaceutic²², lector sau bibliotecar;

²² În urma reformei învățământului superior din 1948, învățământul clujean de medicină și farmacie se desprinde de Universitatea din Cluj (în componența căreia mai figurau încă trei facultăți: Facultatea de Drept, Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Științe), devenind

d) Nici la Institutul de Agricultură²³, lector sau bibliotecar;
e) Nici la Institutul de Perfecționarea Cadrelor Didactice²⁴;
f) Nici în învățământul elementar ori mediu, în oraș sau județ;
g) Nici măcar portar la vreo instituție universitară, spre a-mi putea ocroti fiicele, atunci studente în primii ani, la Cluj;

h) Nici să țin conferințele despre Hugo și Balzac, propuse de SRSC²⁵ Ploiești, ca schimb de experiență, cum se proceda pe atunci între filialele SRSC.

5) *Prigoana se extinde* și asupra soției mele, fiind refuzată de a fi încadrată asistentă, grad ce l-a mai avut, preferând o candidată inferioară.

6) *Prigoana se extinde* și asupra fratelui meu, „epurat” și el pentru calitatea de a-mi fi frate, căci alte argumente au lipsit.

7) *Prigoana a cuprins* și pe fiicele mele, care la examenul de externat din 1958 au primit la „sociale” cea mai mica notă; delegatul partidului, care a dat această notă (un muncitor maghiar) motivând că nu poate acorda o notă mai mare fiicelor unui „om pătat de sindicat”, deși ele fuseseră evidențiate și în activitățile sociale, căci în cele universitare au fost tot timpul fruntașe la învățătură, trecând examenele în prima sesiune, cu cele mai mari calificative.

CONCLUZIUNI. Dacă această colosală, fenomenală contradicție între „FAPTA” și „RĂSPLATA” la o instituție de învățământ superior arată un straniu divorț între știință și conștiință, acest divorț se poate vedea în toată întinderea lui dezolantă din scrisoarea adresată, în 30. VI. 1973, d-nei Academiciene Raluca Ripan, cum și din alte scrisori revelatorii, ce așteaptă o anchetă competentă, să le aprecieze, spre a vedea „funcția nestăvilită a răului”. Acest rău a întâlnit însă și cenzori, cu conștiințe universitare, înalte,

Institutul Medico-Farmaceutic (IMF). Începând din 1990, IMF devine Universitatea de Medicină și Farmacie, iar în 1992, aceasta primește numele lui Iuliu Hațieganu.

²³ Tot în 1948, în virtutea aceleiași legi, Academia de Agricultură Cluj devine Institutul Agronomic Cluj, care va avea o perioadă denumirea Institutul Agronomic „Dr. Petru Groza”. În prezent, vorbim de Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară (USAMV) Cluj-Napoca.

²⁴ Filială a Institutului Central de Perfecționare a Personalului Didactic (ICPPD).

²⁵ SRSC – Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii, înființată în 1949, cu ocazia Congresului Intelectualilor din RPR.

epurate, active. Numai cine se îndreaptă și spre aceste conștiințe poate cunoaște adevărul.

București, iulie-august 1973

Anexa 2

București, 30 iunie 1973

Doamnei Academician Raluca Ripan,
Bacău 7, Cluj

Stimată Doamnă,

Funcția nestăvilită a răului a făcut să se așeze între noi și să dureze, cu tendințe de permanentizare veșnică, un *fapt fenomenal*, impresionant în timp și spațiu, aș putea zice monstruos dimensionat, care, după legea contrariilor,

ne poate și apropia din nou, după cum ne-a îndepărtat un timp atât de îndelungat, căci prin apropiere în cunoaștere și stimă reciprocă au început raporturile noastre, acum 47 de ani, și s-au manifestat din nou în toamna anului 1954, când, după o muncă de reabilitare de 7 ani în învățământul de jos, am încercat să reviu la matcă. Dar, din octombrie 1955, un vânt rece și vijelios a alungat, unilateral, lumina călduroasă a stimei.

În existența noastră pământeană însă, în emisfera planetei în care viețuim, există și certe mutații periodice. Este succesiunea între binele care nu durează la nesfârșit și răul ce nu este nici el veșnic, cum nu este veșnic nici întunericul ori frigul, în raport cu lumina și căldura, succesiunea lor periodică și certă formând frumusețea vieții ce ne este dată s-o trăim.

Tocmai această succesiune regulată a fenomenelor din natură o evoc și eu azi, când vă scriu a 13-a scrisoare de la data *faptului fenomenal* amintit mai sus, de-acum aproape 18 ani. Nu vă solicit, cum v-am solicitat zadarnic din 1956 înainte, și se putea solicita cu efect, sprijin atât de just așteptatelor dezdăunări²⁶ materiale meritate, care azi ar fi prea impresionante, prea spectaculoase, dacă ar reprezenta pierderile ce le-am suferit.

Mai mult decât dezdăunări materiale și reabilitări temporare, azi vă solicit insistent și călduros ceea ce constituie esența permanent luminoasă și

²⁶ dezdăunare – (rar) despăgubire.

călduroasă a raporturilor omenești: să nu-mi refuzați, vă rog, propunerea ce de atâtea ori am mai repetat-o, pentru o împăcare cu conștiința Dv. proprie, fiindcă *faptul fenomenal* ce l-ați săvârșit vineri, 28, și l-ați desăvârșit sâmbătă, 29 octombrie 1955, printr-o influența dușmănoasă, necontrolată, necugetată, nejudecată, nu poate să nu vă fi turburat adânc, zguduitor și permanent conștiința în perspectiva timpului, căci, după cunoscutul dicton rabelaisian, „Science sans conscience n'est que la ruine de l'âme”²⁷, care, de 400 de ani, se păstrează în tezaurul spiritual al omenirii și omeniei, l-ați citit ca „Motto” la scrisoarea ce v-am adresat-o în 20 august 1971 și i-ați reținut ecoul recent în presa noastră (*Scânteia* din 5. II. 1972), conștiința Dv. trebuie să se situeze pe aceeași treaptă înaltă cu gradul social la care v-ați ridicat prin știință.

Dacă, așadar, nu vă mai solicit ceea ce mi s-ar fi convenit de drept, după legile statului nostru socialist, când s-ar fi respectat aceste legi și în cazul meu, vă solicit ceea ce nu mai implică nici dezdăunări materiale, nici reabilitări sociale; vă solicit să-mi destăinuți, la distanță de timp și ambianță, care deschide larg încuietorile oricărui secret oficial, să-mi arătați, cu efectul simbolic și al unei tardive, dar reale îndreptări a victimei păcătoase, să-mi dezvăluți, vă rog, *motivele – cauzele – care v-au determinat* să mă opriți de a mai continua cursurile lectoratului de franceză, vineri, 28 octombrie 1955, și apoi v-au dimensionat persistența și insistența cu care ați întreprins repetate intervenții pe lângă colegul Dv. la Minister, *verbale*, de la telefonul rectoratului, sâmbătă, 29 octombrie, orele 8-12 (când de regulă veneați aci numai la orele 12), *scrise*, prin curierul special, ce l-ați trimis a doua zi, seara, duminică, 30 octombrie, la Minister, să-mi anuleze încadrarea de lector la Universitatea ce o conduceați atunci²⁸, încadrare ce fusese aprobată în regulă de Minister, cu nr. 2028, din 21 oct. 1955, iar a treia zi m-am și „prezentat la post”, se scrie competent pe ordinul de numire, începându-mi activitatea cu rezultate ce mai pot fi verificate din gura responsabilei grupei 739, cu care am lucrat atunci. Dau și acest amănunt, fiindcă guri înveninate au mers atunci până în a susține că am intrat abuziv la cursuri, fiindcă nu aveam nicio numire...

²⁷ „Science sans conscience n'est que la ruine de l'âme.” – („Știința fără conștiință e ruina sufletului.”) François Rabelais, *Gargantua*, 1534, II, 8.

²⁸ Raluca Ripan a fost rector al Universității „Victor Babeș” între 1951-1956.

Fiind cea mai spectaculoasă, cea mai răsunătoare, cea mai distrugătoare faptă negativă din viața Dv., pe care numai eu am răscolit-o cu cele 12 scrisori de toate dimensiunile, ce vi le-am expediat în acest interval, nu este de crezut, nu este posibil, nici veridic, nici just, nici admisibil, nici imaginabil să fi uitat ceva din dimensiunile acestui *fapt fenomenal*, mai ales că, după o cunoscută lege psihologică, persoanele în vârstă au mai fidelă amintirea lucrurilor îndepărtate, decât a celor apropiate. Deci „tarde sed tute”²⁹.

Pe de altă parte, la vârsta și cu experiența mea de viață, hrănit zeci de ani din elixirul operii lui Victor Hugo³⁰, nici mie nu-mi este permis să fac afirmații, ori de ce natură ar fi ele, fără o bază stringent controlabilă și fără ghidul unei conștiințe epurate, înalte și severe. Mă simt deci dator să scot cinstit și curajos la suprafață ceea ce mult timp a fost ascuns în adâncuri misterioase, iar azi și-a pierdut caracterul de „secret”, căci numai așa dimensionăm just *faptul fenomenal* amintit mai sus.

Încep cu o afirmație care arată că orice problemă personală are, în ultima esență, o corelație socială. Nu voi uita niciodată, fiindcă nu este de uitat, explozia profesorului, șef de catedră, de vineri, 28 octombrie 1955, când, după o întrevedere și un dialog cam de o oră cu rectorul („la rectrice”, pronunța el afabil, pe limba lui), dialog a cărui concluzie dură a fost „Interzic lui Vătășescu să mai intre la orele de lectorat!”, acest om, calm din firea lui, reținut, potolit, fin și radios ca imensa știință ce o acumulase din toate domeniile, un adevărat „dicționar ambulant”, s-a înapoiat în cabinetul specialității unde îl așteptam, aprins la față, cum nu-l mai văzusem niciodată

²⁹ tarde sed tute (lat.) – târziu, dar sigur.

³⁰ de care tot uneltirile dușmănoase ale reacțiunii întunecate, fasciste, m-au rupt: a se vedea „Memento” alăturat, cap. B), „RĂSPLATA”, II/6, ceea ce însă nu m-a împiedicat să iau ca ghid în viață versurile: „Fais passer ton esprit à travers le malheur;/ Comme le grain du cible il sortira meilleur.” („Sagesse”, în Victor Hugo, *Œuvres complètes*, vol. 2, *Les Rayons et les ombres*, Paris, s.é., 1843, p. 754), ca și tonifiantul: „Plus le bonheur décroît, le cœur doit grandir, / L’astre accepte la nuit pour mieux y resplendir.” („Après les revers”, în Victor Hugo, *Œuvres posthumes*, vol. 3, *Toute la lyre. Corde d’airain*, Paris, Éd. Hetzel, 1890, p. 132). Traducerea acestor versuri o va relua, foarte corect, însuși Ioan A. Vătășescu, spre finalul scrisorii sale: „Lasă-ți sufletul să-l cearnă sita chinurilor crunte;/ Mai bun va ieși din ele, ca și boabele cernute”, respectiv „Când fericirea scade în lipsuri și durere, trebuie să crească curajul în putere./ Ieșind din întuneric, astrul strălucește mai puternic.”

în cei treizeci de ani de când ne cunoșteam, pentru ca sub stăpânirea emoției, cu privirea ațintită în sus și cu vocea ridicată contrar firii lui, să rostească, apăsător, în limba raporturilor noastre, epitetul de indignare explozivă: „CANNIBALISME!”, după care, întorcându-și privirea spre mine, să-mi continue în graiul domolit și cumpătat al firii lui blânde: „La rectrice vous interdit, hélas!, de continuer votre tâche pour des raisons sans raison. Je suis désolé de vous avouer que mon plaidoyer pour la vérité que je connais, n’a pas eu de chance.”³¹

Este momentul și locul să arăt că ceea ce a dus la această nelegiuire opreliște nu era decât acuza care a ajuns și la urechile celui care, în fața ușilor capitonate, aștepta atent, dar, în cele din urmă, refuzat; aceleași uși care, cu 8, 10, 13, 18 ani în urmă, erau tocmai ușile cabinetului Secretarului General³² al Universității. Or, acesta, printr-o activitate avântată, neobosită, cinstită, jertfelnică și de rodnică dăruire, purificase, sfințise atmosfera de aci, din acel cabinet, în așa măsură, ca să nu sufere, să expulzeze, chiar și prin uși capitonate, minciuni și prigoane fasciste, ce aveau să distrugă un ideal de viață și un crez de muncă greu făurite și multilateral fructificate în folosul celei mai înalte instituții de știință și cultură a Ardealului.

Acuza de aci, însă, care a pătat însuși prestigiul Universității, prin degradarea adevărului, prim element al științei universitare, era exact aceeași cu acuza legionară din termenul final al referatului de la 17. XII. 1940, când, punându-se zelos în slujba unei anchete „de formă”, agresorul legionar³³ scrie cu mâna lui proprie: „Independent de ceea ce va constata ancheta financiară, prin d-l inspector general financiar Marian, căruia îi predau dosarul, Vătășescu nu mai poate rămâne la Universitate, fiind antilegionar cunoscut și omul lui Goangă”, adică profesorul Florian Ștefănescu-Goangă, fost timp de 7 ani (1933-1940) rectorul Universității, despre care știați, cum știați și despre maestrul Dv., Gheorghe Spacu, cu care ați activat mulți ani

³¹ „Rectorița vă interzice, din păcate, să vă continuați îndatoririle, din rațiuni lipsite de logică. Mă întristează să vă mărturisesc că pledoaria mea pentru adevăr, pe care-l cunosc, n-a avut succes.”

³² Scrierea cu majuscule îi aparține autorului, pentru a sublinia importanța funcției de Secretar General!

³³ „Agresorul legionar”, nenumit de Ioan A. Vătășescu, este, în opinia sa, Constantin Daicoviciu.

ca asistentă la Iași, apoi șefă de lucrări și conferențiară la Laboratorul de Chimie Anorganică și Analitică la Cluj. Cu el am lucrat și eu la rectorat, în anul când a fost rector universitar (1925-1926)³⁴. El mi-a apreciat, cel dintâi, activitatea, în așa măsură, încât cu semnătura lui de aprobarea concediului, am realizat primul contact cu învățământul superior din străinătate. Știați, deci, despre Florian Ștefănescu-Goangă, multe date pozitive și numai pozitive, care îi perpetuează frumoase amintiri: a fost cel mai activ și constructiv rector³⁵, căci din inițiativa, priceperea și stăruința lui s-au ridicat la Cluj clădiri impunătoare, ca: Colegiul Universitar³⁶, Palatul nou al Clinicilor, Muzeul Botanic etc. El a curățit atmosfera universitară de ispita pecuniară a taxelor de examen, pe care le-a canalizat în fondurile instituției, creându-și prin aceasta animozități și chiar dușmăanii, din partea celor care își făcuseră și mai așteptau venituri personale grase. El a luat apoi poziție fățișă, curajoasă și autoritară contra legionarilor, care, în semn de răzbunare, l-au doborât cu două gloanțe la un colț de stradă, în seara întunecoasă de 20 noiembrie 1938³⁷. Fiind astfel socotit inamicul nr. 1 al legionarilor, acuza amintită mai sus – „antilegionar cunoscut și omul lui Goangă” –, pentru cel mai apropiat colaborator al său, își avea tâlcul ei ascuns și dinainte fixat. Nu cred însă că, în clocotul pasiunilor de la sfârșitul lui octombrie 1955, ați mai putut avea calmul înțelept și răbdarea senină, ca să citiți documente ce arătau că, departe de a fi fost „omul lui Goangă”, cu care de altfel se putea mândri

³⁴ În primii ani de existență ai Universității Daciei Superioare, rectorii erau aleși doar pentru un mandat de un an.

³⁵ Florian Ștefănescu-Goangă a fost primul rector al Universității clujene, cu două mandate succesive: oct. 1932-sept. 1940.

³⁶ Colegiul Universitar s-a numit, în perioada comunistă, Casa Universitarilor, iar după Revoluția din 1989, a devenit Colegiul Academic.

³⁷ De fapt, atentatul a avut loc la 28 noiembrie 1938 și a fost comis de legionari, pentru că rectorul Ștefănescu-Goangă s-a opus politizării extremiste în Universitate. S-a zbatut patru luni între viață și moarte, fiind în cele din urmă salvat, dar agentul care îl păzea, Enache Gruia, a decedat în urma atentatului. În 1947, în calitate de deputat în Parlamentul României, a ținut un amplu discurs, în care s-a opus noii politizări a mediului universitar, intrând astfel în dizgrația comuniștilor. Este arestat la 6 mai 1950 și închis la Sighet, de unde a fost eliberat în iunie 1955. A mai trăit în libertate doi ani și jumătate, decedând în 1958.

oricine (ca Beniuc³⁸, Roșca³⁹, Tudoran⁴⁰), mai ales după ce a fost reabilitat și i s-a acordat în regimul nostru o pensie de merit, eu am fost omul instituției și victima „lui Goangă”, dovadă că, în loc de a da curs propunerii de a fi trecut, în 1933, asistent la Catedra de franceză, drept apreciere a proaspetelor titluri de bacalaureat și de licențiat de la Sorbona, am fost reținut, contra dorinței, aspirațiilor și pregătirii mele, la rectorat, sub pretextul declarat că rectoratul nu se poate lipsi de un cunoscător al limbii franceze, limba unică atunci a raporturilor internaționale. Tot așa, în noiembrie 1939, când titularul catedrei m-a propus, în ședința Consiliului Facultății de Litere – există o încheiere scrisă pe această temă –, să suplinesc postul de lector de franceză, singur cuvântul profesorului Florian Ștefănescu-Goangă – atunci rector în funcție –, care se bucura de mare autoritate, ar fi putut contrabalansa opoziția a doi liberali (unul din ei având să îmbrace anul următor cămașa verde de prim rector legionar⁴¹, dovadă că nu eram agreat nici de liberali, nici de legionary). În fine, dacă eram „omul lui Goangă”, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă ar fi întreprins ceva în 1947, spre a mă apăra de furiile patimilor legionare, dovadă că elogiile cu care îmi aprecia activitatea universitară și care se pot citi și azi în foile calificative, aveau valoare de slujbaș, nu de cârcotaș. Nu-i așa că, dacă eram înfeudat unuia din cele două partide, care își ocroteau oamenii lor, situația mea și a familiei mele ar fi fost cu totul alta, pentru ca, în locul acestor scrieri, să fi produs ceva mai folositor? Iată ce trebuie să vadă un rector autoritar, independent și etic!

Să reviu însă la termenii cu sunet de „gong”: însuși termenul – cuvântul – prim al referatului legionar, din 17. XII. 1940, „independent”, trădează o masivă încărcătură legionară, căci, în concepția agresorului fascist, e limpede ca lumina zilei, oricât de nejuste s-ar afla acuzele financiare, cum de altfel s-au și aflat, nu acestea contau pentru agresorul fascist, ci celelalte două acuze: „antilegionar cunoscut și omul lui Goangă”, ca formă numai legate de prima acuză, singura care ar fi contat de drept, dacă ar fi fost justă.

³⁸ Mihai Beniuc (1907-1988) – poet, prozator, psiholog. După al Doilea Război Mondial, a fost cadru didactic la Universitatea din Cluj, apoi s-a transferat la Universitatea din București.

³⁹ Alexandru Roșca (1906-1966) – psiholog, membru al Academiei R. P. Române.

⁴⁰ Dimitrie Todoran (1908-1996) – psiholog, profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj.

⁴¹ Rectorul Universității clujene, refugiată la Sibiu (1940-1941), a fost Iuliu Hațieganu.

Cuvântul de mai sus – „independent” – din concluzia amintită, caracteristic legionară, a fost reținut de Senatul universitar în ședința din 12. XII. 1945, proces-verbal, punctul unu și unic, ca să poată oricând fi controlat, ceea ce arată că prigoana fascistă a trecut, în cazul meu, fără obstacol dintr-un regim în altul și aceasta acordă vechime și autoritate cap. B) „RĂSPLATA” din acel „Memento”, ce l-ați văzut și-l veți mai vedea.

Dar dacă toate acestea le știți, adaog aci și ceea ce aflați pentru prima oară: târziu, dar sigur, „tarde sed tute”, fructele târzii fiind cele mai bune. Este, cum afirmam mai sus, într-un fel de alegorie că acuza „omul lui Goangă”, care a fost vânturată cu mare efect în fața Dv. vineri, 28 octombrie 1955, a fost expulzată, prin gura unui martor ocular, o admirabilă conștiință universitară. Printr-o scrisoare ce mi-a adresat-o în 21. III. 1972, acest eminent universitar, cu mare pondere în balanța echilibrului conștiinței universitare, ca să facă cinste instituției, se declară gata să depună „mărturie” pentru autenticitatea acestei acuze, care, împreună cu procesul-verbal al Senatului universitar din 12. XII. 1945, amintit mai sus, formează documente de permanent și cutremurător efect.

Dar procesul-verbal al Senatului universitar, din 12. XII. 1945, ce trebuie să se afle ușor, cum se afla, în octombrie 1955, în vitrina unui dulap de la rectorat, la un loc cu *Anuarele Universității* de același autor, cu care instituția se putea cu drept mândri, fiind unica posedând *Anuare* consecutive pe atâția ani, cu date de permanentă actualitate (personalul), accesibile străinătății (rezumate analitice în franceză), toate procesele-verbale ale Senatului universitar le grupasem pe ani, sistematizate, compactate și cu index alfabetic (1919-1947), hotărârile Senatului formând documente de normarea vieții universitare, acest proces-verbal, din 12. XII. 1945, deschide largi perspective de orientare în materie: agresorul fascist, care în acest timp era membru al Senatului universitar, insistase pe lângă Secretarul General al Universității, care era și secretar perpetuu al acestui înalt for universitar, să nu convoace vreo ședință a Senatului în zilele când el – mă feresc să-i scriu numele, căci i-l știți prea bine – ar fi absent din Cluj, fiindcă ține să ia parte la toate ședințele Senatului. Și totuși, în acea zi de 12. XII. 1945, el a lipsit de la ședința Senatului, deși era prezent în Cluj, voinic și sănătos. De ce a lipsit? Pentru că, la ordinea de zi a ședinței din acea zi, care în sistemul de atunci se comunica odată cu

convocarea, figura un singur punct: „Expunerea Secretarului General I. A. Vătășescu asupra genezei unui denunț”. Denunțului (anonim) îi era cunoscută geneza, era însăși opera lui, ca și chemările la telefon în timpul ședinței, adresate docilului său prieten, Emil Petrovici.

Primul care a luat cuvântul, după expunerea ascultată, ce a durat cam două ore, textul ei fiind anexat la încheierea Senatului, a fost rectorul E. Petrovici, care a spus, copie: „Am avut totdeauna cele mai bune idei despre probitatea, activitatea și pregătirea d-lui Vătășescu”, pentru ca hotărârea finală a Senatului, la încheierea dezbaterilor, să conție următoarele aprecieri, copie: „Senatul universitar, ascultând expunerea făcută, explicațiile intervenite și părerile exprimate, constată că toate învinuirile aduse d-lui I. A. Vătășescu, Secretarul General al Universității, prin denunțul anonim de care s-a amintit în ședința Senatului din 15 septembrie 1945, în cadrul discuțiilor asupra punctelor 8 și 9 ale ședinței, n-au nicio bază, fiind pornite din sentimente dușmănoase. O parte din ele sânt de altfel aproape aceleași învinuiri aduse în 1940, sub regimul legionar, care au fost anchetate de câteva ori și constatate fără niciun temei [...]. Înfierând astfel de porniri pătimașe, care turbură atmosfera de muncă a instituției, Senatul exprimă domnului Vătășescu toată încrederea sa și mulțumindu-i de rodnică și bogată sa activitate, desfășurată în interesul instituției, îl asigură de întreaga sollicitudine, pentru a continua să activeze cu aceeași râvnă, pricepere și onestitate [...]. La propunerea d-lui decan Maior⁴², Senatul aprobă ca această hotărâre să formeze obiectul unei comunicări care să se difuzeze în rândul funcționarilor, în mediul cărora s-a putut vorbi de acest denunț”.

Toate acestea nu-l opresc însă ca, 17 luni mai târziu, același rector E. Petrovici să curme, samavolnic și abuziv, activitatea universitară a celui elogiat și asigurat de stabilitate, pe baza unică a unei atât de șubrede decizii sindicale, care mai era și antistatutară („excludere din sindicat”), decizie care, în fond, nici nu evoca vreo abatere sindicală, ci se baza pe pretinse abateri administrative. Or, tocmai aceste pretinse abateri, Senatul universitar, for superior și competent în materie, le anchetase și le respinsese în ședința din 7 mai 1947, deci numai cu 19 zile mai înainte. Și această ședință fusese prezidată tot de Emil Petrovici, care și în 7 mai 1947 a rostit cuvinte elogioase privind

⁴² Augustin Maior era decanul Facultății de Fizică.

„probitatea, activitatea și pregătirea” Secretarului General al Universității, ceea ce nu l-a oprit să-l maltrateze, repet, căci „repetitio mater studiorum est”, într-un mod atât de abuziv și tiranic, cu decizia 2422/30 mai 1947, nici să revie asupra acestei decizii, când a dispărut acuza principală și unică, adică atunci când am reintrat în sindicat. I-a dictat însă conștiința, torturată, să scrie, 8 ani mai târziu, scrisoarea din 14 iulie 1955, în care recunoaște că pedeapsa a fost nedreaptă și influențată de elemente (rămășițe) legionare. Dar n-a întreprins nicio acțiune de îndreptare. Din contră, ascultând tot orbește de aceleași „rămășițe legionare”, respinge cererea sprijinită pe actul de reintrare în sindicat, adică contravine chiar obligației scrise, ce și-o luase prin actul 2947/1947: „Reintrați în sindicat, ca să vi se redea drepturile pierdute.” *Faptele fenomenale* își dau mâna în această cauză!

Dar, ca să completez episodul de vineri, 28 octombrie [1955], adaog că în acea zi de doliu pentru adevărul și prestigiul universitar, agresorul fascist n-a intrat singur în cabinetul Dv., ci însoțit de un activist politic, pe nume Karoly Feleky (iudeo-maghiar), dacă îi mai rețin bine numele, care a ieșit – și el – de sub cheia secretului oficial, iar la scurt timp după crimă și din această lume, spre a trece în lumea veșnică a dreptilor, în care avea să treacă, 18 ani mai târziu, și agresorul fascist⁴³, care îl instruisese și-l adusesese să susție o acuză șovină, în vogă pe atunci, anume că au așa fi persecutat studenți minoritari, concret „Roth Viorica”. De unde acest nume? Din așa-zisele „cercetări” în arhiva Universității clujene, întreprinse de profesorul de marxism de atunci, mi-a declarat el însuși, care primise misiune expresă de la cumnatul său, agresorul fascist, să caute și să afle cu orice chip documente compromițătoare privind pe cel care îndeplinise la Universitate funcția de Secretar General, până la 30 mai 1947. Pătimașe cercetare și mai ales falsă descoperire, fiindcă actul eliberat chiar de rectoratul Universității, sub nr. 3533 din 3 septembrie 1955, căci de atunci „cercetătorul” m-a pus în curent cu acuza, în ciuda asperităților circumstanțiale, se arăta încă animat de o blândețe naturală, cu care mă atașasem de tatăl lui și de toți membrii familiei sale, pentru ca să-mi arate în față că apucase o cale greșită; actul recent scris al rectoratului arăta, clar și definitiv: „Din cercetările actelor arătate mai sus, nu rezultă, deci, în

⁴³ Constantin Daicoviciu a decedat, într-adevăr, 18 ani mai târziu, respectiv în 1973.

niciun fel, că tov. Ion A. Vătășescu ar fi participat în vreun chip nejust, al său propriu, la acțiunea contra tov. Roth Viorica.”

Și totuși, această acuză a fost vânturată cu efect, cu efectul preconizat, la Minister, mi-a declarat sub-șeful cadrelor Ministerului, pe nume Gh. Vlad. „*Fenomenal*”, dar real.

Inutil să mai arăt acum, dar pentru că și inutilul poate să devie cândva util, este de luat în considerare că doar nu mă formasem la școala umanismului și democratismului francez pentru acțiuni șovine, față de care am avut totdeauna repulsie. Tot timpul meu de activitate universitară am ocrotit, îndrumat și ajutat studenții minoritari, cu înțelegere și afecțiune. În aceasta au constatat exemplele edificatoare, ce le-am reținut de la Universitatea din Strasbourg, care avea o situație analogă cu cea de la Cluj (dominații străine înainte de 1914) și de la care primisem botez spiritual prin examene și calificări școlare superioare. Eram mândru de aceste coincidențe!

Nimic pozitiv („FAPTA”), temeinic și documentat n-a contat în fața furiei distrugătoare fasciste, care, însemnând în moneda timpului „RĂSPLATA” faptei, s-a concretizat, la acest episod, în comunicarea Ministerului, nr. 8034, ce mi s-a înmânat aci, după câte alergări, cheltuieli, oboseli, așteptări în cele 45 de zile de la data numirii! Îi reproduc textul atât de lapidar, ca orice jignire de pe estrada aroganței, deși acest text îl cunoașteți și n-ați reacționat în niciun fel la el (îl reproducusem și în scrisoarea XII din 7. II. 1972). Dar îl reproduc aci, căci merită să fie cunoscut și de alți cititori, iar de Dv. apreciat cu seninătatea gândului decantat de timp, dacă este sau nu un exemplu de cinism monstruos: „Ministerul nu vă aprobă încadrarea solicitată, deoarece n-ați funcționat niciodată în învățământul superior” / Director (ss), R. Munteanu.

Am reproduș aci și numele semnatarului comunicării, azi profesor universitar⁴⁴, ca să fac o completare demnă de toată luarea aminte. Semnatarul comunicării nu mi-a înmânat-o cu răceala și indiferența caracteristică, ci însoțind-o de câteva cuvinte, care meritau să se graveze exact și definitiv în amintirea mea: „Mă simt foarte jenat că semnez și vă înmânez această hârtie tocmai eu, fiindcă eu știu cât de nedrept este conținutul ei. Vă cunosc de la Cluj, unde mi-am făcut și eu studiile. Dar dacă așa este rezoluția, eu nu pot

⁴⁴ Romul Munteanu (1926-2011) – critic și istoric literar, profesor la Universitatea din București, editor. Între anii 1954-1956 a fost inspector pentru sectorul filologic în Ministerul Învățământului.

decât s-o execut.” Și executând-o, a executat, adică a nimicit un ideal de muncă și un crez de viață, fiindcă la numeroasele intervenții ce le-am făcut la toate, absolut toate autoritățile (și organele) administrative, judecătorești, politice, presă etc., mi s-a răspuns când mi s-a răspuns, căci unele mi-au răspuns, reproducând aidoma „itou”⁴⁵ cele 7 cuvinte de la sfârșitul comunicării ministeriale: „[...] n-ați funcționat niciodată în învățământul superior”.

Dar în ordinul inițial, 2028, din 21 oct. 1955, înregistrat la rectorat sub nr. 4556, din 25. X. 1955, se spunea clar și precis: „încadrarea” la care avea și are dreptul orice cetățean, cum eram și eu, cu studii de specialitate, lucrări publicate, vechime a propunerilor și activitate pedagogică. Cu aceste titluri și activități depășeam pe toți candidații din același tablou, dintre care cei mai mulți nu mai funcționaseră în învățământul superior, dar au rămas aci. De aceea eu figuram în fruntea tabloului de propuneri, fiindcă în avantajul meu mai era ceva: era HCM 245/1955, care prevedea obligația ca profesorii proveniți de la catedre suprimate, prin noua restructurare a învățământului profesional, să fie obligatoriu încadrați în specificul pregătirii fiecăruia. Era exact cazul meu, atestat de adeverința oficială a Școlii Profesionale din Câmpina, unde funcționasem, adeverință luată în seamă de profesorul șef de catedră, care făcuse propunerea, ca și specificul diplomelor de bacalaureat, licență și specializare de la Sorbona (Paris), dar care n-au mai rezistat în fața furiilor fasciste.

În fine, la mine chiar și termenul de „reîncadrare”, scris sau comentat, s-ar fi potrivit, căci, din ceea ce ați putut citi, dacă ați citit, din trecutul meu, eu am predat franceza în învățământul superior, înainte de 1947. Pe această temă există și aprecieri ale rectorului, în foaia mea calificativă.

Ca și în 1947 însă, când am rămas fără salariu timp de 17 luni, cu soția grav bolnavă tocmai din cauza prigoanelor fasciste (femeile sânt mult mai sensibile) și cu doi copii (fetițele) mici, în 1955, după anularea încadrării de lector, nimeni nu s-a îngrijit să mă repartizeze la o muncă de câștigarea existenței pentru mine și familia mea, încât a trebuit să mă înapoiez umilit la Câmpina, de unde, în 22 oct., plecasem mândru cu hârtia de încadrare la Universitate în buzunar, și aci la Câmpina să reîncep de la munca de învățător într-un sat deluros, unde fusesem aruncat, căci au existat agenți ai

⁴⁵ itou (fr.) – la fel, identic.

fasciștilor, care să trâmbițeze maltratarea mea, până aci. Cu multă trudă am ajuns la câteva ore în învățământul elementar din Câmpina, ca să-mi pot întreține de la distanță fiicele, studente „eminente” la Cluj. Calificarea de „eminente” („cu totul remarcabile”) nu este dată de mine; ea se poate citi și azi în „Raportul complimentar” din 5 oct. 1955, al profesorului „șef de catedră”, prin care propune pe soția mea în postul vacant atunci de asistentă, arătând că „cererea” ei „a și fost depusă mai de mult la rectorat, posedă excelente calificative universitare, pentru învățământul limbii franceze (licența „Cum laude”, capacitatea, diploma de studii superioare în Franța), are o bună pregătire pedagogică în învățământul mediu, pentru care a și fost evidențiată..., a ocupat postul de asistentă la filologia romanică..., pe teren sindical și ca membră de partid a dat dovezi de sincer atașament față de sarcinile construirii socialismului...”. Această propunere ați refuzat-o însă net și categoric, pentru ca în postul vacant de asistentă să aduceți de la Bistrița un element cu totul inferior și în studii, și în practică. Nu era membru de partid, nu avea copii, nu mai funcționase în învățământul superior. Nu avea deci niciun fel de experiență pe plan superior. Avea însă o casă în Cluj și de aceea n-a putut rezista în învățământul superior, decât până și-a obținut buletin de Cluj și și-a recuperat casa. (La Bistrița avea însă o „vie”.)

Nu este și acesta un „*fapt fenomenal*”? Și iată cum relatările din prezenta scrisoare îmbracă aspect de tristețe și de dezolare.

Dar nu tristețea și dezolarea au constituit imboldul acestei scrisori, în care am încercat să expun unele din aspectele cazului meu, căci în realitate ele sânt mult mai numeroase. Or, ca să le fi relatat pe toate, cu influențele și comentariile lor, aș fi ajuns la un text *dublu* scrisorii de 65 de pagini, ce am expediat-o agresorului fascist, succesorul Dv. la rectorat, „duminică, 7 martie 1965, ziua alegerilor și după ce am votat”⁴⁶. Dând însă curs datelor legate de amintirea Dv. numai din octombrie 1955 înainte, căci amintirea este mult mai veche, cum am spus, am urmat o intenție limitată, curată și cinstită: aceea de a însuma și dimensiona rele din a căror constrângere trebuie să ne liberăm conștiința, înainte ca destinul, implacabilul destin, să ne libereze de existența ce o ducem pe această TERRA. Este toaleta morală, ce și-o face orice muritor și cu

⁴⁶ La 7 martie 1965 au avut loc alegerile parlamentare din Republica Populară Română. Frontul Democrației Populare a obținut 99,85% din voturi și 465 de mandate.

atât mai mult dacă aspiră la „nemurire”, căci dacă este adevărat că „nos actes nous suivent”, actele noastre să reflecteze conștiința noastră curată și înălțată.

Aceeași propunere am făcut-o și succesorului Dv. la rectorat⁴⁷, cum voi arăta mai jos, iar mai înainte antecesorului Dv. în acelaș post⁴⁸, amândoi sfârșindu-și existența în acelaș tren de București-Cluj, la o distanță de 5 ani unul de altul⁴⁹. Pe amândoi însă i-am regretat mult, fiindcă la amândoi le doream o existență lungă și liniștită, cu aceleași alternative cu care v-am urat și Dv. „LA MULȚI ANI!”, în scrisoarea din 1 ianuarie 1971 și vă urez permanent.

În ce privește însă pe antecesorul Dv., autorul deciziei 2422/30. V. 1947, prin care „FAPTA” pozitivă, creatoare, progresistă a celor 23 de ani (1924-1947), a dus la „RĂSPLATA” de-a lungul altor 23, 24, 25 și încă neterminați ani, am avut orientări că, dacă nu i-ar fi curmat existența regretatul accident din 7 oct. 1968, el ar fi dat noi proporții scrisorii sale din 14 iulie 1955, de care v-am mai vorbit și aștept încă să-mi cereți foto-copie, întreprinzând acțiuni ample și stăruitoare, de purificare și reabilitare, într-atât îl muștra conștiința de nelegiuirile comise, contra adevărului și dreptății, la sfatul amicului său și insistența unor „rămășițe legionare”.

Dar dacă în timpuri triste, de cruntă dezolare, am putut rezista delujului⁵⁰ cel mare, însemnează că nu fără rost mi-am luat ca toiag în viață îndemnul autorului *Mizerabililor*, din versurile citate (notația x, pag. 2 a prezentei scrisori), pe care le trăiesc mai adânc azi, când le redau în limba mea maternă: „Lasă-ți sufletul să-l cearnă sita chinurilor crunte; mai bun va ieși din ele, ca și boabele cernute”, în timp ce al doilea, fiind o „bătaie de gong”, îl redau cu dublă rezonanță de rimă: „Când fericirea scade în lipsuri și durere, trebuie să crească curajul în putere. Ieșind din întuneric, astrul strălucește mai puternic.”

⁴⁷ Succesorul la rectorat al Ralucăi Ripan a fost Constantin Daicoviciu (1957-1968).

⁴⁸ Predecesorul Ralucăi Ripan la rectoratul Universității „Victor Babeș” fusese Emil Petrovici (1945-1950).

⁴⁹ La 7 octombrie 1968, a avut loc un accident feroviar la Bucerdea, pe linia Teiuș-Blaj, soldat cu 22 de morți și 72 de răniți grav. Printre cei decedați s-a numărat și acad. Emil Petrovici. Constantin Daicoviciu a murit într-adevăr 5 ani mai târziu, la 27 mai 1973, dar din cauze naturale (infarct miocardic) și nu în tren, cum susține Ioan I. Vătășescu.

⁵⁰ deluj (franțuzism) – ploaie torențială, diluviu, potop.

Scriind aceste rânduri, cu care, poate, voi încheia definitiv activitatea mea epistolară la „steaua polară” (10 scrisori înainte de acel *fait phenomenal*, 13, inclusiv prezenta, după), gândul îmi zboară din nou la un mare cugetător contemporan, cu care mi-am comparat activitatea mea universitară: „Orice om este asemănător unui pictor: el trebuie să traducă puritatea existenței sale în impuritatea materiei. Cu pământ și noroi, să creeze lumină și măreție. Cu micile pasiuni ale oamenilor să suscite eroism... Om-artist, care tot așa trebuie să-și lărgească, să-și ridice existența și, oarecum, să meargă dincolo de el însuși.” (Gaston Berger, *Prospective*, nr. 3, aprilie 1959)⁵¹.

Cu aceste cugetări calme, senine, adânci, pilduitoare, mi-am început scrisoarea de 7 pagini din 7 iunie 1971 către agresorul fascist, succesorul Dv. la rectorat, toată în termeni de sincer și afectuos respect. Ferindu-mă în toate scrisorile mele de până aci să-i vorbesc direct și să-i demasc acțiunile fasciste, pe care tot speram să și le recunoască singur cu timpul, îi întindeam mâna de împăcare cu propria sa conștiință și făcând o legătură cu cele două întâmplări grave cu boala lui, deși om masiv, beneficiar al tuturor bunătăților materiale și spirituale, însă în straniu contrast cu conștiința sa proprie. Dar răspunsul ce mi l-a dat, după frământări de mai bine de două săptămâni – singura scrisoare la care mi-a dat un răspuns –, acest răspuns a fost rezultatul unei reacțiuni furtunoase și permanent dușmănoase, un răspuns care a *coincis impresionant* cu a treia cădere. Căci așa este conștiința: respinsă ca îndrumătoare, ca sfătuitoare, ea ne urmărește și ne pedepsește cu atât mai aprig ca judecătoare.

Cum era firesc, în cele patru scrisori ce au urmat de la mine, am părăsit atitudinea de menajament și ocolire, care s-a dovedit greșită, după ce și-a restabilit sănătatea, pentru care i-am adresat și eu adânc simțite și social întemeiate urări de însănătoșire. În scrisorile ce au urmat, cu realități mobilizatoare, am dat pe față toate nelegiuirile ce așteptau să se spele, dar

⁵¹ Citatul din Gaston Berger, Jean Darcet, Marcel Demonque, *Rapport de l'Occident avec le reste du monde, Perspective*, n° 3, avril 1959, p. 97: „...Tout homme est semblable au peintre : il doit traduire la pureté de son exigence dans l'impureté de la matière. Avec des terres et des boues, créer de la lumière et de la grandeur... Homme-artiste, qui doit faire et non point rêver de faire – qui doit aussi élargir, élever son existence et, en quelque sorte, aller au-delà de soi-même.”

într-un ton decent, respectuos și chiar afectuos, după cum ați văzut în duplicatul scrisorii din 24 ianuarie 1972, ce l-am anexat la scrisoarea de 7 pagini, ce v-am expeditat-o în 7 februarie 1972, documente adânc revelatoare, pentru cele două conștiințe; tăcerea lui nu putea fi decât o aprobare.

Îmi vine în minte, la sfârșitul acestei scrisori, de a cărei existență și lungime nu mai este vinovat autorul ei, ca să-și ceară scuze, cuvintele unui personaj simplu – în aparență –, dintr-un film care a făcut senzație: „Nu e destul să ai minte, trebuie să fii cuminte.” Parafrazând aceste cuvinte simple ca orice adevăr, se poate spune și în cazul nostru: Nu e destul să ai știință, trebuie să ai conștiință și pentru a evita dezacordul dintre știință și conștiință, oricine vede o datorie sacră a se îngriji de conștiință.

Nu vă solicit, repet, nicio intervenție de dezdăunări materiale, pentru a nu coborî sacrul la profan – pecuniarul –, nici de reabilitări, deși acestea ridică profanul la sacru, sublimând ființa prin verificări pe viu, vă cer numai sincer și omenos să-mi destăinuiți motivele care v-au determinat să interveniți cu atâta pasiune în 29 și 30 octombrie 1955 la Ministerul de atunci, pentru nimicirea unui crez de viață și a unui ideal de muncă. Va fi o verificare și o acceptare pentru mine, iar pentru Dv. o ușurare și o împăcare, căci greșelile nu sânt numai cele ce ni le recunoaștem noi înșine, ci și cele ce le văd semenii noștri și eu am încredere în cei care le văd de pe poziții înalte, unde știința e chemată să dea mâna cu conștiința. Dacă astfel armonizate, cele două înalte prerogative ale speciei umane îmi vor arăta greșeli ce le ignoram, veți avea satisfacția imensei recunoștințe ce vă vom păstra, eu și după mine urmașii mei, prezenți, inimoși, activi, conștiincioși, curioși, afectuoși. Iar dacă ați avea curajul să vă recunoașteți vreo greșeală a Dv., recunoștința ce v-o datorez și v-o datorăm va fi dublată de împăcarea și calmul cu care v-ați făcut cea mai sfântă datorie față de conștiința Dv. Îmi repugnă să admit și ipoteza unei tăceri, fiindcă tăcerile, în fața marilor clamări ale conștiinței, degradează speța umană.

Tocmai din această amplă și adâncă necesitate a răscolirilor, am scris prezenta scrisoare în ziua sărbătoririi dascălului⁵², tagmă pe care ați onorat-o

⁵² Într-adevăr, Ioan I. Vătășescu a redactat scrisoarea sa la 30 iunie 1973, dată la care se sărbătorea Ziua Învățătorului. Asociația Generală a Învățătorilor din România (AGIRO) stabilise că Ziua Învățătorului se sărbătorește pe 30 iunie, dată la care a fost înființată asociația, în 1927.

și care m-a onorat și pe mine; vă scriu în ajunul marelui eveniment al deschiderii „Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa”⁵³, cu repercusiuni mondiale și individuale fără precedent în istoria lumii.

„Fără precedent” vă expediez și eu prezenta scrisoare, prin autorități și persoane de mare prestigiu științific și social, care, dacă nu mi-o vor restitui *ca nedemnă*, vor insista s-o citiți și să răspundeți la ea, *ca demnă*.

În așteptarea acestui răspuns, semn revelator, ce mi-a lipsit până acum, al prerogativelor unei înalte conștiințe, vă exprim cele mai vibrante urări de sănătate și viață îndelungată, reiterând pe cele exprimate la 1 ianuarie 1971, sub tăria legalității socialiste, pe care nu le-ați confirmat, dar eu le-am repetat.

Ion A. Vătășescu, profesor pens.

Str. Mașina de Pâine 18, bloc R 28, scara B, apartament 52, București
2, Oficiul poștal 10.

POST SCRIPTUM:

Anexa alăturată – „Memento”, „FAPTA ȘI RĂSPLATA” – înlocuiește, ca text și scop, pe cel ce l-ați citit ca anexă la scrisoarea mea din 7. II. 1972. De remarcat însă că la cap. B „RĂSPLATA”, dețineți o parte bine contabilizată: IV, 1, 3 b. g, i, 4).

Socotesc însă util și necesar să mai repet și aci că cel care deține întreaga parte a acestui capitol, ce umbrește prestigiul Almei Mater Napocensis, nu avea niciun fel de acoperire morală, nicio justificare, care să îndreptățească câtuși de puțin acele acțiuni atât de vehement dușmănoase și o execrabil de lungă durată. Așa cum ați putut reține și din scrisoarea de 15 pagini, ce i-am trimis-o în 24. I. 1972, iar Dv. în duplicat, la 7 febr. 1972, am

⁵³ „Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, deschisă la 3 iulie 1973, la Helsinki, și continuată la Geneva, de la 18 septembrie 1973 până la 21 iulie 1975, a fost încheiată la Helsinki, la 1 august 1975, de înalții Reprezentanți ai Austriei, Belgiei, Bulgariei, Canadei, Cehoslovaciei, Ciprului, Danemarcei, Elveției, Finlandei, Franței, Republicii Democratice Germane, Republicii Federale Germane, Greciei, Irlandei, Islandei, Italiei, Iugoslaviei, Lichtensteinului, Luxemburgului, Maltei, Marii Britanii, Monaco, Norvegiei, Olandei, Poloniei, Portugaliei, României, San Marino, Spaniei, Statelor Unite ale Americii, Suediei, Turciei, Ungariei, U.R.S.S., Vaticanului.” (Cf. <https://lege5.ro/Gratuit/he2dqns/actul-final-al-conferintei-pentru-securitate-si-cooperare-in-europa-elaborat-la-helsinki-la-1-august-1975>. Data accesării: 11 aprilie 2020)

păstrat totdeauna față de acest om o atitudine decentă, respectuoasă și afectuoasă chiar. Singurul neajuns petrecut între noi, care a dezlănțuit în el pasiunea răului distrugător, a fost tot acțiunea lui: agresiunea fascistă din 17. XII. 1940, în fața căreia i-am devenit de nesuferit, tocmai pentru că am fost o victimă cu totul nevinovată. Dacă această întâmplare n-ar fi avut loc, am fi rămas toată viața în cele mai perfecte raporturi, cum am fost mulți ani până aci, fiind atât de apropiați ca vârstă⁵⁴, iar eu cu altă situație azi. Micile ciocniri ideologice din timpul când era bursierul statului român la Roma⁵⁵, iar în vacanță mă vizita la rectorat, identificându-și aspectul fizic cu cel al lui Mussolini, fiindcă pe mine mă știa adeptul ideilor de democrație și libertate ale lui Victor Hugo, astfel de ciocniri le credeam de mult risipite, pierdute, topite în înaltul senin al atmosferei universitare. Având deci oroare și teamă de agresiunea fascistă comisă contra mea, în 17. XII. 1940, a înțeles să se îndepărteze de ea, îndepărtându-mă pe mine, imaginea acelei agresiuni. Mai eram eu atunci și obiectul unor invidii, prin ceea ce realizasem prin forțe proprii. Astfel, agresorul fascist și-a pus pasiune și, cu colaboratorii lui oportuniști, a reușit să dispar din fața lui, din instituție, din orașul Cluj, din învățământul superior; să dispar ca „ochiul” din conștiința lui Cain. Dar din ură, răzbunare și justiție rămâne un adevăr, care nu dispăre niciodată. Cei mai vinovați nu este păcătosul, ci acei care îl acopere. (*Mizerabilii*, I, pag. 32, Ed. Nelson, 1934)⁵⁶.

⁵⁴ Într-adevăr, cei doi erau apropiați ca vârstă: Constantin Daicoviciu se născuse la 1 martie 1898, iar Ioan A. Vătășescu – la 22 octombrie 1897.

⁵⁵ Constantin Daicoviciu a fost bursier al Școlii Române din Roma, între anii 1925-1927.

⁵⁶ Forma corectă a citatului este: „Vinovat nu e cel ce păcătuiește, ci acela care-l ține în întuneric.” (Victor Hugo, *Mizerabilii*. Traducere de Lucia Demetrius, ESPLA, București, 1954, vol. I, p. 40). V. *supra*, p. 92.

Ștefan Bărsănescu (1955)

1. „Ne-am luat crucea noastră și-am purtat-o fără regret!”

Iași, 1955 VI 24

Mult stimată și iubite Domnule Rusu,

Mă folosesc de amabilitatea Domnișoarei Burada¹, pentru a vă scrie.

Mai întâi țin să vă transmit – matală și familiei – salutul nostru cordial și cele mai sincere și calde urări de sănătate, de mulțumiri și voie bună.

Socot necesar apoi să știți că, deși vremurile grele, care s-au abătut peste noi², ne-au împiedicat de a ne mai vedea, mereu ne-am gândit la Dv. și la prietenii și colegii din Cluj, pe care-i prețuim în mod deosebit; mă mai refer de ex. la simpaticul rector Hațieganu, la D. D. Roșca și Blaga – bucurându-ne de orice veste bună și măhnindu-ne de orice știre rea, care v-ar privi.

Despre noi, ce să mai vorbim! Vremurile ne-au obligat la tot felul de experiențe de viață, dar deosebit de aceasta, ne-au dat posibilitatea să trăim în mod efectiv și sincer filosofia stoică. Desigur că ne-au stat mereu deschise și perspectiva de trai bun, cu „cozonaci”, dar ne-au reținut atâtea și-atâtea rațiuni. Ne-am luat crucea noastră și-am purtat-o fără regret!

Ce face doamna Rusu? Domnișoarele Rusu trebuie să fie mari, mai mult decât studente!

Ce lucrezi, adică la ce-ai scris și scrii? Te-ntreb fiindcă vești înveselitoare au zburat până la noi că colegii noștri clujeni au gândit mult și au scris mult, că volume întregi sunt gata, așteptând o zi nouă, luminoasă, de tipar.

Nici noi n-am stat. Ba am spune că v-am secundat de-aproape. Iar acum ne uităm în zare, retușăm, complectăm. Și în legătură cu aceasta, îmi

¹ Lucia Burada, fiica lui Teodor Burada.

² Ștefan Bărsănescu se referă la anii în care, ca și Liviu Rusu și alți intelectuali de marcă, a fost exclus din învățământul superior.

îngădui să te rog pentru unele date din biblioteca universității Dv.; de ex., despre Johannes Sommer, directorul și profesorul Școlii din Cotnari (1562-63) și apoi profesor la școala latină (gimnaziul) din Bistrița și Cluj, ai putea să-mi arăți ce s-a scris despre el în Ardeal, în legătură cu profesoratul lui din Bistrița și Cluj, dacă există vreun portret al lui, dacă „elegiile” lui au format obiectul vreunui studiu special etc.

Pe când pe la Iași? Iar dacă aveți ocazia, n-o ocoliți! Aici vă așteptăm cu prietenie, cu iubire prietenească și, poate, mai fundamentată d.p.d.v.³ al rațiunii, decât în trecutul tinereții noastre.

Rugându-vă să primiți și să transmiteți familiei și prietenilor cele mai afectuoase urări pentru o viață frumoasă, activă, creatoare, rămân al matală bun și vechi prieten și coleg

Șt. Bârsănescu⁴

2. „Dacă-l vedeți pe D-l Blaga, vă rog a-i transmite multe, foarte multe și sincere felicitări din partea mea și-a multor alți ieșeni”

Iași, Gafencu 3

1955 IX 28

Mult stimat și scumpe Domnule Rusu,

Ce mai faceți? Și de ce nu dați semne de-o existență corespunzătoare temperamentului Dv. viu, ca „in den guten alten Zeiten”?

Zilele acestea mi-a comunicat Bagdasar⁵, *amicus noster dilectus*⁶, că v-ați întâlnit la București, unde ați stat la o „parolă”. (Motiv de regret, fiindcă pe la 25-1 sept. mă aflam și eu în capitală, așa că ne puteam vedea.) Mi-a

³ d.p.d.v. – din punct de vedere.

⁴ Ștefan Bârsănescu (1895-1984) – pedagog și eseist român, membru corespondent al Academiei Române, interesat de istoria învățământului românesc. De aceea îi cerea lui Liviu Rusu informații despre Johannes Sommer.

⁵ Nicolae Bagdasar (1896-1971) – filosof român, membru corespondent al Academiei Române din 1943, moldovean de origine.

⁶ *amicus noster dilectus* (lat.) – dragul nostru prieten.

transmis știrea că nu m-ați uitat cu Sommer⁷ și, bucurându-mă, țin să o repet rugăminte mea, cu următoarele precizări, că m-ar interesa să știu:

1. Ce lucrări au rămas de la el la Cluj, ce amintiri (la liceul german, unde a funcționat în jurul lui 1570-1575, când a murit acolo). Precizez că posed volumul lui Legrand⁸ cu istoria lui Despot-Vodă și cu elegiile.

2. Dacă există vreun portret, date biografice pentru acest neamț, care a avut un rol în istoria școlii moldovene⁹.

3. Nu cumva știți unde se mai află Dr. H. Brandsch¹⁰, care a funcționat ca director al Școlii Normale Germane din Sighișoara?

4. Cunoașteți vreo lucrare în care să se vorbească de școlile sașilor din sec. XIV și XV și de „grammaticus” ca profesor în acea epocă în Ardeal?

Mă folosesc de acest caz, pentru a vă felicita pe Dv., scumpii noștri ardeleni, pentru marele dar *Faust*, în traducerea d-lui Blaga¹¹, făcut neamului nostru.

A sosit și la Iași, am luat-o mulți, am discutat-o și am admirat-o și mai mulți. E o mare bijuterie literară.

Dacă-l vedeți pe D-l Blaga, vă rog a-i transmite multe, foarte multe și sincere felicitări din partea mea și-a multor alți ieșeni.

⁷ Johannes Sommer, în latină *Ioannes Sommerus* (1542-1574) – „învățat umanist, originar din Pirna (în Saxonia, pe malul Elbei). A fost directorul Colegiului Umanist, înființat de Despot Vodă la Cotnari (1562-1563), apoi profesor și director (1565-1567) al școlii de la Brașov, întemeiate de Honterus, iar din 1570 directorul Școlii Unitariene din Cluj. [...] Sommerus este și autorul unei biografii a lui Despot-Vodă (*Vita Iacobi Despotae*, 1574, publicată în 1587) și al unor elegii latinești în stilul poezilor antici (*De clade Moldavica elegiae XV*), în care evocă întâmplările legate de sfârșitul lui Despot și de propria lui fugă la Brașov, și cântă, în spirit umanist, frumusețea naturii, darul înobilator al culturii, nemurirea terestră dobândită prin creații culturale. (Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Johannes_Sommer. Data accesării: 13 martie 2020)

⁸ Probabil Ștefan Bârsănescu se referă la volumul lui Émile Legrand, *Deux vieux de Jacques Basilicus, Seigneur de Samos, Marquis de Paros, Comte palatin et Prince de Moldavie*, J. Maisonneuve, Libraire-Editeur, Paris, 1889.

⁹ În calitate de director al Colegiului Umanist, înființat de Despot-Vodă la Cotnari (1562-1563).

¹⁰ Heinz Brandsch (1888-?) – doctor în filosofie, director al Seminarului pentru Învățătoare din Sighișoara, autor al primei programe adaptate la cerințele Ministerului Educației de după Unire, apărută în 1926.

¹¹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, tragedie. În românește de Lucian Blaga. Prefață de Tudor Vianu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.

Cu respectuoase sărutări pentru Doamna Rusu; cele cuvenite Domnișoarelor Rusu și-o prietenoasă strângere de mână pentru Dv.

Devotat, Șt. Bârsănescu

**3. „Totodată țin să cunoașteți că noi visăm la o zi ca aceea,
când D-voastră, d-l Blaga și alți prieteni clujeni veți veni la Iași”**

Iași, 10 VI 1956

Mult stimat și iubite Domnule Rusu,

Reîntors la Iași, încărcat de amintirile deosebit de plăcute ale revederii noastre, țin mai întâi să vă mulțumesc din toată inima pentru tot ajutorul ce mi-ați dat în chestia „Sommer”; la fel pentru spiritul de caldă prietenie, cu care m-ați primit. Și nu fac frază convențională, nici act de pură politețe; e confesiune deschisă, lirică.

Prietenul nostru Bagdasar – din pricina căruia am întârziat puțin cu scrisoarea – s-a întors din București căftănit ca „secretar general” al unui colectiv care va lucra o „enciclopedie română”¹². I s-a oferit stăruitor o catedră de logică la București, dar n-a primit-o, motivând că „a încheiat cu universitatea”.

Alte știri: că profesorii sași ar urma să fie rechemați la catedre pe 1 sept., deoarece experiența făcută cu cadre tinere n-a dat rezultate; că există o atmosferă binevoitoare față de noi, cei urgisiți atâția ani. Asta-i tot ce-a putut Bagdasar cunoaște.

În ce mă privește vă comunic că, acum 4-5 zile, m-am pomenit cu o fetișcană din Minister, ca să-mi solicite să revin asupra refuzului meu de a primi conducerea unei secții a Inst[itutului] de Cercetări Ped[agogice]. Spunându-mi că-i trimisă de ministrul M[urgulescu] personal, i-am răspuns: „Dacă D-ta vii de la tov. M[urgulescu], atunci accept, dar ca să lucrez în

¹² Academia Republicii Populare Romîne. *Dicționar enciclopedic român* (4 vol.). Comitetul principal de redacție: Athanase Joja, Mihai Beniuc, Elie Carafoli *et al.*, Editura Politică, București, 1962-1966.

cadrul programului ce voi prezenta”. Sper și doresc să nu mi se facă această numire, deoarece încă nu văd posibilități de cercetări „științifice”.

Toți amicii din Iași – Bagdasar, Pavelcu¹³, Claudian¹⁴ – vă mulțumesc pentru salutările ce le-ați trimes. La rândul lor, ei vă trimet odată cu mine, atât Dv., cât și d-lui Blaga, sincere urări de sănătate, de muncă rodnică și de voie bună. Totodată țin să cunoașteți că noi visăm la o zi ca aceea, când D-voastră, d-l Blaga și alți prieteni clujeni veți veni la Iași și ne veți da ocazia să vă dovedim toată iubirea și prietenia noastră.

Al D-voastră, cu cele mai alese sentimente,

Șt. Bârsănescu

P.S. Călduroase salutări d-lui I. I. Rusu¹⁵.

4. „Un șir lung de istorici, de la Herodot (intră și Platon) la Iordanes, toți vorbesc de un fenomen de educație la geto-daci”

[Iași], 27 XI 1956

Mult stimată și scumpe Domnule Rusu,

Mă folosesc de plecarea Domnului Pavelcu, amicul meu, la Cluj, pentru a vă trimete cele mai afectuoase salutări și urări de sănătate și bucurii.

Ce mai faceți și ce mai lucrați? Pe când o să vă vedem din nou la catedra D-voastră, unde cu siguranță că locul e gol de la plecarea D-Voastră¹⁶ și că puteți fi atât de necesar?

Prin împrejurări, pe care încă nu le cunosc pe deplin până acum, eu am fost readus în toamnă la catedră, adică de fapt la o bucățică din catedra de pedagogie a universității, în aceeași formă în care fusesem și scos: după cum

¹³ Vasile Pavelcu (1900-1991) – psiholog român, membru al Academiei Române. Carieră didactică la Universitatea din Iași.

¹⁴ Alexandru Claudian (1898-1962) – sociolog. Profesor la Catedra de sociologie a Universității din Iași. A făcut mai mulți ani de închisoare, în timpul regimului comunist.

¹⁵ I. I. Rusu (1911-1985) – istoric, profesor universitar, arheolog, membru al Institutului de Istorie din Cluj.

¹⁶ Între 1948-1961, Liviu Rusu a fost îndepărtat din învățământul superior. A revenit abia în 1961, fiind reintegrat la Catedra de literatură universală și comparată a Universității clujene.

atunci n-am protestat contra scoaterii mele, tot așa acum n-am cerut revenirea mea.

Ce fac scumpii noștri prieteni clujeni? Ce face d. Blaga, atât de prețuit și de iubit în cercul nostru? Ce face dl. Todoran, al cărui comportare reținută, pe la adunările din București, mi-a plăcut; dovedea o demnitate! Ce mai face dl. I. I. Rusu, cu studiile sale despre geto-daci, care mă interesează mult?

Și-n legătură cu aceasta, îmi permit să-ți cer părerea în următoarea chestie: observând cum într-un șir lung de istorici, de la Herodot (intră și Platon) la Iordanes, toți vorbesc de un fenomen de educație la geto-daci, am conchis că ar fi posibil de a vedea aci semnalarea istorică a primului mare act paideutic¹⁷ pe pământul nostru, cam în felul în care la chineji stau de la Confucius și La Tse și la indieni Buddha, la evrei Moise și profetii, la perși Zarathustra etc. Am cercetat, am studiat, am comparat și a ieșit ceva. Ce zici: nu exagerez? Ce ar zice getologul nostru, d. I. I. Rusu? Dar dl Blaga?

Încă o dată, scumpe Domnule Rusu, te rog să primești cele mai calde urări de bine, pentru mata și toți ai matale,

Devotat, Șt. Bârsănescu

¹⁷ paideutic – de la *paideia* (gr.) (educație a spiritului uman, prin cultivarea filosofiei și a științei).

Tudor Vianu (1963)

1. „Este o manifestare de mare onestitate intelectuală, care te cinstește și pentru care te felicit călduros”

București, 9 iunie 1963

Iubite domnule Rusu,

Citiseam articolul d-tale despre Titu Maiorescu¹, înainte de primirea amabilei d-tale scrisori. Acest articol înseamnă un punct de răscruce în dezvoltarea actuală a studiilor de istorie literară. Am admirat seriozitatea și temeinicia lui. Este o manifestare de mare onestitate intelectuală, care te cinstește și pentru care te felicit călduros. Ani de zile am exprimat, în diferite împrejurări, puncte de vedere asemănătoare cu ale d-tale. Ți-a fost dat să le poți înfățișa unui public mai larg și nu mă îndoiesc că cele arătate de d-ta vor avea întinse și fericite repercusiuni.

Desigur, dacă voi găsi timpul necesar, voi interveni în discuție, pentru a mă alătura poziției d-tale².

Exprimându-ți încă o data sincere felicitări, te rog să primești salutările mele călduroase.

T. Vianu

¹ Liviu Rusu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, nr. 5, mai 1963.

² Tudor Vianu va avea o intervenție în *Viața românească*, nr. 9-12, 1963, în problema lui Maiorescu.

2. „M-am întrebat dacă va putea obține altceva decât să convingă pe convingși”

10 septembrie 1963

Iubite domnule Rusu,

Întrebând la *Contemporanul*, unde nu l-am putut găsi pe G. Ivașcu³, secretarul de redacție mi-a răspuns că voi primi în curând o chemare telefonică, pentru lămurirea unor chestiuni în legătură cu articolul d-tale⁴. L-am citit și eu pe acesta, în copia trimisă, și l-am găsit foarte probant, scris cu seriozitatea tuturor lucrărilor d-tale, dar m-am întrebat dacă va putea obține altceva decât să convingă pe convingși, lăsând pe ceilalți pe pozițiile lor. Reflecție personală, fără alte pretenții!

Îți mulțumesc pentru bunele aprecieri, în care știu să recunosc partea amicitiei.

Crede, te rog, și în vechea, devotata mea prietenie.

T. Vianu

³ George Ivașcu era în acel moment redactor-șef al revistei *Contemporanul*.

⁴ Liviu Rusu a trimis revistei *Contemporanul* un drept la replică față de articolul lui C.I. Gulian, *Valorificarea critică și necritică a lui Titu Maiorescu*, apărut în *Contemporanul*, nr. 24, 14 iun. 1963. Redacția a refuzat să publice acest articol, care va fi tipărit, în cele din urmă, în volumul Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 64-80.

N. I. Popa (1965)

„Îți doresc din inimă o recunoaștere rapidă a gradului didactic de profesor, pe care l-ai ilustrat în condiții excepționale”

Iași, 14 febr. 965

Iubite prietene,

Dosarul d-tale pentru atestarea gradului de profesor apare ca o tristă ironie... Este drept că toate cadrele didactice vechi au fost supuse acestei verificări, începută din 953-954. Eu am fost atestat ca doctor în 954 și profesor în 955. Dar de ce această întârziere? Propunerile s-au făcut de Rectorate și de Consiliul științific al Universității, așa încât aici este vina și nu la Minister.

Eu am semnat raportul cam sumar, dar convingător al prof. [nume indescifrabil] și mă grăbesc să ți-l trimit. Îi voi vorbi eu colegului Al. Dima, membru în Comisia de diplome și cu sarcina de-a redacta un raport. Îl voi vedea și la consfătuirea relativă la Literatura universală, amânată pentru săptămâna de după Consfătuirea Uniunii Scriitorilor. Vom avea plăcerea să ne vedem acolo, să mai evocăm zilele așa de plăcute petrecute împreună la Fribourg.

Știrea relativă la *Tratatul de literatură universală* este nouă pentru mine și m-a consternat. Am atâtea sarcini locale și angajamente la edituri, încât o problemă complexă ca aceasta mă derutează în planul meu de lucrări, mereu în întârziere din cauza acestor „comenzi” neprevăzute. Judecă și d-ta: șefia de catedră, răspunderea secției de istorie literară la Filiala Academiei, colaborarea la *Tratatul de istoria literaturii române*, o prefață la Editura p[entru] Literatura Universală, colaborarea la *Dictionnaire international des termes littéraires*, pentru care primesc deja corespondență, colaborare solicitată la *Helikon* (Budapesta), *Studii de lit. universală* (București). Cursurile de vară de la Sinaia, cu 2 conferințe, conducerea problemei de la Filială, *Istoria*

criticii literare românești în sec. XIX etc. Nu mai adaug sarcinile mele ca director la Universitatea Populară, membru în Comitetele de redacție la revista Universității Iași și la cea a Filialei, în Consiliul editorial la EDP¹ și la EP² p. literatura universală. În fine, am de pregătit cursul despre *Literatura franceză din sec. XVIII. Iluminismul*, pentru publicat ca manual la Editura Didactică.

Sânt desigur prea multe obligații, care mă copleșesc, deși ele mă onorează. Nu știu cum le voi face față în timpul limitat de care dispun. Adresa Ministerului n-a sosit încă la noi. Voi discuta problema cu colegul Al. Dima.

Pentru cotizația la Asociația de Lit. Comparată, plata pe cale normală reprezintă un întreg protocol. Va trebui ca, înarmat cu avizul de plată al Asociației, să adresezi o cerere la Academie, în care să ceri aprobarea de a-ți plăti cotizația de 15 fr[anci] fr[ancezi] pe 1965. Academia o îndrumază la Ministerul de Finanțe, care îți aprobă plata, după câteva luni. Secția de la Academia îți va cere să trimiți un mandat de 45-50 lei, echivalentul celor 15 fr. În cerere dai și adresa casierului Asociației, unde se va trimite suma pe cale de bancă, *prof. André Rousseau, Faculté des Lettres – Aix-en-Provence (Bouches-du-Rhône) – France*.

Comisiile *Dicționarului internațional de termeni literari* mi-au trimis deja două rapoarte ale ședințelor care au avut loc, relative la lucrările preliminare. Fr. Jost m-a anunțat că comunicarea mi-a fost trimisă la tipar în *Actes du Congrès*. Prof. L. Hopp³ de la Budapesta mi-a cerut textul comunicării de la Fribourg, pentru publicat în revista Institutului de Istorie Literară al Academiei Ungare, numită *Helikon*.

Îți doresc din inimă o recunoaștere rapidă a gradului didactic de profesor, pe care l-ai ilustrat în condiții excepționale, și te rog să primești expresia caldei mele prietenii.

N. I. Popa

¹ EDP – Editura Didactică și Pedagogică.

² EP – Editura Politică.

³ Hopp Lajos (1927-1996) – redactor responsabil al revistei de istorie literară, *Helikon*, care apărea la Budapesta.

Iorgu Iordan (1965)

1. „Ignoranța este extrem de răspândită astăzi, a devenit aproape obligatorie”

București, 17 februarie 1965

Stimate tovarășe Rusu,

Am citit cu mare interes și cu multă strângere de inimă scrisoarea d-tale. Ai, din păcate, perfectă dreptate, și nu numai în ce privește atitudinea autorilor „Programei” față de d-ta¹. Cred că este vorba și de ignoranță și de ignorare a activității unora dintre înaintași sau contemporani. Ignoranța este extrem de răspândită astăzi, a devenit aproape obligatorie. Ea caracterizează pe marea majoritate a profesorilor, numiți acum 10-15 ani cum a dat Dumnezeu, fiindcă, în situația de atunci, nu se putea altfel, și caracterizează de asemenea, lucru perfect logic, pe elevii și foștii elevi ai acestor profesori. La asta se adaugă ignorarea (voită bineînțeles), mai întâi a celor din provincie, apoi a tuturor aceluia care, din tot felul de motive strict personale, nu plac autorilor în discuție. (Mă refer la „Programă”, dar afirmația mea este valabilă pentru orice așa-zisă recenzie, cronică literară etc.)

Ce este de făcut? În orice caz, nu ceea ce faci d-ta, adică să tăcem sau, cel mult, să ne plângem într-o scrisoare, foarte frumoasă de altfel, adresată unui om care nu-i de meserie și, drept vorbind, n-are nicio putere.

Cred că ai greșit nerăspunzând la chemarea Ministerului în legătură cu „Programa”. Eu am sacrificat câteva ore și am trimis observațiile care mi s-au părut mai vrednice de luat în considerație din punct de vedere educativ,

¹ Ministerul Învățământului lansase, spre dezbateră, o programă pentru studiul limbii și literaturii române, din care lipseau lucrările, unele cu ecou internațional, ale lui Liviu Rusu. Această problema va fi pusă de Liviu Rusu și într-o scrisoare către Victor Iancu.

insistând asupra contradicției dintre poziția „oficială” a majorității criticilor și istoricilor noștri literari, care vorbesc de realismul socialist etc. (dar numai *vorbesc* de el!) și poziția lor reală, care însemnează condamnarea, fie și indirectă, a literaturii laudate de ei din obligație. Căci asta însemnează, după mine, ridicarea în slavă (chiar în „Programă”) a lui Macedonski, Bacovia, Ion Barbu, Vinea etc. Cât despre „idealism”, m-am limitat la cazul lui G. Călinescu, estetic crocian (sânt convins că este tot așa și acum), pe care „Programa” îl recomandă ca istoric și critic literar dintre cele două războaie, fără nicio rezervă. (De altminteri nici la Tudor Vianu nu se amintește, măcar în 2-3 vorbe, că a fost gândirist și adept al esteticii idealiste germane, care – cer iertare, dacă greșesc, căci nu-s specialist – a întrecut în idealism pe a lui Croce.)

Cred că nu-i prea târziu să trimiți la Minister observații privitoare la „Programă” și să arăți acolo, fără jenă, că lucrările d-tale sânt ignorate.

În chestiunea catedrei, voi vorbi cu tov. Livescu². Dacă mă autorizezi, eu i-aș da scrisoarea d-tale s-o citească.

Salutări tovarășești,

Iorgu Iordan

2. „Eu nu pot interveni în discuție, fiindcă problema nu-mi este familiară!”

București, 3 iunie 1965

Stimate tovarășe Rusu,

Precum vezi, răspund foarte târziu la scrisoarea d-tale. Cauza tăcerii mele așa de prelungite este multiplă, și măcar o parte din aspectele ei le bănuiești ușor. Pot adăuga un fapt... neprevăzut, și anume o călătorie de 7 zile la Sofia, unde am participat, din partea țării noastre, la Conferința Balcanică UNESCO.

² Jean Livescu (1906-1996) – profesor universitar, germanist, fusese rector al Universității din București (1959-1963; 1968-1972), iar din 1963 îndeplinea funcția de adjunct al ministrului Învățământului.

Articolul d-tale l-am citit chiar în ziua apariției lui în *Contemporanul*³ și am găsit în el argumente pe care eu nu le cunoșteam, în sprijinul părerii mele mai vechi, că trebuie să spunem *luminism* și nu *iluminism*.

Eu nu pot interveni în discuție⁴, fiindcă problema nu-mi este familiară! Sper (e un fel de a vorbi!) că vor participa la discutarea ei istorici literari, filosofi etc. Ar trebui să se impună termenul *luminism* pe cale oficială, adică prin programele cursurilor de Istorie a literaturii române și de Istorie a literaturii universale.

Cu salutări cordiale,

Iorgu Iordan

**3. „Îl cunosc de mulți ani ca pe un om cu idei înaintate,
foarte sincer în toate manifestările lui”**

27. I. 1967

Tovarășe Rusu,

Îți trimit „recomandarea” solicitată. Sper că vei avea și alte recomandări, poate mai eficace decât a mea, de la clujenii care te-au cunoscut mai de aproape în timpurile grele.

Cu urări de succes și cu salutări cordiale.

Iorgu Iordan

³ Liviu Rusu a publicat în *Contemporanul* o primă intervenție în legătură termenii *iluminism* – *luminism*, subiect asupra căruia va reveni în articolul mai amplu, din *Viața românească*, nr. 7-8, 1978. Studiul este reprodus în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 231-243.

⁴ Probabil Liviu Rusu l-a rugat pe Iorgu Iordan să intervină în dezbateră pe care o lansase și în care pledase pentru folosirea termenului de *luminism*, în locul celui, generalizat, de *iluminism*.

Recomandare

Subsemnatul, membru al Partidului Comunist Român din sept. 1944, nr. carnetului 6427, recomand prin aceasta primirea în rândurile partidului a tov. profesor Liviu Rusu, de la Universitatea din Cluj. Îl cunosc de mulți ani ca pe un om cu idei înaintate, foarte sincer în toate manifestările lui, serios în munca de ordin profesional pe care o duce, cu succes apreciat și în străinătate, de peste 40 de ani, în domeniul esteticii, al istoriei și criticii literare.

Primul contact cu el l-am luat în timpul ultimului război, când a venit la Iași ca simpatizant al mișcării antifasciste (pe atunci clandestină, căci fusese suprimată încă din noiembrie 1934). Tov. Rusu este și un om de curaj, ceea ce i-a pricinuit, cred, destule neazuri și neplăceri, chiar după 23 August. Pot releva, între altele, atitudinea sa în problema reconsiderării lui Titu Maiorescu. Dacă nu mă înșel, d-sa este primul care a intervenit în discuția publică privitoare la acest „caz”, cu aprecieri favorabile, uneori, poate, ușor exagerate, despre rolul pozitiv jucat de Maiorescu, la vremea lui, în cultura noastră națională.

Sânt convins că Organizația de partid a Universității din Cluj va câștiga primind în sânul ei un tovarăș valoros, muncitor și entuziast ca tov. Liviu Rusu.

Iorgu Iordan

București, 27 ianuarie 1967

Victor Iancu (1965)

1. „Țin să-ți mulțumesc în mod cu totul deosebit pentru caldă prietenie cu care m-ai primit”

Timișoara, 1 martie 1965

Dragă Vilu,

În primul rând, sincere scuze pentru întârzierea acestor rânduri. Decum am ajuns acasă, am intrat într-un ritm înțetit al muncii, așteptându-mă mai multe lucrări. Pe lângă îndeletnicirile obișnuite ale cursului – trei la număr, pe săptămână –, am fost obligat să redactez și un referat la cercul nostru ideologic-estetic (învățământul politic) și să mă apuc de întocmirea comunicării mele la sesiunea noastră științifică – care mi se spune că totuși, spre regretul meu cel mai mare, nu va avea loc împreună cu aceea a Universității din Cluj. Apoi a intervenit schimbarea decanului, cel vechi, Stoica¹, fiind înlocuit cu Eugen Todoran², în ciuda unor antecedente politice³. Aceasta m-a făcut să nu pot vorbi îndată cu el. L-am lăsat deci câteva zile în pace, să se instaleze, și apoi m-am dus de am discutat cu el problemele despre care vorbisem, adăugând bineînțeles și cele comunicate în scrisoarea ta din 16

¹ Ion Geza Stoica, lector la Catedra de germană a Filologiei timișorene, a fost primul decan al Facultății de Filologie din Timișoara.

² În 1956, odată cu înființarea Facultății de Filologie din Timișoara, Eugen Todoran pleacă de la Cluj și se stabilește la Timișoara, devenind aici profesor la Catedra de literatură română, pe care a condus-o mulți ani, ajungând și decan al facultății (1964-1968), după Revoluția din decembrie 1989 devenind rectorul Universității de Vest din Timișoara (1990-1997).

³ Suntem în perioada în care dosarul politic al cuiva era mai important decât competența sa profesională. Din fericire, în cazul profesorului Eugen Todoran, s-a trecut peste acest detaliu, la numirea sa ca decan. Tatăl lui Eugen Todoran fusese preot, probabil la acest detaliu se referă Victor Iancu, atunci când face aluzie la „antecedentele sale politice”. Poate ar fi vrut să fie decan el însuși!

februarie. Todoran este întru totul de acord, regretă însă că nu i-a venit acest gând mai devreme, căci răspunsul Facultății noastre a plecat de peste o lună la Minister, cu observațiile aferente. El este însă de părere că ridicăm noi – Catedra de literatură română din Timișoara – această problemă a completării⁴, la dezbaterile ce urmează să aibă loc la Minister, la care îl va antrena și pe Regman⁵, întrucât va fi de față. Totul este numai să fiu inclus și eu în această delegație. El mi-a promis că se va îngriji de acest lucru.

Cred și eu că, după ce Facultatea noastră a răspuns oficial, o revenire ulterioară în scris ar fi deplasată. Cum eu nu mi-am dat contribuția atunci, fiind ocupat cu examenele (am avut 23 de grupe, într-o perioadă de mai puțin de 20 de zile și unele din ele având peste 25 de studenți), voi face la discuții o interpelare în sensul cuvenit, aceasta pentru că, într-adevăr, este cu totul nedrept ca, în configurația dată, să lipsești tocmai tu, ale cărui lucrări au avut un ecou atât de larg în lumea științifică mondială, în perioada dintre cele două războaie⁶. Dar pentru ca intervenția mea, pe care băieții noștri o vor susține cu toată energia, să fie într-adevăr documentată și temeinică, te rog foarte mult să ai amabilitatea de a-mi comunica textul pasajului în care

⁴ Liviu Rusu fusese reîncadrat în învățământul superior în anul 1961, iar patru ani mai târziu, cu ocazia lansării spre dezbateri a unei „Programme”, probabil de limba și literatura română pentru liceu, lucrările sale erau ignorate de autorii amintitei „Programme”. Cum Facultatea de Filologie din Timișoara trimisese deja propunerile și sugestiile pentru această „Programă”, rămăsese soluția ca solicitarea lui Liviu Rusu (de a i se aminti și comenta operele în „Programă”) să se rezolve cu ocazia dezbaterilor finale de la Minister. Liviu Rusu îi adresase o solicitare similară și lui Iorgu Iordan, pe care îl rugase să intervină în acest sens.

⁵ Criticul literar Cornel Regman (1919-1999), care era legat de Liviu Rusu din perioada studenției și a stagiului de asistent la Catedra de Literatură română a Universității clujene (1950-1952), era, la data respectivă, conferențiar universitar la Institutul Pedagogic din Constanța (1963-1974), prin urmare putea participa, în calitate de cadru didactic, la dezbaterile programei de literatură.

⁶ În 1935, Liviu Rusu își ia doctoratul de stat în estetică, la Sorbona, cu teza *principală* *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, însoțită de teza secundară, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, sub conducerea renumitului profesor Charles Lalo. Teza principală a fost publicată în același an, în celebra colecție „Bibliothèque de Philosophie Contemporaine” a unei prestigioase edituri a vremii – Félix Alcan, devenind o lucrare de notorietate internațională, comentată de autori precum Wellek și Warren, Cesare Pavese, Henri Focillon, B. Fondane, Petru Comarnescu și alții.

comparatistul american se referă la tine⁷, cu trimiterea exactă, deoarece însemnarea sumară, pe care am luat-o la Tine, nu e suficientă⁸. Cred că în acest fel vom reuși să obținem lărgirea programei în sensul dorit.

Și-acum mi-aș expune și eu o doleanță, în legătură iar cu problemele mele personale. Coriolan⁹ – căruia i-am comunicat cele observate de Roșca¹⁰ privitor la eventuala Ta șefie la catedră, comunicare pe care el a înregistrat-o cu amărăciune și resemnare, văzând că eforturile sale din trecut au rămas fără roade –, invitat mai deunăzi la Livescu¹¹, i-a atras atenția asupra unor chimiști, cari au făcut de mai de mult cerere de recunoașterea titlului de doctor, și, deși formele de recunoaștere sânt încheiate – ca și la mine –, totuși nu li se semnează diploma. Tot atunci i-a amintit și de cazul meu. Aici Livescu a observat că el cunoaște cazul meu și a adăugat: „Iancu să mai lucreze!” Roșca, care avusese în mâinile lui cazul meu, i-a spus odată lui

⁷ E vorba, de fapt, de doi americani: René Wellek și Austin Warren, *Teoria literaturii*. În românește de Rodica Tiniș. Cu un studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

⁸ Citatul din cartea semnată de Wellek și Warren, dat după ediția românească a lucrării *Teoria literaturii* (René Wellek, Austin Warren, *Theory of Literature*. Third Editions. Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1942, 1947, 1949, 1956): „Mai putem da încă un exemplu, cel al lui L. Rusu, un cercetător român contemporan, care deosebește trei tipuri fundamentale de artiști: «tipul simpatic» (care, în actul creației, este vesel, sprintar, ca o pasăre), «tipul demoniac anarhic» și «tipul demoniac echilibrat». Exemplele nu sânt totdeauna fericite, dar teoria tezei și antitezei reprezentate de tipurile «simpatic» și «anarhic» și a sintezei lor într-un tip superior, în care lupta cu demonii s-a terminat victorios, stabilindu-se un echilibru de forțe, este sugestivă” (p. 121-122, la ediția românească).

⁹ Coriolan Drăgulescu (1907-1977) – academician român, chimist, membru titular (1963) al Academiei Române, bănățean de origine. La 14 februarie 1956 este numit ministru adjunct în Ministerul Educației și Învățământului, poziție din care l-a putut ajuta pe Victor Iancu.

¹⁰ Alexandru Roșca (1906-1996) – psiholog clujean, membru titular al Academiei Române. Între 1962-1965 a fost director general al Direcției de Învățământ Superior din Ministerul Învățământului.

¹¹ Jean Livescu (1906-1996) – profesor universitar, germanist, fusese rector al Universității din București (1959-1963; 1968-1972), iar din 1963 îndeplinea funcția de adjunct al ministrului Învățământului.

Apostolescu¹² să fiu liniștit, diploma va fi cu siguranță semnată, deoarece am destule lucrări, iar referatele celor două subcomisii prin care a trecut dosarul meu (filologie și filozofie) sânt elogioase. Consideră însă că-i mai bine să aștept când îmi vine rândul. (Tocmai asta aș dori s-o știu și eu, când îmi vine rândul!), pentru că, după aprecierea lui, o intervenție a lui în sensul accelerării semnării diplomei de către biroul Comisiei superioare de diplome¹³ (cei doi miniștri și secretarul care fusese chiar Roșca) nu mi-ar servi. Nu știu exact care sânt astăzi raporturile tale cu el¹⁴, totuși te-aș ruga, întrucât este numai cu puțința [ta], încearcă să afli de la el dacă a observat vreo rezervă din partea lui Livescu față de mine, și, dacă există, ce crede, din ce cauze este determinată. Livescu este un om care a nemulțumit foarte multă lume. A trecut prin metamorfoze de neînchipuit. La Iași nu a fost loial cu colegii săi¹⁵. Pe Dima¹⁶ l-a ținut tot timpul sub obroc. De când e ministru adjunct, a făcut serioase progrese de megalomanie. Eu am fost la el în audiență în vara anului 1963, când mi-am înaintat dosarul pentru recunoașterea doctoratului¹⁷. A fost înțepat, distant, pătruns de importanța lui, dar totuși într-un fel oarecare amabil. De-atunci nu mai știu cum a mai evoluat vis-à-vis de mine. În orice caz, trebuie să cunosc adevărul (și acesta îl poate ști Roșca), căci trebuie să acționez într-un fel sau altul, deoarece, vorba poetului, „*anii trec, copiii cresc și noi îmbătrânim*.”¹⁸ Dar nu pot acționa cu eficiență decât dacă cunosc adevărata stare a lucrurilor, întrucât natura și căile acțiunii pot diferi. Sper să nu te supăr cu această rugămintă.

Nu pot încheia aceste rânduri, fără a-ți arăta cât de bine m-am simțit în cele patru zile petrecute la Cluj, care au fost pentru mine o adevărată recreație. Țin să-ți mulțumesc în mod cu totul deosebit pentru calda prietenie

¹² N. Apostolescu era cadru didactic la Catedra de pedagogie, ajungând și prorector al Institutului Pedagogic de 5 ani din Timișoara, instituit pe structura căruia s-a construit ulterior Universitatea din Timișoara

¹³ Comisia Superioară de Diplome este premergătoarea actualului CNADTCU.

¹⁴ Victor Iancu se gândea la faptul că și Al. Roșca era clujean, la care Liviu Rusu ar fi putut interveni, în favoarea sa, respectiv a urgentării semnării diplomei de doctor.

¹⁵ Jean Livescu se transferase de la Universitatea din Iași la cea din București.

¹⁶ Alexandru Dima (1905-1979) – estetician, profesor universitar.

¹⁷ Recunoașterea doctoratului însemna avizul Comisiei Superioare de Diplome.

¹⁸ Duiliu Zamfirescu, în poezia *Sosesc*, spunea: „*Sosesc cocoarele, sosesc/ De după deal de țintirim,/ Iar anii trec, copiii cresc,/ Se schimbă tot ce-i omenesc,/ Și noi îmbătrânim.*”

cu care m-ai primit, pentru multele invitații în casa și la masa voastră și pentru tot ce am întâlnit într-un chip atât de emoționant ca atitudine față de mine, ceea ce m-a mișcat și mă leagă și mai mult ca devotament. Am ajuns și eu la vârsta când încep să-mi fac socotelile cu lumea și-mi dau seama tot mai mult că apa trece, dar pietrele rămân.

Te rog transmite Doamnei Rusu, odată cu mulțumirile mele, și respectuoasele mele sărutări de mâini, întregii familii salutările mele, iar tu primește sentimentele de caldă recunoștință ale lui

Victor Iancu

2. „Știu cât de preocupat ai fost întotdeauna ca aceste însușiri să devină principii conducătoare în viața noastră universitară”

Timișoara, 24 septembrie 1966

Dragă Vilu,

Profit de prilejul plecării la Cluj a d-lui Birăescu¹⁹, pentru a-ți adresa câteva rânduri, în care să-ți mulțumesc încă o dată pentru referatul pe care mi l-ai făcut și să te informez despre mersul mai departe al lucrurilor. Acum vreo zece zile sau și mai bine referatul cu memoriul meu de activitate le-am trimis lui N. I. Popa²⁰, la Iași, care, adăugând de asemeni câteva rânduri foarte frumoase, mi-a retrimis dosarul grabnic, pentru ca să i se poată da curs cât mai curând. Eu îți repet rugămintea ca, atât cât este numai cu putință, să-mi faci ceea ce i-ai făcut și lui Dima: de a veni personal la Timișoara, ca să iei parte la ședința consiliului științific proxim, în care se va discuta dosarul meu²¹. Lucrul, după părerea mea, este necesar, nu atât pentru obținerea confirmării, cât mai ales pentru continuarea acțiunii, așa cum mi s-a promis

¹⁹ Traian Liviu Birăescu (1924-1998) – critic literar, eseist și prozator, cadru didactic la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara.

²⁰ N.I Popa (1897-1982) – critic și istoric literar ieșean, profesor universitar, fratele scriitorului Victor Ion Popa.

²¹ Probabil este vorba de dosarul de promovare de la conferențiar la profesor. Victor Iancu va fi numit profesor universitar în anul 1968.

și cum desigur nu ar fi bine să se uite între timp... Participând Tu la ședință, citind Tu referatul și mai ales luând parte la discuții, ai da prestigiu actului și ai putea găsi cuvintele potrivite, prin care să se arate că actul acesta nu trebuie să rămână încă un act final, ci doar un început. Autoritatea Ta personală și tactul cu care știi să pui problemele, dar și energia cu care, unde este cazul, știi să apeși asupra lucrurilor, ar avea, sânt convins, ecoul scontat de mine. Aceasta, bineînțeles, dacă ești în țară și nu plecat în străinătate. Eu te voi anunța din timp asupra datei ședinței, care, din păcate, va avea loc numai în cursul lunii octombrie.

Totodată îmi permit să-ți atrag, încă o dată, binevoitoarea atenție asupra importanței pe care reușita d-lui Birăescu la examenul de admitere pentru doctorat o prezintă nu numai pentru el, dar și pentru catedra noastră²². Birăescu este astăzi un om trecut de 40 de ani și nu este nici acum lector, ci doar asistent cu delegație de lector, ceea ce nu este chiar același lucru. Există alții cu duimul, cu o pregătire mult mai slabă și de o valoare intelectuală inferioară lui, cari sânt de mult lectori. Acum însă Livescu nu mai numește lectori, decât dacă sânt înscriși la doctorat. Afară de aceasta, convingerea mea este că dl. Birăescu o merită aceasta din plin. Pe lângă calitățile sale intelectuale, aș vrea să subliniez și însușirile sale de ordin etic: lealitatea sa, probitatea lui intelectuală și, în general, omenia care-l caracterizează în toate împrejurările. Știu câtă importanță prezintă ele în aprecierile Tale și cât de preocupat ai fost întotdeauna ca aceste însușiri să devină principii conducătoare în viața noastră universitară.

Rugându-te să transmiți Doamnei Rusu sărutările mele de mâini și tuturor alor tăi cele cuvenite, Te îmbrățișează cu devotament

al Tău,

Victor Iancu

²² Traian Liviu Birăescu și-a susținut doctoratul la Cluj, cu teza *Timpul în compoziția romanului contemporan. Cu privire specială la Marcel Proust și James Joyce, 1973/1974*, avându-l conducător pe Liviu Rusu.

3. „Toată intervenția ta în cazul Titu Maiorescu a devenit un eveniment de ordin național”

Timișoara, 14 mai 1976

Dragă Vilule,

Eram tocmai pe punctul de a-ți scrie, pentru a-ți restitui materialul pe care mi l-ai trimis, când factorul poștal îmi aduse plicul tău, trimis expres, scris la 10 mai. Eu, vrând să ajungă rândurile mele ceva mai repede la destinație, nu le voi trimite expres, căci experiența repetată mi-a dovedit că o asemenea indicație nu face decât să întârzie sosirea poștei, făcând în ochii unora scrisoarea suspectă... Întârzierea rândurilor mele și a referatelor are însă o explicație. Cam din decembrie, de la moartea sorei mele, nu sânt sănătos. Aproape patru săptămâni am avut continuu dureri cumplite de cap, ziua-noaptea, încât intrasem la bănuiala că am meningită; văzând însă că durează mai mult, mi-a trecut această teamă, nu însă durerea. Apoi, încetul [cu încetul] au început să cedeze aceste nevralgii, până [ce] într-o zi au încetat total, dar am rămas cu o anumită debilitate și mai ales oboseală, care se manifestă încă de dimineață. La sfârșitul lui martie am căzut într-o zi bolnav la pat, debutând boala cu vomituri, deși eu nu obișnuiesc să vomitez. Ginerele meu de la Arad s-a grăbit să mă vadă, fiindu-i teamă, ca și drul[ui] Mănescu (soțul lui Clio²³), că e un infarct camuflat. Am fost dus la clinică, supus unui examen minuțios, luându-mi-se și cardiograma, pe care de altfel nu de mult o făcusem, și s-a constatat că la cord nu s-a produs nicio modificare de trei săptămâni, de la ultima examinare. Cum grețurile au durat, medicii au fost foarte nedumeriți. Până azi nu se știe precis ce am avut. Destul însă că indigestia, care, bineînțeles, m-a făcut să slăbesc, m-a adus într-o stare de debilitate cum nici după operații nu am fost și de abia acum simt că sânt pe calea lentă a însănătoșirii, deși și acum mă indispuie slăbiciunea care mă cuprinde foarte repede, după cele mai mici eforturi. Să fie semnul îmbătrânirii? Este și cam devreme. Uite, ce bine arăți Tu și ce activ ești!

²³ Clio Mănescu – cadru didactic la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, din a cărei comisie de doctorat, cu tema *Mitul antic elen în dramaturgia contemporană*, teză susținută la Universitatea din București (1972/1973), a făcut parte și Liviu Rusu.

Materialul pe care mi l-ai trimis m-a interesat în măsura cea mai mare. Sânt, firește, întru totul de acord și solidar cu tine. Nu cred însă ca Balotă să fie amestecat în chestiune. El, în general, e un om foarte blând, și, mai ales, de la pățania lui, foarte prudent²⁴. În afară de acestea, știu sigur că ține mult la tine și te respectă. El, dacă n-a vrut să meargă la vot cu voi, a făcut-o din anumite considerații de excesivă amabilitate, dar la acțiuni împotriva ta, prin mijlocirea unui nou conducător, nu se pretează. Soțul doamnei își are relațiile sale și astfel cred că a ajuns la Bușulenga²⁵, care, deși foarte ocupată, primește orice fel de solicitare. În ce privește culpa mea față de cei doi candidați – dintre cari pentru Liviu Petrescu²⁶, pe lângă faptul că-l apreciez, ca pe un tânăr talentat și subțire, am considerații deosebite și pentru memoria regretatului D. Popovici –, ea se datorește aceleiași indispoziții generale și stării precare de sănătate, despre care ți-am scris.

Te rog, foarte mult, două lucruri: 1. Arată la Rectorat – serviciul respectiv –, că în 10 zile au referatele mele; 2. Întâlnindu-l pe Petrescu, explică-i situația, cu rugămintea mare să mă ierte, ceea ce voi face și eu personal.

Viața românească o urmăresc, din păcate, sporadic. Firește, voi căuta la bibliotecă să citesc articolul în chestiune²⁷. De altfel, toată intervenția ta în cazul Titu Maiorescu a devenit un eveniment de ordin național și reprezintă o foarte interesantă și foarte frumoasă fază a carierei tale literar-științifice.

În speranța că întâlnirea noastră se va putea produce încă în acest an școlar, cu rugămintea de a transmite D-nei Rusu și întregii tale familii cele

²⁴ Nicolae Balotă a făcut închisoare și probabil la acest aspect se referă Victor Iancu.

²⁵ Zoe Dumitrescu-Bușulenga era, la data respectivă, director.

²⁶ Liviu Petrescu era ginerele lui D. Popovici, prin căsătoria sa cu fiica lui D. Popovici, Ioana Em. Popovici-Petrescu.

²⁷ Liviu Rusu inițiasă în *Viața românească* un serial intitulat *Din nou despre Titu Maiorescu*, bazat pe recenzarea unor lucrări dedicate mentorului Junimii: *Din nou despre Titu Maiorescu* (I), / Domnica Filimon, *Tânărul Maiorescu*, în *Viața românească*, 29, nr. 2, febr. 1976, p. 20-30; *Din nou despre Titu Maiorescu* (II), „Doctoratul” de la Sorbona, / Simion Ghiță, *Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, 29, nr. 4, apr. 1976, p. 25-31; *Din nou despre Titu Maiorescu* (III), / Simion Ghiță, *Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, 29, nr. 6, iun. 1976, p. 28-35; *Jurnalul lui Titu Maiorescu. Câteva reflexii și observații în legătură cu noua ediție*, în *Viața românească*, 29, nr. 8, aug. 1976, p. 21-27.

cuvénite din partea mea, te îmbrățișez cu stima și dragostea mea de totdeauna –

Victor Iancu

P.S. La sfârșitul lui ianuarie a murit bietul Buteanu²⁸. L-am prezentat eu, din partea prietenilor, extrem de mișcat, plângând literalmente.

²⁸ Aurel Buteanu (1904-1976) – om politic și scriitor. În 1922 absolvă cursurile Colegiului Național „Gh. Șincai”. Urmează studiile universitare la Facultatea de Drept din Cluj, unde își va lua și doctoratul în științe politice și economice. La 1 Decembrie 1918 a participat la adunarea de la Alba Iulia. Preocuparea sa în domeniul publicistic se reflectă în numeroasele colaborări la *Adevărul literar și artistic*, *Cele trei Crișuri*, deținând apoi funcția de director al ziarului *Patria* din Cluj, precum și funcția de președinte al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat. Convingerile sale democratice au fost exprimate și prin intermediul discursurilor susținute în calitate de parlamentar, între anii 1932-1933. Aurel Buteanu a întregit spațiul cultural românesc cu lucrarea *Teatrul românesc în Ardeal și Banat* (1944) și a tradus, de asemenea, peste 50 de titluri din literatura germană și maghiară. (Cf. <http://www.sincaibm.ro/absolventi-de-marca>, accesat la 4 septembrie 2016). Postum, Cornel Ungureanu i-a publicat volumul *Dincolo și dincoace de tăcere. Scrisori către Aurel Buteanu*, Editura Marineasa, Timișoara, 2004.

Eugen Marinescu-Bojoiu (1965)

1. „Stilul Dvs., de o factură superioară, m-a făcut să admir, o dată mai mult, binefacerile culturii și civilizației”

București, 2 iunie 1965

Mult Stimat Domnule Profesor,

Trimițându-mi extrem de interesanta Dvs. lucrare, mi-ați făcut o surpriză foarte agreabilă, care m-a flatat în mod deosebit, cu atât mai mult, cu cât nu mă cunoașteți; iar eu n-am făcut nimic pentru ca s-o merit.

Bucuria mea este justificată de mai multe rațiuni, printre care aceea că subiectul lucrării coincide, aș putea zice în mod miraculos, cu o cerință profundă a individualității mele, venind să umple o lacună.

Am găsit, cu o justificată satisfacție, în ideile Dvs. despre frumos¹ oglindirea propriilor mele gânduri și convingeri, dându-mi astfel un echilibru în cunoștințele mele heterogene. Mă gândesc de unde pornește „primum movens” al lui Praxiteles sau Fidias, dacă nu din observația naturii. Iar noi, medicii, nu găsim frumosul în fiziologie, verificând astfel definiția lui Lipps?

Stilul Dvs., de o factură superioară, m-a făcut să admir, o dată mai mult, binefacerile culturii și civilizației.

De aceea, prea puținul ce am cunoscut din lucrările Dvs. a fost totuși pentru mine ca o fereastră deschisă asupra unui peisagiu admirabil, plin de lumină – printre altele mai mult sau mai puțin confuze din literatura noastră.

De aceea, vă mulțumesc încă o dată, asigurându-vă că aveți în mine un admirator sincer, care vă cere favoarea de a-i deveni și un prieten credincios.

Dr. Eug. Marinescu-Bojoiu,
fost șef de serviciu al Spitalelor din Strasbourg

¹ Probabil că Liviu Rusu i-a trimis lui Eugen Marinescu-Bojoiu prima ediție din *Logica frumosului* (1946).

2. „Fac apel la părerea Dvs., în care am perfectă încredere”

[scrisoare nedatată]

Stimate Maestre,

Din cauza decesului unui membru scump al familiei mele, întâmplat în preajma Anului Nou, am fost împiedicat să vă transmit, în timp util, toate urările de bine și gândurile mele bune pentru acest început de an – ceea ce îmi permit să fac acum, totuși, în speranța că-mi veți scuza întârzierea.

V-aș ruga, cu acest prilej, să-mi împărtășiți părerea Dvs. – dacă timpul vă permite – asupra unui *Curs de estetică* al lui Th. Jouffroy², apărut în 1875 (Editura Hachette) și prefațat de Ph. Damiron³, membru al Institutului.

L-am achiziționat de la o anticărie recent – dar am constatat că are particularități asupra cărora, eu, nefiind de acord, nu îndrăznesc totuși să formulez o critică. De aceea îmi permit să fac apel la părerea Dvs., în care am perfectă încredere și care mă va călăuzi în stabilirea convingerilor mele.

Cu cele mai ales sentimente vă salută

Dr. M.-Bojoiu

3. „Eu nu v-am cunoscut decât acum, dar vă admir și vă urez o carieră strălucită”

[1978⁴]

Dr. E. Marinescu-Bojoiu felicită pe tov. Liviu Rusu, pentru articolul „luminos” din *Contemporanul*⁵ și-i mulțumește pe această cale, pentru plăcerea ce i-a făcut, citindu-l. Deși noi, medicii, suntem absorbiți, din păcate,

² Théodore Simon Jouffroy (1796-1842) – filosof francez.

³ Théodore Simon Jouffroy, *Cours d'esthétique. Suivi de la thèse du même auteur sur le sentiment du beau et de deux fragments inédits*. Précédé d'une préface par M. Ph. Damiron. Édition Hachette et Cie, Paris, 1875.

⁴ Scrisoare fără dată. Anul este dedus din conținutul scrisorii.

⁵ Articolul lui Liviu Rusu, „Iluminism” sau „luminism”?, a apărut, inițial, în *Contemporanul*, fiind reluat în *Viața românească*, nr. 7-8, 1978.

prea mult, de profesia noastră, totuși, nu suntem totdeauna insensibili la ideile clare și frumos exprimate și din alte domenii decât acel al medicinei. Cu atât mai mult, cu cât *Luminism sau iluminism* are contingente, mai mari decât s-ar crede, cu medicina.

Eu nu v-am cunoscut decât acum, dar vă admir și vă urez o carieră strălucită.

Dr. M.-Bojoiu

Ștefan Bitan (1965)

1. „Odată cu aceste scuze, îmi iau și angajamentul să recompensăm ceea ce am pierdut”

Deva, 5 iulie 1965

Mult stimată Doamnă Profesor,

Încerc un sentiment ciudat, scriindu-vă pentru întâia oară. Apoi, cu asta ar fi trebuit să încep. Îmi cer mii de scuze pentru că nu m-am putut ține de cuvânt să vin la D-voastră când v-am promis. Un telefon urgent primit din Deva mă chema imediat; cu telefoanele din Cluj mi-a fost imposibil să pot prinde legătura cu numărul D-voastră și să vă anunț că duminică sânt la Deva.

Odată cu aceste scuze, îmi iau și angajamentul să recompensăm ceea ce am pierdut, promițând să stăm odată la palavre dublu.

Aici i-am găsit pe toți în jurul Adei¹, care s-a făcut frumoasă și bronzată. Dacă mergem tot așa, în curând devenim mari!

Încerc să mă odihnesc puțin. D-voastră? Înspre ce munți vă bate gândul? Ce face toată puștimea², dar regina mamă³, dar toate mamele?

Devenii vă transmit prin mine tuturor multe urări de sănătate.

Cu cele mai alese sentimente

Ștefan⁴

P.S. Cele mai calde salutări și sărutări vă transmit Ada și Maia⁵.

¹ Ada – fiica familiei Bitan.

² Liana și Cristina – fetele familiei Rusu.

³ Tincuța Rusu – soția lui Liviu Rusu.

⁴ Ștefan Bitan (1929-2019) – critic și istoric literar, cadru didactic la Facultatea de Filologie din Cluj. Și-a susținut doctoratul cu Liviu Rusu, cu teza *Esenin și lirica europeană*.

⁵ Maia – soția lui Ștefan Bitan, nepoata dr. Petru Groza.

2. „Aș dori – și voi lupta din răputeri – să mă pot considera un discipol de-al D-voastră”

Deva, 19 iulie 1965

Mult stimat Domnule Profesor,

Scrisoarea D-voastră mi-a amintit încă o dată de lipsurile generației mele; multe mai trebuie să învățăm de la profesorii noștri!

M-au bucurat de o mie de ori rândurile D-voastră, întâi prin căldura lor, apoi pentru că ele constituie garanția faptului că nu sânt singur.

Când îmi dau seama câtă experiență ați adunat în decursul vieții cu adevărat intelectuale, pe care ați dus-o pentru descoperirea cât mai multor laturi ale frumosului, îmi fac sincere reproșuri de a nu fi făcut tot ceea ce trebuia pentru ca să-mi însușesc alfabetul necesar „escaladării” marilor idei estetice. Promit să fac mai mult, și mai ales să mă folosesc din plin de prețiosul D-voastră timp.

De aici, din depărtarea kilometrică, văd parcă mai clar. Fenomenul mi se pare perfect explicabil; de frumusețea unui tablou nu-ți poți da seama decât dacă te retragi la o anumită distanță; probabil că această lege a posibilității cuprinderii ansamblului în pictură se repercutează și în viața oamenilor, mai ales în materie de sentimente.

Aș dori – și voi lupta din răputeri – să mă pot considera un discipol de-al D-voastră, cu atât mai mult cu cât – dați-mi voie să constat – în multe privințe ne-am dovedit a fi de păreri apropiate!

Trecând la cele pământene lucruri, aici liniște multă, relaxare destulă și puțină odihnă, de care aveam absolută nevoie. Am început să uit zilele săptămânii, să încurc datele calendaristice și cred că e un semn bun. Păcat că peste două săptămâni trebuie să ne reîntoarcem la Cluj, unde Maia își reia slujba.

O distracție – de altfel singura – mi-am găsit în cotrobăierea prin niște lăzi cu cărți din biblioteca lui Iosif Popovici⁶. Câte lucruri ciudate s-au

⁶ Iosif Popovici (1876-1928) – lingvist, specialist în slavistică, fonetică și dialectologie, folclorist.

întâmpat în istoria neamului nostru, câte lupte s-au dus, câte fluvii de cerneală s-au topit în negura veacurilor. Cred că avem obligații mult mai mari decât ne închipuim. Am răsfoit ziare și reviste vechi, apoi cele din jurul lui Iancu, Horia, Blajul etc.

D-le profesor,

Nu vreau să vă răpesc timp. Vă doresc succes la Sinaia, succes de care nu mă îndoiesc, odihnă... plăcută pe munți și aștept să reîncep vechile noastre discuții, promițând să fie – cel puțin pentru mine – mult mai fructuoase.

Cu stima dintotdeauna,

Ștefan Bitan

P.S. Sărutări de mâini Doamnelor, creștere rapidă nepoțelelor. Iar din partea întregii case: Multă fericire!

D. Păcurariu (1965)

*„M-a bucurat revederea Dv. aici
și sper să vă mai pot întâlni din când în când”*

Sinaia, 15 august 1965

Stimate Doamnă Profesor,

Vă cer iertare că răspund cu oarecare întârziere scrisorii Dv. Doamna Duval¹ a primit scrisoarea și mi-a spus că se va interesa de ceea ce ați rugat-o. Cât privește pe Guillermou², l-am văzut fugitiv, cu prilejul colocviului Eminescu – Creangă. A promis să mai vină până la încheierea cursurilor, deoarece se afla stabilit, cu familia, la un hotel din Brașov. Dar n-a mai venit. Probabil a plecat direct la București și apoi în Moldova. Dorind să discut cu Guillermou, am amânat și răspunsul la scrisoarea Dv. Nu cunosc itinerariul său prin țară. Am reținut doar că vrea să vadă mănăstirile din Moldova.

Aici, cursurile s-au terminat ieri³ și, în prezent, cursanții se află în excursie la Sibiu, după care, marți seara, vor fi la București, apoi, la mare. Eu am rămas la Sinaia, să mă odihnesc până la sfârșitul lunii.

M-a bucurat revederea Dv. aici și sper să vă mai pot întâlni din când în când la București.

¹ Odette Duval, cadru didactic francez, aflată în bune relații cu Liviu Rusu.

² Alain Guillermou, eminescolog francez; autor al tezei de doctorat cu tema *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, Sorbona, 1962, tipărită în românește cu același titlu, în 1977, la Editura Junimea din Iași (în colecția Eminesciana).

³ E vorba de cursurile de cultură, limbă și civilizație românească, organizate pentru străini, în acel an la Sinaia.

Din partea mea, a soției și a flăcăului meu, vă rog să primiți cele mai calde urări, D-voastre și familiei.

Cu caldă stimă și prețuire,

D. Păcurariu

P. S. Imediat ce sosesc la București, vă trimit cartea mea, *Ion Ghica*⁴.

⁴ D. Păcurariu, *Ion Ghica*, Editura pentru Literatură, București, 1965.

Monica Dobrei (1965)

„Presupuneau însă că, în urma comunicării condițiilor propuse de Presses Universitaires de France, editorul argentinian a renunțat”

Paris, 18 oct. 1965

Draga tanti Tinca, nenea Vilu, Liana și Marcel¹,

După trei săptămâni petrecute la Paris, sânt plină de impresii, pe care însă, neputându-le exprima la adevărata lor intensitate (din lipsă de talent), mă voi limita la a înșira ceea ce am văzut și cum ne este organizată viața.

Să încep cu începutul, zborul. A fost minunat. Eu luasem niște calmante, pentru a preveni răul de aer și acestea, făcându-și efectul, m-am simțit foarte bine. Am făcut escală la Viena și Zürich, ceea ce mi-a prilejuit vederea frumoaselor aeroporturi.

Ajunse la Paris², am tras la un hotel, peste câtea zile ne-am mutat la altul și, fiindcă intenționam să ne întoarcem la primul (unde primeam și micul dejun la preț convenabil), nu v-am scris adresa mea, iar acasă am scris adresa Ambasadei, știind că de acolo le primesc în mod sigur. Acum nu ne mai mutăm, rămânem la hotelul de pe strada Vaugirard, una din cele mai lungi străzi din Paris.

Prima plimbare (în afară de drumurile făcute în metrou, pentru aranjarea noastră la cursuri, cantină etc.) am făcut-o seara, pe Sena. Am admirat Podul Alexandre III (minunat), le Grand Palais și le Petit Palais. Deci, prima impresie a fost foarte puternică, începând tocmai cu una din cele mai frumoase părți ale Parisului.

¹ Tinca, Tincuța – soția lui Liviu Rusu; Vilu – numele de alint al lui Liviu Rusu; Liana Marta – fiica cea mare a familiei Rusu; Marcel Marta – soțul Lianei, ginerele lui Liviu Rusu, Liana și Marcel locuind împreună cu familia Liviu Rusu.

² Monica Dobrei făcuse această deplasare la Paris împreună cu două profesoare din București.

În zilele și serile următoare am vizitat Place de la Concorde, le Palais de Chaillot și Trocadéro, turnul, Notre-Dame, Sacré-Cœur, Place de l'Etoile, Champs Elysées, Luxembourg (le jardin) etc. Umblăm (cele „trei Chirițe la Paris”, cum ne zicem noi) mult, cât de mult, ca să cuprindem ce este mai important. Am fost la Comedia Franceză (*Polyeucte*³.) și la Operă (*Carmen*). Clădirea Operei (interior și exterior) este un vis.

Louvre-ul nu l-am vizitat încă în detaliu, acolo îți trebuie săptămâni. Am vizitat Sorbona. Din păcate, însă, cursurile încep numai la 1 nov., așa că nu putem audia conferințe.

Din punctul de vedere al studiului, noi am avut ghinion. Cursurile de vară s-au terminat la 1 oct., cursuri făcute special pentru profesori ca noi. Alte cursuri asemănătoare nefiind în luna oct., ne-a trimis la Alliance Française, să audiem conferințe. Alliance Française este o formă de învățământ pentru cei ce învață limba, începând cu primele noțiuni, și se țin conferințe pentru cei avansați, denumite conferințe de civilizație franceză. În cadrul acestor conferințe nu se intră în amănunte – *in media res*⁴ –, se privesc problemele în ansamblu. Eu, pentru definitivat, aș fi avut nevoie de altceva, de insistare asupra unor scriitori, de probleme de limbă etc. Totuși, ne este foarte utilă șederea aici, deși, fiind sincere, noi, trei românce, nu ne exersăm în suficientă măsură cunoștințele de limbă.

În altă ordine de idei, am fost la Presses Universitaires de France. Au fost foarte amabili cu mine și mi-au spus că, din păcate, nu s-a dat curs acțiunii.

Din cei care au lucrat în 1949 acolo, nu mai era nimeni, dar au găsit un dosar în care aveau scrisoarea ce v-au trimis-o, fără să aibă însă răspunsul d-voastră. Cauza precisă a opririi acțiunii nu o știau, presupuneau însă că, în urma comunicării condițiilor propuse de Presses Universitaires de France, editorul argentinian a renunțat.

Cam asta despre Paris. Vă închipuiți ce dor mi-e de casă, de Ioana⁵, de toți. Cred că voi rămâne până în 3 nov. (atunci este avion). Sânt însă mereu cu gândul acasă.

³ *Polyeucte* este titlul unei piese de Pierre Corneille, scrisă în 1642.

⁴ *in media res* (lat.) – în mijlocul lucrurilor.

⁵ A se vedea nota 1, de la p. 154 a prezentului volum.

Credeam, când am venit înapoi, că la întoarcere mă voi opri la Cluj, dar îmi dau seama că nu se poate, trebuie să mă prezint la școală și nu mai pot de dorul Ioanei. Voi avea alt prilej să vă povestesc mai în amănunt despre cele văzute la Paris.

Nădăjduiesc că d-voastră sânteți bine (cu mic, cu mare). Eu voi trece iar pe la Cristina⁶, nici nu știu dacă mai este în București.

Acum închei, dorindu-vă mult, mult bine tuturor și sărutându-vă cu drag.

Monica⁷

⁶ Cristina Rusu (căs. Popescu) – fata cea mică a lui Liviu Rusu, care locuia cu familia la București.

⁷ Monica Dobrei (n. 1937) – profesoară de franceză. Născută la Satu Mare, s-a refugiat la Timișoara, în timpul ocupației horthyste a Transilvaniei de nord-vest, unde a urmat primele două clase, la Școala de Aplicație. După revenirea din refugiu, își continuă la Satu Mare clasele primare, gimnaziale și liceale (Liceul „Doamna Stanca”, bacalaureatul în 1954). Urmează Facultatea de Filologie din Cluj, secția franceză-română. În timpul studenției, a locuit în gazdă la familia Liviu Rusu, având astfel ocazia de a-l cunoaște pe Lucian Blaga, care venea des la prietenul său (amândoi, dați afară din Universitate, după Legea Învățământului din 1948, lucrau ca bibliotecari la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.P. Române). După absolvirea facultății, este profesoară de franceză la Liceul „Ioan Slavici” din Satu Mare (1961-1989).

Scrisoarea este tipică pentru climatul politic al anilor '60, ani ai relativei liberalizări din România comunistă, când românii puteau călători în străinătate, când s-a tradus enorm din literatura occidentală, deși corespondența era controlată. E puțin probabil că Liviu Rusu nu a răspuns scrisorii primite de la Presses Universitaires de France, mai ales că el era interesat să își publice o carte în Argentina. De asemenea, este semnificativă autocenzura autoarei, care nu face nicio aluzie la realitățile sociale, politice și economice din Franța, comparativ cu cele din România, tocmai pentru că se gândea la posibilitatea interceptării corespondenței.

Odette Duval (1965)

1. „*Au găsit scrisoarea dumneavoastră privitoare la acceptul dat*”

Stains, 29.10.1965

Stimate Domn,

Vă dau vești cu mare întârziere. Am rămas până mai ieri în Sud, din cauza unei boli cu totul nepotrivite în momentul reîntoarcerii din vacanță.

De-abia ieri am trecut pe la Presses Universitaires. Au găsit scrisoarea dumneavoastră privitoare la acceptul dat¹, iar secretara cu care am vorbit trebuie să-mi dea de știre de îndată ce se va găsi și restul. E totuși foarte probabil că înțelegerea nu a fost încheiată. Vă voi ține, deci, la curent.

Ați făcut foarte bine dându-i adresa mea nepoatei dumneavoastră și va fi o plăcere să o ajut cât pot de bine, când va trece pe aici.

Pe de altă parte, în cazul în care cartea² dumneavoastră va apărea cu prea mare întârziere (de exemplu, după aprilie-mai 1966), aș accepta cu plăcere să-mi împrumutați în manuscris capitolele care mă interesează pentru teză: „Viața cotidiană în poezia populară românească”.

¹ În ciorna răspunsului la această scrisoare, dataată 16 XI 1965, Liviu Rusu vorbește despre proiectul unui editor argentinian, care ar fi urmat să publice cartea apărută în 1935 la editura pariziană Félix Alcan, *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*. Editura P.U.F. ar fi cerut un avans foarte mare și, deși Liviu Rusu afirmă că ar fi fost dispus să renunțe la o parte din drepturile de autor, proiectul nu s-a finalizat. (n.t.)

² Odette Duval face aluzie la *Viziunea lumii în poezia noastră populară: de la resemnare la acțiunea creatoare*, care va apărea la București, Editura pentru Literatură, 1967, și care reia teza secundară a lui Liviu Rusu susținută la Sorbona și publicată tot în 1935 de Félix Alcan, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*. (n.t.)

I-am dat adresa dumneavoastră D-lui Guillerrou³. Nu știu dacă a putut să vă întâlnească, dar eu îl voi vedea peste câteva zile.

Stimate domn, vă reamintesc că vă stau la dispoziție. Nu pregetați să faceți apel la mine. Vă rog să primiți cele mai bune gânduri și sper să vă văd într-o zi în capitala noastră.

Odette Duval

2. „Am primit cu mare plăcere în urmă cu câteva zile manuscrisul dumneavoastră”

27 iunie 1966

Stimate Domn,

Am primit cu mare plăcere în urmă cu câteva zile manuscrisul⁴ dumneavoastră. Voi profita de vacanță ca să-l citesc în liniște și să iau notițe. Pot să-l păstrez până în septembrie? În preajma acestei date, unul dintre noi se va duce cu siguranță la București și va lua legătura cu dumneavoastră. Cred că acela va fi fiul meu cel mai mare⁵, e cineast și a fost invitat să vină în România.

Vă mulțumesc încă odată foarte mult și-mi doresc din inimă să vă întâlnesc în curând la Paris.

A dumneavoastră,

Odette Duval

³ Alain Guillerrou (1913-1998) – lingvist, profesor de limba și literatura română la INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales) și la Sorbona IV, conducător de teze de doctorat de românică, traducător al lui Mircea Eliade. Propria lui teză, *La Genèse intérieure des poésies d'Eminescu* (1963), a fost publicată în traducerea lui Gheorghe Bulgăr și Gabriel Pârvan la Iași, Editura Junimea, 1977 (n.t.).

⁴ Vezi scrisoarea anterioară (n.t.).

⁵ Luc Moullet (n. 1937) – cineast francez. Vezi și scrisoarea lui Max Moullet din 19 august 1970 (n.t.).

3. „Termenii ceruți pentru redactarea scrisorii sunt din ce în ce mai draconici”

Madame O. Duval

6 iulie 1969

Stimate Domn,

Am sperat până în aceste din urmă zile că voi găsi o soluție pentru prietena dumneavoastră. Dar, din păcate, trebuie să renunț.

În urma unor complicații – despre care vă voi vorbi prin viu-grai –, n-am putut să rezolv problema⁶ și m-am adresat persoanelor apropiate, în stare să facă acest lucru în locul meu, și care au refuzat. (Termenii ceruți pentru redactarea scrisorii sunt din ce în ce mai draconici.)

Îmi doresc să fi avut o alternativă.

Ne vom începe călătoria în România petrecând vreo cincisprezece zile la Bran. În principiu ar trebui să sosim pe 1 august. Drumul nostru trece prin Cluj. Nu știu în ce zi vom fi acolo.

Vă voi telefona, fie ce-o fi.

Cred, de asemenea, că am să asist la sesiunea de etnografie și folclor de la începutul lui septembrie la București. Dl. Guillerrou i-a scris în acest sens D-lui Pop⁷.

Cura⁸ pe care o faceți sper că se desfășoară cât se poate de bine și vă rog să primiți, împreună cu doamna Rusu, sentimentele mele de prietenie.

Odette Duval

⁶ *Problema* pare să fie o scrisoare- invitație pentru un sejur în Franța. O asemenea scrisoare presupunea demersuri destul de complicate în acel moment (n.t.).

⁷ Mihai Pop (1907-2000) – etnolog, fondator al Institutului de Folclor din București și, mai târziu, director al acestuia (devenit Institutul de Etnologie și Folclor); președinte al Societății Internaționale de Etnologie și Folclor (1971); laureat al Premiului Herder (1967). Membru de onoare al Academiei Române (2000) (n.t.).

⁸ Aluzie la cura de la Vatra Dornei, pe care o urmau soții Rusu și despre care se va vorbi și în alte scrisori. Soții Moullet au petrecut și ei câteva zile la Vatra Dornei, unde s-au simțit foarte bine (n.t.).

4. „Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia”

27 iunie 1971

Dragi prieteni,

Cred că vă pot anunța că vom sosi la Cluj pe 29 iulie, pe la sfârșitul după-amiezii.

Vă scriu de pe acum, ca să ne puteți preciza dacă copiii dumneavoastră vor fi la Cluj la acea dată – bineînțeles la adresa dumneavoastră – și totodată dacă aveți nevoie de ceva (carte ori obiect), pe care ne-ar face plăcere să vi-l aducem.

Vom rămâne cu siguranță una sau două zile la Cluj, să ne odihnim; din nefericire însă nu vom putea urca la Vatra Dornei. Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia, pe care le cunoaștem mai puțin decât nordul.

Vă doresc o cură excelentă și vă rog să le adresați un salut de simpatie locuitorilor din Vatra Dornei, despre care ne amintim cu atâta plăcere.

Cu statornică prietenie,

O. Duval Moullet

Traian Liviu Birăescu (1966)

1. „A trebuit să fac un memoriu la Ministerul Învățământului, pentru a fi admis la doctorat”

Timișoara, în 10 iunie 1966

Stimate domnule profesor,

După cum v-am comunicat telefonic, după întvederea pe care am avut-o cu d-voastră, în luna mai, a trebuit să fac un memoriu la Ministerul Învățământului, pentru a fi admis la doctorat.

Memoriul a fost rezolvat favorabil, prin bunele oficii ale domnului profesor Iancu¹, iar tov. director Didilescu² l-a rezolvat, condiționându-mi prezentarea la doctorat la literatură universală, încă în iunie.

Din păcate, nu mă pot prezenta, din cauza unei nenorociri familiale, mama mea fiind internată la Spitalul de Neurologie de 10 zile, în urma unei paralizii, care i-a atacat centrul vorbirii. Dată fiind vârsta ei mai înaintată (72 ani) și gravității situației, doctorii opiniază pentru prezența mea aici, la Timișoara. O vizitez zilnic de două ori, ceea ce îi mai aduce o brumă de bucurie.

Am considerat nimerit să-mi permit să vă informez de rezolvarea favorabilă a memoriului meu, a regretului de a nu mă putea prezenta acum la examenul de admitere la doctorat; mă voi prezenta la toamnă, în octombrie.

Tema tezei de doctorat rămâne aceeași, pe care am discutat-o cu d-voastră: *Timpul psihologic în romanul contemporan* (Proust, Faulkner și Joyce).

Al d-voastră,

Birăescu

¹ Victor Iancu era profesor la Universitatea din Timișoara.

² Ion Didilescu, profesorul de filosofie, era în acel moment funcționar în Ministerul Educației și Învățământului.

2. „Aș prefera sfârșitul lunii, săptămâna între Crăciun și Anul Nou”

Timișoara, 2 decembrie 1967

Stimate domnule profesor,

Îmi permit să vă reamintesc că – cu asentimentul d-voastră – am planificat primul examen parțial de doctorat pentru luna decembrie 1967. Materia acestui examen privește: TIMPUL ÎN COMPOZIȚIA ROMANULUI DIN SEC. XIX. Tot în luna decembrie, în ajunul examenului, am planificat și susținerea unui referat cu titlul: *O problemă de influență literară, raportată la relațiile între Proust și Bergson*.

Am solicitat, printr-o cerere pe care am trimis-o, cu poșta de astăzi, Decanatul Facultății de Filologie³, fixarea datei la care ar urma să aibe loc examenul. Aș prefera sfârșitul lunii, săptămâna între Crăciun și Anul Nou. Desigur însă că voi veni la Cluj la data pe care o considerați cea mai convenabilă pt. d-voastră, în a doua jumătate a lunii decembrie. Aș dori însă să cunosc din bună vreme această dată, pentru a putea să-mi aranjez substituirea la cursuri.

Cum, îmi închipui, va mai trece o perioadă de timp până ce se va fixa această dată, îmi voi permite să mă informez, în prealabil, telefonându-vă d-voastră, în jurul datei de 15 decembrie.

Urându-vă toate cele bune, rămân al d-voastră:

Birăescu.

3. „După cum am aflat de la d-voastră, în mai veți pleca pentru două săptămâni în Germania”

Timișoara, 18 aprilie 1968

Stimate domnule profesor,

Am scris ieri pe adresa facultății, cerând să mi se fixeze al doilea examen parțial de doctorat. Acest examen e fixat în planul meu individual în

³ E vorba de Facultatea de Filologie din Cluj.

luna mai. Am cerut fixarea acestui examen în prima decadă a lunii mai. Tot în acest interval aş dori să susţin şi primul referat prevăzut în planul individual. La sfârşitul lunii mai aş dori să-l susţin pe al doilea.

După cum am aflat de la d-voastră, în mai veţi pleca pentru două săptămâni în Germania. Dacă e posibil, aş dori ca examenul să poată fi fixat *înainte* şi nu *după* întoarcerea d-voastră. Să-mi explic, nu preferinţa, ci raţiunea dorinţei: din păcate eu sânt *încă* şi *doar* asistent cu delegaţie de lector; cum propunerile pentru postul de lector se fac încă în primăvară, şi cum pentru promovarea în acest post e nevoie ca să am ambele examene parţiale de doctorat, veţi înţelege, cred, prea bine, dorinţa mea de a promova (a mă prezenta, e poate mai bine spus) cât de curând la examen.

Îmi voi permite eu să vă întreb *telefonic* sâmbătă seara, în 27 aprilie, la ce dată s-a fixat examenul.

Al d-voastră, cu profund respect:

Birăescu

4. „Mă bucur că discuţia iniţiată de D-voastră [...] e un argument hotărâtor în oportuna luptă pentru restabilirea valorilor şi combaterea imposturii”

Timişoara, în 12 iulie 1974

Stimate domnule profesor,

Vă rog să-mi permiteţi să vă felicit sincer pentru *Răspunsul*⁴ D-voastră publicat în *Viaţa românească*, nr. 5, a.c. Nu numai pentru fermitatea logicii necruţătoare, pe care o cunosc (ca cirac al D-voastră) bine, ci şi pentru principialitatea şi fermitatea pe care „scrisoarea” D-voastră le dovedeşte cu prisosinţă. Sânt convins că ultima D-voastră luare de atitudine va avea acelaşi răsunset, ca şi articolele publicate în *Luceafărul* şi în

⁴ Liviu Rusu, *Răspuns la două răspunsuri*, în *Viaţa românească*, anul XXVII, nr. 5, mai 1974, p. 50-54.

*Viața românească*⁵. M-a încântat și ironia subtilă, prin mijlocirea căreia îl chemați mai „acasă” (în miezul problemelor estetice) pe profesorul Marcel Breazu⁶, cel rătăcit cu argumentația (care șchioapătă) pe meleaguri mexicane⁷.

Un roman francez exprimă, cred, de minune, degringolada axiologică pe care o propagă „somitățile” de calibrul domnului profesor Marcel Breazu. Romanul se numește *Vremea impostorilor*⁸. Ar fi timpul suprem ca această epocă să sfârșească.

Mă bucur că discuția inițiată de D-voastră, pe marginea *Dicționarului de estetică*⁹, e un argument hotărâtor în oportuna luptă pentru restabilirea valorilor și combaterea imposturii.

Încă o dată vă rog, Domnule profesor, să primiți călduroasele mele felicitări, urări de bine și de sănătate. Și o dorință: aș dori (și cred că mulți ar dori) să vedem mai des participarea D-voastră în publicistica curentă.

Al D-voastră:

Birăescu

⁵ Pentru articolele din *Lucașfăruș* și *Viața românească*, a se vedea *infra*, nota 27, de la p. 141, și nota 9, de mai jos.

⁶ Marcel Breazu (1912-1994) – estetician marxist. Din 1948, este cadru didactic la Catedra de materialism dialectic și istoric a Facultății de Filosofie, Universitatea București. Din 1955, cercetător științific și, ulterior, director adjunct al Institutului de Filosofie al Academiei RPR.

⁷ Aluzia la peisajul mexican are în vedere un pasaj din răspunsul lui Marcel Breazu: „O expunere detaliată a problemei (cu care nu vreau să obosesc cititorii) se găsește într-un studiu al meu, despre obiectivitatea valorii estetice, care a fost publicat în revista franceză *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, și care a fost reprodus în volumul I al monumentalei antologii publicate în Mexic de către Adolfo Sánchez Vázquez, sub titlul: *Estetica y Marxismo*, în anul 1970, ca și în culegerea de studii de estetică publicată la Buenos Aires de Editura Arandu, alături de studii ale lui J. P. Sartre, R. Garaudy, L. Aragon, E. Fischer etc.”

⁸ Paul Vialar, *Vremea impostorilor*. Traducere și cuvânt înainte de Valentin Lipatti. Editura pentru Literatură Universală, București, 1964.

⁹ Liviu Rusu a publicat un amplu studiu, în trei părți (I, în *Lucașfăruș*, 18 nov. 1972; II, în *Lucașfăruș*, 13 ian. 1973 și III, în *Viața românească*, nr. 10, 1973) pe marginea lucrării semnate de Ionel Achim, Gheorghe Achiței, Marcel Breazu et al., *Dicționar de estetică generală*, Editura Politică, București, 1972. Studiul a fost reluat în vol. *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, p. 387-415.

5. „A vorbi despre Maiorescu, a scrie despre el, așa cum ați scris D-voastră atunci însemna un act de curaj, asumarea unui risc”

Timișoara, în 8 XI 79

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc mult pentru bucuria pricinuită. Am primit deunăzi cartea D-voastră despre Maiorescu¹⁰. Mi-am amintit de convorbirea avută cu D-voastră, din care am aflat cum și de ce a fost scris primul studiu despre Maiorescu, în vremea când a vorbi despre Maiorescu, a scrie despre el, așa cum ați scris D-voastră atunci însemna un act de curaj, asumarea unui risc.

Am întârziat răspunsul două zile, până ce am putut vorbi cu redacția revistei *Orizont*. Intenționez să scriu un articol despre cartea D-voastră. Din păcate, dar inevitabil, nu va apare prea curând. Până la Congres¹¹, toate materialele sânt îndreptate spre această chestiune, așa că revista are deja câteva numere pregătite cu texte care au trebuit să fie scoase din pagină, pentru a face loc acelor materiale.

Sper, totuși, ca articolul să apară până la sfârșitul lui decembrie, începutul lui ianuarie¹².

Primiți, vă rog, domnule profesor, încă o dată, vii mulțumiri,
Al D-voastră,

Birăescu

6. „Alaltăieri l-am petrecut pe ultimul drum pe acela care a fost profesorul Victor Iancu”

Timișoara, în 4 aprilie 1981

Stimate Domnule profesor,

Alaltăieri l-am petrecut pe ultimul drum pe acela care a fost profesorul Victor Iancu. A fost o vreme frumoasă, iar cimitirul care i-a fost

¹⁰ Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979.

¹¹ E vorba de Congresul al XII-lea al PCR, care a avut loc în noiembrie 1979.

¹² Articolul a apărut abia în martie 1980: Traian Liviu Birăescu, *Liviu Rusu*, „*Scrieri despre Titu Maiorescu*”, în *Orizont*, anul XXXI, nr. 10, 6 mart. 1980, p. 3.

ales pentru loc de veșnică odihnă e și el frumos (dacă un cimitir poate fi frumos). Domnul profesor Iancu e îngropat cam la vreo 30 m în dosul capelei către care te conduce aleea centrală. Slujba i-a fost rostită de un sobor de preoți. A asistat la ea și mitropolitul Nicolae¹³. Cuvântările funebre au fost rostite de un preot și (din partea foștilor studenți) de Deliu Petroiu¹⁴. Atât.

Dorința Dumneavoastră de a fi depusă o coroană din partea familiei D-voastră a fost îndeplinită întocmai, iar Deliu, în cuvântul său, a amintit perioada sibiană, proseminarul de estetică, de pe lângă catedra D-voastră, proseminarul condus (pe atunci) de asistentul Victor Iancu.

Eu am scris un articol „in memoriam” în revista de aici, ORIZONT¹⁵.

Al D-voastră:

Birăescu.

P. S. Mi-am permis s-o informez pe doamna Iancu¹⁶ de convorbirea avută cu D-voastră, de coroana pe care am adus-o la mormânt, coroană ce avea inscripția: „Liviu Rusu și familia”.

7. „Se pare că și la Cluj s-au pierdut vechile tradiții academice, care te obligau la un respect”

Timișoara, în 12 mai 1981

Stimate Domnule profesor,

Am întârziat această scrisoare de mulțumire din două motive. Am voit, în primul rând, să vă comunic când va apare articolul meu privind cartea D-voastră, *De la Eminescu la Lucian Blaga*. Cei de la ORIZONT nu mi-au dat o dată certă; în luna iunie – sper¹⁷.

¹³ Nicolae Corneanu (1923-2014), arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului.

¹⁴ Deliu Petroiu (1922-2008), estetician, critic și istoric literar, membru al Cercului Literar de la Sibiu.

¹⁵ Traian Liviu Birăescu, *O despărțire [in memoriam Victor Iancu]*, în *Orizont*, anul XXXII, nr. 13 (679), 2 apr. 1981, p. 2.

¹⁶ Adelheid Zinsmeister – soția lui Victor Iancu.

¹⁷ Recenzia lui Traian Liviu Birăescu nu a apărut în iunie, cum spera, ci în iulie: *Liviu Rusu, „De la Eminescu la Lucian Blaga”*, în *Orizont*, 30 iul. 1981, p. 3. În aceeași revistă, *Mircea*

Al doilea motiv e mai trist. Am urmărit în *Tribuna* „polemica” (i se poate, oare, spune astfel?) D-voastră cu Liviu Petrescu și m-a copleșit un sentiment de amărăciune¹⁸. Liviu Petrescu a fost ani destui cu D-voastră în catedră, și-a dat doctoratul la D-voastră¹⁹. Date fiind aceste împrejurări, se putea oare „polemiza” astfel? Cred că dacă i-aș căuta un cusur acestui „polemist”, căruia nu-i neg o înzestrare intelectuală, acesta ar fi păcatul orgoliului. Am zâmbit, dar zâmbetul meu a fost unul de tristețe când, în ultima sa intervenție, el, un filolog, fie și doctor (cu doctorat luat la Liviu Rusu) vă dă D-voastră lecții... de filosofie, vă învață cum să-l interpretați pe Hegel. Se pare că și la Cluj s-au pierdut vechile tradiții academice, care te obligau la un respect adânc față de foștii tăi dascăli. E adevărat că în „precizările” sale, Liviu Petrescu declară, ipocrit, că vă respectă, că (aceasta e culmea) vă este discipol. Uită însă de respect în „postscriptumul” în care declară el!! (rituos) că, din punctul său de vedere, polemica e sfârșită. Nu recunosc în Liviu Petrescu un descendent al vechilor tradiții ale almei mater clujene.

Cât privește miezul chestiunii, el ignoră (se face că nu cunoaște) cartea D-voastră, *Însemnări despre Titu Maiorescu*²⁰, și nu răspunde la întrebarea (esențială), dacă un herbartian, un admirator al lui Schopenhauer, un adept al istorismului de tip Savigny²¹ poate fi hegelian – nu-l credeam atât de stăpânit de demonia orgoliului și a relei credințe.

*

Duminică, 10 mai, la Catedrală am asistat la parastasul domnului profesor Victor Iancu. A venit lume puțină. Și pentru că față de D-voastră am îndeplinit rolul unei Casandre, trebuie să vă anunț o altă veste rea. Colectivul

Constantin va reveni asupra cărții, cu articolul *Un nou Eminescu? Liviu Rusu: „De la Eminescu la Lucian Blaga”*, în *Orizont*, anul XXXIII, nr. 17, 30 apr. 1982, p. 4.

¹⁸ Liviu Petrescu, *Câteva precizări*, în *Tribuna*, anul XXV, nr. 7, 12 febr. 1981, p. 6, care are și o replică: Liviu Rusu, *Precizările lui Liviu Petrescu*, în *Tribuna*, anul XXV, nr. 16, 16 apr. 1981, p. 2.

¹⁹ Liviu Petrescu, *Tema „condiției umane” în romanul românesc contemporan. De la Dostoievski la André Malraux*, teză de doctorat, coordonată de Liviu Rusu (1976-1978).

²⁰ Titlul corect: *Scrieri despre Titu Maiorescu*.

²¹ Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) – cunoscut jurist și istoric german al secolului al XIX-lea. A aparținut Școlii istorice juridice germane, fondate de Gustav von Hugo.

nostru de literatură universală și comparată (atât cât a mai rămas) a suferit o nouă pierdere. Ieri seară (12 mai) a murit doamna Clio Mănescu.

Suferea de mai multă vreme de ciroză. Din ianuarie n-a mai venit la cursuri, dar nimic nu ne-ar fi făcut să credem într-un sfârșit atât de apropiat. Am văzut-o ultima dată cu două zile înainte de moarte. Învingându-și suferința a venit, în 9 mai, la examen. O vom îngropa mâine.

Al D-voastră:

Birăescu.

8. „Opinia unui estetician vizează adâncimea, de pe un alt tărâm decât acela al criticii curente”

Timișoara, în 17 sept. 1981

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc foarte mult pentru frumoasele D-voastră urări de bine, de fericire, privind-o pe fiica noastră, SIMINA. Soția mea a pus scrisoarea la păstrare, pentru vremea când Simina va crește mare, îi va arăta scrisoarea cu bunele D-voastră gânduri.

Cu poșta de săptămâna trecută am trimis, pe adresa D-voastră, romanul meu, *Echinox de toamnă*²². Sper că ați primit cartea și că nu v-a stârnit o încruntare a sprâncenelor această nouă schimbare a mea la față. Adevărul e că citesc greu, cu lupa, iar la editura timișoreană Facla se vor publica numai două cărți de critică pe an. Așa s-au primit dispoziții.

De altminteri librăriile noastre au o înfățișare dezolantă. Tot mai puține cărți... Totuși, motivarea ispitei de a scrie roman are (în ceea ce mă privește) imbolduri mai adânci. Aș fi foarte mulțumit dacă D-voastră ați găsi vreodată timp, ca să-mi citiți cartea, scriindu-mi părerea D-voastră. Opinia unui estetician vizează adâncimea, de pe un alt tărâm decât acela al criticii curente.

²² Traian Liviu Birăescu, *Echinox de toamnă*, roman, Editura Facla, Timișoara, 1981.

Pe la sfârșitul lunii trecute am vizitat-o pe doamna Iancu, deunăzi i-am dat un telefon, iar săptămâna viitoare voi trece din nou pe la dânsa. E singură și tristă. Așteaptă...

Al D-voastră:

Birăescu.

9. „Speră că într-un timp nu prea lung formalitățile să se termine și să se întoarcă în Germania”

Timișoara, în 11 XII 1982

Stimate domnule profesor,

Alaltăieri am primit scrisoarea D-voastră. Ieri am fost la doamna Iancu, amintindu-i despre cartea lui Pfänder²³. Azi vă comunic rezultatul vizitei mele. Nu vinde biblioteca domnului profesor. De altminteri știam acest lucru. Acum câteva luni, după ce trecuse destulă vreme de la moartea d-lui Iancu – așa că nu mai riscam ca întrebarea mea să pară un act de impietate –, am întrebat-o eu însumi. Voiam să cumpăr și eu câteva cărți, printre altele vol. I al lui *Lexikon der Weltliteratur* al lui Gero von Wilpert.

În ceea ce privește *Die Seele des Menschen*, doamna Iancu își amintește de carte. Mi-a promis că o va căuta. M-am oferit ca între Crăciun și Anul Nou s-o ajut, căci trebuie să mute rafturile dintr-o cameră în alta. Începe zugrăvitul camerelor. A primit „formularele mari” și speră că într-un timp nu prea lung formalitățile să se termine și să se întoarcă în Germania. Așa că în 2-3 săptămâni vă voi scrie o nouă scrisoare, precizând dacă a dat de carte, biblioteca domnului profesor era cam răvășită, de multe ori nu găsea o carte de care avea nevoie.

Nu mai e mult timp până la Crăciun. Vă uez D-voastră și familiei un Crăciun așa cum îl pot dori azi. Și noi vom aprinde lumânările în primul brad al fetei mele, Simina – împlinește chiar în 25 decembrie 1 an și 5 luni.

Al D-voastră devotat:

Birăescu.

²³ Alexander Pfänder (1870-1941) – filosof german, membru al Școlii filosofice de la München. În 1933 a publicat lucrarea *Die Seele des Menschen*.

**10. „N-a găsit cartea lui Pfänder și își exprimă regretul,
voia să v-o trimită ca amintire”**

Timișoara, în 3 II 1983

Stimate domnule profesor,

Vă răspund cu întârziere la solicitarea D-voastră. Doamna Iancu a fost ocupată cu formalitățile de obținere a pașaportului, cu împachetarea mobilei și a bibliotecii. N-a găsit cartea lui Pfänder și își exprimă regretul, voia să v-o trimită ca amintire. Pleacă probabil peste trei zile, de aici de-a dreptul cu avionul la Frankfurt. Ginerile ei e stabilit într-un orașel în apropierea Frankfurtului.

Are o rugămintă adresată autorului monografiei²⁴. Când va fi gata cartea, roagă să-mi fie trimis mie un exemplar. Îmi va scrie, voi avea adresa ei și îi voi putea trimite cartea în Germania.

Alăturat vă trimit fotografia cerută. E din perioada (aproximativ) apariției revistei.

Urându-vă toate cele bune și (mai presus de toate) sănătate, rămân al D-voastră devotat:

Birăescu.

²⁴ Nu am putut afla la ce monografie se referă Traian Liviu Birăescu, dar în niciun caz nu era una despre Victor Iancu.

Monica Lazăr (1966)

1. „Gestul pe care cel mai ales profesor al Universității din Cluj l-a făcut față de lucrarea mea”

[Baia Mare], 11 iunie 1966

Mult stimată Doamnă Profesor,

Nu știu cum aș găsi cuvintele capabile să exprime adâncă mea recunoștință și emoție față de intervenția pe care ați avut aleasa bunăvoință de a o trimite la Iași¹, cu prilejul susținerii tezei mele de doctorat!... Efectiv și fără cea mai mică exagerare, a fost cea mai mare bucurie pe care am trăit-o în acea zi – și vă rog să mă credeți că știu să prețuiesc, și voi ști întotdeauna, așa cum se cuvine, gestul pe care cel mai ales profesor al Universității din Cluj l-a făcut față de lucrarea mea modestă și față de un ucenic în ale istoriei literaturii, cum mă aflu. Ar fi încă multe de spus, dar cum mă tem că mie expresia lirică nu-mi reușește, permiteți-mi să amân pentru când ne vom întâlni restul comentariilor.

Se cuvine, însă, să adaug altceva: intervenția Dvs., primită cu impresionant respect de asistența formată din colegii de la Iași, a avut nu numai darul de a ridica, în ochii lor, valoarea muncii mele, dar a și realizat ceea ce am dorit în chip fierbinte, ceea ce este, în fond, scopul suprem al lucrării mele despre Pavel Dan: a transformat discuțiile într-o pasionată și lungă dezbateră critică în jurul valorii operei scriitorului meu preferat. În referatul Dlui prof. Ciopraga a existat o frază prin care se afirma că, în fond, Pavel Dan a fost „un scriitor modest”(?!), încât lupta atâtor critici, precum și a monografiei de față, de a demonstra că valoarea lui e mult mai înaltă,

¹ Monica Lazăr și-a obținut doctoratul în filologie, cu o teză despre Pavel Dan, la Universitatea din Iași, în 1966, iar Liviu Rusu probabil că a făcut un „referat extern” asupra tezei.

constituie o exagerare, care ar putea fi privită, în cel mai bun caz, ca o manifestare de patriotism local, iar în cel mai rău, cu oarecare compătimire... (N-aș vrea să credeți că a spus așa *ad litteram*, dar e limpede că acesta și nu altul a fost sensul acelei afirmații.) Cred că vă puteți închipui cum a răsunit, după aceasta, întrebarea Dvs. – dacă opera lui Pavel Dan nu conține cumva elemente care ar viza o depășire a lui Rebreanu!... (Trebuie să declar aici că eu personal sânt în bună măsură convinsă de acest lucru și am adus chiar unele argumente în acest sens în lucrare, argumente care, însă, nu-și aveau locul sau nu am știut eu să le sugerez destul de limpede în autoreferat.)

Au urmat, apoi, cum vă spuneam, pasionate discuții și dezbateri, care au pornit mereu de la contrastul dintre cele două afirmații, campionul părerii noastre fiind Al. Husar, care s-a lansat cu înflăcărare într-o adevărată pledoarie în favoarea lui Pavel Dan, ajungând chiar să declare, la moldoveni acasă, că opera lui egalează, fără indulgențe sau exagerări, pe Sadoveanu. Dar concluzia decisivă a fost dată de Dl. prof. Dima, care era cu anticipație iritat de numita frază din referatului prof. Ciopraga, și care a luat din nou cuvântul în încheiere. În decurs de aproape douăzeci de minute, discutând problema pe temeiul unei adânci și fine considerații de ordin teoretic, D-sa a ridicat cel mai frumos monument lui Pavel Dan! Când am ieșit din sală, tot D-sa m-a întrebat: „Nu crezi că, la un moment dat, spiritul bietului Pavel Dan a fost aici, în sală?”...

Sper că mă veți înțelege, mult stimată Domnule Profesor, că acest fel de consumare a dezbaterilor a fost pentru mine cea mai frumoasă recunoaștere posibilă a muncii depuse, mai scumpă chiar decât împrejurarea că teza mea a fost votată, apoi, în unanimitate, ceea ce, firește, știu, totuși, să prețuiesc la adevărata valoare.

Revin, însă, rugându-vă să mă credeți că cea mai mare prețuire a lucrării mele am resimțit-o prin intervenția Dvs., pentru care vă mulțumesc cu cel mai adânc respect, cu cea mai curată emoție și bucurie! Regret din toată inima că nu v-am putut întâlni la Cluj, voi repara, însă, acest lucru, de îndată ce voi reveni acolo.

În privința amănuntelor privitoare la V. Papilian și la concursul din 1936, trebuie să spun că eu cunosc și... nu cunosc, totuși, lucrurile. Și pentru

acest lucru este absolut necesar să vă întâlnesc, bineînțeles. Vă mulțumesc și aici pentru ajutorul pe care mi-l oferiți.

Din partea Dlui prof. Dima, după cum v-a comunicat, probabil, Dna Rusu, trebuia să vă comunic un sincer regret că nu a putut pleca la București. Au fost o serie de chemări și apoi contramandări ale chemărilor la Consiliul Cercetării Științifice, încât lucrurile s-au încurcat de tot. Telegrama Dvs. a primit-o marți, 7 iunie, dar miercuri, în 8 iunie, dânsul a plecat spre Sibiu, unde era invitat la o întâlnire a unor absolvenți de pe vremea când a fost director la Liceul „Gh. Lazăr”. Rugându-mă să vă comunic acestea, a adăogat că vă va încunoștiința de îndată ce va întrezări o posibilitate fermă de a vă întâlni.

Repetând expresia profunde mele gratitudini, vă doresc, mult stimate Domnule Profesor, mult succes și o vacanță frumoasă – sperând să vă întâlnesc cât de curând, a Dvs., cu adâncă stimă,

Monica Lazăr

2. „Numai Lucian Blaga mi-a mai spus așa de frumos «Monica»”

[Baia Mare], 17 iunie 1966

Mult stimate Domnule Profesor,

Mi-ați produs al doilea moment de mare emoție și caldă bucurie prin scrisoarea Dvs. – și numai împrejurarea, pe care, sper, o veți înțelege, că am avut timp de trei zile examene de dimineața până seara, m-a împiedicat să dau glas imediat sentimentelor mele de onestă și profundă grațitudine. Ar fi multe și frumoase comentarii și asociații de făcut în legătură cu scrisoarea Dvs. – una v-o divulg imediat: numai Lucian Blaga mi-a mai spus așa de frumos „Monica”, pe când eu îi spuneam, firește, „Domnule Profesor” și „Dvs.” – și v-aș ruga insistent să păstrăm acest mod de adresare, vreți?...

Mă bucur foarte mult că v-ați întâlnit cu Dl. prof. Dima, totuși. Și dânsul dorea mult să vă vadă, numai că, atunci când l-am părăsit eu, încă nu știa că va avea această posibilitate.

Sânt foarte flatată că v-a plăcut medalionul meu din *Cronica*². E foarte greu să scrii amintiri despre cineva, care ți-a fost foarte apropiat (în ce mă privește, desigur), fiindcă, în chip fatal, intervine mereu nevoia de a spiona „eu” și „mie mi-a spus”, „eu i-am zis” etc., ceea ce devine până la urmă de un imens ridicul și penibil, vezi procedeul lui Camil Baltazar... Încât am scris medalionul acela cu mari dificultăți și nădăjduiesc doar că elementul „incriminat” nu apare chiar foarte ostentativ. Fără această temere permanentă, materialul ar fi ieșit, desigur, mai lung; nu renunț, totuși, de a scrie o dată – pentru „uz intern”, dacă pot spune așa, eventual pentru o casă memorială, după cum îmi sugera și cerea Dna Blaga – cam tot ce-mi amintesc din prietenia mea frumoasă și atât de repede și brutal retezată cu cel care a fost cel mai iubit Maestru al meu!

Negreșit vă voi căuta de îndată ce voi sosi la Cluj – și asta va fi săptămâna viitoare, când, așa după cum mă anunțați, veți fi ceva mai liber. De fapt, dorința mea ar fi să vin acasă în zilele când sânt examenele de doctorat la română, fiindcă aș dori să mă întâlnesc cu Dl. prof. Nicolescu, având a-l ruga o serie de lucruri, pentru care o simplă scrisoare poate apărea ca un mod expeditiv și nepoliticos de a proceda. În fine, oricum am destule de discutat și cu Dvs. sau, ca să fiu mai precisă, mai cu seamă cu Dvs. Abia aștept!...

Vă mulțumesc sincer pentru felicitări – și voi încerca să dovedesc tuturor celor care au avut gesturi delicate față de mine, cu prilejul doctoratului meu, că nu au investit zadarnic încredere în dorința mea de muncă. Cred că e singurul fel în care le pot fi recunoscătoare, nu credeți?

Vă doresc spor la lucru și sănătate și liniște sufletească – mi se par cele mai prețioase bunuri pe acest pământ!

Să vă rog să fiți convins de admirația, stima și gratitudinea mea, permanent, a Dvs.,

Monica

² Monica Lazăr, *Amintirea lui Lucian Blaga*, în *Cronica*, anul I, nr. 14, 14 mai 1966, p. 7.

3. „La rezeală pot anunța că există 147 texte incriminate (din multe puncte de vedere)”

24 iulie 1966, Cluj

Mult stimat Domnule Profesor,

Mă iertați, vă rog, că vă deranjez din nou, „fugind” după Dvs. până la București și încă pe asemenea drumuri și adrese încurcate și deturnate... Știu că merit încă de mult și pentru multe o urecheală strașnică, teamă mi-e numai că se adună prea multe și am să rămân până la urmă fără urechi complet (Um Sie ein bischen zu necken, wenn Sie es erlauben...)

Motivul acestei „alergături”, iată-l: vă rugasem să-i transmiteți Dlui prof. Dima salutări și etc. din partea mea. Am acum o comunicare mai importantă pentru D-sa – și, deși abuzez de Dvs., e singurul mijloc pe care-l prevăd, momentan, pentru a o face să ajungă la destinație. V-aș ruga, anume, să-i comunicați că lucrez la confruntarea ediției Ivașcu din opera lui Blaga³ și că, în cel mult zece zile, studiul va fi la redacția revistei-fantomă (nu, vă rog mult să nu-i spuneți așa, asta mi-a scăpat fără să vreau și rămâne o glumă pentru Dvs. personal!...), vroiam să spun, firește, la *Revista de istorie și teorie literară*, ce cu onoare, competență și judiciozitate conduce...

Și acum să vă spun și de ce aș dori să aflu acest lucru: fiindcă D-sa, e drept, mi-a solicitat această confruntare, dar eu nu am precizat când o voi face și nici măcar *dacă* o voi chiar face, încât mă tem acum să nu o fi propus altcuiva, iar eu să fi făcut zadarnic o muncă migăloasă și afurisită, știți Dvs. destul de bine, nu-i așa? În schimb, promit să nu las pe dinafară nimic, și chiar răstimpul cam lung în care am lucrat mi-a folosit exclusiv la pedanteria teribilă, ce am aplicat în lucru. La rezeală pot anunța că există 147 texte incriminate (din multe puncte de vedere), mai mult de o treime a volumului, în afară de alte diverse afirmații ale editorului, care toate vor trece prin sită și vor fi privite atent cu lupa. Îl rog, așadar, să mai aibă puțină răbdare și să-mi

³ Lucian Blaga, *Poezii*. Un cuvânt înainte de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1962, prima ediție postumă din poezia lui Blaga. Probabil că Al. Dima ceruse o confruntare a ediției lui George Ivașcu, pentru a vedea dacă editorul nu a intervenit în textul blagian, ceea ce Monica Lazăr confirmă: „există 147 de texte incriminate”.

pregătească... spațiul în numărul ce-i va conveni dânsului. Voi trimite studiul la redacție, pe adresa lui Barbu Cioculescu, care e secretar acolo, fiindcă a-l pune să facă mai întâi drumul la Iași⁴ ar însemna a consuma timp în plus. În orice caz, o copie voi expedia acasă la Iași, pe adresa Dlui prof. Dima, anunțându-l implicit că primul exemplar a pornit spre București.

Eu tot sper că Dvs. vă veți întâlni cu dânsul, cel puțin când va fi în drum spre Sinaia, altfel nu am habar cum l-aș putea anunța personal cele de mai sus. Dar – dacă nu-l găsiți, ar fi oare din cale afară de greu pentru Dvs. (sau de impertinent din partea mea să vă rog în continuare și asta) – să dați un telefon la revistă, să vorbiți cu B. Cioculescu (dacă nu va fi cumva în concediu...) și să-i spuneți că voi trimite *studiul cerut de Dl. prof. Dima*? Nu știu dacă ați mai putea încredința mesajul și altcuiva, poate doar lui Ovidiu Papadima, mă gândesc – ca nu cumva partida Ivașcu-Dorli să afle și să se amestece în combinație înainte de apariția studiului. Avem experiența lui Dinu Pillat, despre care mi-ați vorbit Dvs.

În fine, eu sper că îl veți găsi cumva pe Dl. prof. Dima și în acest caz lucrurile se vor aranja. V-aș ruga de asemenea să-l „certați” duios și deferent din partea mea, că nu a mai dat niciun semn de viață sărmanei subsemnate (asta, firește, nu mai intră în mesajul pentru redacție...) și să-i comunicați că eu rămân până la 1 sept. în Cluj, așteptând măcar *un rând* de grație de la dânsul.

Vă doresc un București nu prea canicular (asta cred că e o urare în... vânt), nu prea multă oboseală și toată bucuria pe care v-o poate dăruie întâlnirea cu copiii Dvs. de acolo. Vă aștept cu nerăbdare, sperând într-un sac plin de „bârfe” și noutăți pe linie universitar-literară. Ce se mai aude (dacă se mai aude...) cu Legea învățământului superior?

Am găsit aici tot ce mi-ați recomandat de O. Walzel, dar deocamdată mă zbat cu Blaga, sperând să-l termin cât de curând. Îl vom verifica împreună, nu-i așa?

Cu multe mulțumiri și scuze (încă o dată), vă rog să primiți expresia sincerelor și devotatele mele sentimente, a Dvs.,

Monica.

⁴ În perioada 1945-1966, Al. Dima a fost cadru didactic la Universitatea din Iași.

4. „S-a aprobat propunerea mea în legătură cu fixarea unei plăci comemorative la Blaj”

[Baia Mare], 20 aug. 1966

Mult stimat Domnule Profesor,

Mi-a părut foarte rău că sunteți bolnav, dar sper că între timp v-ați făcut bine și sănateți iar vioi și harnic. Se vede că în vara asta boala a vizitat insistent și neplăcut toată familia Dvs. Nici eu nu mă pot lăuda mai bine: așa-zisa mea vacanță a însemnat numai griji pentru mama mea și aflarea unor vești îngrozitoare (accidente, boli etc.) – plus munca în bibliotecă. Aceasta ar fi fost frumoasă și plină de satisfacții, dacă nu ar fi fost umbrită de restul împrejurărilor.

Acum s-a isprăvit, însă, și vacanța. Am 100 de candidați la bacalaureat, o comisie pitorească și un centru de examen la o școală în care comisia noastră și bacalaureatul în sine sântem considerați un fel de obligație penibilă... Dar sânt din nou la mine acasă, printre cărțile și lucrurile mele, cu liniștea mea – și asta e enorm!... Păcat că e o caniculă inexplicabilă (aici) și insuportabilă. Când vom începe examinarea orală, dacă cerul nu se îndură de noi, va fi o splendoare... O ploaie a stropit străzile astă-seară, dar mi-e teamă să n-o speriu, dacă manifest prea multă încredere în ea.

Am primit aprobarea înscrierii în Fondul Literar, precum și cazarea la Sinaia, în a doua jumătate a lui septembrie. Va fi singurul meu concediu din acest an, care a fost mai greu și mai urât decât alții. De asemenea, o adresă de la Sfatul Popular al Regiunii Brașov, prin care mi se anunța că s-a aprobat propunerea mea în legătură cu fixarea unei plăci comemorative la Blaj, pe una din casele în care a locuit Pavel Dan, împreună cu fierbinți mulțumiri pentru idee și într-o ortografie și o expresie stilistică uimitor de bune. Iată, așadar, câteva mici bucurii.

Voi rămâne aici până prin 30 august, cred. Dacă Institutul nu mă blagoslovește cu numirea la comisia de admitere, atunci mă întorc la acea dată la Cluj, dar numai pentru o săptămână, fiindcă am verificat și primul meu examen de corigență este în 7 sept. Așadar, în seara de 6 sept. trebuie să mă întorc aici. Îmi pare foarte rău (nici nu pot spune cât!...), dar în aceste

condiții va fi, cred, imposibil să vă mai văd. Rămâne să mai „bârfim” mai târziu – sau, dacă aveți unele lucruri presante, să fiți bun să-mi scrieți, vă voi răspunde de îndată și voi încerca să fac față la orice solicitare din partea „Bundului” în care sânt „die Dritte”... (mă flatez, vedeți!...).

Vă doresc încă o dată multă sănătate și o călătorie deosebit de frumoasă! Mult succes la Congres, mă voi bucura din inimă de toate veștile ce le veți aduce de acolo!

Eu i-am scris lui Dima, am trimis scrisoarea la Iași, la un amic comun – prin care-i mai scriam câteodată, când știam că nu e în localitate – și i-am comunicat tot ce m-ați rugat Dvs. Nu știu, însă, dacă scrisoarea va fi ajuns la timp, ca să mai afle despre întâlnirea propusă la București.

Vă rog foarte mult să transmiteți cele mai respectuoase și dragi salutări Dnei Rusu, salutări fiicelor Dvs.

Cu adâncă stimă și admirație afectuoasă, a Dvs.,

Monica

5. „Știu că sânteti bun prieten cu Dima”

7 sept. 1966

Mult stimat și iubite Domnule Profesor,

Îmi vine atât de greu să vă scriu scrisoarea aceasta, de nici nu știu cum s-o spun mai bine! Deși ar trebui, mai întâi, să vă felicit pentru succesul pe care, nu mă îndoiesc, l-ați avut în Franța și să vă urez bun venit în țara noastră iubită!... Fac toate acestea cu dragă inimă! De asemenea, îmi permit să vă dau următoarea indicație bibliografică, descoperită întâmplător: Kremnitz Mite, *Un Lenau român*, [în] *Conv. literare*, 1910, p. 783–793, vol. II (vol., după cum sânt legate revistele la Biblioteca Universității). E vorba, firește, de Eminescu. Poate cunoșteați deja articolul; eu nu l-am citit, dar mi-am notat indicația, socotind că v-ar putea fi de folos.

Și acum să trec la necazul meu, repet, foarte-foarte mare!

La câteva zile după plecarea Dvs., am primit de la G. C. Nicolescu o scrisoare, în care mă ruga să-i trimit studiul meu despre Blaga, fiindcă a aranjat să fie publicat la *Gazeta literară*. În același timp îmi cerea informații

asupra cărții lui Blaga despre *Gândirea românească...*, spunându-mi că dorește să scrie despre ediție. Deoarece scrisoarea întârziase pe drum, iar dânsul îmi specifica *urgența*, l-am chemat la telefon și i-am promis că voi obține informațiile necesare la Cluj. Dânsul mi-a spus să mă refer la numele lui, când voi sta de vorbă cu prof. Șt. Pascu, care, știam eu, e în măsură să furnizeze informații asupra cărții și să promit, tot în numele dânsului, cea mai deplină discreție (vă rog să rețineți acest amănunt, ca să puteți urmări continuarea lucrurilor). În același timp, i-am spus că, fără încuviințarea lui Dima, eu nu pot schimba destinația studiului; în fine, în scrisoarea care a însoțit pe urmă studiul (fiindcă G.C. N[icolescu] spunea că, în orice caz, dorește să-l citească!), am repetat dorința mea ca studiul să apară în revista lui Dima⁵, deoarece eu nu l-am conceput ca o polemică mărunță, ci ca un studiu științific în apărarea lui Blaga – și fiindcă, știind foarte bine că numele meu nu însemnează nimic pentru *Gazeta*, care mâine-poimâine se poate împăca cu *Contemporanul*, eu aș rămâne descoperită în fața oricăror mașinații. Am mai insistat asupra greutății de a se publica un material atât de lung, asupra primejdiei erorilor de tipar – subliniind, în fine, că nu sunt dispusă să reduc sau să tai din pagini, încât tot numai la revista lui Dima socot că poate apare, fiindcă Dima mi-a promis „*oricât spațiu*” pentru această lucrare.

Îl rugasem, concomitent, pe Nicolescu, să-mi exprime aprecierea lui asupra studiului din punct de vedere științific. Problema mă interesa, fiindcă eu nu am mai lucrat niciodată așa ceva și fiindcă dânsul îmi spusese mai de mult că este dispus să mă ajute și să mă îndrume în activitatea mea.

Duminică, 4 sept., m-am trezit la Cluj cu o telegramă *urgentă*, prin care Nicolescu îmi cerea să reduc, nici mai mult, nici mai puțin decât 10 pagini din studiu, fiindcă altfel *Gazeta* nu-l acceptă, comunicându-mi că Dima este „de acord cu totul” (între timp, Dima se întorsese din Bulgaria). I-am dat imediat un telefon, comunicându-i politicoș (insist și asupra acestui lucru!) că nu pot tăia din studiu, fiindcă atunci îl lipsesc de argumentele necesare – și că prefer, oricum, să apară la revista lui Dima și nu la *Gazeta*. Atunci Nicolescu s-a răstit la mine într-un mod care m-a jignit profund, dar fără să-mi dea nicio explicație asupra supărării sale. Mai mult, când i-am

⁵ „Revista lui Dima” era *Revista de istorie și teorie literară*, publicație a Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, unde Al. Dima era redactor responsabil (1966-1973).

comunicat ce am discutat cu Pascu, în sensul celor cerute de el, a strigat la mine: „Cine îți permite D-tale să *expui* numele *meu*?” (!!!) Am închis telefonul foarte tulburată, am dat și o telegramă că în niciun caz nu accept publicarea la *Gazeta*. I-am scris și o scrisoare extrem de cuviincioasă, în care-mi exprimam nedumerirea în privința modului cum se precipită lucrurile, fără să mi se dea explicațiile necesare, tocmai mie, care *îmi expun numele*. I-am explicat încă o dată motivele care mă fac să refuz o asemenea publicare (erori de tipar, lungimea studiului – în fine, că eu nu fac polemică cu Ivașcu⁶, fiindcă *persoana lui* nu mă interesează, ci *îl apăr pe Blaga*⁷, așadar, ediția rămânând aceeași, observațiile mele vor fi legitime oricând, chiar la o apariție mai târzie). A doua zi, adică luni, 5 sept., m-am trezit cu un alt telefon, de data aceasta de la Dima, care, la început, m-a luat cu duhul blândeții, cerându-mi de data aceasta să reduc numai 5 pagini (!!) – și, la înnoitul meu refuz, a declarat, la rândul lui, că „e foarte supărat pe mine”, a ridicat tonul și a închis telefonul, fără să mă salute măcar, spunând că „a durat prea mult convorbirea asta”. Nu mi-a mai spus nimic dacă în revista lui studiul va apare sau nu. Vreau să mai spun că Nicolescu, cu o seară înainte, când a văzut că eu nu vreau să tai din studiu, mi-a spus, textual, următoarele: „E drept că eu greșesc, făcând exces de zel că te mai consult pe D-ta – Dima e mai diplomat și el spunea să operăm împreună tăieturile, fără să te mai întrebe nimic”...

Stimate Domnule Profesor, în afară de faptul că eu nu mai înțeleg chiar nimic, fiindcă zadarnic am insistat să mi se explice ce însemnează toate acestea – sânt profund mâhnită și decepționată de modul cum doi profesori ai mei, pentru care am sentimente de mare prețuire, stimă și devotament, se comportă în această chestiune cu mine! Eu nu mai țin, în condițiile actuale, la apariția studiului. Dima și Nicolescu spuneau că apariția lui mai târziu nu ar mai fi „eficientă” (*La ce? De ce nu mi se explică?*), încât nu consider că cineva ar fi obligat să publice un studiu „ineficient” și „prea lung”!

⁶ Monica Lazăr se referă la ediția Lucian Blaga, *Poezii*. Un cuvânt înainte de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1962 (prima ediție postumă din poezia lui Blaga), care a avut și ediția a II-a, fără ca pe foaia de titlu să se menționeze acest lucru: Lucian Blaga, *Poezii*. Ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1966.

⁷ Probabil studiul Monicăi Lazăr urma să deoaie anumite imixtiuni ale editorului George Ivașcu, în ediția sa din poemele lui Blaga.

Am muncit, vă rog să mă credeți, ca un câine, toată vara, când aș fi putut și eu să mă odihnesc, eram în vacanță doar și am avut un an foarte-foarte greu – numai și numai fiindcă am împărtășit indignarea lui Dima *în privința modului cum e tratat Blaga*. Dacă dânsii doresc acum să obțină, prin publicarea studiului, altceva decât apărarea sobră și serioasă a operei acestuia, și nu consideră că aș fi îndreptățită *eu*, care semnez și *îmi expun numele* – să aflu măcar în ce acțiune sânt angajată –, eu declin onoarea de a vedea studiul publicat. Eu personal nu am niciun fel de alte interese, decât pe acela strict de a apăra memoria lui Lucian Blaga! Dincolo de asta, lupta să fie dusă deschis de cei care mai au și alte necazuri și obiective! Sau, atunci, să mi se spună clar, rațional și prietenește la ce sânt invitată să-i ajut! Adică, Nicolescu nu vrea să-i fie expus numele, dar eu sânt certată și repezită că refuz, nu să-l expun pe al meu, dar să mă aflu descoperită și fără arme în fața urmărilor care ar putea interveni! Dima mai spunea că sugestia Dvs. în legătură cu fotocopiile de pe manuscrise miroase a acțiune de tribunal! Ca și când aș fi avut un alt argument de apărare împotriva vreunei contestații, care ar fi răsturnat cu un simplu bobârnac toată demonstrația mea!

Iată, așadar, că nu nepublicarea studiului meu mă doare – atâta necaz să-mi dea Dumnezeu! Mă doare, însă, *peste margini* atitudinea lui Dima, mai ales! Se poate, stimată Domnule Profesor, ca un om față de care am dat nenumărate dovezi de stimă și devotament, care este unul din cei mai buni și mai iubiți prieteni ai mei – să mă trateze astfel? Se poate considera „exces de zel” consultarea autorului, când e vorba să se taie *zece pagini* dintr-o lucrare făcută onest și cumsecade? Se poate să se strige la mine și să mi se închidă telefonul în nas, fără salut? Și toate acestea: *de ce?* De ce nu mi se explică la ce servea publicarea *rapidă* și *oricum* a studiului? La ce se cuvenea să-mi expun *eu* numele, fără să știu, atunci când un om cu mult mai mare autoritate și suprafață socială și științifică nu vrea să-l expună pe *al său*? Ce procedeu este acesta și cum îl aplică *în cazul meu* doi oameni, care erau *prieteni* mei?

Am înregistrat o asemenea decepție și durere sufletească, încât, fără exagerare, nu mai dorm de vreo două nopți și mă simt ca pe altă lume!

Pe scurt, Domnule Profesor: eu aș fi acceptat, poate, să ader la o acțiune de nu știu ce fel, **dacă** mi s-ar fi *explicat logic* despre ce e vorba și *aș fi fost tratată omenește!* Dacă cineva are atâta nevoie de studiul meu, încât în

două zile consecutiv se fac asemenea presiuni asupra mea, atunci am dreptul eu, care am lucrat, care semnez, care nu ezit să mă „expun” – fiindcă, de aș fi ezitat, *nu aș fi lucrat studiul din bun început!*, să primesc minime și omenești explicații, am dreptul să mă apăr cu singura armă pe care o am eu, biată profesoară din Baia-Mare: temeinicia și rigurozitatea observațiilor, o argumentare solidă și fără fisuri! Am dreptul să nu se considere „exces de zel” de a fi consultată asupra întrebuirii și modului de apariție a studiului *meu!* Veți spune că aceste explicații nu mi se puteau da la telefon. Dar au trecut vreo cinci zile, în care mi se putea scrie, a venit și scrisoarea lui Nicolescu, în care, în afară de „urgent” și „necesar”, nu am aflat nicio silabă în plus! Mi s-ar fi putut scrie chiar în ultimele zile în locul telegramei, mi s-ar fi putut scrie și de luni până acum. În fine, erau modalități numeroase pentru a se ocoli această procedare. Dima și Nicolescu au înlocuit toate acestea printr-un mod neconvenabil de discuție, prin supărări, răsteli etc. Eu nu pierd nicio clipă din vedere distanța și diferența dintre mine și dânșii. Dar demnitate și sensibilitate poate avea până și o furnică! Și pe munca mea e cam bizar să fiu tot eu aceea care suportă reproșuri și admonestări!

Sânt, repet, extrem de îndurerată, omenește îndurerată! Asta este răsplata pentru toată afecțiunea și stima și căldura pe care le dovedesc de trei ani încoace față de Dima? Așa se cuvine să se poarte cineva cu mine? Iată, aproape mă obsedează această chestiune și nu țin minte să mă fi durut ceva mai mult vreodată în viață. Dacă un dușman se poartă rău cu mine, nici nu-mi pasă – dar, *un prieten?*

Am regretat extrem de mult că nu erați în Cluj. Vă scriu toate acestea pur și simplu fiindcă nu mai pot îndura! Și vă autorizez să le comunicați lui Dima sub ce formă veți dori. V-aș ruga chiar să-i spuneți că a făcut în cazul meu o foarte mare greșală: când știi că un om îți este devotat, atunci parcă s-ar cuveni să ai mai multă prevenire față de el, nu să-l tratezi în modul acesta. Auziți, să închidă telefonul fără un cuvânt de salut! Dar ce-am făcut eu, Domnule Profesor, m-am purtat necuviincios, am fost necrescută, l-am atacat – ce-am făcut din toate astea? *Oricât l-am rugat să-mi explice despre ce este vorba, a ocolit și a refuzat.* Aproape că s-ar fi părut că împotriva lui am scris studiul, zău așa!

Nu mai știu ce să vă spun. Închei așa-zisa vacanță din anul acesta profund afectată și cu un bilanț moral despre care mai bine să nu mai vorbim. Dima zicea că „toată lumea mă va lăuda pentru studiu”! Cât de puțin mă cunoaște, vai! Eu nu mă „lustruiesc” la umbra numelui lui Blaga și nu am scris pentru a fi lăudată, pentru a se spune, vezi Doamne, cât de „deșteaptă” sânt eu! Subliniez că mie nu mi-e frică de Ivașcu, nici cât negru subt unghie! Dar, încă o dată, de ce, pentru numele lui Dumnezeu, nu mi s-a explicat despre ce este vorba? În orice caz, trebuie să fie ceva foarte grav, de vreme ce altcineva nu vrea să se „expună”, dar ar fi gata să mă silească pe mine să mă expun!... *În ce scop, în folosul cui? În ce fel de folos?* Și, dacă nu vreau, atunci ridicări de ton, răsteli etc., etc.

Văd că trebuie să închei, fiindcă am ajuns să mă repet îngrozitor. Vă spuneam doar că mă obsedează, pur și simplu, toate astea. Și mă obsedează fiindcă mă doare îngrozitor, îngrozitor – nici nu pot să spun cât de tare! Tot aștept să vină vreo scrisoare, în care lucrurile să mi se explice, în fine, și în care să se încerce, măcar, o alinare a lucrurilor. Credeți că mai vine? Credeți? Eu tot sper, dar am și serioase îndoieli. Cred, mai degrabă, că socotelile cu mine sânt încheiate și că am izbutit, *fără vină*, să-mi mai câștig doi inamici, care nu mă vor mai ierta niciodată. Asta, cel puțin, să-mi fie învățătură de minte!

Știu că sânteti bun prieten cu Dima. Mai știu despre pactul în care mi-ați făcut onoarea de a mă include și pe mine. Dar cred, stimate Domnule Profesor, că pe tovarășul dintr-o asemenea înțelegere se cuvine să-l tratezi omeneste, să-i explici și să-l ții la curent cu acțiunile în care vrei să-l angajezi.

Aș dori foarte mult ca măcar Dvs. să-mi răspundeți și să-mi comunicați sincer ce credeți despre toate astea. Dar foarte sincer. Și lui Dima, repet, vă autorizez să-i spuneți că m-a mâhnit peste măsură, că mi-a oferit un necaz de care tot numai el, dacă mai are vreo înțelegere pentru mine, m-ar putea scăpa.

Multe salutări Doamnei, pentru Dvs. numai stimă și sinceră considerație, a Dvs.,

Monica

P.S. Rămân aici până în 17 sept., apoi plec direct la Sinaia. Mă întorc la 1 oct. La Cluj nici nu pot să prevăd acum când voi mai veni. Vă rog mult să-mi scrieți, umblu ca amețită de atâta supărare.

**6. „Dvs., care sânteți atât de bun și de înțelegător cu mine,
luați toată scrisoarea mea ca atare”**

9 sept. 1966

Mult stimată Doamnă Profesor,

Mă grăbesc să vă scriu din nou, sperând că scrisoarea de acum vreo trei zile nu a avut încă niciun efect practic, dincolo de acela că ați aflat și Dvs. prin ce „furtuni” am trecut noi, cei rămași pe la vetrele părintești.

După cum spuneam și în acea scrisoare, lungă și foarte învolburată, sentimentul principal care m-a stăpânit, mai bine zis, m-a amețit în zilele acestea a fost o profundă și dureroasă decepție. Literalmente, problema ajunsese să mă obsedeze și am așteptat mereu un semn de viață, un telefon, o telegramă, câteva rânduri, în fine, de la Iași, care să mă împace. Aceste rânduri nu au sosit – dar au cedat nervii mei, încât în seara aceasta am chemat eu Iașii la telefon. Am avut șansa să-l găesc pe Dima la Casa Universității și am vorbit cu el vreo zece minute. A fost de data aceasta nespus de blând, fără a da prea clare explicații, a cam retractat totul și și-a mărturisit regretul că ne-am certat. Pentru mine atâta ajunge – nu doream nici să-și ceară scuze în chip formal, fiindcă eu nu doresc să pun pe prietenii mei în situații delicate față de mine, așa precum în toată chestiunea cel mai mult și mai mult mă interesa pur și simplu relațiile dintre mine și el, dintre mine și Nicolescu, și mult mai puțin ce se mai întâmplă sau nu cu studiul meu.

În aceste condiții, așa cum vă rugam în scrisoarea anterioară să-i povestiți totul, vin acum să vă rog în chipul cel mai insistent să *nu-i mai spuneți nimic!* Ar fi posibil ca acum să se supere că am povestit și m-am plâns... Recunosc cu dragă inimă că gestul meu a semănat foarte bine cu fuga copilului la mama, ca să-i spună cu șapte rânduri de lacrimi că l-au exclus din joc copiii vecinului. Dvs., care sânteți atât de bun și de înțelegător cu mine,

luați toată scrisoarea mea ca atare și, vă rog încă o dată, judecați-mă dacă o merit, dar nu-i mai dați curs!... Repet, pentru mine mai dureros a fost că a trebuit să constat că o prietenie de trei ani cu Dima primește fără voia mea un epilog atât de brutal! De vreme ce lucrurile par a se fi aranjat, nu mai am nici cea mai mică dorință ca lucrurile să se complice din nou, cred că mă înțelegeți! În special am impresia că ar fi foarte-foarte grav dacă Dima ar afla că Nicolescu mi-a făcut declarația respectivă cu „excesul de zel” și cu „diplomația” lui Dima, fiindcă atunci, abia, cei doi prieteni s-ar supăra pe mine că-i învrăjbesc – vai de capul meu, în care s-au spart toate oalele!...

În astă seară le mai scriu încă o dată la amândoi, ca să aplanez lucrurile, de va fi posibil, definitiv. Vă voi ține la curent cu mersul treburilor. Și vă rog încă o dată să fiți atât de bun și să-mi scrieți foarte sincer ce credeți de toată povestea.

Rămân aici, după cum vă mai anunțam, până în 17 sept. Dima mi-a spus că s-ar putea să vină și el la Sinaia pe o zi-două, în orice caz mi-am dat întâlnire cu el la București, pentru 30 sept. Eu voi fi în Buc[urești] și în 1 oct., până seara. Acolo sau la Sinaia nu m-aș putea întâlni și cu Dvs.? Doamne, cât aș dori! Dima pleacă din Iași prin 18 sept.

Multe și respectuoase salutări minunatei Dvs. Doamne, și multe mulțumiri, multă admirație și stimă pentru Dvs., de la a Dvs.,

Monica

***7. „Niciodată n-aș ajunge să vă mulțumesc pentru prietenia,
bunătatea și înțelegerea ce ați manifestat pentru mine”***

13 sept. 1966

Mult stimată și iubite Domnule Profesor,

Scrisoarea Dvs., sosită cu mare promptitudine și scrisă cu atâta căldură și înțelegere, a turnat balsam pe rănilor mele sufletești. Fiindcă, oricât m-am bucurat de telefonul cu Dima, a doua zi deprimarea a început din nou (mai bine zis, a continuat...). M-am mai trezit și cu o scrisoare extrem de sarcastică de la Nicolescu, în semn de „punct” definitiv al relațiilor de până

acum. La asta n-am mai răspuns. Mai întâi, că mi se pare abia unul din actele unei destul de triste comedii – al doilea, că nu întotdeauna cel care are, aparent, ultimul cuvânt, are și dreptate. Cred că, în situația actuală, eu se cuvine să-mi păstrez singurul avantaj pe care îl am: acela de a fi fost și de a fi rămas politicoasă și delicată. Repet, însă, și am impresia că nu voi osteni să fac asta, că mă doare înfinit decepția ce am avut, regret nespuse prietenii în care personal investisem atâtea sentimente curate, atâtea încredere, regret pe oamenii pe care i-am iubit și pe care aș da totul ca să-i pot iubi din nou! În fond, nu aș dori altceva decât ca norii să se risipească, să mă conving pe mine însămi că nu a fost *nimic* (ceea ce știu bine că este o utopie...) și să continui să mă gândesc cald și devotat la prietenii mei. Nu urmăresc și nu am urmărit niciodată să obțin vreun interes meschin, vreun avantaj nemeritat, și spun acum că aș fi preferat de o mie de ori să nu fiu, mă rog, publicist, dar să-mi fi putut menține și intensifica prietenia și căldura față de prietenii mei. Ardelean ca și mine, veți înțelege, desigur, că dintre toate valorile de pe fața pământului tot *omenia* îmi este cea mai scumpă (iată, între altele, de ce îl iubesc atât pe Pavel Dan, marele artist al omeniei...).

Că doriți să faceți investigațiile despre care vorbiți, este minunat! Eu chiar speram că, prin șederea la Sinaia și prin călătoria la București, voi afla eu însămi unele lucruri, dar, firește, ajutorul Dvs. este cel mai potrivit. Vă rog, așadar, să încercați a afla cât de multe și, firește, să-mi comunicați apoi „cum stăm”!...

Aș mai avea de adăugat că, față de scrisoarea lui Nicolescu, care insinuează *bel et bien*⁸ că eu n-aș avea curajul de a scrie în apărarea lui Blaga (! – eu, care sânt, de bine de rău și până una alta, autoarea studiului), doresc acum nespuse de mult ca Dima să-l publice. Dvs. știți foarte bine că nicio clipă nu mi-a fost teamă de... editor, dar se vede că modul cum pun eu problema, chiar dacă, nu mă îndoiesc, a fost foarte bine *înțeles* de Dima și de Nicolescu, pare acum, în interpretarea pe care i-o dă mai ales Nicolescu față de mine, cu totul altul decât cel real. Nu știu dacă ați înțeles ceva din fraza asta, că eu, recitind-o, nu mai înțeleg nimic... În fine, ne vom întâlni și vom vorbi... o, Doamne, cum abia aștept!...

⁸ *bel et bien* (fr.) – cu adevărat.

Acum despre altele: eu voi locui la Sinaia la Peleş, am primit zilele acestea de la Fondul Literar biletul de cazare (Cum adică, nu m-am lăudat destul cu amănuntul acesta față de Dvs.?). Acolo mă găsiți, așadar, între 18 și 30 sept. În 30 dim. plec la București și revin aici pe ziua de 2 oct. Trebuie să vă anunț – se vede că asta mi-a scăpat – că la telefon Dima m-a anunțat că ar veni și el după sesiunea Academiei acolo, „numai ca să mă vadă...” (Ce ziceți la asta? Altminteri ne-am dat întâlnire la București, dacă el nu va putea veni, totuși.) Dacă și Nicolescu vine la Sinaia și dacă veniți și Dvs. (ceea ce aș dori cel mai mult), atunci va fi un fel de adunare a statelor generale și un tablou dintre cele mai frumoase...

Altceva: corespondența mea cu Sfatul Popular din Brașov pe chestiunea plăcii comemorative de la Blaj⁹ se continuă în termenii cei mai cordiali. Festivitatea e fixată pentru primăvară, înainte de încheierea cursurilor școlare (așa am rugat eu, ca să fie totul cu cât mai multă „pompă”). Mi-am permis să anunț și prezența Dvs. la festivitate și am sugerat celor din Brașov ca, în cazul când veniți (punct asupra căruia eu insist deosebit!), să se renunțe la cuvântarea mea și să fiți solicitat Dvs., care sânteți „concâmpian”¹⁰ și l-ați cunoscut pe autor, să vorbiți acolo, la sărbătorire. V-aș ruga să nu mă refuzați, e mult mai bine și mai frumos așa!...

De la Sinaia mă voi rezezi, poate, pe câteva ore până la Brașov, ca să vorbesc personal cu oamenii, să văd în ce stadiu se află lucrurile și cum au decis în cele din urmă să facă totul. Aș dori foarte mult ca prilejul acesta să devină unul de mare sărbătoare națională și sufletească! O merită Pavel Dan și o merită, prin el, cultura și literatura din mult iubita noastră Transilvanie!...

În legătură cu conferința Dvs. de aici¹¹ și de la Satu-Mare (aceasta din urmă se va aranja mai ușor decât vă închipuiți, dacă se acceptă conferința aici, în centrul de regiune¹²), mă voi interesa mâine. Din păcate, decanul meu¹³, care

⁹ Pentru detalii legate de placa omagială Pavel Dan, de la Blaj, a se vedea corespondența cu Nicolae Albu, din prezentul volum.

¹⁰ Creație lexicală a Monicăi Lazăr, sugerând că atât Liviu Rusu, cât și Pavel Dan sunt născuți în localități din Câmpia Transilvaniei (Sărmașu, respectiv Triteni).

¹¹ Adică de la Baia Mare.

¹² În vechea organizare administrativă a României comuniste, pe regiuni, Regiunea Baia Mare avea reședința la Baia Mare.

¹³ Decan al Facultății de Filologie, din cadrul Institutului Pedagogic din Baia Mare, era la data respectivă Gheorghe Pop.

aranjează de obicei aceste lucruri, este plecat de azi dimineață într-o cercetare dialectală, care va dura vreo patru-cinci zile, mi-e teamă că nu-l voi mai prinde înainte de plecare. Mâine voi merge, însă, la Sfat, unde am așa-numite „relații” și voi vorbi – știu eu cum, diplomatic. Vă voi anunța de îndată de rezultat. Motivul pentru care nu vă pot spune nici măcar în principiu care va fi rezultatul, vi-l comunic aici pe cât de scurt și de clar voi putea:

Noi am avut în primăvară la Institut (și pe socoteala Comitetului de Cultură și Artă, fiindcă nu avem fonduri ale noastre!...) o mulțime de invitați. Anumiți indivizi din forurile conducătoare, care sânt foarte loviți cu leuca în cap (scuzați!), au afirmat pe urmă – instigați de invidii mărunte și cu totul colaterale – că aceste vizite ar fi „dereglat”... procesul de învățământ, că filologii și-au „făcut de cap” (???), încât o atmosferă rece plutește acum asupra îndrăznelii noastre de a mai avea asemenea inițiative. Singura temere pe care o am și pe care v-o comunic cu toată sinceritatea este că, la o nouă propunere, s-ar găsi iarăși vreun deștept dinăștia, care va zice: „Dar iar începeți, ce v-a apucat?” (unul dinăștia a afirmat textual la Institut: „Tovarăși, ia mai lăsați doctoratul, ce v-a apucat să vă rezeziți așa să faceți doctorat? Mai bine puneți mâna pe cărți și studiați!” ... Ce să mai zici la așa ceva?..)

Vă rog foarte mult, totuși, să nu vă lăsați „intimidat” de ceea ce v-am comunicat aici, se poate foarte bine (și cu cât meditez mai mult, mi se pare că așa este) ca eu să văd fantome ziua în amiaza mare, iar rezultatul să fie mâine cu totul altul (adică cel pe care-l doriți și pe care-l doresc foarte mult și eu!). În cazul unei rezolvări favorabile, aș cuteza să lansez de pe acum, personal, o invitație de mai mari proporții: vă rog să o aduceți și pe Doamna Dvs., veți fi *musafirii mei*, dacă odăița ce o am aici vi se va părea destul de comodă (este, în realitate, și va fi o plăcere pentru mine să fac totul, ca să vă simțiți cât mai bine...). Încă ceva: dacă forurile acceptă propunerea *mea* (deci: nu a Dvs.!, să fim bine înțeleși), atunci sânt și fonduri de deplasare, atât de la Cluj până aici, cât și la Satu-Mare, unde aș veni să vă însoțesc cu cea mai mare plăcere. Pentru studenții noștri ar fi de maxim interes să le țineți lecția cu comparația între romantismul european și cel românesc. Eu nu mă îndoiesc, în lumina celor spuse mai sus, de aderarea decanului meu la proiect, el este un om foarte de înțeles și a fost indignat de felul cum ni s-a vorbit. Este și ferm și demn, când e convins de ceva – iar pentru asta mă însărcinez eu.

Cred că am epuizat cele ce doream să vă comunic mai urgent. Cum noi nu izbutim, însă, să ne terminăm vreodată poveștile (ce bine, Stimate Domnule Profesor!), poate că, după expedierea plicului, îmi vor mai veni în minte o mie de lucruri... Totuși, închei, ca să nu vă speriați iarăși de proporțiile acestei scrisori. Trebuie să vă fac, însă, o mărturisire: eu așa scriu scrisorile, interminabil, nu am, vorba francezului, destul timp ca să scriu mai scurt! Încât primele scrisori ce le-ați primit de la mine, mai scurte, mai rezonabile, au fost, în realitate, o rușinoasă... mistificare!... Cu melancolie mă gândesc că în toți acești trei ani din urmă Dima era foarte încântat de această „verbozitate” a mea – și, deși el însuși nu mă gratifica decât foarte rar cu câteva rânduri sau numai cu câte o foarte laconică telegramă, mă îndemna să-i scriu cât de des. Spunea că îl distrează și-i mai alungă singurătatea și necazurile. Eu l-am crezut și am fost sincer onorată de cererea lui, i-am scris mereu, iar acum... ei, să nu mai vorbim! Mai ales, că, pentru a fi deplin onestă, cam pe acest subiect ne-am „împăcat” („Dragă, îți mulțumesc pentru scrisoare, te rog să-mi mai scrii, știi bine că-mi face plăcere...” Și eu m-am executat, fiindcă mi s-a părut un moment că iar au venit zilele bune – și vor veni, nu-i așa? V-aș ruga să mă încurajați!...).

...În fine, e cazul ca „baba” să-și încheie, măcar pentru o clipă, palavrele. L-aș cita în încheiere pe Tudor Vianu, dintr-o scrisoare după care tare mai umbla ilustrul Zalis¹⁴: „În starea de suflet în care mă găsesc, cum să vă spun binele pe care mi l-a făcut mesajul Dvs., de prietenie și încredere?” Niciodată n-aș ajunge să vă mulțumesc pentru prietenia, bunătatea și înțelegerea ce ați manifestat pentru mine în această împrejurare tristă, pe care aș fi dorit din toată inima să n-o trăiesc! Ceea ce n-au înțeles, din păcate, prietenii mei, pe care-i știți, aș vrea să înțelegeți și să verificați – cu timpul – Dvs. personal: dacă am fost atât de fermă în apărarea punctului meu de vedere și atât de devotată singurei cauze care o merita (cauza lui Lucian Blaga), asta poate fi o garanție *pentru toți prietenii mei, pe care îi stimez și-i iubesc*, în această lume și în această viață atât de supusă tuturor nefericirilor și necazurilor. Eu sânt mică, știu, dar și pe Harap l-au scăpat odată din necazuri umilele furnici, dacă el le-a privit cu bunătate și nu le-a strivit cu talpa...

¹⁴ Tudor Vianu, *Correspondență*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și tabel cronologic de Henri Zalis, Editura Minerva, București, 1970.

Vă rog foarte mult să transmiteți Doamnei Dvs. – căreia eu îndrăznesc să-i exprim direct, cu ostentație, complimentul pe care-l gândesc (și pe care i l-am spus, totuși, referitor la dânsa, lui Pătruț, de la Bibliotecă, pe care am să vi-l șoptesc eu odată în deplină... discreție!...) – cele mai respectuoase salutări și urări de bine din partea mea! Și sincerele mele mulțumiri pentru gândurile bune pe care le are la adresa mea!

Aceleași bune și sincere, devotate gânduri și pentru Dvs., acum și mereu,
a Dvs.,

Monica

Dima știe că v-am expus studiul meu, după ce l-am terminat. Asta ca să nu ne încurcăm în investigații... și că l-am trimis la revista lui, și cu asta sânteti la curent. Pe scurt, numai de scrisorile de acum nu știe!

8. „Vă felicit din toată inima pentru cele două contracte cu Maiorescu!”

[Sinaia], 25. IX. 1966

Mult stimată și iubite Doamnă Profesor,

Am fost destul de decepționată că în locul Dvs. a sosit numai o scrisoare!... Iar sâmbătă seara, Dima¹⁵ mi-a telefonat că nici el nu mai vine. Așadar, trădare pe toată linia! Și nu de mine îmi pare chiar atât de rău, cât de Dvs. – fiindcă se spune pe-aici – foarte insistent – că scriitorii vor pierde Complexul, că e ultimul nostru „sezon” pe aceste meleaguri, pentru care epitetul „de basm” nu e decât un destul de palid calificativ. Eu am renăscut sufletește de când mă aflu aici și nu am decât o singură tristețe: „Fugit irreparabile tempus”...

*

Sânt nemaipomenit de curioasă ce ați aflat în chestiunea care ne interesează. Eu, aici, n-am putut afla nimic – sânt oameni foarte puțini și cu totul în afara problemei. La București nu voi sta decât o singură zi (1 oct.) și aproape *sper* că nu mă voi întâlni cu cineva care să fie la curent (Dima va fi la

¹⁵ Alexandru Dima (1905-1979) – comparatist, critic literar, teoretician, estetician.

Iași, așa mi-a spus, nu revine decât în 3 oct., iar Nicolescu¹⁶ – după ce a fost atât de sarcastic și nedrept în scris, mi se pare că v-am amintit ceva despre asta, nu cred că mi-ar oferi chiar o întâlnire plăcută!...). V-aș ruga, așadar, dacă vă mai prisosește puțin timp, să-mi scrieți pe scurt ce și cum ați aflat, dar nu aici, ci la Baia-Mare¹⁷ (str. Coșbuc 19, ap. 5) – unde mi se păstrează *cu sfințenie* corespondența, când nu sânt acasă.

*

Așa precum ați bănuțit, n-am putut face nimic în problema conferinței despre Blaga – fiindcă omul cu care trebuia să discut n-a fost de găsit, pur și simplu! Am alergat după el vreo două zile, ne-am chiar fixat niște întâlniri, dar, pe urmă, ba a avut vreo ședință, ba altceva, încât am plecat fără să fi dat ochii cu el. Decanul meu nu se întorsese nici el de pe al său „teren” dialectal. M-am gândit că cel mai bine ar fi să compun eu o scrisoare, de-aici, ca să-i lămuresc, să-i deprind cu ideea (!) și-apoi să obțin aprobarea concretă și definitivă la întoarcere. Părerea mea este că, într-adevăr, ar fi mai bine după 20 oct. Dacă intră sau nu în uzanțele lor, ca să începeți cu Satu-Mare și nu cu reședința de regiune, asta nu mai știu! Am să vă informez, însă, la timp, veți primi și invitația oficială – încât chiar pe baza acesteia veți putea discuta, apoi, direct cu Comitetul Regional pt. Cultură și Artă¹⁸. Aș vrea să mai fac doar o observație: ei vă vor plăti și diurnă și cazare, în afară de drum (asta intră în „reglement”, nu se poate ocoli), încât, dacă vreți să stați mai mult la Satu-Mare, tot ar fi mai bine, zic eu, să începeți cu Baia-Mare, ca să consumați mai întâi, una după alta, zilele „oficiale”. În orice caz, veți mai medita și-mi veți scrie, ca să știu eu cum să le pun problema.

*

Aș mai avea o foarte mare rugăminte: v-aș ruga să puneți în plicul ce-mi trimiteți, *câteva rânduri de recomandare pentru Gh. Achiței*¹⁹, *nedatate*.

¹⁶ G.C. Nicolescu (1911-1967) – critic și istoric literar, cadru didactic la Universitatea din București.

¹⁷ Între 1961 și 1970, Monica Lazăr a fost lector la Institutul Pedagogic din Baia Mare.

¹⁸ Probabil că Liviu Rusu urma să țină conferințe la Baia Mare și la Satu Mare.

¹⁹ Gheorghe Achiței (n. 1931) – eseist, estetician și teoretician; dr. în filologie la Moscova; profesor de estetică la Institutul de Arte Plastice din București, rector al acestei instituții (1970-1976); redactor la *Contemporanul*, redactor-șef la *Luceafărul* și *Amfiteatrul*; autor al mai multor volume de estetică.

Iată, anume, ce vreau să fac: onor. Ministerul ne-a modificat programa de literatură (pt. Institutele pedagogice) și a lucrat, ca de obicei, cu picioarele! Fără să mă iluzionez asupra rezultatelor, aș dori, totuși, să fac un articol de critică asupra acestei programe (obiectiv și bine cumpănit) și aș dori *foarte mult* ca *Luceafărul* să mi-l publice! Nu e vorba de nicio urgență – ci, pur și simplu, de publicarea articolului când vor găsi de cuviință. Nu voi scrie mai mult de 8-10 pag., poate nici atâta, în orice caz, pentru spațiul lor, e rezonabil (am calculat atent!). Aș vrea doar ca articolul să nu pice chiar din nori, fiindcă pe mine acolo nu mă cunoaște nimeni.

Firește, las la aprecierea Dvs. dacă îmi puteți sau nu trimite această recomandare (din toate punctele de vedere). Și promit, nici vorbă, ca printr-o onestă și serioasă strădanie, să vă onorez semnătura, în ce privește calitatea materialului. Credeți-mă că noi, care lucrăm la institute, ne înăbușim, pur și simplu, fiindcă nimeni nu ține seama de condițiile noastre, nici de obiectivele pe care le urmărim (sau *ar trebui* să le urmărim, în fond!).

Ca să vă dau numai două exemple: la anul I se făcea lit. de la origini până la 1850. Acum s-au adăogat post-pășoptiștii (Filimon, Odobescu, Hasdeu) – și, *în plus*, s-au introdus, prevăzuți cu tratare *monografică*: Vartolomeu Măzăreanu (!)²⁰, Asachi și I. Codru-Drăgușanu!... Mie, la anul II, mi s-au luat post-pășoptiștii (cei trei – total *12 ore*), dar mi s-a dat *toată* literatura până la 1918: trei curente literare, 10 scriitori și critici, [tratați] monografic, plus o sumedenie de „alți scriitori”. Ce-mi mai rămâne pentru *clasiți*? La anul III, se tratează în total vreo 65-70 de scriitori!... Spuneți dacă nu-i de înnebunit!? Și astea sânt, pasă-mi-te, celebrele rezultate ale serioasei și chibzuitei noastre consfătuiri din februarie!...

*

Vă felicit din toată inima pentru cele două contracte cu Maiorescu! Să nu faceți, cumva, să nu acceptați ediția mare! Aș cuteza să vă propun, chiar, ceva: *dacă* vi se pare foarte ostenitor și multă bătaie de cap, luați-mă ca *ajutor* la bucătăria mărunță a ediției (nu pretind o *colaborare* sub nicio formă, nici ca onorariu, nici măcar ca semnătură – și vorbesc *foarte serios*, să știți!). Am

²⁰ Vartolomei Măzăreanu (c. 1720-c. 1790) – arhimandrit (1755), a condus școala duhovnicească de la Putna, membru de onoare al Academiei Duhovnicești de la Kiev (1778); istoric, traducător din slavonă și rusă.

luat Maiorescu cu mine, aici – pot spune că de mult n-am făcut o lectură mai *minunată!* –, încât aş face totul cu nespūsă râvnă, din *pur entuziasm intelectual!* Iarăşi aş dori să nu luaţi această propunere ca o vârare ostentativă unde nu-mi fierbe oala, ci exact cu intenţia curată cu care o fac!...

Cu *regrete* de-a nu o putea vedea pe Doamna la Baia-Mare, îi doresc odihnă plăcută şi refacere totală! Pentru Dvs., aceeaşi afectuoasă stimă şi adâncă preţuire dintotdeauna.

Monica

[P.S.] Drum bun şi mare succes în Germania!

9. „Vă rog, în fine, să-i mai spuneţi că e aşteptat cu multă nerăbdare şi că eu personal mă bucur foarte mult că îl voi vedea în curând!”

8 oct. 1966

Mult stimată şi iubită Doamnă Rusu,

Fiindcă Dl Profesor e plecat – cine ştie prin ce locuri frumoase se plimbă acum! – şi fiindcă, după cum este şi firesc, Dvs. citiţi în comun scrisorile, cred că îmi pot permite plăcerea de a mă adresa de data aceasta Dvs. personal.

Trebuie, anume, să vă anunţ că de aci a plecat invitaţia oficială pentru Dl Profesor, în legătură cu vizita dânsului la Baia-Mare şi Satu-Mare, aşa după cum a dorit! Invitaţia a mers la comisia clujeană a Comitetului de Artă şi Cultură din Cluj, care se ocupă cu aceste lucruri. Aceia de acolo vor lua legătura cu dânsul. S-a acceptat o perioadă între 18 şi 26 oct., urmează ca dânsul să anunţe aci data precisă, când doreşte să sosească. Tot oficial va porni peste câteva zile şi invitaţia Institutului²¹, pentru lecţia în faţa studenţilor noştri. Cred că am izbutit să aranjez lucrurile aşa cum a dorit Dl Profesor şi că va fi mulţumit. Trebuie să mai anunţ şi faptul că s-a acceptat, de asemenea, ca vizita în regiune să înceapă cu Satu-Mare, iar conferinţa să fie rostită acolo sâmbăta. Urmează numai cum spuneam, ca dânsul să anunţe data exactă. Şi cei de la

²¹ Institutul Pedagogic de 3 ani din Baia Mare, unde Monica Lazar era lector.

comitet de aci sânt bucuroși ca legătura să fie ținută și prin mine; m-au rugat, de altfel, să merg personal să-l întâmpin la Satu-Mare, ceea ce îmi face – mai trebuie s-o spun? – o foarte mare plăcere! Voi căuta, de altfel, – astă vă promit Dvs. personal – să am toată grija de dânsul, cât timp se va afla pe meleagurile noastre, ca să fiți Dvs. liniștită că îi va merge bine! Vă rog foarte mult să-l mai anunțați că telefonul meu de aici este 3021 (trebuie notat cu grijă, fiindcă e secret și telefoanele de aici nu-l informează!), încât, pentru mai multă operativitate, poate să-mi comunice și telefonic, de preferință seara, ce a decis în privința sosirii. Vă rog, în fine, să-i mai spuneți că e așteptat cu multă nerăbdare și că eu personal mă bucur foarte mult că îl voi vedea în curând!

Acum îmi vine în minte că Dvs. poate nici nu sânteți în Cluj pe când sosește această scrisoare a mea. În fine, o va citit atunci Dl Profesor, iar Dvs. o veți vedea când vă veți întoarce din vilegiatură. Sper că vă veți fi odihnit bine și că veți fi refăcută după odihnă și după cura de la Govora. Trebuie să mai repet că regret enorm că Dvs. nu îl însoțiți pe Dl Profesor încoace, ar fi fost atunci chiar o sărbătoare pentru mine! (asta rămâne secretul meu și al Dvs., să nu se simtă Dl Profesor... neglijat!).

Vă îmbrățișez cu multă stimă și afecțiune și vă doresc numai lucruri frumoase și bune,

a Dvs.,

/ss/ Monica

***10. „Mă tem grozav de greșelile de tipar,
care, desigur, vor mișuna în text”***

16 oct. 1966

Mult stimat și iubite Domnule Profesor,

Înainte de orice – bine ați venit acasă!

Aseară nu am mai dat încă o dată telefon, fiindcă ni s-a încurcat programul: Dvs. ați fost ocupat în decursul după-amiezii, iar eu eram invitată undeva la orele 20. Iar astăzi bănuiesc că sânteți undeva la Sonntagsausflug...

Din scrisoarea adresată Doamnei, și pe care, din fericire, intuiția Lianeii a oprit-o la Cluj, veți fi luat cunoștință că vă așteptăm cu nerăbdare,

urmând să ne comunicați, mai întâi, care este data precisă asupra căreia v-ați decis. Invitația oficială a Comitetului de Cultură de aici se află la Cluj, la autoritatea similară, care urma să ia legătura cu Dvs. Nu știu dacă a plecat la timp și invitația Institutului, pentru cursul în fața studenților, în planul nostru, însă, figurați ferm, încât vă rog să țineți seama și de asta. Dacă s-a ivit undeva vreo încurcătură în toate problemele acestea, vă rog să mă anunțați neîntârziat, ca să pot lămuri urgent lucrurile! În numele Comitetului de aici, meine Wenigkeit²² urmează să vă întâmpine la Satu-Mare, încât și din acest motiv ar fi foarte bine dacă aș ști totul în amănunt și din timp.

Repet numărul meu de telefon – 3021 –, dacă socotiți că în acest mod îmi puteți anunța totul mai ușor și mai la vreme. Dacă nu, aștept o scrisoare de la Dvs. Sânt acasă de obicei seara, după orele 21.

Ceea ce aș fi vrut să vă mai comunic este o veste pe care, probabil, ați și aflat-o la București: studiul meu apare, totuși, în *Gazeta*²³, integral, în numerele din 20 și 27 oct. Că apare în întregime este singura și minima mea mulțumire. Altminteri, mă tem grozav de greșelile de tipar, care, desigur, vor mișuna în text. În fine, cel care a făcut ultimele demersuri, dar fără să mă anunțe personal, ci trecându-i lui Dima sarcina de a-mi obține încuviințarea, a fost tot Nicolescu²⁴, cel care în ultima lui scrisoare, pe la mijlocul lui septembrie, mă acuza *ad litteram* de „lașitate intelectuală” și-mi contesta calitatea de „om de cultură”!... Erijându-se, firește, numai și numai în „apărător al lui Blaga”! Încât moralmente sânt profund mâhnită și nemulțumită, în continuare. I-am scris lui Dima foarte limpede, de data aceasta, ceea ce gândesc, menținând, totuși, tonul cuvenit, fără îndoială. Vă mărturisesc că am ajuns acolo încât, pur și simplu, nu mă mai interesează ce vor crede sau nu, ce atitudine vor mai lua în viitor fața de mine sau nu – și Dvs. vă pot spune cu toată liniștea că mă simt, clar, trasă pe sfoară! Așa cum îi spuneam și lui Dima, nu mai doresc altceva decât să pot uita cât mai repede și cât mai definitiv de toată povestea asta și să-mi recuceresc liniștea de care am nevoie, pentru a-mi putea vedea de treburile multe și copleșitoare de aici. În fond, am cedat, nu am fost convinsă,

²² Meine Wenigkeit – persoana mea lipsită de importanță.

²³ E vorba de *Gazeta literară*.

²⁴ Este vorba de G. C. Nicolescu (1911-1967) – critic și istoric literar, cadru didactic la Universitatea din București.

din unicul motiv că eu nu mai rezist la toată hărțuiala²⁵ asta, la care sânt supusă de o lună și jumătate și pentru că mi-am dat seama că lucrurile nu se vor potoli, dacă nu cedez astfel! Pe munca și pe calmul (nu spun curajul, fiindcă nici nu-mi pun astfel problema) cu care eu „expun numele” (îl citez, știți bine, tot pe Nicolae), tot eu am fost cea umilită, mistificată și ținută într-o tensiune psihologică insuportabilă, încât pot spune că am cucerit pe seama acestui studiu o atât de mare experiență, cât să-mi ajungă încă pentru două vieți, nu numai pentru jumătatea pe care o mai am înaintea mea!²⁶ Ieri încă eram atât de dezolată și de dezgustată, încât mi-am spus că nici nu mai vreau să mai văd oameni, ci vreau să mă retrag definitiv între cărțile mele, care singure sânt oneste și nu m-au înșelat niciodată!...

Nu știu ce veți spune Dvs. la toate astea, vom mai discuta când veți veni.

Încă o dată vă declar că vă așteptăm (și, mai ales, vă *aștept!*) cu cea mai mare nerăbdare!

Trimiteți-mi, cât de repede, vești!

Cu profundă stimă și „filială” afecțiune,

a Dvs.,

Monica

11. „Asigurarea deosebitei și permanentei mele stime și filiale afecțiuni”

9 dec. 1966

Mult stimată și iubite Doamnă Profesor,

Am primit ilustrata Dvs. de aspră dojană – și totuși caldă!... trimisă, îmi pare, dintr-o climă destul de... rece. Mă grăbesc să recunosc și să pun nasul în pământ: sânt o mizerabilă cum nu s-a mai văzut, nici nu știți Dvs. cât de mizerabilă!..., fiindcă motivul adevărat, pentru care nu v-am mai dat

²⁵ În text: *hărțuiala*.

²⁶ Când scria această scrisoare, Monica Lazăr (n. în 1933) avea 33 de ani. Nu a mai trăit încă 33 de ani, ci doar 18, murind în anul 1984.

niciun semn după călătoria de la București, a fost că... am încurcat și uitat data la care urmați să plecați din țară. În consecință, mă tem că nici comisionul ce trebuia să-l fac la Dima, în privința întâlnirii Dvs. cu dânsul, nu l-am „ausgerichtet”²⁷ așa cum s-ar fi convenit. Ce poate să facă un biet om când are a face cu un asemenea globe-trotter ca Dvs., care e azi aici, mâine în... Focșani (!) Nici nu mai știe acel biet om când și cum să vă găsească...

Iată, nici acum nu știu dacă sau când v-ați întors. Trimit scrisoarea asta, totuși, cât pot de repede, ca să încerc să spăl rușinea și păcatul de a nu fi fost anterior destul de promptă.

Sper că v-ați întors din călătorie bine dispus și sănătos – și nu prea obosit. Cum v-a plăcut Leningradul? Ați fost la Moscova, la Muzeul Pușkin, să vedeți pânzele acelea extraordinare ale lui Matisse? (Astea sânt niște întrebări menite să demonstreze că, în materie de Uniune²⁸, nu mai sânt chiar atât de ageamie cum sânt cazul Parisului și al Stuttgartului...)

Între timp – ce să vă spun că s-a mai întâmplat pe aici? În *Gazeta* și în *Tribuna* au apărut două scrisori cam obrăznicuțe ale lui Dorli²⁹, cuprinzând, în fond, o peltea care nu dovedește nimic. Din toate părțile am primit asigurări de simpatie și de succes al studiului meu, oamenii sânt indignați de răspunsurile respective. Dar chiar fără aceste manifestări exterioare, eu rămân sigură pe ce am lucrat. *Fine finarum*, așadar, nu mai răspund acestor interpelări. În schimb, scriu acum – sânt preocupată până peste cap! – despre... dracul. Da, ați citit bine. Lucrez la un articol care se va intitula, probabil: *Semnificația unui motiv de literatură fantastică: dracul*. Und wer den Teufel so emsig aufsucht, der wird ihn ja auch... finden – könnte man sagen...³⁰ A propos, Dvs. nu știți ceva material despre problema asta? Sau, ca să vă pun aceeași întrebare cu care provoc aici fel de fel de glume: nu vă pricepeți la draci? Cu acest articol, *Gazeta* vrea să dovedească că-mi acordă *credit științific*, că fac parte dintre colaboratorii ei respectați (respectiv, nu chiar prin tema articolului, ci prin existența unui material semnat de mine; în

²⁷ ausgerichtet (germ.) – aliniat.

²⁸ Se referă la Uniunea Sovietică.

²⁹ Dorli Blaga, fata lui Lucian Blaga.

³⁰ Iar cine îl caută pe Necuratul cu atâta hărnicie, îl va găsi, cum se spune. Toate cuvintele și expresiile în limba germană, din scrisorile Monicăi Lazăr, au fost traduse din germană de prof. univ. dr. habil. Delia Cristina Balaban-Bălaș.

orice caz mă amuză de pe acum malițiile posibile, de tipul: mai întâi scriu despre Ivașcu³¹, apoi despre dracu, prin urmare am intrat în plină... demonologie!...) Dvs. ce ziceți la toate astea?

La București am călătorit într-un adevărat triumf, cum bine ați prevăzut Dvs. La *Luceafărul* am fost foarte bine primită, de către toți. Achiței³² a fost nespuse de amabil, datorită și amabilei Dvs. intervenții. Articolul meu despre programă se află în redacție de vreo două săptămâni, sper că va apare în curând. Mi-ar plăcea dacă l-ați citit și dacă mi-ați spune apoi părerea Dvs. În fond, problema are un obiectiv mai general și, dacă profesorii noștri nu ar fi leneși sau neinteresați, ar mai putea interveni. În esență, am reluat cele spuse de mine la consfătuirea din februarie, dar demonstrând lucrurile acum pe un material concret. Împreună cu un coleg al meu facem săptămâna viitoare un soi de experiment (materialul e deja angajat la *Amfiteatru*), prin care revenim cu date concrete în sprijinul aceleiași idei: necesitatea de a simplifica programa, spre a reduce supraîncărcarea studenților – ergo spre a înlesni *formarea lor* și nu a continua simpla informare.

În rest, nu mai am informații despre cele câteva lucruri care ne-ar interesa deopotrivă. Respectiv, nu mai știu, de pildă, ce face Dima³³. În schimb, am aflat, de va fi adevărat, că Ivașcu iar a fost respins de la profesorat. Să fie drept asta?

În seara asta merg la teatru, la *Escu* de T. Mușatescu, lăsându-l deocamdată pe... dracul la o parte. Voi face o cronică la... *Cronica* (Doamne, Doamne, ce ne mai facem cu jocurile astea de cuvinte?). A apărut volumul de poezii al lui Radu Stanca, e foarte frumos, dar cam subțirel și are un tiraj revoltător de mic³⁴. A mai apărut și *Doctor Faustus*³⁵, ceea ce ar trebui să fie socotit un eveniment. Și cu asta v-am spus chiar tot, zău!

³¹ Un vechi proiect al Monicăi Lazăr, de a comenta ediția lui George Ivașcu: Lucian Blaga, *Poezii*. Ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1966.

³² Gheorghe Achiței (n. 1931) – estetician, eseist, teoretician literar. Între 1966-1968 a fost redactor-șef adjunct al revistei *Luceafărul*.

³³ Alexandru Dima.

³⁴ Radu Stanca, *Versuri*, Editura pentru Literatură, București, 1966, 184 pagini.

³⁵ Thomas Mann, *Doctor Faustus: viața compozitorului german Adrian Leverkühn, povestită de un prieten. Cum am scris „Doctor Faustus”: romanul unui roman*. În românește de Eugen Barbu și Ion Deleanu. Prefață de Ion Ianoși, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966.

Aș dori să am cât de curând vești de la Dvs. De Anul Nou sper să fiu la Cluj și atunci vă voi căuta, negreșit. Dar până atunci îmi mai scrieți, nu-i așa? Respectuoase salutări de la decanul și de la colegii mei.

Cele mai calde și delicate gânduri pentru Doamna – iar pentru Dvs., asigurarea deosebitei și permanentei mele stime și filiale afecțiuni, a Dvs.,

/ss/ Monica

12. „Vă rog, din adâncul inimii, să nu-mi refuzați prietenia Dvs., de care sânt atât de mândră și care e una din puținele mele bucurii adevărate și mari!”

4 aprilie 1967

Mult stimată Domnule Profesor,

Am primit acum un telefon de acasă, cu vestea solitudinii și bunăvoinței emoționante ce-mi purtați. Regret din toată inima că vă voi produce o surpriză, aproape de neînțeles, momentan, pentru Dvs., – și mi-e rușine că nu am avut curajul (da, nu am avut curajul!) de a nu amâna această scrisoare, ci de a vă pune imediat în cunoștință de cauză, încă de acum aproape zece zile, cred.

Iubite Domnule Profesor, m-am retras din concurs. Am meditat asupra acestei probleme zile și nopți, dar nu am putut face altfel. Efectiv, a mă angaja acum la catedra Dvs. ar însemna o recalificare, de care nu mă simt în stare în acest an. Trebuie să vă comunic niște lucruri mai puțin vesele: am o asemenea stare de surmenaj, încât nici cursul meu obișnuit nu-l mai pot susține. La ora când vă scriu mă aflu într-un concediu medical, sub îngrijirea a doi medici, care sânt extrem de îngrijorați de starea gravă în care am ajuns la ei. Fiindcă mi-am tot zis, cu extremă naivitate, că voi putea birui singură această stare de lucruri, până când ea a fost mai tare decât mine! Am făcut exact ca proasta din sat, am mers la doctor când lucrurile au ajuns la culme, când e nevoie de tratamente drastice și când șansele de vindecare au scăzut, proporțional, enorm, față de cele pe care le-aș fi avut dacă m-aș fi îngrijit din vreme.

Încât nici nu se mai poate pune problema venirii mele la Cluj în acest an, sub niciun motiv! Mi-am retras actele, vreau să rămân aici, vreau să mă fac bine și să am, apoi, cel puțin un an răgazul de a munci mai puțin. Respectiv, având, totuși, de bine de rău, pus la punct cursul de aici, să nu mai trebuiască să lucrez 10-12 ore pe zi, cum fac de șapte ani încoace, fără să fi avut măcar o zi de vacanță în tot acest timp (fiindcă vacanțele mele de la Cluj au însemnat mereu și mereu bibliotecă... și așa mai departe!...).

Sânt sigură că v-am decepționat amarnic, sânt gata să cer toate scuzele cuvenite. Sânt sigură, apoi, că această scrisoare în sine are un aspect mizerabil, dar credeți-mă că nu sânt capabilă la ora actuală să încheg niciun gând ca lumea. Vă rog din toată inima să mă iertați, a căzut totul peste capul meu așa, ca un trăznet. Vă rog foarte mult să nu vă pierdeți total încrederea în mine! Vă voi scrie din nou, de îndată ce lucrurile vor reveni cât de cât la normal. Și vă rog, din adâncul inimii, să nu-mi refuzați prietenia Dvs., de care sânt atât de mândră și care e una din puținele mele bucurii adevărate și mari!

Vă doresc, stimate și scumpe Domnule Profesor, spor la muncă și numai bine! Vă rog încă o dată să mă înțelegeți și să mă iertați pentru încurcătura asta în care v-am amestecat cu deplină inconștiență, îmi dau seama acum – și, totuși, de se poate, de se mai poate, să nu mă uitați, să credeți în devotamentul și admirația afectuoasă sinceră, ce vă păstrează, mereu,

a Dvs.,

/ss/ Monica

13. „Să puneți, filosofic, ivirea acestor imposibile încurcături pe seama simplei prostii omenești”

20 octombrie 1967

Mult stimate Domnule Profesor,

Mă grăbesc să vă scriu de îndată ce mi-am cules toate informațiile – cerându-vă încă o dată scuze pentru involuntara mea întârziere.

Între timp, s-a petrecut aici o seamă de lucruri peste care personal trec destul de ușor, dar care se răsfrâng, din păcate, direct, asupra venirii Dvs.

Anume, în săptămâna în care eu n-am mai ieșit din casă și n-am mai avut vești (trebuie să vă spun că încă nici acum nu sânt pe deplin restabilită, dar...), „postul” meu de la Universitatea Populară a fost oferit altcuiva. Se pare că a fi director adjunct acolo încântă, ca titlu, pe unii și pe alții – iar cei care împart responsabilitățile culturale vor fi vrut să facă dreptate, considerând că prea multe... „titluri” se îngrămădesc pe capul subsemnatei. În fine, să le fie de bine – eu doream, în fond, să muncesc și, mai ales, să-l feresc pe actualul secretar al Universității, un băiat foarte de inimă și distins, de bețele în roate care i s-au pus tot anul trecut și i se vor pune și mai vârtos anul acesta, tocmai fiindcă pe la noi cucoană mare e invidia!... Nu mi-a izbutit, omul, sârmanul, e disperat – dar, cum spuneam, asta e, în realitate, ceva cu totul secundar.

În ce vă privește pe Dvs., conducerea a decis următoarele: veți conferenția dimineață, la festivitatea de deschidere, și nu după-amiază, așa cum programaserăm noi – și numai o jumătate de oră, fără niciun fel de introducere sau ilustrare ulterioară, legată strict de subiectul Dvs. Rațiunea este una pur organizatorică, vă asigur, fără niciun fel de alte considerente de niciun soi. Dimpotrivă,ăștia de aici, care nu înțeleg lucrurile în spiritul, ci numai în litera lor, sânt foarte măguliți că la deschidere îl au în mijlocul lor pe Dl prof. univ. dr. docent Liviu Rusu – dar nu vor să admită importanța conferinței D-sale!... Și, iarăși, nu fiindcă ar exista la careva niște rezistențe antimaioresciene, ci fiindcă nu le poate intra în capete că o conferință de acest fel trebuie să fie un act de cultură în sine! Domnește pretutindeni un formalism gol și respingător, aș zice – și-mi vine mereu în minte secretarul nostru, care-și mușcă pur și simplu degetele de ciudă și necaz!

În aceste condiții, care, după opinia mea, sânt cu totul imposibile, am negociat cu ei, în principiu, următoarele: să vă invităm altădată, când conferința s-ar ține în deplinele ei drepturi și ar fi cu adevărat o comemorare a semicentenarului Maiorescu, cu tot ce ați propus și cerut Dvs. ca introducere și completarea ei în scrisoarea Dvs. ultimă. Personal vă rog să fiți de acord cu această soluție, fiindcă altceva nu se poate face pentru ziua de 29 octombrie. A accepta, iarăși, condițiile pe care vi le-am expus, ar însemna să:

– aveți dificultăți oarecare cu Satu-Mare (unde Universitatea se deschide numai prin 4 sau 5 noiembrie);

- să trebuiască să sosiți aici dis-de-dimineată (mașină nu avem, de când cu restricțiile astea!...) cu trenul sau, atunci, să porniți direct de la gară (trenul ceva mai convenabil de la Satu-Mare sosește aici la orele 10.01) și să intrați direct în sărbătorirea care începe la orele 10 – și să vorbiți exclusiv o jumătate de oră, urmând apoi un program de cântece și dansuri populare, oferit de ceva școli de artă de aici!?

Bănuiesc că așa ceva nu v-ar conveni deloc – și nu-mi convine mie în primul rând. Încât, cu toate scuzele pe care vi le cer, deși, repet, vina nu este *a mea*, vă rog foarte mult să meditați asupra altei date, ceva mai încolo cu vreo săptămână-două, să nu fie duminica, pentru a nu vă încurca cursurile de luni de la Cluj – și atunci putem face cum e mai bine. Atunci putem face și invitația pentru Satu-Mare și putem aranja și aici o sărbătorire potrivită pentru Maiorescu, în condiții acceptabile pentru Dvs. personal.

Dacă totuși doriți negreșit să veniți acum (presupun că între timp ați primit și invitația oficială, ce vi s-a trimis, ba poate și o veste de la Comisia din Cluj), atunci mă văd silită să vă spun că nu se poate schimba absolut nimic din condițiile ce v-am expus mai sus. Cum nu-mi pot imagina că le-ați putea accepta, aș insista din nou pentru o amânare. Desigur, Dvs. veți medita și veți proceda cum credeți de cuviință. Cerându-vă încă o dată scuze și rugându-vă să puneți, filosofic, ivirea acestor imposibile încurcături pe seama simplei prostii omenești, care e nesfârșită și puternică – aștept un cuvânt cât de grabnic de la Dvs. spre a fi și eu lămurită ce trebuie sau mai pot face și spune în această problemă.

Sânt, eu însămi, atât de amărâtă și de înfuriată de toată povestea, încât mă veți ierta că nu mai am dispoziție pentru gânduri ceva mai senine, cu care să închei scrisoarea aceasta. Doar un singur lucru – o veste de altă natură: am izbutit să-l felicit pe Dima din nou cu flori, așa cum se cuvenea, de ziua lui (17 oct.), ceea ce mi-a adus din partea dânsului o destul de scurtă, dar frumoasă telegramă.

Aștept cu mare nerăbdare scrisoarea Dvs., rugându-vă să credeți în deosebita mea stimă,

/ss/ Monica

14. „Să fiți convins de stima adâncă ce vă păstrez mereu”

2 decembrie 1967

Mult stimată și iubite Domnule Profesor,

Am așteptat joi seara un telefon de la Dvs. – dar, probabil, nu ați mai avut timp să mă chemați. Decanul meu încă nu s-a întors, încât, în orice caz, pentru zilele de 3-4 decembrie nu mă puteam angaja la nimic.

Anul acesta lucrurile s-au încurcat rău de tot aici, la noi. Întâi de toate că, oricât nu veți fi Dvs. pretențios, un minim de cheltuieli tot trebuie angajat, măcar în ce privește drumul și camera de la hotel. Institutul nu dispune de niciun ban și nici n-a dispus niciodată, pentru asemenea probleme. De fiecare dată, noi încercăm să angajăm cumva Comitetul pentru Cultură, care achita acești bani pentru noi. Numai că, în ultima vreme, am avut foarte mulți invitați, mai ales lingviști, și Comitetul s-a cam săturat de noi. Asta parțial, bineînțeles, dar trebuie ținut seama că, pe de o parte, anul financiar se încheie, pe de altă parte, anul universitar abia a început și avem tot interesul să ne menținem restul de bunăvoință a Comitetului și pentru semestrul al doilea.

În al doilea rând, Universitatea Populară ține financiar tot de Comitetul pentru Cultură, nu are buget separat. Realmente, anul acesta nu există curs de literatură română, încât nici nu avem unde anume să încadrăm conferința despre Maiorescu la Universitate. Anul trecut aveam un asemenea curs și, spre deosebire de ceea ce credeți Dvs., Lucian Blaga a figurat chiar cu două lecții în planul nostru, încât una ați ținut-o Dvs., iar a doua am ținut-o eu, în mai, când se împlineau anii de la nașterea și moartea lui. Singura soluție ar fi fost să se vorbească despre Maiorescu la deschidere, când era indiferent despre ce subiect se vorbește, vreau să spun că acea conferință nu era nevoie să se încadreze exact în vreunul din cursuri (aceste cursuri sânt: Istoria patriei, Momente din istoria artelor plastice, Cultură medicală și Dicționar științific – atât). Or, la deschidere au existat o serie de condiții, despre care v-am scris atunci, și de fapt, acesta a și fost motivul pentru care m-am certat cu cei de la Comitet. Au folosit prilejul ca să pună pe altcineva director adjunct, deși lucrurile erau aranjate pentru mine, și mi-au tăiat, astfel, posibilitatea de a mai interveni în mersul lucrurilor. A fost, atunci, un „scandal” penibil, față de care, mă veți

ierta, eu personal nici nu mai vreau să am vreo legătură cu ei. Intervenii apoi și împrejurarea că, de când cu restrângerea parcului de mașini, ar fi fost imposibil să trimitem mașină după Dvs. la Satu-Mare, dar absolut imposibil. Iar Comitetul mai are și acest obicei: ne lasă să invităm pe cine dorim, dar pe urmă ne „invită” să ne descurcăm singuri, în toate privințele. Or, niciunul din noi, care v-am fi invitat, nu sântem autoritate publică, pentru a putea dispune de buget, mașină, reținere de cameră la hotel (ceea ce e din nou o foarte mare problemă!) etc. S-a întâmplat și altceva: mai aveam și alți invitați, de la București și de la Cluj; când am văzut, însă, ce se întâmplă, am revenit asupra tuturor invitațiilor, pur și simplu, fiindcă e preferabil ca oamenii să creadă că am înnebunit, decât să vină aici, să nu avem unde să-i cazăm și să nu le putem plăti deplasarea. Nu sânteti singurul în această situație, dar cea mai proastă situație e a mea, care, crezând că lucrurile se pot aranja convenabil, m-am angajat personal față de o serie de oameni, cu care sânt acum în relații extrem de penibile, de când a trebuit să le explic tuturor exact ce vă explic Dvs. acum.

Decanul meu a plecat în Italia încă în 10 noiembrie și nu s-a întors nici până astăzi, deși era vorba să revină încă de săptămâna trecută. Am impresia că este în țară, dar că-și mai aranjează diverse treburi personale pe la București, în orice caz, în Baia-Mare încă n-a sosit. El ar fi putut să aranjeze invitația pe seama Institutului, în condițiile despre care vă vorbea, dar cum nu este aici, eu nu mă puteam substitui lui, sper că mă veți înțelege.

Îmi pare foarte rău de toată povestea și nici nu știu cum să vă cer scuze, fiindcă, pe de o parte, eu v-am promis că vă vom invita, dar tot eu sânt acum în absolută imposibilitate de a da curs acestei promisiuni. Necazul e și acela că peste o lună se încheie anul comemorativ Maiorescu, și în aceste trei luni lucrurile s-au încurcat în așa mod, încât a fost imposibil să pot aranja ceva. Mi-e atât de ciudă și mă simt atât de prost, încât nu vă pot ruga altceva decât să încercați să mă înțelegeți – sânt, pur și simplu, atât de supărată pe toată povestea, mi-a produs atâția nervi toată problema asta cu Comitetul de aici, că nici nu vă pot spune cât mi-e de greu să repet (nu numai față de Dvs., repet!), la infinit, aceste explicații și scuze. Dacă aș fi știut de la început cum stau lucrurile, dacă aș fi fost mai puțin naivă și încrezătoare și entuziastă, nu m-aș fi vârat singură în asemenea încurcături, pe care acum trebuie să le rezolv singură. Și vedeți că nu le pot rezolva decât așa: comunicând oamenilor că lucrurile se

contramandea, fiindcă altceva nu pot face. Știu bine că din toată povestea eu ies cel mai prost, dar nu pot face nimic împotriva acestui lucru. La Baia-Mare domnește o mentalitate mizerabilă, pe care eu am avut naivitatea să cred că o voi putea schimba, dar realitatea mă dezmente. Mă veți înțelege sau nu, dar vă jur că nu mai am dispoziție să fie mereu considerată, nu știu cum, că invitații aceștia oficiali sânt, cumva, invitații *mei*, și să trebuiască, pe urmă, să mă milogesc pentru toate fleacurile: cameră la hotel, achitarea deplasării, afișele, sala, publicul etc., etc. – și toți să mă trateze de sus în jos, de parcă mi-ar face *mie* nu știu ce favoare personală!... Iar, pe de altă parte, față de oamenii care vin, să maschez realitatea, să mă prefac că toate merg excelent, când eu nu mai știu pe unde să scot cămașa și când la fiecare pas se ivesc fel de fel de încurcături nefaste. A fost aici Petru Comarnescu... și vă jur că mi-a ajuns până peste cap cât am avut de tras, indirect, ca să meargă toate lucrurile – ca să nu mai spun că au mers, totuși, jalnic și că tot obrazul meu a ieșit prost, bineînțeles. De fapt, vă trădez un secret, și decanului meu cam tot așa îi merg lucrurile, cât de decan o fi el, dar el le mai netezește invitând oaspeții la el acasă, la o cină etc., etc., dar eu nici asta nu pot face, fiindcă nu am locuință corespunzătoare. Plus că și decanul a avut de auzit destule, din partea tuturor, pe seama așa-zisei noastre „exagerări” în privința invitațiilor „mulți” pe care îi avem.

Am socotit că e mai bine să vă prezint lucrurile cu toată sinceritatea și să vă rog să priviți situația cu înțelegere. Oricâtă bunăvoință am avea, se ridică în fața noastră, din toate părțile, piedici de netrecut. Oricât ar fi de utile acțiunile pe care le întreprindem, există atâta rea voință, că deja ne-am saturat să ne tot batem cu toată lumea. Firește, cam tot ce v-am spus aici e confidențial, fiindcă, de s-ar afla că v-am prezentat lucrurile așa cum stau în realitate, aș avea de tras și alte consecințe. Dar prefer să vă rog să păstrați aceste lucruri pentru Dvs., decât să veniți și să fim iarăși în situația de a nu vă putea primi așa cum se cuvine și așa cum am dori, o mână de oameni, să vă primim. Situația din Satu-Mare o fi alta, eu nu știu, îi cunosc extrem de puțin, în orice caz, la noi așa stau lucrurile.

Cred că e bine, totuși, că la Satu-Mare ați putut merge și ați putut aranja și chestiunea despre care-mi spuneți, cu familia rudelor Dvs. În rest, cu tot regretul, eu cred că e mai bine să renunțăm definitiv. Și când ne vom întâlni, am să vă mai dau și alte explicații, dacă veți socoti că e necesar.

Vă doresc mult spor la muncă, vă rog să transmiteți cele mai bune salutări Doamnei și întregii familii și să fiți convins de stima adâncă ce vă păstrez mereu,

a Dvs.,

/ss/ Monica

15. „Toată treaba [...] ar fi avut pentru noi mai mult o valoare sentimentală: că lucrăm cu Dvs.!”

14 mai 1968

Mult stimat și scumpe Domnule Profesor,

Am primit exact în ziua de 2 mai scrisoarea Dvs. relativă la ediția Maiorescu – și nu v-am răspuns mai devreme, deoarece am înțeles că în aceeași zi Dvs. ați plecat în Germania. Azi am primit și ilustrata din Stuttgart, pentru care vă mulțumesc în chip deosebit (o tot studiez, pe față și pe dos...), încât îmi închipui că acum scrisoarea aceasta vă va găsi acasă.

Am înțeles foarte bine argumentele expuse de Dvs. în legătură cu noua formare a colectivului care va lucra la ediția Maiorescu și este indiscutabil că nu încapă niciun fel de supărare! De fapt, toată treaba, dacă am fi rămas eu și Ili, ar fi avut pentru noi mai mult o valoare sentimentală: că lucrăm cu Dvs.! Altminteri, erau dificultăți destule, pe care se vede că Academia le-a intuit, încât personal mi se pare că cei de acolo au perfectă dreptate. Ce pot să spun mai mult? Regret partea „sentimentală” și în rest vă doresc Dvs. personal să munciți cu mult spor și să aveți în echipa aleasă colaboratori de nădejde, cu care să aveți cât mai multe satisfacții. Și aștept cu nerăbdare să îl văd pe Maiorescu în librării, apoi în biblioteca mea, natural – într-o ediție așa cum o merită, *în fine!*

Bănuiesc că ați făcut o călătorie formidabilă, atât de formidabilă că aproape nici nu cutez să vă întreb nimic despre ea, din foarte „josnică” invidie!... Altfel sigur că sânt bucuroasă pentru Dvs. că ați făcut-o, și pentru țara noastră sânt mândră că am mai dovedit odată nemțișorilor ce fel de oameni avem! Totodată vă doresc bun venit pe meleagurile noastre, care-s dulci și ele, că-s românești... nu-i așa?

Vă rog să transmiteți frumoasei Doamne Rusu cele mai respectuoase salutări – și să nu mă uitați nici pe mine, „mizerabila” Dvs. Monica, care ține să vă asigure încă o dată de stima și prețuirea ei,

/ss/ Monica

P.S. Restitui adresa lui Graur³⁶, fiindcă bănuiesc că veți avea nevoie de ea, cel puțin pentru „arhiva” ediției, nu-i așa?

16. „Vă asigur de profunda mea stimă și afecțiune”

23 octombrie 1968

Mult stimat și iubite Domnule Profesor,

„Mizerabila” (foarte... mizerabilă, recunosc cu umilință!) vi se adresează din nou cu o foarte-foarte-foarte *fierbinte* rugămintă.

Iată despre ce este vorba:

Am nesperatul și extraordinarul prilej – nici eu nu știu cum, de fapt, printr-o simplă întâmplare, credeți-mă! – să pot concura la o bursă de cercetare oferită de Fundația Humboldt din Bad Godesberg bei Bonn! E ceva atât de nemaipomenit, încât, repet, nu-mi vine deloc să cred, mă tot pipăi să văd dacă nu cumva visez etc. – deși e limpede că formularele și instrucțiunile Fundației sânt foarte... concret pe masa mea de lucru și că, de vreo zece zile, nu fac altceva decât să-mi dactilografiez, compun, adun etc., etc. actele necesare, prevăzute acolo.

Permiteți-mi să vă dau câteva amănunte:

Am dreptul, *vorschriftsmässig*³⁷, să concurez la o bursă de „Dozent”, care presupune un an de ședere la orice universitate îmi aleg eu în Germania Federală (am ales și... visez la Tübingen, din... simpatie „tudorvianescă”³⁸, de!...), cu o bursă de (citiți, vă rog, bine!) 1600 mărci vest-germane „netto” pe lună! Mi se plătește și costul călătoriei!

³⁶ Doina Graur, la care Liviu Rusu s-a gândit pentru ediția Maiorescu. În final, Doina Graur n-a făcut parte din echipa proiectată.

³⁷ *Vorschriftsmässig* (germ.) – conform prevederilor.

³⁸ Tudor Vianu a făcut studii la Tübingen, între 1920-1923.

Acuma: este absolut evident că biruința la concursul, care este doar de acte, depinde de două lucruri: 1. planul de cercetare și solida lui motivare și 2. acele „Fachgutachten über meiner wissenschaftlichen Tätigkeit = und Fähigkeit von mindestens zwei Hochschullehrkräfte die mich kennen abgefertigt, eingehändig unterschrieben und zweifach vorgelegt”³⁹.

În ce privește primul punct, m-am străduit să compun ceva care trebuie să-i tenteze pe amicii de-acolo: planul de a face o cercetare și de a întocmi o lucrare cu următorul titlu: *J. W. Goethe und L. Blaga – ein Beitrag zur Vergleichenden Literaturgeschichte* (Alles fest und vielseitig begründet und ganz konkret verfasst!) Goethe și Lucian Blaga – O contribuție la istoria comparată a literaturii (totul argumentat serios și din mai multe perspective și redactat foarte concret) Bănuiesc (!) însă, cu „modestia” (?) care, după cum se... știe, mă... caracterizează, că lucrarea de acest fel, cu această temă, poate interesa în egală măsură și istoria literaturii române – ce ziceți Dvs.????!!

În privința celui de-al doilea punct, mă adresez, acum cred că ați și ghiciți între timp, Dvs.! Sperând că bunele și calde sentimente pe care mi le-ați dovedit în atâtea împrejurări și pentru care vă sânt și vă voi fi, cât voi trăi, profund recunoscătoare – nu se vor fi stins, chiar dacă, evident, am fost, sânt și rămân, vai! o *teribilă* „mizerabilă”!... Cealaltă referință, a doua, mi-a fost deja întocmită de Dima – și spun deja, din simplul motiv că am fost de curând la București, când încă nici nu știam dacă Fundația va fi dispusă, în general, să mă ia în seamă (abia trimisesem o scrisoare de tatonare), dar când l-am rugat, pentru orice eventualitate, fiindcă aveam prilejul să-l văd, să mi-o alcătuiască. *Gemacht, abgetippt*⁴⁰ – așteaptă doar die „eigenhändige Unterschrift”⁴¹, pe care o voi obține acum, luni, când mă călătoresc din nou la București, pentru consfătuirea Academiei despre „Metodologia în critica și istoria literară”. Dvs. vă scriu abia acum, fiindcă ar fi fost cu totul prezumțios și nepermis să vă solicit înainte de a ști ceva cât de cât sigur. Dar cum sper că vă voi întâlni (de fapt, sânt absolut sigură!) și pe Dvs. la această consfătuire, v-aș ruga din toată inima să-mi faceți un Entwurf⁴², pe care eu pe urmă am

³⁹ Referat de specialitate cu privire la activitatea mea științifică = și despre competențele mele, din partea a două cadre didactice care mă cunosc, semnate de mână, în două exemplare.

⁴⁰ *Gemacht, abgetippt* (germ.) – realizată și bătută la mașină.

⁴¹ *Eigenhändige Unterschrift* (germ.) – semnătura de mână.

⁴² *Entwurf* (germ.) – propunere (draft).

să-l transcriu foarte exact pe două foi de hârtie, pe care vă voi ruga să-mi semnați „eigenhändig” (de mână) cu anticipație. Propun această soluție oarecum ciudată, tocmai fiindcă știu foarte bine cât sânteți de supraocupat, încât nu cutez să vă angajez într-o lucrare prea complicată, care cere dactilografare etc., etc. Așa, bănuiesc că vă va fi ceva mai simplu, nu? Mă grăbesc atât de tare, fiindcă „am auzit din oameni” că tocmai în luna noiembrie se întrunește la Bad Godesberg juriul care va decide asupra cererilor primite în ultimele patru luni, fiindcă vine anul 1969 și vor, normal, să rezolve măcar parțial situația. Trebuie să vă mai spun că anual Fundația dispune de 300–330 burse, din care rezervă 100 pentru prelungiri (până la doi ani!), deci ar mai rămâne libere, anual, 200–230 burse. Nu se fac niciun fel de discriminări de naționalitate, țară, sex, politică, *disciplină* (asta mi se pare foarte important și favorabil) și singura prevedere limitativă, care apare în instrucțiuni, mă favorizează *deocamdată*: concurentul trebuie să aibă între 25 și 38 de ani. Or, eu am împlinit, la 5 oct. a.c., 35 de ani!

Cred că veți recunoaște, ca și mine, că este pur și simplu, „eine *absolut einmalige Chance*”⁴³ pentru mine și că ar trebui să fiu nebună de legat să nu „sar” imediat pe ea, măcar sub forma aceasta, de a face totul ca să prezint tot ce se cere pentru obținerea unei astfel de burse dumnezeiești (că nici nu mai știu cum să-i spun altfel!). Mai ales că, pentru mine, care am viața personală pe care o știți, care am visat de când mă știu *două* lucruri *supreme*: să pot studia în Germania și să scriu, odată, ceva despre Blaga *al nostru*, realizarea acestui plan ar însemna, fără discuție, unicul lucru pe care mi-l mai pot dori și pe care-l mai aștept în general de la viață! Asta subliniez cu toată gravitatea și cu cea mai perfectă, ultimă sinceritate *posibilă!!!* Am îndurat destule, nu-i vorbă, dar, cum nu mă știu, totuși, a fi comis nicio crimă, sper că măcar atâta mi se poate îngădui, mai ales că, vedeți, nici nu cer să plec pentru plimbare și lux, ci exclusiv pentru a putea munci cu cât mai mult randament posibil!

Acuma, dacă s-ar întâmpla, totuși, să nu veniți la București, ceea ce nu-mi prea vine să cred, sincer vorbind, v-aș ruga din toată inima să-mi expediați aici, cât se *poate* de urgent, această referință!!!! Sânt înfiorător de ocupată aici, abia am smuls și această plecare, încât este exclus ca în următoarele două-trei-cinci-zece luni (cum se zice) să mai pot veni și la Cluj.

⁴³ Eine absolut einmalige Chance (germ.) – o șansă absolut unică.

Dacă aș fi putut, vă rog să fiți convins că m-aș fi prezentat la Dvs. personal, așa cum se cuvine și n-aș fi apelat la acest mijloc nu prea, hm!, „recomandabil”, de a vă solicita o asemenea bunăvoință, de a cărei calitate și importanță sânt absolut convinsă și pătrunsă, vă rog să mă credeți!

Și-acum, dacă-mi permiteți să vă dau câteva amănunte care, probabil, v-ar fi utile pentru întocmirea referinței:

- examen de stat 1956, cu diplomă de merit
- lector la Facultatea de Filologie din 1961
- doctorat aprobat la 1 ianuarie 1967, disertație publicată 1967
- șef de catedră al Catedrei de literatură de aici, din sept. 1968
- cunosc foarte bine limba germană (și franceză), certificate de traducător din ambele limbi, din 1965

- ați putea, cred, în fine, să pomeniți că sânteti la curent cu planul meu de cercetare mai sus pomenit și să vă exprimați aprecierea personală asupra acestei intenții; precum și faptul că intenționez (și asta e *foarte serios și adevărat!*) să mă specializez în literatură comparată germană-romană. (cu aceasta sper că se va lămuri și incidentul care rămăsese, spre regretul meu infinit, nelămurit, între mine și Dvs., acela în legătură cu retragerea mea din concursul de la Cluj, de acum un an și mai bine: eu vreau, dragă Domnule Profesor (și am visat întotdeauna să-mi consacru a doua parte și ultima a carierei mele acestei preocupări, încă de când am intrat în facultate!) să fac literatură comparată, exact germană-romană, dar cum să accept, spuneți și Dvs., o sarcină didactică de literatură universală, când nu am, clar vorbind, nici cea mai slabă pregătire prealabilă în acest sens? Ce fel de curs aș fi făcut și cum m-aș fi simțit în sinea mea, oricât, nu mă îndoiesc deloc, m-ați fi ajutat Dvs.?! Eu nu pot face așa ceva, pur și simplu, încât mi s-a făcut direct groază când am încercat să examinez mai îndeaproape ce m-ar fi așteptat și la ce aș fi fost obligată să fac față în chip *măcar* onorabil!... *Dar*, dacă acum mi se prezintă *această* ocazie, lucrurile primesc o cu totul altă înfățișare: în doi ani (fiindcă e limpede că voi cere o prelungire, în vederea susținerii unui doctorat acolo, cu tema de cercetare propusă, *dacă* voi vedea că merge, că sânt capabilă s-o întocmesc *așa cum se cuvine* – vă dați doar seama la ce subiecte mari m-am zvârlit, mi se face frig în spate!...) voi fi în stare să mă pregătesc, măcar în linii mari și în problemele fundamentale, pentru o asemenea preocupare.

Mai adaugă că eu n-am făcut literatură comparată în facultate, iar când s-a reluat, eu eram deja aici, încât n-am putut profita deloc, de pildă, de cursurile Dvs. sau măcar de consultări mai apropiate cu Dvs., de ceva bibliografie mai cumsecade etc., etc. Am citit și eu, până acum, ce mi-a stat la dispoziție aici, or, vă dați seama, asta e atât de jalnic de puțin, că se poate spune că e egal cu zero! Faptul că știu, însă, bine nemțește, precum și împrejurarea că sânt deprinsă să muncesc (și am *încă* energia necesară s-o fac! – dar... până când, că, vedeți și Dvs., calendarul a început deja să mă *cam* amenințe...), sincer vorbind, cam 8-10 ore pe zi (aici și acum muncesc, de fapt, și mai mult, dar cu ce folos?...), îmi îngăduie să sper și să fiu decisă a utiliza șederea aceasta în Germania, mai precis vorbind, s-o *storc* de ultima posibilitate!

După această lungă, foarte lungă poveste – văd că am compus și pentru Dvs. o adevărată și mult mai temeinică, de fapt, „Begründung”!⁴⁴ mai trebuie să vă spun că, firește, în cazul fericit când bursa ar fi oferită, respectiv când cererea mea ar fi acceptată, mai trebuie să obțin aprobarea Ministrului nostru și a lui Roman Vlad de la C.N.C.Ș⁴⁵. (nu știu dacă se prescurtează așa, dar am încercat și eu, știți Dvs. despre ce e vorba, desigur!), dar e limpede că mă voi face, în acest caz, luntre și punte, în disprețul oricărui osteneli sau metode, ca să le obțin și pe acestea! Fiindcă, repet și accentuez: simt și știu și e clar că – *acum ori niciodată!*

În așteptarea, fie a întâlnirii cu Dvs. (was mir *am liebsten wäre*⁴⁶), fie a recomandării Dvs. scrise, expediate prin poștă, țin să vă mulțumesc din străfundul inimii mele și să vă rog să mă iertați că vă solicit din nou cu asemenea chestiuni, să vă asigur de profunda mea stimă și afecțiune (care nu-mi mai... seamănă, adică nu mai sânt... „mizerabile”, ci, dimpotrivă, de cea mai bună calitate!) și să vă doresc numai bine, sănătate, spor la muncă – cu rugămintea finală de a transmite cele mai calde și respectuoase salutări frumoasei Dne Tinca Rusu,

a Dvs.,

/ss/ Monica

⁴⁴ Begründung (germ.) – motivație.

⁴⁵ CNCS – Consiliul Național al Cercetării Științifice.

⁴⁶ Was mir am liebsten wäre (germ.) – ceea ce aș prefera de fapt.

17. „Am față de Dvs. datorii aproape de neplătit prin slabele mele puteri!”

6 noiembrie 1968

Mult stimate și iubite Domnule Profesor,

Am închis adineaori telefonul – și, spus curat, îmi vine să mor de rușine! Ce trebuie să gândiți, oare, despre mine? Este, în paranteză fie zis, exact ce am gândit duminică seara, când zăceam „frumos” în spital, cu fel de fel de injecții și alte asemenea lucruri „plăcute” în mine. Deși, în fond, aș avea această scuză, nu cred c-o pot considera și o justificare față de Dvs., fiindcă există oameni față de care eu nu-mi permit niciun fel de nepunctualitate sau altele asemenea – iar Dvs. sânteți, cu siguranță, în fruntea listei. De când ne cunoaștem și ați avut generozitatea și bunătatea deosebită de a vă purta atât de cald și de prietenos cu mine, am față de Dvs. datorii aproape de neplătit prin slabele mele puteri! Iar acum, când mă gândesc că v-ați mai luat și scrupuloasa osteneală de a mă chema chiar Dvs. la telefon, am senzația celei mai penibile impoliteți! Ce să mă fac, cum să vă rog să mă iertați? Cât și cum să mai pot miza pe bunătatea și înțelegerea Dvs.? Totuși, cu deplină sfială, vă rog din toată inima să mă scuzați și să mă credeți că, de n-ar fi intervenit incidentul acesta (care, de altfel, trebuie să vă spun, mi-a mai tras și o spaimă zdravănă, în afară de împrejurarea că singurul meu gând a fost și este încă să-i feresc pe părinții mei de vestea asta, care i-ar dispera, fără să mă poată ajuta cu nimic, în fond!) – pentru nimic altceva în lume nu mi-aș fi călcat cuvântul dat!

În fine, am impresia că n-am găsit adineaori expresia cea mai potrivită, pentru a vă explica de ce anume nu m-am referit la Dvs. în scrisoarea către Prof. Dr. Kurt Wais. Mai trebuie să spun și aici (și-mi dau seama că încep să aduc argumente pasibile de neîncredere, dar – ce să mă fac dacă *asta*, și nu alta, e realitatea?) că, de fapt, într-o primă formă, chiar cu această referință îmi începeam scrisoarea. Dar, când am stat să recitesc și să transcriu, am judecat așa: e teribil de măgulitor și, într-un fel, însemnează și a merge la sigur printr-o asemenea procedură! Dar – la ce angajez numele și prestigiul Dvs.? Poate nimeni nu va fi dispus să mă creadă, dar am un atât de

sfânt respect față de disciplina literaturii comparate, tocmai fiindcă a fost visul meu dintotdeauna (ambitiția cea mai scumpă, care s-a transformat cu timpul aproape într-un... mit!), încât, deși doresc din tot sufletul s-o practic, mă apucă o, iarăși, sfântă spaimă, aproape un clar complex de inferioritate, când mă gândesc și mă văd în această situație! Tocmai fiindcă știu (sau, poate, doar îmi imaginez că... știu?) cât e de pretențioasă, că nu suportă niciun fel de diletantism și fiindcă îmi cunosc mai bine decât oricine teribilele lacune în pregătirea de acest fel. O parte din efectele acestei stări de spirit vi le-am descris și s-au și văzut practic: retragerea din concursul de la Cluj. Încât aș mai adăoga acum că eu doresc ca nimic altceva în viață să plec în Germania, dar sânt, în realitate, atât de puțin sigură de mine în privința calității rezultatelor, încât, pur și simplu, ca un efect al acestei psihologii (poate clar deformat!), am refăcut scrisoarea, mai exact, începutul ei, zicându-mi: dacă voi rata, cum îmi arog eu dreptul acum să angajez numele și obrazul lui Liviu Rusu (și nu al altuia!) ca și carte de vizită pentru mine, ca, în acest caz, să mă fac de rușine nu numai eu, dar, *întâi de toate*, să-l fac de rușine pe dânsul?!

Pretențios la culme este deja că cer recomandăția pentru Fundația Humboldt, dar, să zicem, *acolo*, cel puțin, nu studiez, acolo se îndeplinesc numai niște formalități necesare a fi făcute într-un anumit fel, ca să nu pierd o șansă. Cu ei nu lucrez *practic*, ei nu-mi cer să fac doctoratul, nici să dau examene în fața lor. Dar cu Prof. Wais lucrurile se schimbă. Tocmai fiindcă *vă* cunoaște! E preferabil sau, oricum, mai onest ca, dacă „pic” în stima lui, să fiu numai eu cea care suportă consecințele, nu și altcineva, și, în orice caz, *nu Dvs.*! Încât am zis că, măcar pentru început, trebuie să pășesc în fața lui absolut singură. Fiți Dvs. convins că, în clipa când aș vedea că nu-i displace modul cum lucrez, primul lucru pe care am să i-l povestesc cu mândrie va fi tocmai că vă cunosc, precum și bunătatea cu care-mi acordați credit. Așa cum, dacă voi fi capabilă să-mi susțin acolo doctoratul, fiți iarăși sigur că vă pândește, în fond, o *mare* primejdie: *atunci* am să vă rog să faceți (știu eu dacă se practică la ei o asemenea procedură?) un referat, ba, mai mult, mă voi strădui să fiți prezent la susținere (da!), ca singurul reprezentant al României noastre, fiind singurul omagiu demn de stima ce vă păstrez! Așa am gândit, și nu altfel!

Vă mulțumesc, deocamdată *cu anticipație* pt. referință, cu *deosebită* stimă, a Dvs. „mizerabilă”,

/ss/ Monica

18. „Îmi dau exact seama cât, în ea, corespunde adevărului și cât (foarte mult!) se datorește exclusiv bunătății și generozității Dvs.!”

9 noiembrie 1968

Mult stimate și iubite domnule Profesor,

Acum o oră am desfăcut plicul trimis de Dvs. – și de atunci tot citesc și recitesc splendida recomandare pe care mi-ați dat-o, fără să pot realiza, vă rog să mă credeți, realitatea ei! Îmi dau exact seama cât, în ea, corespunde adevărului și cât (foarte mult!) se datorește exclusiv bunătății și generozității Dvs.! Cum să vă mulțumesc, când nu prea pot găsi cuvinte pentru asta?! Mai bine v-aș ruga să aveți încredere că voi face totul, tot ce stă în puterile mele, fără să precupețesc nimic, nicio osteneală, niciun sacrificiu, spre a justifica garanția pe care o oferiți pentru mine, creditul larg pe care mi-l acordați! În rest, aș dori să vorbească pentru mine emoția ucenicului față de profesorul lui – dar... asta cum se face? Vedeți cât sânt de încurcată?

Vă mai mulțumesc mișcată și pentru gluma duioasă în legătură cu cea de-a treia copie, glumă în care, încă o dată, recunosc tinerețea admirabilă a sufletului Dvs. și nesfârșita bunătate cu care m-ați tratat întotdeauna! Vă rog să fiți convins că, oricum, aș fi copiat pentru „arhiva” mea acest „Fachgutachten”⁴⁷, dar e, indiscutabil, cu totul altceva să îl am și cu semnătura Dvs. originală!

Având acum toate actele necesare, voi expedia nu mai târziu decât luni plicul la Bad Godesberg, urmând să trăiesc patru luni cu speranța febrilă că dorința cea mai fierbinte a vieții mele se va împlini⁴⁸. Și, iată, acum îndrăznesc (scuzați-mi impertinența de autentică „mizerabilă”!...) să vă mai rog ceva, cu inima la gură: eu i-am scris D-lui Prof. Kurt Wais, așa cum v-am relatat în scrisoarea trecută. Cuprinsă de temere că, până la urmă, Fundația va

⁴⁷ Fachgutachten (germ.) – referat de specialitate.

⁴⁸ Din păcate, această dorință a Monicăi Lazăr nu s-a împlinit, fără a cunoaște adevăratele motive.

așeza actele mele în miloasa arhivă a celor respinse, v-aș *implora*, de-a dreptul, într-o zi, când aveți o clipă liberă (dar – o aveți vreodată? că, dacă aș sta să judec după mine și clipele mele „libere”!...) și dacă cererea aceasta a mea nu vă pare inconvenabilă, să-i scrieți și Dvs. câteva rânduri, făcând o intervenție pe care eu însămi n-o pot face, oricum aș suci lucrurile: și anume aceea de a pune, eventual, o vorbă bună la Bad Godesberg pentru mine. Dânsului nu trebuie să mă lăudați la proporțiile la care o faceți în recomandare, ci doar să-i spuneți, poate, că *efectiv toată viața mea* este dedicată studiului, fără nicio altă preocupare de niciun fel, că am într-adevăr o putere de muncă mare (asta pot să spun liniștită, fără falsă modestie, nici laude exagerate) și că tot ce rog este să mi se ofere condițiile elementare necesare, spre a putea munci, enorm, oricât! Că am acest capital destul de rar la noi: cunosc foarte bine germana, pe care, de atâția ani, îl păstrez nefolosit, asemănător, cumva, cu talantul îngropat în pământ, util, până acum, doar delectărilor mele personale. Că, în aceste condiții, este, iarăși, efectiv păcat de el, când aș putea, încordându-mi forțele la maximum, cu adevărat pe măsura necesităților și înălțimii obiectului, să umplu un gol, fie chiar și numai pe o porțiune foarte-foarte mică, tot ar fi ceva! Nu am *nicio* ambiție socială sau carieristă, ci vreau doar, și aceasta din *toată* ființa, să muncesc! Atât!

Și-mi dau seama, abia acum, că nici nu știu bine în fața cui pledez aici o cauză: în fața Dvs. sau, indirect, în fața Prof. Wais. Realmente nu mai știu decât atât: că mă aflu în fața unei șanse unice și că rezolvarea ei poate însemna pentru mine sau împlinire sau înăbușire totală, frână solidă și de netrecut în calea unei devotări totale studiului și muncii. Repet, deoarece nu am nicio veleitate de felul celor amintite mai sus – îndrăznesc să spun că tot ce voi munci se va integra, în cele din urmă, conținutului ideal al culturii noastre. Pentru ea vreau să fac toate astea, nu pentru mine! Că eu, mai întâi, *ca om*, nu mi se pare deloc că aș conta, vezi Doamne, prea mult, ba chiar mi se pare că nu contez deloc, al doilea, când mă gândesc că, la fel ca oricare, nu sânt veșnică, atunci trebuie să revin la ceea ce, pentru mine, oricât ar suna de exagerat, a devenit singura religie: ce las în urma mea, la ce va fi fost folositor că am umblat pe pământ și am consumat atâta afecțiune, grijă, sacrificii, bunăvoință etc., etc. din partea tuturor celor pe care am avut fericirea să-i am, direct sau indirect, în jurul meu?! Ați spus în recomandarea Dvs. ceva care

m-a tulburat adânc: prețuirea lui Blaga pentru mine. Aș dori, pentru Dvs. personal, să restabilesc adevărul în limitele lui... adevărate: e drept, Blaga a ținut la mine, mult, prea mult, chiar, față de ceea ce plăteam eu la data când m-a cunoscut, asta spun cinstit! Dar, ceea ce prețuia el în mine, și mi-a spus-o încă de la începutul relațiilor noastre, mi-a repetat-o de foarte multe ori, sub diverse forme, era tocmai perspectiva, dacă vreți, vocația pe care el credea, era convins că a descifrat-o în mine. Vă asigur că este, la urma urmelor, motivul pentru care mă încăpățânez de ani de zile să muncesc, indiferent că trece sau nu peste puterile mele (momentan, de altfel, trece – o spun liniștită; la ultima mea întâlnire cu Unchiul meu, acesta s-a speriat și de cât sânt de slabă și de un fenomen pe care îl suport cu destulă neliniște eu însămi în ultimul timp: îndată ce obosec, adică după ce am muncit dimineața vreo patru-cinci ore (și mai trebuie să vă explic că am niște insomnii cumplite, dorm abia trei-patru ore, mă așez la masa de scris, indiferent cu ce preocupare, începând din luna iulie, la ora 5, dacă nu la ora 4 dimineața!) nu mai pot pronunța consoanele, în special pe *r* și pe *l*, e o mizerie adevărată, vă închipuiți cu ce complexe pășesc în sala de curs în zilele respective, ca să mă limitez doar la acest caz, care mi se pare cel mai important!) Dar trag, trag cu disperare, nu mă pot opri cu niciun preț, tocmai fiindcă, pe drept sau nedrept, nu mai știu – știu doar că a ajuns o adevărată *obsesie* pentru mine – *Blaga a avut încredere în mine!* Încredere, Domnule Profesor, doar atât! Și, de șapte ani, mă gândesc cu reală teamă uneori, cu spaimă, nu mai știu cum s-o numesc, deși, în fond, este o spaimă suprem stimuloare, singura stimuloare, dacă e să vorbesc absolut cinstit și sincer, cam așa: la cine să mă mai duc eu, nevrednica („mizerabila”, cum *perfect de bine spuneți Dvs.* – și acum nu mai glumesc deloc!!!!), să-i spun: „V-ați înșelat, Domnule Profesor, povara e prea grea, nu sânt pe măsura ei, luați-o de pe umerii mei”. La cine să mai merg, iubite și stimate Domnule Profesor? Unde îl mai găsesc eu pe Blaga? El a hotărât, odată, și Dumnezeu a vrut să fie pentru totdeauna, că „am talent”, că „voi munci și voi deveni un om de cultură autentic”. Că l-am cunoscut incidental, la început, ce importanță mai are, în ce măsură asta m-ar justifica că acum devin deodată lașă și le las pe toate baltă? Și, cum nu-l mai pot găsi nicăieri, ca să-mi dea dezlegarea asta, când îl voi reîntâlni, fiindcă, vedeți, *eu sânt convinsă* că mă va „aștepta” dincolo și mă va privi, doar, tăcut – așa cum ne

așteaptă și ne va privi pe toți care am fost în preajma lui, pe toți în care și-a pus o cât de mărunță speranță – atunci *ce* să-i spun? *Cum* să mor eu împăcată? Ce prăbușire, definitivă și groaznică, m-ar mai aștepta? După cum vedeți și puteți deduce, eu trăiesc, în realitate, foarte puțin cu viața și foarte mult cu moartea, în sufletul meu. Se poate chema asta spaimă metafizică, Domnule Profesor? Poate că da, poate că nu, nu mai știu nici asta. Știu doar că, de am crezut vreodată în Dumnezeu, atunci Dumnezeu are, indiscutabil, pentru mine, chipul lui Bлага! Pe mine El m-a făcut întru ale Sale, Lui și numai Lui trebuie și voi fi datoare să-i dau socoteală! Nu cred că cineva, după ce a avut *fericirea*, *norocul* de a-l cunoaște și de a se bucura, cât de cât, de atenția lui, ar putea gândi *altfel*! Nu are *dreptul* să gândească *altfel*! Celelalte, toate, cum le dă bunul Dumnezeu, adevăratul Dumnezeu, așa le ducem și le purtăm. Știți, îi văd ochii, chipul, și le văd în fiecare clipă a zilei, acest sentiment, și nu altul, mă străbate! Fără pauză! Și trebuie să vă spun că, precum un adevărat Dumnezeu, m-a ajutat enorm până acum, enorm! Prin el v-am cunoscut, de fapt, pe Dvs.! Prin el am obținut bunăvoința lui Tudor Vianu! Prin el am ajuns să-l cunosc pe Const. Noica – v-ați mira dacă v-aș povesti cum s-au petrecut aceste din urmă două lucruri și sânt convinsă că ați ajunge și Dvs. la concluzia că aici e vorba de „Vorsehung”⁴⁹, nu se poate explica *altfel*! Și, iată, pe seama operei lui aș putea să ajung acum în Germania, țara visurilor mele, de când mă știu! Ce să mai spun? Poate părea, desigur, fantastic tot ce am înșirat aici. Dar eu pot dovedi că, de câte ori m-am ocupat de el, indiferent în ce fel, mi-a mers extraordinar și că, de câte ori l-am „uitat” (vorba vine, cum să-l uit? e cu desăvârșire imposibil, v-am spus doar că îl am pretutindenii aici, pe pereți, în inimă, pretutindenii!), am fost aproape de ratare. Dar, de fiecare dată, un nou prilej, venit din senin, mai că aș zice, m-a readus la el și m-a redresat! Haideți să fim sinceri și cinstiți, Domnule Profesor: dacă nu făceam eu articolul acela din *Gazeta*, acum doi ani, care a deschis, în definitiv, măcar drumul atenției pentru *Pavel Dan*, ajungeam eu să am, cât de cât, un nume, cât de puțin cunoscut? Și de aici a început, la urma urmelor, totul, mai exact poate să pornească încă foarte-foarte mult! (am aflat la București o treabă care m-a lăsat pe drept cuvânt fără grai: răsturnând celebra și amuzanta anecdotă despre Emil Isac,

⁴⁹ Vorsehung (germ.) – Providență.

închipuiți-vă că efectiv eu pot spune că „la Paris se vorbește despre mine”, mi s-au comunicat dovezi indiscutabile; și aceasta numai pe seama faptului că am scris atunci în apărarea operei lui Blaga, *atât!* Și nu se vorbește în niscaiva mahala, ci prin asemenea cercuri, că mi se face și teamă să le numesc, atât sânt de prestigioase! Am să vă relatez eu amănunte altădată!

„Zusammenfassend”⁵⁰, cum ziceți Dvs., iată motivul real și esențial pentru care mă zbat cum mă zbat, acum, și mă voi zbate, cât voi respira, mereu! Dacă toate acestea vă vor convinge sau mișca cât de puțin, vă rog din inimă, din tot sufletul, să fiți bun, încă o dată și încă o dată, și să mă ajutați și pe mai departe, în sensul în care încercam mai sus să vă rog!

Permiteți-mi, în fine, să vă felicit încă o dată, pe Dvs. și pe Liana, pentru ziua de 9 noiembrie! (în speranța că telegrama mea, expediată foarte târziu ieri seara, după o zi istovitoare, în singura clipă când am ajuns și eu să mă „reculeg”, a ajuns la vreme la Cluj). Vă rog, ca întotdeauna, dar nu din simplă rutină convențională, ci dintr-un sentiment mereu viu și foarte sincer, să prezentați omagiile mele de stimă și afecțiune Doamnei Tinca Rusu (Frumoasa Doamnă a Dvs.!) și țin să vă asigur de nedeazămințita mea grațitudine devotată, a Dvs.,

/ss/ Monica („mizerabilissima”!!!)

⁵⁰ Zusammenfassend (germ.) – în concluzie.

Domnica Filimon-Stoicescu (1966)

1. Studiul lui Maiorescu continuă să fie una dintre preocupările dvs. cele mai vii

București, 22 iulie 1966

Stimate tovarășe profesor,

După cum desigur că o știți, în cursul lunii trecute a apărut, la Editura pentru Literatură, o antologie din *Criticele* lui Maiorescu, ediție la care am și eu partea mea de contribuție și de vină, stabilind textele.

În momentul de față, planul colecției „Biblioteca școlarului” prevede de asemenea o culegere din articolele lui Titu Maiorescu. De data aceasta, ediția urmând să se publice la noi, „acasă”, vă solicităm, prin persoana tov. Buzatu, pentru prefațarea volumului cu un studiu de cc. 30-35 de pagini asupra lui Maiorescu și a importanței lui în istoria literelor românești, la nivelul de înțelegere al elevilor din ultimele clase de liceu.

Cuprinsul lucrării, discutat în redacție, ar fi următorul: *Asupra poeziei noastre populare; Limba română în jurnalele din Austria; În contra direcției de astăzi în cultura română; Direcția nouă în poezia și proza română; Beția de cuvinte; Două rapoarte citite în Acad. Română asupra ortografiei; Neologismele; Literatura română și străinătatea; Comediile d-lui I. L. Caragiale; Poeți și critici; Eminescu și poeziile lui; Oratori, retori și limbuți; Recenziuni literare și raporturi academice (Poeziile d-lui Octavian Goga, Povestirile d-lui M. Sadoveanu, Nuvelele d-lui I. A. Brătescu-Voinești, În chestia poeziei populare).*

Intenția noastră a fost ca să strângem laolaltă articole reprezentative pentru cât mai multe din tezele maioresciene, în limita cc. 300 de pagini ale unui nr. din colecția respectivă.

După cum veți fi crezând și dvs., eu având chiar convingerea, o scădere a ediției recent apărute este omiterea studiului *O cercetare critică*

asupra poeziei române de la 1867; dat fiind însă destinația de uz școlar a culegerii de față, nu am propus studiul nici în ed. de față. Dacă totuși considerați indispensabil acest articol, putem discuta cu redacția includerea lui, integrală sau în fragmente. Vă rugăm însă să rețineți faptul că dvs. aveți latitudinea să discutați acest text, dacă considerați necesar acest lucru, în prefață, chiar dacă el nu figurează în carte.

Ne-am adresat dvs. cu această rugămintă, fiind convinși că studiul lui Maiorescu continuă să fie una dintre preocupările dvs. cele mai vii, și contând – de ce să nu o spunem? – și pe faptul că în numele vechii noastre colaborări, nu ne veți refuza. Dacă sânteți de acord, și puteți răspunde solicitării noastre, vă rog să rețineți ca dată de elaborare a studiului perioada 15 sept. – 1 oct. 1966. Cum vom avea răspunsul dvs., vă vom trimite contractul spre semnare.

Primiți domnule profesor, atât dvs. cât și familia dvs., cele mai sincere gânduri și anticipate mulțumiri

Domnica Stoicescu

2. „Poate ar fi mai bine să dedicați filosofiei un volum independent”

București, 16 oct. 1967

Stimate tovarășe profesor,

Mult pomenita scrisoare va fi din păcate tare lipsită de miez.

Am luat legătura cu tov. Jalbă¹ și a rămas ca pe joi sau vineri să mă prezint la editură, pentru o discuție efectivă de lucru – până atunci voi căuta să-mi fac o idee mai exactă despre profilul edițiilor academice din ultimii ani.

Am încercat o foarte simplă schiță a numărului de pagini privitoare la primele trei volume. Astfel, vol. I și II, împreună, ar însuma cc. 650 de pagini + 100 de pg. adnotări, variante etc., iar volumul III singur ar avea cc. 1000 de pagini, din care 250-300 pentru studiile de lingvistică și 700-750 pagini de

¹ Constantin Jalbă – redactor la Editura Minerva. A publicat volumul *Romanul lui G. Călinescu. Geneză. Modalități artistice*, care are la origine teza sa de doctorat (elaborată între anii 1967-1974), iar prima ediție a fost publicată în anul 1980.

filozofie (*Logica* are 160 pg., iar *Aforismele asupra înțelepciunii în viață* 400 pg.). Dacă veți da și textul german al unor studii maioreștiene, ca *Einiges Philosophische* sau *Die alte französische Tragödie*, poate ar fi mai bine să dedicați filozofiei un volum independent.

În ceea ce privește formularul pentru editură, C. Jalbă mi-a spus că îl puteți trimite până în jur de 20–25 oct. a.c.

După discuția cu dânsul, vă vor scrie mai amănunțit.

Toate cele cuvenite doamnelor!

Domnica Stoicescu²

3. „A sosit și clipa măgulitoare pentru mine, de a vă transmite un autograf...”

București, 31 iulie 1968

Stimate domnule profesor,

A sosit și clipa măgulitoare pentru mine, de a vă transmite un autograf³...

Încercând să răspund celor făgăduite dvs., voi începe cu adresa *Centralei Editurilor și Direcției Presei*: București, Str. Biserica Amzei nr. 5 (în atenția tov. director general D. Trancă, ori a tovarășului director I. Marinescu).

² Coeditoarea jurnalului lui Titu Maiorescu, cu care Liviu Rusu va intra ulterior în polemică, pe marginea volumului acesteia, *Tânărul Maiorescu*. Iată ediția jurnalului maioreșcian: Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*. Studiu introductiv de Liviu Rusu. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1975-1989, 9 vol. Vol. 1: noiembrie 1855-martie 1859, 1975, 752 p.; Vol. 2: martie 1859-17 iulie 1860, 1978, 487 p.; Vol. 3: 18 iulie 1860-10 iulie 1862, 1980, 548 p.; Vol. 4: 22 iulie 1862-30 iunie/12 iulie 1864, 1983, 47 p.; Vol. 5: 10/22 iulie 1864-7/19 noiembrie 1866, 1984, 599 p.; Vol. 6: 8/20 noiembrie 1966-17 aprilie 1970, 1986, 652 p.; Vol. 7: 18 aprilie 1870-28 aprilie 1872, 1987, 384 p.; Vol. 8: sfârșitul lui aprilie 1872 – sfârșitul lui aprilie 1876, 1989, 280 p.; Vol. 9: sfârșitul lui aprilie 1876 – începutul lui ianuarie 1879, 1989, 347 p.

³ Domnica Filimon-Stoicescu, *Tânărul Maiorescu*, Editura Albatros, București, 1974, lucrare despre care Liviu Rusu va scrie ulterior un articol polemic.

Am vorbit cu tov. Iova⁴, care mi-a confirmat existența „cuvântului” însoțitor la ediția a III-a a *Esteticii poeziei lirice*⁵.

La Biblioteca Academiei am găsit o traducere a romanului *Ion* de Liviu Rebreanu în limba germană, datând cu puțin înainte de 1944, sub titlul: *Die Erde, die trunken macht*, Wiener Verlagsgesellschaft. Aus dem Rumänischen übersetzt von prof. Konrad Richter – cota I 179!!!

Măine voi telefona și la Fondul Literar, iar în ziua de 9 august voi avea plăcerea de a veni pe la dvs., în cursul dimineții.

Distinse gânduri doamnei Rusu.

Domnica Stoicescu

4. „Cu câte drăcuielei pe minut mai blagosloviți Clanul Maiorescu?”

3 noiembrie 1973

Stimate domnule profesor,

În cele din urmă am reușit să vorbesc cu Tiberiu Avramescu⁶ – ei își mențin ca dată 1975, cu condiția obținerii unui tiraj de 20.000 exemplare, ceea ce e puțin probabil să se obțină la o ediție a III-a, care s-a bucurat de tiraje reprezentative până acum. Dacă nu vor obține 20.000 vor amâna în 1976.

Așa cum cunosc eu pulsul tirajelor la ora actuală, el înscriindu-se cam la 5000–10000 exemplare, ar fi poate mai bine să vă adresați Editurii Enciclopedice și chiar în luna aceasta, întrucât în 1974, decembrie, se începe schița de plan pentru 1975. Ed[itura] Enciclopedică îi va da cărții și o frumoasă prezentare grafică.

⁴ Victor Iova (1925-1999) – redactor la Editura Minerva.

⁵ Ediția a III-a a apărut fără prefață: Liviu Rusu, *Estetica poeziei lirice*. Ediția a 3-a, Editura pentru Literatură, București, 1969.

⁶ Editor cunoscut, în momentul respective lucrând la Editura Minerva.

Cu câte drăcuiele pe minut mai blagosloviți *Clanul Maiorescu*?⁷

Noi, editorii, am avut iar ore irespirabile, dar acum am reluat cu Geta⁸ și sperăm ca sfârșitul anului să fie sfârșitul contribuției noastre la vol. I al *Jurnalului*⁹.

Vă rugăm scrieți-ne câteva rânduri, de ce aveți nevoie mai întâi (textele germane ale scrisorilor sânt încă la Ruth Kisch), și când veniți la București.

Cele mai frumoase gânduri doamnelor și domnișoarelor mici.

Cu stimă,

Domnica Filimon

⁷ Aluzie la multele articole polemice, scrise de Liviu Rusu, pe marginea cărților dedicate, în acei ani, lui Titu Maiorescu.

⁸ Georgeta Rădulescu-Dulgheru, coeditoare a jurnalului maiorescian.

⁹ Volumul I al *Jurnalului* maiorescian a apărut în 1975.

Vasile Voia¹

Correspondența în limba germană a profesorului Liviu Rusu (I)

Liviu Rusu, născut la 9 noiembrie 1901, în localitatea Sărmașu (jud. Mureș), și-a însușit în condiții optime limba lui Goethe, ca elev la Liceul German Confesional din Bistrița, în deceniul al doilea al secolului 20. Germana va fi utilizată frecvent în studiile și cercetările sale, în ampla sa corespondență, îndeosebi în cea din anii șaizeci și șaptezeci ai secolului trecut.

Un lucru este de mirare, cum a reușit preotul din Sărmașu, tată a șaptesprezece copii, să-și dea băiatul, fără îndoială, înzestrat, la acest liceu, la care taxa școlară „pentru cei negermani și neluterani era într-adevăr foarte mare: 140 de coroane de aur anual, în timp ce la școala de stat era de numai 30 de coroane, cu posibilități de reducere sau chiar de scutire”? Explicația ține desigur de poziția de preot greco-catolic a tatălui și de ambiția familiei și a copilului de a studia la o astfel de școală, pentru că, menționează Liviu Rusu, „școlile germane din Transilvania se bucurau de o vază deosebită, profesoria avea pregătire din Germania și, oricum, reprezenta o cultură de talie mondială”. La fel în cazul lui Lucian Blaga.

De-a lungul întregii sale vieți și cariere, germana a reprezentat limba străină principală în conversații și în scrieri, alături, bineînțeles, de limba franceză, utilizată în pregătirea și susținerea cu brio a doctoratului la Sorbona, în 1935, și cu ocazia participărilor la congresele internaționale de literatură comparată și estetică.

Correspondența în germană se întinde de-a lungul câtorva decenii, din anii 60 și până spre sfârșitul secolului 20. Abia după reintegrarea în universitate, în anul 1961, după o pauză de zece ani, în care autoritățile

¹ Profesorul univ. dr. Vasile Voia și-a luat doctoratul la Liviu Rusu, cu teza *Mitul poetului și semnificația artei în opera lui Novalis și repercusiunile lor asupra poeziei și teoriei poetice moderne europene. Reflexele lor în literatura română*, 1976-1978.

comuniste ale vremii l-au ținut departe de învățământul superior, cum dealtfel și pe mulți colegi de generație, Liviu Rusu va participa activ, ca membru titular al Societății Internaționale „Lenau”, cu sediul la Viena, și ca membru în Comitetul de redacție al publicației Societății *Lenau-Forum*.

Corespondența din această perioadă reflectă tocmai această dublă calitate a sa. Corespondentul său principal, de fapt unicul, a fost dr. Nikolaus Britz, secretarul general al Societății și al revistei, cu care a întreținut timp de aproape un deceniu un intens schimb de scrisori. Ea a început în anul 1966, dacă nu și mai devreme, și s-a încheiat în 1974. În 1968, cu ocazia sesiunii Comitetului științific al Societății, organizat la Stockerau, fusese numit în comitetul de redacție. Principalul studiu elaborat în această perioadă a fost *Eminescu und Lenau*, inițial conferință ținută la sesiunea Societății Internaționale „Lenau”, organizată în RFG, în orașul Esslingen, la 7 oct. 1966, publicată mai târziu în germană, în *Lenau-Forum*, Jahrgang 2, Folge 3-4, 1970, tradusă și publicată în română, reprodusă de noi în volumul *Simpozion comemorativ Liviu Rusu – 100* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, p. 177–192). Este, credem, cel mai important studiu pe această temă și a făcut parte din amplul program științific al Societății Internaționale „Lenau”.

Contribuția principală a lui Liviu Rusu în cadrul activităților Societății a fost implicarea sa în organizarea și desfășurarea sesiunii de la Timișoara a Societății „Lenau”, între 14 și 17 septembrie 1969, în prezența primarului orașului Stockerau, Josef Wondrak, a președintelui de atunci al USSR, Zaharia Stancu, și a altor persoane din mai multe țări. La această întâlnire, Liviu Rusu a ținut conferința *Geist und Wesen der Rumänischen Literatur (Spiritul și esența literaturii române)*. Alți invitați au vorbit despre *Nostalgia (dorul) la Eminescu și Lenau, Lenau în România, Lenau și spiritul austriac, despre Romantismul timpuriu și Antichitatea* (Jean Livescu).

Comuna timișană Lenauheim, fostă Csátád, este locul de naștere al poetului Nikolaus Lenau (1802), unde se află și Casa memorială, devenită muzeu. Statuia scriitorului, însoțit de muză, îi reprezintă, în trei limbi, prima strofă din poemul *Ieri și azi*.

În 1848, Lenau a petrecut un timp la Oberdöbling, sanatoriul din apropierea Vienei, unde, peste 36 de ani, va fi adus și Eminescu.

Excursia și vizita la Lenauheim a constituit un moment de vârf al întâlnirii de mare succes, ca și circuitul turistic Timișoara–Sibiu–Sighișoara–Valea Prahovei, București. O modalitate de manifestare a proverbialei ospitalități românești.

Nikolaus Britz (1966)

INTERNATIONALE LENAU-GESELLSCHAFT/ DIRECȚIUNE/ 1080
VIENA, LERCHENFELDERSTRASSE 14/ Telefon 43 19 154/

Domnului profesor univ. dr. Liviu Rusu/ Str. N. Iorga 32/ Cluj/ Republica
Populară Română¹

***1. „Mă bucur să aflu că, în afara Dvs.,
va participa la sesiunea noastră și un scriitor din România”***

Viena, 19 septembrie 1966
Dr. Br/Bau/ILG²

Mult stimat domnule profesor!

Vă mulțumesc foarte mult pentru telegramă și scrisoare. V-aș rămâne îndatorat, dacă ați vrea să participați și la discuțiile Comitetului nostru științific, pe data de 6 octombrie. Trimiteți corespondența la următoarea adresă: Kulturamt der Stadt Esslingen (Serviciul de Cultură al orașului Esslingen) 73, Esslingen am Neckar, Rathaus (Primăria), BRD (RFG).

Datele solicitate le-am trimis la Bonn³, pentru prelucrarea în urgență a solicitării Dvs. cu privire la călătorie.

¹ Aceste informații se găsesc pe toate scrisorile cu antet, primite de la Nikolaus Britz, pe care nu le mai reluăm, din motive de spațiu.

² Pe majoritatea scrisorilor cu antet, bătute la mașină, era această indicație, care însemna că o copie a scrisorii trimise profesorului Liviu Rusu era destinată profesorului Nikolaus Britz și alta profesorului Gerhart Baumann, din RFG, amândoi cu funcții de conducere la Internationale Lenau-Gesellschaft (ILG).

³ Până la căderea Zidului, orașul Bonn a fost capitala Republicii Federale a Germaniei.

Mă bucur să aflu că, în afara Dvs., va participa la sesiunea⁴ noastră și un scriitor din România.

În speranța că veți avea o călătorie plăcută, vă salut din toată inima, ca foarte devotatul Dvs.,

Dr. Nikolaus Britz⁵

2. „Prima tranșă a cărților pentru Dvs. pleacă abia astăzi”

Viena, 9 ianuarie 1967

Mult stimat domnule profesor Rusu!

Primiți, vă rog, mulțumirea mea cea mai devotată, pentru amabila Dvs. scrisoare de la 1 ianuarie.

După cum mi-a comunicat secretara, prima tranșă a cărților pentru Dvs. pleacă abia astăzi. După confirmarea primirii, urmează altele, pe care noi le vom expedia pe adresa Institutului Dvs.⁶

În speranța că Noul An vă va aduce succes și sănătate, vă rog cu această ocazie să-mi trimiteți manuscrisul conferinței Dvs. de la Esslingen, ca să-l publicăm în almanahul nostru.

Cu cele mai bune salutări și complimente, rămân
al D-voastră foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

⁴ Este vorba de conferința anuală a Societății Internaționale „Lenau”, care, în 1966, a avut loc la Esslingen am Neckar, din Germania Federală, conferință la care a participat și Liviu Rusu.

⁵ Nikolaus Britz (1919-1982) – profesor universitar austriac. A fost inițiatorul, cofondatorul și secretarul general al Societății Internaționale „Lenau”, care organiza simpozioane, alternativ, în Austria, RFG, Ungaria și România. Publicațiile acestei societăți erau: *Lenau Forum* – trimestrial pentru cercetarea comparativă a literaturii (1969-1995); *Anuarul Lenau* – anuar pentru literatură comparată (1996-2004); *Almanahul Lenau* – publicație anuală, în cooperare cu centrul de cercetare și cultură a austriecilor din regiunile Dunării, Sudetă și Carpați. Profesorul Britz a fost redactor al publicației *Lenau Forum*.

⁶ După război, Liviu Rusu este, asemenea altor intelectuali de marcă, înlăturat de la catedră (1948-1961), în această perioadă lucrând ca ajutor de bibliotecar, apoi bibliotecar, la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Republicii Populare Române, alături de Lucian Blaga. Simultan, este cercetător în cadrul colectivului de istorie literară, de pe lângă Institutul de Lingvistică al Academiei RPR. Probabil că Liviu Rusu mai primea corespondență și la această adresă, nu doar la domiciliu.

3. „Așteptăm confirmarea de primire a cărților, ca să putem proceda la alte trimiteri”

Viena, la 13 martie 1967

Mult stimate domnule profesor!

Mă folosesc de ocazia de a vă adresa o invitație de participare la Grillparzer⁷ – Forum, la Burg Forchtenstein (Österreichisches Burgenland).

Forumul plătește cheltuielile de călătorie și sejurul Dvs.

La Forum va avea loc și adunarea generală a sesiunii anuale a societății noastre⁸ (a se vedea scrisoarea a doua). Prin aceasta este creată posibilitatea de a participa, fără cheltuieli, la ambele manifestații.

Vă rog să aveți bunătatea să-mi comunicați urgent dacă va fi posibil să fiți prezent la aceste întâlniri.

Cu aleasă mulțumire și salutare, rămân al

Dvs. foarte devotat

dr. Nikolaus Britz

Secretar general

P.S. Așteptăm confirmarea de primire a cărților, ca să putem proceda la alte trimiteri.

4. „Programul sesiunii are în vedere mai multe referate și discuții detaliate”

Viena, la 13 martie 1967

Mult stimate domnule profesor dr. Rusu!

Ca urmare a unor hotărâri importante, care vor fi luate de societatea noastră, Comitetul de conducere a hotărât, cu președintele Consiliului Științific, să convoace adunarea generală a sesiunii anuale pe 1967, pentru zilele de 6-8 iulie, la Burg Forchtenstein (Burgenland).

⁷ Franz Grillparzer (1791-1872) – dramaturg și poet austriac.

⁸ E vorba de Societatea Internațională „Lenau”.

Vă invităm din inimă să participați. Cheltuielile sejurului Dvs. (cazare și masă) le suportă societatea noastră.

Programul sesiunii are în vedere mai multe referate și discuții detaliate, cu privire la următoarele chestiuni:

1. Pregătirea unei bibliografii internaționale Lenau
2. Colaborarea la recenta arhivă internațională de la Stockerau, Viena
3. Înființarea unei reviste trimestriale germaniste, pentru cercetarea relațiilor reciproce între popoarele noastre
4. Coordonarea activității instituțiilor noastre cu activitatea societăților literar-științifice austriece și străine.

Programul detaliat de manifestări vă va fi comunicat la începutul lunii mai.

În speranța încrezătoare că veți putea fi salutat la Burg Forchtenstein, vă rog ca, până la data de 10 aprilie, să ne dați de știre cu privire la posibilitatea participării Dvs.

Cu deosebită stimă rămân
al Dvs. devotat,

dr. Nikolaus Britz

5. „Mă bucur să aflu că veți participa la sesiunea societății noastre”

Viena, 5 aprilie 1967

Mult stimată Doamnă Profesor!

Mulțumim din inimă pentru telegrama Dvs. Mă bucur să aflu că veți participa la sesiunea societății noastre. În speranța că nu va apărea nimic între timp, în ceea ce vă privește, v-am rezervat cazarea.

Vă rog să mă țineți la curent în continuare.

Cât privește programul științific de lucru, care vă va fi trimis la timp, vă rog să contribuiți cu câteva observații.

Cu cele mai bune salutări și urări, rămân
al D-voastră foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

P.S. Vă rog să confirmați primirea cărților, ca să vă pot trimite altele.

**6. „În zilele următoare
o să vă parvină din nou cărți”**

Viena, la 7 aprilie 1967

Mult stimat Domnule Profesor!

Vă mulțumesc pentru comunicarea amabilă că veți participa la sesiunea societății noastre din acest an, la Burg Forchtenstein.

Cât privește prelegerea Dvs., pe care o salut călduros, vă rog să-mi dați urgent răspuns.

În zilele următoare o să vă parvină din nou cărți.

Totodată, v-aș ruga să-mi comunicați primirea invitației de participare la Grillparzer-Forum.

Cu cele mai bune salutări și complimente, rămân
al Dvs. foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

**7. „Am în vedere prelegerea pierdută,
datorită îmbolnăvirii Dvs.”**

Viena, la 16 mai 1967

Mult stimat Domnule Profesor!

În posesia telegramei Dvs., îmi permit să vă întreb dacă putem conta cel puțin pe participarea Dvs. la sesiune. Am în vedere prelegerea pierdută, datorită îmbolnăvirii Dvs. Poate veți reuși să țineți prelegerea în 1968.

Dorindu-vă grabnică însănătoșire, rămân cu cele mai bune salutări,
al Dvs. foarte devotat,

dr. Nikolaus Britz

8. „Aleasă mulțumire pentru comunicarea Dvs. amicală”

Viena, la 26 mai 1967

Mult stimate Domnule Profesor!

Aleasă mulțumire pentru comunicarea Dvs. amicală, că starea Dvs. s-a îmbunătățit și noi putem conta pe Dvs., la sesiunea noastră.

La finele săptămânii viitoare vă vom trimite toate hârtiile necesare imprimate.

Cu cele mai bune salutări, rămân
al Dvs. foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

9. „Este posibil să se fi pierdut pe drum invitația, totuși ea este valabilă”

Viena, la 20 iunie 1967

Mult stimate Domnule Profesor!

Alese mulțumiri pentru prietenoasa Dvs. scrisoare din 13 iunie. Mă bucur să aflu că ați primit cărțile trimise.

În ceea ce privește sesiunea noastră, ar fi de spus următoarele: în cazul în care Dvs. participați la Grillparzer-Forum, la Burg Forchtenstein (adresa poștală: Neustift a.d. Rosalia 7217, Burgenland), care începe pe 3 iulie, vă sunt plătite cheltuielile de călătorie. Este posibil să se fi pierdut pe drum invitația, totuși ea este valabilă.

De la aeroportul vienez Schwechat circulă autobuze în oraș. De la Viena I, Schillerplatz merge un autobuz (aceasta este cea mai bună legătură) la Eisenstadt, plecare ora 11,40. În Eisenstadt schimbați imediat cu autobuzul spre Mattersburg. În Mattersburg schimbați imediat autobuzul (stația „Hotel Steiger”) spre Forchtenau, acesta este destinația călătoriei.

În cazul în care ajungeți la 5 iulie în Viena-Schwechat, vă rog luați autobuzul spre oraș, apoi veniți la biroul societății noastre, de unde noi îi vom duce pe participanți cu autobuzul, după-masă devreme.

În speranța că vă va servi această informație, contez pe sosirea Dvs. și rămân cu cele mai bune salutări.

Al D-voastră foarte devotat,

dr. Nikolaus Britz

***10. „Mă bucur să aflu că veți participa cu certitudine
la sesiunea noastră”***

Viena, la 20 august 1968

Mult stimat Domnule Profesor!

Mă bucur să aflu că veți participa cu certitudine⁹ la sesiunea noastră. De la societatea noastră vom pleca, între orele 15-17, de două ori, spre Stockerau¹⁰.

În speranța că această informație vă va fi de folos, rămân, salutându-vă al Dvs. mereu foarte devotat

Dr. Nikolaus Britz

***11. „Vă mulțumesc din inimă pentru participarea la sesiunea
din acest an a Consiliului științific al societății noastre”***

Viena, 27 septembrie 1968

Mult stimat Domnule Profesor!

Simt nevoia să vă mulțumesc din inimă pentru participarea la sesiunea din acest an a Consiliului științific al societății noastre. Ca să putem începe pregătirea de care s-a vorbit la Stockerau și de proiectele aprobate de comitetul de conducere al societății, vă rog să-mi faceți urgent cunoscute:

⁹ „Certitudinea” nu depindea de capriciul profesorului Liviu Rusu, ci de asigurarea primirii pașaportului din partea autorităților comuniste ale vremii.

¹⁰ Stockerau – oraș din districtul Korneuburg, din Austria Inferioară.

1. Propuneri de titluri pentru revista trimestrială planificată¹¹.
 2. Titlul și termenul de predare a contribuției Dvs. pentru publicația trimestrială planificată.
 3. Numele specialiștilor, care sunt notați pentru a colabora la revistă.
 4. Teme care sunt fixate în programul adunării generale și al sesiunii anuale 1969. Nume de referenți, care ar putea fi atrași.
 5. În fine, dacă putem conta pe prezentarea ocazională a unei lucrări mai ample din partea Dvs., pentru seria de scrieri a societății noastre.
- În speranța și cu încrederea că ne vor parveni cât mai curând răspunsurile la rugămințile noastre, vă mulțumesc pentru colaborare.
- Cu cele mai bune salutări și recomandări rămân
al D-voastră foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

12. „Fiecare încercare a unei aprecieri ideologice sau estetice ar fi omisă”

Viena, 7 octombrie 1968

Mult stimat Domnule Profesor Rusu!

Permiteți-mi vă rog să vă prezint următoarele rugăminți:

1. Vă rog din inimă pentru una sau mai multe contribuții ale Dvs. la revista noastră, dacă se poate până la Crăciunul din anul acesta. Colaborarea va fi onorată rezonabil.
2. Vă rog cu insistență să ajutați ca și alți specialiști români să ne pună la dispoziție contribuțiile lor. Intermedierea acestor contribuții va fi de asemenea onorată.
3. V-aș ruga să-mi comunicați, stimat domnule profesor, dacă Dvs. ați fi acum în situația de a pune la dispoziție o selecție din traducerile cele mai bune în română din Lenau, într-un volumaș, pe care noi cu plăcere l-am prezenta tipărit, la adunarea generală de la Timișoara. La textul românesc s-ar

¹¹ Este vorba de *Lenau-Forum* – publicație trimestrială pentru cercetarea comparativă a literaturii, care a apărut în intervalul (1969-1995).

adăuga originalul german. Prof. Dr. Škreb ne-a prezentat o propunere în acest sens. Asta înseamnă: edițiile bilingve ale poeziilor lui Lenau vor trebui ordonate cronologic și trebuie făcută și o prezentare a importanței lui Lenau pentru literatura respectivă, ca introducere. În notă ar putea fi reținut numai comentariul absolut necesar. Fiecare încercare a unei aprecieri ideologice sau estetice ar fi omisă.

De asemenea, principial ar fi exclusă orice încercare de explicare a poeziei lui Lenau din timpul vieții, dacă această legătură nu este conținută în poezia însăși. Pentru această muncă va fi plătit, se înțelege de la sine, un onorar.

Aș fi fericit să preluați Dvs. această lucrare¹². Dacă însă nu sunteți în situația de a da curs acestei solicitări, vă rog să faceți propuneri cui aș putea să adresez în România această rugămintă.

4. În fine, v-aș ruga să-mi comunicați dacă domnul primar Wondrak¹³ și subsemnatul ar putea veni la București, pentru discuții cu privire la adunarea generală pe 1969, în jur de 1 noiembrie. Pentru noi ar fi convenabilă această dată.

În speranța de a auzi cât de curând de Dvs., rămân cu cele mai bune salutări,

al Dvs. mereu foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

13. „Vă rog să aveți înțelegere pentru calitatea mea de redactor”

Viena, la 16 ianuarie 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

În cadrul sesiunii de lucru a Consiliului Științific al societății noastre, care a avut loc la Stockerau, între 12 și 15 septembrie 1968, ați fost numit în comitetul de redacție al revistei noastre trimestriale. Aveți bunătatea să ne comunicați dacă acceptați această numire.

¹² Această lucrare nu a mai fost realizată de Liviu Rusu.

¹³ Josef Wondrak (1893-1982) – primar al orașului Stockerau, unde a avut loc, în 1968, o ediție a conferințelor anuale organizate de Societatea Internațională „Lenau”.

Numele revistei încă nu s-a fixat în momentul de față. Pe lista anexată sunt notate la zi, din partea membrilor Consiliului Științific, propunerile de titlu anunțate. Vă rugăm să alegeți dintre acestea cea care este potrivită, iar alegerea Dvs. să ne-o faceți cunoscută, astfel încât comitetul de conducere să poată alege în final.

La subtitlu propunem publicația:

Vierterjahresschrift für Literaturwissenschaft (Revistă trimestrială pentru literatură)

Cât despre munca la revista trimestrială, ar fi de spus următoarele:

Deoarece, deocamdată, nu este dată posibilitatea de a convoca comitetul de redacție, în afara sesiunilor noastre, solicit permisiunea de a prezenta fiecărui membru al Comitetului numai o singură lucrare, în vederea avizării și aprobării: colaboratorului german manuscrite mai ales pe teme germane (cum ar fi *Lenau și Mörrike* sau *Lenau și Cercul poetic de la Senach*), colaboratorului slav mai cu seamă astfel de teme slave (cum ar fi *Nikolaus Lenau la cehi* sau *Lenau la croați și sârbi la jumătatea secolului al XIX-lea* sau *Relațiile lui Konstant Wurzbach cu polonezii* sau *Karl Emil Franzos. O contribuție la figurile de polonezi în literatura austriacă a secolului al XIX-lea*), colaboratorului ungar îndeosebi teme ungare (de exemplu *Grillparzer-Lenau-Stifter. Un triplu portret din perspectivă ungară* sau *Fragmentul Ödön de Dózsa Horváth* sau *Întâlnirea romantismului ungar cu cel european* sau *Legătura lui Lenau cu romantismul ungar*), iar colaboratorului român, îndeosebi teme românești (cum ar fi *Eminescu și Lenau* sau *Asupra dezvoltării literaturii române de expresie germană contemporană*).

Lucrările membrilor Comitetului de redacție nu vor fi avizate. Sper, stimate domnule profesor, că sunteți de acord cu acest aspect.

Fiecare număr al revistei, tipărit, li se va trimite membrilor Comitetului de redacție, cu rugămintea de a-l inspecta. Aspectele de amănunt vor mai putea fi corectate, în schimb la lucrările aprobate nu se va mai modifica nimic.

Primul număr, care trebuie să apară în martie anul acesta, va fi deschis cu *Prolegomena la o nouă revistă*, de domnul dr. Alois Hofman¹⁴, de la Praga. În numerele următoare trebuie, vă rog, ca ceilalți colaboratori să ia amănunțit poziție.

¹⁴ Alois Hofman (n. 1910-?) – profesor germanist, la Universitatea Carolină din Praga.

Pentru o discuție mai detaliată, propun, mai departe, pentru fiecare contribuție la care Dvs., colegii Comitetului de redacție, dacă aveți ceva de adăugat, respectiv vreți să spuneți ceva, să luați poziție în scris, care apoi va fi publicată în numerele următoare.

V-aș fi recunoscător dacă, din domeniul Dvs. de activitate, ne-ar parveni recenzii despre publicații, care se potrivesc profilului revistei noastre.

În final, vreau să vă rog să aveți înțelegere pentru calitatea mea de redactor și să vă amintiți faptul că sunt în serviciu și că numai timpul liber pot să-l dedic revistei.

Dincolo de asta, vă rog să priviți expunerile mele ca propuneri, pe care Dvs. oricând le puteți corecta prin contrapropuneri.

Cu cele mai bune salutări și complimente, rămân în așteptarea unei vești cât mai curând.

Al D-voastră întotdeauna foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

14. „M-aș bucura să adun și să public toate anecdotele care au rezultat din activitatea noastră de până acum”

Viena, la 28 ianuarie 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Cu ocazia adunării generale a societății noastre, m-aș bucura să adun și să public toate anecdotele care au rezultat din activitatea noastră de până acum.

D-voastră, onorate domnule profesor, mi-ați povestit de o discuție purtată la Mörbisch (Burgenland), cu un coleg maghiar. Era vorba de o piesă muzicală, interpretată de corul țiganilor de acolo. În timp ce D-voastră afirmați că aceasta ar fi românească, ungurul era de părere că ar fi de origine ungurească. Primarul chemat ca judecător a spus că ar fi un lied slovac!

Vă rog din inimă, în numele prieteniei, să repovestiți această întâmplare și să-mi puneți la dispoziție manuscrisul. Vă rog să o redați sub

forma unei anecdote adevărate, prin care mă refer la specia literară care fixează o întâmplare din viață sau o maximă a unei personalități, punând-o pe aceasta sau situația specială, ca atare, în lumină.

Să aveți pentru asta cea mai frumoasă mulțumire.

Al Dvs.,

Dr. Nikolaus Britz

***15. „De la Uniunea Scriitorilor din România
n-am primit până acum niciun singur rând”***

Viena, la 14 februarie 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Multe mulțumiri pentru prietenoasa Dvs. scrisoare din 31 ianuarie. Titlul revistei mă va ucide însă. Fiecare vrea să-l știe aprobat pe al său. Cu propunerea Dvs. sunt cu totul de acord. Mă voi strădui să-l impun. Titlul „Panonia”¹⁵ este bineînțeles nepotrivit. Trebuie să înțelegeți că nu-l pot include.

În ce privește antologia, sunt de spus următoarele: dacă primesc manuscrisul până la finele lui mai, cartea poate să fie tipărită, până la seminarul societății noastre la Timișoara.

Vă mulțumesc pentru acordul Dvs. în ce privește avizul și aprobarea lucrărilor pentru revistă! Vin din toate părțile manuscrite, din România din păcate nici unul¹⁶. Când aș putea să contez pe lucrarea Dvs., pentru ca să o planific încă de pe acum?

I-am scris domnului dr. Keller din Hamburg. I-am transmis dorința Dvs., legată de estetica lui Lukács. În prezent căutăm posibilitatea de a ține o conferință despre „Viena și literatura română”.

De la Uniunea Scriitorilor din România n-am primit până acum niciun singur rând. Acum chiar nu știu ce să fac. Atâta timp cât eu nu cunosc participarea românească la programul congresului, nu pot să fac niciun

¹⁵ Se înțelege că acest titlu a fost propus de un colaborator maghiar. Nu știm care a fost propunerea lui Liviu Rusu.

¹⁶ Acest lucru arată și izolarea științifică în care se afla România acelor ani!

demers. Dacă tăcerea continuă, nu voi fi în situația de a obține din partea noastră primele posibilități pentru referate.

Adresa cerută este: doc. univ. dr. Karel Krekci, Nerudova 10, Brno/CSSR.

Cu cele mai bune salutări și recomandări rămân

Al Dvs. întotdeauna foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

**16. „Cu prelegerea d-lui profesor Victor Iancu,
Lenau și spiritul austriac, sunt cu totul de acord”**

Viena, la 14 aprilie 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Vă mulțumim pentru scrisoarea Dvs. din 2 aprilie. Dacă toate sunt bune, începutul sesiunii s-ar putea fixa liniștit pentru 15 septembrie. Partea germană a adresat rugămintea de a ne întâlni cu câteva zile mai repede. Noi ne orientăm bineînțeles după dorințele organizatorului.

Informația conform căreia autobuzele pentru turul orașului, pentru 100 de persoane, sunt puse la dispoziție de partea română, mă face să merg acum un pas mai departe, în ce privește lucrările pregătitoare. Vă mulțumesc pentru asta. Însă se înțelege de la sine că, în ceea ce privește numărul de persoane de peste 100, cheltuielile pentru turul orașului vor fi suportate de către acestea.

Cu prelegerea d-lui profesor Victor Iancu, *Lenau și spiritul austriac*, sunt cu totul de acord. Ne bucurăm să vedem această temă tratată de partea română.

Prof. Hofman, Praga, anunță tema *Relații reciproce cu privire la literatura spațiului boemiano-morav și România, în condițiile circumspecției contactelor germanilor boemieni cu țara gazdă*.

Prof. Dr. [Jenö] Krammer, Budapesta, va vorbi despre *Lenau și Ödön de Horváth*.

Prof. Dr. [Milja]Mojašević, Belgrad, are în lucru de asemenea o conferință al cărui titlu nu-l cunosc încă.

Prof. Dr. Hammer, Paris, oferă ca titlu al conferinței sale *Motive insinuante și mit personal la Faust și Don Juan*.

Dincolo de acestea, apare un anunț al prof. Ciesla, Varșovia, și al prof. Baumann, Freiburg. Asupra acestei probleme am să revin în curând.

Despre mijloacele de transport – avion, autobuz, tren, respectiv mașini personale – nu s-a stabilit încă nimic special.

Atât pentru astăzi. Cu salutări cordiale, rămân
al Dvs. întotdeauna foarte, foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

***17. „Bucureștiul nu este interesat și în consecință
vom fi puși în situația ca sesiunea să nu poată avea loc”***

Viena, 27 iunie 1969

Mult stimată Doamnă Profesor!

Cea mai frumoasă mulțumire pentru scrisoarea Dvs. din 18 iunie. Îmi pare rău, trebuie să vă aduc la cunoștință că noi nu suntem nici în ziua de astăzi în posesia niciunei știri din partea Uniunii Scriitorilor¹⁷. În astfel de împrejurări, este foarte greu să colaborăm. În cursul săptămânii viitoare, o să am o întrevedere cu domnul consilier al ambasadei, Cojocaru, pe această temă. Încărcăturile financiare pe care noi ni le-am asumat deja pentru această sesiune sunt atât de mari, încât, în această situație, nu mai putem aloca nicio groșă¹⁸. Deja ne consolăm cu gândul să comunicăm tuturor membrilor noștri că Bucureștiul nu este interesat și în consecință vom fi puși în situația ca sesiunea să nu poată avea loc. Cu asta apare cazul unic, în care noi am fi invitați, dar cel care ne-a invitat nu a confirmat această invitație din decembrie și nici nu ne-a dat vreo altă știre.

¹⁷ Uniunea Scriitorilor din România trebuia să își arate disponibilitatea de a organiza, la Timișoara, conferința Internațională „Lenau”.

¹⁸ Groșă – centimă.

Cât despre întrebările ridicate de Dvs., care sunt ușor de rezolvat, deoarece se vor rezolva bineînțeles în sensul Dvs., revin îndată ce știu dacă congresul nostru din septembrie se va ține sau nu.

Lukács, *Specificul esteticului*, 2 volume, o să le aduc, cu voința lui Dumnezeu, în septembrie. Contele Ballestrem mi le-a lăsat deja de câteva săptămâni, cadou pentru Dvs.

Cu cele mai bune salutări și complimente rămân,

Al Dvs. devotat

Dr. Nikolaus Britz

**18. „Vă mulțumim pentru angajarea Dvs. totală
în serviciul unei fapte bune”**

Viena, la 5 august 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Vă mulțumesc din suflet pentru scrisoarea Dvs. din 29 iulie. Prin efectul recente permisiuni a Uniunii Scriitorilor din România, a apărut în fine o clarificare a relațiilor de fapt. Prin asta ne-a împovărat pe noi cu o muncă serioasă, care trebuie terminată în timpul cel mai scurt.

Acum trebuie încă o dată să le scriem tuturor participanților anunțați și să le adresăm întrebarea dacă vor participa în condițiile schimbate la sesiunea de la Timișoara a societății noastre. Primele răspunsuri primite ne fac să bănuim că numărul participanților care vor veni la întâlnire va fi mai mic decât se fixase inițial, în special al celor din țările europene vestice.

Se înțelege de la sine că noi acceptăm orice schimbare de program, care se datorează situațiilor și obiceiurilor locale. Cu toate acestea, rog o rapidă rezolvare, pentru ca să fim gata la timp cu tiparul și să putem trimite invitațiile până cel târziu la mijlocul lui august.

Mă voi strădui ca marele meu raport să corespundă tuturor dorințelor Dvs. În cazul în care voi reuși să-l termin cu câteva zile înainte de

sesiune, vă voi trimite manuscrisul, cu rugămintea să-mi comunicați ce este de completat și ce este de lăsat la o parte.

Vă mulțumim pentru angajarea Dvs. totală în serviciul unei fapte bune, pe care noi o vom saluta și la Timișoara cu toată deferența și rămân cu cele mai bune salutări.

Al Dvs. mereu devotat,

Dr. Nikolaus Britz

După dictare la telefon

19. „Vă mulțumesc din suflet pentru prietenoasa Dvs. scrisoare din 15 august”

Viena, la 22 august 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Vă mulțumesc din suflet pentru prietenoasa Dvs. scrisoare din 15 august. În pofida supraîncărcării programului nostru, am inclus conferința domnului profesor Tănăsescu. Din asta rezultă necesitatea stringentă de a ține trei conferințe în același timp, miercuri, 17 septembrie.

Mi-aș permite în acest caz o rugămintă cordială către d-l rector Curea¹⁹, anume să îndemne publicul timișorean, în primul rând studenții de la germanistică, să se împartă în așa fel, încât fiecare conferință să fie vizitată.

Cu poșta de azi v-am transmis 20 de invitații și programe tipărite. Doamnele și domnii menționați vor primi invitațiile prin noi. Uniunii Scriitorilor din România le vom expedia prin ambasadă 200 de bucăți.

Pixurile și glugile de mantale mă voi strădui să le aduc eu însumi. În ce mă privește, voi veni la Timișoara sâmbătă, 14.09, înspre ora 10, înainte de masă, și mă voi deplasa imediat la Uniunea Scriitorilor. V-aș fi foarte îndatorat dacă ați vrea să mă așteptați acolo, ca să putem rezolva toate problemele care au apărut până acum.

Destul pentru astăzi și în mare grabă.

¹⁹ Ioan Curea (1901-1977) – astronom și seismolog, profesor universitar, era rectorul Universității din Timișoara.

Cu salutările cele mai cordiale, rămân
al Dvs. mereu foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

După dictare, în timpul călătoriei.

**20. „Simt nevoia să vă mulțumesc din suflet pentru colaborarea
în cadrul adunării generale din acest an”**

Viena, 06 octombrie 1969

Mult stimat Domnule Profesor Rusu!

Simt nevoia să vă mulțumesc din suflet pentru colaborarea în cadrul adunării generale din acest an și a colaborării la revista anuală a societății noastre. Excelenta Dvs. conferință a contribuit esențial la consolidarea în continuare a reputației științifice de care deja se bucură Societatea Internațională „Lenau”.

Îmi permit să vă rog să ne puneți la dispoziție manuscrisul conferinței Dvs. până la finele acestui an, pentru publicarea în almanahul nostru, *Lenau*.

În speranța că vom putea să vă urăm bine ați venit, cu ocazia viitoarei noastre sesiuni anuale, care probabil se va ține în septembrie 1970, la Stuttgart, rămân mulțumindu-vă încă o dată și cu cele mai bune salutări,

al Dvs. foarte devotat

Dr. Nikolaus Britz

P.S. Având în vedere meritele Dvs. deosebite în reușita sesiunii noastre de la Timișoara, pentru care, mult stimat domnule profesor, aș vrea în mod special să vă mulțumesc din inimă, vă rog să ne faceți cunoscute cărțile de care aveți nevoie, pentru ca noi, pe această cale, să putem să ne îndeplinim datoria noastră de recunoștință. Fără colaborarea Dvs., atât de plină de abnegație, sesiunea noastră ar fi fost pusă cu siguranță sub semnul întrebării.

Încă o dată, cu salutări cordiale, rămân D.O.²⁰

²⁰ Prescurtare uzuală în limba germană (*der Obige*), care înseamnă „cel semnat mai sus”, respectiv Nikolaus Britz.

**21. „M-am adresat Uniunii Scriitorilor din București,
cu rugămintea de a-l delega în acest scop pe d-l Balotă”**

Viena, la 18 iunie 1970

Mult stimate Domnule Profesor Rusu!

Mulțumesc din inimă pentru scrisoarea Dvs. din Stuttgart. Vreau să mă conformez cu plăcere propunerii Dvs. și să-l invit pe domnul Balotă la adunarea generală și la sesiunea anuală de la Sindelfingen²¹.

M-am adresat Uniunii Scriitorilor din București, cu rugămintea de a-l delega în acest scop pe d-l Balotă.

Cu cele mai bune dorințe de a vă ști sănătos cât de curând, rămân salutându-vă din inimă,

al Dvs. foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

**22. „Am rugat Uniunea Scriitorilor să-l trimită pe domnul Balotă
la adunarea noastră generală la Sindelfingen”**

Viena, 9 iulie 1970

Mult stimate Domnule Profesor!

Vă mulțumesc pentru scrisoarea Dvs. din 4 iulie. Între timp am rugat Uniunea Scriitorilor să-l trimită pe domnul Balotă la adunarea noastră generală la Sindelfingen. Conferința sa nu mai poate bineînțeles să fie preluată în program, deoarece acesta este deja de luni de zile supracomplet. Eu sunt însă dispus cu plăcere să public manuscrisul său, dacă ni-l pune la dispoziție, în trimestrialul nostru.

²¹ Sindelfingen – oraș din landul Baden-Württemberg, Germania, unde a avut loc, în 1971, conferința internațională dedicată lui Lenau.

În speranța că Dvs. veți fi în curând vindecat de zona zoster și veți putea să participați la congresul din Franța, rămân cu cele mai bune salutări și dorințe pentru o vară care să vă recreeze.

al Dvs. mereu foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

23. „Vă rog foarte mult să dați curs promisiunii și să acceptați să-mi trimiteți manuscrisul comunicării Dvs.”

Viena, la 4 august 1970

Mult stimat Domnule Profesor!

Mulțumesc din inimă pentru scrisoarea Dvs. din 25.07. Vă rog foarte mult să dați curs promisiunii și să acceptați să-mi trimiteți manuscrisul comunicării Dvs. de la Freiburg, imediat după întoarcerea din concediu.

Adresa domnului profesor Baumann este:

Prof. univ. dr. Gerhart Baumann

Deutsches Seminar – Neue Abteilung

Belfortstrasse 11

D 78-Freiburg i. Br.

Republica Federală Germania

Cu cele mai bune salutări și recomandări,

al Dvs. întotdeauna foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

24. „Am anunțat Uniunea Scriitorilor că noi ținem foarte mult la prezența Dvs.”

Viena, 16 mai 1974

Mult stimat domnule profesor Rusu!

M-am conformat rugăminții Dvs. și am anunțat Uniunea Scriitorilor că noi ținem foarte mult la prezența Dvs., cu ocazia sesiunii de toamnă, și de

asemeni o invităm pe soția Dvs. Am accentuat că, în acest sens, cheltuielile sejurului vor fi suportate de Societatea Internațională „Lenau”.

Rugămintea mea către Dvs., mult stimate domnule profesor, ar fi să ținem în rezervă conferința oferită de Dvs. și să vreți să o aduceți. Deoarece referenții renunță, după cum experiența ne arată, este posibil să vă vină rândul. Dacă nu, o să public eu conferința Dvs., într-unul din numerele următoare ale *Forumului Lenau*.

Cu cele mai bune salutări și complimente și stimatei Dvs. soții, rămân
al Dvs. foarte devotat,

Dr. Nikolaus Britz

Nicolae Balotă (1966)

1. „Pasajul din Pavese e interesant, arată reflecțiile scriitorului la lectura cărții D-voastră”

București, 3 noiembrie 66

Mult stimat dle profesor,

Vă trimit fragmentul din *Jurnalul* lui Pavese¹, referitor la D-Voastră, pe care l-ați cerut lui Negoieșcu.

Nu știu dacă ați văzut cele din *Teoria literaturii* lui Austin-Wellek².

Pasajul din Pavese e interesant, arată reflecțiile scriitorului la lectura cărții D-Voastră.

Am trimis hârtiile la Rectorat, cerând înscrierea la examenul de literatură universală³.

¹ Probabil pasajul este excerptat din ediția italiană a cărții lui Cesare Pavese, *Il mestiere di vivere (Diario 1935-1950)*, 1952, tipărit la doi ani după moartea scriitorului (sau dintr-o ediție ulterioară a jurnalului), pentru că prima versiune în limba română a apărut de-abia în 1967: Cesare Pavese, *Meseria de a trăi: jurnal 1935-1950*. Traducere, note și postfață de Florin Chirișescu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

² De fapt, cei doi autori sunt René Wellek și Austin Warren, *Teoria literaturii*. În românește de Rodica Tiniș. Cu un studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967. Citatul din cartea semnată de Wellek și Warren, dat după ediția românească a lucrării *Teoria literaturii* (René Wellek, Austin Warren, *Theory of Literature*. Third Editions. Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1942, 1947, 1949, 1956): „Mai putem da încă un exemplu, cel al lui L. Rusu, un cercetător român contemporan, care deosebește trei tipuri fundamentale de artiști: «tipul simpatic» (care, în actul creației, este vesel, sprintar, ca o pasăre), «tipul demoniac anarhic» și «tipul demoniac echilibrat». Exemplele nu sânt totdeauna fericite, dar teoria tezei și antitezei reprezentate de tipurile «simpatic» și «anarhic» și a sintezei lor într-un tip superior, în care lupta cu demonii s-a terminat victorios, stabilindu-se un echilibru de forțe, este sugestivă” (p. 121-122, la ediția românească).

³ Probabil Nicolae Balotă, viitor doctorand al lui Liviu Rusu, trebuia să urmeze anumite cursuri la Universitatea clujeană, în vederea înscrierii la doctorat, care se soldau cu examene.

Dacă veniți în săptămânile următoare la București și aveți nevoie de mine, mă puteți găsi fie prin *Luceafărul*, fie prin *Secolul XX*.

Adresa mea din București e: Șos. Olteniței, 95-95, bloc 12.

Cu deosebită stimă,

N. Balotă

2. „Mi-am putut da seama de respectul, de admirația pe care tinerii vi-o poartă”

Oradea, 16 ian. 67

Mult stimat D-le Profesor,

Abia acum, întorcându-mă la Oradea, vă pot scrie despre tot ce privește „incidentul” D-Voastră cu *Luceafărul*⁴.

Îndată ce am sosit la București, am mers la redacție, unde, lipsind „patronul”⁵, am vorbit cu Dinu Săraru, secretarul general de redacție. Acesta mi-a spus că îi pare rău de cele întâmplate, că așteaptă scrisoarea D-Voastră, pentru a publica răspunsul. Mi-a făgăduit că vă va căuta el la telefon, pentru a vă explica cele petrecute. Într-adevăr, peste două zile am aflat de la el că a vorbit cu D-Voastră. Repetă că abia așteaptă să publice replica la articolul lui Papadima.

Martin⁶, pe care l-am întâlnit, de asemeni, în zilele următoare, se scuza că n-ar fi putut să se opună publicării textului, deși își închipuia că vă va supăra.

În sfârșit, am vorbit și cu Barbu, care, amator de polemici, regretând că v-a mâhnit publicarea articolului stupid al lui Papadima, se bucura de disputa care va urma. În general însă, în redacție, spunând că D-Voastră, care îi purtați revistei o sinceră simpatie, ați fi fost profund mâhnit, mi-am putut da seama de respectul, de admirația pe care tinerii vi-o poartă (Nicolau⁷, Sânziana Pop, Grănescu⁸). Toți regretă cele întâmplate.

⁴ E vorba de articolul lui Ovidiu Papadima, din *Luceafărul*, 24 dec. 1966.

⁵ „Patronul” era Eugen Barbu, redactor-șef al *Luceafărului*, între 1963-1968.

⁶ Mircea Martin era colaborator al revistei *Luceafărul*.

⁷ Probabil e vorba de Nicolae Damian, colaborator al revistei.

⁸ Haralambie Grănescu (1926-2003) – poet și prozator, membru în redacția revistei *Luceafărul*.

Când a apărut articolul D-Voastră de răspuns⁹ (care e excelent și definitiv, Papadima n-are ce răspunde decât eventuale scuze, de care nu-l cred în stare), am fost iar prin redacții. Atât la *Lucafăru*, cât și la *Gazeta*, toți vă dădeau dreptate. Evident, și-au dat seama că Papadima a scris cu patimă și venin.

Vă mulțumesc pentru telegrama pe care mi-ați trimis-o și pentru scrisoarea către Didilescu¹⁰. În ziua fixată am fost la el: mi-a făgăduit că va obține aprobarea derogării, de la ministru. Am să vă țin la curent cu cele ce vor mai surveni.

Primiți vă rog, domnule Profesor, asigurarea respectului și afecțiunii pe care vi-o port.

Al D-Voastră,

N. Balotă

3. Atunci am să vă dau și studiul meu despre viziunea D-Voastră estetică

Oradea, 18 sept. 67

Mult stimat domnule profesor,

Vă trimit – conform prescripțiilor legale, în triplu exemplar –, planul lucrării de doctorat. Speram să pot veni la Cluj, în jurul datei de 15 sept., când știam că vă veți fi întors din călătoriile D-Voastră. Dar n-a fost cu putință.

Voi veni prin 24-25 ale lunii, după ce vom scoate revista¹¹. Atunci am să vă dau și studiul meu despre viziunea D-Voastră estetică¹², la care am lucrat în ultimele săptămâni. Nădăjduiesc că are să vă intereseze.

În așteptarea revederii, primiți vă rog, domnule profesor, asigurarea sentimentelor mele de respectuoasă afecțiune.

N. Balotă

⁹ Liviu Rusu a reluat articolul de răspuns, în vol. *De la Eminescu la Lucian Blaga...*, ed.cit., p. 130-136.

¹⁰ Filosoful Ion Didilescu era atunci funcționar în Ministerul Educației și Învățământului.

¹¹ Nicolae Balotă era angajat al revistei *Familia*, de la Oradea.

¹² Nicolae Balotă a publicat ulterior studiul în volumul lui Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX*, Editura Minerva, București, 1976.

4. „Într-adevăr, în acest număr se află recenzia la cartea D-Voastră”

5 nov. 67

Mult stimată domnule Profesor,

Azi dimineață am primit scrisoarea D-Voastră. Aflasem de la Bitan¹³ data examenului la care urmează să mă prezint. Voi fi la Cluj în ziua de 15 nov. Seara, răspunzând invitației D-Voastră, am să vă caut.

În ce privește Editura, cât și redacțiile revistelor (instituții imposibile – o spun eu, care lucrez într-una din ele!¹⁴), voi face încă mâine – luni – toate demersurile despre care mi-ați scris.

Vă trimit, tot azi, numărul din mai al *Familiei*, pe care mi l-a dat o prietenă, amatoare a foii noastre. Într-adevăr, în acest număr se află recenzia la cartea D-Voastră.

Primiți vă rog, iubite domnule profesor, asigurarea deosebitei mele stime.

N. Balotă

5. „După mizerabilul obicei al redacțiilor, mi-au cerut să fac anumite tăieturi, articolul fiind prea lung”

12 dec. 67

Mult stimată domnule Profesor,

Am primit atât scrisoarea, cât și telegrama D-Voastră. Vă mulțumesc pentru cuvintele bune pe care mi le-ați scris, în legătură cu micul meu studiu privind estetica D-Voastră, și vă rog să mă iertați că n-am răspuns de îndată. Mă mir că n-ați primit încă de la Editura pentru Literatură contractul privind *Estetica poeziei lirice*. Eu am trimis referatul de la Oradea, așa cum îmi ceruse Șora¹⁵.

¹³ Ștefan Bitan – cadru didactic la Facultatea de Filologie a Universității clujene.

¹⁴ E vorba de redacția revistei *Familia*, de la Oradea.

¹⁵ Mihai Șora era redactor la Editura pentru Literatură.

Venind la București, l-am căutat, mi-a spus că reeditarea s-a aprobat și că vi se va trimite contractul spre semnare, în câteva zile. De atunci au trecut aproape două săptămâni. De îndată ce am primit telegrama Voastră, i-am telefonat lui Șora și acesta mi-a spus că actul urmează drumul său normal și întortocheat, pe la diversele birouri contabilești, dar că până la sfârșitul săptămânii îl veți avea.

În ce privește avansul de la ELU¹⁶, n-am putut afla încă nimic. Cei de la editură nu știu care e situația, trebuie să mă duc mâine la contabilitatea lor, al cărui labirint se află într-o altă clădire decât cea a Editurii. De îndată ce voi afla ceva, vă voi da de știre.

În ce privește adăugirile privind lucrările D-Voastră (*Eminescu și Schopenhauer* și *Viziunea lumii în poezia noastră populară*), le-am introdus în lucrare. Cei de la *Viața românească* (unde va apare în nr. 2, 1968) – după mizerabilul obicei al redacțiilor –, mi-au cerut să fac anumite tăieturi, articolul fiind prea lung. În volum va apare însă în întregime¹⁷.

V-aș ruga, domnule Profesor, să mă anunțați când aș putea citi capitolele din lucrarea mea, în fața Catedrei. Eu urmează să plec la Cluj în 20 dec. și voi sta acolo o săptămână. Nu s-ar putea ține ședința în vreuna din zilele acelea?

Cu deosebită stimă și afecțiune,

Nicolae Balotă

6. „Mi-e o silă de redacții cum nu pot spune”

7 febr. 68

Mult stimat D-le Profesor,

Cu vreo două săptămâni în urmă, aflând la telefon de la Oradea că articolul D-Voastră n-a intrat în numărul de ianuarie, am fost teribil de afectat. Telefoane lui Andrițoiu, la Oradea etc., totul era prea târziu.

¹⁶ ELU – Editura pentru Literatură Universală.

¹⁷ Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX*, Editura Minerva, București, 1976.

Localnicii, în absența noastră, și-au făcut de cap¹⁸. Au fost și alte articole care n-au intrat în acel număr, printre care și un lung articol al meu.

Ieri am avut însă aici, la București, o „ședință de redacție”, cu colectivul orădean. Articolul D-Voastră – cum v-a scris încă cu zile în urmă Andrițoiu –, va apare cu *absolută siguranță* în numărul de februarie. Andrițoiu a fost și el foarte supărat, mai ales că articolul îi era adresat printr-o scurtă epistolă, ce se publică și ea. Mi-a dat scrisoarea alăturată, pe care vi-o trimit, încă cu zile în urmă¹⁹. Vă rog încă o dată să ne iertați că lucrurile s-au petrecut, fără voia noastră, astfel. Articolul a zăcut la secretarul de redacție, care e un dobitoc, iar Andrițoiu n-a mai dat nicio dispoziție după plecarea din Oradea.

Am primit scrisoarea D-Voastră și vă trimit referatul cerut. Aș dori să lichidez și cu referatul de citit în fața Catedrei. De asemeni, vi-aș trimite – când veți avea timp să vă apucați de el – textul lucrării, care a ieșit un op masiv de peste 600 pagini.

O rugăminte: Am nevoie de un act (certificat, adeverință, orice hârtie) precum că am dat cele două examene parțiale de doctorat. Actul poate fi foarte simplu, emanând de la catedră ori de la decanat (anexez și o cerere în acest sens), doar act să fie.

Micul studiu privind estetica D-Voastră (ciopârțit de la 37 la 27 pagini) apare în *Viața românească*, nr. 2. Matei Călinescu²⁰ l-a „operat”. Amputările strică pe alocuri economia lucrării, dar ce era să fac! Mi-e o silă de redacții cum nu pot spune. În volumul [preconizat], studiul va apare integral.

M. Călinescu a plecat în străinătate, astfel că n-a putut trimite referatul privind activitatea.

La Editură, dactilografa nu s-a apucat de lucrarea D-Voastră. Trimiteți vă rog adăogirile.

Primiți vă rog, dle Profesor, asigurarea sentimentelor mele de deosebită stimă și afecțiune.

N. Balotă

¹⁸ Atât Alexandru Andrițoiu, cât și Nicolae Balotă, redactor-șef, respectiv redactor la revista *Familia*, locuiau la București.

¹⁹ Scrisoarea se publică în volumul de față, la p. 340.

²⁰ Între 1963-1968, Matei Călinescu a fost redactor la *Viața românească*.

7. „În acest sens mi-am formulat și eu rezerve în referatul trimis”

București, 21 iunie, 1974

Mult stimată domnule Profesor,

Vă trimit scrisoarea D-Voastră către profesorul Bogdan²¹. Sânt cu totul de acord cu cele afirmate într-însa. În acest sens mi-am formulat și eu rezerve în referatul trimis. Am făcut după cum ne-am înțeles și după cum cred că era mai judicios.

Nu știu când plecați din Cluj. Noi urmează să luăm vacanța în 15 iulie, când plecăm la mare. Prin august vom trece prin Cluj. Dacă mai sânteți acasă, ne vom permite să vă vizităm.

Sper că s-a terminat cu necazurile pricinuite de operație²². Vă urez și eu și soția²³ mea multă sănătate D-Voastră și familiei.

Cu cele mai călduroase sentimente,

Nic. Balotă

8. „Spuneți câteva lucruri esențiale, definitive despre sau în legătură cu Blaga”

București, 16.10.1979

Mult stimată și iubite Domnule Profesor,

Vă rog să mă iertați că, prins în iureșul evenimentelor familiale și nu numai al acestora, mi-a fost imposibil să citesc textul al doilea, respectiv cel dintâi: *Eminescu și Schopenhauer*. L-am citit însă cu mare atenție pe cel închinat lui Blaga. Deși îl cunoșteam în mare parte, m-a impresionat acum la lectură poate mai mult chiar decât la audiție. Este scris cu mare pătrundere, cu rigoare de gândire și cu o finețe care vine din simpatia caldă pentru „subiect”. Spuneți câteva lucruri esențiale, definitive despre sau în legătură cu

²¹ Mihail Bogdan – profesor de engleză la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca.

²² În 1974, profesorul Liviu Rusu a fost operat.

²³ Bianca Balotă – scriitoare, soția lui Nicolae Balotă.

Blaga. Ceea ce am notat pe hârtiile adăugate la această scrisoare sânt fleacuri, mici inadvertențe de expresie, poate de dactilografie.

Aș vrea să fac însă o singură observație cu privire la fondul problemei pe care o tratați. Nu știu care este continuarea studiului, dar cred că ar fi bine să corelați tema faustismului din scrierile propriu-zis literare ale lui Blaga cu unele idei fundamentale ale gândirii sale. Îndeosebi două cred că ar trebui analizate pe această temă: întâi, situația omului în orizontul misterului, ca un revelator, deci acel nisus faustic, înscris în condiția umană, care-l face pe om ființă creatoare de cultură. Apoi, ar mai fi „luciferismul” din epistemologia blagiană. Firește, s-ar mai putem găsi motive faustiene în cugetarea sa filosofică, dar acestea cred că ar trebui neapărat introduse în viziunea D-voastră asupra lui Blaga.

Și acum să vă spun ceva în legătură cu mine. Obosiți până peste poate de mutarea, de instalarea în casă nouă, ne pregătim în mare grabă de un drum lung. Nu vi-am vorbit la telefon, căci abia de puține zile am aflat hotărât că vom putea pleca: e vorba de o ședere de un an la München, împreună cu Bianca și Ștefănel²⁴. Am primit încă la începutul verii o invitație a Universității München, de a ține un curs ca Gastprofessor, în cadrul catedrei de literatură comparată. E o ocazie unică de a face ceva acolo și de a studia unele lucruri, pentru care acolo voi avea material din belșug. Plecăm în 24 octombrie. Până atunci vom mai vorbi.

Vă îmbrățișez cu mult drag și profundă stimă.

Al D-Voastră,

Nicu B.

Anexă.

Culegerea de poezie populară (selecție din volum) a lui Blaga²⁵

P. 17 – că tocmai

P. 19 – poate mai bine: tema iubirii, sau o altă expresie, dar nu problema.

P. 24 – nu „drumul de adâncire”, poate „în procesul” sau mai simplă: „prin adâncirea”

²⁴ Fiul familiei Balotă.

²⁵ Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*. Ilustrată de Mihu Vulcănescu. Ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1966.

- P. 25 – esențial
P. 28 – de reorganizat puțin fraza.
P. 40 – redată
P. 41 – fără „așa de”
P. 48 – nu „vlaga vieții”, ci poate „vlaga ființei” sau „făpturii sale”
P. 49 – cutremurare
P. 53 – poate „uleiul fierbinte al credinței picurate...”
P. 53 – nu „înrolat... la o cauză”

**9. „Ați dovedit vrednicia unui spirit creator, fertil,
în tinerețe ca și... în a doua tinerețe”**

Paris, 25 oct. 1981

Mult stimat și iubite Doamnă Profesor,

Îmi închipui cam ce trebuie să Vă spuneți – *in petto*²⁶ sau cu glas tare – atunci când Vă aduceți aminte de mine: „M-a uitat prin cele străinătăți; nu mai vrea să știe de noi; e un ingrat!” Merit, desigur – cu toate circumstanțele atenuante – reproșurile Domniei Voastre. Se împlinesc azi doi ani de când soseam în străinătate și dacă, în afara celor din familie, nu le-am prea dat semne nici celor mai apropiați prieteni, este, printre altele, și pentru că adeseori credeam că în curând voi fi îndărăt și-i voi putea îmbrățișa și le voi putea vorbi cu viu grai, nu doar așa, prin „carte”, de departe. Dar, iată, zilele și lunile și anii trec, și nu voi putea fi nici măcar de 9 noiembrie²⁷ în țară și la Cluj, ca să Vă spun din toată inima, cu aceeași caldă și – permiteți-mi s-o spun – filială, dar anii trecând, poate e mai drept să spun frățească dragoste și stimă și recunoștință, pe care, de când Vă știu, le-am nutrit pentru Dumneavoastră: să trăiți cu sănătate ani mulți și buni și rodnici, așa cum bună și rodnică Vi-a fost viața!

Nu sunt doar cuvinte acestea spuse cu un anume prilej! Știți doar că pentru mine cuvintele nu sunt niciodată *doar* cuvinte, că sunt ceea ce poate fi

²⁶ *in petto* (lat.) – în sinea sa, în secret.

²⁷ La 9 noiembrie era ziua de naștere a lui Liviu Rusu.

mai prețios pe lume. Și nu e doar o „simplă” ocazie aceea a frumos rotunjitei vârste a unei înalte și împlinite senectuți. Și nu numai aniversarea m-a făcut să-mi amintesc de magistrul meu. Nu știți de câte ori Vă amintim pe Dumneavoastră și familia și casa Dumneavoastră, împreună cu Bianca²⁸. Printre insulele luminoase foarte puține, pe care le-am întâlnit în viață și pe care le pomenim cu înduioșare, cu nostalgie, cu bucurie (că mai sunt!), casa Dumneavoastră, iubite Domnule Rusu, este una dintre cele pe care ne place mai mult să le pomenim. De aceea, dacă simpla dorință de bine are într-însa puterea unei binecuvântări, Vă dorim – Bianca și cu mine – să aveți parte cu toți ai Dumneavoastră numai de zile senine.

Mi-ar face plăcere, mărturisesc, să fiu în camera Dumneavoastră de lucru, bine tapetată cu cărți, și să-mi citiți, încă cu cerneala proaspătă pe pagină, un text plin de tinerească vigoare, de acea vigoare pe care toate scrierile Dumneavoastră și cu deosebire tocmai cele ale anilor unei „bătrâneți”, pe care la tot pasul o dezmințeau, o demonstrează.

V-ași mai povesti și eu câte ceva din multele experiențe, trăiri, lucrări ale mele din ultimii doi ani. Ani bogați, cum n-am prea avut în viață. Timp de doi ani „Gastprofessor” la Universitatea din München, unde am ținut cursuri de literatură comparată, călătorii mai ales în vacanțe prin Europa, iar acum „professeur associé” la Universitatea din Tours, dar cu reședința la Paris, la Tours mergând pentru a-mi ține cursurile, două zile pe săptămână, cam acesta e cadrul exterior al vieții mele. Câte meditații, lecturi, scrieri, revelații de tot felul am avut în acest timp, numai într-un lung taifas aș putea să le istorisesc. Ceea ce nu mi-a fost dat în tinerețe am dobândit acum, când și eu de mult am trecut de acel *mezzo del cammin di nostra vita*²⁹.

Dar să nu cad în melancolii nelegitime! Am chiar pilda Dumneavoastră în față, care ați izbândit intemperile vremii și vieții, ați dovedit vrednicia unui spirit creator, fertil, în tinerețe ca și... în a doua tinerețe. Printre multele lecții pe care le-am primit de la Dumneavoastră este și aceasta: nici acumularea anilor, nici întunecarea lor temporară, nimic nu poate să oprească voința de a lumina a unui spirit. Sunteți un purtător de lumină. Mai de mult vă puneam

²⁸ Bianca Balotă – soția lui Nicolae Balotă.

²⁹ *mezzo del cammin di nostra vita* (it.) = primul vers al *Divinei comedii*, de Dante, însemnând „mijlocul călătoriei vieții noastre”.

în șirul acelor luminiști (vedeți că scriu termenul corect!³⁰), care au fost mai mult decât intelectuali din Secolul Luminilor: dascălii Școlii Ardelene. Nu era doar o imagine. Cred că a lupta pentru a face și a se face lumină e din acele gesturi umane, care înobilează o viață. Pentru aceasta ați trăit cum ați trăit. Pentru aceasta merită să trăim.

Iubite Domnule Profesor Liviu Rusu, Vă rog încă o dată, să ne simțiți, pe mine și pe ai mei, alături de Dumneavoastră în această frumoasă sărbătoare, la care nu putem fi de față³¹.

Cu cele mai calde sentimente pentru Dumneavoastră, Doamna Rusu și toți ai Dumneavoastră, rămân
al Dumneavoastră fidel,

Nicu Balotă

Stimată Doamnă, Stimate Domnule Profesor,

Vă urez și eu o aniversare fericită, sănătate și multă mulțumire sufletească și Vă îmbrățișez cu toată dragostea pe Dumneavoastră și pe întreaga familie,

Bianca Balotă

10. „L-am citit cu interes, deși m-a cam mâhnit că nu m-ați pomenit printre discipoli”

Paris, 26 april 1982

Mult stimat și iubite Domnule Profesor,

Scriu la lumina unei lămpi pe care o cunoașteți, desigur, foarte bine, una din acele lămpi înălțate pe piciorul lor metalic, ce răspândesc, sub abajurul lor verzui, o lumină vetustă, atât de discretă, peste mesele de lucru de la Bibliothèque Nationale. Este ora, mai plăcută decât toate celelalte, când sala

³⁰ Balotă face referire la un studiu al lui Liviu Rusu, care demonstrează că termenul corect este *luminist*, nu *iluminist*. Studiul „*Iluminism*” sau „*luminism*” este publicat și în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*.

³¹ Împlinirea, de către Liviu Rusu, a vârstei de 80 de ani.

mare de lectură pare scufundată în beznă și numai lucrurile de pe mese continuă să vegheze. E o pace cum nu prea e în lume, în această catedrală a cărții, în care, cu ani în urmă, ați lucrat și Dumneavoastră cu atâta râvnă.

M-am oprit din munca mea și, înainte de a pleca spre casă, vă scriu câteva cuvinte, pe care de mult mă îndemnasem să le scriu (ba chiar mă mustram sau „grondam” – ca să folosesc un cuvânt de-al Dumneavoastră – că nu le scriu). „Gronderiile” la adresa mea vor fi pornit, probabil, din nou, acolo la Dumneavoastră, mai ales din partea Lianeii, a cărei caldă, dar și aprigă spontaneitate am prețuit-o și mi-a plăcut întotdeauna foarte mult. O rog pe ea și toți ai Dumneavoastră și, bineînțeles, pe Dumneavoastră în primul, nu în ultimul rând, să mă iertați, dacă mai întârziu cu semnele epistolare. Asta nu înseamnă că nu vă pomenim, adeseori, împreună cu Bianca, și că nu ne gândim cu drag la toată „casa domnului Rusu”.

Am vorbit despre Dumneavoastră cu Profesorul Gantner³², cu care am avut o întâlnire în Cabinetul de Stampe al Kunstmuseum-ului din Basel. V-am „bârfit”, desigur, care mai de care. Ține și el la Dumneavoastră și ar vrea să vă întâlnească. Știa de proiectul colocviului Blaga, dar din păcate cei din Berna, care chiar au o placă memorială, pe care ar trebui să o pună cu ocazia unui asemenea colocviu, pe clădirea unde a locuit [Blaga] la Berna, sunt foarte înceți în organizarea lui. În zadar, răsplata postumă – ca să nu mai vorbim de cea din timpul vieții – pentru o mare operă se lasă mult așteptată, o știți și Dumneavoastră prea bine. Îmi stă și acum greu pe suflet eșecul strădaniilor mele de a vă închina – cum s-ar fi cuvenit – un Omagiu. Vreau să spun un volum omagial, acum câțiva ani. Dar nu vă faceți sânge rău, căci vi s-a dat darul unei fecundități și vitalități, prin care răscumpărați anii pierduți și vă asigurați din plin locul în rândul cel mai nobil al dascălilor Școlii Ardelene.

Îmi pare rău că încă nu am văzut cartea Dumneavoastră, *De la Eminescu la Lucian Blaga*. În vară, când aș vrea să petrecem măcar o săptămână la Cluj, voi avea plăcerea să vă ofer *Tudor Arghezi*³³ al meu și o

³² Joseph Gantner (1896-1988) – istoric de artă elvețian. Liviu Rusu i-a dedicat eseul *Joseph Gantner și concepția „prefigurației”*, publicat în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*.

³³ Nicolae Balotă, *Opera lui Tudor Arghezi*, Editura Eminescu, București, 1979.

carte apărută în lipsa mea, *Scriitori maghiari din România*³⁴, și mă voi bucura să primesc cartea Dumneavoastră.

Am primit articolul din *Tribuna* și l-am citit cu interes, deși m-a cam mâhnit că nu m-ați pomenit printre discipoli. Aceasta nu mă împiedecă să mă consider unul dintre aceștia și, poate, cel mai fidel.

În așteptarea revederii, primiți vă rog, iubite Domnule Profesor, și transmiteți tuturor din familia Dumneavoastră salutările noastre cele mai călduroase.

Nicolae Balotă

11. „Vitalitatea sa îl ajuta să înfrunte greutăți și obstacole”

[2001]

Dragi colegi și prieteni³⁵,

Îmi pare nespus de rău că nu pot fi prezent, alături de Domniile Voastre, pentru a celebra împreună memoria celui care ne-a fost magistru și – pe măsură ce treceau anii și părea că se scurtează distanța ce ne separa pe noi, discipolii săi, de el, profesorul nostru – un mare prieten.

Același regret l-am simțit, cu ani în urmă, când mi-a parvenit, în străinătățile în care mă aflam și de unde nu mă puteam întoarce în țară, vestea morții sale. Pentru mine, Profesorul Liviu Rusu rămânea, înainte de toate, și mai rămâne și azi, omul dăruit cu o tinerețe purtată până târziu, poate până la urmă, cu vioiciunea inimii și a minții. Îl văd urcând vioi, în drumețiile sale duminicale, dealul Feleacului, poposind uneori sus, deasupra

³⁴ Idem, *Scriitori maghiari din România, 1920-1980*, Editura Kriterion, București, 1981.

³⁵ Scrisoarea aceasta, nedată și trimisă prin email, era precedată de următoarea notiță:

Dragă Liana,

Iată cele câteva rânduri promise. Îmi pare foarte rău că nu pot participa la comemorarea bunului, marelui Profesor, care a fost Tatăl tău. Dumnezeu să-l odihnească în pace. Toți discipolii săi îi suntem îndatorați. Din păcate, nici noi nu mai suntem prea mulți. De aceea, era firesc să salut măcar cu aceste cuvinte trimise de departe memoria lui.

Cu mult drag,

pentru tine și soțul tău, Nicu și Bianca

Hajongardului³⁶, la căsuța în care părinții mei, scoși din casa lor, trăiau în anii cei mai sumbri ai glaciațiunii staliniste. Profesorul era și el o victimă, umilită și obidită a comunismului³⁷. Alungat de la catedră, el nu se lăsa însă zdrobit de tot ce ne apăsa în acei ani. Vitalitatea sa îl ajuta să înfrunte greutăți și obstacole. Acel entousiasmos, în buna, vechea tradiție a veșnic tinerilor elini, entuziasmul care răzbătea uneori în prelegerile sale de estetică, precum și în comentariile sale mai vechi, pe marginea unor concerte universitare, continuau să-l anime chiar și în anii de depresiune. Acest foc lăuntric l-a însuflețit atunci când, într-un moment propice, a îndrăznit ceea ce alții n-ar fi avut curajul să întreprindă: „reabilitarea” lui Titu Maiorescu. Gestul său, în această împrejurare, a fost de bun augur, era semnul unei deșteptări.

Cum aș putea uita că, ieșind din pușcărie, într-un timp al multor lașități, când foști confrăți, colegi, ba chiar și unii amici se codeau să se apropie de mine, ca de un ciumat, am găsit în fostul meu profesor de estetică, a cărui carieră universitară fusese deviată acum spre literatura comparată, un prieten, un adevărat părinte spiritual. Nu pot uita plăcutele ore petrecute în biroul său tapetat cu cărți, deschizându-se spre grădina de unde se auzeau vocile nepoatelor sale.

Era firesc ca, dintre foștii mei profesori, să-l aleg pe el ca „Doctorvater”³⁸. Asumam o filiație, cea a esteticianului de la care învățasem atâtea, după cum el asuma în mod firesc o paternitate spirituală asupra noastră, a celor din fostul Cerc Literar din Sibiu.

În anii de mai târziu, ultimii ani ai profesorului, rămânând în străinătate, nu l-am mai reîntâlnit decât rareori, prin epistole schimbate. Îmi amintesc ultima mea scrisoare³⁹, în care îi evocam lămpile cu abajur verde de sticlă, de pe mesele de lucru din marea sală a Bibliotecii Naționale pariziene, bibliotecă în care știam că lucrase atât de mult în tinerețile sale, pentru a-și da un strălucit doctorat la Sorbona.

³⁶ Hajongard – (în maghiară *Házsongárdi temető*, din germană *Hasengarten*), cunoscut acum drept Cimitirul Central, este unul din cele mai vechi cimitire din Cluj-Napoca, înființat în secolul al XVI-lea, după ce cimitirul care a funcționat în jurul Bisericii Sf. Mihail, din centrul orașului, a devenit neîncăpător.

³⁷ Liviu Rusu a fost dat afară din învățământul superior, între 1948-1961.

³⁸ Nicolae Balotă și-a susținut teza de doctorat la Liviu Rusu, cu tema *Literatura absurdului*.

³⁹ E vorba de scrisoarea din 26 aprilie 1982, publicată în volumul de față, p. 254-256.

În răspunsul său găseam amintirea surâzător-melancolică a acelor timpuri revolute. Cu o asemenea melancolie surâzătoare evoc uneori, atunci când îmi aprind lustrele amintirilor, imaginea marelui profesor și prieten, care a fost Liviu Rusu.

Doina Graur (1966)

1. „Singura mea dorință e ca lucrarea [...] să se facă [...] demnă de personalitatea de prestigiu internațional, sub îndrumarea căreia am pus-o”

București, 23 noiembrie 1966

Stimate Domnule Profesor,

Nu știu dacă vă mai amintiți că, într-o seară de la sfârșitul lunii septembrie, s-a prezentat la Domnia-voastră o necunoscută din București, manifestându-și dorința de a-și susține doctoratul sub auspiciile Domniei-voastre. Mă folosesc de aceea de prilejul nesperat al plecării tovarăsei Curticeanu, noua noastră colegă, la Cluj, pentru a îndrăzni să vă adresez câteva rânduri și, implicit, să vă reamintesc de existența mea.

Datorită distanței dintre Cluj și București, mi-e imposibil să comunic în mod mai substanțial cu Domnia-voastră. Am vrut de multe ori să vin până acolo, pentru a vă consulta, dar nu știam și nu aveam cum să știu dacă erați acolo sau nu. Pe de altă parte, deși știu că veniți relativ des aici, nu am unde să vă gădesc.

Pe aici circulă zvonurile cele mai contradictorii în legătură cu examenele de doctorat, pricinuind celor în cauză tracasări, enervări, descurajări. Eu mă simt scutită de inerențele acestea. Mă ocup, în schimb, zilnic, cu strângerea materialului pentru teza pe care am proiectat-o. Subiectul – *Motivul coborârii în infern* – este extrem de vast, cu implicații la aproape fiecare scriitor; de aici, greutatea spicuirii și rezistența la tentația de generalizări grăbite și superficiale. Pe lângă munca migăloasă, de fișare a exemplilor și a citatelor (care până acum se cifrează la multe sute), am făcut incursiuni – nu exhaustive, deocamdată, dar, atât cât le-am făcut, cu destulă

seriozitate – în filosofie și filosofia culturii, ca să-mi descifrez de ce anumite epoci de cultură sânt mai sensibile la acest motiv decât altele.

Mi-am schițat un plan al lucrării; aceasta, ca punct de plecare, căci nu-i exclus ca să fie răsturnat, în momentul redactării propriu-zise. Oricum, aș fi vrut extrem de mult să vi-l arăt. V-aș ruga, dacă nu vă e prea greu, nu vă par prea îndrăzneată, binevoiiți să-mi acordați o consultație, să-mi comunicați când sunteți în București; numărul meu de telefon este 22.40.73.

Singura mea dorință e ca lucrarea aceasta (unica mea preocupare de acum și pentru mult timp) să se facă, în minimă măsură, demnă de personalitatea de prestigiu internațional, sub îndrumarea căreia am pus-o.

Cu deosebit respect,

Doina Graur¹

Mi-am permis să bat scrisoarea la mașină, ca să nu vă obolesc cu grafia mea încâlcită.

Sper că e adevărat ceea ce mi s-a comunicat – și anume că ați primit semne de viață de la Ambasada Franceză.

¹ Doina Graur (1933-1997) – critic și istoric literar. Nepoata lui Ion Chinezu. S-a sinucis cu o supradoză de somnifere. A fost cercetătoare la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București, deși nu apare, cum ar fi fost normal, în *Dicționarul general al literaturii române*, redactat și de cercetători ai amintitului institut. Dr. în litere, cu teza *Semnificația infernului în conștiința artistică modernă*, publicată ulterior sub titlul *Avatarurile unui mit*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983. Fiindcă există puține mărturii despre Doina Graur, reproduc câteva gânduri ale unui fost coleg de institut, profesorul Ciprian Vălcan: „Eram proaspăt cercetător la Institutul „G. Călinescu”, când am întâlnit-o pe Doina Graur, nepoata lui Ion Chinezu. O femeie stranie, singuratică, retrasă printre fantasmе, frustrări, bovarisme, cărți ciudate și subiecte bizare, precum literatura infernului. După câțiva ani, când m-am familiarizat cu generația 27, știu că o comparam în secret cu Sorana Țopa, cel puțin din perspectiva intimității cu misterele. [...] Avea toate cărțile lui (ale lui Cioran, n. I.R.) apărute-n românește, cu dedicații pentru Ion Chinezu, dar și câteva dintre cele publicate în Franța.” (Cf. Ciprian Vălcan, *Cioran, un aventurier nemișcat: 30 de interviuri* [publicate între anii 2010-2014 în revistele *Apostrof*, *Arca*, *Cultura*, *Dilema veche*, *Dilemateca*, *Europa* (Novi Sad), *Familia*, *Orizont*], Editura All, București, 2015. O surprinzătoare carte despre Doina Graur a scris Carmen Foçșă: *Infernul se numea Doina sau radiografia unei sinucideri*, carte document, Editura Amurg Sentimental, București, 2004.

2. „Prima întrebare a fost în legătură cu doctoratul”

24 iulie 1968

Stimate Domnule Profesor,

Dacă nu cumva am ieșit total din raza de atenție a Domniei-Voastre, probabil că v-a mirat tăcerea mea atât de prelungită – și mai ales nerespectarea angajamentului luat în legătură cu revista, care are și alte cauze, în afara conjuncturilor internaționale, pe care le cunoașteți.

Domnule Profesor, am trecut prin încercări foarte grele. Abia întoarsă de la Cluj, am suportat în suită dureri acute de apendice. Am fost operată de urgență, în momentul în care apendicita degenerase în peritonită. Aceasta, în 9, apoi în 13 mai.

În 8 mai, tatăl meu a fost operat de un adenom de prostată, la Craiova. A ales acest oraș, în care locuia, datorită faptului că, în calitate de fost medic șef de specialitate, de medic emerit și Doctor în medicină, și mai ales ca om extrem de respectat și de iubit, i se va da o îngrijire optimă.

După ce, în seara zilei de 8 mai, am aflat că operația reușise, m-am internat și eu, însă fără a le spune părinților mei ceva, ca să nu-i îngrijorez.

Lucrurile s-au agravat. Organismul tatei, consumat de 42 de ani de radiologie, n-a rezistat complicațiilor post-operatorii. Faptul s-a accentuat și prin luciditatea lui de medic. Și-a dat seama că e pierdut. M-a chemat repetat – sânt singurul lor copil. Mama mă căuta disperat acasă. La sugestia mea, mătușa mea, Petronela Chinezu², a pretextat că sânt plecată la Cluj, chemată de Domnia-Voastră, pentru doctorat – noțiune sacro-sanctă, pe plan științific, în ochii tatei, care era mândru de infimele mele realizări. S-a resemnat să nu mă aibă lângă el, însă l-a durut – cred – mult, deși nu a spus-o, că „fetița” nu-i e alături în aceste clipe grele. Și-a pus fotografia mea în fața ochilor; se uita permanent la ea; așa mi-a spus mama.

A făcut, concomitent, embolie pulmonară, septicemie și uremie. În urma unui consult serios, la care au participat și medicii din suita Generalului de Gaulle³, dar cu câteva zile de tergiversare, a fost transportat aici, la

² Petronela Chinezu – sora criticului și istoricului literar și diplomatului Ion Chinezu.

³ Generalul Charles de Gaulle, care era președintele Franței, a vizitat România, în intervalul 14-18 mai 1968.

București, cu avionul sanitar, la clinica Profesorului Burghel⁴, la secția de reanimare. Deși proaspăt operată și, teoretic, sub interdicție să fac vreo mișcare, am alergat acolo. I s-au luminat ochii. Prima întrebare a fost în legătură cu doctoratul.

Domnule Profesor, am stat lângă tata cinci zile și patru nopți. Am luptat încăpățânat, zâmbindu-i permanent, cu moartea.

Inutil. A murit. Avea 68 de ani. După înmormântare – la Cimitirul Bellu catolic – am căzut. Am făcut un sindrom nervos. Totuși, am continuat să rezolv sinistrelle probleme administrative. Abia peste câteva zile pot pleca din București. Acum, eu sânt capul familiei. Mama se complace în disperare. Eu trebuie s-o îmbărbătez. Mă întreb cât voi mai putea rezista.

Totuși, revista vă va veni, curând.

Din păcate, referatele pentru teză nu le voi mai putea prezenta decât la sfârșitul toamnei, nu în septembrie, așa cum plănuisem.

V-aș ruga să mă înțelegeți. Asta a fost. În orice caz, cu orice preț, teza *trebuie* să mi-o susțin la anul. Așa i-am promis tatei.

Vă rog să-mi scuzați lungimea scrisorii și învălmășeala ideilor. Este prima scrisoare pe care o scriu de atunci.

Vreau să mă redresez și vreau să lucrez.

Respectuoase salutări,

Doina Graur

3. „Vă rog să fiți amabil, dacă vreți, să-mi schițați unele sugestii, oricât de sumare”

28. XII. 1968

Stimate Domnule Profesor,

Îngăduiți-mi să Vă urez din tot sufletul „Sărbători fericite!” și „La mulți ani!” – Domniei-Voastre și întregii familii.

⁴ Theodor Burghel (1905-1977) – reputat medic chirurg și urolog, membru titular și președinte al Academiei R. S. România. Între anii 1972-1975, a deținut funcția de ministru al Sănătății. Un spital din București, în care a lucrat, îi poartă azi numele.

Vă rog să mă iertați că nu V-am dat niciun semn de viață mai civilizată, printr-o scrisoare oarecum detaliată, ci că m-am mulțumit să Vă solicit mereu amânări ale datei de prezentare a referatului – prin câte un cunoscut, care-mi apărea providențial, când mă anunța că pleacă la Cluj.

Realitatea este că am fost handicapată de conducerea lucrărilor la Mormântul tatei (boltă de beton armat, coloană de granit, cruce de marmoră), de obținerea unui buletin de București pentru mama și de evacuarea unui apartament al nostru din Cotroceni, pentru a o muta definitiv aici.

Concomitent, am continuat să fișez mereu, obsedant, material pentru teză. Cred că pericolul de care mă temeam mai mult, dintre toate, a apărut. Am impresia că nu voi putea niciodată epuiza bibliografia; căci fiecare rând dintr-un roman, fiecare strofă îmi par a avea legături absconse cu această lucrare, care a început să devină, într-adevăr, infernală.

Întrucât primul meu referat trebuie să trateze despre circulația motivului în genere și despre cauzele frecvenței lui în epoca modernă și contemporană (sfârșitul sec. XVIII până azi), îndrăznesc să Vă rog să fiți amabil, dacă vreți, să-mi schițați unele sugestii, oricât de sumare – evident, în măsura în care aceasta nu Vă răpește din timpul Domniei-Voastre, pe care îl știu prețios.

Aș mai îndrăzni, cu tot respectul posibil, să Vă solicit ca, dacă veniți cumva prin București, să-mi dați un telefon (22.40.73), pentru unele lămuriri suplimentare. Nicu Balotă mi-a spus că m-ați căutat o dată, dar tocmai atunci am fost plecată la Craiova, pentru o problemă de succesiune, în urma morții tatălui meu.

În afara acestor două coordonate aspre ale vieții mele (munca „administrativă” și cea de cercetare), am avut de făcut față multor responsabilități la Institut⁵, ca și o destul de neplăcută viroză pulmonară.

Așa încât, înainte de două-trei luni, nu mă pot prezenta onorabil cu niciunul dintre referate.

Încă o dată, din toată inima, urări ca Noul An să fie pentru Domnia-Voastră și mai bun ca cel ce se încheie acum – așa cum, pentru mine însămi, mi-l doresc măcar ceva mai puțin funest.

⁵ Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, unde Doina Grecu era angajată.

Vă rog să-mi scuzați îndrăzneala de a Vă fi reținut atenția cu aceste câteva rânduri,

Doina Graur

4. „Îndrăznesc să Vă cer un mic ajutor, pe care cred că generozitatea Domniei-Voastre, recunoscută de altfel, nu mi-l va refuza”

26 III 1972

Stimate Domnule Profesor,

Am încercat să Vă rezolv chiar de a doua zi comisionul. Dar – lucrurile nu sânt așa de simple. Am fost la Bancă și am făcut o cerere în numele Domniei-Voastre, pentru plata celor 30 franci. Însă mi s-a dat o listă de cost, pe care V-o reproduc întocmai:

Fr. 30	– Lei	32,40
C.C.	– Lei	15,66
Pr. 189,3310	– Lei	90.90
Taxă M F	– Lei	90.90
C. bancar	– Lei	2,96
Spese	– Lei	8
<hr/>		
Total	–	241 lei

Bineînțeles, nu aceasta era problema cea mai grea, ci faptul că locuiți la Cluj. Trebuie verificat la Banca de acolo, dacă aveți cont. De aceea, veți primi acolo „corespondența” și nota ce V-am menționat-o mai sus, în legătură cu plata, care trebuie efectuată acolo, nu la București.

Eu aștept să veniți peste două-trei săptămâni (mi s-a promis că totul se va rezolva în cel mult 10 zile). Vă „pândesc” telefonul, ca să Vă dau banii ce-i aveți la mine – dar și ca să îndrăznesc să Vă cer un mic ajutor, pe care cred că generozitatea Domniei-Voastre, recunoscută de altfel, nu mi-l va refuza.

În așteptarea revederii, când Vă promit că nu vă voi răpi mult timp, Vă urez, Domniei-Voastre și Doamnei, pentru care nutresc un adevărat cult, din toată inima, „Sărbători fericite!”⁶.

Doina Graur

⁶ Doina Graur are în vedere sărbătorile de Paști. Paștele Ortodox a fost în 9 aprilie, iar cel Catolic în 2 aprilie.

Vasile Voia

Correspondența în limba germană a profesorului Liviu Rusu (II)

În anul 1961, după o absență de zece ani (fusesse „dat afară”, cum îi plăcea să spună, deodată cu Lucian Blaga, marele său prieten), Liviu Rusu este reîncadrat la Universitatea clujeană (care, din 1959, purta numele „Victor Babeș”), ca profesor de literatură comparată și nu de estetică, domeniu pe care l-a ilustrat ca nimeni altul în cultura românească și nu numai. Cele trei lucrări de estetică (*Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique, Estetica poeziei lirice și Logica frumosului*) trebuie să le privim, în orice caz, ca o contribuție cu totul remarcabilă la afirmarea esteticii românești în lume. Cu toate performanțele științifice de nivel (un singur exemplu: René Wellek și Austin Warren, în *Teoria literaturii*, au preluat din estetica lui Liviu Rusu categoria tipologiei artistice), lui Liviu Rusu reîncadrat nu i s-a dat cursul de estetică.

Revenit la catedră, așadar, în anul 1961 (anul morții lui Lucian Blaga), pe lângă cursurile ținute la Facultatea de Filologie, întreprinde turnee de conferințe în Republica Federală a Germaniei, invitat de către o serie de universități și instituții de cultură, și bucurându-se de un interes extraordinar. Cunoscător ca nimeni altul al limbii și culturii germane, va iniția și scrie exegeze de înaltă ținută științifică și va aduce o contribuție esențială la cunoașterea și popularizarea culturii și literaturii române în lume. Concomitent cu activitatea în cadrul Societății Internaționale „Lenau”, el va peregrina prin Europa, de cele mai multe ori cu soția, și va cunoaște o serie de mari profesori ai universităților germane. Turneele de conferințe și contactele cu personalități germane de mare relief îl situează pe Liviu Rusu la un nivel puțin obișnuit, dacă nu cumva îl singularizează chiar în contextul tocmai al acestei contribuții la cunoașterea culturii românești în lume. Nu vreau să spun că este un caz unic, dar, cred, în

orice caz, cel mai semnificativ. Un *homo viator*, acesta a fost profesorul Liviu Rusu, în anii șaizeci și șaptezeci ai secolului trecut.

La o vârstă respectabilă a întreprins călătorii și, trebuie să spunem, a fost un emisar al culturii și literaturii românești în lume, într-o epocă în care regimul comunist era de fapt ostil acestei campanii culturale, pe care a trebuit s-a accepte. Cu toate dificultățile întâmpinate la obținerea vizelor, a onorariilor fără de care aceste *Studienreise* sau *Vortragsreise* nu erau posibile, trebuie să recunoaștem că autoritățile de la noi nu s-au opus de fapt direct. Nu cred că este cazul să mai detaliem motivele. De altfel, în aceste scrisori nici nu este vorba de astfel de dificultăți, evitate în cele mai multe cazuri și de o parte, și de alta, ci, eventual, de întârzieri. Discreția era absolut necesară de ambele părți. În corespondență sunt semnalate numeroase cazuri de întârzieri, în ceea ce privește sosirea la destinație a scrisorilor sau a pachetelor de cărți.

Turneul de conferințe în RFG al profesorului Liviu Rusu a fost organizat și pregătit în detaliu de către Institut für Auslandsbeziehungen der Landes Baden-Württemberg, Stuttgart (Institutul pentru Relații Externe al Landului Baden-Württemberg), instituție prestigioasă, cu un profil bine definit și în cadrul ei, de Wilhelm Reiter, referent pentru Europa de Sud-Est, principalul corespondent, cel care l-a ajutat pe Liviu Rusu, i-a programat și ordonat conferințele la numeroase universități germane, începând cu anii șaizeci ai secolului trecut, în anii șaptezeci și continuând și după pensionare, până la apropierea decesului profesorului român, în 1985. Denumite *Vortragreise* (călătorii de conferințe) sau *Studienreise* (călătorii de studii), aceste conferințe abordează teme preferate ale lui Liviu Rusu, cunoscute, în principal, unele, de la cursurile și din studiile sale, teme de literatură comparată și de estetică, în atingere cu altele, de germanistică chiar. Ele sunt în principal aceleași, repetate pe tot parcursul traseului, începând cu cele propuse și ținute, cel puțin parțial, la Societatea Internațională „Lenau” din Viena, anunțate și la Südosteuropa Gesellschaft. Le vom trece în revistă, cu titlul în limbile germană și română:

– *Die Weltanschauung in der rumänischen Volksdichtung* (Concepția despre lume în poezia populară românească)

– *Goethe in der rumänischen Literatur* (Goethe în literatura română)

– *Eminescu und Schopenhauer* (Eminescu și Schopenhauer)

- *Eminescu und Lenau (Eminescu și Lenau)*
- *Der Faustismus in den Dramen Lucian Blagas (Faustismul în dramele lui Lucian Blaga)*
- *Das Problem der Realität im literarischen Schaffen (Problema realității în creația literară)*
- *Die Stellung der rumänischen Romantik in Rahmen der europäischen Romantik (Locul romantismului românesc în cadrul romantismului european)*
- *Die Tiefendimension in der Erforschung literarischer Einflüsse (Dimensiunea de profunzime în cercetarea influențelor literare (pe baza binomului Eminescu – Schopenhauer)*

Lui Nikolaus Britz, secretarul general al Societății Internaționale „Lenau”, al cărui singur reprezentant român în Comitetul de conducere al Societății și în redacția revistei *Lenau-Forum* era Liviu Rusu, îi mărturisea, într-un concept de scrisoare, din 30. VIII. 1973, că va tine conferința *Wien und die rumänischer Literatur*. Universități și orașe germane frecventate: München, Stuttgart, Frankfurt, Tübingen, Heidelberg, Münster ș.a.

Wilhelm Reiter a fost un bun prieten al românilor, având o excelentă cunoaștere nu numai a limbii române, pe care o vorbea aidoma unui cetățean român care trăia în România și nu era un expatriat, ci și a culturii și literaturii române. Relațiile Institutului, respectiv ale lui Reiter, constau din contacte directe, vizite numeroase și întâlniri sub cele mai bune auspicii (amintim relațiile cu Constantin Daicoviciu).

Wilhelm Reiter s-a născut în anul 1910, fiind deci cu 9 ani mai tânăr decât Liviu Rusu. S-a născut undeva în sudul Banatului. L-am cunoscut personal și am profitat de amabilitatea și prietenia lui, în cei aproape doi ani petrecuți la Stuttgart, la Catedra profesorului Fritz Martini, în calitate de bursier al Fundației „Alexandre von Humboldt”. Întotdeauna același om amabil, generos și deschis, atașat profesorului Liviu Rusu, ale cărui cursuri le audiase cândva. Nu am reușit, în toată perioada petrecută în orașul romantic de pe Neckar, să aflu date importante despre acest om minunat, care adesea avea nostalgii după locurile natale (odată, când se afla la Szeged, mărturisea că simte mai îndeaproape aerul de câmpie al acestor locuri). Unde și când l-a audiat la curs pe profesorul Liviu Rusu? Asta se putea întâmpla numai la Cluj,

deoarece Liviu Rusu nu a fost profesor la o altă universitate din România sau din altă țară și, desigur, la cursurile de estetică, însă la aceste cursuri numai din anul 1938, anul când a fost numit, prin concurs și prin chemare, cum se obișnuia să se spună pe atunci, ca profesor titular de Estetică literară la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității „Regele Ferdinand I”, deodată cu Lucian Blaga, căruia i s-a creat, la sugestia lui Liviu Rusu, Catedra de Filosofie a culturii.

În februarie 1929 fusese numit conferențiar suplinitor la Facultatea de Psihologie, iar peste doi ani conferențiar definitiv. Este posibil, deci, ca Reiter să-l fi audiat la cursurile de psihologie, probabil la începutul anilor '30. În 1933, Liviu Rusu pleacă la Paris, în vederea unui doctorat în estetică, pe care îl obține la Sorbona, în 1935, cu celebra teză, *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, teza principală, și *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, teza secundară, cu mențiunea *très honorable*.

În fine, să avem în vedere că Reiter pomeniște și numele profesorului George Bogdan-Duică, ale cărui cursuri de asemenea le audiase (a se vedea scrisoarea din 25 martie 1981).

În ciornele scrisorilor păstrate în arhiva Liviu Rusu, acesta îl numește pe Reiter, peste tot, „mein lieber guter Freunde”, „mein guter Willi” sau „unser guter Willi”. În desele sale vizite sau deplasări oficiale în România, Reiter era în relație cu importante personalități românești, oficiale sau nu, printre care Constantin Daicoviciu. Era mereu interesat de cărțile profesorului său de altădată, a și scris o recenzie, la studiile maioresciene ale lui Liviu Rusu (*Scrieri despre Titu Maiorescu*, 1979), publicată în *Südosstdeutsche Vierteljahresblätter*, iar în *Zeitschrift für Kulturaustausch* (*Revista pentru schimburi culturale*) – un articol generos despre teatrul german din România. Reiter era la curent cu polemicile lui Liviu Rusu pe teme maioresciene și nu numai și cu studiile publicate în *Viața românească*. Exista deci un autentic schimb cultural (cărți, reviste etc.) cu Institutul de pe Charlottenplatz 17, din Stuttgart.

Cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani, în 1981, profesorul Liviu Rusu a avut o întâlnire la Cluj, cu foștii săi elevi, cum îi plăcea să spună. A vorbit, pe baza întrebărilor, despre viața și opera sa. Printre cei evocați cu

bucurie este și Wilhelm Reiter și poate Reiter în special: „Willi Reiter, căruia îi datorez atât de mult, care m-a introdus în Institutul pentru Relații cu Străinătatea, în cadrul căruia am fost sprijinit. Radioul a preluat și el în două fragmente «evenimentul», așa încât Reiter și Institutul au fost «oaspeții» săi la Radio Cluj.”

Aș mai aminti, printre altele, eforturile aceluiși Reiter, pentru acordarea Premiului Herder lui Liviu Rusu, fără succes, însă, premiul acordându-se, în acel an, Anei Blandiana.

Am avut prilejul să-i cunosc pe Wilhelm Reiter și pe doamna Zoffmann, referentă și ea la același institut, pe probleme Sud-Est, însă pe partea iugoslavă, în anii 1970-1972, ca bursier la Fundației Alexander von Humboldt. Îl vizitam des la institut, iar conversațiile cu el erau o adevărată desfătare intelectuală, un schimb de idei și de informații, de discuții, îndeosebi pe teme românești. Profesorul i-a mulțumit personal pentru atenția și ajutorul acordate subsemnatului.

Îmi aduc aminte de intenția lui Liviu Rusu de a edita în germană o antologie a literaturii române, cu o amplă introducere despre spiritul și esența literaturii noastre. După multe tergiversări, cum s-a întâmplat de altfel și în cazul altor proiecte de colaborare româno-germană, antologia nu a mai apărut, fapt care ținea și de situația profesorului la noi, de calitatea lui de polemist redutabil, „polemist al adevărului” și al valorii. Afirma că, în toate polemicile sale, a pornit de la recunoașterea de către preopinenți a limbii și culturii germane.

Spre mijlocul anului 1968 începe corespondența cu profesorul Fritz Martini, începe de fapt odată cu demersurile lui Liviu Rusu de traducere în limba română și editarea celebrei *Istorie a literaturii germane* (într-un volum), una din cărțile fundamentale ale profesorului de la Stuttgart. În 1970, cartea ajunsese la cea de-a cincisprezecea ediție și fusese tradusă în nouă limbi. Deseori Liviu Rusu mi-a vorbit de Martini și mi l-a recomandat ca *Betrener* (coordonator, îndrumător). Între anii 1970-1972, am avut prilejul de a studia la Universitatea din Stuttgart, la Catedra de Neuere Deutsch Philologie a profesorului Martini și de a-mi scrie teza de doctorat, grație recomandărilor lui Liviu Rusu. Era un om minunat, un suflet nobil, care se impunea prin înțelegere și generozitate față de numeroșii săi „elevi”, cum le-ar fi spus Liviu

Rusu, veniți la studii din mai multe părți ale lumii. Era un om cu surâsul blând și sufletul generos, pe care-l asemănasem cu Paul Miron, profesorul român de la Universitatea din Freiburg.

Am avut șansa de a-l cunoaște mai îndeaproape pe acest om și de a lucra sub îndrumarea lui. Cu timpul, relațiile noastre au devenit tot mai apropiate și familiare, încât imaginea mea despre romanticul oraș de pe Neckar se asociază cu aceea a acestui profesor stimat și iubit. Ultima oară l-am vizitat, împreună cu familia, bună vorbitoare de germană, în vara anului 1990, după revoluția epocală de la noi, din decembrie 1989, care a entuziasmat pe atunci instituțiile de cultură și universitățile germane. Niciodată nu vorbea despre acest eveniment, ci, discret, făcea aluzii și-și exprima, la fel de discret, încrederea în afirmarea unei noi culturi în România. Îmi aduc aminte de intenția noastră de a merge într-o seară la un concert simfonic, ce urma să aibă loc în celebra Beethovensaal, însă nu mai erau bilete. Soția mea era de părere să încercăm, totuși, poate sunt locuri rezervate, ceea ce a atras replica profesorului: Poate să solicite însuși președintele statului, nu există bilete rezervate: „Bei uns ist Demokratie!”

Nu mult după despărțirea din vara anului 1990, Fritz Martini a dispărut din viață. N-am reușit să ajung la înmormântare, nu aveam viză, încât condoleanțele i le-am transmis doamnei Ruth Martini pe altă cale. Fiica lor, asistentă la Catedra de filologie slavă la Universitatea din Köln, avea interes și pentru limba română.

În ce mă privește, am fost un martor avizat al colaborării între cei doi profesori și al demersurilor întreprinse de Liviu Rusu, pentru a-l invita pe Fritz Martini în România, după apariția cărții. S-a apelat și la Uniunea Scriitorilor. După multe tergiversări, în cele din urmă nu s-a reușit. Era un eșec, ca și în cazul invitării altor personalități prestigioase din Germania.

Printre corespondenții importanți ai lui Liviu Rusu, reputați profesori și oameni de știință, se numără și Wolfgang Martens (Münster, Viena, Berlin), Joseph Gantner (Basel), Kurt Weiss (Tübingen) ș.a.

Joseph Gantner, important estetician contemporan, este autor al unor lucrări prestigioase, printre care *Der Künstler und seine Welt*, *Das Bild des Herzens*, *Über Vollendung und Un-Vollendung in der Kunst*, autor al monografiei *Goya* etc. Liviu Rusu cunoștea bine estetica lui Gantner, despre

care a și scris un excelent studiu, publicat în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*. Spera să pună la contribuție această estetică, în vederea definitivării sistemului său de estetică, ceea ce, din păcate, n-a mai reușit. El este prezent în revista *Secolul XX*, în numărul consacrat Elveției. Cu Gantner se simțise înrudit în spirit, mai ales pe tema *prefigurației* și a ceea ce acesta numea „Volendung – Un-Vollendung” („perfectiune și im-perfectiune”). Gantner a fost prezent la Congresul de Estetică de la București (1972), pe care l-a și prezidat. Liviu Rusu însă nu a participat la Congresul de Estetică de la Darmstadt, pentru că se simțea ostracizat, după polemica în cazul *Dicționarului de estetică generală*.

L-am amintit pe Gantner în ordinea corespondenței lui Liviu Rusu, pentru că lucrările acestuia l-au ajutat să-și aprofundeze și să-și extindă drumul propriu și orizonturile deschise.

Trebuie să amintim și numele doamnei Ruth Ziervagel-Tamm (Internationes, Bonn-Bad Godesberg) și al doamnei dr. Gräfin von Lippe (Institut für Auslandsbeziehungen Stuttgart), pentru ajutorul acordat profesorului român, în privința îndeosebi a coletelor de cărți expediate.

Corespondența germană a lui Liviu Rusu din anii șaizeci și șaptezeci ai secolului trecut mi se pare importantă pentru studiul contactelor directe cu instituții și personalități germane, ceea ce îl singularizează oarecum, pentru că nimeni nu s-a bucurat, în acea epocă, așa cred, mai mult decât el, de invitații și conferințe ținute în străinătate, în condiții nu tocmai favorabile acasă. Apreciem astăzi cu atât mai mult energia sa intelectuală și prestigiul de care se bucură în lume, mai mult decât în propria sa țară. Liviu Rusu a reprezentat un capitol important din istoria relațiilor cu străinătatea, în cazul de față cu Germania Federală, într-o epocă în care în România nu existau condiții prielnice și nici interese, pentru a susține o asemenea relație.

Wilhelm Reiter (1967)

1. „Cu conferința sa, profesorul Daicoviciu a făcut o impresie extrem de puternică”

12.1.1967

Mult stimat Domnule Profesor!

Mă simt foarte vinovat că, după ce mi-ați scris de mai multe ori, printre altele și din Uniunea Sovietică, eu încă nu v-am răspuns.

Cum v-am spus cu ocazia vizitei Dvs. la mine acasă, mă voi afla curând la tratament în Bad Ems. Concediu, o călătorie de serviciu în Iugoslavia și această cură mi-au sporit puternic munca.

Acum mă întorc din nou la corespondența cu Dvs., în cele din urmă la urările Dvs. de Noul An, a căror sosire o confirm, mulțumindu-vă.

Mai întâi, stimat Domnule Profesor, vă doresc, în anul 1967, multă sănătate și liniște, precum și mult succes în serviciu și profesie. Vreau să nădăjduim împreună că relațiile pe plan cultural între cele două țări ale noastre se poate dezvolta fructuos în continuare, în cadrul cărora vom putea aduce și noi o modestă contribuție.

Îmi permit să vă urez, ca altădată: La mulți ani!

Am să vă trimit separat pe poștă o mică amintire, calendarul institutului nostru pe anul 1967 „Über Land und Meer”, care ar putea prevesti întregul an numai zile bune.

Cu puțin înainte de Crăciun, l-am întâlnit la München, la sesiunea anuală a Societății Südosteuropa, pe domnul profesor Daicoviciu. El a ținut în cadrul acestei manifestări conferința despre originea poporului român. Cu conferința sa, profesorul Daicoviciu a făcut o impresie extrem de puternică, ceea ce Dvs. ați putea să-i spuneți, împreună cu un salut prietenesc din partea mea, dacă întâmplător vorbiți cu el. Am discutat cu dânsul despre o eventuală

călătorie a mea în România încă în acest an, care mă va aduce și la Cluj. Mă gândesc că o astfel de călătorie va face fructuoasă colaborarea între institutul nostru și forurile românești respective.

Cu asta vreau să închei pentru astăzi și să vă transmit salutări cordiale.
Al Dvs.

Wilhelm Reiter
Südosteuropa-Referent

**2. „Mă gândesc dacă nu aș putea pregăti pentru Dvs.
un turneu de conferințe în Republica Federală”**

26.9.1967

Mult stimată Doamnă Profesor!

Din păcate, trebuie să vă aduc la cunoștință că intenția mea, de a întreprinde o călătorie în România, în vara acestui an, nu mai este oportună și deci nici un popas la Cluj. Atunci când a fost posibil și am venit la mijlocul lui august, Dvs. ați fost din păcate în concediu, la Vatra Dornei, după câte am fost informat. Domnul rector Daicoviciu m-a invitat la masă într-o seară, la care și Dvs. puteați participa, dacă în această perioadă ați fi fost prezent la Cluj. Sper să vă întâlnesc altădată. Aș vrea să vă mulțumesc din inimă pentru salutările Dvs. amicale, pe care mi le-ați transmis printr-un cunoscut, înaintea sesiunii Societății Internaționale „Lenau”.

Mă gândesc dacă nu aș putea pregăti pentru Dvs. un turneu de conferințe în Republica Federală, la care ați putea vorbi despre tema *Goethe în România*. Vă rog amical să-mi comunicați această chestiune, ca să pot stabili aici dacă există interes din partea forurilor competente. În orice caz, veți mai auzi de mine.

Cu salutări prietenești, rămân al Dvs.,

Wilhelm Reiter
Südosteuropa-Referent

**3. „Foarte interesant ar fi pentru un cerc de auditori germani
și o altă temă propusă de Dvs.: «Concepția de viață
în poezia populară românească»”**

15 nov. 1967

Referitor la: un turneu de conferințe în Republica Federală a Germaniei

Cu privire la: Scrisoarea Dvs. din 23 octombrie 1967

Dragă Domnule Prof. dr. Rusu!

Vă rog să aveți amicala înțelegere că eu abia astăzi pot să răspund la scrisoarea Dvs. din 23 octombrie anul acesta, care la noi a ajuns în 27 octombrie. Vă rog să luați ultima mea scrisoare mai întâi ca un impuls privind propunerile pentru turneul de conferințe, deoarece trebuie, dacă am acum la îndemână promptitudinea Dvs., ca temele propuse și turneul Dvs. să fie avizate favorabil de către autoritățile competente. Sunt convins de asemeni că această invitație nu va întâmpina dificultăți. Forma trebuie totuși menținută și v-aș ruga de asemeni, pentru înțelegere, să nu considerați încă această scrisoare drept o invitație care vă obligă.

Propunerea mea către Dvs., aceea de a aborda tema *Goethe în România*, a rezultat din discuțiile cu Dvs., cu ocazia vizitei la noi, la Stuttgart. Cred de asemeni că Dvs., cu această temă, ați putea să o nimeriți bine aici. Foarte interesant ar fi pentru un cerc de auditori germani și o altă temă propusă de Dvs.: *Concepția de viață în poezia populară românească*. Deoarece presupun că expunerea *Eminescu și Lenau* este terminată, mi-aș permite să oferii și această temă.

La alegerea locurilor conferințelor sunt cu totul de acord cu Dvs. și mă gândesc la München, Stuttgart, Frankfurt pe Main și Tübingen, eventual și la Bonn sau Düsseldorf, dacă cinci locuri nu sunt prea mult. Călătoria Dvs., în cazul în care vom reuși s-o realizăm, am putea s-o facem în așa fel, încât o săptămână să fie consacrată conferințelor și cealaltă ca o călătorie de studii și contacte cu instituțiile științifice germane și cu profesorii.

Din păcate însă, în această chestiune pot să mă implic abia în jumătatea a doua a lunii decembrie și în primele săptămâni din noul an, așa

încât trebuie neapărat să vă rog să aveți răbdare. Dincolo de asta, cred că Dvs. ați putea apela la autoritățile competente în cazul călătoriei, pentru ca să puteți veni nestingherit, dacă ne-am înțeles. La noi va merge repede, dacă am acceptul de principiu. Mai întâi aș avea nevoie de o scurtă informare, ce temă aș putea să ofer, respectiv dacă Dvs. sunteți de acord cu temele menționate, ca propunere alternativă.

Până data viitoare, rămân cu cele mai bune salutări al Dvs.,

Wilhelm Reiter
Südosteuropa-Referent

***4. „Mă ocup cât de curând de această chestiune
și o să fac propunerea la forurile competente”***

5 decembrie 1967

Dragă Domnule Prof. dr. Rusu!

La scrisoarea Dvs. din 29.11., care tocmai a sosit, aș vrea să vă răspund scurt, dat fiind că sunt de acord cu conținutul ei. Cum v-am scris deja la 15 noiembrie, mă ocup cât de curând de această chestiune și o să fac propunerea la forurile competente. În rest vă doresc sărbători fericite și un an 1968 sănătos și liniștit.

Cu salutări cordiale, rămân al Dvs.,

Wilhelm Reiter
Südosteuropa-Referent

***5. „Cred că până atunci va fi timp suficient
pentru obținerea autorizației de călătorie”***

30.01.1968

Referitor la: Turneul Dvs. de conferințe în Republica Federală a Germaniei.

Dragă Domnule Profesor!

Din cauza unei gripe severe, eforturile mele pentru reușita turneului Dvs. de conferințe prin RFG, din păcate au întârziat. Cu toate acestea, sunt deja în măsură să vă fac propuneri concrete.

Atât Düsseldorf, cât și Universitatea Populară din Mühlheim/Ruhr sunt interesate de tema *Goethe în România*. Rămâne încă deschis pentru care temă ne hotărâm noi în Stuttgart. Celelalte oferte pornesc de la mine spre München și Tübingen, eventual și spre Frankfurt/Main. Îndeosebi înspre Tübingen și München aş vrea să direcționez bucuros cea de-a doua temă, *Concepția despre lume în poezia populară românească*.

Ca termen ar fi de luat în atenție prima jumătate a lunii mai, anul acesta. Cred că sunteți de acord și chiar vă rog prietenește să-mi comunicați dacă sunteți de acord pentru turneul de conferințe, cu 5 popasuri pentru perioada 6–16 mai.

Cred că până atunci va fi timp suficient pentru obținerea autorizației de călătorie, fiindcă eu trebuie deja în săptămânile următoare să fac propuneri ferme în ceea ce privește data. Din punctul meu de vedere, ar fi convenabil să putem realiza călătoria în această perioadă.

Cu salutări prietenești, aștept cu mare interes răspunsul Dvs. cât mai curând.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter
Südosteuropa-Referent

**6. „Totodată vom înștiința și Ambasada Germană din București,
să vă acorde viza de călătorie în RFG”**

11 martie 1968

Dragă Domnule Profesor!

Vă mulțumesc pentru scrisoarea Dvs. din 27 febr. 1968. Sper că eforturile Dvs. pentru obținerea autorizației de călătorie vor avea succes atât de oportun, încât Dvs. la 6 mai să puteți fi prezent la noi, în Stuttgart.

În zilele următoare vă trimitem invitația oficială, pe care Dvs. o puteți prezenta în același timp Ministerului Învățământului. Sper că o astfel de invitație, în care este exprimată totodată și rugămintea către locul de muncă, să poată fi suficientă ca să vă scuze absența, în interesul relațiilor culturale româno-germane, pentru conferințe și studii. Această invitație oficială poate fi adresată și Ministerului Învățământului. Totodată vom înștiința și Ambasada Germană din București, să vă acorde viza de călătorie în RFG.

Cu cele mai bune salutări, rămân

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Südosteuropa-Referent

[*Nota ed.* Scrisoarea poartă ștampila Rectoratului Universității „Babeș-Bolyai” și a semnăturii pentru conformitate.]

7. „Se înțelege de la sine că cheltuielile de călătorie și sejurul Dvs. sunt preluate de noi, iar conferințele vor fi onorate”

15 martie 1968

Referitor la: Turneul Dvs. de conferințe și studii în Republica Federală a Germaniei.

Dragă Domnule Profesor,

Deoarece expedierea invitației oficiale cu privire la călătoria Dvs. în RFG încă întârzie puțin, aș dori să vă comunic, cu privire la întrebarea Dvs.: se înțelege de la sine că cheltuielile de călătorie și sejurul Dvs. sunt preluate de noi, iar conferințele vor fi onorate.

În cazul în care veniți cu avionul, vă rog să ne comunicați din timp ziua plecării din București. Dacă e cazul, vă voi trimite biletul de avion de aici. Dacă doriți, putem face în așa fel, încât să cumpărați Dvs. biletul de avion în România, iar noi vă vom deconta contravaloarea aici, după sosirea Dvs.

Sper că această scrisoare vă este suficientă ca acont care să vă asigure călătoria.

Cu cele mai bune salutări rămân

Al Dvs.

Wilhelm Reiter

Südosteuropa-Referent

8. „*Veți ține aici, în Stuttgart, prima conferință, cu tema «Viziunea lumii în poezia populară românească»*”

10.4.1968

Dragă domnule profesor!

Invitația oficială expediată ieri de domnul dr. Rehs va fi desigur în mâinile Dvs. Datoria mea rămâne de aici înainte să vă comunic detalii cu privire la programul conferințelor, așa cum de fapt s-a stabilit deja. V-aș recomanda să călătoriți așa fel, încât pe data de 6 mai să fiți la noi, la Stuttgart. O să aveți timp să vă odihniți o zi și să vă refaceți; fiindcă la 7 mai veți ține aici, în Stuttgart, prima conferință, cu tema *Viziunea lumii în poezia populară română*. În 8 și 9 mai veți vorbi la Düsseldorf și în Drebenderhöhe despre *Goethe în România*. Probabil pe 9 mai s-ar putea organiza o conferință la Universitatea din München, însă detaliile încă nu vi le pot comunica. Tema va fi probabil aceeași ca la Stuttgart.

Vedeți că vor fi patru zile extenuante pentru Dvs. M-am îngrijit mai apoi pentru Dvs. și la posibilitățile de a avea discuții cu colegii de specialitate și la studii; pentru că veți primi, în afara onorariului pentru conferințe, încă șase zile un supliment la stipendiumul pentru călătorie. Domnul dr. Rehs v-a comunicat deja că biletul de avion sau de tren va fi decontat, iar aici va fi asigurată întreținerea Dvs. prin diurnă, precum și onorariul conferinței.

În cazul în care veți zbura cu avionul, vă recomand cursa de Frankfurt pe Main. Pentru toate cazurile, vă rog amical să-mi faceți cunoscută exact ora sosirii în Stuttgart, deoarece o să vă aștept fie la aeroport, fie la gară și o să vă însoțesc la hotel.

În rest mă bucur foarte mult de revederea cu Dvs., ceea ce n-am reușit în sejurul meu la Cluj, din vara trecută. V-aș mulțumi pentru o scurtă confirmare cu privire la primirea acestei scrisori și eventual a unor dorințe, care să aibă în vedere călătoria Dvs., pentru care v-aș fi recunoscător.

Cu salutări prietenești rămân

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Südosteuropa-Referent

9. „Pregătirile pentru conferințele Dvs. în Stuttgart și Düsseldorf sunt terminate”

23 aprilie 1968

Dragă Domnule Profesor!

După sosirea celor două scrisori ale Dvs., din 14 și 15 aprilie anul acesta, v-am trimis imediat următoarea telegramă:

„Zburați la 6 mai. Conferința la Stuttgart la 7 mai. Reiter”.

Pregătirile pentru conferințele Dvs. în Stuttgart și Düsseldorf sunt terminate, spațiile conferințelor comandate și invitațiile lichidate. De aceea nu putem lua în considerare o schimbare. Tot de aceea v-am rugat și telegrafic să zburați luni, 6.5.1968, din București, așa încât după masă încă sau la orele amiezii să puteți sosi la noi, în Stuttgart. Dacă îmi comunicați cu ce avion veniți de la Frankfurt la Stuttgart, o să vă aștept la aeroport în Stuttgart. Până la sosirea Dvs., aveți desigur să aflați și de la noi când va avea loc conferința Dvs. la München.

Domnul Oskar Böse, de la Casa Germanului din Est din Düsseldorf, se află în prezent în România și eu cred că el v-a căutat și în Cluj și a discutat cu Dvs. și profesorul de la Düsseldorf.

Încolo mă bucur să vă văd curând și rămân cu salutări prietenești al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Südosteuropa-Referent

P.S. Conferințele pot să dureze liniștit o oră. Mai mult de 75-80 de minute ca timp al vorbirii obosește și de aceea nu este recomandabil, după

numeroasele experiențe ale institutului nostru. Participanții sunt adulți, care se află în câmpul muncii, iar seara sunt deja obosiți.

10. „M-am bucurat să aflu că conferințele și călătoria Dvs. de studii în RFG au condus la contacte personale cu personalități germane”

29 iulie 1968

Dragă domnule profesor dr. Rusu!

Amabila și prieteneasca Dvs. ilustrată, din 9 iulie 1968, mi-a fost expedită ulterior, când eram în concediu, din care m-am întors astăzi. Scrisoarea Dvs. pentru Domnul profesor Martini am trimis-o mai departe. Cu toate acestea, vă comunic adresa sa, pentru că oricum Dvs. veți intra personal în legătură cu el:

privat: Prof. Dr. Fritz Martini
7000 Stuttgart, Grüneisenstrasse 5,
T. H.: Technische Hochschule
7000 Stuttgart-M, Huberstrasse 16.

M-am bucurat să aflu că conferințele și călătoria Dvs. de studii în RFG au condus la contacte personale cu personalități germane și că noile Dvs. cunoștințe le-ați frecventat în parte și în România. Se vede din nou cât este de importantă vizita, cunoștința și discuția reciprocă.

Îmi parte foarte rău că în acest an nu o să pot veni în România.

După toate probabilitățile, nu voi fi în Republica Federală la început de septembrie, timp de aproximativ 10–12 zile, așa încât vă rog de pe acum deja să-mi comunicați dacă veți participa la sesiunea Societății „Lenau” și în orice caz când. Pentru că, în cazul acesta, ar trebui să-l rog pe domnul Hergenröder să ia cu el un mic cadou pentru Dvs., pentru care mă simt obligat în special.

M-aș bucura să aud ceva cât de curând despre Dvs. și rămân cu salutări prietenești

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

**11. „Mă bucur să aud că puteți să luați în considerare
invitația de la Düsseldorf”**

5 sept. 1968

Dragă Domnule Profesor!

Îmi pare extrem de rău că nu pot participa la Sesiunea „Lenau” din Stockerau. Am fi putut discuta acolo ceva referitor la călătoria de conferințe și de invitații.

Mă bucur să aud că puteți să luați în considerare invitația de la Düsseldorf. De îndată ce această invitație poate fi realizată, mă gândesc și la o întâlnire personală. M-aș bucura să pot să vă înmânez personal cărțile solicitate.

Cu salutări prietenești,

Al Dvs.,

/ss/ Wilhelm Reiter

**12. „Sper că o să veniți la Stuttgart, mai ales că trebuie să țineți aici
încă o conferință, cu ocazia săptămânii românești”**

17.4.1970

Dragă domnule profesor Rusu!

Am avut astăzi intenția oricum să vă scriu. A sosit scrisoarea Dvs. din 11 aprilie 1970, așa încât mă simt obligat să vă răspund imediat.

Cum știți deja, am fost patrușprezece zile în România. Am fost oaspete al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă¹ și am petrecut primele cinci zile în București. Apoi am călătorit la Sibiu și Timișoara și am părăsit țara exact la patrușprezece zile de la sosire. Din păcate, din cauza programului cam aglomerat, cu care trebuia s-o scot la capăt, n-am reușit să

¹ Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă era un fel de Minister al Culturii. În 1971, acesta s-a transformat în Consiliul Culturii și Educației Socialiste.

vă trimit de pe drum cel puțin o vedere (o carte poștală?). Chiar de aceea mi-am propus să vă scriu după întoarcerea mea.

Mă bucur că D-voastră v-ați anunțat din nou o vizită la noi. Puțin probabil că pot să vin după „întâlnirea literară” de la Freiburg. Absența mea de patrusprezece zile la masa de scris a condus la faptul că mi-au rămas o mulțime de lucrări care trebuie recuperate. Acum începe pentru mine sezonul și trebuie să pregătesc programele de călătorie pentru oaspeții mei. Sper că o să veniți la Stuttgart, mai ales că trebuie să țineți aici încă o conferință, cu ocazia săptămânii românești. Și eu o să țin foarte probabil o conferință despre România cu această ocazie.

Încă nu am primit de la domnul Scridon² până astăzi cărțile. Însă această problemă se va rezolva îndată ce veți fi aici.

Mă bucur în orice caz de revederea cu Dvs. și rămân cu salutări cordiale.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Referent pentru Europa de Sud-Est

13. „Am făcut asta în speranța că Dvs. ați putea întreprinde călătoria în acest an”

2.4.1974

Dragul meu domn profesor Rusu!

În scrisoarea mea din 7 ianuarie a.c., mi-am reînnoit invitația pentru Dvs. și draga Dvs. soție. Am făcut asta în speranța că Dvs. ați putea întreprinde călătoria în acest an, după ce, în anul trecut, nu erați în măsură să călătoriți, din motive de sănătate.

² În 1970, profesorul Gavril Scridon (1922-1996), cadru didactic la Facultatea de Filologie din Cluj, era lector de limba și literatura română la Universitatea „Ludwig Maximilian” din München și probabil, cu ocazia venirii acestuia în vacanța de primăvară, a fost rugat de profesorul Liviu Rusu să îi trimită, din Germania, lui Wilhelm Reiter acele cărți.

Cum v-am scris deja în ianuarie, o să plec în curând în Iugoslavia. Voi fi deci plecat între 18 aprilie și 1 iunie și de aceea în acest interval nu vă pot primi. Ar fi bine dacă m-ați informa despre venirea Dvs. cu cel puțin două, trei săptămâni înainte, pentru că ar putea întotdeauna să apară între timp o chestiune de serviciu.

Dacă credeți că dintr-un motiv personal nu mai puteți veni în Germania, vă rog să-mi dați o indicație corespunzătoare, pentru ca cele 8 cărți care se găsesc la mine să vi le pot trimite prin poștă sau pe o altă cale.

Vă doresc toate cele bune și vă salut cu cele mai bune sentimente prietenești.

Wilhelm Reiter,

Referent pentru Europa de Sud-Est

14. „Vă mulțumesc mai întâi pentru cuprinzătoarea listă a temelor despre care ați putea ține o conferință”

9.8.1974

Mult stimat, dragă Domnule Profesor Dr. Rusu!

Cu mare bucurie iau la cunoștință sosirea scrisorii Dvs. din 11 iulie a.c., pe care am primit-o pe 22 iulie. Atât de mult face uneori poșta pe drum.

Vă mulțumesc mai întâi pentru cuprinzătoarea listă a temelor despre care ați putea ține o conferință, în cazul în care puteți să veniți în toamna aceasta în RFG, legat de sesiunea Societății Internaționale „Lenau”. Din păcate, nu mi-ați comunicat când are loc. S-ar putea să fie la finele lunii septembrie, însă în cazul acesta n-o să fie posibil să țineți conferințele. Universitățile nu funcționează încă și de aceea nu pot face nicio ofertă. O să încerc să-l contactez pe domnul profesor Miron³ la Freiburg, ca să aflu de la el cât de repede s-ar putea fixa data. Dacă am reuși să organizăm două sau trei conferințe, ar fi un mare succes.

³ Paul Miron (1926-2008) – lingvist și filolog român, cadru didactic la Universitatea din Freiburg, primul profesor universitar de limbă și literatură română din Germania Federală.

Vă este cunoscută suma care vă stă la dispoziție pentru călătorie, respectiv pentru cheltuielile de sejur. Imediat ce aflu data exactă a sosirii Dvs. la Stuttgart, mă voi îngriji de o cazare drăguță și convenabilă pentru Dvs. și soția Dvs. La alegerile camerelor trebuie să fim bine orientați, unde anume sunt camere bune și ieftine, deoarece la noi prețurile la hotel au crescut foarte mult. Poate o să-mi comunicați cu aproximație dorințele și scopurile călătoriei, ca la rândul meu să vă comunic și eu legăturile la tren și să vă pot oferi indicații privind organizarea unei călătorii frumoase.

Probabil eu însumi voi fi pe drum în acest timp o zi sau două. În orice caz, în săptămâna dintre 6 și 13 octombrie voi fi în orice caz la o sesiune la Ellwangen.

Vă rog din suflet încă o dată să mă înștiințați cât mai curând cu privire la planurile Dvs. de călătorie. Rămân cu salutări cordiale Dvs. și soției Dvs.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Referent pentru Europa de Sud-Est

***15. „În cazul în care voiajul trebuie amânat,
se înțelege că îmi voi reînnoi invitația”***

27.8.1974

Dragul meu Domn Profesor Dr. Rusu!

Am primit deja prețioasa Dvs. scrisoare din 17 ale acestei luni, cu știrea deloc îmbucurătoare cu privire la starea rea a sănătății stimabilei Dvs. soții. Sper, cu toate acestea, că dânsa nu este grav bolnavă și că Dvs. ați putea întreprinde împreună călătoria planificată la sfârșitul lui septembrie. Vă înțeleg foarte bine, nu vreți să faceți singur călătoria și că vreți să-i arătați cu plăcere Germania Doamnei Dvs. Pentru asta îi doresc însănătoșire grabnică și rapidă întremare, pentru ca dânsa să se simtă destul de puternică, așa încât să poată suporta oboseala unei astfel de călătorii.

În cazul însă în care voiajul trebuie amânat, se înțelege că îmi voi reînnoi invitația⁴ pentru o dată mai târzie. Asta va fi posibil și în anul următor, indiferent dacă eu voi mai fi în serviciu sau deja pensionat. Domnul Voia⁵ v-a relatat absolut corect, în anul următor voi face 65 de ani și, începând cu 1 august 1975, voi pleca din serviciu. În cazul în care nu puteți veni până la finele lui septembrie, imediat după începutul noului an vă voi trimite invitația, așa cum ați dorit.

Dacă puteți să veniți până la sfârșitul lunii septembrie, ceea ce vă doresc din inimă Dvs. și soției, atunci v-aș ruga ca, înaintea sosirii, să-mi dați de veste, ca să pot pregăti călătoria și sejurul Dvs. Puteți de asemenea să mă sunați seara, acasă, la numărul 843466.

Dorindu-vă încă o dată Dvs. și scumpei Dvs. soții toate cele bune, vă salut cu speranța unei proxime revederi.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

Referent pentru Europa de Sud-Est

16. „M-aș bucura foarte mult de o revedere, în cazul în care v-ați decis pentru o călătorie cu soția, programată în Germania”

2.2.1975

Mult stimată și dragă Domnule Profesor,

A trecut deja mult timp de când nu mi-ați scris. Nici la urările mele, cu prilejul Anului Nou, nu am primit niciun răspuns⁶.

Așa cum v-am adus la cunoștință în ultima mea scrisoare, începând cu 1 august anul acesta o să mă retrag din serviciul de la Institut, din motive de vârstă, iar la 9 mai anul acesta voi preda lucrările de aici, deoarece îmi voi

⁴ În perioada respectivă, orice călătorie a românilor în Occident se făcea doar pe baza unei invitații oficiale.

⁵ Profesorul Vasile Voia.

⁶ Încă o dovadă că Securitatea intercepta scrisorile din și înspre Occident.

lua mai întâi concediul din 1974 și din acest an. Începând cu 9 mai pot fi contactat direct și la adresa mea privată: *700 Stuttgart 50, Zandenweg 15.*

M-aș bucura foarte mult de o revedere, în cazul în care v-ați decis pentru o călătorie cu soția, programată în Germania. Comunicați-mi, vă rog, din timp, când veniți, cât timp rămâneți în Stuttgart și ce doriți să vedeți aici. Dacă o să reușesc în ce privește organizarea unei conferințe pentru Dvs., o voi face cu plăcere. Asta este ceva destul de dificil. Probabil se va putea improviza ceva, dacă sunteți deja aici.

Vă asigur încă o dată că împreună cu soția ne-am bucura foarte mult să vă revedem.

În sensul acesta rămân cu salutări prietenești.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

17. „Am fost bucuros să aflu că intenționați [...] să întreprindeți o călătorie în Republica Federală Germania”

10. 2. 75

Mult stimat Domnule Prof. Dr. Rusu,

De-abia v-am expediat o scrisoare, că am și primit-o pe a Dvs., din 27. I. anul acesta, pe data de 5 februarie. Am fost bucuros să aflu că intenționați să dați curs invitației de mai multe ori adresate, să întreprindeți o călătorie în Republica Federală Germania. De aceea o să și trimit invitația la Asociația Scriitorilor, care poate să sprijine obținerea autorizației de călătorie, în vederea susținerii conferințelor. Aici trebuie să observ că sunt nevoit să vă rog ca, imediat ce aveți informații în legătură cu data călătoriei, să ne spuneți, deoarece voi fi întrebat la fiecare ofertă de conferință, cu privire la data exactă și obligatorie. Pentru călătoria prin Bundesrepublik Deutschland vă stă la dispoziție suma de 820 de mărci.

Acum în legătură cu planul călătoriei propuse și cu temele.

În Nürnberg îl cunosc pe șeful de la învățământul municipal. Alte ocazii însă nu am, pentru a fixa o temă atât de specială. În afară de asta, toate

forurile municipale pentru instrucția adulților își stabilesc ofertele și termenii cu o jumătate de an înainte, deoarece ele trebuie să fie ținute la o dată fermă pentru publicul auditor. Și în Frankfurt am avut până acum experiențe nereușite. Sper într-un succes la Freiburg. Heidelberg și eventual la München sau Dortmund. Vă rog prietenește să mă înțelegeți, dacă mă voi strădui fără iluzii, îndeosebi dacă n-am primit de la Dvs. termenii doriți.

În afară de asta, v-aș ruga încă o dată să luați în considerare retragerea mea din serviciul Institutului pentru Relații cu Străinătatea, la 9 mai anul acesta.

Invitația către Uniunea Scriitorilor va pleca în aceste zile. O să primiți și Dvs., odată cu invitația și o copie, pentru luare la cunoștință.

Cu cele mai bune salutări rămân

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

18. „Din cauza conferințelor pe care vreți să le țineți, nu pot să întreprind nimic, atâta vreme cât eu nu am o dată fermă”

4.3.1975

Mult stimat, dragă domnule profesor Rusu,

După o boală mai lungă sunt de două zile din nou la serviciu. Scrisoarea Dvs. din 19.02.75 am primit-o exact ieri. I-a urmat o telegramă. În orice caz, astăzi pleacă invitația la Uniunea Scriitorilor. O copie a acestei scrisori vă stă la dispoziție, pentru luare la cunoștință.

Din cauza conferințelor pe care vreți să le țineți, nu pot să întreprind nimic, atâta vreme cât eu nu am o dată fermă. De aceea vă rog încă o dată să revedeți scrisoarea mea cu un ochi critic, din 10.2.75. Asta înseamnă că, dincolo de suma prevăzută, nu o să vă stea la dispoziție niciun mijloc, dacă eu mă voi strădui fără succes pentru organizarea conferințelor.

Deoarece, așa cum v-am scris deja, dincolo de perioada serviciului activ în Institut nu pot să fac nicio promisiune aranjată, Vă rog să-mi comunicați sosirea Dvs. în Stuttgart, cu dorințele privind reținerea camerei,

ca și datele pentru termenele și de asemeni pentru prețuri. La sosire vă aștept la Gara Centrală din Stuttgart, dacă o să-mi comunicați ora sosirii. Pentru a putea să ținem legătura, vă comunic adresa mea privată: *Stuttgart 50, Zanderweg 15, tel. 843466.*

Sper să vă pot saluta curând în Stuttgart sănătos și teafăr și că totul va decurge după dorință.

Cu salutări prietenești,

Wilhelm Reiter

Referent pentru Europa de Sud-Est

19. „Cât privește oferta de conferințe, n-am primit din păcate niciun răspuns”

2.4.1975

Dragă Domnule Profesor,

După ultima Dvs. scrisoare, din 18.3 a.c. – la sosirea căreia mă aflu din nou pe drum, în interes de serviciu –, pot să mă bucur acum în curând de revederea cu Dvs. aici, în Stuttgart. Mi-am notat data cu rezerva că ea poate să fie respectată. De aceea nu am reținut încă nicio cameră. La München vă recomand Bundesbahnhotel, la Gara Centrală. Este un hotel foarte bun și totuși ieftin și confortabil, încât nu e nevoie să părăsiți clădirea gării. Ferestrele sunt cu izolare acustică, iar camerele au aer condiționat. Fără baie și duș o cameră dublă costă 60 DM, asta înseamnă nu cu mult mai scumpă decât o cameră într-o pensiune. Vă recomand o comandă telefonică, așa încât cu siguranță veți avea o cameră la sosire. În cazul acesta, sunați la *Bubahot München*, așa sună adresa telegramei.

La *Nürnberg* vă recomand următoarele hoteluri, la alegere:

1. Hotel am Ring, Am Plärer 2, adresă – telegramă Ringhotel, preț pentru o cameră dublă cu duș 55-60 DM, sau

2. Hotel am Schönen Brunnen, Hauptmarkt 17, preț la 65-70 DM. Cunosc ambele hoteluri, sunt bune. Ultimul este central, în mijlocul orașului. Mai ieftine sunt: Pension Übelacker, Mathieldenstr. 13 sau Hotel Schweizer

Hof, Karl-Bröger Str. 38. Pe astea nu le cunosc, le-am luat la noroc din catalogul hotelurilor.

La Stuttgart mă voi strădui cu plăcere pentru o cazare ieftină, îndată ce cunosc data exactă a sosirii.

Cât privește oferta de conferințe, n-am primit din păcate niciun răspuns.

Alte informații de la Dvs. vă rog în viitor pe adresa mea privată, deoarece vin la institut numai în trecere și foarte scurt.

Până la revedere, salutări amicale și sărutări de mâini stimatei Dvs. soții,

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

20. „Eu cunosc modul Dvs. de lucru temeinic”

31.5. 1975

Dragul meu Domn Profesor,

Pot să vă comunic, spre marea Dvs. bucurie și mulțumire, că Societatea „Lenau” a virat onorariul și că luni sau marți va ajunge la Paris, pe calea cea mai rapidă. Bani au ajuns din păcate la Institut. Doamna Zoffmann m-a informat în acest sens, dar nu știa suma. Am rugat-o să transmită administrației rugămintea mea de a transfera banii în contul meu, pentru că pot să dispun de ei în interesul Dvs. Cheltuielile de expediție îmi permit să le rețin.

Imediat după ce am aflat această știre îmbucurătoare, i-am scris d-lui dr. Curticăpeanu și l-am rugat ca Dvs. să mă sunați vineri sau sâmbătă (adică astăzi!). Ar fi vorba de problema unui articol. M-a sunat el însuși ieri seară și mi-a comunicat că nu vă va putea vedea la hotel. Apoi i-am spus lui că eu voi transmite vestea la Paris, când o să aflu de la el că Dvs. *astăzi* ați vrea să vă continuați călătoria la Paris. Deoarece s-a arătat curios, i-am spus că ar fi vorba doar de un articol pe care Dvs. l-ați avea de dat la Societatea „Lenau”.

La fel, a sosit scrisoare din Roma, pe care o anexez. Cum au fost conferințele? Cu siguranță bune, pentru că eu cunosc modul Dvs. de lucru temeinic. Cum se simte draga Dvs. soție? Oboselile călătoriei n-au fost prea mari pentru dânsa? Soția mea a plecat între timp la cura ei din Odenwald. Cu poșta de astăzi am primit de la ea prima scrisoare. Îi merge bine și este la fel de bine tratată medical și cazată într-o cameră cu baie/WC. Regiunea este acolo la fel de frumoasă.

Închei pentru astăzi și vă transmit Dvs. și soției salutări din inimă, la care adaug în mod deosebit o călătorie plăcută.

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

P.S. Am primit o invitație pentru anul următor în Macedonia, în Iugoslavia (Muntenegru), de care mă bucur foarte mult.

***21. „Soția îmi amintește de Dvs. și vă recomandă ca model,
atunci când mă invită la dans”***

18 august 1976

Dragul meu profesor dr. Rusu!

La câteva zile de la sosirea ilustratei Dvs. din Bistrița, când mă aflam în Stuttgart, a ajuns scrisoarea Dvs. din 10 august. Ne-am bucurat amândoi foarte mult să aflăm că Dvs. sunteți în continuare sănătos și cu putere de creație, cercetând și scriind. Sperăm de asemeni că la Vatra Dornei v-ați refăcut cu iubita Dvs. soție. Ilustrata ne-a fost expediată ulterior de la poștă, bineînțeles, după ce am comunicat noua noastră adresă.

Mi-ați relatat detaliat cu privire la noile Dvs. publicații. Este o temă frumoasă, pe care ați rezervat-o încă pentru bătrânețe. Vă felicit din inimă și vă doresc încă pentru mulți ani cea mai bună sănătate.

Până la pensionarea mea, cu un an înainte, am fost preocupat de bunele relații culturale între poporul român și cel german, îndeosebi cel din RFG, și așa putea spune, cu toată modestia, că pot să existe inițiative. Acum, retras din prima linie, încerc mai departe să fiu eficient, scriind și ținând

conferințe. În aceste aspirații, cred eu, se întâlnesc eforturile noastre de ambele părți.

Dragă domnule profesor, îmi scrieți despre ultimele Dvs. publicații. M-ar interesa în mai multe privințe. Aș vrea nu numai să citesc cu plăcere, ci și să scriu despre lucrarea Dvs., în formă de recenzii și aprecieri. Pentru asta am nevoie, se subînțelege, de acele numere din *Viața românească*⁷, în care au apărut contribuțiile Dvs. sau de extrase, în cazul în care dispuneți de ele. Fiindcă aici presupun eu un interes care ar putea să satisfacă, deoarece se referă la lucrările Dvs. Poate reușiți să atenționați editura și să-i transmiteți să-mi trimită numerele respective. Primesc cu regularitate *Contemporanul, Rumänien heute și Rumänische Rundschau*, de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste”, din păcate nu și de la o revistă atât de importantă și bine văzută, ca *Viața românească*.

Acum încă ceva din domeniul privat și familial al existenței noastre în noua regiune. Locuința noastră este într-adevăr frumoasă și confortabilă. Am mobilat-o cu noi piese și cu utilități tehnice moderne, pentru confortul nostru cel mai bun. În afară de asta, trăim într-o importantă stațiune balneară, în care putem să facem ceva pentru menținerea și îngrijirea sănătății. Într-un peisaj ceva mai îndepărtat, abia există o biserică de țară, fără opere de artă cunoscute. Casa este în ordine, aproape toate și-au găsit locul lor, după săptămâni de efort, așa că noi vrem să ne refacem după tăvăleala mutării, așa încât – fiecare în domeniul său – să se apuce de treaba lui. Soția îmi amintește de Dvs. și vă recomandă ca model, atunci când mă invită la dans. Asta ar putea fi exersat cu regularitate de acum încolo.

Vă salutăm amândoi pe Dvs. și pe scumpa soție, păstrându-vă mereu cea mai plăcută amintire, ca elevul Dvs. recunoscător de altădată.

Wilhelm Reiter

P.S. Vă trimit un extras al lucrării mele cele mai noi.

⁷ Sub titlul *Din nou despre Titu Maiorescu*, Liviu Rusu a publicat trei articole în *Viața românească* din 1976 și i-a scris despre acestea lui Wilhelm Reiter: *Tânărul Maiorescu*, în *Viața românească*, februarie 1976; „*Doctoratul*” de la Sorbona, în *Viața românească*, aprilie 1976, și *O nouă carte despre Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, iunie 1976. Toate aceste trei studii au fost reluate în volumul *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 186-239.

22. „Am primit fotocopiile articolelor Dvs. despre Maiorescu”

11 ianuarie 1977

Mult stimate și iubite domnule profesor Rusu!

Scrisoarea Dvs. din 24 decembrie 1976, care de altfel a ajuns cu mare întârziere, ne-a zguduit de fapt. Ca să o consoleze pe iubita Dvs. soție, soția mea i-a scris, nu numai pentru că ar avea același destin, ci și pentru că în astfel de cazuri femeile găsesc desigur cuvinte mai bune și mai potrivite consolării. De altfel nu sunt cuvinte goale de consolare, care ar putea să ajute dincolo de inevitabil, ci vor să arate dincolo de propriul destin că, dacă operația este făcută la timp și este continuată cu un tratament adecvat, nu este prea târziu și se poate aștepta o vindecare completă.

Vreau să vă aduc la cunoștință, scurt de data asta, că am primit fotocopiile articolelor Dvs. despre Maiorescu, de la Institutul pentru Relații Interne, unde *Viața românească* este ținută în bibliotecă. N-am reușit încă să le citesc, pentru că deocamdată sunt prins cu o mare temă.

Este posibil să vin, în toamna acestui an, la sesiunea Asociației pentru Etnologie Transilvană, la Sibiu. Sesiunea se va organiza de data asta la invitația Societății „România”.

Rămân deocamdată cu cele mai bune salutări Dvs. și în primul rând iubitei Dvs. soții, căreia îi doresc însănătoșire rapidă, putere și curaj.

Toate cele bune,

al Dvs.,

Wilhelm Reiter

23. „Faptul că Dvs. vă plângeți din nou, cu privire la starea rea a sănătății, nu ne place”

24 iunie 1977

Mult stimate și iubite domnule profesor dr. Rusu!

De data asta mă scuz față de Dvs., pentru că a trebuit să așteptați atât de mult răspunsul meu. Ne-ați scris la 6 aprilie. Scrisorii Dvs. i se adaugă și

textul scumpei Dvs. soții către soția mea. Draga mea Martl va reveni cu o scrisoare proprie.

Din scrisoarea Dvs. am aflat știri bune și mai puțin bune. Faptul că Dvs. vă plângeți din nou, cu privire la starea rea a sănătății, nu ne place. Sperăm cu toate acestea că investigațiile în clinică au fost mai mult o alarmă decât serioase îngrijorări și că între timp puteți să fiți din nou apt pentru lucru. Și mie câteodată îmi merge așa, încât „strădania” mea – cum scrieți Dvs. – trebuie înfrântă; mai bine spus este frântă de neplăcerile corporale la schimbările de vreme, care se răsfrâng și asupra mobilității spirituale, împiedicând-o. Toată primăvara am avut o vreme neobișnuit de capricioasă, care se schimba adesea de la o zi la alta.

Astfel am încheiat o lucrare despre biblioteca din Slovenia (structura și dezvoltarea sa istorică) și am trimis-o redacției *Revistei pentru schimburi culturale*. Lucrarea următoare vine în relație cu pregătirea unei conferințe despre literatura șvabilor din Banat (România), pe care o s-o țin în decembrie, la un colocviu al Institutului pentru Relații cu Străinătatea, în colaborare cu o autoritate română din București, care va avea loc în apropiere de Freiburg. Tema principală sună *Literatura în limba germană din România*.

Asemenea obligații, care țin de un termen fix (altele îmi stau în față), m-au constrâns să renunț la călătoria mea în România. Probabil se va realiza în anul următor.

Măine nevastă-mea va pleca în Westfalia, la ziua de naștere a mamei sale, va face o întrerupere la Kiel, la fiul mai mic, care este acolo șeful stațiunii experimentale, la Facultatea de Agricultură; abia în 3 iulie se întoarce. Atât de mult timp voi fi văduv!

Aici a apărut, ca publicație a Institutului Sud-Est din München, cartea *Partidul și literatură în România din 1945*⁸, în care Dvs. și creația Dvs. sunt apreciate pozitiv. Autoarea este doamna A.U. Gabanyi. Cu siguranță o să aveți cartea într-o bibliotecă din România, cel puțin în cea a Academiei.

Scumpei Dvs. soții îi doresc pe mai departe toate cele bune, înainte de toate mult curaj, care ajută mult la deplina însănătoșire.

⁸ Anneli Ute Gabanyi, *Partei und Literatur in Rumänien seit 1945*, R. Oldenbourg, München, 1975.

Rămân deocamdată cu cele mai bune salutări de la casă la casă și cu toate bunele urări în prietenească legătură.

Al Dvs.,

/ss/ Wilhelm Reiter

24. „Titu Maiorescu [...] își găsește tot mai mult recunoașterea meritată și prețuirea, datorită și eforturilor Dvs., dragă domnule profesor!”

16 iunie 1978

Dragă domnule profesor dr. RUSU, mult stimată Doamnă RUSU!

Surprinzătoarea Dvs. scrisoare din 20.5.1978, urmată curând de o altă scrisoare, de la Dvs., mult stimată Doamnă Rusu, ne-a risipit toate îngrijorările cu privire la sănătatea Dvs. Ultima mea misivă către Dvs., înaintea ilustratei din Bad Mergentheim, a fost la începutul lui noiembrie 1977 – o urare de ziua de naștere, dragă domnule profesor dr. Rusu! Puteți să vă imaginați că ne-am făcut griji cu privire la sănătatea Dvs., pentru că un răspuns a întârziat. Scrisoarea de felicitare pare să fi rămas în aer.

Da, aveți dreptate, locuim aici într-un orașel drăguț, într-un peisaj frumos și fermecător și avem o locuință modernă, bine utilată, aproape de centrul orașului și la distanță de numai 100 de metri de baza de tratament. Bad Mergentheim are tradiție, aici se găsea reședința Ordinului Călugărilor Germani de la 1526 la 1806, după care Ordinul a trecut în Prusia de Est, pentru reformare, iar catolicii au rămas aici în oraș, unde se găsea o colonie. V-aș invita cu plăcere aici, pentru cel puțin o săptămână, ca să putem face excursii. Jur împrejur în regiune, deseori și în localitățile mici, se găsesc comori arhitecturale, pictură și sculptură de importanță mondială.

Cu lucrarea merge ceva mai încet, pentru că sănătatea îmi joacă feste, ceea ce nu pot să-mi permit în niciun caz. Trebuie să ne facem bucurii. Mă stresează destul de mult pensionarea mea. Da, a trebuit uneori să lucrăm dur.

Am aflat, stimată doamnă Rusu, că vă merge bine. Intervenția s-a făcut desigur și la Dvs. oportun, încât nu trebuie să vă temeți de nimic. Această boală perfidă se remediază cel mai bine și mai eficient printr-o operație reușită.

De fiecare dată când ajung la Stuttgart în bibliotecă citesc revista *Viața românească* și urmăresc cu interes o parte a fructuoasei Dvs. activități. Cu acest prilej mă bucur că Titu Maiorescu, ca om de primă importanță a vieții spirituale a românilor, își găsește tot mai mult recunoașterea meritată și prețuirea, datorită și eforturilor Dvs., dragă domnule profesor!

În august anul acesta vom fi la Neusiedler See, în Austria. Este unicul lac de stepă în Europa Centrală, la granița austriaco-ungară, cu o vegetație neobișnuită, un paradis al păsărilor de apă. Vom rămâne acolo trei săptămâni, iar la întoarcere o să mergem cu încă o întrerupere, pe cât posibil de o săptămână, cu vaporul de la Viena la Passau. Sunt pe ruta inversă a Nibelungilor, din cântecul lor descris „eg an den Hof Etzels”.

De acolo o să auziți din nou despre noi, adică o să citiți.

Până atunci, salutări din inimă, cu cele mai bune urări.

Al Dvs.,

/ss/ Wilhelm Reiter

25. „Amânarea mi-a dat ocazia să-mi arunc ochii în fugă pe lucrarea Dvs. și să mă conving de bogăția conținutului și a ideilor ei”

25.7.1979

Stimate domnule profesor dr. Rusu!

Au trecut deja cinci zile de la primirea cărții Dvs., *Scrieri despre Titu Maiorescu*. Aș vrea să vă aduc mulțumiri cu prima poștă. Deoarece atunci eram absolut singur – soția mea se afla la Stuttgart, la tatăl meu, care tocmai împlinise atunci 92 de ani de viață –, am amânat răspunsul, presupunând că și ea ar adăuga cu plăcere câteva rânduri pentru soția Dvs. Așa a și fost. În afară de asta, amânarea mi-a dat ocazia să-mi arunc ochii în fugă pe lucrarea Dvs. și să mă conving de bogăția conținutului și a ideilor ei. Ceea ce m-a surprins pe ici pe colo, răsfoind cartea, ceea ce ne-a sărit în ochi, desigur dintr-o altă perspectivă și dintr-un alt unghi, am tradus. În felul acesta am dobândit deja convingerea îndreptățită – permiteți-mi să formulez astfel – că cercetarea polemică este tema Dvs. Maiorescu. Dvs. înșivă apreciați o mare

parte a „studiilor” adunate în volum ca polemice prin natura lor, dar totuși fără ofense și atacuri la persoană (p. 6). În acest caz mă întreb dacă rolul, funcția și importanța lui Titu Maiorescu în istoria culturii românești se pot trata în general altfel decât critic sau – dacă poate fi exprimat mai accentuat – polemic sau combativ. Ultimele două expresii vor să spună numai că spiritul critic al lui Maiorescu însuși este provocat de controversa privind cuprinzătoarea sa operă. Aceasta este provocarea amplei sale activități spirituale. Pentru lectura cărții îmi trebuie timp. V-aș ruga să nu înțelegeți că eu nu o voi citi cândva. Vreau să găsesc acel timp când și unde mi se oferă să am ocazia ca lucrarea Dvs. să mă familiarizeze din nou cu Maiorescu și sunt sigur că voi descoperi căi, care mă vor conduce și la un Maiorescu necunoscut până acum. Mi-ați trimis cartea cu o atât de frumoasă dedicație, încât nu știu unde și în ce mod am meritat un astfel de elogiu. Dimpotrivă, dacă unul dintre noi este obligat să aducă mulțumiri, atunci eu sunt acela față de Dvs., ca fost elev, și personalității Dvs. atât de influente asupra studenților din Cluj.

La ambalajul cărții am constatat că ați primit expedierea mea.

În 28 august o să mergem amândoi la tratament în Bad Krozingen, 15 km la sud de Freiburg. Eu am problemele mele de cord, soția cu complicațiile ei reumatice. Nu pentru că noi am aștepta vindecarea de la un astfel de tratament. Suntem destul de bătrâni, ca să fim gata fără multă jale cu cele potrivnice, care nouă să ne fie impuse de povara anilor. Deja o mică atenuare ne poate dăruia o bună dispoziție. Suntem aici într-un colț al celor trei țări, Germania–Elveția–Franța, unde nu numai se întâlnesc aceste trei țări într-o rivalitate temporală fatală și în neînțelegerea reciprocă a politicii curente, ci și în acea regiune a spiritualității existente a originii alemane, care astăzi se întâlnește din nou mai puternică, depășind granițele prin noi activități din interesul comun pentru viitorul Occidentului. Vom găsi acolo desigur ocazii pentru vizite la Freiburg, Basel, Colmar și în frumosul Strasbourg, unde Goethe și Herder s-au simțit atât de bine. În Colmar și Strasbourg sper să întâlnesc prieteni cu care întrețin contacte de un timp. Sunt poeți și scriitori, printre care un nepot al lui Albert Schweitzer.

Din lunga mea scrisoare puteți deduce că mă simt deja mult mai bine. Nu numai că pot, ci după doctorița mea trebuie să și încep încet chiar să și lucrez din nou.

Vă transmit Dvs., dragul meu domn profesor, și mult stimatei Dvs. soții, salutări și mulțumiri,

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

P.S. Este domnul Negulescu încă directorul bibliotecii universitare⁹? Dacă-l întâlniți, transmiteți-i salutări din partea mea. Pot eu oare să comand din bibliotecă fotocopii din revista *Glasul minorităților*¹⁰? În cazul de față în ce condiții?

*

[În continuare câteva cuvinte adresate de către doamna Martl doamnei Rusu]:

Draga mea doamnă Rusu, aș vrea și eu să vă transmit Dvs. și soțului un salut din inimă. Pot să vă comunic că examinarea mea anuală din 11.7 a decurs bine. La 20 oct. se vor împlini opt ani de când am făcut operația. Mă bucur că și pentru Dvs. totul e în ordine. Poate o să veniți încă o dată în Republica Federală. Soțul meu nu poate face călătorii mai lungi. Sperăm într-o sănătate deplină la Bad Krozingen. Vă doresc Dvs. și soțului toate cele bune.

A Dvs.,

Martl

**26. „Unii dintre ei v-au avut ca profesor
și v-au păstrat o amintire plină de recunoștință”**

15.4.80

Dragul meu domn profesor dr. Rusu!

Corespondența noastră ultimă, spre regretul meu, a rămas în urmă de mai mult timp. Aproape deodată ne-am scris unul altuia; ultima mea

⁹ Constantin Negulescu era director al Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca.

¹⁰ *Glasul minorităților*. Organ minoritar maghiar. Director și redactor răspunzător: Jakabffy Elemér – publicație apărută la Lugoj, între 1923-1942. A publicat și numere în limbile franceză și germană.

scrisoare adresată Dvs., făcând abstracție de obișnuitele urări de Crăciun și de Anul Nou, poartă data de 25.7.79, ultima Dvs. scrisoare pe care am primit-o a fost scrisă la 27.7.79.

În ultima mea scrisoare v-am scris cu privire la cartea despre Maiorescu. Între timp am citit cu atenție studiile Dvs. despre Maiorescu, acelea care sunt cuprinse în cartea pe care mi-ați trimis-o și am primit cu recunoștință un nou imbold. Am prezentat lucrarea Dvs. și într-o scurtă recenzie adresată cititorilor publicației *Südost deutsche Vierteljahresblätter*, ai cărei cititori sunt, în țările vestice, proveniți în bună parte dintre germanii din România (sași și șvabi). Unii dintre ei v-au avut ca profesor și v-au păstrat o amintire plină de recunoștință. Anexez scrisorii fotocopia recenziei și publicația. În afară de asta, mă voi strădui să scriu o recenzie mai amplă și s-o public în revista Societății Sudesteuropene din München, ca astfel și specialiștii avizați să ia act de lucrarea Dvs.

Pe noi amândoi ne interesează în mod deosebit starea sănătății soției Dvs. și a Dvs. Sperăm să vă simțiți atât de bine, încât să nu vă plângeți de o înrăutățire a sănătății.

Și la noi este acceptabil, să dăm în fine socoteală la vârsta noastră că odată aici și acolo nu se mai potrivește în întregime cu organele. Eu cu inima nu mă simt deloc eliberat de boală. Asta depinde adesea de vreme. Cu toate acestea, pot să lucrez într-un timp mai restrâns și asta mă bucură. Draga mea Martl se plânge și ea uneori, reacționând cu sensibilitate la toate, ceea ce e în contrast cu vechile obișnuințe.

După ce ne-a făcut atât de bine toamna trecută cura la Bad Krozingen, vrem s-o repetăm în septembrie. Înainte însă intenționăm să facem o mică călătorie în Ungaria, unde eu voi avea discuții și întâlniri pe tema relațiilor germano-maghiare.

Ne-am bucura dacă vom putea să auzim cât de curând că sunteți bine și în bună dispoziție.

Ai Dvs.,

Wilhelm Reiter și Doamna Martl

27. „Anii trec atât de repede, îmbătrânim și trebuie să fim prudenți cu sănătatea noastră”

15.7.80

Dragul meu domn profesor, dragi prieteni!

Am trecut cu bine de prima mea călătorie mai lungă în străinătate, după o grea îmbolnăvire anul trecut, deși a fost epuizantă. După o primă încercare de a întreprinde o călătorie în condiții grele – a fost un drum cu mașina cu fiul meu în est, în Danemarca –, am îndrăznit, împreună cu draga și buna mea soție, o călătorie cu trenul în Ungaria. A durat din 30 mai până în 24 iunie și ne-a dus în mai multe orașe: în afară de Budapesta, la Veszprém și Szeged, cu câte un popas de patru zile, cu numeroase discuții și întâlniri, mai apoi am petrecut încă opt zile la Plattensee (Balaton), pentru restabilirea după toate dificultățile de călătorie de mai înainte, cu bagajul. Am mers cu trenul pe o căldură foarte mare de data asta. La Szeged am adulmecat ceva din aerul bănațean, iar eu am avut nostalgie după câmpiile natale.

La întoarcere am găsit multe scrisori, printre care și scumpa Dvs. scrisoare, din 28.5.80. Ne-am bucurat foarte mult, pentru că ne făcusem griji în ce vă privește. Ne-am mângâiat la gândul că numai scrisul v-a împiedicat. Acum ne bucurăm că amândoi, în afara gripei, v-ați simțit bine. Însă vă rog să fiți atent să nu vă oboșiți prea mult. Eu nu mă mai las îmboldit, nu mai iau nimic de lucru sau sarcini în care sunt legat de termen.

La Budapesta am avut ghinion, deoarece prof. dr. Antal Mádl exact atunci zăbovea prin Polonia. La întoarcere am găsit o scrisoare de la el, în care îmi oferă o vizită la el la Institut, după 9 iunie. Pe atunci eram deja de mult în Szeged. Am înnoptat încă o dată de la 13 la 14 iunie la Budapesta, în drumul spre Plattensee, dar nu știam nimic despre scrisoarea pe care el mi-o scrisese la Bad Mergentheim. S-ar putea întâmpla să merg din nou la Budapesta în octombrie, după cură, pentru discuții nu numai cu Mádl, ci și cu alți domni, care vor fi prezenți de data asta.

Ce ghinion am avut eu și după întoarcerea din Ungaria! Acolo era cald și vară, câteodată foarte cald, pe când aici ne-am trezit cu o vreme de aprilie: rece și umed. După trei zile încă mă resimt. Am răcit îngrozitor și am

stat în pat cu febră și cu o bronșită și angină o săptămână bună. Nu m-am putut ocupa de oaspeți, care m-au felicitat cu ocazia vârstei de 70 de ani, decât la telefon. Acum e mai bine, însă sunt extenuat și fără vlagă de la angina însoțită de febră mare.

Știți Dvs., dragi prieteni, mi-e dor să vă văd și să flecărăm. Oare va mai fi vreodată posibil? Anii trec atât de repede, îmbătrânim și trebuie să fim prudenți cu sănătatea noastră.

Aș mai avea acum încă o întrebare. Este Negulescu încă director al Bibliotecii Universitare? Dacă da, ați putea să-i transmiteți un salut din partea mea și să-mi trimiteti adresa sa? Nume și prenume este suficient.

Cu asta vreau să și închei pentru astăzi. Presupun că scumpa mea soție, Martl, ar vrea să adauge încă un gând iubitei Dvs. soții.

Cu cele mai bune salutări și cu o recunoștință profundă pentru Dvs. amândoi, rămân pentru Dvs. amândoi atașat prietenește,

Al Dvs.,

Wilhelm Reiter

28. „Dumnezeu să vă binecuvânteze cu cea mai bună sănătate”

12 noiembrie 1980

Dragă domnule profesor dr. Rusu,

Un lucru știu sigur: în prima jumătate a lunii noiembrie aveți ziua de naștere¹¹. Din păcate, nu știu în ce zi. Sperăm că scrisoarea va ajunge la o dată care nu este departe de ziua Dvs. de naștere. Vă rog să primiți, cu această ocazie, chiar dacă scrisoarea ajunge ceva mai târziu, urările noastre cele mai bune. Dumnezeu să vă binecuvânteze cu cea mai bună sănătate și să vă dea și neobosită putere de creație încă mulți ani, spre binele familiei, pentru ca poporului Dvs. și umanității să-i puteți servi cu munca Dvs. și cu o nouă cunoaștere. Ne-am bucura, dacă am putea să auzim curând că ziua Dvs. s-a ținut în cercul familiei, cu sănătate și bucurie.

¹¹ E vorba de ziua de 9 noiembrie.

Am fost deunăzi la Stuttgart și l-am întâlnit întâmplător pe prietenul meu, Franz Hergenröder. El este cel care v-a adus la mine, de la sesiunea Societății „Lenau”. Vă transmit din partea lui salutări prietenești.

Cura noastră la Bad Krozingen a decurs bine, chiar dacă, în primul rând pentru mine, condiționată de vremea sufocantă, a fost totuși într-adevăr obositoare. Cu toate acestea, am plecat curând la Budapesta, unde l-am întâlnit pe prof. dr. Mádl, pe care și Dvs. îl cunoașteți, de la sesiuni¹².

Acum sunt din nou acasă, am de suportat consecința unei răceli zdravene, lucrez încet și obositor.

Pentru noi este cu totul de neconceput faptul că n-am putut s-o vedem pe fiica Dvs., cu ocazia vizitei ei în Germania. Ne pare foarte rău, pentru că am fi invitat-o cu plăcere la noi și i-am fi arătat o parte frumoasă din Germania. Dar poate să apară încă o dată o asemenea ocazie și atunci v-am ruga să ne dați urgent de veste.

Vă salutăm pe Dvs., familia Dvs. dragă, în special pe scumpa Dvs. soție, cu veche prietenie,

Ai Dvs.,

Reiter și doamna Martl

***29. „Mai întâi am răsfoit conținutul atât de bogat,
ca să mă pot concentra pentru o lectură temeinică”***

15 martie 1981

Dragi prieteni, dragă domnule profesor dr. Rusu!

Ieri a sosit scrisoarea Dvs., așteptată din 8 martie. Mulțumesc din inimă! Cartea a sosit cu opt zile mai repede. Așa cum am bănuț, Dvs., după cartea *De la Eminescu la Lucian Blaga*, s-ar fi convenit desigur și o mică informație, am așteptat o scrisoare de mulțumire pentru prima, pentru ca câteva zile mai târziu să vă mulțumesc pentru amândouă, pentru carte și pentru scrisoare. Scrisoarea a fost desigur una scurtă, dar ne-a bucurat ca un frumos semn de viață. Acum știm că amândoi sunteți sănătoși și asta este mult mai important.

¹² Conferințele anuale ale Societății Internaționale „Lenau”.

Mai întâi am răsfoit conținutul atât de bogat, ca să mă pot concentra pentru o lectură temeinică. Este bine că ați trimis câte un exemplar domnului dr. Rehs și contesei Lippe. Recenzia (patru pagini de mașină de scris) la cartea Dvs. despre Maiorescu stă de o jumătate de an la Institut für Auslandsbeziehungen. Deoarece revista pentru schimb cultural tratează o anumită temă, iar recenzia mea trebuie să corespundă tematic conținutului caietului, recenzia mea a fost până acum mereu amânată. Sper totuși o grabnică publicare a ambelor recenzii cât mai curând posibil (adică și a lucrării Dvs. mai noi). Probabil va trebui să recurg la o prescurtare și să rezum ambele recenzii.)

Am citit cu mare interes *În amintirea lui G. Bogdan-Duică*. La lectură am văzut stând în fața mea silueta masivă, cu capul caracteristic, cum preda el la cursuri. O amintire frumoasă! La fel citesc *Ideile istorico-literare ale lui Fritz Martini*. Când o să merg la Stuttgart, îl voi suna și informa despre lucrarea Dvs. Sunt sigur că se va bucura.

Și acum scurt despre noi. Și nouă ne merge acceptabil, rareori bineînțeles nu, când starea noastră este mai mult suportabilă decât bună. În anul acesta nu ne-am propus călătorii mari. Vrem să ne îngrijim de sănătatea și bunăstarea noastră mai mult acasă decât departe. Poate la toamnă să mergem în regiunea Lüneburg, deoarece vrem să-l vizităm pe unul din fii la Kiel, în noua sa casă, obținută prin muncă.

Cu asta închei și eu pentru astăzi. Vă îmbrățișăm cu așteptarea bucurioasă a următoarei Dvs. scrisori. Cu cele mai bune salutări, ai Dvs.,

M. Nagel și Reiter

30. „Am crezut că [Liviu Rusu] ar fi, având în vedere activitatea sa științifică [...], apt pentru acordarea Premiului Herder”

28 noiembrie 1981

Mult stimată doamnă Zoffmann¹³!

Mă adresez astăzi Dvs. cu rugămintea pe care prof. dr. Liviu Rusu din Cluj (România) mi-a cerut-o. El va împlini la 9 noiembrie anul acesta vârsta

¹³ Edith Zoffmann lucra la Institutul pentru Relații cu Străinătatea, din Stuttgart.

de 80 de ani. Este uimitor cât de vioi și creativ a rămas până la această vârstă. Am fost unul dintre studenții lui și îl cunosc de 50 de ani, de când am lucrat în seminarul său și am susținut examene. Pe atunci el era promovată ca tânăr docent în activitatea academică de predare.

Pot să spun că a fost un admirator sincer al poporului german și totodată un reprezentant și prieten activ al culturii germane în România. Un semn pentru aceasta sunt ultimele sale două publicații, care conțin mai multe lucrări cu privire la relațiile culturale româno-germane. Cel puțin ultima carte, *De la Eminescu la Lucian Blaga*, a primit-o și domnul dr. Rehs. Recenzia la ultimele două cărți ale lui Rusu se află în redacția *Revistei pentru schimburi culturale* și așteaptă publicarea.

În primii ani de după război, ca prieten al germanilor, a avut de suferit din cauza discriminărilor condiționate de timp. Treptat el a ajuns din nou să între în activitatea de predare academică și a devenit membru al Academiei¹⁴.

Prieten – și acum urmează motivul acestei scrisori –, am crezut că el ar fi, având în vedere activitatea sa științifică dedicată unei părți indispensabile cercetării și promovării relațiilor culturale germano-române, apt pentru acordarea Premiului Herder. Acest premiu este acordat în fiecare an pentru opt oameni de știință est și sud-est europeni, care s-au străduit, dincolo de granițele statale, pentru țelurile comune ale oamenilor din domeniul literar, științific și artistic. Asta a făcut prof. dr. Rusu de-a lungul întregii vieți. Premiul este acordat de fundația F.V.S. din Hamburg și de Fundația Goethe din Basel; este decernat de fiecare dată la Universitatea din Viena.

În răspunsul meu, i-am scris prof. dr. Rusu că o să vă rog pe Dvs., respectiv Institutul pentru Relații cu Străinătatea, să aibă competența ca mai întâi să se stabilească ce și în orice caz în ce formă poate să fie întreprinsă acordarea Premiului Herder.

Mai întâi ar trebui să se stabilească, de către Fundație, cine de fapt poate să facă propuneri, respectiv cum se procedează de fapt. Prevăzător, l-am rugat pentru un curriculum amănunțit și un indice complet al lucrărilor.

¹⁴ Liviu Rusu a devenit, în timpul vieții, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, membru al Academiei Române devenind doar *post-mortem*.

V-aș ruga, pentru un răspuns cât mai curând posibil, ca să aflu dacă Institutul vrea să se implice și într-o asemenea problemă. Dacă rugămintea este refuzată, ar trebui să procedez altfel.

În perioada următoare, cel puțin atâta timp cât vremea se menține, o să vin la Stuttgart. De data asta pot să vă rog pentru un răspuns scris.

Cu asta rămân deocamdată cu cele mai bune salutări,

Al Dvs.,

/ss/ W. Reiter

Dragă prietene, dragă domnule profesor!

Vă trimit aici textul scrisorii mele către Institutul din Stuttgart. L-am trimis și doamnei Zoffmann. Ea este succesoarea mea și este extrem de ambițioasă. Dacă ea va trebui să pregătească pentru Dr. Rehs problema, dr. Rehs va citi scrisoarea înaintea doamnei Zoffmann, care pe el îl va surprinde cu însemnarea „Vă rog în conformitate cu”.

Dacă săptămâna viitoare vremea va fi favorabilă, o să merg la München. Acolo sper să-l cunosc pe secretarul general al Societății Sud-Est Europene. Vrem în orice caz să-l includ în plan. Mai departe veți auzi de mine în orice caz. Ați primit telegrama mea și scrisoarea din 10 noiembrie?¹⁵

Cu cele mai bune salutări,

ai Dvs.,

W. Reiter și doamna Martl

31. „Ultimul punct al conversației, în care v-ați referit la tatăl Dvs., m-a impresionat”

[Decembrie 1981¹⁶]

Dragi prieteni,

În primul rând, vă mulțumesc că ne-ați trimis *Tribuna* din 12 noiembrie 1981¹⁷, cu aprecierea extinsă a activității Dvs., dragă domnule

¹⁵ Această scrisoare nu s-a păstrat în arhiva profesorului Liviu Rusu.

¹⁶ Scrisoare nedată, de fapt o felicitare de Crăciun. Data rezultă din conținutul scrisorii.

¹⁷ În *Tribuna*, nr. 46, din 12 noiembrie 1981, au fost publicate mai multe articole (semnate de Domițian Cesereanu, Eugen S. Cucerzan, Ilie Rad[u-Nandra]), cu ocazia împlinirii, de către Liviu Rusu, a vârstei de 80 de ani.

profesor! Discutarea acesteia, la paginile 4-5, considerăm că este deosebit de instructivă. Această parte reprezintă nu doar o prezentare a activității Dvs. științifice, a activităților didactico-academice, ci și pe cele de istorie culturală românească.

Ultimul punct al conversației, în care v-ați referit la tatăl Dvs., m-a impresionat. Prin intermediul său, ați avut acces la cultură și acest fapt v-a ajutat să înțelegeți dezvoltarea limbilor altor popoare.

Acum, așa cum v-am scris deja, aștept documentele cu care dorim să încercăm să atragem atenția celor de la IfA, pentru a sprijini demersurile necesare în acordarea premiului Herder

Mai jos¹⁸, dorințele noastre, cu toate speranțele bune, pentru sănătate și pace!

Cu prietenie,

ai Dvs.,

/ss/ Wilhelm Reiter și soția¹⁹

32. „Ca să putem să rămânem activi în problema acordării Premiului Herder, regret din păcate lipsa hârtiilor atât de necesare”

23.1.82

Mult stimat, dragă domnule profesor dr. Rusu!

Ca să putem să rămânem activi în problema acordării Premiului Herder, regret din păcate lipsa hârtiilor atât de necesare, despre care v-am rugat în scrisorile anterioare. Acestea sunt: un *curriculum vitae* și un pe cât posibil complet indice de lucrări.

La toate eforturile mele de până acum, am făcut câteva constatări, pe care vi le transmit în cele ce urmează, pentru informația Dvs. Atât Fundația din Hamburg, Freiherr-vom-Stein Stiftung (FSV), cât și Fundația Goethe din

¹⁸ „Mai jos” se referă la faptul că pe ilustrata de Crăciun era tipărit următorul text: „Frohe Weihnachten und alle Guten für das neue Jahr.”

¹⁹ Această scrisoare a fost transcrisă, după manuscris, de editorul Richard Müller-Schmitt, iar traducerea din germană a fost făcută de prof. univ. dr. habil. Delia Cristina Balaban-Bălaș.

Basel, au mâncat dintr-o singură oală. Este vorba despre Fundația unui negustor bogat din Hamburg, *Töpfer*, în vârstă de 87 de ani, în care el și-a depus averea de 50 de ani. Din această Fundație este finanțat premiul Herder, care – citez – este acordat „personalităților din Polonia și din spațiul de sud-est”, „care au avut realizări importante în domeniul scrisului, muzicii, sculpturii, picturii, arhitecturii, folcloricicii sau ocrotirii monumentelor și care au contribuit exemplar la conservarea și sporirea moștenirii culturii europene”. Se vor acorda, pe lângă cele 19 premii Herder, alte premii și 8 medalii care sunt numite după marile personalități ale Occidentului: Alexandre von Humboldt, Shakespeare, Fritz Reutter, Robert Schumann, Mozart, Montaigne, Goethe și Rembrandt; stipendiile în premiul Strasbourg servesc promovării schimbului german-francez de tineri; sume de milioane curg pentru protejarea naturii și ocrotirea monumentelor. „Pentru performanțe deosebite în domeniul colaborării culturale între țările familiei de limbi romanice, ca și în acela al spațiului lingvistic german s-a creat premiul Montaigne.” Astfel citesc eu dintr-o lucrare scrisă cu ocazia aniversării a 50 de ani de existență a Fundației FSV.

Zilele astea am fost la căminul seniorilor sașilor transilvăneni din Germania Federală, ocazie cu care am vrut să-l vizitez pe domnul Hönig. Din păcate e bolnav, iar o discuție intensivă cu el n-a fost posibilă. Acolo am auzit însă că există o propunere din România, de a i se acorda premiul Herder d-lui dr. Cornel Irimie²⁰ (etnograf și director al Muzeului Brukenthal din Sibiu). Nu mi s-a comunicat dacă asta se va întâmpla în anul acesta sau abia în 1983. Încerc acum să mă gândesc, dacă n-ar fi avantajos și pentru activitatea Dvs. mai corespunzător, dacă Dvs. ați fi recomandat pentru premiul Montaigne. Ce credeți?

Important este, după informațiile mele, ca Dvs. să trimiteți cât mai curând posibil documentele, fără de care nu se poate merge mai departe. Timpul fuge și fiecare zi pierdută poate să devină un an pierdut. Pentru anul 1982, este deja prea târziu, pentru că Premiul Herder ar putea deja să fie acordat (întotdeauna în martie-aprilie). Trebuie să ne grăbim, dacă vrem încă

²⁰ Cornel Irimie (1919-1983) nu a primit Premiul Herder. De altfel, în 1982, Premiul Herder a fost primit de Ana Blandiana și Imre Varga, sculptor maghiar, iar în 1983 de Josef Jankovič și Władysław Bartoszewski, istoric, respectiv publicist polonez.

să facem propunerea pentru 1983. Gândiți-vă, dragă domnule profesor, că juriul trebuie să examineze discuțiile și să aleagă.

Cu asta vreau să închei, nu fără întrebarea despre sănătatea și starea Dvs. și a soției. Nouă ne merge bine și suportăm până acum bine iarna foarte tăioasă și neobișnuit de dură.

Vă salutăm cu prietenie și așteptăm răspunsul Dvs., ca întotdeauna cu interes.

W. Reiter și doamna Martl

33. „Îmi pare extrem de rău că încă nu s-a mai putut face nimic în această afacere, pentru care m-am implicat atât de mult”

31 iulie 1982

Dragă domnule profesor!

Abia astăzi pot să răspund în detaliu scrisorii Dvs. din 4.5.82, pe care am primit-o cu mare întârziere. Vremea cu curenți umezi și calzi mi-a jucat feste mie și sănătății mele. Adesea n-am putut să ies din casă pe parcursul zilei, mai ales dimineața devreme sau seara târziu. La aceste plimbări necesare mai mult m-am clătinat prin împrejurimi, decât am mers. N-am ajuns nici la Stuttgart, unde n-am fost decât la mijlocul lui iunie o dată și acum la 20 iulie a doua oară, când tatăl meu tocmai împlinise vârsta de 95 de ani. Și drumul acesta a fost cam prea mult pentru mine. În aceste trei zile la Stuttgart am fost și la Institut. Acolo am găsit o schimbare de personal petrecută între timp. Doamna Zoffmann era încă prezentă. Am discutat cu ea și în legătură cu acordarea premiului.

Succesorul domnului Tetsch, un dr. Klein, a returnat, cu câteva zile înainte, documentele Dvs., deoarece „chestiunea nu-l interesa”. Doamna Zoffmann mi-a promis totuși solemn că, la întoarcerea din concediu, în august, va scrie Fundației FVS și dacă informația primită cu privire la regularizarea propunerii pentru Premiul Herder nu va avea succes. Ceea ce am rugat-o și aș putea să-i dau era o fotocopie a răspunsului. Astfel sper ca

eu, după cunoașterea mai exactă a drumului pe care trebuie mers, să pot interveni, dacă îmi permite dispoziția sănătății mele obosite.

Îmi pare extrem de rău că încă nu s-a mai putut face nimic în această afacere, pentru care m-am implicat atât de mult. Eu mă voi strădui totuși în continuare, atât cât pot.

Acum însă despre lucrurile private care ne privesc deopotrivă. Și aici sunt de spus câteva evenimente mai puțin îmbucurătoare. Marti este internată de mai bine de o săptămână. A trebuit să se supună unei operații, care n-a descoperit nimic rău – asta e singurul lucru care ne bucură. Hemoroizii n-au făcut necesară o intervenție chirurgicală. Rele în acest caz sunt durerile puternice legate de această intervenție. Ea trebuie să înțeleagă că aceste dureri vor dura încă opt zile. Abia după terminarea procesului de vindecare vor dispărea. Ea suferă și pentru că eu sunt singur. Toți vecinii au fost rugați de ea să fie atenți cu mine. Un vecin are cheile locuinței și vine zilnic să vadă cum îmi merge.

S-a bucurat foarte mult de scrisoarea iubitei Dvs. soții. Când va fi din nou acasă, o să vă scrie din nou și ea. Acum vă rog pe amândoi în primul rând să primiți cele mai bune salutări și urări de sănătate.

Cu asta închei pentru astăzi și sper că în scrisoarea următoare pot să vă aduc mai multa bucurie.

Vă salut cu prietenească solidaritate,

Al Dvs.,

/ss/ W. Reiter

34. „I-am recomandat călduros să se ocupe el de propunerea să fiți Dvs. nominalizat la Premiul Herder”

17.10.82

Dragă prietene, dragă domnule profesor!

Am primit acum două zile scrisoarea Dvs. din 29 septembrie anul curent. Ne-am bucurat foarte mult; în primul rând am aflat că amândoi sunteți sănătoși, deși, dragă domnule profesor, Dvs. credeți că ritmul de lucru

n-ar mai fi ca altădată. Asta simt și eu, deși sunt cu nouă ani mai tânăr. Și o productivitate scăzută vine întotdeauna din același orgoliu și poate duce încă la necesara îmbogățire a cunoștințelor.

Cu aceeași poștă cu care mi-ați trimis scrisoarea a sosit și seria nouă a revistei *Zeitschrift für Kulturaustausch*, seria 3/1982. Caietul este dedicat lui Paul Celan și are ca bază un Colocviu Celan ținut în 1981, la București. Acest caiet conține și recenziile la cărțile Dvs., *Scrieri despre Titu Maiorescu și De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*. Revista a fost difuzată în aproximativ 170 de țări și într-un tiraj de mai mult de 10.000 de exemplare, cu o largă extindere. Mi-ar plăcea să aflu părerea Dvs., atunci când veți lua la cunoștință recenziile. Am comunicat Institutului pentru Relații cu Străinătatea adresa Dvs., cu rugămintea să vă trimită un exemplar.

La finele lunii septembrie l-am întâlnit pe domnul dr. Rehs, la o sesiune a „Cercului de lucru pentru etnografia Transilvaniei”, la Universitatea din Münster/Westfalia. I-am recomandat călduros să se ocupe el de propunerea să fiți Dvs. nominalizat la Premiul Herder. Și-a notat, iar când o să merg la Stuttgart, o să-i amintesc personal încă o dată. Documentele de aici vor fi acolo, ceea ce deja i-am comunicat.

Schimbările de personal în IfA îl au în vedere pe șeful de departament, domnul Tetsch, în competența căruia cădea și această propunere. Succesorul său, un domn dr. Klein, este pare-se încă în Hader²¹ cu privire la relațiile de competență, iar doamna Zoffmann nu prezintă încredere ca să se impună, deoarece îi lipsesc și cunoștințele necesare pentru aceasta.

Am intenția ca la următoarea vizită să vorbesc cu contesa Lippe, la care o să pomenesc și despre cărțile cerute de Dvs. Dar munca! Merge încet, foarte încet. Trebuie să mărturisesc că starea mea s-a îmbunătățit odată cu răcirea vremii.

Cu aceasta vă transmit cele mai bune urări de sănătate, dragă domnule profesor, iar cu ocazia zilei de naștere vă trimitem amândoi cele mai calde salutări.

Ai Dvs.,

W. Reiter și doamna Martl

²¹ Hader (germ.) – ceartă, sfadă, gâlceava, discordie.

P.S. Tatăl meu a murit la 95 de ani, la 9.9.²², după o scurtă și grea suferință.

35. „Se propune a fi un cadou retrospectiv de ziua Dvs. de naștere”

2 decembrie 1982

Dragi prieteni, dragă domnule profesor!

Acum două zile am primit scrisoarea dvs. din 16 noiembrie 1982, cu condoleanțe pentru moartea tatălui meu de 95 de ani. Vă mulțumesc pentru asta, cu puternică prietenie.

Imediat după aceea, am dus la oficiul poștal numărul Celan al *Zeitschrift für Kultur Austausch* (*Revistei pentru schimb cultural*), revistă în care este publicată și recenzia celor două cărți ale Dvs., pe care le-am publicat. Se propune a fi un cadou retrospectiv de ziua Dvs. de naștere, pentru care, din păcate, vă felicităm și mai târziu.

În timpul vizitei mele la IfA, nu am putut să mă întâlnesc cu contesa Lippe sau cu Dr. Rehs. Ambele persoane erau plecate, contesa Lippe fiind plecată în interes de serviciu în America de Sud. Asistentul dânzei mi-a spus că volumele o să vă fie trimise când o să fie disponibile.

Suntem amândoi ceva mai bine, din nou. Trebuie să fim foarte atenți, pentru evita orice stres.

Între timp, salutări cordiale și prietenești,

Ai Dvs.,

/ss/ Wilhelm Reiter cu soția²³

²² 9.9. – adică la 9 septembrie.

²³ Această scrisoare a fost transcrisă, după manuscris, de editorul Richard Müller-Schmitt, iar traducerea din germană a fost făcută de prof. univ. dr. habil. Delia Cristina Balaban-Bălaș.

36. „Problema principală este că sunteți sănătos și puteți încheia cu bine lucrarea și strădania Dvs.”

1984

Dragă prietene, iubite domnule profesor!

Acum, când eu vă scriu, nu este numai foarte târziu, ci cât se poate de târziu. Scrisoarea Dvs. din 23 dec. 1983 a trebuit să facă exact o lună până a ajuns la noi. Cu toate acestea ne-a bucurat foarte mult, mai întâi pentru că am aflat din ea că tăcerea Dvs. de luni de zile nu a fost condiționată de o îmbolnăvire gravă, ci s-a datorat angajamentului Dvs. publicistic, dragă domnule profesor! Dacă Dvs. ați fost de asemeni provocat de acest angajament, poate chiar și supărat, nu trebuie să vă întristeze. Problema principală este că sunteți sănătos și puteți încheia cu bine lucrarea și strădania Dvs.

Ne-a bucurat în mod deosebit vestea despre starea sănătății dragei Dvs. soții. Și buna mea Martl, de la a cărei operație a trecut aproape dublu, este eliberată de orice supărare în această privință. Eu însumi aș vrea să nu mă plâng, deși trebuie să fiu prudent cu toate cele, ca astfel să nu ajung pe multe de cuțit. Inima este chiar agresată. O să mergem amândoi la o cură, pentru a stabili ceea ce este de altfel încă sănătos în noi. La asta suntem condamnați în mod egal, să luăm unul de la altul. Martl merge la Cuxhaven, în nord-vestul extrem al țării, la Marea Nordului; eu sunt din nou de patru săptămâni de la despărțirea noastră singur în triunghiul de sud-vest, în Bad Krozingen. Acesta se află pe linia care desparte la picioarele Pădurii Negre, între Freiburg și Basel, în triunghiul frontierei Germania–Elveția–Franța. De Paști vom fi din nou acasă, dacă o vrea Dumnezeu, ar fi deci așa că Martl o va vizita scurt pe mama ei, în drumul spre casă, în Westfalia.

Eu sunt între timp de mai multe ori – mai exact pentru a patra oară bunic, iar Martl ar putea să se bucure ca bunică, să salute pentru întâia oară un moștenitor. Tempora mutantur! Fiul meu cel mic și-a găsit în fine femeia vieții sale. Trag nădejde că a făcut o alegere bună, o colegă de la banca unde lucrează el.

Sigur! Lucrez încă, dar totuși cu prudența necesară, adică fără obligații legate de termen. Și deci activitatea la radio este eliminată, deoarece

are termeni foarte scurți. Ajunși la final, sperăm amândoi că la următoarea scrisoare de la Dvs. să auzim din nou numai lucruri bune cu privire la starea sănătății. Vă rog, domnule profesor, vă doresc mai puține supărări și mai multă bucurie. Asta ați meritat în viața Dvs. atât de bogată în lucrări.

Ca să închei, noi, Martl și cu mine, vă dorim Dvs. și întregii familii, toate cele bune, sănătate și bucurii într-o prietenească alianță, dorindu-vă Paște fericit.

Ai Dvs.,

/ss/ Martl și W. Reiter

37. „Nici alți prieteni din Banat n-au primit de la mine corespondența de Crăciun”

14 martie 1985

Mult stimată doamnă Rusu, dragă domnule profesor, dragi prieteni!

Scurta, dar totuși substanțiala Dvs. scrisoare a ajuns aici la o lună după ștampila poștei. Spre marea noastră părere de rău, am aflat din ea că Dvs. nu ați primit urările noastre de Crăciun, cu cele de Anul Nou. Eu am trimis cu poșta, de Crăciun, deja în ultimele zile din noiembrie și la început de decembrie, știind câte zile face pe drum. Nici alți prieteni din Banat n-au primit de la mine corespondența de Crăciun²⁴.

Scumpei mele Martl îi merge mai bine, iritațiile au dispărut. Mie nu-mi merge de un an nici cum am așteptat și nici cum am dorit. Inima și circulația! Cu toate acestea, am lucrat mult în ultima jumătate de an, însă totuși tempoul a trebuit să-l restrâng considerabil. Articolele selectate sper să apară sub formă de carte, în vară. La simpozionul Universității din Graz, unde trebuia să țin referatul de bază despre *Tematica istoriei contemporane în epica germană din România, între 1920 și 1945*, a trebuit să renunț. Exact pe atunci am suferit de puternice deranjamente de ritm cardiac. Referatul însă va apărea și într-o antologie.

²⁴ Probabil scrisorile erau interceptate de Securitate, pe fondul izolării tot mai accentuate a României comuniste.

Martl a fost patru săptămâni s-o îngrijească pe mama ei, bolnavă. Acum suntem din nou împreună și așteptăm primăvara. Ea vine cu întârziere, după o vreme dură și rece. Suntem foarte stresați de ce va aduce întreruperea căldurii.

Din ultima Dvs. scrisoarea am dedus, stimată doamnă Rusu, că vă merge bine. Pe când Dvs., dragă domnule profesor, vă plângeți că eficiența muncii lasă de dorit. Noi toți ar trebui probabil mai mult să ne plimbăm, decât să stăm la masa de scris.

Cu călătoriile de asemenea nu mai merge așa cum aș dori. Abia pot să dau curs invitației prietenești a profesorului dr. Szende, de la Catedra de germană a Universității din Pécs, din Ungaria.

Acum închei pentru astăzi, pentru că trebuie să merg la medic. Vă rog dați-ne un semn scurt, dacă ați primit scrisoarea. După încheierea lucrării mele la termen cu cartea, am timp din nou să mă ocup de relațiile amicale.

Cu cele mai bune salutări și urări,
prieteni Dvs. germani,

Martl și W. Reiter

Vasile Cărăbiș (1967)

„Mi-ați face mare onoare, dacă găsiți de cuviință să-mi scrieți o notă în vreo publicație”

București, 16. I. 1967

Stimate domnule profesor,

Vă trimit alăturat *Nedeile*¹ – o broșură tipărită la Casa de Creație din Craiova.

Lucrarea am dat-o întâi Institutului de Etnografie și Folclor², spre a fi tipărită în revista lor³.

Acolo mi s-au făcut și cele două referate⁴, de care am ținut seama.

Ulterior am aranjat cu Craiova, unde am publicat-o, bineînțeles cu aprobarea lui Mihai Pop⁵.

Evident, n-am pretenția c-am pus punctul pe i.

Am căutat să am o privire generală, ca să stârnesc, dacă e posibil, interes în rândul celor ce îi interesează sau ar putea să-i intereseze această complexă problemă.

¹ Vasile Cărăbiș, *Nedeile*, Casa de Creație Craiova, Craiova, 1966.

² În prezent: Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, București.

³ *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor*.

⁴ Înainte de 1989, unele edituri, pentru publicarea unor cărți de strictă specialitate, cereau referate de la cel puțin doi specialiști în domeniu.

⁵ Mihai Pop (1907-2000) – folclorist, antropolog și etnolog român, cercetător al culturilor din sud-estul Europei, laureat al Premiului Herder (1967), membru de onoare al Academiei Române (2000). Director al Institutului de Etnografie și Folclor din București.

Mi-ați face mare onoare, dacă găsiți de cuviință să-mi scrieți o notă în vreo publicație⁶.

Primiți, domnule profesor, asigurarea deosebitului meu respect!

/ss/ V. Cărăbiș⁷

Bdl. Dr. Petru Groza 7
București, Raionul Lenin

⁶ Vasile Cărăbiș i-a adresat profesorului Liviu Rusu această rugămintă, având în vedere faptul că profesorul clujean publicase studii de folclor, reunite, în același an, în volumul *Viziunea lumii în poezia noastră populară. De la resemnare la acțiunea creatoare*. Avec un résumé en français, Editura pentru Literatură, București, 1967.

⁷ Vasile Cărăbiș (1909, Câmpofeni, Arcani, 2001) – cercetător, profesor la Liceul „Aurel Vlaicu” București, lector universitar la Institutul Pedagogic de trei ani din Craiova; și-a dedicat viața de cercetător și autor de cărți în special județului Gorj și mai ales satelor de pe Valea Jaleșului. A publicat: *Nedeile*, Casa de Creație Craiova, Craiova, 1966; *Șiraguri de mărgăritare. Folclor poetic*, Casa Regională a Creației Populare, Craiova, 1967; *Sate de moșneni de pe Valea Jaleșului. Contribuții istorice*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976; *Poezii populare românești*, Editura Minerva, București, 1986; Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Gorj. *Publicații periodice din Gorj*, documentar, [s.e.], Târgu Jiu, 1978; *Tradiții și obiceiuri de pe Valea Jaleșului*. Ediție îngrijită de Viorel Gârbaciu și Constantin Popescu, S.C. „Papilian”, Târgu Jiu, 1995; *Istoria Gorjului*, Editura Editis, București, 1995; Tudor Vladimirescu, Editura Spicon, Târgu Jiu, 1996; *Morile și pivele de pe Valea Jaleșului*, Editura Centrului Județean al Creației Populare Gorj, Craiova, 2002.

Jean Livescu (1967)

*„Mă bucur și eu de aprecierile frumoase pe care le faceți
și care vin tocmai de la dvs., a cărui competență și spirit critic
le cunoaștem cu toții”*

30 ian. 1967

Mult stimat și onorat Coleg,

Vă mulțumesc călduros pentru scrisoarea dvs., regretând că voiajul pe lângă unele lucruri frumoase pe care mi le-ați relatat (și pe lângă altele!) v-a mai adus și o gripă¹.

Vă mulțumesc în același timp pentru promptitudinea și interesul arătate doctorandului meu. Vă rog să credeți că pe lângă dânsul, mă bucur și eu de aprecierile frumoase pe care le faceți și care vin tocmai de la dvs., a cărui competență și spirit critic le cunoaștem cu toții.

Al dvs., cu deosebită considerație,

Jean Livescu²

¹ În arhiva Liviu Rusu nu se păstrează ciorna acestei scrisori la care face referire Jean Livescu, dar se păstrează alte trei ciorne ale scrisorilor trimise de profesorul clujean lui Jean Livescu.

² Jean Livescu (1906-1996) – germanist român, membru corespondent al Academiei R. S. România, rector al Universității din București (1960-1963; 1968-1972), dar și ministru adjunct al Învățământului.

Ștefan Iacob (1967)

„V-aș solicita colaborarea cu o conferință sau două de estetică literară”

Brașov, 21 II 1967

Stimate Tovarășe Profesor,

Voi începe prin a vă aminti că semnatarul acestor rânduri este un student de pe vremuri, de pe la începutul carierei Dv. universitare, fapt pentru care, în calitatea actuală de lector la IPCD¹ Brașov, îmi iau permisiunea unei rugăminți.

Având a conduce, între 23 III și 5 IV 1967, un curs de perfecționare la Tg. Mureș, pentru profesorii de l[imba] română din regiunile Mureș, Ploiești și Brașov, v-aș solicita colaborarea cu o conferință sau două de estetică literară (în total 3-4 ore), despre valoarea etică și estetică a folclorului² și, dacă doriți, și despre a literaturii culte clasice române.

Directorul Institutului nostru, tov. Gavenea, s-ar bucura în mod deosebit, dacă ne-ți îngădui să vă programăm în cadrul cursului, bineînțeles în ziua și la orele pe care le preferați.

În nădejdea unui răspuns pozitiv, rămân cu neînvechită afecțiune,

Șt. Iacob,
lector, ICPD Brașov

N. ed.: Nu avem informații concrete despre Ștefan Iacob. Doamna prof. univ. dr. Mihaela Secieru, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, ne-a oferit, cu multă

¹ IPCD – Institutul de Perfecționare a Cadrelor Didactice.

² Liviu Rusu tocmai publicase lucrarea *Viziunea lumii în poezia noastră populară. De la resemnare la acțiunea creatoare*. Avec un résumé en français, Editura pentru Literatură, București, 1967.

amabilitate, titlurile articolelor publicate de Ștefan Iacob și inventariate în cele două volume ale domniei sale: *Bibliografie signaletică de didactică a limbii și literaturii române (1757-2010)*. Vol. I. *Sistematizare după criteriul aparițiilor, ordonate cronologic și alfabetic*. Ediția a II-a, revăzută și completată, Editura PIM, Iași, 2011, unde Ștefan Iacob apare cu articole publicate în *Tribuna școlii* (nr. 12, 1971, cu un articol având un titlu incitant: *Urme de dogmatism în gramatică*), în volumul colectiv: Gh. Bulgăr (responsabil), *Cultivarea limbii. Culegere de articole*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964, la un alt volum numărându-se între coordonatori: Maria Gabrea; Gh. N. Dragomirescu; Ștefan Iacob; Marin Vătafu, Ștefan Mateescu, *Noutățile aduse de „Gramatica limbii române”, ediția a II-a, și necesitatea ridicării nivelului de predare a gramaticii în școala generală și în liceu*, în vol. G. Beldescu (coordonator), *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 7-19 (antetitul: Societatea de Științe Istorice și Filologice din Republica Socialistă România), precum și în *Bazele sintaxei. Corpusul bibliografic al studiilor românești de sintaxă teoretică și aplicată (1619-2014)*, Editura Antonis Stamoulis, Salonic, 2017 (unde Ștefan Iacob este înregistrat cu trei articole de sintaxă, publicate în revista *Limba română*).

Doamna prof. univ. dr. Mihaela Gheorghe, de la Universitatea „Transilvania” din Brașov, a făcut investigații între foști profesori brașoveni, care au urmat cursurile organizate de ICPPD, Filiala Brașov, dar nimeni nu și-a amintit de lectorul Ștefan Iacob, care, probabil, nu a lucrat mulți ani la amintita instituție.

Ion Oana (1967)

1. „Lecția” Dvs. s-a bucurat de reale aprecieri, peste tot – și nu numai în mediul studentesc”

Buc., 28. IV. 1967

Mult stimată Doamnă Profesor,

Întâi – deși cu așa întârziere! – o rugăminte:

Vă rog din inimă să mă iertați (dacă încă... n-ați făcut-o!!!), pentru nefericita întâmplare, care m-a determinat să nu pot veni atunci, seara, la „Casa Scriitorilor”, după cum convenisem. (S-a fixat, intempestiv, o ședință – pe centrul universitar, cu BOB etc. – a comitetelor sindicale pe facultăți, în vederea planului de măsuri relativ la: vizita delegației de partid și guvernamentale bulgare¹ – primire și „conducerea” la plecare –, precum și pt. 1 Mai: gardă, participare etc., etc.; or, cum sânt, pasă-mi-te! secretarul gen. pe facultate – bonz² sindical, nu pleavă!, nu puteam *nicicum* lipsi.)

Vă-nchipuiți regretul meu de atunci, care... persistă și acum.

Îmi face plăcere să vă comunic, apoi, că „lecția” Dvs. s-a bucurat de reale aprecieri, peste tot – și nu numai în mediul studentesc – și că, efectiv, prezența Dvs. aici, la Buc., a fost întrutotul binevenită. De bună seamă, n-am pierdut prilejul să ne... „lăudăm” că v-am fost – cei de aici, care v-am fost – studenți. „*Eheu, fugaces, Postume, Postume...*”!!!³

¹ Todor Jivkov și-a început prima lui vizita oficială în România la 24 aprilie 1967.

² bonz – preot sau călugăr budist; (ironic) personaj de vază, pretențios, dintr-un partid sau o organizație.

³ *Eheu, fugaces, Postume, labuntur anni!* (lat.) – vers al lui Horațiu: Eheu, cum trec de repede anii, Postume! (un amic al poetului).

Iar pentru Sfintele sărbători vă doresc – eu și întreaga mea familie – Dvs. și tuturor alor Dvs. multe bucurii, sănătate deplină (pt. fericirea Dvs., a celor ce vă iubesc și spre necazul... pizmașilor!) și tot binele în tot și toate.

Cu sentimentele de totdeauna,

Al Dvs.

Ion Oana⁴

2. „Eu m-aș bucura să fiți cât mai... insistent!”

București, 9. VII. 1978

Mult iubite Domnule Profesor,

Vă deranjez din nou în legătură cu mai vechea rugămintă (la care, în principiu, ați răspuns cu bunăvoință afirmativ), legată de acel *Dicționar de critică și istorie literară*, care a rămas pe... rol!

Pentru a nu mai căuta printre hârtiile Dvs., anexează respectiva listă de „date bio-bibliografice”, la care aveți latitudinea, evident, să răspundeți după dorință. (Eu m-aș bucura să fiți cât mai... insistent!)

În cazul când răgazul vă permite să dați curs solicitării mele, eu aș avea nevoie de aceste date la începutul lui septembrie crt. (foarte la propriu!), când mă reîntorc din vacanță; voi pleca din Buc[urești] la 24. VII.

Vă mai rugasem, în subsidiar – și revin, ca o... muscă bâzâitoare!!! – ca, în cazul când ar fi foarte simplu pt. Dvs., să-mi dați un „capăt de fir” în legătură cu *O. Boitoș* (eventual descendenți ai familiei etc. – bănuind că sânt clujeni). Nu încapă îndoială că – oricât de necesar mi-ar fi datele despre *O. Boitoș* – această chestiune rămâne una de pură paranteză, fiindcă nu mi-aș îngădui nicicum să vă supun la vreo servitute, în cazul când nu mi-ați putea da vreo informație „pe loc” și cu foarte mare ușurință!

⁴ Profesorul Ion Oana (1920-2011) – critic și istoric literar. Este ultimul descendent pe linie bărbătească al marelui luptător pentru credința strămoșească, ortodoxă, Sofronie de la Cioara. La Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj (refugiată la Sibiu, după Diktatul de la Viena) a avut o pleiadă de dascăli eminenți: Lucian Blaga, Liviu Rusu, Nicolae Mărgineanu, D. D. Roșca, D. Popovici. Membru al Cercului Literar de la Sibiu.

Eu vă mulțumesc pentru tot (și nu în ultimul loc pentru oboseală!) și dorindu-vă – Dvs. și Doamnei, căreia vă rog să-i transmiteți respectuoase sărutări de mâini – multă sănătate și tot binele, rămân,

Cu sentimentele de totdeauna,

Al Dvs. devotat,

Ion Oana

3. „Se pare că, într-un al doilea timp, va mai trebui comprimat încă ceva – asta peste tot –, la solicitările editurii”

Buc[urești], 16. I. 982

Dragă Domnule Profesor,

După ce v-am necăjit destul cu solicitările mele (care prea au căzut la... netimp, cum ar fi zis poetul!), iată că acum săvârșesc un gest oarecum inoportun, anexându-vă aici „articolul” (= „fișa”) pt. dicționar. Gest inoportun, fiindcă e – din păcate – o primă... formă!! Adică, față de prevederile inițiale (n-rul de pagini stabilite la început), textul dactilo e mai lung cu vreo 4 pagini; dar asta nu-i tot: se pare că, într-un al doilea timp, va mai trebui comprimat încă ceva – asta peste tot –, la solicitările editurii. În final, se va vedea; vom „reduce” peste tot! (Nu e vorba de apreciere, de „optica” de evaluare, ci pur și simplu de... lungime!)

În fine, eu vă trimit copia – cu sau fără discreție (căci „răspund” de ea!) –, mai ales în speranța că Dvs. veți avea, eventual, de adăugat ceva – eventual și de corectat!! – la datele biografice, unde o vorbă de la Dvs. mi-ar fi fost și mi-ar putea fi, încă, utilă.

Iertați-mă pt. graba de acum și așteptând – de credeți că va fi cazul – un semn de la Dvs. rămân,

Cu bunele sentimente de totdeauna,

Al Dvs.,

Ion Oana

4. „Nu mi-aș fi putut închipui, nicicum, să vă produc neplăceri, fie și insignifiante”

București, 23 II 1983

Iubite Domnule Profesor,

Primind abia acum scrisoarea Dvs. din 14 II crt. (ștampila de plecare din Cluj: 17 II, cea de sosire, aici, în: 22 III!), mă grăbesc să vă trimit aceste rânduri, pentru că – văzând cum merge poșta – nu doresc să întârzii. (Asta, deși un mic răgaz, măcar, ar fi fost optim în cazul de față!!)

Două lucruri vreau să le menționez de la bun început: să vă mulțumesc mult pentru scrisoare, observații și intervenții⁵ și, în același timp, să-mi exprim viul regret și să vă cer scuzele cuvenite, pentru faptul că (pe drept sau pe mai puțin... drept) am ajuns să vă irit, și încă peste măsură. Nu numai că nu era în intenția mea așa ceva – nici vorbă! –, dar nu mi-aș fi putut închipui, nicicum, să vă produc neplăceri, fie și insignifiante, necum de proporții!

În situația dată, cauzele iritării Dvs. ar putea fi două: ori o rea voință a mea, ori o... perfidie (care, hotărât, iese din discuție), ori neputința – lipsa mijloacelor, uneori elementare – de a înțelege și sintetiza opiniile Dvs. (ceea ce eu n-aș crede, nu fiindcă m-aș supraestima; Dvs. puteți însă considera că așa stau lucrurile). Oricum ar fi, din moment ce s-a-ntâmplat așa, eu vă rog să-mi iertați neîndemânarea și să acceptați să vă dau unele explicații, dacă nu și justificări.

O chestiune de la care pornește măcar o parte (dar esențială) a situației ivite este caracterul, „concepția” acestui dicționar. Evident, el ar trebui să fie „obiectiv” și nu „critic” (sau nu și critic). S-a considerat că – chestiune de convenție –, fără să abdice de la rostul său esențial, e cazul să consemneze și aprecieri survenite (?), evident fără ca acestea să se transforme în opinii subiective, „la cheremul” autorilor dicționarului. Așa fiind, se exprimă și opinii critice generale, măsurate, pentru a se vedea – când e cazul – „posteritatea” respectivelor idei, sugestii etc.

⁵ E vorba de articolul scris de Ion Oana, despre Liviu Rusu, pentru *Dicționarul internațional de termeni literari*, pe care Ion Oana i l-a trimis profesorului Liviu Rusu, pentru eventuale observații.

Este, în mare, ceea ce am făcut și eu cu... echilibru (socot!). În privința caracterului pur obiectiv, „neutru” prin excelență – ideal pentru o asemenea lucrare –, el este destul de greu de realizat, în mod total; opțiunile, coloratura evaluativă etc. se întrevăd totdeauna, mai mult sau mai puțin (sânt vizibile și la mine, vorbind despre Dvs., desigur).

Sânt câteva lucruri care nu vor rămâne, evident, așa – fie că nu sânt riguros exacte și fără echivoc (recunosc), fie că... e mai bine altfel – de ex.:

– Probabil că e mai potrivit ca „urâtul” – să nu zic considerat o categorie estetică (deși este încă – nu de puțini – privit ca atare, dar, oricum, nu de Dvs., este drept!) Dvs. îl identificați cu „caracteristicul” său, cu o nuanță a lui. Deci, în acest caz, este o categorie estetică? În cazul înfățișării expresive a urâtului, a hidosului etc. (ex. *La Vieille Heaulmière*⁶ de Rodin etc., etc.) Despre ce categorie estetică e vorba? Frumosul? „Caracteristicul”? (Într-un sistem de referință mai general se poate vorbi de „frumos”; în unul mai „particularizat”, probabil „caracteristicul”, care poate face – mai aparte – trecerea spre... „urât”!). Etc., etc.

– „Relația de complementaritate între fond și formă”. Aveți dreptate: eu scrisesem, cu un barbarism atroce, „completitudine” și n-am observat că s-a dactilografiat „complementaritate”!! Voi scrie, firesc, „relația intimă între fond și...” [în continuare, e vizibilă ideea justă: „o problemă de entelechie” etc.], tensiunea formală făcând parte din inerențele fondului etc.

–... „Subiect și conținut, reminiscențe din estetica mimesis-ului”. (Am privit rațiunea în sens f. f. general – ceea ce nu era indicat!! –, de compatibilitate, adecvare cu realitatea naturii, privite în structurile esențiale. De altfel, și Balotă „văzuse” cam la fel, observ.) Evident, se radiază!

– Adaosurile de la pag. 7 (pt. *Logica frumosului*) sânt binevenite și vă mulțumesc. Ele nu anulează, ci completează ceea ce am rezumat eu. Înțeleg că doriți mai pe larg (și mai clar, poate!). Voi adăuga esențialul. Eu am prezentat totul prea pe scurt – dar, repet, nu deformat –, dar o insistență este, probabil, necesară.

– „Homo constructivus” prevalează asupra lui „homo contemplativus”. Ce înțeleg prin „prevalează”? Exact ce semnifică în text și în context: superioritate „socială și morală” – cum ziceți și Dvs., dar și, parțial, „estetică”,

⁶ *La Vieille Heaulmière* – o statuie celebră a lui Auguste Rodin.

după cum reiese pt. cititor! Nu știu dacă din p. d. v. moral „homo constructivus” este chiar superior celui... „contemplativus”! Și-apoi totul se complică prin faptul că toate aceste ipostaze nu sânt categorii fixe, ci se pot întrepătrunde!!

– Da, n-ați folosit expresia „exterior”, ci „superficial” (ceea ce, în raport cu eul profund etc., suportă chiar o posibilă nuanță peiorativă, față de „exterior”, care e neutru!)

– Da (rog concedeți-mi!!), sesizez deosebirea între gândirea „teoretică” și „poetică” la Eminescu!! Dar asta nu modifică ceea ce am spus în continuare, rezumându-vă și adăugând unele opinii (care nu sânt numai ale mele). În orice caz, această problemă constituie singurul „punct”, unde nu vă pot urma, fără rezerve (ca în întreg restul!).

– În fine, referințele critice sânt mai mult decât binevenite (cele străine). Vă mulțumesc din inimă.

Repet, Domnule Profesor: mi-a părut extrem de rău că v-am necăjit; aș dori să știu că v-ați ... liniștit (!?!) în această privință.

Păstrându-mi retrospectiv – și la „rece!!” demersul, nu văd că aș avea să-mi reproșez ceva decisiv (sau măcar important) în această privință!

Și, ca totdeauna, vă asigur ne neștirbitul meu respect și de întreaga, sincera devoțiune.

Ion Oana

Virginia Șerbănescu (1967)

*„Mai există, totuși, ființe cu un caracter atât de dârz și frumos,
ca al dumneavoastră”*

[București], 20 iunie 1967

Îngăduiți-mi, domnule profesor, acest omagiu pornit din adâncul sufletului. Nu voi uita niciodată că ați fost singurul om care a luptat pentru izbânda lucrărilor mele. M-au biruit împrejurările sau destinul? La ce bun să încerc să mai dezleg de unde-mi vine nenorocul!

Luminos în toată noaptea acestei deznădejdi¹, pe care o trăiesc, rămâne numai faptul că mai există, totuși, ființe cu un caracter atât de dârz și frumos, ca al dumneavoastră.

Pentru toată strădania de a mă ajuta, vă rămân recunoscătoare toată viața.

Virginia Șerbănescu

N. ed.: Virginia Șerbănescu (1921-2015) – prozatoare, traducătoare și autoare dramatică. Fiica lui Virgil Șerbănescu, general de aviație, prof. de anatomie patologică, și a Elenei (n. Chivulescu), medic. Face primele trei clase primare în particular (începute la Paris, 1928), cl. a IV-a la Școala Silvestru din București. Liceul la „Școala Centrală de Fete” (Liceul „Marica Brâncoveanu), din București (1931-1939). Tot în capitală urmează trei ani (1942-1945) Facultatea de Litere și Filosofie și un an la Drept, fiind exclusă din cauza „originii nesănătoase”. A absolvit Școala de Stenodactilografie „Ion Boia”. În 1958 obține certificatul de traducător din limba franceză, de la Institutul de Lingvistică al Acad. R.P.R. din București. Urmează (din 1946) cursuri la Conservatorul Regal de Muzică și Artă Dramatică. Pentru a se întreține, ocupă funcții modeste: curier la Protoieria II a Arhiepiscopiei Bucureștilor (1958-1959), interpret, secretar-dactilograf și documentarist la Comitetul de Stat pentru Probleme de Muncă și Salarii (1961-1966), corespondent

¹ Dată afară de la facultate, pe motivul „originii nesănătoase”, cu lucrări respinse, pentru că „nu erau pe linie”, Virginia Șerbănescu avea toate motivele să fie nemulțumită și descurajată.

comercial la Prolexport București (1967), dactilografă la revista Institutului de Medicină Internă al Academiei de Științe Medicale (1967-1969). Din 1947, organizează un Cenaclu literar acasă, cu participarea lui Gala Galaction, Alice Voinescu, N. D. Cocea, I. Vinea ș.a. Începând cu 1973, conduce Cenaclul „Tudor Vianu” din capitală. Colaborează la *Ramuri*, *Manuscriptum*, *Studii de literatură universală*, *Tribuna României* etc. În 1983 se stabilește în Germania și participă la Cenaclul „Apoziția” din München.

Debutează în *Curentul literar* lui Pamfil Șeicaru (1941), cu două schițe (*Nunta și Logodna*), semnate Doina Rareș. Debut editorial cu volumul de nuvele istorice, *La curțile Hârlăului* (1977). Ca traducătoare din franceză, debutase cu *Epopoea lui Ghilgameș*, în 1966. A publicat: *La curțile Hârlăului*, nuvele istorice, Editura Militară, București, 1977; *Lunga veghe de la Cozia*, roman istoric, Editura Militară, București, 1981 (ed. a II-a, definitive, 1999); *Iconia*, proză scurtă, München, 1994 (ediția a II-a, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2003); *Lângă tâmpla cerului*, eseuri, reflecții, evocări, Editurile Clusium și Dacondes Press, Cluj-Napoca, 1998; *Mirabila povară/ Du côté de chez moi*, ed. bilingvă, Editurile Clusium și Dacondes Press, Cluj-Napoca, 1999; *Scântei din Vatra vremii*, memorialistică, Institutul European, Iași, 2001; *Fulger în prag de veac*, teatru. Cu o prefață de Valentin Tașcu, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2002. Traduceri: *Epopoea lui Ghilgameș*, în românește de ~ și Al. Dima, București, 1966 (ed. II, 1969); *Epopoea lui Ghilgameș*. Repovestire în proză, de ~, București, 1969; Fernand Baldensperger, *Literatura*. Creație, succes, durată. Trad. și note de ~. Cuvânt introductiv de Al. Dima, București, 1974; * * *, *Enciclopedia franceză sau dicționarul rațional al științelor, artelor și meseriilor*. Texte alese, trad. și note de ~. Pref. și tabel cronologic de Paul Cornea, București, 1976; Jacques Chabannes, *Crinoline și otravă*, roman, trad. de ~, București, 1979; André Maurois, *Olympio sau Viața lui Victor Hugo*, în românește de ~, București, 1983.

Maria Tomescu (1967)

***„Vă exprim infinita mea recunoștință, pentru marea bunăvoință
cu care v-ați oprit asupra unei munci, desigur modeste”***

București, 2 iulie 1967

Stimate Tovarășe Profesor,

Am avut dorința sinceră de a vă strânge călduros mâna, pentru victoria câștigată în „lupta” de reconsiderare a lui Maiorescu¹.

Ascultându-vă în Aula Academiei, încercam să-mi imaginez ce trebuie să resimțiți Dumneavoastră, care ați dat semnalul acestei lupte, atunci când ați pecetluit-o în forul suprem al țării, și am trăit un sentiment de elevată mândrie, la gândul că adevărul își află slujitori temerari numai în rândul spiritelor alese.

Aș fi dorit, în același timp – deși după o întârziere „incalificabilă” – să vă exprim infinita mea recunoștință, pentru marea bunăvoință cu care v-ați oprit asupra unei munci, desigur modeste² – față de exigențele universitare actuale –, dar însuflețită poate de acel „excelsior”, pe care puțini au norocul să-l atingă în activitatea lor.

Neavând posibilitatea să vă exprim personal și nici telefonic înalta mea stimă și recunoștință, îmi iau îngăduința de a vi le mărturisii pe această cale.

/ss/ Maria Tomescu³

¹ Liviu Rusu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, nr. 5, 1963, articol care a contribuit în mod decisiv la procesul de reabilitare a lui Titu Maiorescu.

² Probabil că Maria Tomescu făcea parte dintr-un colectiv de cercetare, de sub egida Academiei Române, iar Liviu Rusu a apreciat lucrarea elaborată de acel colectiv. Nu am identificat nicio lucrare semnată de Maria Tomescu.

³ Din păcate, nu avem nicio informație despre Maria Tomescu.

Nicolae Albu (1967)

1. „N-ajunge pentru așa ceva numai sufletul, mai e nevoie și de «forme»”

Blaj, 22. 08. 967

Mult stimată Doamnă Profesor,

Scrisoarea Dvs. ne-a produs o mare bucurie. Dar totdeauna așa se întâmplă ca bucuriile să nu țină mult. Pe când citeam rândurile Dvs., ne-a venit de la Brașov (Comitetul de Artă și Cultură) răspuns la adresa noastră din 12 iulie, prin care le solicitam placa pe care urma s-o așezăm pe una din casele în care a locuit Pavel Dan. Numitul comitet ne face cunoscut că, la intervențiile dș.[domnișoarei] Monica Lazăr, au făcut și ei demersuri la Consiliul de Stat al R. S. R., de vreo câteva luni, pt. aprobarea textului și a plăcii comemorative, dar că încă n-au primit niciun răspuns. Atunci când îl vor primi, vor veni ei la Blaj, unde vor organiza, cu acest prilej, și un simpozion, „la care să-și aducă contribuția personalității ale culturii românești din Cluj, București și intelectuali din localitate”.

Iată, Doamnă Profesor, cum stau lucrurile. Noi, subfiliala Societății de Științe Istorice și Filologice, de-aici, din Blaj, am crezut că e destul entuziasmul și bunăvoința unui numeros grup de intelectuali, ca să eternizăm (e un fel de a vorbi) acest moment Pavel Dan, printr-o serbare de masă – mai ales pentru tineretul școlilor Blajului – și fixarea unei plăci comemorative pe o casă din centrul orașului, unde a gândit și a visat severul profesor de latină de la Liceul „Sf. Vasile”, Pavel Dan. Dar, după cum vedem, n-ajunge pentru așa ceva numai sufletul, mai e nevoie și de „forme”, pe care nu le-am crezut că ar putea deveni obstacole.

Cu alte cuvinte, Brașovul ne-a cam dat peste cap planul nostru.

Chiar în astă-seară o să-i scriu și dș. Monica Lazăr cum stau lucrurile.
Dacă va interveni ceva nou până la plecarea Dvs. la Belgrad¹, o să vă scriu.

Al Dvs.,

Cu cele mai alese sentimente,

Prof. Nic. Albu

2. „V-am cunoscut personal – o, tempora! – în familia mult regretatului Ion Breazu”

Blaj, 31.07.1967

Mult stimată domnule profesor,

V-am cunoscut personal – o, tempora! – în familia mult regretatului Ion Breazu. Natural, acest fapt nu mi-ar da dreptul să vă inoportunez cu aceste rânduri, însă mi-a zis d-șoara Monica Lazăr – autoarea frumoasei monografii dedicate lui Pavel Dan² – că ați fi dispus să ne onorați cu prezența Dvs. activă la comemorarea lui, adică a lui Pavel Dan, proiectată în partea a II-a lunii septembrie aici, la Blaj.

În calitate de secretar al Societății de Științe Istorice și Filologice – Subfiliala Blaj –, îmi permit să vă rog a ne face această onoare și, în același timp, a ne transmite subiectul comunicării Dvs. și extensiunea ei. V-o cerem aceasta, întrucât trebuie să ne gândim la timpul afectat fiecăruia.

Evident, cheltuielile de drum vor fi suportate de noi. Cât despre găzduire, sperăm să nu vă dezamăgim.

Al Dvs.,

Cu deosebită stimă,

Prof. Nic. Albu

¹ Liviu Rusu urma să plece la Congresul Asociației Internaționale de Literatură Comparată, care s-a ținut, în 1967, la Belgrad.

² Monica Lazăr, *Pavel Dan: 1907-1937*, Editura pentru Literatură, București, 1967.

3. „Toată vara și toată toamna ne-am zbatut să obținem aprobarea de la Consiliul de Stat”

Blaj, 14.XI.1967

Mult stimate Domnule Profesor,

Toată vara și toată toamna ne-am zbatut să obținem aprobarea de la Consiliul de Stat (întâi prin Comitetul de Artă și Cultură al regiunii, apoi prin alți mulți diferiți „oameni de condei”, între care și Ion Brad) a textului ce urma să-l imprimăm pe placa memorială Pavel Dan, fără niciun rezultat. Și ca să nu scăpăm (unica ocazie pentru Blaj de a-i cinsti, printr-un moment solemn, memoria lui Pavel Dan) prilejul reactualizării celui care ne-a dat pe *Urcan Bătrânul* și *Priveghiul*, ne-am hotărât să-i consacram ziua de 3 decembrie, prin comemorarea lui în cadrul Subfilialei [Societății] de Științe Istorice și Filologice de-aici. Acum o oră i-am scris și domnișoarei Monica Lazăr. Rămâne între Dvs. amândoi să vă înțelegeți și să ne comunicați despre ce latură a activității sau despre ce, privind opera sau personalitatea scriitorului Pavel Dan, ați fi dispus să vorbiți. Desigur, Dvs. veți avea prioritate; apoi dș. Lazăr, urmată de Radu Brateș, Gh. Pavelescu (Sibiu), cineva din partea Uniunii Scriitorilor (Brad sau Regman) și I. Buzăși (*Revista „Blajul” și Pavel Dan*). Între comunicările (conferințele pt. public larg) Dvs. și cea a lui Brateș am intercala 1-2 coruri, ca să fie puțină variație recreativă.

Evident că cheltuielile de transport și masa ne interesează pe noi.

Altă lume, în afară de organele de partid și administrative raionale și regionale (ziarul *Drum nou*, Brașov) nu invităm, căci n-am obținut de nicăieri niciun sprijin material. Or, guri multe, bilete de tren multe cer „mâzgă” și deocamdată nu o avem. Membrii societății (adică ai subfilialei) nu s-au dat înapoi de la mici sacrificii nici până acum. Totuși, nu vrem să abuzăm de bunăvoința lor.

În așteptarea răspunsului Dvs., vă salut, Domnule Profesor, cu cea mai distinsă stimă.

Nicolae Albu

Eugen Todoran (1967)

1. „Vă mulțumesc foarte mult pentru atenția ce mi-o acordați, considerându-mă un elev al d-voastră”

03.1967 [sic!]

Stimate tov. profesor,

Lipsa mea din localitate – fiind detașat pentru lucrările de la *Tratatul de istorie literară*, vol. II¹ – m-a făcut să primesc cu întârziere cartea d-voastră despre *Eminescu și Schopenhauer*².

Țin să vă mulțumesc foarte mult pentru atenția ce mi-o acordați, considerându-mă un elev al d-voastră, precum și sânt în multe privințe. Interesul meu pentru folclor³ se înscrie în această direcție și îmi permit să vă

¹ Eugen Todoran nu este menționat la primul volum din *Istoria literaturii române*. Vol. 1: *Folclorul: Literatura română în perioada feudală: 1400-1780* / Comitetul de redacție al volumului: Al. Rosetti, Mihai Pop, I. Pervain și Al. Piru, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, 731 p., cu il., facs., dar apare la vol. II: *Istoria literaturii române*. Vol. 2: *De la Școala Ardeleană la Junimea* / Comitetul de redacție al volumului: Al. Dima, I. C. Chițimia, Paul Cornea, Eugen Todoran, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, 840 p., cu il. și facs.

² E vorba de studiul comparatist *Eminescu și Schopenhauer*, Editura pentru Literatură, București, 1966.

³ Profesorul Eugen Todoran face aluzie la preocupările pentru folclor ale lui Liviu Rusu. În 1935, acesta și-a luat doctoratul de stat în estetică, la Sorbona, cu teza principală *Essai sur la création artistique. Contribution à une esthétique dynamique*, însoțită de teza secundară, *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, sub conducerea renumitului profesor Charles Lalo. Teza principală a fost publicată în același an, în celebra colecție „Bibliothèque de Philosophie Contemporaine” a unei prestigioase edituri a vremii – Félix Alcan –, devenind o lucrare de notorietate internațională, comentată de autori precum Wellek și Warren, Cesare Pavese, Henri Focillon, B. Fondane, Petru Comarnescu și alții. În 1967, Liviu Rusu va publica volumul *Viziunea lumii în poezia noastră populară: de la resemnare la acțiunea creatoare*, Editura pentru Literatură, București, 1967.

fac cunoscut că teza mea de doctorat, care ar urma să fie susținută la Cluj, tratează despre *Poezia mitului în opera lui Lucian Blaga*⁴.

Aștept și eu cu nerăbdare editarea acestei cărți, ca să pot să v-o dedic cu recunoștința și stima pentru d-voastră, ca unui vechi profesor și actual sfătuitor.

Cu multă stimă

Eugen Todoran,
Univ. Timișoara

2. „Drumul «maiorescian» pe care l-ați redeschis, după o penibilă înfundătură istorică”

1. IX. 1979

Mult stimat domnule profesor,

Cu emoție vă scriu aceste rânduri, ca unui fost profesor de la care primesc acum o carte⁵, într-un domeniu în care m-am încumetat să scriu și eu una, cum m-am priceput⁶. Am cunoscut o parte din capitolele cărții d-voastră din *Viața românească*⁷. Regret că nu le-am avut pe toate înainte de

⁴ Eugen Todoran și-a susținut doctoratul la Cluj, în 1968, cu o teză despre Lucian Blaga, intitulată exact așa: *Poezia mitului în opera lui Lucian Blaga*. Lucrarea va fi publicată abia peste un deceniu, mai întâi în volumul *Fondul folcloric românesc în poezia lui Lucian Blaga*. Partea I-a. *Geografia mitică și spațiul mioritic*. Sub egida Universității din Timișoara. Facultatea de Filologie. Catedra de Limba și Literatura Română, 1980, 75 p., fiind reluată în *Lucian Blaga: mitul poetic*, I-II, Editura Facla, Timișoara, 1980-1981.

⁵ Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979.

⁶ Eugen Todoran publicase, cu doi ani în urmă, volumul *Maiorescu*, Editura Eminescu, București, 1977.

⁷ În revista *Viață românească* (nr. 5, 1963), Liviu Rusu tipărește faimosul studiu-memoriu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, care a determinat, în plin dogmatism proletcultist, reconsiderarea și valorificarea operei și a personalității lui Titu Maiorescu. Mentorul Junimii va deveni, pentru Liviu Rusu, o preocupare constantă, studiile despre acesta fiind reunite în volumul *Scrieri despre Titu Maiorescu* (1979), prin care profesorul clujean s-a dovedit a fi „ultimul polemist maiorescian”, cum l-a numit Eugen Todoran. Într-o scrisoare către Tudor Vianu, din 4 iunie 1963, Liviu Rusu, vorbind despre geneza aceluiași articol din *Viața românească*, recunoaște că articolul „a fost oarecum comandat”, fiind publicat cu acordul lui Constantin Daicoviciu, dar mai ales al lui Leonte Răutu (Cf. *Scrisori către Tudor Vianu, III (1950-1964)*).

a-mi redacta lucrarea⁸. Din motive de spațiu tipografic, am fost nevoit să reduc o parte din manuscris – și am ales partea de filozofie teoretică –, și pentru că nu aveam toate elementele pentru o sinteză corespunzătoare. Cu volumul d-voastră în mână mă gândesc la o astfel de lucrare, pe care ați fi cel mai în drept să o faceți, dacă mai prezintă un interes în economia activității d-voastră. O cercetare competentă a textelor lui Maiorescu în limbile germană și franceză numai de la d-voastră mai poate veni astăzi.

Cu respectul pe care îl am pentru d-voastră, ca profesor și sprijinitor al meu în diferite împrejurări, vă adresez mulțumirile mele încă o dată, promițându-vă să pregătesc o recenzie pentru revista *Orizont*⁹ – în limitele spațiului redus pe care revista îl oferă.

Drumul „maiorescian” pe care l-ați redeschis, după o penibilă înfundătură istorică, rămâne acum deschis pentru călătorii generațiilor începătoare în puterea culturii românești.

Al d-voastră devotat,

Eugen Todoran

3. „Cu jenă îmi amintesc că, în primii ani, grei pentru proletcultismul epocii, am fost nevoit să scriu pe tablă numele «Lucian Blaga»!”

17. III. 1981

Mult stimată domnule profesor,

Vă mulțumesc cu tot respectul pentru ultima lucrare pe care mi-ați trimis-o¹⁰. Despre cea anterioară am scris o recenzie la *Limbă și literatură*,

Ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu. Note de Geo Șerban. Postfață de Florin Țurcanu, Editura Minerva, București, 1997, p. 321.

⁷ Eugen Todoran publicase, în 1977, volumul *Maiiorescu*, Editura Eminescu, București.

⁸ E vorba de volumul *Maiiorescu*, Editura Eminescu, București, 1977.

⁹ Eugen Todoran nu a publicat recenzia la volumul *Scrieri despre Titu Maiorescu* al lui Liviu Rusu, în revista *Orizont*, poate datorită restricțiilor de spațiu impus. Este nu o simplă recenzie, ci un adevărat studiu, apărut în *Limbă și literatură*, III, 1980. În schimb, Traian Liviu Birăescu a publicat în *Orizont* o recenzie la cartea respectivă (*Orizont*, 31, nr. 10, 6 mart. 1980, p. 3).

¹⁰ Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

1980, 3¹¹. Nu v-am mai scris de ea, pentru că la această publicație trebuie și timp de așteptare¹². Am vrut să vă trimit exemplarul, dar, ducându-l la Facultate, a dispărut, iar altul nu mai găsesc – revista se distribuie numai prin abonament¹³. La ultima lucrare voi scrie o recenzie la *Orizont*¹⁴, expediindu-vă și exemplarul corespunzător.

Mă bucur mult că d-voastră țineți la ideea prezenței majore a literaturii Transilvaniei în cultura românească. Am avut totdeauna sentimentul unei depline satisfacții de a fi învățat într-o Facultate care nouă, generațiilor de atunci, nu ne crea niciun fel de „complex” de provinciali, considerându-ne, în schimb, noi, integrați într-o cultură europeană. Și vă mulțumesc sincer că acum, după ce „procesul Slavici” este încheiat¹⁵, simt un fel de amărăciune contemplând, vorba poetului, „Balcanul și Carpatul”¹⁶.

În ultima d-voastră carte amintiți și câteva amănunte despre generația noastră, pentru care din nou vă mulțumesc. Am fost unul care, în toate împrejurările, în amintirile Clujului și Sibiului de altă dată, am citat Cercul de

¹¹ Eugen Todoran, *Liviu Rusu – ultimul polemist maiorescian*, în *Limbă și literatură*, III, 1980.

¹² Probabil Eugen Todoran se referă la faptul că revista *Limbă și literatură* apărea doar de patru ori pe an, timpul de așteptare fiind oarecum justificat.

¹³ În anul 1981, fiind profesor la Timișoara, știam că Universitatea de aici avea un xerox la Rectorat, dar multiplicarea unui document se putea face doar cu aprobarea Rectorului sau a secretarului de partid! Se vede că Eugen Todoran nu a apelat la acest serviciu.

¹⁴ Eugen Todoran nu a mai scris recenzia promisă, la volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

¹⁵ Consultându-mă cu profesorul timișorean Lucian-Vasile Szabo, autorul a trei cărți despre Ioan Slavici (*Un alt Slavici. O geografie publicistică după gratii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2012; *Complexul Slavici*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2013; *Recurs în dosarul Slavici. Presă, influență și război*, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2015), care s-a consultat, la rândul său, cu profesorul Cornel Ungureanu, probabil că „E. Todoran se referă la «procesul» anume de receptare a lui Slavici ca scriitor important, pentru că a existat, în perioada anilor '50, o continuare a dezbaterii (începută încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea) despre calitatea lui Slavici de mare scriitor... regional și nu național! Școala de critică și istorie literară de la Cluj – continuă criticul Lucian-Vasile Szabo – a combătut această idee, mai ales prin profesorul Ion Breazu. Se pare că la acest tip de «proces» se referă timișoreanul-clujean Eugen Todoran, adică la fixarea lui I. Slavici în rândul marilor clasici, proces care nu a fost ușor, cu toate intervențiile hotărâte ale lui Călinescu și, mai ales, Tudor Vianu. Așadar, Slavici nu mai era considerat un provincial, ci un scriitor național, unanim acceptat.”

¹⁶ *Balcanul și Carpatul* este o cunoscută poezie a lui Vasile Alecsandri.

artă dramatică de d-voastră condus, ca mediul potrivit sudării generației noastre. Împrejurări postbelice au făcut pe unii să uite aceasta. Eu am fost mai modest și mai retras în silința de a mi se recunoaște meritele pentru afirmarea noastră, dar am rămas în firea mea ceea ce mi s-a și reproșat într-un fel, un „profesor” – un profesor cu stima pentru profesorii lui, care se întorcea în satisfacția stimei generațiilor pe care eu le-am format aici, la Timișoara, în împrejurări mult mai grele. Cu jenă îmi amintesc că, în primii ani, grei pentru proletcultismul epocii, am fost nevoit să scriu pe tablă numele „Lucian Blaga”! Dar dificultățile pentru cursurile despre Eminescu!

Linia cărții d-voastră – *De la Eminescu la Blaga* – este simbolică, e un gând de permanență, atâta timp cât istoria lăuntrică a spiritului nu este prea mult conturbată de intemperiiile exterioare.

Cu profund respect,

Eugen Todoran

Laura Anca (1967)

1. „Am avut fericirea să Vă cunosc mai îndeaproape și să-mi dau seama ce inimă de aur aveți”

Satu Mare, 12 nov. 1967

Mult stimată și iubite Doamnă Profesor,

Îmi înving cu greu sfiala pe care o încerc scriindu-Vă, dar sentimentul onoarei îmi dă ghes și mă dojenește că am amânat și până acum, cu atât mai mult, cu cât, fără ajutorul Dv. plin de solitudine, nu știu dacă m-aș fi descurcat în clipele de grea încercare prin care am trecut.

Să Vă relatez acum ce am făcut după ultimul telefon pe care Vi l-am dat marți, 31 oct.

Hotărâsem, în urma sfatului Dv., să rămân în Cluj pentru câteva zile, până la o nouă întrevvedere cu Dl prof. Chiricuță¹. Între timp, tatăl meu a fost supus la diverse analize. Mai concludent pare a fi controlul radiologic. Dr. Negru² a constatat că există o inflamație în partea stângă a stomacului, dar nu a pronunțat vreun diagnostic, spunând să revenim peste o lună. Am convenit cu d-na Rădulescu, asistenta D-lui profesor, să-i dea rezultatul tuturor analizelor făcute, iar o rudenie a noastră să treacă pe acolo să se intereseze și să ne comunice opinia D-lui profesor. Tata a plecat acasă chiar în după-amiaza zilei de marți, condus de fratele și cumnata mea, care sosiseră de la Oradea.

¹ Ion Chiricuță (1918-1988) – medic clujean, specialist în oncologie, director al Institutului Oncologic din Cluj, care acum îi poartă numele.

² Probabil dr. Negru este urmaș al lui Dumitru Negru (1883-1955), medic clujean celebru, creator al Institutului de Radiologie din Cluj.

Ceea ce știu în prezent e că starea sănătății părintelui meu nu s-a agravat. Telegrafic mi s-a comunicat că rezultatele analizelor sânt bune și că voi primi detalii printr-o scrisoare, care nici până în prezent nu a sosit la Satu Mare. Urmează ca la începutul lui decembrie, când va pleca de la Abrud cu fratele meu, să aflăm care este evoluția bolii și să se stabilească diagnosticul precis.

Eu l-am rugat pe tata, i-am scris în acest sens, să meargă la Sălciua, unde trăiește un om care, în timpul războiului, a lucrat pe lângă un medic neamț, de la care a învățat secretul tămăduirii cu plante medicinale. Se spun despre el multe lucruri bune, unele vor fi exagerate, dar lumea vorbește că au fost cazuri de bolnavi când, după ce medicina se dovedise neputincioasă, el i-a vindecat. Socot că atunci când ești la strâmtoare, trebuie să faci tot ce omenește e posibil. Asta îmi aduce aminte de o întâmplare a lui Colos Brengun, când, în disperare că-i pierde nepoțica, a forțat natura și a răpit-o din ghearele morții, prin tăria voinței sale și a aerului curat, mai curând decât a ritualului folcloric.

Dar m-am lungit la vorbă – dovadă că numai începutul e greu – și vă răpesc iar din timpul prețios.

Iertați-mă, dar nu pot încheia fără să-mi exprim regretul de a nu fi audiat conferința Dv. despre Titu Maiorescu, precum și cursul de la facultate. Era un prilej rar să-mi reamintesc de vremea când, studentă în anul I, vă ascultam cu respirația tăiată interpretând opera lui Dante sau, și mai de mult, elevă fiind la Cluj, mă strecuram între studenți, la audițiile muzicale, ca să vă aud vorbind despre simfoniile lui Beethoven.

Nu am reușit să merg să vă audiez, din cauza stării de îngrijorare și spaimă prin care am trecut.

De asemenea, fiind în Cluj, nu am exprimat distinsei Doamne Rusu gândurile mele pline de considerație și afecțiune. Vă rog pe această cale să i le transmiteți.

Dv. Vă mulțumesc încă o dată pentru mâna pe care mi-ați întins-o, atunci când eram la impas. Dacă am abuzat, scuzați-mă, dar am trăit în acele clipe psihologia celui care se îneacă.

Domnule Profesor, mulțumesc Proniei și Monichii că am avut fericirea să Vă cunosc mai îndeaproape și să-mi dau seama ce inimă de aur

aveți. N-aș vrea să sune fals aceste cuvinte, dar pot afirma că am avut parte și de noroc în viață.

Primiți, vă rog, respectul și admirația mea modestă, alături de urări de bine și sănătate pentru Dumneavoastră și întreaga familie.

Laura Anca³

2. „Lectura cărții este o adevărată delectare”

Satu Mare, 19 V 1976

Mult stimat Domnule Profesor,

Surpriza pe care mi-ați făcut-o, dăruindu-mi cu autograf splendida Dumneavoastră evocare a celor trei mari poeți tragici ai Greciei antice⁴, m-a emoționat profund și nu îndrăznesc să mă bucur îndeajuns de prietenia cu care mă onorați.

Lectura cărții este o adevărată delectare. Eu nu pot decât să vă aduc umilă recunoștință și mulțumirile mele adânci, alături de toată stima și considerația ce vă port.

Laura Anca

³ Laura Anca – fostă studentă a profesorului Liviu Rusu.

⁴ Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, Editura pentru Literatură, București, 1961 (ediția a II-a, București, 1968).

Alexandru Andrițoiu (1968)

„Întotdeauna revista *Familia* se va simți onorată de colaborarea distinsului estetik, care este Liviu Rusu”

București, 1968 ianuarie 21

Mult stimată Doamnă Profesor,

Sânt foarte trist că articolul Dumneavoastră, ajungându-mi în mână cu multă întârziere, va putea să apară numai în numărul din februarie al revistei¹. Credeți-mă, vă rog, nu este o scuză de circumstanță și, dacă ași încerca să-l mint pe cineva, în orice caz nu Dumneavoastră sânteti acela. Vă port un profund respect și am făcut parte dintre studenții care au regretat până la suferință întreruperea, în 1949, a cursurilor Dumneavoastră de literatură universală, din motive ticăloase, pe care le cunoaștem și le afurisim cu toții².

Întotdeauna revista *Familia* se va simți onorată de colaborarea distinsului estetik, care este Liviu Rusu, și cu *Estetica poeziei lirice* a căruia redactorul-șef și-a încălzit speranțele poetice încă pe băncile liceului. Și întotdeauna revista noastră va fi pentru o polemică deschisă, fie ea chiar corozivă – căci numai așa, din lupta de idei, o revistă iese din platitudine și trăiește cu adevărat. De aceea noi vom publica cu certitudine răspunsul Dumneavoastră, inclusiv scrisoarea pe care ați binevoit să mi-o adresați, tot de aceea vă rog să nu recurgeți la o altă revistă.

¹ E vorba de revista *Familia* de la Oradea, al cărei redactor-șef era Alexandru Andrițoiu, care locuia însă la București.

² Liviu Rusu a fost, asemenea altor intelectuali de marcă, înlăturat de la catedră (1948-1961), în această perioadă lucrând ca ajutor de bibliotecar, apoi bibliotecar la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Republicii Populare Române, alături de Lucian Blaga.

Dacă nu sânt prea obraznic, ași îndrăzni chiar să vă rog să ne dați periodic o cronică estetică. Revistele noastre literare sânt bântuite de fel și fel de cronici, numai o cronică estetică nu au – ceea ce e de-a dreptul absurd. Firește că tematica acestei eventuale cronici ar fi la latitudinea Dumneavoastră, nestându-ne în obicei să intrăm în ideile nimănuia. Cum tragem nădejdea ca, în curând, să apărem bilunar³, continuitatea acestor cronici ar fi mai bine legată.

Cerându-mi încă odată scuze pentru întârzierea, de fapt boemă, a publicării articolului Dumneavoastră, îngăduiți-mi să vă urez, acum, târziu de tot⁴, ani mulți și îmbelșugați, mari succese în activitatea nobilă pe care o desfășurați, din partea mea și a tânărului colectiv redacțional familist⁵.

Cu tot respectul,

Alex. Andrițoiu

³ Revista *Familia* nu a apărut bilunar, nici atunci și nici mai târziu, ci doar lunar.

⁴ Urări specifice Anului Nou.

⁵ Alexandru Andrițoiu are în vedere faptul că seria a V-a a revistei *Familia* apăruse în 1965, ca revistă de cultură, editată de Comitetul Culturii și Educației Socialiste al județului Bihor, de aceea vorbește de „tânărul colectiv redacțional familist”.

Sevilla Răducanu (1968)

1. „Vă rămân recunoscătoare pentru faptul că ați consacrat o bună parte din prețiosul dumneavoastră timp lecturii tezei mele”

București, în 3 martie 1968

Stimate domnule Profesor,

Este firesc ca dumneavoastră să nu vă mai aduceți aminte de mine. Îndrăznesc totuși să vă scriu – bineînțeles – cu asentimentul domnului profesor Jean Livescu¹, conducătorul științific al tezei mele. Dacă domnia sa n-ar fi fost atât de ocupat – chiar suferind în ultima săptămână –, v-ar fi scris el însuși, pentru a dobândi certitudine: căci amintindu-și de promisiunea dumneavoastră de a încheia *referatul asupra tezei mele* în vacanța de iarnă, el și-a exprimat temerile ca referatul să se fi pierdut pe parcurs.

Deoarece în momentul de față fixarea datei susținerii depinde numai de dumneavoastră (chiar și rezumatul tezei este multiplicat), vă rog din toată inima să risipiți incertitudinea, comunicând domnului profesor Livescu care este situația referatului.

Dacă nu aveți nimic împotriva, chiar doamnei Marcovici, care are bunăvoința să vă înmâneze scrisoarea și care ar putea expedia foarte urgent referatul la București.

Eu vă rămân recunoscătoare pentru faptul că ați consacrat o bună parte din prețiosul dumneavoastră timp lecturii tezei mele. Totodată, vă rog să-mi permiteți să vă ofer două din ultimele mele modeste lucrări apărute de curând.

Cu deosebită stimă, a dumneavoastră,

Sevilla Răducanu²

¹ Jean Livescu (1906-1996) – germanist, filolog și istoric literar, membru corespondent al Academiei Române. Între 1963-1968 a fost adjunct al ministrului Învățământului.

² Sevilla Răducanu – germanistă, cadru didactic la Universitatea din București.

2. „Vă rog să-mi trimiteti teza din timp, pentru a o putea citi repede și cu folos”

București, 4 iulie 1976

Mult stimat domnule Profesor,

Tot pe grabă, ca și dumneavoastră: dorința dumneavoastră „ist für mich ein Gezetz”³, răspunsul este **afirmativ**. Dar când? Și cum? Întreaga lună iulie sânt prinsă la facultate – admitere etc.... Deci abia când se încheie... Mă rog, îmi veți comunica dumneavoastră.

Noua mea adresă este: 78 314 Str. Palazul-Mare, 45, sect. 8, et. IV, ap. 17. București 7000. (Acum și străzile au un cod poștal!)

Nu plec în concediu, deoarece casa nu este încă pusă la punct și am o serie de probleme încă de rezolvat.

Vă rog să-mi trimiteti teza din timp⁴, pentru a o putea citi repede și cu folos. Și amănunte, dorințe în legătură cu ea.

Până la noi vești, rămân a dumneavoastră,

Sevilla Răducanu,
care vă dorește
„alles Liebe und Gute”⁵.

3. „Recunoștința și admirația sunt semnul sub care încerc să vă mulțumesc încă o dată, din toată inima, pentru tot...”

București, 12 aprilie 1968

Stimate domnule profesor,

Recunoștința și admirația sunt semnul sub care încerc să vă mulțumesc încă o dată, din toată inima, pentru tot... Nimic inedit în rândurile mele. Atâta

³ ist für mich ein Gezetz (germ.) – este o lege pentru mine.

⁴ Liviu Rusu a invitat-o pe Sevilla Răducanu să facă parte dintr-o comisie de doctorat, a unei teze pe care o coordona.

⁵ alles Liebe und Gute (germ.) – toată dragostea și binele.

vreme cât nu erați pentru mine decât un nume cunoscut – de la citarea teoriilor dumneavoastră în Welles până la ultimele lucrări apărute –, iar susținerea o necunoscută, strângerea de inimă, grefată pe un fond de febră, accentua tensiunea emoțională în care mă aflam. Din clipa în care ați prezentat referatul – cel mai prețios pentru mine din toate câte fuseseră scrise –, din momentul în care ați luat cuvântul, conducând discuția, temerile mele s-au risipit. Datorită autenticei pasiuni științifice îmbinate cu ceea ce înțelegem prin „keine Menschlichkeit”⁶, ați dat viață unei ședințe solemne, amenințate să se înece în oboseala unei după-amiezi de sâmbătă. Febra care mă chinuia de câteva zile părea să fi dispărut, în minte mi se conturau eventualele răspunsuri cu claritate. Și nu este doar părerea mea, ci a tuturor celor prezenți, începând cu domnul profesor Livescu, până la tinerii noștri asistenți.

Regret că timpul n-a permis continuarea discuției, că unele obiecțiuni justificate au rămas fără răspuns. Regret că, în cadrul dat, conveniența m-a oprit să vă mulțumesc în mod deosebit, așa cum o fac acum. Și dacă disertația mea va fi cândva publicată, acest fapt îmbucurător se datorește numai Dumneavoastră.

Vă asigur, domnule profesor, că nu voi uita acest lucru.

Cu deosebită stimă și considerație, a dumneavoastră,

Sevilla Răducanu

⁶ keine Menschlichkeit (germ.) – fără umanitate, adică fără mânie și părtinire.

I. C. Chițimia (1968)

„Sânt și eu de acord că recenziile exclusiv laudative sau negative sânt neserioase”

București, 28. III. '968

Mult Stimat Domnule Profesor,

Vă rog să mă iertați că dau semn de viață tocmai acum. N-am putut să vă ies în întâmpinare nici măcar la ședințele sesiunii generale a Academiei¹, fiindcă nu m-am simțit bine. De un timp o țin în tot felul de examene pentru doctorat: parțiale și acum de admitere, plus ocupațiile zilnice și nelipsitele ședințe.

Mă bucur că apreciați recenzia mea despre cartea Dv.² Sânt și eu de acord că recenziile exclusiv laudative sau negative sânt neserioase, când sânt lucrate în „familie” sau din combinații de clică (acum, în urmă, *Luceafărul* și *Gazeta literară* cu matadorii lor). Câteva puncte controversate, puse în lumină, subliniază însăși materia vie a unei cărți. Pentru cele moarte poți să scrii oricât, nu mai înviază. Se publică destule și din acestea. Ceea ce este mai revoltător, li se face reclamă sau autorii își fac singuri reclamă, pe toate drumurile. Intelectualitate și moravuri!

Rugându-vă să transmiteți cuvenitele omagii în familia Dv. cu ținută ideală, primiți asigurarea devotamentului meu,

I. C. Chițimia

¹ La ședințele sesiunii generale a Academiei puteau participa și cercetători, profesori etc., care nu erau membri ai Academiei.

² I. C. Chițimia a publicat o recenzie la volumul lui Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară. De la resemnare la acțiunea creatoare*, Editura București, 1967, în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 4, 1967.

Michael Rehs (1968)

**„Sejurul vă poate servi să purtați discuții de specialitate,
să cunoașteți colegi germani”**

Stuttgart, 8 aprilie 1968

Mult stimat Domnule Profesor Rusu!

În numele Institutului pentru Relații cu Străinătatea, am onoarea să vă invit cordial pentru o călătorie de conferințe și studii în Republica Federală a Germaniei. Am în vedere corespondența deja începută în acest sens, între Dvs. și referentul nostru pentru Europa de Sud-Est, domnul Wilhelm Reiter.

Sejurul vă poate servi să purtați discuții de specialitate, să cunoașteți colegi germani, să vă familiarizați cu problemele culturale și științifice din țară. Vă invit totodată ca, în timpul sejurului Dvs., să țineți patru conferințe pe teme pe care ați avut amabilitatea să le anunțați: *Goethe în România* și *Viziunea lumii în poezia populară românească*. Suntem convinși că nu numai vizita Dvs., ci în special conferințele ținute, ca reputat om de știință român, vor reprezenta o contribuție cu efect la schimbul cultural între cele două țări ale noastre.

Această invitație include cheltuielile Dvs. de călătorie de la Cluj la Stuttgart și înapoi, cheltuielile Dvs. în interiorul Germaniei, cheltuielile sejurului Dvs., precum și onorariul conferințelor.

Cu privire la programul mai concret al sejurului Dvs., vă va informa domnul Wilhelm Reiter, cu care vă rog să vă puneți de acord asupra datelor călătoriei. Ar fi pentru noi și pentru mine o mare bucurie să vă putem saluta la noi.

Cu aleasă considerație,
al Dvs. foarte devotat,

Dr. Michael Rehs
Secretar general

[Scrisoarea poartă semnătura pentru conformitate și ștampila, probabil a
Universității din Cluj]

Stancu Ilin (1968)

„Pentru un istoric literar român, cunoașterea adâncă a literaturii germane este absolut indispensabilă”

București, 27 mai 1968

Stimate Domnule Profesor,

Mi-a comunicat colegul meu, Stan Velea, că, la München, i-ați vorbit despre mine Prof. Hans Rheinfelder.

Țin să vă mulțumesc călduros pentru bunăvoința pe care ați arătat-o față de rugămintea mea.

Domnul Rheinfelder este în prezent numai profesor onorific, dar cuvântul Dvs. va cântări desigur mult și poate îl va determina să vorbească cu cine trebuie.

Vă închipuiți că pentru mine e de o importanță capitală obținerea acestei burse¹. Aș putea spune chiar că trăiesc unul din momentele cruciale ale carierei mele. De altfel, ar fi și o dreaptă răsplată pentru activitatea mea în cadrul Institutului² și, în ultimii ani, pentru eforturile de a învăța limba germană și de a-mi apropia marile valori ale culturii germane.

De mult timp sânt convins că, pentru un istoric literar român, cunoașterea adâncă a literaturii germane este absolut indispensabilă, date fiind multiplele puncte de contact, de-a lungul istoriei, între cele două popoare.

Nu întâmplător mi-am ales eu ca lucrare de doctorat opera lui Liviu Rebreanu, adică un scriitor care, după cum bine știți, a fost toată viața legat de literatura germană.

¹ Stancu Ilin își dorea obținerea unei burse în Germania, vis care i s-a realizat. În anii 1969-1970; 1971 a fost beneficiarul unei burse Humboldt, la Universitatea din Tübingen.

² Din 1957, Stancu Ilin a lucrat la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București.

Cu toate acestea, când se vorbește de marele nostru romancier, se face apel cu precădere la literatura franceză. Se vorbește, de pildă, de energetismul lui Ion à la Stendhal, se supralicitează factura balzaciană a unor romane, se scot în relief anume trăsături naturaliste, ce ar veni de la Zola. În ultimul deceniu s-a vorbit cu insistență de influențe din Tolstoi, Cehov și Gorki. Nu s-au evidențiat însă relațiile sale cu literatura germană sau maghiară. Se trec cu vederea propriile mărturisiri ale lui Liviu Rebreanu despre ponderea mare, pe care o are în formația sa cultura germană.

Vă dați seama, Domnule Profesor, câtă nevoie am eu de o aprofundare a literaturii germane la ea acasă, pentru a avea putința să schimb oglinzile între care a fost așezat, pentru diseția critică, Liviu Rebreanu.

Am dat doar un singur exemplu cu opera lui Rebreanu, pentru că mi-a fost mai la îndemână, scriind și publicând câteva studii în *Revista de istorie și teorie literară* despre *Pădurea Spânzuraților* și, în *Gazeta literară*, despre o piesă inedită, intitulată *Osânda*. Dar câte nu se pot face și în legătură cu alți scriitori. Eminentele Dvs. studii au demonstrat-o în atâtea cazuri.

Nu este vorba aici de a explica totul prin „influențe” sau de a strivi sub multitudinea comparațiilor noțiunea de originalitate a literaturii române, ci, dimpotrivă, de a lumina mai bine sinteza pe care nu puțini scriitori români au realizat-o, pe fond românesc și în perspectivă românească, între cultura germană și spiritul latin, pe care îl avem în sânge. De altfel, cred că nu greșesc dacă afirm că scriitorii cei mai originali în literatura noastră sânt acei ce s-au adăpat la marile surse ale literaturii germane. Mă gândesc la Eminescu, Rebreanu, Blaga ș. a. Se pare că, în atmosferă germană, intelectualul român și-a fixat mai precis specificitatea în cadrul latinității. Pe francezi prea îi simțim „de-ai noștri” și ne desprindem mai greu de ei.

Aș fi fericit dacă, în luna septembrie, Consiliul Fundației „Humboldt” mi-ar acorda încrederea necesară. Până atunci nu am altceva de făcut decât să aștept.

Vă mulțumesc încă o dată pentru sprijinul acordat.

Cu deosebită stimă,

Stancu Ilin

Str. Cozla 3, bl. B1a, sc. 4, ap. 143

Buc[urești]

Gerhard Neuman (1968)

„M-am bucurat foarte mult să pot participa la sesiunea Lenau”

Bad Krozingen, din 25.9. 1968

Mult stimat Domnule Profesor,

Permiteți-mi, vă rog, să vă trimit, cu aceeași corespondență, ca extras un exemplar din lucrarea mea despre Lenau. M-am bucurat foarte mult să pot participa la sesiunea Lenau, în Stockerau¹, și sper că va fi posibil să vin în anul următor în România², probabil însoțit de domnul profesor Baumann³.

Sper că dvs. ați avut o bună călătorie spre casă și de asemenea că păstrați o amintire plăcută a zilelor [petrecute] în Stockerau.

Cu cele mai bune salutări,

al Dvs. devotat,

Gerhard Neuman⁴

¹ E vorba de participarea la conferința anuală a Societății Internaționale „Lenau”, care a avut loc, la mijlocul lunii septembrie 1968, în orașelul Stockerau, din Austria.

² Ediția din 1969 a conferinței anuale a Societății Internaționale „Lenau” a avut loc la Timișoara.

³ Prof. univ. dr. Gerhart Baumann era profesor la Deutsches Seminar – Neue Abteilung, din Freiburg im Breisgau, Republica Federală Germania.

⁴ Gerhard Neuman (1934-2017) – germanist. A fost profesor de literatură germană contemporană la Universități din Bonn, Erlagen, Freiburg im Breisgau, München și la Universitatea Liberă din Berlin.

Gavril Scridon (1968)

***„Nu voi găsi niciodată nici cuvintele, nici alte mijloace umane,
prin care să vă răsplătesc”***

München, 14 octombrie 1968¹

Mult stimat domnule profesor,

Nu v-am scris mai repede pentru motivul că am fost bolnav. În tren, undeva prin Ungaria, în timp ce dormeam, la o oprire bruscă, mi-a căzut în cap scara de la vagonul de dormit (în patul de sus nu era nimeni) și mi-a spart capul, sus, deasupra sprâncenei stângi. Mi-a curs foarte mult sânge, apoi mi s-a umflat partea lovită, s-a negrit în jurul ochiului; am tras o săptămână și nici acum nu sânt pe deplin vindecat.

Manuscrisul pentru cartea pe care o scoateți la Düsseldorf² l-am expediat imediat, după cum puteți vedea și din recipisa alăturată, recomandat. La București am stat mai mult de vorbă cu dl. prof. Al. Dima, care a fost deosebit de amabil cu mine; i-am transmis tot ce mi-ați spus.

Nu voi găsi niciodată nici cuvintele, nici alte mijloace umane, prin care să vă răsplătesc, iertați-mă, dacă îndrăznesc s-o spun, dragostea dumneavoastră și substanțialul ajutor dat, ca să-mi pot susține examenul de doctorat³; fără acest ajutor, chiar sacrificiu din partea dv. (mă gândesc la scurtarea popasului vienez), n-aș fi reușit să trec prin focuri în luna septembrie. Soacră-mea spunea, pe bună dreptate, că v-ați interesat de mine ca un adevărat părinte. Sentimentele mele de stimă veche și constantă au fost

¹ În anii 1968-1970, Gavril Scridon a fost lector de limba și literatura română la Universitatea „Ludwig Maximilian” din München.

² Nu știm ca Liviu Rusu să fi publicat, în cele din urmă, o carte la Düsseldorf.

³ Gavril Scridon (1922-1996) și-a susținut doctoratul în 1968, cu teza *Ecouri literare universale în poezia lui Coșbuc*, publicată, cu același titlu, un an mai târziu.

nu numai confirmate, ci și întărite în cel mai înalt grad. M-ați binecuvântat, de două ori, academic, ceea ce este pentru mine cea mai înaltă cinste. Recunoștința mea nu poate cunoaște limite. Voi încerca, în limita puterilor mele, să valorific talantul pe care l-am primit. Vă doresc, din toată inima, o viață lungă, sănătate deplină, fericire în sânul frumoasei dv. familii, succese în munca științifică și de îndrumare a tinerilor care vă solicită botezul academic.

Întregii dv. familii, expresia sentimentelor mele de stimă deosebită. Vă salut cu toată căldura și respectul, al dv. devotat ucenic,

Gavril Scridon

P. S. La București, am vorbit, așa cum mi-ați indicat, și cu domnul Nicolae Balotă.

Valentina Fettinger (1968)

„Am vrut să iau legătura cu dumneavoastră, dar n-am izbutit”

23 noiembrie 1968

Domnule profesor,

Vă rog să mă scuzați că încerc o comunicare pe această cale. Când ați fost în București, am vrut să iau legătura cu dumneavoastră, dar n-am izbutit, deși am vorbit în acest sens cu tovarășul profesor Chițimia¹.

Mă interesează colocviul de admitere la doctorat, problemă pentru mine stringentă, fiindu-mi periclitată întreaga mea situație.

Îmi voi permite să vă dau un telefon peste câteva zile și poate e nevoie să trec prin Cluj, să vă caut. Aș vrea să știu când se ține admiterea. Vă rog foarte mult să mă aveți în vedere. Aș dori să aflu și programa colocviului.

Cu toată considerația și cu mulțumiri,

Valentina Fettinger²

¹ I. C. Chițimia (1908-1996) – filolog, critic și istoric literar, specializat în literatura veche, literatura polonă și folclor. Valentina Fettinger putea vorbi cu profesorul Chițimia fie în calitate de cadru didactic la Universitatea din București, fie în cea de șef de secție la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”.

² Există puține informații despre Valentina Fettinger. Știm că a participat la o *Antologie de literatură universală* (coordonator Al. Dima), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970-1972, 2 vol. Vol. 1 îi are colaboratori pe Alexandru Cizek, Valentina Fettinger, Gelu Ionescu și Mihai Pop. A publicat o cronică la vol. A. P. Evghenieva, *Despre tipul de dicționar într-un singur volum al limbii ruse din epoca sovietică*, în *Limba română*, 1953, vol. 2, nr. 5, p. 67-71.

Hans Christ (1968)

„Am sperat apoi să vă întâlnesc la sesiunea Societății «Lenau» din Stockerau”

Bad Marienberg, 19.12.1968

Mult stimată Doamnă Profesor Rusu!

Abia azi am ajuns să vă răspund la prețuita Dvs. scrisoare, din primăvara acestui an. Mi-a părut sincer foarte rău că nu ați avut posibilitatea să dați curs invitației noastre la sesiunea de studii internaționale „Europa la școală”. Am sperat apoi să vă întâlnesc la sesiunea Societății „Lenau” din Stockerau, însă a trebuit să stau în acest an aproape 6 luni la clinică, respectiv în concediu medical. Ați fost la Stockerau?¹ De câteva zile am încercat și eu să îl contactez pe domnul dr. Britz².

Azi doresc să vă mai comunic că următoarea noastră sesiune de studii internaționale, „Europa la școală”, este planificată pe perioada 2-9 aprilie. Noi așteptăm și de această dată profesori de la toate tipurile de școli din multe țări, însă, din păcate, până în prezent, avem doar din Europa de Vest. Întrucât prețuiesc DIALOGUL educatorilor, doresc să vă invit încă de acum la această sesiune: desigur sub aceleași condiții ca în 1968. În plus, doresc să vă rog să numiți un profesor de liceu sau școală populară încă activ, pe care l-am putea de asemenea invita. Programul ar trebui să fie la fel de interesant, atât pentru „Vest”, cât și pentru „Est”. Am să vi-l trimit imediat după finalizare, probabil la sfârșitul lunii ianuarie.

¹ Da, Liviu Rusu a participat la sesiunea anuală a Societății Internaționale „Lenau”, care, în 1968, a avut loc la Stockerau, în Austria.

² Dr. Nikolaus Britz era secretarul general al Societății Internaționale „Lenau”.

M-aș bucura nespus dacă, de această dată, ne-ați confirma participarea.
Cu salutări călduroase,

dr. Hans Christ

Coordonator de studii

Membru al Federației Internaționale a Caselor-Europa, al Comisiei germane a mișcării europene, al Institutului de Educație „Politica Europeană” etc.³

³ Această scrisoare a fost transcrisă după manuscris de către editorul german Richard Müller-Schmitt și tradusă din germană de dr. Melania Ilea.

Gräfin von Lippe (1969)

„Ne gândim încă cu plăcere la vizita Dvs. atât de captivantă aici”

10.6.1969

Mult stimată Doamnă Profesor Rusu!

Astăzi pot să vă trimit lista cărților expediate în 30.05.1968. Expedierea a întârziat puțin, dată fiind așteptarea câtorva codașe. Selecția prezentă este acum completă; câteva titluri sunt din păcate epuizate.

Ne gândim încă cu plăcere la vizita Dvs. atât de captivantă aici, în casa noastră, și sperăm că nu va trece mult timp să vă salutăm din nou la Stuttgart.

Mulțumim și pentru prieteneasca Dvs. ilustrată.

Cu cele mai bune dorințe și salutări!

Dr. Gräfin von Lippe

Hans Rheinfelder (1969)

„Dvs. vorbiți o germană atât de perfectă...”

München, 20 iunie 1969

Dragă Domnule Coleg Rusu!

Îmi pare rău că abia astăzi pot să vă mulțumesc pentru frumoasa Dvs. carte despre *Viziunea lumii în poezia populară românească* și pentru studiul despre Eminescu și Schopenhauer. Din păcate, această mulțumire nu pot s-o exprim în limba română, cum s-ar fi convenit. Lectura nu îmi este întotdeauna ușoară, așa încât nu este posibilă o scrisoare rezonabilă în frumoasa Dvs. limbă. Însă Dvs. vorbiți o germană atât de perfectă, încât îmi permit să vă scriu în propria mea limbă.

Din păcate, nu voi putea să vin anul acesta în România¹, deși am câteodată nostalgia după frumoasa Dvs. țară. Exact, țara Dvs. mai restrânsă, Cluj, și întreaga regiune de acolo îmi este cu totul necunoscută. Sper însă ca într-o zi să ajung totuși și în aceste locuri.

Dacă cumva aveți nevoie de ceva din Germania, ce eu aș putea să vă trimit, scrieți-mi. Ar fi pentru mine o bucurie să vă pot ajuta.

Cu cele mai bune salutări și urări,
întotdeauna al Dvs.,

/ss/ Hans Rheinfelder

¹ E vorba de participarea la conferința anuală a Societății Internaționale „Lenau”, care a avut loc, la mijlocul lunii septembrie 1969, la Timișoara.

Oskar Böse (1969)

1. „Promisiunile de la Inter Nationes rămân valabile”

22. 9. 1969

Mult stimat Domnule Profesor!

Mulțumesc din suflet pentru scrisoarea Dvs. Conform dorinței Dvs., de a mă fi pus în legătură cu diferite universități și de a obține informații, îmi voi permite să fac o propunere referitoare la termenii călătoriei.

M-am străduit să rezolv problem aceasta pe cât de repede posibil.

Cu Inter Nationes¹ am luat legătura. Această instituție nu poate prelua intermedierea conferinței. Promisiunile de la Inter Nationes rămân valabile, adică:

Pentru 15 zile, diurna și ajutorul la costurile de călătorie în valoare de 600 DM, pentru două persoane.

Dacă veniți fără soție, se micșorează contribuția la ajutorul de călătorie, așa încât avansul va fi în acest caz de numai 300 DM.

Cu salutări prietenești,

Al Dvs.,

/mss/ Oskar Böse

¹ Inter Nationes a fost „o asociație înregistrată, care a fost fondată la Bonn, în 1952, și a continuat până în 2000. Pe 21 septembrie 2000, asociația a fuzionat cu Goethe-Institut, care a fost numit „Goethe-Institut Inter Nationes”, din 2001 până în 2003. Scopul asociației a fost să producă și să ofere materiale informaționale despre bunurile culturale germane în străinătate.” (Cf. https://de.m.wikipedia.org/wiki/Inter_Nationes. Data accesării: 22 mart. 2020).

2. „Domnul Reiter, de la Institutul de Relații cu Străinătatea din Stuttgart, a preluat pregătirile”

28.10.1969

Mult stimate Domnule Profesor!

Vă mulțumesc din inimă pentru scrisoarea Dvs. din 22 octombrie 1969, sosită aici astăzi! Am înțeles din ea că Dvs. probabil încă nu ați primit scrisoarea noastră din 15.10. S-a convenit ferm asupra următoarelor date:

Marti, 11 noiembrie – conferință la München

Miercuri, 12 noiembrie – conferință la Dortmund.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, probabil în Germania de Sud. Domnul Reiter, de la Institutul de Relații cu Străinătatea din Stuttgart, a preluat pregătirile. Nu s-au fixat încă datele. Vă rog să comunicați domnului Reiter (Institut für Auslandsbeziehungen, 7 Stuttgart, Charlottenplatz 7)² când vă întoarceți în România, pentru ca să poată aranja corespunzător datele conferințelor.

Deoarece la 6 noiembrie, venind de la Frankfurt, sosiți la Bonn la Inter Nationes, presupun că veți fi și în zilele următoare la Bonn, respectiv la Bad Godesberg. Îmi pare foarte rău că trebuie să vă comunic că între 7 și 10 noiembrie voi fi probabil la Bad Wiessee, în Bayern, la o conferință. O întâlnire ar fi posibilă, după conferințele de la München și Dortmund, abia la 13 noiembrie, în Düsseldorf. M-am informat la Inter Nationes cum poate fi reglată această ocazie. Sper să primesc răspuns cât de curând.

Vă doresc o călătorie plăcută.

Cu salutări cordiale,

/ss/ Böse

² Wilhelm Reiter, referentul pentru România în cadrul Institutului pentru Relații cu Străinătatea din Stuttgart, originar din Timișoara, a fost student la Cluj al profesorului Liviu Rusu. El a fost și organizatorul principal al conferințelor lui L. Rusu în Germania.

**3. „Veți ține la München, la Societatea Südosteuropa
(Widenmayerstr. 49), conferința «Goethe în literatura română»”**

3.11.1969

Mult stimate domnule profesor!

Am primit scrisorile Dvs. din 24 și 29 octombrie. Din ele aflu acum că s-a stabilit că veți pleca din București sâmbătă, 8 noiembrie, și veți sosi la München duminică, 9 noiembrie, la ora 19,54. Pe domnul dr. Hnilicka l-ați informat oportun.

Vă rog să luați legătura luni, 10 noiembrie, cu Serviciul de externe de la Inter Nationes din München, în biroul doamnei Hederer sau al domnului Knoll (tel. 2165248). Cum am aflat, dr. Hnilicka este încă în legătură cu biroul administrativ și vă poate desigur ajuta. La Inter Nationes vă vor fi decontate cheltuielile.

Mărti, 11 noiembrie, veți ține la München, la Societatea Südosteuropa (Widenmayerstr. 49), conferința *Goethe în literatura română*.

Miercuri, în 12.11, vă rog să porniți din München, așa încât să sosiți la Dortmund după amiază devreme. Aici ar fi oportun, dacă de la gară ați lua un taxi spre Rheinisch-Westfälischen Auslandsgesellschaft, Arndtstr. 30, unde veți fi așteptat de dr. Bonać. Conferința Dvs. – de asemenea *Goethe în literatura română* – începe la ora 19,30. Dr. Bonać v-a rezervat deja la Dortmund o cameră la hotel. Numele hotelului vi-l va face cunoscut la München.

Joi, 13 noiembrie, este programată o conferință la Münster, cu domnul profesor Martens, având ca temă *Dimensiunea de profunzime în cercetarea influențelor literare*³. Adresa domnului profesor Martens:

Germanistisches Institut
Münster/ Domplatz 23
Adresa privată:
Münster, Friesenring 80
Tel. 23 93 9.

³ Liviu Rusu a funcționat ca profesor de literatură comparată la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj începând cu anul 1961, după reîncadrarea sa în învățământ.

Vă rog în așa fel să programați plecarea din Münster pe 14 noiembrie, încât să sosiți la Düsseldorf după masă devreme, ca să pot discuta cu Dvs. programul în continuare. Vineri, 14.11, ora 20, am de ținut un referat și nu voi fi la Düsseldorf de la această dată și până pe 19 noiembrie, așa încât trebuie să vă rog să rețineți data de 14 noiembrie. Pentru noaptea dintre 14 spre 15.11 v-am rezervat o cameră la hotelul Bismarck (foarte aproape).

V-aș recomanda să rezolvați Dvs. cu biletul de călătorie București–Münster și înapoi.

În afară de asta, ar fi bine să aveți o haină de iarnă pentru vremea de acum.

Sper că aici toate neclaritățile vor fi lămurite și pot acum încă o dată să vă doresc o călătorie plăcută.

Cu salutări prietenești,

/ss/ Böse

Lőrincz Ernő (1969)

„Beșugul cu care m-ați copleșit ca om și ca dascăl – mă obligă”

Budapest,
1969. XII. 13/16¹

Încep cu ceea ce v-ați terminat Dumneavoastră scrisoarea, mult stimat Domnule Profesor! – cu fidelitatea... Păi ar fi asta tocmai atât de gratuită și imputabilă numai mie însumi? Dumneavoastră n-ați avea nicio parte în ea? Nu v-ați întrebat niciodată, de unde oare una ca asta?... Fidelitatea mea nu e ceva „L’art pour l’art”. V-o datorez. Și nu degeaba. Acei doi ani de universitate – cu tot ce mi-am agonisit în cursul lor din beșugul cu care m-ați copleșit ca om și ca dascăl – mă obligă. Stima, recunoștința, fidelitatea ce vi le hărăzesc sunt doar reflexul valorilor proprii Dumneavoastră! Nu sunt nimic așadar! Apa nu poate să nu oglindească cerul de asupra-i... Că e mișcător, impresionant așa ceva! Nu mai puțin e impresionantă amintirea celor trăite în anii aceia de tinerețe și de nestăpânit elan spiritual, alimentat și dirijat cu atâta măiestrie de pe Catedra tocmai ocupată de un oarecare Liviu Rusu, tânăr și el, dar bine înzestrat cu cele cerute de menirea ce și-o alese...

Puneți-vă la o parte modestia, Dragă Domnule Profesor! Și bucurați-vă de sentimentele și gesturile mele, ca de ceva de-a binelea meritate. Dragostea naște dragoste – și n-ai ce-i face! Păcat e numai că a noastră dăinuiește cam abstractă. Trăim departe unul de altul. Și cât mă privește pe mine: trăiesc deocamdată departe și de știința care ne-ar putea lega și mai bine.

O duc ca și până aci. Lucrez mult, citesc puțin; n-am nicio clipă pentru studiul metodic și sistematic. Tot ce pot face în vederea viitorului (căci n-am renunțat la planurile mele) se rezumă doar la colecționarea cărților...

¹ Datarea „13/16” se explică prin faptul că scrisoarea, așa cum rezultă din conținutul ei, a fost începută în 13 iulie și finalizată în 16 decembrie din anul 1969.

„Pietre pentru templul meu” – n-am răgaz nici măcar pentru notarea fugară a gândirilor, a ideilor, care mișună răzleț, fără gazdă, în mine. Și așa va dura aceasta încă vreo câțiva ani, până ce îmi voi pune copiii pe picioare proprii.

Cel mai în vârstă (momentan soldat) va studia geodezia și cartografia. Cel de la mijloc mai are un an până la bacalaureat, și apoi o s-o apuce probabil pe urmele mele: aș vrea să-l fac anticar. Iar cel mai tânăr de bună seamă va fi muzicant. Bate la tobă de vreo patru ani, aspiră la școala superioară de muzică. Încă vreo cinci-șase ani așadar și, dacă nu mă vor părăsi sănătatea, energia și interesul, îmi va veni și mie rândul.

Cele mai de sus le-am pus pe hârtie în noaptea zilei de 13 iulie, în Gara de Est², așteptându-l pe Raoul Șorban³, care, c-o zi înainte, îmi telefonase că neapărat vrea să se întâlnească cu mine. Trenul ce-l aducea dinspre București trebuia să sosească dimineața. Din cauza unei surpări însă, întârziase 16 ore. Era duminică. Ziua am petrecut-o perindându-mă între casă și gară. Seara, aflând că mai sunt cinci ore până să sosească trenul, nu m-am reîntors acasă. M-am apucat de scris, ca să mă debarasez de restanțele epistolare. Dar nu-mi mergea nimic. De aceea a rămas neterminată și scrisoarea aceasta...

Și-acuma, de m-ați întreba: Cum de nu am mai pus-o la punct nici de atunci încoace, n-aș putea să motivez faptul. Cu apraxie⁴? Ciudată stare de neputință. Mereu, neconținut mă muncește, mă îmboldește gândul, și cu toate astea tot nu pun mâna la ceea ce ar trebui să fac – ca paralizat. Și nu de ieri, de-alaltăieri. De ani de zile. Ici-colea de trei decenii năzuiesc înspre ceva, ce nu mi se dă să-l fac: oare nu cumva această năzuință neîmplinită se împotrivește oarecum oricărei vreri străine de ea? Căci, dacă se întâmplă, de-o pildă, să iau o carte în mână, rezistența nu se prezintă; citesc, studiez în pace, fie și în împrejurări nefavorabile. Ba învăț chiar limbi străine. Momentan – ce e drept cam rapsodic – mă ocup cu italiana. Îmi merge foarte ușor, la-ndemână cu româna, franceza și latina. O fac și asta, ca și adunatul cărților, în vederea planului contemplat pentru bătrânețe...

² Gara de Est – Gara Keleti din Budapesta, este cea mai mare gară terminus din capitala Ungariei.

³ Raoul Șorban (1912-2006) – critic de artă, pictor, scriitor, eseist și memorialist.

⁴ apraxie (med.) – lipsă de coordonare în mișcări, cauzată de leziuni ale creierului.

De altmintrelea, desigur din cauza pomenitei rezistențe interne, abia săvârșesc ceva din proprie inițiativă. Fac, deoarece mă constrânge ceva sau cineva. Sunt rob în afară de „pământul făgăduinței”. Duc o viață curat mecanică. Singurul teren pe care în prezent mă știu liber – oricât de ciudat să pară – este doar câmpul dragostei ce i-o hărăzesc soției mele. Aici mă simt în largul meu! O dragoste cu un apăsător accent religios. Dar de-o religiozitate bizară, definită prin raportul invers dintre subiect și obiect – prin ceva păgân: prin conștiința că idolul, ființa lui depinde de tine și numai de tine: de cult, de jertfă. De multe ori m-am întrebat, că nu e oare păcat a iubi astfel pe cineva – căci, pe de altă parte, caut să trăiesc creștinește... Mă împac cu gândul că ființa cărei slujesc – întruchiparea aievea a duhului evanghelic – nu mă îndepărtează de Dumnezeu. Dimpotrivă: îmi ajută să-mi concretizez, să-mi mărturisesc clipă de clipă credința în El. De-o fi să mă mântuiesc de această viață – și cu Dumnezeu –, de bună seama va fi meritul ei.

Acum vine Crăciunul, Dragă Doamnă Profesoară! Unul din acele puține ocazii de aducere aminte, când obișnuiesc a vă scrie și Dumneavoastră. Permiteți-mi astă dată s-o iau înainte și vă urez de pe acum tot binele și frumosul ce ni-l dăruiește această sărbătoare, și numai aceasta!

Lórinz Ernő⁵

⁵ Lórinz Ernő – fost student al profesorului Liviu Rusu. În scrisoarea de răspuns a lui Liviu Rusu, din 30 aprilie 1970, acesta îi scria fostului student, între altele: „Ce să-ți spun, scumpe d-le Lórinz? Generația studentească din care ai făcut partea fost cea mai splendidă pleiadă care a mișunat în jurul meu, iar d-ta mai fruntaș între fruntași. Îmi aduc așa de bine aminte și [cu] atâta plăcere cum luai cuvântul la seminar, cum stârneai discuții aprige, în contradictoriu, cum enunțai idei și cum îți apărai punctul de vedere, cu o sagacitate care totdeauna îmi deștepta simpatia și – de ce n-aș spune-o – admirația. Indiferent că aveai sau nu dreptate – Doamne, cine poate decide acest lucru? – am simțit și întrevăzut în d-ta omul care își biciuiește sufletul, pentru ca să întrevadă țeluri dincolo de vremelnicia searbădă; un căutător în continuă ardere, un adevărat suflet pascalian – cum să nu-mi fi impus un astfel de tânăr studios, care ieșea cu totul din comun? Este una din cele mai frumoase amintiri – poate cea mai frumoasă –, pe care le-am păstrat din raporturile mele cu oamenii. Parcă te văd și acum cum urmăreai, cu textul în mână, *Missa solennis*!⁵ Iar faptul că am reușit să stărnesc câte ceva în sufletul d-tale atât de ales este pentru mine o mângâiere și o satisfacție care întrec orice preț. Tot ce regret mai mult este că soarta nu ți-a fost prielnică, pentru ca să te realizezi așa cum o prevesteau însușirile d-tale atât de eminente.” După plecarea din țară și stabilirea la Budapesta, Lórinz Ernő a lucrat ca anticar în capitala Ungariei.

Adi Klein (1970)

1. „Înțeleg foarte bine că tu te-ai simțit spiritual întotdeauna ca bistrițean”

Sibiu, 1 martie 1970

Draga prietene Livius,

Folosesc intenționat modul de adresare, ca în timpul gimnaziului. Cu răspunsul tău la invitația participării la festivitatea celor 50 de ani de la bacalaureat, în 1970, la Bistrița, mi-ai făcut o bucurie extraordinară.

În primul rând, pentru că tu ai acceptat atât de spontan întâlnirea cu camarazii de școală și de bacalaureat. Da, pot să înțeleg foarte bine că tu te-ai simțit spiritual întotdeauna ca bistrițean, căci numai evenimentele războiului te-au exilat din acest vechi oraș.

La întrebarea ta dacă putem aduce cu noi și „sexul slab”, răspund cu toată forța, bineînțeles.

Mi-a căzut foarte bine că serbarea programată a bacalaureatului ai desemnat-o ca o chestiune care îți merge la inimă. Vrem să reînnoim vechea prietenie și vom avea mult de povestit despre succese atât de variate din ultima jumătate de secol, pornind de la perioada de neuitat, cu examenul de maturitate în venerabilul gimnaziu superior (Obergymnasium) din Bistrița și cu dragi colegi de școală.

Mă bucur de revedere și te salut din inimă!

Ca vechiul tău,

Adi Klein

2. „Bucuria privind sărbătoarea intenționată s-a stricat cu totul”

Sibiu, 25 aprilie 1970

Dragă Liviu,

Mai întâi, scuză-mă că îți scriu la mașină. Aș vrea să te scutesc de oboseala unei descifrări a scrisului meu defectuos. Îți mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea ta din 21 aprilie (tu scriseseși martie), cu poziția ta referitoare la serbarea bacalaureatului. Argumentele tale sunt, și după părerea mea, corecte. Tu știi, încă în vara trecută, în discuții cu prietenii de școală de acolo, am prezentat punctul de vedere categoric: locul întâlnirii pentru noi ar trebui să fie Bistrița. Asta a fost acceptat de toată lumea. De aici și spaima mea, când am primit și vestea de la Kuno¹, că majoritatea de acolo s-au decis pentru Wels². Bucuria privind sărbătoarea intenționată s-a stricat cu totul. Wels nu intră în discuție pentru niciunul din cei de aici și cât de simplu ar fi fost: cei de acolo ar fi făcut călătoria fiecare cu mașina sa. Și cu asta s-a terminat. Iar aici noi am avut în vedere sărbătoarea, cu toate pregătirile necesare. Nici mie nu-mi sună bine să călătorim pe cheltuielile altora. Este umilitor să vedem, între timp, cum de la poziția superioară pe venit, [s-a propus] dispoziția ca banii de călătorie dus și întors să fie plătiți, în valută, de la invitați. De aceea ar trebui fiecare, care ar dori să meargă la această întâlnire, să se lase „cadorisit” în această formă. Întreaga chestiune nu mai este actuală, trebuie să trecem la o altă treabă.

La drept vorbind, îmi pare foarte rău că serbarea bacalaureatului nu se va ține în Bistrița. L-am înștiințat pe Kuno pentru Wels, dar asta nu este un motiv împotriva. În niciun caz n-am vrut să mi se reproșeze de familie, la Hummelhof³, de care mă simt foarte legat, că n-aș fi încercat să ajung. Sper că mă înțelegeți exact. Putem data viitoare să discutăm personal despre asta.

¹ Kuno – coleg de liceu cu Liviu Rusu.

² Acest detaliu este tipic pentru ultimele decenii ale regimului comunist din România, când a avut loc un exod al germanilor și evreilor din România. Se vede că majoritatea colegilor de liceu ai lui Liviu Rusu, de etnie germană, emigraseră deja din România, în anul 1970.

³ Probabil o parte a familiei lui Adi Klein se stabilise deja în Germania, la Hummelhof.

Al doilea argument invocat de tine împotriva participării la Wels este întru totul plauzibil. Pașaportul de serviciu nu poate fi luat în considerare pentru o întâlnire privată.

M-am bucurat foarte mult de faptul că tu ai ocazia să mergi pentru conferințe în diferite centre proeminente. Îți doresc din nou succes deplin.

Cât privește articolul tău în ediția MERIAN⁴, despre Transilvania, am găsit din nou mari satisfacții.

Dacă tu ești din nou acasă și drumul tău nu duce și la Sibiu, o să te caut cu plăcere la Cluj, dacă se va ivi o ocazie.

Încă o dată mulțumesc pentru ultimele tale rânduri. Ele îmi sunt spuse din inimă. Îți doresc drum bun și evenimente frumoase.

Cu urări și soției tale, rămân salutându-te din inimă,
al tău,

Adi Klein

⁴ MERIAN este o revistă germană de tip ghid, întemeiată în 1948, profilată pe călătorii în diferite localități și regiuni ale lumii, bogat ilustrată cu fotografii alb-negru și color. Pentru fiecare număr, sunt solicitați jurnaliști, esești și scriitori faimoși din țara/ orașul respectiv. Probabil că Liviu Rusu a fost solicitat să scrie pentru această revista un articol despre Transilvania. Iată numărul respectiv: Siebenbürgen. (= *Merian*. Vol. XXII, iulie 1970, 106 p. Numărul conține articole semnate de Aurel Rău, Paul Schuster, Mihai Beniuc, Herbert Hoffmann, Geo Bogza, Andreas Birkner, Dieter Schlesak, Liviu Rusu, András Sütő, Stephan Vajda, Constantin Chiriță, Aurel-Dragoș Munteanu, Bernhard Capesius, Günther Specovius [...]).

Max Moullet (1970)

1. „Am aflat de alegerea dumneavoastră la Academia de Științe Sociale și Politice”

9 martie 1970

Stimate Domn,

Am aflat de alegerea dumneavoastră la Academia de Științe Sociale și Politice¹. Suntem fericiți de această promovare cum nu se poate mai meritată și vă transmitem sincere felicitări. Colegul dumneavoastră, prietenul nostru Ciopraga², vine la un congres în Franța, în luna septembrie³. Sper ca dumneavoastră să veniți mult mai curând, fără îndoială în primăvara aceasta. Noi trebuie să plecăm în Alpi, dar numai pentru două săptămâni, începând cu 1 aprilie. Astfel, dacă venirea dumneavoastră în Franța se apropie, dați-ne de știre fără greș, căci între două conferințe am fi bucuroși să vă primim în casa noastră de la țară, care nu e decât la o oră de centrul Parisului.

Pot să vă rog să-mi aduceți:

1 kilog de tuica de turt⁴ [sic]

1 kilog de tuica Batrina

10 pachete de tigari Carpati *fara filtre*

10 pachete de tigari Marasesti *fara filtre*

¹ În 1970 Liviu Rusu este ales membru al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România (n.t.).

² Constantin Ciopraga (1916-2009), istoric și critic literar, membru de onoare al Academiei Române (1993). A fost lector de limba română la Paris, la INALCO și Sorbona (1959-1962), când i-a întâlnit, probabil, pe soții Moullet (n.t.).

³ Congresul Asociației Internaționale de Literatură Comparată (AILC) care va avea loc între 31 august – 5 septembrie 1970 la Bordeaux (n.t.).

⁴ Ortografierea termenilor românești îi aparține autorului scrisorii (n.t.).

2 flacoane de Gerovital H3, loțiune pentru păr, care se găsește la farmacie. A avut rezultate foarte bune, dar provizia mea începe să se epuizeze.

Doamna Goldiș, despre care v-a vorbit Odette, a venit la Paris cu manualul pe care-l pregătește (franco-român și român-francez). Frazele sunt deja alcătuite și i-a cerut lui Odette să-i facă revizia. Cum e vorba de câteva mii în cele două limbi care trebuie reformulate, Odette nu-și poate abandona dintr-o dată ocupațiile foarte numeroase și variate, doar pentru că doamna și-a dat seama, la spartul târgului, că o colaborare franceză era de dorit. Cum mai stă câteva săptămâni la Paris, îi dorim să și-o găsească. Fiind vorba de un manual de conversație, o va scoate la capăt.

Iarna e lungă și se tot lungește, iar zăpada cade din abundență, chiar și la Paris. Sperăm că familia dumneavoastră e într-o excelentă stare de sănătate.

Soției dumneavoastră și dumneavoastră vă adresăm cele mai calde salutări.

Max Moullet

2. „De cincisprezece zile suntem în vacanță, la proprietatea noastră din Alpi”

19 august 1970

Stimate Domn,

Sperăm că vă merge mai bine cu sănătatea și nădăjduim ca scrisoarea noastră să vă găsească pe dumneavoastră și pe soția dumneavoastră în perfectă stare. Librarul v-a trimis cele două cărți⁵, la sfârșitul lui iulie, pe

⁵ Liviu Rusu își rugase prietenii din Franța să-i expedieze cărțile: Pierre Courthion, *Le romantisme*, Ed. Skira, col. „Le goût de notre temps” [1961] și Guy Michaud, *Message poétique du Symbolisme* [Paris, Nizet, 1947, reed. 1969]. Ciorna unei scrisori anterioare (din 16 XI 1965) amintea de alte două cărți pe care îi rugase să i le trimită: Roger Caillois, *L'Art poétique* [Paris, Gallimard, col. „La Blanche”, 1958] și Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature* [Paris, Gallimard, col. „La Blanche”, 1948]. Avea nevoie de ele, notând: „Acum revăd o lucrare mai veche a mea despre poezia lirică, în vederea unei ediții noi...” Va veni și cu o altă rugămintă consemnată în ciorna scrisorii din 14 iunie 1973, și anume două cărți ale

adresa Universității, și să sperăm că de această dată vor ajunge cu bine. În privința coletelor de cărți⁶, metoda pe care am utilizat-o întotdeauna a fost expedierea recomandată către persoana în cauză, la o adresă privată, și toate au ajuns cu bine. În fine, dacă de această dată le primiți, e ceea ce contează.

De cincisprezece zile suntem în vacanță, la proprietatea noastră din Alpi, într-o casă foarte veche, din care o parte datează din secolul al 16-lea, cu lemnăria de epocă. Sunt foarte multe de făcut pentru amenajarea ei, căci a fost abandonată de-aproape cincizeci de ani. Are cincizeci de hectare de jur împrejur, mai cu seamă pădure și hățișuri, dar iluminatul încă se mai face cu petrol, iar apa o luăm de la un izvor din apropiere. Zidarii și tâmplarii vor veni în zilele următoare pentru lucrările urgente; nu vom face lucrările mari, cum ar fi introducerea electricității și a apei, decât în primăvara lui '72.

Dat fiindcă ne vin muncitorii, iar eu va trebui să-l secondez pe fiul meu cel mare, care-și termină filmul la 40 de kilometri de aici⁷ etc..., nu ne vom întoarce la Roberval decât pe 14 septembrie, seara. Sperăm că Congresul⁸ va dura destul de mult, ca să ne vedem și să veniți la Roberval. Din 15 sunt la dispoziția dumneavoastră la Paris și ne gândim că soția dumneavoastră vă va însoți. Vă dau adresa noastră de vacanță, la care ne puteți scrie până pe 12 septembrie. Credem că vom primi prima scrisoare ca răspuns la aceasta, înainte de plecarea dumneavoastră, și o a doua din Franța, în care să ne dați amănunțele programului dumneavoastră în țara noastră. Chiar dacă o expediați pe 10 [septembrie], vom ști unde putem lua legătura cu dumneavoastră la Paris. Dar dați-ne de pe acuma vești despre dumneavoastră, ne fac o plăcere deosebită. Împreună cu soția mea vă adresez dumneavoastră și soției dumneavoastră sentimentele noastre prietenești,

Max Moullet

filozofului Louis Lavelle, *Traité des valeurs*, Paris, PUF, col. Logos, 1951, și *Science, esthétique, métaphysique*, Paris, Albin Michel, 1967 (n.t.).

⁶ Așa cum se va vedea din scrisoarea următoare, de-abia al treilea colet conținând primele două cărți menționate va ajunge la destinatar (n.t.).

⁷ Filmul evocat al lui Luc Moullet este *Une aventure de Billy le Kid*, pe ecrane din octombrie 1971, cu Jean-Pierre Léaud, actorul favorit al lui Truffaut, în rolul principal (n.t.).

⁸ Este vorba de Congresul AILC de la Bordeaux (31 august-5 septembrie 1970) (n.t.).

3. „Mulțumesc pentru țuica bună și darurile care-mi aduc aminte de România”

13 octombrie 1970

Stimate Domn,

Am stat de vorbă cu librarul în privința cărților dumneavoastră. Acceptase să [le] trimită o dată pe cheltuiala lui, recomandate, îl veți înțelege că acum nu mai poate decât să facă o reclamație, ale cărei rezultate mi se par foarte problematice. Am trimis și eu cărți, niciodată însă printr-un librar, și au ajuns cu bine. Dacă am procedat altfel de această dată, am făcut-o fiindcă așa ați cerut, iar Odette a insistat și ea să facem cum ați dorit. Librarii au adesea prostul obicei să pună un ambalaj publicitar sau să introducă o reclamă oarecare pentru alte cărți. Câteodată lasă prețul sau scriu pe pachet numărul trimiterii. Toate acestea pot fi interpretate de către țara destinatară, iar la toate trimiterile pe care le-am făcut eu însumi, am verificat ca nimic din toate acestea să nu se afle [în colet], iar hârtia de ambalaj să nu poarte nicio altă inscripție, decât adresa expeditorului și a destinatarului. Mai mult, o trimitere în nume propriu nu are aerul unei trimiteri anonime, căci, chiar venind de la o librărie importantă, ceea ce e și cazul, nu știi cine a făcut trimiterea, iar lucrul acesta poate fi greșit interpretat. Bineînțeles poate fi vorba și de o pierdere sau de o dispariție, dar, de două ori la rând, e cam mult. Odette va face, deci, ea însăși cele necesare și sper că de data aceasta cel de-al 3-lea colet vă va parveni.

Mulțumesc pentru țuica bună și darurile care-mi aduc aminte de România. Sperăm să vă vedem împreună cu soția dumneavoastră la primăvară, iar noi, bineînțeles, vom veni în România vara viitoare.

Cu toată prietenia,

Max Moullet

**4. „L-am auzit cu plăcere cântând din nai pe Zamfir,
care se bucură de succes la Paris”**

Luni, 26 octombrie '70

Stimate Domn,

Măine, marți 27, Odette va pune la poștă, la Paris, cele două cărți ale dumneavoastră și vi le va trimite la adresa oficială pe care ați indicat-o. Să sperăm că vor ajunge repede. Mulțumită dumneavoastră, mi-am reluat tratamentul cu Gerovital-loțiune, pe care a trebuit să-l întrerup mai multe luni, în lipsa produsului. Când veți veni la primăvară, îmi puteți aduce același lucru, adică 2 țuici asortate, 10 pachete de țigări Mărășești, 10 pachete Carpați și două loțiuni Gerovital. În plus, aș dori o pălărie verde de pădurar, mărimea 59, modelul obișnuit, care costă cred 45 ori 50 de lei. Mulțumesc dinainte.

Odette n-a primit comunicarea pe care ați făcut-o la Congresul de la Bordeaux. Ar fi încântată, dacă i-ați trimite-o și poate că le-ați putea adăuga și pe cele ale colegilor dumneavoastră, din delegația oficială. Ar vrea, însă, mai cu seamă, să o citească pe a dumneavoastră cât mai curând.

L-am auzit cu plăcere cântând din nai pe Zamfir⁹, care se bucură de succes la Paris.

Fiul nostru cel mare și-a terminat filmul pe care l-a turnat în vara asta în Alpii provensali, iar cel mai mic, care a compus muzica, a scos cel de-al doilea disc.

Vom fi bucuroși să vă vedem la primăvară la Paris, împreună poate cu soția dumneavoastră. Fiica dumneavoastră, pe care am văzut-o la Cluj, avea [și ea] intenția să vină. Care e situația?

Vă transmitem dumneavoastră, soției și copiilor dumneavoastră cea mai caldă prietenie!

Cele mai bune sentimente prietenești,

Max Moullet

⁹ Gheorghe Zamfir, celebrul naist român.

5. „*Avem impresia că ne găsim mereu în preajma domniilor voastre*”

7/3/71

Scumpă Doamnă,
Scumpe Domn,

Odette a primit cu plăcere veștile despre dumneavoastră și anunțul că volumele au ajuns la adresa oficială pe care ați dat-o.

Ați spus că vă gândeați să veniți [în Franța] în primăvara asta. Dacă așa stau lucrurile, am fi bucuroși, căci ne-ar face plăcere să vă revedem. Pot, scuzându-mă, să vă rog să-mi aduceți 3 flacoane de Gerovital-loțiune și 2 kilog de țuică (1 turt și 1 bătrână) și, dacă vreți, câteva pachete de Mărășești și Carpați, fără filtru bineînțeles. Țuica mea s-a terminat de mult și economisind, nu mi-a mai rămas decât o treime de flacon din loțiune. E excelentă pentru păr și până acum n-am găsit nimic mai eficient.

Vom veni în România vara viitoare și ne gândim să plecăm cam pe 15 iulie, dar ne-ar părea foarte bine să ne vedem înainte, cu ocazia vizitei dumneavoastră în țara noastră.

Odette îmi traduce câteodată reviste din țara dumneavoastră, ceea ce ne face să avem impresia că ne găsim mereu în preajma domniilor voastre.

Odette mi se alătură în a vă transmite dumneavoastră și familiei cele mai calde sentimente prietenești,

M. Moullet

6. „*Ne e dor să plecăm în vacanță, căci avem mare nevoie de destindere.*”

6 iunie 1971

Scumpe Domn,

Regretăm că sfârșitul acesta de primăvară nu v-a adus până la Paris. Dar poate că lucrurile și-au găsit rezolvarea pentru călătoria din Italia¹⁰ și ne mai rămâne o speranță să vă vedem aici, împreună cu soția dumneavoastră.

¹⁰ Cristina și Liviu Rusu pleacă într-adevăr în Italia în luna iunie 1971 și vizitează, conform ciorniei scrisorii adresate lui François Jost (7 iulie 1971), Roma, Florența, Veneția, Milano, Napoli (n.t.).

Plecăm spre România între 20 și 26 iulie, dar nu plănuim să mergem la Vatra Dornei, unde veți fi la tratament, împreună cu soția dumneavoastră, începând din 12 iulie. În absența dumneavoastră, suntem de acord și vom fi bucuroși să ne întâlnim cu fiica și ginerele dumneavoastră și vă rog să ne scrieți, ca să ne spuneți cui și unde să ne anunțăm sosirea la Cluj, între 23 și 29 iulie.

Vom fi, de altminteri, siguri de data exactă a sosirii noastre la Cluj cel mai târziu pe 15 iulie, poate cu vreo zi întârziere și îi vom preveni de îndată.

După o zi sau două de odihnă la Cluj, ne vom duce să petrecem două săptămâni în împrejurimile orașului Alba-Iulia, mai puțin umede decât nordul, și pe care nu le cunoaștem. Apoi, opt zile la Mamaia și tot atâtea la București. Întoarcerea în Franța, pe la sfârșitul lui august. Ne e dor să plecăm în vacanță, căci avem mare nevoie de destindere.

Sperând că sunteți amândoi sănătoși și așteptând vești bune, vă transmitem cele mai calde sentimente de prietenie.

M. Moullet

7. „*Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia*”

27 iunie 1971

Dragi prieteni,

Cred că vă pot anunța că vom sosi la Cluj pe 29 iulie, pe la sfârșitul după-amiezii.

Vă scriu de pe acum, ca să ne puteți preciza dacă copiii dumneavoastră¹¹ vor fi la Cluj la acea dată – bineînțeles la adresa dumneavoastră – și totodată dacă aveți nevoie de ceva (carte ori obiect), pe care ne-ar face plăcere să vi-l aducem.

Vom rămâne cu siguranță una sau două zile la Cluj, să ne odihnim; din nefericire însă nu vom putea urca la Vatra Dornei. Avem intenția să vizităm sudul Transilvaniei și un pic Oltenia, pe care le cunoaștem mai puțin decât nordul.

¹¹ Copiii sunt Liana Rusu, căsătorită Marta, și soțul ei, Marcel Marta (n.t.).

Vă doresc o cură excelentă și vă rog să le adresați un salut de simpatie locuitorilor din Vatra Dornei, despre care ne amintim cu atâta plăcere.

Cu statornică prietenie,

O. Duval Moullet

8. „Nu știu când voi veni în România, dar sper să mă reîntorc acolo”

Roberval, 4 februarie '76

Dragii mei prieteni,

Cu durere – și cu o anumită rețineră – trebuie să le anunț prietenilor noștri români moartea brutală a lui Max. Îmi pare că, odată cu fiecă scrisoare, mai moare câte puțin.

Tragedia pe care am trăit-o în 5 ianuarie fiind prea greu de suportat, fiii mei au multiplicat toată povestea, pe care o trimit tuturor cunoștințelor (v. anexa p. 376).

Sunt fericită că ați fost la noi anul acesta. Vom avea împreună o prea frumoasă amintire, în care el era prezent.

Acum vom vinde casa de la Roberval, prea mare, prea izolată și prea costisitoare pentru două femei singure, căci copiii stau la Paris, și mai avem și casa din Provența, să ne întâlnim în vacanțe.

Ne vom stabili într-un mic apartament la Paris, în mijlocul familiei și printre prieteni vechi, care, de-o lună încoace, au fost pentru mine adevărați frați și surori. O vom face peste câteva luni.

Patrice¹² m-a dus într-o călătorie în Belgia pentru o săptămână – am stat la niște prieteni. Am vizitat Bruges. Apoi m-am dus la Paris, unde, la o foarte veche prietenă din copilărie, directoare de liceu, am o cameră a mea. La Sorbona, români și francezi au fost deosebit de amabili.

Asta e, dragii mei prieteni. Nu știu când voi veni în România, dar sper să mă reîntorc acolo. Am făcut o călătorie fulger la București în septembrie, pentru lucrarea pe care o pregătesc acum și la care soțul meu ținea mult.

Primiți toată prietenia mea și cea mai frumoasă amintire.

Odette Duval Moullet

¹² Patrice Moullet (n. 1946) – actor, compozitor și inventator francez (n.t.).

Pe 5 ianuarie 1976, Max Moullet și cu mine am intrat pe autostradă la Tours, la ora 12 și 30, ca să ajungem acasă, la Roberval (Oise). Max era în convalescență, după o congestie pulmonară, pe partea stângă, și avea insuficiență cardiacă.

Se simțea foarte bine (temperatura 36° cu 9 – tensiunea 14 cu 8). Medicul i-a dat voie să conducă mașina, ceea ce-și dorea. Era într-adevăr un șofer încercat (cam 40.000 km pe an – niciun accident din cauza lui). Călătoria a fost minunată, într-un ritm moderat – cam 110 km pe oră, cu o oprire ca să mâncăm ceva ușor și să bem un ceai pe la mijlocul drumului (între Orléans și Paris).

Am părăsit autostrada la Senlis. Mai aveam doar 7 sau 8 km până să ajungem acasă. Am nimerit pe la orele 15 și 45 pe drumul național 32, în spatele unei mașini care rula bezmetic (frânând din scurt, repornind etc...). Max a depășit-o. Tocmai atunci ne-au fluierat doi jandarmi. Pare-se că depășirea s-a făcut cu 80 km pe oră, la intrarea în satul Chamant. Le-am spus jandarmilor:

1° să vină pe partea mea, pentru ca Max să nu fie atât de expus la aer, iar Max le-a spus, pe scurt, „Ies din spital”;

2° că Max trebuia să se întoarcă acasă, starea lui impunând anumite menajamente. Le-am propus să arunce o privire peste certificatul medical, întocmit de medicul de la Tours, care făcea un rezumat al stării de convalescent, în vederea viitoarelor tratamente. Ne-au răspuns: „Nu dorim decât actele mașinii.” Apoi i-au ordonat să se gareză mai bine. Și-a garat mașina lângă a lor. Jandarmii i-au cerut pe un ton foarte sec (ca să nu spun mai mult) să o plaseze pe acostament, unde [mașina] ar sta mai bine. A făcut și această nouă manevră. I-am implorat pe jandarmi să nu ne întârzie prea mult. Max părea nervos. Le-a întins actele mașinii. Apoi a spus: „Oh, mi-e rău, mi-e foarte rău!” Și și-a pierdut cunoștința. În primele minute, jandarmii n-au făcut nimic, crezând fără îndoială că joacă teatru. Apoi, auzindu-i respirația din ce în ce mai anevoioasă și sacadată, unul dintre ei a fugit să telefoneze unui doctor, în loc să ceară o ambulanță de la SAMU¹³. Cum doctorul nu mai sosea, au cerut în sfârșit spitalul din Senlis. Max aproape nu

¹³ Service d'Aide Médicale d'Urgence, reputat pentru promptitudinea și calitatea personalului (n.t.).

mai respira. Le-am cerut jandarmilor să facă ceva. Mi-au spus că nu știau ce. De fapt, m-au îndemnat doar să-i masez cordul și să-i țin capul spre spate. Când a sosit ambulanța, peste vreo 20 de minute, Max murise.

Odette Duval-Mouillet

Înmormântarea va avea loc pe 10 ianuarie, la biserica din Roberval¹⁴.

¹⁴ Ultima însemnare e scrisă de mână (n.t.).

Gheorghe Pușcaș (1970)

1. „M-am gândit că, înainte de Freiburg, ați putea poposi vreo două zile (23-24 mai) la Stuttgart”

18 martie 1970

Mult stimat D-le Prof. Rusu,

Mă grăbesc să răspund scrisorii Dvs. din 14 martie a. c., exprimându-mi bucuria că veți veni la colocviul dedicat lui Lucian Blaga, care va avea loc la sfârșitul lunii mai, la Freiburg. Am comunicat această bună veste Societății „M. Eminescu”, precum și titlul conferinței Dvs.

Cu câteva zile în urmă am expediat prin poștă, la București, ministerului nostru, invitația scrisă din partea Societății „M. Eminescu”, pe care cred că o veți primi până la sosirea rândurilor mele.

Adresa prof. Paul Miron este:

78 Freiburg, ROHRGRABEN 7

telefon 41227.

Între timp s-au ivit încă două posibilități pentru a folosi prezența Dvs. în RFG, și anume: o conferință despre Blaga, la INTERNATIONES-Bad-Godesberg, pentru sfârșitul lunii mai a.c., imediat după colocviul Blaga. Vă putem angaja folosind același titlu de conferință, pe care ați anunțat-o pentru Freiburg?

În al doilea rând, este vorba despre o conferință pe care a solicitat-o Primăria orașului Stuttgart, în cadrul unei Săptămâni românești (19-25 mai a.c.), pe care o organizează aceasta în colaborare cu ambasada noastră. Este vorba, ca să mă repet, de o conferință pe tema „Hegel în România”, asupra căreia cei de la Stuttgart insistă, întrucât sânt gazdele manifestărilor ce vor avea loc în iulie, prilejuite de aniversarea a 200 de ani de la nașterea marelui filosof.

M-am gândit că, înainte de Freiburg, ați putea poposi vreo două zile (23-24 mai) la Stuttgart, dacă doriți să conferențiați pe tema de mai sus. Aștept un răspuns urgent de la Dvs. (pentru ambele cazuri), întrucât ar fi posibil să obțin ca Primăria orașului Stuttgart să suporte nu numai sejurul Dvs. pentru 2 zile, ci chiar și transportul internațional. Și despre aceasta am scris în țară și e bine ca înainte de a-mi răspunde, să consultați Ministerul Învățământului, mai ales că sânteți în bune relații cu actualul ministru¹, a cărui numire pe mine (în paranteză fie spus) m-a bucurat foarte mult.

Totul este urgent, pentru a angaja acțiunile și a face pregătirile necesare. De aceea v-aș fi recunoscător, dacă aș primi cât mai repede răspuns de la Dvs.

Despre *Antologie* mă voi interesa. Dată fiind graba cu care vă răspund la scrisoare, veți înțelege, desigur, de ce la această problemă nu vă pot comunica încă nimic.

Cu deosebită considerație

Gh. Pușcaș²

2. „Cine altul decât Dvs. putea îmbogăți cultura românească cu o astfel de lucrare?”

Tunis, 16 mai 1981

Stimate Domnule Profesor,

Soția mi-a scris de la București că ați avut amabilitatea să-mi trimiteti cartea Dvs., *De la Eminescu la Blaga*.

Faptul că mă număr printre cei cărora autorul a găsit de cuviință să le trimită opera sa mă onorează și m-a impresionat profund.

¹ Noul ministru al Învățământului era Mircea Malița, care a stat în această funcție între februarie 1970 și octombrie 1972.

² Gheorghe Pușcaș, diplomat. Numele lui este întâlnit și în corespondența Mircea Zăciu-Octavian Șchiau, pe când acesta lucra la Ambasada României din RFG. (A se vedea volumul Mircea Zăciu, Octavian Șchiau, *Corespondență (1956-2000)*). O carte gândită și alcătuită de Ilie Rad, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.

Aștept cu nerăbdare să-mi sosească cartea aici, la Tunis (unde îmi desfășor activitatea de peste un an), pentru a mă cufunda în lectura ei. Va fi aceasta pentru mine cel mai bun ospăț spiritual.

Cine altul decât Dvs. putea îmbogăți cultura românească cu o astfel de lucrare?

Vă mulțumesc mult și vă doresc sănătate, putere de muncă și mulți ani de viață, pentru a continua să dați culturii românești noi opere nestemate.

Cu recunoștință și înaltă considerație:

Gh. Pușcaș

Ruth Ziervogel-Tamm (1970)

[INTERNATIONES/ 53 Bonn – Bad Godesberg/
Kennedyallee 91-103/ Telefon 7001]

***„Dorim să vă aducem la cunoștință,
încă astăzi, catalogul expoziției Hölderlin”***

8 iunie 1970

Mult stimate Domnule Profesor Rusu,

Ca urmare a acțiunii noastre comemorative Hölderlin, din martie anul curent, dorim să vă aducem la cunoștință, încă astăzi, catalogul expoziției Hölderlin – 200 de ani de la naștere, deschise la Schiller-Nationalmuseum a. Neckar, din 20.3.1970 până la 30.9. 1970. Catalogul va fi trimis recomandat, prin poștă.

Totodată, adăugăm că studiile anunțate „despre Hölderlin”, în ultima noastră scrisoare, nu pot fi livrate de editură, din cauza întârzierii predării acestora.

Cu salutări prietenești,

/ss/ Dr. Ruth Ziervogel-Tamm

Silvia Sin (Silvia Urdea), 1970

„Sugestia mi-a inspirat-o un articol citit mai de mult în Tribuna, semnat de d-voastră”

Tg. Mureș, 4 iulie 1970

Stimate domnule profesor,

Nădăjduiam să vă comunic colocvial cele ce voi scrie aici. Prilejul unei revederi l-ar fi putut oferi sesiunea științifică închinată memoriei lui Lucian Blaga și găzduită de Cluj. Dar furia potopului¹ a deplasat atenția dinspre poezie spre lupta cu vitregia destinului, așa că sesiunea s-a amânat fără un termen final. Pregătisem o lucrare despre jocul contrariilor în poezia lui Blaga². Sugestia mi-a inspirat-o un articol citit mai de mult în *Tribuna*, semnat de d-voastră (*Momentul Blaga în literatura română*) și anume relația intimă pe care o stabileți între Blaga și Eminescu. Cercetând câteva aspecte ale dialecticii de simțire în poezia lui Blaga, am descoperit nu puține exemple, cărora li s-ar fi putut aplica formula eminesciană „farmecului dureros”. Și apoi nu cred ca de la Eminescu încoace să se fi pătruns vreun poet mai adânc decât Blaga de *dor*. Nu întâmplător de altfel Blaga aplică teoria sa stilistică la opera lui Eminescu. Și-a simțit înrudirea subterană. Amândoi au afinități cu nuanța ardeleană a folclorului. Antologia de poezie populară alcătuită de Blaga³ preia multe piese culese de Eminescu. Antologia aceasta e de altfel o

¹ E vorba de marile inundații care au cuprins România în vara anului 1970, județul Mureș fiind unul dintre cele mai afectate județe.

² Bibliografia Silviei Sin consemnează următorul studiu dedicat lui Blaga: *Semnificații și resurse expresive în poemul „Noapte la mare” de Lucian Blaga*, în vol. Institutul Pedagogic de 3 ani, Tg. Mureș, *Lucrări științifice, 1969-1970*, vol. 2, 1970, p. 353-357.

³ Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*. Ilustrată de Mișu Vulcănescu. Ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura pentru Literatură, București, 1966.

carte a dorului românesc. Aceste considerente și altele mi-au orientat cercetarea și așa fi dorit o confruntare cu alte opinii, sesiunile fiind mai întotdeauna utile în acest sens. E drept că Academia de Științe Sociale⁴ a ținut o sesiune consacrată filosofiei lui Blaga și cu asta s-ar putea considera depline omagiile aduse poetului. Mi-au părut însă foarte reticente aceste omagii, mai ales după intervenția *Scânteii*, care admonesta publicațiile literare, pentru vina de a nu fi relevat limitele cugetării blagiene. Nu știu de ce marxștilor noștri le e teamă de anistorism și iraționalism, atât de teamă, încât sânt gata să arunce odată cu apa din copai și copilul. Intervenția Marianei Șora (*Cunoaștere poetică și mit în opera lui Lucian Blaga*⁵) mi se pare mai apropiată de adevăr, decât altele din ultima vreme.

În legătură cu doctoratul meu, trebuie să vă spun că mi-am fixat examenele și referatele, trei la număr, din fiecare, din clasici, perioada interbelică și din poetică. Referatele au ca obiect eseistica lui Al. Philippide, permanente romantice în lirica interbelică⁶ și exegeza literară în concepția noii critici franceze⁷. Deloc ușor, având în vedere că nu peste multă vreme voi avea un moștenitor, neprevăzut în momentul înscrierii la doctorat, dar așteptat acum cu bucurie și nerăbdare. Un copil e un răsărit, sub zodia căruia drumul nostru către apus se face mai blând și mai puțin sterp. De aceea, oricâte greutăți mă așteaptă, îmi place să cred că vor fi spre umanizarea încă mai mult a vieții, nu spre sterilizarea ei.

Vă mulțumesc foarte mult pentru cele ce ați spus poetului Al. Philippide. Mi-ați înlesnit astfel accesul la el⁸. Cum nu pot face un drum la

⁴ Academia de Științe Sociale și Politice s-a înființat prin Decretul nr. 121, din 18 martie 1970, al Consiliului de Stat (devenit apoi Legea nr.18/1970) și a funcționat până în anul 1989, activând sub directa îndrumare a Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

⁵ Titlul corect: Mariana Șora, *Cunoaștere poetică și mitică în opera lui Lucian Blaga*, Editura Minerva, București, 1970.

⁶ Silvia Sin, *Permanențe romantice în lirica interbelică*, în vol. *Studii și cercetări de științe sociale*, Editura Academiei RSR, București, 1977, p. 151-173.

⁷ În cele din urmă, Silvia Sin și-a susținut doctoratul (1976) la Universitatea din Iași, cu teza *Opera lui Anton Holban*, cond. șt. fiind prof. univ. dr. doc. Constantin Ciopraga.

⁸ Silvia Sin, în colaborare cu Cecilia Reichel, a publicat în perioada respectivă studiul *Versiunea Philippide a poemului „La balcon” de Charles Baudelaire*, în vol. Institutul Pedagogic de 3 ani, Tg. Mureș, *Lucrări științifice, 1969-1970*, vol. 2, 1970, p. 331-338.

București până în iarna viitoare, v-aș ruga să-mi comunicați, dacă știți, adresa poetului. Aș dori să-i scriu, dar nu știu unde. Acum răsfoiesc colecțiile *Vieții românești* și *Adevărului literar și artistic* de după 1920 și-i urmăresc activitatea de cronicar, recenzent, traducător, eseist. Aș vrea să scriu ceva mai amplu despre acest aspect, mai ales că am și o făgăduială de publicare. Sânt mai puțin inițiată în ambianța literară germană și franceză de după primul război, când s-a format Philippide. În sensul acesta, dacă mi-ați putea da unele repere, v-aș fi foarte recunoscătoare.

Cu stimă,

Silvia Sin⁹

⁹ Silvia Sin (n. 1942) – critic și istoric literar. A semnat ulterior cu numele Silvia Urdea. În 1990 se stabilește în SUA. A publicat vol. *Anton Holban sau Interogația ca destin*, Editura Minerva, București, 1983 (col. „Universitas”); Octavian Goga, *Pagini publicistice*. Ediție îngrijită de Silvia Urdea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981 (colecția „Restituiri”); *Arc peste timp*, Editura Anamarol, București, 2014; *Gânduri printre rânduri*. Cuvânt înainte (*Aproape/departe*) de Nicolae Băciut, Editura Vatra Veche, Tg. Mureș, 2018.

Aug. Z.N. Pop (1970)

**„Operă pentru valorificarea căreia D-voastră
ați făcut atât de mult în ultimii zece ani”**

16 sept. 1970, București

Stimate Domnule Profesor,

Aflând, de la Dl profesor Al. Dima și de la tov. Domnica Aricescu-Filimon (Editura Tineretului), că lucrați la ediția națională a operei lui Titu Maiorescu, operă pentru valorificarea căreia D-voastră ați făcut atât de mult în ultimii zece ani, îmi îngădui să vă trimit – pentru istoria edițiilor celebrelor *Critice* – următorul facsimil, dăruit mie, la Câmpulung-Muscel, în 1944, de fiica lui Maiorescu, acolo și atunci refugiată din Polonia. Am cunoscut-o de-aproape pe ea și pe fiicele sale, și în colecțiile mele mai posed câteva, dăruite și dăruit [**sic!**] cu aleasă noblețe umană de aceste admirabile ființe.

Necunoscându-vă personal și neștiind când veniți prin București, unde eu locuiesc, Vă trimit pe această cale micul document.

Primiți expresia prețuirii și salutului meu deferent.

Prof. univ. dr. Augustin Z. N. Pop

Calea Victoriei 198

București 22

<Sectorul 1>

Jenő Krammer (1970)

„Scrisoarea Dumneavoastră este pentru mine o surpriză foarte dragă și o mare bucurie în același timp”

Budapesta, la 25. 09. 1970

Stimate Domnule Profesor, dragă prietene!¹

Abia azi vă pot mulțumi pentru călduroasa Dumneavoastră scrisoare de ziua mea, întrucât am petrecut două luni în Elveția și am primit corespondența, care se acumulase deja, abia după întoarcerea mea, cu puțin timp în urmă. Scrisoarea Dumneavoastră este pentru mine o surpriză foarte dragă și o mare bucurie în același timp. Citind-o, mi-am adus aminte de un vis, care cu 14 ani în urmă m-a călăuzit într-o bine vizitată adunare populară, la care participară toate națiile din valea Dunării. Simțeam dorința înflăcărată de a încheia o prietenie caldă și sinceră cu toți, când, cu păreri de rău, am ajuns la concluzia că nu cunosc două limbi, limba română și limba sârbă, respectiv cea croată. Aș fi vrut cu mare plăcere să intru în contact cu reprezentanții fiecărei națiuni. Acest lucru mi-a reușit doar cu nemții, cehii și slovacii, o realitate dureroasă pentru mine. Trezindu-mă, mi-am privit viața în retrospectivă, resimțindu-mi neglijența din anii tinereții mele – de a nu fi învățat toate limbile care se vorbeau în valea Dunării, întrucât acest lucru ar fi fost prima obligație a unui tânăr, care și-a pus drept sarcină – așa ca mine – să contribuie la colaborarea culturală a popoarelor dunărene. Ce frumos ar fi fost pentru mine să fi putut descifra profund în special limba, literatura și cultura acestor nații, dedicându-mă abia apoi studiului marilor limbi de circulație mondială.

¹ Scrisoare transcrisă de editorul german Richard Müller-Schmitt și tradusă din germană de dr. Melania Ilea.

Acum doresc să invoc și eu o mărturie în această scrisoare amicală: prezența Dumneavoastră, dragă domnule profesor Rusu, la Eßlingen, discuțiile și prietenia noastră, pe care am simțit-o reciproc, mi s-a părut a fi primul pas spre eliminarea unui gol, care, pentru mine, nu era altul decât strânsa legătură care îmi lipsea până în acest moment cu lumea spirituală românească.

Vizita mea la Cluj, conferința Lenau de la Timișoara², frumoasa călătorie cu autobuzul și scurta ședere la București au întărit legătura, însă punctul forte prin care doresc să dezvolt cu ardoare contactul meu cu România și cultura ei este prietenia Dumneavoastră, dragă domnule profesor dr. Liviu Rusu. Acum veți putea înțelege motivul pentru care tocmai scrisoarea Dumneavoastră de ziua mea reprezintă pentru mine un dar foarte, foarte prețios. Vă mulțumesc din inimă pentru aceasta.

Planific o călătorie la Cluj și sper să o pot realiza în primăvara anului viitor.

Sper ca până atunci și bunul nostru prieten comun, Elemér, să își recapete forțele. Noi vrem acum să stabilim vizita mea în prealabil, prin corespondență, pentru a vă întâlni și pe Dumneavoastră și pentru a pătrunde, cu ajutorul Dumneavoastră, mai adânc în viața culturală românească.

Cu salutări călduroase,
devotatul Dumneavoastră,

Jenő Kramer³

² Probabil profesorul Jenő Kramer a participat la sesiunea anuală Lenau, organizată de Societatea Internațională „Lenau”, care în anul 1969 a avut loc la Timișoara.

³ Jenő Kramer (1900-1973) – istoric literar maghiar. Profesor de germană și franceză. S-a preocupat de problema legăturilor dintre popoarele și țările Europei Centrale. A fost în relații de corespondență și de prietenie cu Romain Rolland, Karel Čapek, Zsigmond Móricz, iar din România cu Liviu Rusu. A publicat numeroase cărți, între care amintim: *Probleme psihologice și metodologice în dezvoltarea abilităților de vorbire în limbi străine* (Budapesta, 1961); *Probleme majore în predarea limbilor străine pentru adulți* (Budapesta, 1963); *Ödön von Horváth* (Budapesta, 1971); *Das Grillparzer-Bild des XX. Jahrhunderts*, Wien, 1972 etc.

Mircea Eliade (1970)

„Într-adevăr, pozițiile noastre sunt foarte apropiate”

5 decembrie 1970

Mult stimată Doamnă Rusu,

Am primit acum câteva zile scrisoarea D-stră din 22 sept. și cartea *Viziunea lumii în poezia noastră populară*¹ și vă mulțumesc din inimă. Am citit imediat capitolul închinat *Mioriței*, care m-a interesat nespus și prin observațiile metodologice, și pentru exegeza pe care o schițați – și într-adevăr pozițiile noastre sunt foarte apropiate. Revizuiesc acum întreg volumul², pentru traducerea engleză, și nu voi uita să pun lucrurile la punct în ceea ce privește interpretarea D-stră de astăzi.

Eram la Paris în septembrie³, și îmi pare rău că nu ne-am întâlnit.

Într-adevăr, aveți o memorie extraordinară! Articolul despre Ionel Teodoreanu a apărut în *Revista universitară*, nr. 1 sau 2, prin 1926...

Mulțumindu-vă încă o dată pentru darul pe care mi l-ați făcut, și cu cele mai sincere urări de bine, al D-stră,

Mircea Eliade

¹ Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*. De la resemnare la acțiunea creatoare. Avec un résumé en français, București, 1967.

² E vorba, probabil, de volumul *De Zalmoxis à Gengis-Khan* (Paris, Payot, 1970), după care s-au făcut traducerile în engleză, italiană, germană, spaniolă și japoneză.

³ Liviu Rusu s-a aflat la Paris cu prilejul participării la Congresul Asociației Internaționale de Literatură Comparată, care a avut loc la Bordeaux, între 31 VIII – 5 IX. 1970.

Konrad Bieber (1971)

[State University of New York at Stony Brook/ Stony Brook, New York
11790/ Department of Romance Languages]

„*Demonstrația dumneavoastră lucidă și puternică m-a convins*”

31 ianuarie 1971

Stimate Coleg,

Iertați-mă că vă răspund de-abia astăzi la deosebit de amabila dumneavoastră scrisoare, din 2 decembrie, ca și la trimiterea celor două articole. O absență obișnuită în acest anotimp, urmată de o gripă prelungită, m-au reținut mai mult decât era cazul.

Permiteți-mi însă să vă mulțumesc foarte călduros pentru scrisoarea atât de prietenească și pentru articolele extraordinar de interesante: l-am citit pe cel despre *eu* și sociologia literară⁴ cu un interes foarte viu, fiind aproape în întregime de acord cu el. Demonstrația dumneavoastră lucidă și puternică m-a convins și salut această dezbateră ca pe o contribuție importantă la clarificarea procesului creator în literatură și arte. Am recitat de asemenea cu plăcere și profit intelectual articolul dumneavoastră de la Congresul de la Fribourg⁵.

⁴ *Le moi créateur, source de la communication poétique et de la sociologie littéraire*, comunicare prezentată la Congresul AILC de la Bordeaux (august-septembrie 1970), a cărui temă a fost *Littérature et société* (n.t.).

⁵ Liviu Rusu, *La perspective de la profondeur dans l'étude des influences littéraires et de l'originalité illustrée par le rapport entre le poète Eminescu et Schopenhauer* (n.t.).

Și eu sper că ne vom revedea, poate cu ocazia unei alte întâlniri internaționale. Aveți intenția să mergeți la Cambridge în vara lui 1972, la Congresul Federației Internaționale de Limbi și Literaturi Moderne (F.I.L.L.M.⁶)? Eu cred că mă voi duce, dar evident toate proiectele acestea depind de sănătate și de alte considerente.

Primiți, stimate Coleg, asigurarea sentimentelor mele cele mai respectuos amicale.

Al dumneavoastră,

Konrad Bieber⁷

⁶ Este vorba despre al XII-lea Congres al Federației Internaționale de Limbi și Literaturi Moderne, din 20-26 august 1972, cu tema *Expression, communication and experience in literature and language* (n.t.).

⁷ Konrad Bieber (1916-2006), profesor emerit de istorie și critică literară și de literatură comparată (*L'Allemagne vue par les écrivains de la résistance française*, 1954; *Simone de Beauvoir*, 1979); studii, articole și traduceri în diverse reviste de specialitate (n.t.).

Ladislau Gáldi (1971)

*„De mulți ani, cartea Dvs. e pentru mine un adevărat
«livre de chevet»”*

Budapesta, 14 – VIII – 1971

Mult Stimat Domnule Profesor,

Colegul meu, György Szabó – pe care, din nefericire, nu-l cunosc personal – mi-a dat un telefon tocmai în momentul când eram să plec la București. I-am cerut să depună prețioasa carte a Dvs. la Institutul de Lingvistică¹. Acum câteva zile am revenit din România; prima mea datorie este să Vă mulțumesc din toată atenția pentru această atenție față de mine. De mulți ani, cartea Dvs. e pentru mine un adevărat „livre de chevet”²; în momentul de față, având intenția să scriu din nou ceva despre versificația lui Blaga (v. și articolul meu, publicat în *Mélanges Rosetti*, 1965³: *Le vers libre est-il libre?*), îmi sânt deosebit de utile și interesante observațiile Dvs. despre ritmul poeziilor lui Blaga. În privința analizei descriptive, sânt de acord cu Dvs., totuși, chiar și versul liber al [lui] Blaga merită să fie examinat din perspectiva unor coordonate istorice. De ce am renunța la ceea ce ar fi, după părerea mea, „metrica comparată”?

În ce privește nota cu care m-ați onorat (p. 1, 95), ea are numeroase implicații teoretice și fonetice. În tânărul Eminescu se ascundea nu numai

¹ Este posibil ca Liviu Rusu să îi fi trimis profesorului Ladislau Gáldi ediția III-a a volumului *Estetica poeziei lirice*, Editura pentru Literatură, București, 1969, care era cea mai recentă apariție editorială a profesorului clujean.

² livre de chevet (fr.) – carte de căpătâi.

³ *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965.

viitorul filosof (schopenhauerian), ci și un revoluționar care și-a exprimat ideile, de ex. la începutul romanului *Geniu pustiu*. Din partea mea încercasem să recunosc glasul acestei „naturi catilinare” atât în *Junii corupți*, cât și în discursul Proletarului (sub a cărui mască e ușor să recunoaștem pe poetul însuși). Avântul retoric, inspirat de ideologia lui E[minescu] ca gânditor *practic* (v. Călinescu, *Opera*, I), și-a găsit expresia poetică în forma alexandrinului, care, de când A. Mureșanu a scris *Răsunetul* (într-un metru împrumutat de la Heliade), a devenit și cadrul ritmic al unui celebru cântec revoluționar. Să nu privim deci alexandrinii lui E[minescu] numai prin prisma filosofului pesimist, ci și din punctul de vedere al unei dicțiuni cu „tempouri” variabile. „Pour trancher la question”⁴, ar fi necesar să avem observații fonetice experimentale despre *Împ[ărat] și proletar*, cu valoarea silabelor în sutimi de secunde, dar aceasta depinde deja de munca viitoare a foneticienilor români. Într-un cuvânt, alexandrinul român admite o anumită polisemie funcțională, despre care va fi vorba și într-o cărticică a mea (sub tipar): *Introducere la istoria versului românesc* (Editura Minerva)⁵.

Păstrând o excelentă amintire a întâlnirii noastre din Sinaia (1965) și sperând că ne vom revedea odată fie la Cluj, fie aici, la noi, vă rog, domnule Profesor, să primiți asigurarea stimei mele prietenești.

Al Dvs. devotat,

L. Gáldi

⁴ pour trancher la question (fr.) – pentru a rezolva problema.

⁵ Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Editura Minerva, București, 1971.

Fritz Neubauer (1972)

„Noi ne bucurăm deja să vă revedem”

În prezent la Kössen/Tirol, 21.01.1972

Mult stimate Domnule Profesor¹, Mult stimată Doamnă,

În amintirea primirii prietenoase, de care am avut parte în toamna anului trecut, în frumosul Dumneavoastră cămin, ne permitem să vă transmitem salutări dragi și cele mai călduroase urări de bine. Noi acum ne aflăm în Tirol, pentru recreere, de unde ne vom îndrepta la fiica noastră mare, cu doi copii, căreia îi vom veni în ajutor.

În clipele libere trebuie să ne gândim des la călătoria noastră de studiu prin România, plină de trăiri frumoase și clipe încrezătoare. Totodată, doresc să vă comunic că Dumneavoastră, domnule profesor, precum și soția Dumneavoastră, vă veți putea aștepta la o invitație (fără dificultăți legate de devize) la Sesiunea Internațională a Educatorilor, organizată la Europahaus Marienberg / Westerwald, în perioada 27 martie-1 aprilie, așadar în Săptămâna Patimilor.

Noi ne bucurăm deja să vă revedem, să purtăm o discuție privată și de specialitate mai vastă, și, eventual, de o vizită de câteva zile la noi, în Kaiserslautern. L-am informat pe domnul dr. Christ², transmițându-i salutări, însă până acum nu am primit nicio confirmare.

Salutări dragi,

Al Dumneavoastră devotat,

Fritz și Rosalia Neubauer

¹ Scrisoare transcrisă după manuscris de editorul german Richard Müller-Schmitt și tradusă din germană de dr. Melania Ilea.

² Hans Christ – angajat la Europahaus Marienberg / Westerwald, conform și scrisorii de la acesta, publicată la pagina 354 a acestui volum.

Iulian Gavăt (1973)

1. „Să mă credeți că nu mă pot încă acomoda la trista realitate!”

București, 22 august 1973

Iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

Să-mi permiteți a vă împărtăși Dvs. și întregii familii a neuitatului meu prieten și confrate Augustin Vancea¹, scumpul meu nenea Gusti, cu aceeași durere în suflet aproape de a Dvs., golul ce l-am resimțit în adâncul inimii, împreună cu soția mea, pricinuit de neașteptata lui pierdere!

Au trecut doar câteva zile de când am aflat trista veste; treceam prin Câmpulung-Muscel și întâmplător, întâlnind acolo pe colegul și prietenul meu, Sabba Ștefănescu², am luat cunoștință că în ziua de 6 august a avut loc înmormântarea lui la Cluj, alături de scumpa sa soție, mult stimată și iubită, Doamna Ina!³ Să mă credeți că nu mă pot încă acomoda la trista realitate! Prietenii mei au ezitat să mi-o facă la timp cunoscută. Aș dori, totuși, să pot veni la Cluj, la ceremonia comemorării la 40 zile sau altă dată.

Al Dvs., cu toată afecțiunea

Iulian Gavăt⁴

¹ Augustin Vancea (n. 19 decembrie 1892, Parhida, Bihor – d. 3 august 1973, Cluj) – geolog român, membru corespondent (1963) al Academiei R. P. Române. Era căsătorit cu o soră a profesorului Liviu Rusu. S-a remarcat în domeniul cercetării și exploatării gazului metan. Lucrări publicate: *Observațiuni geologice în regiunea de sud-vest a Câmpiei Ardelene. Cu o privire generală asupra geologiei Bazinului Transilvaniei și cu descrierea specială a domului de gaz natural de la Zau de Câmpie [Moinești], Sibiu, 1929. Cercetări gravimetrice efectuate în regiunea Călinești-Florești (jud. Prahova), în anul 1929 (1931); Neogenul din Bazinul Transilvaniei, Editura Academiei R.P. Române, București, 1960; Structura profundă a teritoriului R.P.R. (1963); Geologia petrolului și a gazelor naturale (1964); Interpretarea geologică a prospecțiunilor geofizice (1973).*

² Sabba Ștefănescu (1857-1931) – paleontolog și geolog român, profesor de paleontologie la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei R. P. Române.

³ Irina Rusu (căs. Vancea) – sora cea mare a lui Liviu Rusu.

⁴ Iulian Gavăt (1900-1978) – inginer minier și geolog. A absolvit studii superioare la Facultatea de Științe (1919-1920) și Școala Politehnică, pe care a absolvit-o în 1924, ca inginer de mine și

2. „Mă leagă acum de Dvs. lanțul de aur al prieteniei”

25 XII 1973

Familiei Prof. univ. Liviu Rusu,
m. al Academiei Române⁵

Cu „Plugușorul” nostru și legănând tradiționala „Stea” cerească, ce ne orientează în strămoșeasca noastră credință, vă urăm Sărbători fericite și un An Nou în care: Energia Universală infinit să se dăruiască cu mai multă milă sufletelor muritorilor de pe pământ, ele înșile fiind nepieritoare – oricum – de la cei vii, sau ale celor mai iubiți și stimați ai noștri; dar pe care niciodată nu-i vom mai vedea așa cum au fost, însă îi vom simți totdeauna, prin noi, așa cum au fost; și pentru această speranță nețarmurită, să fim cu toții, cei ce stăm încă drepti cu gândul și ființa noastră cu picioarele pe Pământ, în această dulce credință.

Vă trimitem gândurile noastre, cu sinceră afecțiune și dragoste pentru toți ai Dvs., cu ocazia Anului Nou în care trecem fără șovăire. Nu pot lăsa nădejdea mea sprijinită numai pe ceea ce este atât de mult ajutată de buni și mari prieteni, cărora vă doresc viață lungă și fericită, fără a nu mă resimți pe tot atât ajutat de amintirea celor duși...; și tot așa mai departe îmi țin curajul ca să pot depăși vremurile, cu bucuriile și tristețile lor, ca să plutesc în linia vieții! Vă rog primiți cu bună voință spovedania mea și credeți în solemnitatea ei. Nemaiputându-vă reda o imagine din viața actuală, a celor prin care mă leagă acum de Dvs. lanțul de aur al prieteniei, fac să strălucească totuși amintirea lor la acest prilej, în razele luminei care se reflectă mereu de pe Piatra-funerară, sub care stau acum cei ce au fost: Ina și Gusti Vancea.

Ai Dvs., cu Voie bună și sănătate multă,

metalurgie. A lucrat la Serviciul de Prospecțiuni al Institutului Geologic din București, unde a desfășurat o muncă de pionierat în geofizica românească de prospecțiune. A lucrat în industria extractivă a petrolului, ca inginer geolog (1937-1952). Simultan a fost cadru didactic la Institutul de Petrol, Gaze și Geologie din București (1950-1970). Membru corespondent al Academiei R.P. Române (1955).

⁵ La data respectivă, Liviu Rusu nu era membru al Academiei Române (va deveni *post-mortem*), ci membru al Academiei de Științe Sociale și Politice.

La mulți ani!

Iulian Gavăt

Aceleași, cu sinceră afecțiune pentru Dvs., din partea soției mele,
Florica Gavăt.

– „Tăcere-apăsătoare stăpânea pământul
și-o întrebare mi-a căzut în suflet, până-n fund.

N-avea să-mi spună
nimic Pământul? Tot pământu-acesta
neîndurător de larg și-ucigător de mut,
nimic?”⁶

(Al nost': Lucian Blaga)

– „Natura vorbește cu sine însăși și cu noi prin mii de fenomene.
Pentru cel atent ea nu este nicăieri moartă, nici mută.”

(Al Lumii: Goethe)

Gusti Vancea le-a avut și cred că le-a înțeles pe toate.

Fă-ți, rogu-te, canonul, Iubite Liviule, și fă să strălucească eclipsata
noastră înțelegere, asupra celor de mai sus, în amintirea lui Gusti al nost'!

⁶ Lucian Blaga, fragment din poezia *Pământul*.

Dan Mănuță (1973)

„*Lucrările Dumneavoastră despre Maiorescu [...] m-au îndemnat spre a vă considera un judecător avizat al lucrării*”

Iași, 14 decembrie 1973

Stimate Domnule profesor,

Cu emoție deosebită am aflat de la domnul profesor N. I. Popa că ați acceptat să faceți parte din comisia care va discuta lucrarea pe care am propus-o ca teză de doctorat. Am fost cu atât mai impresionat, când mi-au fost comunicate și dificultățile, numeroase și de tot felul, peste care urmează să treceți.

Cuvintele devin inexpressive, când este vorba de a vă transmite sentimentul de grațitudine ce m-a cuprins. Lucrând la teză, nutream de multă vreme speranța că Dumneavoastră veți face parte dintre cei care o vor judeca. M-am considerat îndreptățit la acest gând nu dintr-o deșartă ambiție, ci din dorința ca rodul muncii mele să fie apreciat de un cunoscător al subiectului. Lucrările Dumneavoastră despre Maiorescu, comprehensiunea pe care ați arătat-o cu acest prilej m-au îndemnat spre a vă considera un judecător avizat al lucrării. Îmi cer iertare pentru „judecător”. Mi-am dorit însă aprecieri nu de circumstanță, dar temeinice, chiar severe. Și îmi permit să sper că din partea Dumneavoastră le voi avea.

Prins, deși exprimarea nu cred că lasă să se întrevadă, de un subiect atât de pasionant, voi fi săvârșit greșeli¹. Pe unele le-am observat abia acum,

¹ Dan Mănuță (1938-2017) a obținut în 1973 titlul de doctor în filologie al Universității din Iași, cu teza *Critica literară junimistă. 1864-1885*, care va fi publicată ulterior sub același titlu – *Critica literară junimistă (1864–1885)*, Editura Junimea, Iași, 1975, lucrarea fiind distinsă cu Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei R.S. România.

când e prea târziu. Cred că eroarea fundamentală provine din acordarea unui credit aproape total criticii junimiste. Nu am putut însă proceda altfel, cel puțin în stadiul actual al culturii noastre, și, probabil că, dacă ar trebui să o iau de la capăt, tot așa aș face. Ca orice lucru definitiv, „Junimea” are nevoie de explicații, nu de puneri la punct. M-am convins de aceasta pe parcursul a câțiva ani de când mă ocup de lucrarea ieșeană și de membrii ei, despre care am publicat și cele două volume, pe care vi le ofer. Sânt un modest omagiu – îndrăznesc să o spun – nu membrului comisiei, ci unei remarcabile personalități a culturii noastre.

D. Mănuță

G. Pienescu (1973)

„Voi supune oferta dvs. (Tragicii greci) «dialogului tradițional preacceptual»”

București, 30 dec. 1973

Mult stimată Doamnă Profesor,

Revenind în editură după o lungă perioadă de „reciclare”¹, am găsit scrisoarea dvs. de la finele lui noiembrie. Din păcate nu mi-a mai rămas timp decât să-i transmit colegului Mihai Gafița² oferta dvs.

După sărbători, când se va întruni, în prima lui ședință de lucru pe 1974, Comitetul oamenilor muncii din editură, voi supune oferta dvs. (*Tragicii greci*)³ „dialogului tradițional preacceptual” (e o formulă curentă...).

Dar până atunci, vă rog să-mi îngăduiți să vă urez sănătate și succese în noul an 1974.

Al d-voastre,

Gh. Pienescu

N. ed.: G. Pienescu este unul dintre cei mai importanți editori români. Pentru că numele său lipsește din dicționarele noastre literare, iată câteva date despre acesta. G. Pienescu (n.

¹ reciclare – (inv.) perfecționare a pregătirii cadrelor de conducere și a specialiștilor formați într-o perioadă anterioară, pentru a se adapta noilor cerințe ale științei și tehnicii contemporane.

² Mihai Gafița (n. 1923, decedat la cutremurul din 4 martie 1977, din București) a fost numit în funcția de redactor-șef la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (devenită apoi Editura pentru Literatură), conducând sectorul de literatură română contemporană (1960-1969), iar ulterior a lucrat ca șef de secție la Editura Univers (1969-1970) și redactor-șef al Editurii Cartea Românească (1970-1977), al cărei director era în momentul respectiv (dec. 1973) Marin Preda.

³ Liviu Rusu a publicat volumul *Eschil, Sofocle, Euripide* în 1961, la Editura Tineretului din București, iar în 1968 a apărut ediția a II-a. Probabil că autorul a făcut Editurii Cartea Românească propunere de a se tipări ediția a III-a, proiect care nu s-a mai realizat.

1926, la Dorohoi – m. 2012, București) și-a făcut studiile în orașul natal, la Cernăuți, Pitești și Craiova. A fost student la Facultatea de Litere din București (1946-1950), pe care a reușit să o termine, deși nu avea „origine sănătoasă”, devenind apoi redactor la ESPLA, șef al redacției numite atunci „de valorificare a moștenirii literare”. A numit munca la ediția Argezi „corvoada gingașă”, cu o expresie a maestrului său. A realizat ediții din Alecsandri, Al. I. Odobescu, Dinicu Golescu, Ion Agârbiceanu, C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Dimitrie Cantemir. Cea mai importantă realizare a sa este ediția de *Scrieri* ale lui Tudor Arghezi, autor împreună cu care a lucrat câțiva ani, dând la lumină nu mai puțin de 27 de volume, care au apărut între anii 1962 și 1975. „Una dintre cele mai mari drame ale vieții sale a fost pierderea, în cutremurul de la 4 martie 1977, a întregii sale arhive, precum și a bibliotecii, alături de atâtea însemnări, care ar fi putut reînvia o seamă de figuri literare cu care venise în contact în anii de la ESPLA și în continuare.” (Cf. Nicolae Prelipceanu, *In memoriam G. Pienescu*, în *Viața românească*, nr. 11-12, 2012)

Ion Brăescu (1974)

1. „Săptămâna trecută am avut posibilitatea de a ne delecta intelectual cu dl. Robert Escarpit”

București, 15 februarie 1974

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc pentru amabilitatea de a-mi fi trimis extrasul dvs. din *Revue d'esthétique*, pe care l-am citit nu numai cu interes, dar și cu folos. De altfel constat că ne întâlnim în păreri și între rânduri am citit opoziția dvs. față de unele concepții la modă, dictate de snobism, care propagă un nou dogmatism, cel al esotericului.

Pata de cerneală mi-a amintit de renumitul pamflet al lui Paul-Louis Courier¹: „Lettre à M. Renouard, libraire, sur une tache [...] faite à un manuscrit de Florence” cu deosebirea că eu nu m-am supărat în niciun fel.

Săptămâna trecută am avut posibilitatea de a ne delecta intelectual cu dl. Robert Escarpit², care a fost oaspetele nostru. A ținut 2 conferințe, iar în cursul unei „causerii” la decanatul facultății, a disertat mai bine de o oră, cu o vervă scânteietoare. A lăsat o impresie excelentă.

Ați primit sau veți primi un rezumat al unei teze de doctorat. Pentru clarificarea dvs., țin să vă precizez că autoarea este soția mea. La susținere îl așteptăm și pe dl. Prof. N. I. Popa, membru al comisiei.

¹ Paul-Louis Courier de Méré (1772-1825) – prozator francez, cunoscut mai ales pentru pamfletele sale îndreptate împotriva clerului și a regimului politic al lui Ludovic al XVIII-lea.

² Robert Escarpit (1918-2000) – critic literar, sociolog, jurnalist și profesor universitar francez. Critica sa literară a abordat în special domeniul sociologiei literare.

Cred că anul acesta voi veni la Cluj, probabil în toamnă, pentru niște susțineri de teze în perspectivă. În așteptarea plăcerii de a vă revedea, rămân al dv. devotat,

I. Brăescu³.

**2. „În unele cercuri de la București,
nu «se poartă» decât psihanaliza sau semiotica”**

București, 31 martie 1976

Stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc călduros pentru amabilitatea de a-mi fi trimis articolul despre „Le moi créateur”... M-a bucurat să știu că la congresul de la Budapesta ne vom prezenta cu asemenea contribuții personale, în spiritul tradițiilor de echilibru și rațiune a cercetării românești. Căci, cel puțin în unele cercuri de la București, nu „se poartă” decât psihanaliza sau semiotica. Unii urmăresc chiar matematizarea literaturii, când s-ar impune mai degrabă o literaturizare a matematicii. Sociologia literaturii mai are o cale lungă de străbătut și dvs. aduceți un aport prețios prin însăși conciziunea temei abordate. Veți merge probabil la Budapesta, unde nu știu dacă veți prezenta acest articol sau altă comunicare. Conducerea Asociației de Literatură Comparată va fi desigur și ea prezentă⁴. Noi, cei de la limbi străine, nu am fost solicitați, ba chiar nici nu am fost înștiințați, când s-au ținut ultimele sesiuni de comunicări la București.

Mă așteaptă două doctorate la Cluj, dar bieții candidați așteaptă să li se dea cale liberă. Nici la noi, de un an nu s-a mai susținut niciun doctorat. Totuși, sper ca atunci când voi veni la Cluj să vă pot vedea.

Cu cele mai alese sentimente de stimă și simpatie,

I. Brăescu

³ Ion Brăescu era cadru didactic universitar la Catedra de limbi străine a Universității din București.

⁴ Într-adevăr, în 1976 la Budapesta a avut loc Congresul Asociației Internaționale de Literatură Comparată, la care a participat și Liviu Rusu.

Engel Károly (1974)

1. „Se pare că pe sași i-a nemulțumit din cale afară această superficială prezentare”

Cluj, 15 iunie 1974

MULT STIMATE DOMNULE PROFESOR,

În speranța că ați trecut cu bine peste cel din urmă „experiment chirurgical”, Vă trimit alăturat date bibliografice în legătură cu ecoul cărții profesorului Göllner, despre tradițiile vieții urbane din Transilvania.

Se pare că pe sași i-a nemulțumit din cale afară această superficială prezentare, căci, după curajosul protest al lui Harald Krasser, și alții și-au spus părerea despre „omul zilei”.

De altminteri, dovadă grăitoare că Harald Krasser judecase *sine ira et studio* este că, în nr. 3/1974 al *Revistei de istorie*, a apărut o critică și mai severă, din pana unui specialist român.

Dorindu-Vă multă sănătate și spor la muncă, rămân

Cu sentimente alese,

Engel Károly¹

Krasser, Harald, *Noch einmal Carl Göllners „Siebenbürgische Städte im Mittelalter”*, [în] *Neuer Weg*, 24 (1972), nr. 7244 din 19 august, p. 3–4.

Göllner, Carl, *Zu Harald Krassers Rezension des Buches „Siebenbürgische Städte im Mittelalter”*, [în] *Neuer Weg*, 24 (1972), nr. 7255 din 2 septembrie, p. 3–4.

Kroner, Michael, *Fundgrube für Geschichtelehrer*, [în] *Karpaten-Rundschau*, V (1972), nr. 15 (1043) din 14 aprilie, p. 11.

Arch. Schuller, Günther (Brașov), *Eine [sic!] Fundgrube für Geschichtsfehler*, [în] *Karpaten-Rundschau*, V (1972), nr. 38 (1066) din 22 septembrie, p. 2.

¹ Engel Károly era cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Române din Cluj.

Günther, B. (Braşov), *Munkeln oder schreiben? Zu Ein Fundgrube für Geschichtsfehler* (Ausgabe, Nr. 38), [în] *Karpaten-Rundschau*, V (1972), nr. 40 din 6 oct., p. 2.

N.B. Colecția revistei *Karpaten-Rundschau* este accesibilă numai la Biblioteca Universității.

În găsirea referințelor de mai sus, mi-a dat un prețios sprijin tânărul coleg Gündisch, de la Institutul de Istorie.

Tânărul coleg mi-a indicat, pe baza unui decupat nedatat, și următorul titlu, pe care eu însă nu l-am găsit în *Neuer Weg*: Friedrich Haner, Forstingenieur i. R., *Kritik und Abwehr. Eine Stellungnahme zur Auseinandersetzung Krasser-Göllner über das Buch „Siebenbürgische Städte im Mittelalter“*.

În schimb am găsit următorul articol:

Papacostea, Șerban, *Die Verantwortung des Wissenschaftlers. Zur Diskussion über Carl Göllners Buch „Siebenbürgische Städ im Mittelalter“*, [în] *Neuer Weg* 24 (1972), nr. 7279 din 30 septembrie, p. 4.

Profesor H. Krasser se referă la recenzia elogioasă a braşoveanului Gernot Nussbächer, *Ein Buch für breite Lesekreise. Carl Göllner. Siebenbürgische Städte im Mittelalter*, apărut în *Neuer Weg*, nr. 7163 din 18 mai 1972, p. 5.

(*Dixi et salvavi animam meam!*² – formulă de încheiere medievală)

2. „Considerați-o doar ca un fir de mac la margine de drum”

Cluj, 3 iunie 1971

MULT STIMATE DOMNULE PROFESOR,

Aș fi dorit să Vă mulțumesc personal pentru posibilitatea pe care mi-ați oferit-o, de a participa la impresionanta susținere³ a lui N. Balotă, dar anul universitar s-a terminat și, spre marea mea mâhnire, marți seara nu

² Dixit et salvavi animam meam (lat.) – Am spus și mi-am izbăvit sufletul!

³ E vorba de susținerea tezei de doctorat de către Nicolae Balotă, cu tema *Literatura absurdului*, conducător științific fiind profesorul Liviu Rusu.

V-am putut găsi la Facultate. Susținerea – făcând abstracție de valoarea intrinsecă a tezei și de problemele majore, abordate în cursul discuțiilor – cred că a constituit o exemplificare grăitoare a teoriei referitoare la intransigența intelectului uman, care trebuie și poate să înfrunte chiar și cele mai vitrege condiții de existență. Într-adevăr, mult răscitatul dicton *Inter arma silent musae*⁴ se dovedește a fi un loc comun, banal față de realitatea evocată de către Dv.: strălucita pleiadă a literaților formați la Sibiu. *Mutatis mutandis*, și eu fac parte din această generație, așa încât îmi dau seama că ați avut nevoie de un suprem efort ca, în bezna mizeriilor trupești și sufletești ale celui de-al Doilea Război Mondial, să puteți propovădui, fidel preceptului goetheian: Mehr Licht⁵, kalokagathia⁶. Iată de ce mă simțeam obsedat de impresia că susținerea în cauză a fost nu numai o încoronare firească a erudiției d-lui Balotă, ci și o justificare grăitoare a strădaniilor Dv. de profesor universitar.

Pătruns de acest sentiment de adâncă recunoștință, permiteți-mi ca să Vă trimit alăturat, în semn de omagiu, o modestă contribuție de-a mea cu privire la ecoul mișcării umanitariste Clarté în România. Considerați-o doar ca un fir de mac la margine de drum, la care ne aplecăm doar o clipă și apoi pornim mai departe, fără ca să ne mai aducem aminte de el.

Profit de ocazie și Vă trimit un extras și din studiul harnicului meu Kozma Dezső, un filolog de probitate exemplară, dat fiind că acesta reprezintă un capitol succint din teza sa de doctorat, și ca atare eventual poate să Vă intereseze.

După cum am fost informat, teza colegului, după ce a primit confirmarea Comisiei de înalte studii și diplome, urmează să apară, într-o formă puțin literarizată, la Editura Dacia.

Dorindu-Vă o vacanță rodnică și plăcută, rămân

Cu deosebită stimă,

Engel Carol

⁴ *Inter arma silent musae* (lat.) – în vreme de război, muzele tac.

⁵ „Mehr Licht” (germ.) – mai multă lumină. Ultimele cuvinte înainte de moarte atribuite lui J.W. Goethe.

⁶ *Kalokagathia* (gr.) – uniune indisolubilă între bine și frumos, etic și estetic; caracter uman de o mare probitate.

Alfred Höning (1974)

[Dipl.-Kim. Alfred Höning/ A – 520 Salzburg/ Eichendorffstr. 28, Tel. 43183]

*„M-aș bucura dacă, cu această ocazie,
ați putea să țineți și una dintre interesantele Dvs. conferințe,
în cadrul SOG”*

Salzburg, 30 iulie 1974

Mult stimate și onorate Domnule Profesor,

Cu bucurie aflu din scrisoarea Dvs. din 22 iulie, care a sosit ieri, că Dvs. și soția Dvs., într-o stare de sănătate deplină, aveți frumoase planuri de călătorie. M-aș bucura dacă, cu această ocazie, ați putea să țineți și una dintre interesantele Dvs. conferințe, în cadrul SOG¹. Am direcționat scrisoarea Dvs. imediat către domnul secretar de stat a. D., ambasador a. D. dr. Rudolf Vogel. Dr. Vogel, președintele Consiliului de administrație (Kuratorium) al SOG, se ocupă, până la începutul serviciului unui nou mandat, de conducerea SOG în München. În ce mă privește, nu mai am agenți la Südosteuropa-Gesellschaft. Am renunțat la funcționarii mei din cauza vârstei și din motive de sănătate, deja în anul trecut.

Termenul pentru adunarea datelor conferinței este scurt. Fiți sigur, stimată Domnule Profesor, că propunerile Dvs. cu privire la relațiile amicale, care de ani de zile sunt legate de SOG, vor găsi la domnul dr. Vogel și la ceilalți domni din prezidiul principal bunăvoință și un caracter amical; cât de mult o conferință poate să fie introdusă în programul de lucru nu mai depinde, cum spuneam, de aprecierea mea.

¹ SOG – Südosteuropa-Gesellschaft.

Vă doresc vacanță frumoasă și un drum bun și rămân în legătură permanentă.

Al Dvs. devotat,

/ss/ Alfred Hönig

Adresa SOG:

D – München 22

Widenmayerstr. 49

Tel. 294202 u. 225654

Vorwahl München 089

Wolfgang Martens (1974)

INSTITUTUL DE GERMANISTICĂ AL UNIVERSITĂȚII DIN VIENA/
A-1010 VIENA, I. UNIVERSITÄTSSTRASSE 7/ Tel. 42 76 11 / KL 539/ Prof.
univ. dr. Wolfgang Martens

**„Am regretat foarte mult faptul că Dvs. nu ați putut să fiți prezent
la sesiunea cu un program atât de amplu a Societății «Lenau»”**

Viena, la 24 octombrie 1974

Mult stimată domnule coleg Rusu!

Alăturat vă trimit sumarul cărții lui Adolf Schöll¹, precum și informațiile necesare cu privire la jurnalul lui Goethe. Evident, acestea sunt abia acum tipărite complet, în ediția Weimar.

Am regretat foarte mult faptul că Dvs. nu ați putut să fiți prezent la sesiunea cu un program atât de amplu a Societății „Lenau”.

Sper mult că între timp starea sănătății Dvs. s-a îmbunătățit și că ne vom vedea în curând.

Cu salutări prietenești,

Al Dvs.,

/ss/ Wolfgang Martens

¹ Gustav Adolf Schöll (1805-1882) – istoric german de artă, arheolog și filolog clasic.

I. D. Sîrbu (1974)

1. „Eu cred că abia după cinci spectacole putem ști dacă o piesă rezistă sau cade”

Petroșani, 3 nov. 1974

Stimate și mult iubite Domnule Profesor¹,

Vă sunt dator cu o explicație. Am plecat din Cluj duminică la amiazi, chemat de sora mea printr-un telefon. Mama mea a făcut o criză (91 ani) – nu și-a revenit nici azi, după o săptămână. Nu ne recunoaște, ne temem să nu-i fie fatală această întunecare a minții ei.

Am găsit o mașină de ocazie, m-a dus până în Simeria. De-acolo, cu trenul, am ajuns acasă... Restul – vi-l puteți imagina.

Am încercat să vă dau un telefon – să mă scuz, să vă explic – n-am reușit. Plecasem de la mătușa mea, telefoanele publice erau sau defecte, sau foarte solicitate. Șoferul meu se grăbea. Am zis: vă voi scrie – și iată, abia acum am găsit răgazul necesar pentru aceste câteva rânduri, pe cât de triste, pe atât de penibile...

Zic penibile, pentru că articolul² care a apărut în *Făclia*³, duminică, 27 oct., pur și simplu m-a revoltat. M-a umilit și m-a făcut să-mi fie rușine de mine însumi. (Norocul meu că bieții mei actori, care au făcut 14 ore în autobuz, ca să vină la Cluj, „la un Festival al Teatrelor Naționale”, nu au apucat să citească nesemnatele rânduri, prin care ar fi aflat că acest festival a

¹ Toate notele aferente scrisorilor lui I. D. Sîrbu către Liviu Rusu au fost redactate de domnul Toma Velici, căruia îi mulțumim pentru tot sprijinul acordat în pregătirea pentru tipar a acestui lot de scrisori. Notele adăugate poartă indicativul (I.R.).

² Cronica spectacolului cu *Amurgul acela violet*, prezentat de Teatrul Național din Craiova, pe scena Naționalului clujean.

³ *Făclia* era organul Comitetului Județean Cluj al PCR și al Consiliului Popular Județean.

fost de fapt un concurs – fără juriu – și în care Iașul, Buc[ureștiul] și Craiova au căzut cu brio. Singurul spectacol, demn și de nivel, fiind *Pasărea Shakespeare*⁴.)

Există o lege a ospitalității, un principiu al obiectivității, în care o gazdă nu te invită la un picnic, ca pe urmă să declare că ești cretin și că bucatele aduse de tine sunt departe de a fi egale cu ceea ce ți-a oferit el. Eu nu susțin că piesa mea e grozavă: consider însă că spectacolul cu piesa mea a fost înțeles și apreciat cu căldură. Atât. Dacă ar fi fost vorba de un concurs, cred că publicul ar fi trebuit să hotărască, cine, cât și cum. Nu? Ziarul se ocupă special de Craiova, desființează și piesa, și spectacolul. Se vede că aplauzele pe care le-am primit au fost false, că publicul nu a plecat din sală numai pentru că i-a fost frică de mine, atotputernicul Autor.

Nu m-am dus să văd *Pasărea Shakespeare*. Am preferat să-mi vizitez câteva nepoate, pe care (deși au între 16-18 ani) încă nu le-am văzut. Dar am citit piesa și – mi-am zis – e un gen de literatură care mă depășește. Dacă laud – se va zice: e ipocrit. Dacă-l critic: e invidios. Am toată admirația colegială pentru D. R. Popescu, l-am urmărit: *Acei îngeri triști* e o piesă bună. Aspră și sinceră. Dar, în general, cred că nu știe să-și pună frâu imaginației, nu construiește. Metaforele sale se încurcă între ele, planurile se amestecă. Publicul nu vine la teatru, ca să rezolve probleme de algebră socială, ci ca să vadă cum se rezolvă, simplu și clar, anumite realități, care sunt vagi și ascunse (deși general-umane și universal valabile).

Dar există mii de moduri în teatru: eu scriu un teatru simplu, clasic, firesc: am de spus două-trei adevăruri, le spun clar și simplu, plătind cinstit vama legală. El scrie un teatru modern, abstract. Caută un stil: poate l-a și găsit. Dacă va găsi și un public, care să-l înțeleagă, mă declar singur un bătrân obosit și depășit. Dar asta nu se decide de redacția *Făclia*, într-un articol nesemnlat. Aici, publicul, timpul (și timpurile) au un cuvânt de spus. Pentru acest motiv, nu m-a durut critica adusă mie – autorului –, ci modalitatea de a profita de o ocazie oficială, spre a lovi sub centură. La Craiova, mi se va spune: „Iată, Clujul pe care îl adori...” În orice caz, vă asigur, Teatrul din Cluj nu va fi mult timp invitatul nostru. (Culmea: Iașul a prezentat o piesă jucată de 30-35 [de] ori; Bucureștiul, o piesă ce a trecut

⁴ Piesă de Dumitru Radu Popescu.

peste 100 de spectacole; piesa mea, într-o lună, a fost jucată de 15 ori, cu sala arhiplină. *Pasărea Shakespeare* era la „premieră”; cu bilete-invitații. Eu cred că abia după cinci spectacole putem ști dacă o piesă rezistă sau cade. Totuși...)

Iertați-mă, s-ar putea să credeți că mă lamentez. Nici gând: știu să înot bine, indiferent dacă apa e murdară sau curată. Îmi cinstesc truda părinților, cinstea și speranțele ce le-am avut: mă uit în ochii copiilor și văd atât cerul înstelat, cât și legea morală din mine. Sunt român și nimic ce-i românesc... *me alienum puto*⁵. Blaga mi-a zis: „Gary, ești un atlet al mizeriei!”, și un atlet învinge, indiferent dacă de la start i se dă drumul cu zece ani întârziere. Toți suntem sub o stea – și steaua aceasta e cinstea și omenia. Eu așa cred – și o și spun, clar și răspicat. Poate că nu voi reuși să scriu o carte mare-mare: știu însă, de pe acum, că viața mea – așa cum am trăit-o – e aproape o operă literară: tragică-ridicolă, poate mai mult ridicolă, în orice caz curată și plină de dragoste pentru oameni și omenie.

Am auzit – cu o ureche – cum că aplauzele de la spectacolul meu s-au datorat „elevelor mele, «mobilizate» de mine”. Aș fi foarte mândru să fie așa: pentru că autori chemați la rampă s-au mai văzut; dar profesor de literatură, chemat la rampă după 20 ani, nu s-a pomenit. Elogiul adus „profesorului” mi se pare la fel de nobil, chiar mai nobil decât cel adus unui modest meseriaș (ceasornicar) în dramaturgie.

Nu neg, aș fi dorit să ajung un profesor în teoria generală a artelor: nu s-a putut. Dar de la Liviu Rusu am învățat că Estetica nu este numai o disciplină filosofică teoretică, ci e și un codex normativ (ca și Etica, Logica, Epistemologia). Am avut trac la Cluj, știindu-vă în sală. Mi-am zis: va recunoaște profesorul faptul că elevul său știe să aplice, în ce face, acele câteva legi, pe care le-a buchisit alături de el? Mi s-a părut că n-am căzut nici la acest ultim examen, pe care l-am dat în fața prof. Liviu Rusu. Și acest sentimental amănunt, pentru mine, face cât un titlu de doctor... în, mai știu eu, ce pompos-intitulată specialitate.

⁵ Expresia originală: *Homo sum et humani nihil a me alienum puto* (Om sunt și nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin) (lat.), versul 25, act. I, sc. I, *Heautontimorumenos* de Terentius.

Aici, în văgăuna mea natală, sub ochii aburiți de transcendență ai mamei mele, n-am cum să aflu, de pildă, ce scrie *Tribuna* despre piesa mea. Mi-e și silă să mă interesez – am undeva presimțirea că presa clujeană aparține unui trust plutocratic. Ne laudăm între noi, suntem – între noi – geniali, jos cu tot ce vine să ne tulbure monopolul și patriotismul local. Nu știu care moralist a spus: Când un autor ajunge să se citească doar pe sine, înseamnă că ori și-a încheiat opera, ori nu e în stare s-o confrunte cu lumea... Nu se poate aplica acest dicton și vieții culturale dintr-un oraș? Eu cred că da, și mă bucur de ce am scris în caietul-program, când m-am ridicat împotriva termenului de „autor-local”⁶.

Și acum, închei. Aș dori să strâng în brațe copiii Lianeii, ar fi untelemn peste valurile mele. ...*Und das ist Leben: leise Dialoge täglicher Stunden mit der Ewigkeit*⁷.

(Asta rimând cu *wohnen im Gewoge/ und keine Heimat haben in der Zeit*⁸.)

Nu știu cât mai stau la Petroșani. O săptămână-două, nu depinde de mine. M-ar bucura să-mi scrieți câteva rânduri, aici.

Vă sărută pe toți, cu dragoste și lacrimă,

Ion D. Sîrbu. Petroșani,
Bloc Carpați 2, ușa 3, ap. 3

⁶ „Expresia «autor local» pur și simplu mă jignește. Am buletin de Craiova. Dar ceea ce scriu poate fi limitat la buletin și adresă? Mi se pare absurd. [...] Citiți biografiile celebre: veți constata că foarte mulți scriitori au lucrat departe de Capitala țării lor. Noi trebuie să depășim și să lichidăm termenul de «provincie», mai ales în accepțiunea în care o folosesc unii bucureșteni: amestecat cu puțină milă și deferență superioară.” (Din Caietul-program al spectacolului cu *Amurgul acela violet*, Teatrul Național din Craiova, stagiunea 1974-1975.)

⁷ Și asta-i viața: șoptite dialoguri ceas de ceas cu veșnicia (germ.), citare intenționat modificată din Rilke (*Das ist die Sehnsucht*). În original *Und das sind Wünsche: leise Dialoge/ täglicher Stunden mit der Ewigkeit.// Und das ist Leben*.

⁸ R.M. Rilke, *Das ist die Sehnsucht*: Să locuiești în vâltoare și patrie să nu îți afli-n timp (germ.).

2. „Ce contează, față de veșnicie, un an în plus sau în minus...”

Craiova, 15 oct. 1976

Iubite Domnule Profesor,

Lucrez din greu la o piesă „istorică”⁹, am promis-o, m-am apucat foarte târziu de ea (Tief sind die Brunnen der Vergangenheit)¹⁰ – acum s-a tăiat ombelicul, merge, sunt, cum se spune, „în mână bună”...

Soția mea mă neliniștește: refuză un consult categoric, refuză gândul chiar al vreunei operații. Posedă o încăpățănare a scepticismului în fața oricărei boli... O pudoare a ființei, care, ca o calvină ce nu este, crede în predestinare... Zice: ei și? Ce contează, față de veșnicie, un an în plus sau în minus... E groaznic, domnule Profesor, mai ales că, peste anume limite morale, autoritatea omenească încetează de a mai avea argumente.

Acțiunea piesei mele se petrece în Istanbul, 1877. Am citit multă literatură despre acești feroci turci și, cum se întâmplă deseori, acum îi admir. Au avut măreție în *Dämmerung*¹¹-ul lor. „Unele popoare au ieșit din poveste, scrie Cantemir, și au intrat în istorie: turcii au ieșit din istorie și trăiesc în poveste...” Dar și mai mult mi-a plăcut o meditație a unui mistic musulman, Ibn Said (sec. al IX-lea creștin). V-o transcriu, fiindcă, deși sunt creștin, m-a cutremurat:

Qui me cherche, il me trouve.

Qui me trouve, il me connaît.

Qui me connaît, il m'aime.

Qui m'aime, je l'aime.

*Qui j'aime, je le détruis.*¹²

La Teatru, nu mai sunt chemat. Figuram până acum ca „specialist” în Consiliul artistic. Fără infatuare, știu teatru: nici nu e greu în Craiova, dar adevărul e că în anii aceștia, doar știți, am fost nevoit să-mi fac din teatru o

⁹ *Iarna Lupului Cenușiu*, piesă în două părți.

¹⁰ Adânci sunt fântânile trecutului (germ.), citat din Thomas Mann, *Iosif și frații săi*.

¹¹ Amurg (germ.).

¹² Cine mă caută, mă găsește./ Cine mă găsește, mă cunoaște./ Cine mă cunoaște, mă iubește./ Cine mă iubește, îl iubesc./ Pe cine iubesc, îl distrug (fr.).

specialitate... Am citit mult, am și scris... Acum s-au format mai multe comisii ideologice, se vizionează de 4-5 ori o piesă, e analizată sub microscop orice replică, orice nuanță...

Nu vă scriu aceste lucruri ca să critic teatrul: îi privește, în fond înaintea lui Alexandru Macedon a existat și un alt geniu, acela care a înnodat nodul gordian. Nu? Dar aş dori să subliniez (eu urmăresc și presa, și TV-ul) că, după modesta mea părere, istoria vieții noastre culturale inaugurează o fază total nouă. Pentru un european, dificil de cuprins; personal, recunosc sincer, mă consider bătrân, cretin, total depășit.

Poate din cauza aceasta toți se grăbesc, toți trăiesc între Scylla și Carybda, fiecare face rezerve de oxigen, se trăiește ambiguu, unii norocoși au și branhi... *Einfühlung*¹³-ul s-a atrofiat total, se vorbește mult, se citează mult, se citește foarte puțin. Ne interesează Vlad Țepeș, mai puțin contemporanii noștri, ale căror lumini ne-au împiedicat să ridicăm țepi și să tăiem oameni (sau idei). Pentru că, vedeți, își au și ideile calvarul lor... Mai cumplit decât al nostru, al oamenilor, muritori și becisnici ce suntem... Memoria este un dar al cerului; generațiile tinere uită repede, se grăbesc, se grăbesc. Un tânăr vecin al meu, student la Litere aici, mi-a spus așa: „Ce fericită generație ați fost d-voastră: până la 35 ani ați privit mereu în sus spre profesorii voștri. Și i-ați iubit toată viața. Noi, de la clasa a VIII-a în sus, privim numai în jos... și în urmă...”

Doamne, îmi și vine să râd, azi am aflat, cu totul întâmplător, că *ienicer* vine din *jeng*=nou și *ceri*=soldat, deci *ienicer* înseamnă soldat de tip nou (reforma lui Murad I¹⁴); iar Iorga (pe care îl citesc greu, mi se pare tradus greu dintr-o limbă grea) afirmă, spiritual, „cel mai vechi cuvânt în istorie e cuvântul «nou». Asta pentru că, de obicei, din istorie nu învață decât bieții profesori de istorie”...

Fără să fiu nici pe departe *tüchtig*¹⁵ ca d-voastră (nu am avut nici noroc și nici *genug Sitzfleisch*¹⁶ pentru asta) – am parcurs, dintr-o simplă curiozitate, un tratat de semantică turcească... Spre marele meu amuzament,

¹³ *Einfühlung* (germ.) – empatie.

¹⁴ Murad I (1326-1389) – sultan al Imperiului Otoman (1359-1389).

¹⁵ *tüchtig* (germ.) – vrednic.

¹⁶ *genug Sitzfleisch* (germ.) – destulă perseverență (răbdare).

aflu că în secolul al XVIII-lea, turcii aveau, pentru noțiunea de scriitor, trei trepte:

- a) Bazar-Effendi, jălbar, informator al poliției, pișicher de uliță;
- b) Diran-Effendi, pe lângă un Vizir, șeful cu lingușirile și protocolul;
- c) Teschendgi-Effendi, pe lângă Sultan, șeful cu intrigile și cu mituirile.

Adevărații poeți erau cerșetori sau vagabonzi. De tipul Nastratin. Aristocrația turcă, eminentamente războinică, folosea persana pentru poezie și araba, pentru algebră și filosofie.

Am citit și Coranul, într-o ediție franceză... Scrie acolo: „Dumnezeu (Allah) a creat 70.000 de lumi succesive. A noastră e ultima. Ultima sa încercare...”

Veți zâmbi, Domnule Profesor, și mie-mi vine să râd, ieri am condus-o pe sora mea la gară (venise să mă vadă, cu o ocazie), am auzit o vorbă ardelenească, lată, teribilă. Un bătrân cioban certa pe unul mai tânăr: „Băă, îi spunea, ți-am mai spus: nu te pune cu prostul, că are mintea hodinită.”

Toate acestea vor, indirect, să vă sugereze o anume tonalitate a acestei toamne...

În orice caz, vă informez că:

- i-am scris lui D. R. Popescu – și aștept răspuns;
- am vorbit cu Tomuș¹⁷ de la *Transilvania* și mi-a promis că are să vă caute;

- Regman se ocupă de *Viața românească*;
- Maxim¹⁸ va scrie și el. Nu știu pentru ce revistă. (Timișoara?)
- Cotruș, dacă nu va fi bolnav (suferă de o hipertensiune craniană, ceva groaznic), va scrie la *Familia*.

Cât mă privește, iubite al meu domn Profesor, aș putea scrie o carte despre d-voastră. Dar nu o lucrare de exegeză științifică. Ci una simplă, omenească, fiindcă eu, deși au trecut mulți ani de când am lucrat alături, v-am rămas dator cu foarte mult: și nu pot să uit că m-am uitat în sus la d-voastră – și mă uit și azi.

¹⁷ Mircea Tomuș era redactor-șef al revistei *Transilvania* din Sibiu (I.R.).

¹⁸ Ion Maxim (19225-1980) – poet, prozator și critic literar, stabilit, în 1964, după ieșirea din închisoare, la Timișoara. (I.R.)

Și continui să vă iubesc,

Ion D. Sîrbu

P.S. Cum termin piesa, vin la Cluj. Pentru câteva zile măcar.

3. „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!”

Craiova, 7 oct. 1980

Mult stimată și iubite Doamnă Profesor,

De o săptămână mă pregătesc să plec la Cluj. Am primit ilustrata d-voastră din Vatra Dornei¹⁹ și, pe loc, m-a cuprins un dor „multilateral dezvoltat” pentru orașul deșertăciunilor mele. Paradoxal, mi-e dor de elevii mei, de tinerețea mea, de anii amăgirilor; dar, în același timp, cumplit mi-e dor de d-voastră, care, *sans peur et sans reproche*²⁰, rămâneți pentru mine (nici eu nu am fost, *mutatis mutandis*, un profesor de rând) modelul neegalat al dascălului total. Nu am participat la moartea tatălui meu (pe care l-ați cunoscut), nici la cea a lui Blaga²¹. Au murit în același an, de aceeași necruțătoare boală. Pierderea lor am realizat-o doar peste câțiva ani, când mintea, ființa mea era o singură rană: eram incapabil de *Einfühlung*²², organele dolorifice din mine parcă-mi fuseseră cauterizate. Acum o lună (parcă) m-a izbit în frunte „pe-trecerea” lui D. D. Roșca²³: m-a durut – cum m-a durut și săvârșirea vecinului d-voastră, N[icolae] Mărgineanu²⁴. (Vă implor, iertați-mă că vă scriu ca o fată bătrână: lumină sunt, inimă, rană; acesta e și motivul pentru care am o adevărată frică de a scrie epistole, mai

¹⁹ În ultimii ani ai vieții, Liviu Rusu mergea, în fiecare toamnă, într-o mică vacanță la Vatra Dornei.

²⁰ *sans peur et sans reproche* (fr.) – fără teamă și fără rușine.

²¹ Aflat în detenție, Ion D. Sîrbu nu a fost prezent la înmormântarea tatălui său (decedat la 10 august 1961) și nici la cea a lui Blaga (decedat la 6 mai 1961).

²² *Einfühlung* (germ.) – empatie.

²³ Filosoful D. D. Roșca (1895-1980) a murit la 25 august 1980. (I.R.)

²⁴ Nicolae Mărgineanu (1905-1980) – psiholog român, vecin de cartier cu Liviu Rusu, decedat la 13 iunie 1980. (I.R.)

ales celor care îmi provoacă memorări kathartice, penibile și dureroase.) Dar proșpețimea scrisului d-voastră, avansul iscăliturii d-voastră (și a divinei doamne Cristina) au avut darul să-mi deschidă toate geamurile. I-am dat un telefon lui Iencica²⁵, am întrebat dacă v-ați întors de la Vatra Dornei, a zis da, parcă i-am văzut ieri – gata, m-am hotărât, dau manuscrisele la dactilografiat și plec într-un mic concediu sentimental... Mi-e dor de Liana²⁶, de fetițele ei, vreau să-mi ofer senioriala plăcere și onoare de a vă avea în față, în biblioteca d-voastră. (Cunoscând atmosfera, *nœud de vipères*²⁷, din mediul universitarilor locali, mi se pare formidabil și fantastic ca, după exact 40 de ani – mă refer la prima vizită, de student, la Sibiu –, să pot sta, în 1980, cu aceeași inimă, admirație și dragoste în umbra stimatei d-voastre înțelepciuni, ca odinioară; trăim într-o lume afurisită, există o antropofagie curentă între generații aici, la Craiova – bănuiesc că și în Cluj –, a traversa coridoarele de la Filologie e similar unei aventuri în Mato Grosso, chiar dictonul latinesc *homo homini...* nu mai poate fi citat, ar însemna să jignim lupii.)

Pe urmă... Am aflat că dactilografa Teatrului de Păpuși – care îmi bate de zece ani – s-a pensionat; mi-ar lucra în continuare, dar nu are mașină. Eu am una, dar, nu știu cum, am ajuns atât de ciufut și al dracului, scriu și gândesc cu și prin această mașină. Am alergat să-i procur o mașină împrumut; e greu, iată, abia azi am găsit una. Cu aceste mizerii – și cu dificila și chinuitoarea transcriere a unor texte vechi – mi-am pierdut timpul. (Adevărul e că până la 1 ian[uarie] trebuie să predau, în formă definitivă, la [Editura] Cartea Românească, circa 350 pagini de proză; poate, sper, să apar la anul, cu un volum ce ar fi trebuit să apară... în 1957... Două volume masive de Teatru mi se amână mereu, unul cu 6 drame, alese și comentate, la [Editura] Eminescu, și altul cu 5 comedii inedite – ne jucate, la Scrisul Românesc.²⁸ Dar... vorba cronicarului: „Nu stau vremurile sub «scris» – ci bietelescrieri sub vremi...”)

²⁵ Radu („Bubu”) Iencica – medic la Clinicile Universitare din Cluj. În perioada studenției, se atașează grupării Cercului Literar de la Sibiu.

²⁶ Liana – fiica cea mare a profesorului Liviu Rusu.

²⁷ *nœud de vipères* (fr.) – cuib de vipere.

²⁸ Este vorba despre *Arca Bunei Speranțe*, seria Teatru comentat (conține șapte piese: *Arca Bunei Speranțe*, dramă în trei părți; *Iarna Lupului Cenușiu*, piesă în două părți; *La o piatră de hotar*, piesă într-un act; *Frunze care ard*, dramă în cinci tablouri; *Covor oltenesc*, dramă în două părți; *Simion cel Drept*, dramă în trei acte; *Pragul Albastru*, dramă în trei părți) și *Bieții comedianți*, comedii-eseu.

În zilele acestea, am răsfoit și citit volumul lui M[ircea] Zăciu, *Lancea lui Ahile*.²⁹ Un aer de Cluj mi-a trecut pe sub inimă..., dar al unui altfel de Cluj. [...] În acest volum, plin de personalitatea autocultivată a autorului, nu găsesc decât o imensă admirație pentru savantul-profesor D. Popovici, și o tot atât de imensă adulare a uriașului caracter ce a fost Daicovici[u].

Așa se scrie... istoria literaturii. Sunt bucuros că am avut parte de profesori la care m-am uitat, totdeauna, în sus: nu mi-am putut permite, în viață, derogări de la norma de caracter, fiindcă și la mine însumi, niște studenți și niște eleve trebuiau să se uite fără să le fie rușine... Mă tem însă că generația mea de dascăli e ultima din vechea, ardeleneasca școală de tip Blaj-Sibiu-Cluj. Întâlnesc foarte des tineri, care au păreri execrabile despre profesorii lor și consideră anii de Universitate ca ani pe care, cu cât îi vor uita mai repede și mai total, cu atât se vor putea deschide mai ușor spre valori și creație.

Am și eu o strănepoată – fiica unică a fiului unic al unicei mele surori –, o cheamă Monica D. Crăciun, are 13-14 ani, e frumoasă, firoascoasă, excelentă la carte. Mă ocup de ea, cât pot: realizez, în mic, imensa bucurie pe care ți-o pot da copiii, nepoții. Sincer vă invidiez pentru „cârdul” de căprioare și privighetori care vă înconjoară. Ce să-i faci, fiecare are parte de viața (interioară) pe care o merită: ați fost *immer in der Gnade*³⁰; aveți parte acum, după părerea mea, de cea mai splendidă senectute posibilă. D-zeu să vă ajute, domnule Profesor, îmi dau lacrimile când îmi aduc aminte cum am cărat-o pe Cristina³¹ în spate, când ne-a prins, prin 1947, o ploaie cumplită la izvorul Sf[ântului] Ion (parcă!?).

Soția mea, stimată domnule și doamnă Rusu, actuala mea consoartă, pe care nu o cunoașteți, este singurul dar pe care D-zeu mi l-a trimis, după ce am ieșit din cercul al 7-lea (dantesc). Excelentă colegă de spirit și parteneră de singurătate, în acest fără de leac exil, care e Craiova. Detest orașul și mentalitatea, am clipe în care, dacă aș putea, mi-aș da demisia din etnia mea, atât de străin mă simt în acest levant returcit. Am noroc că Lizi a mea, cu nesfârșită răbdare și diplomație, m-a ajutat să-mi construiesc o insulă aparte,

²⁹ Volum apărut la Editura Cartea Românească, București, 1980.

³⁰ *immer in der Gnade* (germ.) – mereu cu har.

³¹ Cristina – fiica cea mică a profesorului Liviu Rusu.

o insulă occidentală, severă și foarte ardelenescă (în sensul bun al cuvântului). Declar ritos: „Sunt un european, cu limba de predare română.” (Ca și d-voastră, ca și Breazu, Blaga etc.)

Am o pensie care îmi ajunge: o duc greu cu cărțile – îmi lipsesc cumplit acele manuale, istorii, dicționare, colecții de clasici, pe care i-am avut la Cluj, dar care au pierit în naufragiu. Sunt greu de refăcut... Dar mă descurc...

Abia aștept *uns auszureden*³², în Craiova, cu lunile, nu întâlnesc pe nimeni. Nu fac și nu primesc vizite. Aici, dacă nu intri în mafie (mafie mică: se cheamă „gașcă”, „bisericuță”, „bișniță”), ești izolat, disprețuit, suspect. „Nemânjit” – aceasta e expresia. Beligan, [...], mă întreabă perfid: „Domnule, cum ai reușit să te adaptezi?” „Regret, îi răspund, nu m-am adaptat: i-am adaptat...”

În 1964, după ce am fost dus și instalat secretar literar la Naționalul Craiova – rămânând singur în vechea bibliotecă a teatrului (unde fusesem provizoriu cazat) –, am deschis, la întâmplare, o carte: am dat peste Cervantes – și anume, peste un studiu despre viața lui. Am subliniat, mai târziu mi-am afișat, ca motto, această însemnare a lui făcută la bătrânețe: *Mon œuvre est perdue et ma vie a été une longue imprudence...*³³ Mai târziu, am înlocuit acest citat cu propriul meu epitaf, pe care l-am compus undeva în stufurile Chiliei-Vechi. Suna așa: „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!”

Duhul tatălui meu, de câțiva ani, parcă m-a luat în custodie. Bietul de el, râdeam în tinerețe de sindicalismul său. Când se încălzea, în ceartă cu mine, îmi trântea pe masă două contracte colective de muncă și țipa: „Noi, noi atât am reușit să obținem. Acum e rândul vostru...”

Foarte curios cum timpul ce se scurge scoate din mâl și ceață marmora valorilor uitate. Mama, la 90 ani, tot în casa ei, m-a invitat la masă. Pe mine și soția mea. A gătit singură (noi stăteam la Petroșani, la sora mea) masa obișnuită: supă de carne, rasol cu sos de roșii, apoi șnițel cu pireu de cartofi... În timp ce sorbeam supa (în bucătăria aceea ați mâncat și

³² *uns auszureden* (germ.) – să ne deschidem inima.

³³ *Mon œuvre est perdue et ma vie a été une longue imprudence* (fr.) – Opera mea s-a pierdut, iar viața mi-a fost o lungă imprudență.

d-voastră), s-a înecat cu puțină supă – a început să tușească ușor. Și a exclamat, revoltată sincer: „Na, uite cum tușesc, de parcă aș avea o sută de ani!?”

(Nu știu dacă v-am spus, n-a avut nicio boală în viața ei, a murit³⁴, cum?: a vrut să urce în pod, să-mi aducă niște cârnați afumați. A amețit, a căzut și și-a fracturat colul femural. La vârsta ei, o asemenea fractură e fatală...)

Numai pe Cristina nu am mai văzut-o din 1954. Nici nu știu dacă o voi putea întâlni, deși, nici eu nu-mi explic, parcă am ținut la ea mai mult decât la Liana. Cu toate că Liana – și ca elevă, și ca prietenă – aproape că m-a alintat. Cristina era ciudată, eu credeam că o să ajungă o năzdrăvană; nu reacționa ca alți copii, avea o „personalitate” rebelă, aparte... Dar, iată că m-am înșelat. Ceea ce mi-ați povestit despre viața și căsnicia ei mă umplu de uimire.

Am lângă mine un jurnal din 1952-53³⁵, singurul manuscris salvat din deluviu. Dorli îmi dă mereu telefoane, plânge, mă roagă să... În sfârșit, vă voi povesti, se pare că ultima carte a lui Preda³⁶ i-a provocat o mulțime de mizerii. În drum spre Cluj, mă voi opri la Buc[urești]; pe ea vreau s-o văd, și pe Doinaș. Trec și pe la edituri... După aceea, cu tren sau cu avion, vin să întâlnesc toamna clujeană. În somn, când scriu, când povestesc cuiva, mereu și mereu mă întorc înapoi în Cluj. Am ajuns – ca să nu uit – să vorbesc singur, ungurește și nemțește; mi-e atât de dor de septentrionul nostru, încât mă întorc pe stradă fericit, când aud pe cineva vorbind cu accent de la noi.

(Trebuie să-mi pun frână, altfel vă scriu până dimineață.) Voiam, à propos de jurnalul sus-amintit, să vă transcriu însemnările mele din 21 IV

³⁴ Ecaterina Sîrbu a murit la 11 noiembrie 1975.

³⁵ Este vorba de Jurnalul „1952-1953”, scris în perioada 7 martie 1952 – 21 mai 1953, într-un caiet format 21 × 25,5 cm, de 100 file veline, coperte groase, de culoare cafenie, prinse la cotor cu pergamoid albastru. Jurnalul (131 pagini), a fost publicat în Ion D. Sîrbu, *OPERE, I. Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, în colecția Opere Fundamentale. Coordonatorul colecției: acad. Eugen Simion. Ediție îngrijită, cronologie, note, comentarii, referințe critice și indici de Toma Velici, în colaborare cu Tudor Nedelcea. Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2013.

³⁶ Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni* (3 vol.), Editura Cartea Românească, București, 1980.

'953, când, într-o duminică, am fost într-o excursie cu Liviu Rusu, Ion Breazu, Voișanu – și s-au atașat, de noi, Prodan, Bugnariu, Petrovici. *O, tempora! O, mores! O, pecora! O, boves!*³⁷, completa profesorul meu de latină.

Vă sărut pe toți cu nesfârșită dragoste,

Ion D. Sirbu

**4. „Nu este exclus ca și un muritor de rând din Craiova
să vie să vă fure din tinerețea fără bătrânețe”**

[9 noiembrie 1980]

Prof. univ. Liviu Rusu³⁸

Strada Nicolae Iorga, nr 32

Cluj-Napoca

ref. 146 din Craiova unu nr 327 86 8 11 12220

Cu ocazia aniversării dumneavoastră, știind că și doamna Cristina e aproape de o frumoasă celebrare, permiteți-mi, ca unui devotat prieten, să vă urez fericire, pace, bucurii în mijlocul familiei Filemon și Baucis³⁹. Zeii vă vizitează. Nu este exclus ca și un muritor de rând din Craiova să vie să vă fure

³⁷ O, timpuri! O, moravuri! O, turme! O, cirezi! (lat.).

³⁸ Telegramă trimisă la 9 noiembrie 1980, cu ocazia zilei de naștere a profesorului Liviu Rusu. Varianta de la poșta a telegramei este reprodusă în Anexele acestui volum.

³⁹ Ovidiu descrie în *Metamorfoze* vizita tatălui zeilor, Jupiter (Zeus), și a fiului său, Mercur (Hermes), într-un oraș din Frigia. Locuitorii nu oferă celor doi drumeți cazare. Doar Filemon și soția sa, Baucis, un cuplu bătrân, care trăiește într-o cocioabă săracă, de la marginea orașului, le oferă ospitalitatea, îi întâmpină și îi servește cu tot ce au. Deoarece ulciorul de vin se umple miraculos mereu de la sine, își dau seama că oaspeții sunt zei, pentru care acum vor să jertfească și singura găscă pe care o mai au. Cei doi oaspeți îi refuză și roagă pe aceștia să îi urmeze, pentru a scăpa de pedeapsa pentru orașul neospitalier. De pe înălțimea unui deal, Filemon și Baucis, cutremurați, văd că orașul este scufundat într-o mlaștină. A rămas doar căsuța lor, care acum s-a transformat într-un templu din aur și marmură. Solicitați de Zeus să-și spună dorințele, ei roagă pe acesta ca să fie preoți, care să slujească în templu de-a lungul vieții și apoi să moară amândoi deodată, astfel încât niciunul dintre ei nu trebuie să privească mormântul celuilalt. Așa se și întâmplă. Ei servesc în templu până când, într-o zi, gârboviți de vârstă, în timp ce vorbeau pe treptele templului, sunt transformați el într-un stejar, iar ea într-un tei. (Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Filemon_%C8%99i_Baucis) (I.R.).

din tinerețea fără bătrânețe. Mulțumesc pentru scrisoare. Plec la București. Vă scriu la întoarcere. *Anche io sono pittore infelice!*⁴⁰

Sîrbu

5. „Vă admir pentru consecvența obstinată cu care continuați să repetați, ex cathedra, lecția d-voastră de onestitate academică”

Craiova, 17. I. '981

Iubite Domnule Profesor,

Nu vă puteți imagina cât de mult m-am gândit la d-voastră în zilele trecute: am, din ce în ce mai des, asemenea marea de conștiință recapitulativă, încerc încă o dată, și încă o dată, să-mi explic această fundătură în care am intrat, în care s-a intrat – dar, spre marea bucurie a inimii mele, mereu și mereu, ajung la aceeași convingere: dacă-aș fi să-mi parcurg din nou stupida mea viață, la marile ei cotituri, nu aș putea (nici azi) proceda altfel decât am procedat în 1948 (cu Pavel Apostol⁴¹), în 1957 (în procesul Doinaș) etc. ... Vă admir pentru consecvența obstinată cu care continuați să repetați, *ex cathedra*, lecția d-voastră de onestitate academică, acel stil de a afirma și argumenta, care constituie, ca metodă, o prolegomenă a condiției spiritului în societatea literelor.

I-ați acordat lui Ungheanu un interviu⁴² și ați fost d-voastră, de la Alfa la Omega, în tot ce ați spus acolo: am certitudinea că ignorați total faptul că revista „Luceafărul” servește ca „berbec-roman” al unei partide – spre a

⁴⁰ Anche io sono pittore infelice! (it.) – Și eu sunt un pictor nefericit!

⁴¹ Pavel Apostol (numele și prenumele la naștere: Erdős Pál) (1919-1983). Filosof. Dacă la început Apostol l-a lăudat pe Blaga, în scurt timp a făcut tot posibilul să îl saboteze și să îi ia locul. Asistent suplinitor (1947) la Catedra de filosofie generală și istoria filosofiei a Universității „Victor Babeș”, profesor suplinitor (1948-1949), șef de catedră (1949-1952), decan al Facultății de Istorie (1951-1952). Șef al secției „Filosofie” din cadrul Institutului de Istorie și Filosofie al Academiei RPR, Filiala Cluj, apoi director (1951-1952) al întregului institut, unde Blaga îi era subordonat. (I.R.)

⁴² În intervalul 6-13 decembrie 1980, Liviu Rusu răspunde la un set de întrebări adresate de Mihai Ungheanu. Răspunsurile au fost publicate sub titlul „Lectura trebuie să fie una: conștiințioasă, cu aplicație, cu atașament și aprofundare, cu respectul strict al obiectului”, în Mihai Ungheanu, *Interviuri neconvenționale*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 76–92.

sparge zidurile altei partide (din complexa și paradoxala junglă a Uniunii Scriitorilor). Poate că greșesc, dar bănuiala mea (cunoscându-l pe Ungheanu) este că, „trăgându-vă de limbă”, lăsându-vă să criticați, se urmărea să se arunce o piatră – cu mâna d-voastră – în geamul nu știu cui. Poate al lui Manolescu, habar nu am, eu însumi trăiesc absolut izolat de aceste, cum zice un gongoric tribun național, de aceste „lupte intestinale” (sic!).

Fără îndoială, critica pe care o aduceți dicționarului de filosofie este ucigătoare; modul în care rezumați cine a fost și ce a făcut Maiorescu e substanțial. Din păcate, la acest *Untergang*⁴³ al valorilor, limbile sunt încurcate, toate liniile de orizont sparte și răsturnate. D-voastră continuați lupta pentru primatul valorii estetice (problemă cheie, piatră unghiulară a oricărei literaturi), în timp ce, chiar în revista în care vă opresc interviul, se pregătește un decisiv asalt împotriva „idealiștilor”, „cosmopoliților” și chiar „reacționarilor”...

Nu știu ce-i în capul acestor berbeci de conjunctură – de câte ori sunt nevoit să petrec două-trei zile în Capitală, am sentimentul că, fără să mă descalt, fac efortul de a trece peste o băltoacă imundă, plină de lipitori, coropișnițe, piranha (piranha – îmi spune Regman, sunt niște peștișori carnivori, din Mato Grosso, dacă bagi un deget în apă, într-o clipă e descârnat, numai scheletul îi rămâne. Nu e plăcut să fii înghițit de o balenă, nici sfârtecat de un rechin: dar e totuși o diferență între acestea și furnicarul subacvatic de piranha, în fața cărora e inutilă orice zbatere, luptă, speranță...)... Cum vă spuneam, am acest sentiment că sunt bătrân, singur, că acest gen de intelectual care sunt (mă consider informat, inteligent, total lipsit de interese, absolut nătâng în orice masonerie sau gașcă) nu mai are niciun sens, e o piesă muzeală, dintr-o altă lume, apusă definitiv. Chiar și la tineri (35-40 ani) critici de mare talent și onestitate ghicesc un tăcut dispreț față de limbile streine (e de-a dreptul uluitor; am în jurul meu câțiva redactori literari, de 20 ani, cu condiții cerești de libertate – trei ore pe zi, concedii la discreție etc. – și, cu toate acestea, au reușit uluitoarea performanță de a nu fi învățat nicio limbă străină. Scriu, scriu binișor, sunt simpli rentieri ai limbii; generația interbelică a creat, cu trudă și sacrificii, o terminologie critică și filosofică, ei au împrumutat cuvintele, se joacă cu ele, nu-i mai interesează copacul din care au smuls frunzele, nici rădăcinile aceluși copac), dispreț față de meticulozitate,

⁴³ *Untergang* (germ.) – declin, decadență.

acribie etc. Se acoperă prin cuvinte, în loc să se descopere prin ele, orice text este un pretext la fanfaronadă sau defilare, clasicii nu sunt buni decât să fie citați, niciodată citați. Nu mai știu cine, pare-mi-se dl Carandino, mi-a spus: a fost o generație care-i citea în original pe Hegel și Marx, apoi o altă generație care îi cita pe cei care i-au citit pe aceștia, și acum avem a treia generație care nu mai știe nici să citeze...

Un lucru mi se pare dureros și grav: faptul că în grabnica și incurabila (deocamdată) confuzie între scopuri și mijloace, filosofia împreună cu toate celelalte valori ale culturii (religia, cunoașterea științifică, dreptul, morala chiar) au trecut în categoria mijloacelor. Ce este un bun articol, am întrebat un gazetar inteligent (Ilie Purcaru): „Drumul cel mai scurt între două citate... Cum se citează? Din vânt, după ureche, trei calde, una rece etc.” De ce credeți că apar atâtea dicționare? Sunt *outils de travail*⁴⁴, în loc să suplinească golurile de memorie, ele suplinesc golurile de informație și experiență...

(Regret că m-am rătăcit: parantezele au fost totdeauna boala mea.)

În concluzie, modesta mea părere este că la această oră se dă (nu știu prin ce mistice culoare și anticamere) o luptă hotărâtoare pentru condiția în sine a scrisului, pentru ideea de literatură, ca formă de expresie liberă a conștiinței. Ne-am întors la frumoșii ani 1951, ce să-i faci, Istoria se repetă cu o lipsă de imaginație de-a dreptul ridicolă.

Să nu vă mirați că nu vă publică studiul despre Bogdan-Duică. Acum o lună, întâlnindu-mă cu Ioanichie și Regman (sunt iubit la București, fiindcă vin rar, nu le cer nimic, par optimist, și reușesc și acum să-i fac să râdă), i-am întrebat în legătură cu d-voastră. Au dat din mâini neputincioși, revista *Viața rom[ânească]* e unică în felul ei, v-au publicat în serie articolele despre Maiorescu (au fost și criticați în perioada disputelor legate de cearta suscitată de Ileana Vrancea⁴⁵), acum e un moment greu, revista e funambulă, face echilibristică pe marginea dintre prăpăstii (tabere), un articol despre Duică ar însemna benzină pe jarul deja întins etc., etc.

Nu știu dacă v-am redat exact ceea ce mi-au spus, nu știu dac-au fost sinceri cu mine (știindu-mă sentimental apropiat de d-voastră), de un lucru

⁴⁴ Instrumente de lucru (fr.).

⁴⁵ Ileana Vrancea, născută sub numele Hedda Katz (19 aprilie 1929), istoric literar, al cărei volum, *Între Aristarc și bietul Ioanide*, Editura Cartea Românească, București, 1978, a generat aprinse dispute în jurul personalității lui G. Călinescu. În 1987, s-a stabilit în Israel.

sunt convins, și anume de faptul că la ora asta are loc o surdă bătălie de forțe, și în această bătălie sunt aruncate în luptă și antagonismele Maiorescu – Gherea, Lovinescu – Călinescu, Ungheanu – Manolescu etc.

Dar, s-ar putea să mă înșel: poate că bătălia din București nu e decât o încăierare miticească pentru fotolii, bani, putere. În orice caz, instinctul meu îmi spune să stau în banca mea: *ora et labora*⁴⁶ e lozinca-mi catolică; *melior loquet silentio*⁴⁷ ar zice Seneca – iar pe d-voastră, dacă îmi permiteți, v-aș îndemna, cu dragoste, nu la resemnare, nici la tăcere, ci la acceptarea unei amânări, a unui răgaz. Deși d-voastră, ca universitar, sunteți deasupra valurilor, cred totuși că nici Pavel Apostol și nici Băleanu⁴⁸ (ca să dau numai doi din „amicii” care s-au ocupat de opera d-voastră) încă nu s-au resemnat în pocăința unui *miserere*⁴⁹ definitiv. La București, a avut loc o ședință cu filosofii, nu am participat, dar am auzit că a fost foarte furtunoasă. Eliade, Noica, Cioran, Blaga – au fost foarte criticați (la tribună, unde vorbea Saul Erdösy⁵⁰). Îmi pare rău că vă otrăvesc seninătatea și munca citându-vă fleacuri: în fond, statutul d-voastră social e limpede și curat, între prima carte și ultima se poate trage un fir drept (logic, de caracter), ați fost mai mult decât corect, atât cu cei pe care i-ați citit, cât și cu cei care v-au citit, puteți să vă culcați liniștit, sunteți imun față de orice micime...

(La ora asta nu se mai respectă, în jalnica noastră breaslă, regula cinstită a jocului: te așezi să joci șah, te pomenești cu partenerul tău nu numai că joacă poker-cu-miză-mare, dar are și doi ași ascunși pe mânecă, și doi amici cu ciomege care te așteaptă la colț.)

Cu două volume de teatru masive, plus un volum mare de proză, munca mea după ultima „eliberare”, stau de trei ani și aștept la o coadă la care toată lumea, nu știu cum, mi-o ia înainte. Am încercat să aflu misterul acestei discriminări mai mult decât rasiale. Mi s-a explicat, prietenește (pe culoar, între patru ochi): nu ai spate de care să se teamă editorul, nu ai relații de care să profite editorul și editura, nu ai bani pe care să-i oferi pe căile licit-ilicite etc. Nu

⁴⁶ *ora et labora* (lat.) – roagă-te și lucrează.

⁴⁷ *melior loquet silentio* (lat.) – mai bine să vorbească în tăcere.

⁴⁸ Andrei Băleanu (n. 1931) – eseist și critic de teatru. (I.R.)

⁴⁹ Expresia integrală: *Miserere mei Deus* (Doamne, îndură-te de mine!) (lat.).

⁵⁰ Este vorba de Erdős Pál, numele real al lui Pavel Apostol (1919-1983), profesor la Facultatea de Filosofie din Cluj.

ți se joacă piesele – e normal, nu ți se publică volumele, e și mai normal: tu poți fi refuzat, amânat, umilit. Ce putere ai? Te duci la sindicatul minei Petrila să te plângi? Nu faci parte nici din masoneria semioficială, nici din banda de gangsteri a lui..., nici măcar din bisericuța sau gașca oltenească. Nici măcar homosexual nu ești. Nu poți speria niciun portar, oamenii sunt veseli când te văd, fiindcă nu ai decorații (ai numai tinichele la coadă), nu ai unchi, nu ai viitor: ci numai un trecut, și acela nereabilitat. Aș putea să mă plâng, să-mi scot la lumină originea socială, anii de ilegalitate la Sibiu, momentele în care, cu sacrificii și onoare, am salvat obrazul clasei muncitoare... Caca-de-vaca: mai nou e mult mai sănătos să fi fost boier, decât fiu de miner, fost social-democrat.

Prostii... Să nu vă faceți o idee greșită despre starea mea de spirit. Nu mi-am pierdut nici umorul, nici bunul-simț. Dacă nu am creat filosofie, am fost, cu skepsis și onor, un tenace practicant al filosofării: în casa mea e cea mai mare concentrare de libertate, veselie și inteligență pe cap de locuitor din toată Oltenia. Chiar dacă, zilnic, fac acel unguresc *utazás a koponyám körül*⁵¹, prin poziția mamei și datorită dascălilor mei, posed o liniște interioară de invidiat. Sufăr, sufăr ca un câine, pentru multe – dar și suferința aceasta o consider un favor al lucidității mele... (Îmi sare în amintire o scenă din trecut: tata avea un dispreț supraproletar față de „intelectuali”. A și bătut odată pe cineva, cum spunea el, „...nu fiindcă m-a-njurat de mamă, nu, ci fiindcă m-a făcut «aproape intelectual». Așa ceva nu înghit.” Era pățit, spunea: „Dacă mâine vine un ordin să umblăm în patru picioare, se găsesc imediat cinci intelectuali care să dovedească, științific, că a umbla astfel e o favoare și un progres...” În timp ce vă scriu, îmi aduc aminte de prima d-voastră vizită la Petrila. Mi-ați adus salariul... în bani noi, după prima stabilizare. Tata fusese „bărbat de încredere” la Petroșani, unde s-au schimbat banii. Eu nu prea aveam – m-am dus totuși la el, trimis de grupul de profesori, studenți, care aveau și ei bani de schimbat. Nu am ajuns la el, mi-a trimis vorbă: „Intelectualii și curvele la urmă!” Vă cer iertare pentru „curvele”, în 1947, acestea erau niște femei având un spirit de breaslă și o mândrie istorică, mult mai ridicate decât are azi Institutul nu știu care din Cluj.)

Iubite domnule Profesor, mă îngrozesc gândindu-mă la spaima cu care veți număra foile din această scrisoare, ce să-i fac, sunt grăbit; ca Flaubert vă

⁵¹ *utazás a koponyám körül* (magh.) – călătorie în jurul craniului meu.

spun: „Iertați-mă, nu am avut timpul necesar ca să pot scrie o epistolă mai scurtă...”

Vă invidiez pentru multe (invidia mea nu e galbenă, seamănă cu miezul unei portocale, cu acordul *Wohltemperiert*⁵² al unui clavecin), dar mai ales pentru familie, cărți... Am noroc cu celesta-mi soție, este o excelentă parteneră a exilului meu, îmi dă replica la nesfârșitele mele monologuri interioare... De cărți am mai făcut rost – citesc și re-citesc acele lucrări care, în tinerețe, mă umileau prin înălțimea lor. Și acum le stau în umbră – dar altfel.

Iată, în timp ce vă scriam, mi se anunță că... ar fi bine ca în loc de *Simion cel Drept* să începem repetițiile cu alt titlu. Vă dați seama: de 15 ani, acest cioban (pe care îl cunoașteți) nu reușește să urce pe o scenă. Au urcat cocote, trădători, viteji, colonei, inventatori, activiști (toți falși), un cioban autentic nu poate fi admis. Când m-am apucat să-l scriu, se începea exploatarea zăcămintelor de petrol în Oltenia; acum se cam termină petrolul – și „Simion” tot în sertar așteaptă.

Iubite Domnule Profesor, e sâmbătă, am obosit puțin (de obicei scriu la mașină – scrisul cu mâna implică mai multă inimă) – vă rog să primiți, pentru toți, bunele mele sentimente.

Cu dragoste,

Ion D. Sirbu

6. „Ca om de catedră, acum îmi dau seama, mi-ați servit totdeauna drept model”

Craiova, 14 martie 1981

Iubite Domnule Profesor,

Vai, nu vă puteți imagina bucuria ce mi-a provocat-o primirea ultimului⁵³ d-voastră volum: aveam în inimă un spin, ziceam, poate v-am supărat cu ceva în ultima mea scrisoare, cine știe: acum, țineam în mâini

⁵² Wohltemperiert (germ.) – bine temperat.

⁵³ Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

masiva și solemnă dovadă că nu m-ați uitat, din contră: mai adăugam la această bucurie și gândul că, iată, primesc în continuare de la profesorul meu lecții de hărnicie și optimism: *dum spiro, penso, dum penso, scribo*⁵⁴: aveam nevoie de un asemenea porumbel, fiindcă eu, cu trei groase volume ale mele, de ani de zile fac coadă la puțina hârtie a unor edituri care mă tot amână: să nu disperăm, *habent sua fata libelli*⁵⁵, poate nici eu, ca autor de teatru și proză, nu voi fi uitat și, într-o zi (vorba lui Stalin: *I na nașe ulițe budiet praznic!*)⁵⁶, voi reuși să vă „bucur” cu o dedicație caldă.

Am răsfoit imediat volumul, m-am repezit să citesc în primul rând amintirile dumneavoastră despre Duică, am fost copleșit: eu, trebuie să recunosc, dacă ar fi să scriu despre cei mai buni profesori ai mei, nu știu dacă aș putea, din memorie, să mă apropiu măcar de precizia detaliilor din articolul dumneavoastră. Dar, am o scuză: am ținut și eu un fel de jurnal⁵⁷ în tinerețile mele: printr-un accident (pe care nu-mi face plăcere să vi-l evoc), mie, în mod special, mi s-au dat absolut toate manuscrisele (însemnări, fișe bibliografice, articole, nuvele etc.) *la topit*: printr-un miracol, mi s-au salvat doar două-trei caiete: jurnalul 1952-'53 Cluj, cel de război din Iași, vara 1944, și două caiete cu însemnări de la cursurile lui Liviu Rusu și Bлага: atât. Încet-încet, memoria a cedat în favoarea amintirilor: vreau să spun că am uitat mult, am păstrat numai ceea ce e legat de destin, conștiință, suferință. *Ce qui reste après qu'on a oublié tout... Après qu'on n'a oublié que les oubliables...*⁵⁸ Mă văd, foarte tânăr student, invitat pentru prima dată la dumneavoastră acasă (în Sibiu). Oana, Stanca, Negoitescu, Sîrbu. Ne-ați prezentat biblioteca cu o solemnitate care mi s-a engramat definitiv în nervul meu intelectual. Mie mi-ați pus în mână *Laokoon* de Lessing, îndemnându-mă s-o citesc. De aici mi se trage zelul cu care, singur (ploua sau ninge, în căruță, tranșee, izbe rusești), eu am învățat nemțește. Mi-au trebuit doi ani ca să citesc *Laokoon*; vă datorez limba germană pe care, nu e vina mea, aici la Craiova, o uit în pace și onor. Dar, imitându-vă (acum știu că și d-voastră aveți un model), la rândul

⁵⁴ *dum spiro, penso, dum penso, scribo* (lat.) – cât timp respir, gândesc, cât timp gândesc, scriu.

⁵⁵ *habent sua fata libelli* (lat.) – cărțile își au destinul lor.

⁵⁶ *I na nașe ulițe budiet praznic!* (rusă) – Și pe strada noastră va fi sărbătoare!

⁵⁷ Jurnalul „1952–1953”. *Vezi supra*, nota 35, p. 420.

⁵⁸ *Ce qui reste après qu'on a oublié tout... Après qu'on n'a oublié que les oubliables...* (fr.) – Ce rămâne după ce ai uitat tot... După ce nu ai uitat decât ceea ce era de uitat...

meu, ajungând modest dascăl la Cluj, aveam o bibliotecă, am chemat și eu la mine elevi și eleve, ca să le pun în mâini un clasic *sine qua non*⁵⁹. Dar tare mă tem că „modelul” de dascăl de tip vechi a murit definitiv: pur și simplu fac eczemă și mă horipilez când întâlnesc aici câțiva universitari (de tristețea jalnică și oligofrenă a cancelariilor liceale nici nu mai amintesc) de tip nou. Nu cred că am avut o „bossă” universitară deosebită, cred, totuși, că aș fi putut ajunge un dascăl bun. Ca om de catedră, acum îmi dau seama, mi-ați servit totdeauna drept model. Un model pe care, din păcate, l-am râvnit numai, fără să-l pot imita sau măcar ajunge din urmă. Va veni vremea în care se va spune adevărul despre fostul Seminar de Estetică: fiindcă la acest Seminar s-a format și cristalizat spiritul viitorului Cerc Literar de la Sibiu. Ne-ați lăsat să vorbim, chiar când eram penibili sau total neinformați. Dar, cu tact, ați avut răbdarea să ne lăsați „să ne tăiem singuri sub limbă”, adică, să pierdem traciul luării cuvântului și să începem discuția. La aceste seminarii am început să practicăm maieutica prin dialog: important era că discutam cu Oana, Drimba, Stanca, Stoichiță și alții – și nu cu dumneavoastră, care știați să rămâneți doar un simplu și discret public, animator din umbră, dar permanent responsabil cu busola și vântul din pupă. Când îmi aduc aminte de Drimba, care, vorbind de poezia pură, a vrut să dea un exemplu: *Patience, patience,/ Patience dans l'azur!/ Chaque atome de silence/ Est la chance d'un fruit mûr!...*⁶⁰ (Iată, Domnule Profesor un vers pe care nu l-am uitat.). Drimba, deși era la franceză, pronunțase *Patience* ca *Pathience*; fetele, ale dracului, Dody Ungureanu, Fana Kernbach, Eta Popovici, chiar și noi eram gata să pufnim în râs; cu o privire care ne-a înghețat, *ex cathedra*, ați sugrumat râsul nostru, care putea fi un stres pentru vanitatea lui Drimba. Accidentul a trecut fără scandal, discuția a continuat. Eu am susținut prima mea lucrare de Seminar cu o analiză a „tectonicii” (cuvintele „schemă”, „structură”, „sistem” încă nu apăruseră) din tragedia *Othello* de Shakespeare. Pur și simplu m-ați obligat să demontez un ceasornic și să prezint, *în căutarea arcului*, fiecare rotiță separat. Iată, și azi am rămas adeptul piesei ca orologerie, ca lucru compus după legi tectonice și mecanice, severe: azi a apărut, în numele unui modernism prost înțeles, un fel de fușărai, se cheamă

⁵⁹ *sine qua non* (lat.) – fără de care nu se poate.

⁶⁰ *Patience, patience,/ Patience dans l'azur!/ Chaque atome de silence/ Est la chance d'un fruit mûr!...* (fr.) – Răbdare, răbdare,/ Răbdare în azur!/ Fiecare atom de tăcere/ Este șansa fructului copt!

„scenariu dramatic”, autorul lasă mașina să scrie; în loc să creeze o insulă de claritate și ordine, potențază, prin confuzie, obscurul lumii.

Dar să revin: a doua lucrare a fost despre „Naturalismul lui Zola”; scriam naturalist, proza mea era dărăbănoasă și crudă, dumneavoastră știți acest lucru, nu întâmplător m-ați obligat să citesc mai multe romane și câteva exegeze Zola: ați reușit să mă vindecați definitiv de naturalism. A treia lucrare a fost „Despre bovarismul lui Flaubert”, a fost un chin, dar, chiar dacă nu m-am vindecat definitiv de bovarismul inerent vârstei și structurii mele, am reușit să devin conștient de ce înseamnă să confunzi realitatea cu visul (nu uit când mi-ați spus că trebuie să recitesc neapărat și pe *Don Quijote...*).

Regret foarte mult că nu sunt în bune raporturi (nu sunt în niciun fel de raporturi) cu Sorescu Marin, care, după Piru, conduce revista *Ramuri* de aici. Deși nu sunt critic, aș încerca să scriu despre cele două ultime cărți ale dumneavoastră⁶¹. (Am scris, la moartea lui D. D. Roșca, un articol de tristă aducere aminte..., *s-a pierdut*. A apărut un alt articol, al altcuiva.)⁶²

Îmi accept exilul, nu am încotro, aici la Craiova, pe zi ce trece, în loc să mă adaptez, devin tot mai strein, mai „în altă țară...”. Nu mă judecați greșit, vă spun adevărul. Această înstreinare a mea nu e cauzată de condițiile penibile în care mi s-a impus, fără posibilitate de opțiune, domiciliul acesta obligatoriu și destul de *surveillat*⁶³. Cât *am lucrat* la Teatru, am încercat să fac tot ce a fost posibil ca să mă adaptez, ca să-i adaptez la mine. Nu am cedat: prin conferințe, studiu, limbaj, am menținut în jurul meu o circumferință cât de cât academic-culturală. Dar de integrat organic nu am reușit. Mai mult decât atât, pe măsură ce trec anii (cu toate că actuala mea soție este din T[urnu]-Severin, un caz de „îngereală cu delegație” și derogare de la Oltenia obligatorie), pun semne de întrebare la însăși etnia mea: aici toate defectele „rrrumânești” se prezintă limpezi, categorice și generalizate. La cub. Chiar și țaranii care vin la oraș devin repede ticăloși, hoți, mincinoși, lași, lingușitori și pișcheri. Un vânt de Turcie și turcire bate peste moravurile locale, ploconirea nu o cer beii locali, o impun localnicii: dacă nu lingușesc o zi, sunt bolnavi,

⁶¹ *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, și *De la Eminescu la Lucian Blaga*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

⁶² Dumitru Velea, *D. D. Roșca sau acțiunea eroică în fața existenței*, în *Ramuri*, nr. 9 (195), 15 septembrie 1980, p. 5.

⁶³ *Supravegheat*, din fr. *surveillé*.

pierd siguranța, încep să se îndoiască. Vorbeam, între cele două războaie, de un fel de răzbunare a fondului tragic din noi – acum, am impresia că spiritul ocupanților turci sau fanarioți (am o părere bună despre contribuția neogrecilor la cultura luministă a Principatelor) s-a dezvoltat, o nebulie contabil-haiducească bântuie, se fură ca în codru (dar de unde codru?), se minte, se falsifică: cunosc universitari care fac negoț cu diplome, poeți ce își scot la mezat zestrea talentului folcloric, doctori care au un misit special pentru valorificarea plocoanelor.

Olenia zace pe cea mai virgină, originară vatră folclorică, chiar dacă Balcanii îi sunt mai aproape decât Carpații: satul moare, a și murit; dar înainte de a-și da duhul, se ticăloșește, se compromite; cei veniți la oraș au toate rădăcinile rupte definitiv, s-au despărțit de satul natal, dar, aici, nu se urbanizează deloc, devin niște lumpen-proletari-*Kitsch*, învață o limbă total nouă, mănâncă semințe, merg la meciuri; numai când se îmbată își dau pe față noblețea aramei opincilor și strigătura de haiducie refulată: ne înmulțim în progresie nici măcar aritmetică, în jur, ca sub un asediu demografic, imensa baltă a țigănimii crește în progresie constant geometrică; lecții de libertate și nepăsare, de adevărată, inocentă și conservatoare murdărie ne dau acești *Tynganos* (pe nemțește = *unberührbar*⁶⁴), care au reușit, sociologic vorbind, o absurdă minune: aceea de a nu ține cont și a nu avea nevoie de niciun contract social...

Vai, vai – m-am lăsat târât de vorbe, dus în ispită de propria mea mașină de scris. (*Vă cer scuze că scriu la ea*: nu se cade, dar fără să-mi dau seama, sub emoția cărții dumneavoastră, m-am apucat să vă scriu, la mijlocul scrisorii am observat că nu scriu cu mâna.) Domnule Profesor, acum vreo zece zile, i-am scris o scrisoare lui Dorli Blaga⁶⁵ (era deprimată, [...], nici viața ei nu a fost prea ușoară): îi scriam de „miracolul” Blaga: nu cunosc niciun scriitor român care să se fi bucurat de o atât de lungă, intensă și constantă vogă, *după moartea sa*. I-am spus lui Dorli că, deși pare absurd, Blaga e singurul gânditor și poet român care a profitat cel mai din plin (fiind „multilateral” analizat) *de regimul în care trăim*: fiindcă, îmi permit s-o spun, în orice altă conjunctură, Blaga ar fi fost contestat, concurat, negat: chiar în

⁶⁴ unberührbar (germ.) – intangibili.

⁶⁵ Este vorba de scrisoarea datată „Craiova, 11 febr[uarie] 1981”.

generația mea existau critici ce-și pregăteau dinții de lupi tineri, ca să muște din carnea operei sale. Dar el, după ce a atins o culme, a rămas propriul său model: statuie, clasic; nostalgie a unui orizont pierdut. Acum o lună a apărut cartea lui Doinaș despre Blaga⁶⁶, un bun prieten al meu, Sergiu Al-George, specialist în sanscrită, scrie, mai bine zis, este sub tipar cu o carte, *Blaga și India*⁶⁷. Abia aștept să mă apuc, într-o frumoasă seară, cu un creion în mână, să vă citesc studiul⁶⁸ dumneavoastră. (Deocamdată, mă încântă acel protointerviu⁶⁹ cu Blaga: nu știam nimic de aceste chestionare, ce le-ați trimis în acei ani de pregătire a eseului despre creația artistică: e copleșitor ce *la zi* sună întrebările și răspunsurile din acest ingenuu dialog. Acum mă aștept să aflu și ce v-au răspuns Tonitza și Sadoveanu...)

Am două bilete pentru Cluj, ar trebui să mă duc să stau măcar o săptămână acolo: doctorii mei prieteni (Iencica, Puiu Boeriu) e timpul să-mi consulte inima: nu mă plâng, aș fi sănătos, în afară de un *Weltschmerz*⁷⁰ cronic (incurabil, dar nu mortal), nu aș suferi de ceva special. Totuși... Moartea bunului meu amic, Ion Maxim⁷¹, m-a cam întors pe dos: încet, încet, numărul celor care au trecut Styxul devine mai mare decât al celor care am mai rămas pentru un *finish* care să ne coroneze opera sau non-opera.

Revin la... Blaga; mi s-au cerut, de către o directoare amică, idei pentru desenele animate de la „Animafilm”: e vorba de pilule filosofice, fabule satirice, exprimabile în desen și mișcare, fără recurgere la verb. Am dat mai multe, mi s-au și acceptat câteva, am să vă povestesc, fără comentarii, una care e în legătură *cu cele ce le simt acum, scriindu-vă*:

„...Înțeleptul, în togă sau peplum, iese în areopag sau forum să-și semene sămânța sa: mâinii, guri dușmănoase, pietre îl așteaptă. Sub o ploaie

⁶⁶ Ștefan Aug. Doinaș, *Lectura poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1980, care include și un *Eseu asupra poeziei lui Lucian Blaga*.

⁶⁷ Este vorba de studiul *Structurile antinomice la Lucian Blaga și accepția indiană a metaforicului*, în Sergiu Al-George, *Arhaic și universal*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 221-268.

⁶⁸ *Lucian Blaga*, în Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 161-228.

⁶⁹ „Interviul” reprezintă răspunsul la 20 de întrebări, adresate în scris de Liviu Rusu, în 1931, autorului *Poemelor luminii*, și a fost inclus în studiul *Cum crea Lucian Blaga*. Vezi Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, ed. cit., p. 223-228.

⁷⁰ Melancolie, tristețe metafizică (germ.) – echivalentul lui *mal du siècle* (fr.).

⁷¹ Ion Maxim (1925-1980) – poet, prozator și eseist, deținut politic (1949-1964).

de izbituri, el continuă să-și citească mesajul: curg huiduielile, pietrele. A terminat, a încremenit în propria iscălitură de final. Huiduielile se transformă în oftaturi de admirație: aceleași mâini adună pietrele urei și le așază în stivă: *soclul e gata*. Înțeleptul e luat și pus deasupra. E model, e statuie: la picioare i se depun laurii ce i-au fost smulși cu ură, în viață”... (Morală: faima nu ar fi decât ură convertită.)

În speranța că totuși voi găsi timp să fug la Cluj (pentru mine, știu că e ridicol, Ardealul e țara mea, ce să-i fac, îl pot iubi și admira, fiindcă locuiesc departe de viperele de acolo), deci, în așteptarea unei întâlniri întru toate scadente – vă rog, iubite al meu Domn și Profesor, să primiți (împreună cu zânele ce vă înconjoară) omagiul meu de admirație și recunoștință.

Cu aceeași dragoste,

Ion D. Sîrbu

P.S. Nu vreau să vă amărăsc (când vin la Cluj, vă aduc mai multe exemplare din cartea⁷² Dvs., am pus-o pe soția mea să pândască apariția ei, aici, la librărie: *exemplarul ce l-am primit, de la jumătate încolo e totul anapoda paginat și compactat*; „controlul de calitate” al tipografiei e de vină; să se fi ticăloșit și tipografia? *Vă spun ca să știți*: eu am pățit la fel cu o carte de-a mea. Dacă din 20 exemplare primite, 5 sunt rebuturi, mă îngrozesc la gândul că...

P.S. La Craiova, vineri, 14 III, au început repetițiile la drama (nu piesa!) *Simion cel Drept*⁷³, scrisă în 1964 și interzisă în 1971.

7. „Mi-am adus aminte că, de fapt, d-voastră vă datorez primele mele lecții, teoretice și practice, de Teatru”

Sâmbătă, 7 V [1981], p.m., orele 15

Iubite Domnule Profesor,

Scriindu-vă rândurile prin care însoțeam afișul cu *Simion cel Drept*, mi-am adus aminte că, de fapt, d-voastră vă datorez primele mele lecții,

⁷² *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, ed. cit.

⁷³ Interzisă după „tezele de la Mangalia” (iulie 1971), care marchează sfârșitul perioadei de dezgheț, începută în 1965.

teoretice și practice, *de Teatru*; și mi-am zis: profesorul meu nu mi-a citit niciuna din acele comedii (7 la număr), care, bineînțeles, *încă* nu s-au jucat (dar vor apare într-un volum). („Comedii-eseu”, însoțite de un studiu.)

N-aș îndrăzni să vă spun dacă ele sunt bune sau cretine: o comedie nejucată este ca o glumă nepovestită. În orice caz, teatrul meu (cât este) e programat și lucid anticaragialesc, nemitocan, deloc balcanic (sper!). Doresc să-mi exploatez umorul meu nordic, satira inteligentă moștenită de la geniala mea mamă.

Vă cer scuze dacă textul alăturat vă va plictisi. Soarta mi-a furat și memoria (fișele) și biblioteca (de specialitate): singurul din generația mea, mă încapățânez să scriu numai literatură, *lăsându-mi colegii să scrie despre literatură*. Negoțescu scrie o carte despre Dostoievski, Doinaș traduce *Faust* etc.; eu îmi scriu piesele, nuvelele, romanele. E greu, stupid, nerentabil (mai ales azi și la Craiova), dar, dacă D-zeu va fi bun cu sfârșitul vieții mele, îmi va permite să termin cele trei cărți, pe care le am în ficat și în creier.

*The rest is silence.*⁷⁴

Sunt nevoit a vă ruga să-mi restituiți manuscrisul (*la sfârșitul verii*, poate mă vor citi și fiicele d-voastră, de dna Rusu știu că va fi *prima*).

Cu alese gânduri bune,

Sîrbu

8. „Eu pot fi acuzat de multe rele, dar de trădare de patrie, niciodată”

Craiova, 7. VII. '981

Iubite D-le Profesor,

– *ca un fel de scuză indirectă* – vă trimit acest alăturat afiș⁷⁵ (mențiunea de sub titlul piesei aparține secretarului literar actual, a vrut să mă lingusească, i-am spus: „Prefer să fiu înjurat inteligent, decât lăudat

⁷⁴ The rest is silence (engl.) – Restul e tăcere (Shakespeare, *Hamlet*, act. V, sc. 2), cuvintele ultime ale lui Hamlet, înainte de a muri; expresie prin care se înțelege o liniște fără de sfârșit, eternă.

⁷⁵ Afișul spectacolului cu drama *Simion cel Drept*, pusă în scenă la Teatrul Național din Craiova, al cărui secretar literar era Alexandru Firescu.

prostește.” De altfel, voi propune ca lauda și lingușirea să fie trecute în dreptul penal viitor, alături de cap[itolul] „injurii grave”, și pedepsite ca atare).

– m-am gândit deseori la d-voastră, regret enorm că am pierdut clipa unei fertile confesiuni, d-voastră nu știți absolut nimic esențial despre soarta mea aici în Craiova, m-am ferit totdeauna să povestesc cum, de ce, și până când *ispășesc* în această singurătate (*mai rea decât „acolo”, unde niciodată nu am fost singur*) luxul de a rămâne ceea ce sunt.

– Cu trei cărți grele (două volume de teatru, un volum de proză) stau de ani de zile la coadă, pe lângă niște edituri ce mă tot amână. Aș putea să fac un memoriu exhaustiv (viața mea e curată, sunt o victimă a unui sentiment moral al condiției mele duble: de proletar și cărturar) – dar, vorba soției mele, „nu e bine să scormonești căcatul, abia s-a uscat!”

– Am primit – în sfârșit – o invitație de la o rudă; în sept[embrie], voi încerca să-mi fac acel *voyage de ma vie...* prin Germania, Elveția, Franța. Dacă mi se va elibera pașaportul. Sper că da, eu pot fi acuzat de multe rele, dar de trădare de patrie, niciodată.

– Înainte de a pleca, desigur, voi veni la d-voastră: cine știe, poate îmi dați câteva sfaturi (sau adrese), care să-mi folosească.

– Negoitescu (a primit a doua bursă DAAD) mi-a promis că, pentru 1982, îmi procură el o bursă de șase luni. Poate vă aduceți aminte, în tinerețe, singur, am învățat germana, engleza și rusa: limbi pe care, toată viața, le-am „vorbit”, doar făcând „moara” în spațiul restrâns al camerei mele.

– V-am citit memoriile despre Fundoianu⁷⁶. Presimt volumul.

– Mi-e dor de Liana și Cristina, abia aștept să le văd. (Sunt sănătos, lucrez încet, dar lucrez continuu. Pensia mea de 3 500 lei abia îmi ajunge pentru mâncare.)

Sîrbu

⁷⁶ Este vorba de articolul *Întâlnirea mea cu B. Fundoianu*, apărut în *România literară*, anul XIV, nr. 23, 4 iunie 1981, p. 19.

9. „Mă simt «umilit» de tinerețea ce scapără în articolul dumneavoastră din Steaua”

Duminecă, 16 iulie [1981]

Mult iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

Pur și simplu mă simt „umilit” de tinerețea ce scapără în articolul dumneavoastră din *Steaua*⁷⁷: nu am găsit numărul în oraș (Craiova e altă țară, revistele din Ardeal vin din „străinătate”), dar soția mea, care are legături magice cu o mulțime de persoane importante, a găsit un număr în Gara de Nord, el mi-a fost adus de un ceferist, care l-a predat cumnatei mele, și așa a ajuns la mine... (Mi-au apărut două cărți: ambele sunt foarte transilvane; ei bine, sunt considerat încă și acum *persoana non grata* în Cluj; umbra lui Baconsky și penumbrele Pavel Apostol și Zaciu nu îmi permit ieșirea din exilul craiovean iar aici sunt considerat un încăpățânat ardelean, boanghin, antioltean etc. ...Vedeți, faptul că s-a făcut o crimă cu mine – pușcăria – asta nu ar fi atât de grav, dar faptul că *nu am murit acolo*, că m-am întors, că am memorie, asta nu ți se iartă niciodată...)

Am citit cu încântare și profesorală uimire portretul pe care vi l-a făcut Ioana: o proză perfectă, aproape de Enciclopedie. Precisă, obiectivă (aparent), rece, fără efuziuni, poezie, entuziasme subiective. Îi simt spiritul geometric, educat de fizică și matematică, și m-am gândit, cu deznădejde, la unii, foarte mulți confrăți ai mei, dramaturgi sau prozatori, pe care nu îi pricep; îi citesc, îi răscitesc, sunt atât de confuzi, de absconși, de compuși și recompuși (asta să însemne a fi modern?), încât efortul de a le ceti un capitol depășește, ca greutate, efortul de a reciti un capitol din Kant, de exemplu; dar Kant poate fi înțeles, te luminează, te convinge, pe când acești scriitori te lasă în întunecare (în întunecarea minții sau imposturei lor), dându-ți falsă impresie că neclaritatea stilului lor este semn de altă generație, altă școală, altă sensibilitate. (Dau un premiu celui care îmi povestește *Iepurele șchiop* de D. R. Popescu, *Lumea în două zile* de Bălăiță, piesa *Evul mediu întâmplător* de Guga. Am dat doar câteva exemple.)

⁷⁷ Liviu Rusu, *Precizări la câteva precizări*, în *Steaua*, anul XXXIV, nr. 5 (432), mai 1983, p. 16-17.

A ajuns „claritatea” și „simplicitatea” în expresie un corolar al științelor exacte? Ioana scrie limpede, ea e literată, pe ea o înțeleg și o cred. Deși – face fizică...

Sunt în săptămâna patimilor... Da. Monica, unica mea nepoată, fiica fiului sorei mele – a dat treapta a doua la Filologie (unicul liceu⁷⁸ de Filologie pe o rază istorică uriașă: Oravița, Vâlcea, Deva, Scornicești, pe întreg acest ținut, un singur liceu de „humanii”: acum, din cinci clase, *s-a făcut doar o clasă*. Deci cinci eleve pe un loc, într-un oraș în care fiecare profesor „prepară în particular”, fiecare examen reprezintă o sursă de venituri pentru unii. Am auzit părinți care zic: adun bani pentru treaptă, pentru admitere, nu se poate altfel...) La istorie, primul examen, în scris, *după ce a învățat efectiv zi și noapte*, repetând până la demență toate revoluțiile, toate congresele de partid – ca o mare șmecherie li se dă o temă ce nu figura pe lista temelor de învățat. Vă dați seama? Domnule Profesor, fetița asta a mea se uita în ochii mei, verde, vânăta, plină de lacrimi: cum e posibil așa ceva? De o săptămână mergem zilnic la tabloul de afișaj și eu, și soția. Fetița e pierită (stres, traumă), acasă, părinții ei, la fel. Școala a ajuns o probă de infern nervos, un prag de schizofrenie infantilă, chiar dacă va reuși, va rămâne tarată cum nu am rămas eu nici după stalingradele mele. La 16 ani, ea vede, trebuie să vadă, că selecția nu are nimic comun cu inteligența sau cartea ce o știi sau seriozitatea ta: că statul e un dușman ce te păcălește, te minte, te înșală. Că dascălii sunt niște hoți, escroci, sau pur și simplu lași, lipsiți de onoare, cuvânt...

Nu am putut merge la București, să văd ce mai e nou prin târgul nostru. Lucrez. *Exegi...*⁷⁹ Regret mult că Liana și Cristina, fiicele dumneavoastră, nu au găsit timp până acum să îmi răsfoiască măcar volumul de proză, pe care vi l-am trimis cu mare emoție. Mi s-a părut un miracol *moral* (dacă nu artistic) faptul că am reușit și îndrăznit să public niște nuvele scrise acum trei-patru decenii; de obicei, în deceniul patru, uităm complet cam ce am scris și făcut în deceniul unu. Acum lucrez la un roman... Apoi, la alt roman... Am gata un volum de note de lectură...⁸⁰ După ce termin aceste

⁷⁸ Liceul de Filologie-Istorie „Elena Cuza” din Craiova.

⁷⁹ Expresia integrală, *Exegi monumentum aere perennius* (Am înălțat un monument mai durabil decât bronzul), Horațiu, *Ode*, cartea a III-a, 1.

⁸⁰ Este vorba de *Adio, Europa! (la condition roumaine)* și *Lupul și Catedrala*. Ambele vor apărea postum. O parte dintre notele de lectură au fost incluse în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*.

cărți, *dacă mai rămân întreg la minte* (am avut o viață teribilă, acum știu că am avut o viață unică, în felul ei), îmi voi scrie și eu Memoriile. Memoriile mele de Petrila, mină, război, ilegalitate. Pavel Apostol, Baia de Arieș, gazetăria București, lungul drum spre noapte, iar mina, domiciliul forțat la Petrila, domiciliul forțat la Craiova etc. ... Interesant, picant. Alecu Paleologu susține că eu aș fi eroul din *Cel mai iubit dintre pământeni*. Acel Petrini (Petrila). Fiu de muncitor, asistent la filosofie în Cluj, pușcăriaș, la mină, la deratizare, soția i se căsătorește cu un Ministru (Gigi a fost Ministereasă la Justiție, exact pe vremea când eu executam a treia mea condamnare). Nu cred, eu lui Preda nu i-am povestit nimic. Poate alții. Dar, când un scriitor imaginează un destin tragic-absurd, dă, fără să vrea, peste datele mele biografice.

În zilele trecute, am ridicat tonul la Teatru (sunt figurant într-o comisie de repertoriu); se joacă numai piesuțe „bulevardiere” din cele mai obscure. Triunghiul, paralelogramul, hexagonul adulterelor. Cocote și curve, lichele și parveniți – din fostul regim putred. Am zis: atunci de ce am mai făcut o revoluție? La care, ca să se abată fulgerele, directorul îmi zice: „Spune-mi, Gary, cum dracu de nu pleci de la Craiova?”

I-am spus: „Nu am unde.” Căci...

La Cluj, în 1948, am făcut gafa politică de a cere „drepturi egale cu colegii mei unguri”. Am zburat din Universitate, am zburat și din Cluj. *Oraș* interzis numelui meu. La București, în 1957, lucrând în *Teatru[l]*⁸¹, am făcut o gafă și mai mare: am cerut drepturi egale cu colegii mei evrei... Am zburat din redacție, am făcut 1+3+7 ani de pușcărie⁸², am ajuns cu domiciliu obligatoriu aici. Ei bine, am învățat lecția: *nu mai cer drepturi egale cu colegii mei olteni. Nu*. Vreau să exist și subexist... Și iată că am reușit.

⁸¹ În perioada 19 septembrie 1956 – 17 septembrie 1957, a funcționat ca redactor la revista *Teatrul*.

⁸² Arestat la 17 septembrie 1957, Ion D. Sirbu a avut parte de două procese, în care a fost condamnat la un an, apoi la șapte. Înainte de ispășirea primei pedepse, prin ordinul 10022 din 2 august 1958, semnat de general-maior Alexandru Nicolschi, colonel Vasile Negrea, secretari generali ai Ministerului de Interne, și general-maior de justiție Gh. Bucșan, locțiitor al Procurorului general, i se prelungea pedeapsa cu doi ani de muncă forțată, pe care urma să-i execute în colonia Culmea. Eliberat la 6 februarie 1963, prin grațiere, pe baza Decretului nr. 5/1963 al Consiliului de Stat. I se refuză buletinul de București, unde locuise înainte de arestare, și este trimis cu domiciliu obligatoriu la Petrila. Șapte luni și câteva zile, va fi șomer. Din 11 noiembrie până la finele anului, muncitor necalificat (vagonetar), în subteran, la Exploatarea Mineră Petrila, sectorul IV („*cel mai bătrân vagonetar din mina strămoșilor mei*”).

Acum sunt jucat la Botoșani, Bacău, Piatra-Neamț. La Timișoara, nu mă mai joacă, am declarat că mama mea nu a fost româncă.

Vă sărut pe toți cu dragoste,

Gary

Pentru „studentele” d-voastră, câteva plicuri autentic *franțuzești*.

duminecă, 17 iulie [1981]

Post-scriptum: Nepoata mea (elevă de numai 10) a picat la examenul de treapta II.

Suferința ei (și a mea) e enormă.

Va trebui să se reîntoarcă în Valea-Jiului.

Nu știe Matematică și Fizică, știe limbi, gramatică, Lit[eratură], Filosofie; dar dacă a picat la unicul liceu de profil, nu are unde să mai meargă.

Are 16 ani. E foarte sensibilă.

Acasă mă așteaptă părinții ei – și *sora mea* – în lacrimi și disperare. (În Valea-Jiului, 90% din femei nu găsesc de lucru nicăieri.)

Va sărută

Gary

**10. „Eu nu spun că e bine la noi, dar, ca fost student în filosofie,
am obligația de a ști că am știut de mult că așa va fi”**

Craiova, 26 august 1983

Mult iubite Domnule Profesor Rusu,

În aerul stătut al Bărăganului acesta (cam fără de nădejde, toate disperările s-au născut în pustă, stepă, bărăgan), ați coborât de la munte și mi-ați transmis o gură de aer înalt: vă mulțumesc. Teribil ce m-a încântat „gesta” Brândușei și a verișoarei sale: abia prin ele mai simt și eu că a trecut un veac de când eram tânăr și băteam munții... cu profesorul meu. Pe acea vreme, Mama nu mă lăsa cu fete pe deal, zicea: „Vine Ursul, te sperie – și-ți fură⁸³ fata!”

⁸³ *Fură* se pronunță altfel în dialectul petrilean. (n.a.)

Am fost la Monica, are o voință diamantină, teribilă; repet: *nu ea a fost trântită*, e o elevă de 10, *eu am fost trântit*. Eu și Șoarecele meu B. Dar asta nu se poate povesti într-o scrisoare. Deci, am fost la Petrila, am găsit-o luminoasă, optimistă. S-a pus cu burta pe... matematici și fizică... Am avut noroc, sora mea a găsit doi profesori buni, ea încearcă în 40 zile să recupereze doi ani total pierduți de matematică și fizică. Nu știu de ce (am devenit fatalist, probabil că era nevoie de acest sacrificiu, în jocul de șah al Destinului meu și al ei), dar acum am certitudinea că va reuși, deși concurează o sută de elevi pentru 25 nenorocite locuri rămase la un liceu de... mecanică. (Unicul liceu din Petrila. Patronat, culmea ironiei, exact de Atelierele Centrale, unde și Tata și eu – 1934-35 – ne-am făcut ucenicia⁸⁴.) Va reuși, trebuie să reușească, altfel, zău dacă știu ce mă fac cu remușcările mele de conștiință.

Am citit (i-am și trimis⁸⁵ în Germania, la Köln, un număr) – am remarcat absența dumneavoastră. Îi voi spune. Doinaș e plin de virtuți, pute de talent (suntem singurul popor care, din prudență etică, am inventat expresia „pute de talent”. Fiindcă, mai ales la poeți, majoritatea „put” de ceva... Dumnezeu să mă ierte, nu aș avea voie s-o spun chiar eu; eu, care nu am scris în viața mea nici măcar o epigramă) – deci, *suum cuique tribuere*⁸⁶, dar Doinaș are o memorie egoistă, foarte scurtă, Bucureștiul (și gloria) l-au cam amețit, e foarte încântat de laurii (pe care îi merită), chiar dacă mie, personal, talonarea directă a umbrei lui Blaga, în toate, mi se pare deșertăciune. (Vedeți ce scrie despre Blaga + Doinaș vechiul nostru prieten, Ov. S. Crohmălniceanu.) Să știți, dacă v-a chemat așa de târziu, nu a făcut-o din răutate, a făcut-o din amnezie: a dat un interviu⁸⁷ în *Ramuri*, amintește de cine vrei, de cine nu vrei, pe mine, însă, m-a uitat. Eu însă am o lungă școală a răbdării: de câte ori doresc să-l pun la punct, atât îi spun: „Fii atent, Știva⁸⁸:

⁸⁴ În 1934, Ion D. Sîrbu întrerupe studiile liceale și timp de un an va fi ucenic la Atelierele Centrale Petroșani.

⁸⁵ Nu poate fi vorba decât de Ion Negoitescu; între acest paragraf și precedentul, se pare, lipsește text.

⁸⁶ *suum cuique tribuere* (lat.) – fiecăruia ce i se cuvine.

⁸⁷ Ștefan Aug. Doinaș: „*Reușitele mele țin de faptul de a mă lăsa surprins de mine însumi*”, interviu acordat lui Gabriel Chifu, publicat în *Ramuri*, nr. 6 (228), 15 iunie 1983, p. 4.

⁸⁸ Numele de alint al lui Doinaș, folosit de prietenii săi. (I.R.)

mă apuc să-mi scriu memoriile din pușcărie...” Ajunge atât, ca să înverzească, să fie bolnav zece zile⁸⁹.

Sper să se întoarcă. Fiindcă, aud din oraș, de la Radio, că Negoïtescu... a rămas. A dat și declarații. Dumnezeu să mă ierte, dacă cineva a avut o viață ușoară, cărți, anturaj, condiții – el a avut. Nu îl judec, pur și simplu mi se rupe inima de durerea lui. Fiindcă îl cunosc: nu are talent pentru exil, nu are nicio vocație pentru singurătatea între streini, departe de țară. Eu nu spun că e bine la noi, dar, ca fost student în filosofie, am obligația de a ști că am știut de mult că așa va fi. Eu nu sunt un decepționat – eu asist, dintr-un fotoliu de orchestră, la o piesă pe care eu am scris-o deja în 1950... Dar el? A treia sa soție (150 kg), fiică de mare ștab⁹⁰, avea o locuință de vis: Nego era posesorul celei mai frumoase și mai rare biblioteci particulare din București. (I-am cerut un dicționar, fiindcă mie, *totul, absolut totul*, până și fișele, *mi s-a dat la topit – m-a refuzat*; era un maniac al cărților, le iubea fizic, nici nu citea din cărțile lui, ca să nu le uzeze, împrumuta cărți din altă parte. Și acum?

Trebuia să merg la Eta⁹¹ să-mi spună vești despre el, dar din cauza Monicăi⁹² nu am avut chef de nimeni și de nimic. Doinaș se va întoarce prin octombrie (cred), atunci vom afla tot ce s-a întâmplat cu Negoïtescu...

Mi-e dor de munte: am avut două fracturi în mină, ieșisem „de acolo” cu o gravă osteoporoză, acum nu mai pot urca pe munți. Visez munții. Noaptea. Mă uit din tren la ei – și-mi vine să urlu ca un lup bătrân.

Lucrez mult. Nu știu dacă lucrez și bine.

O zi întreagă, citind nemțește (Heinrich Böll: *Mein trauriges Gesicht*, nuvele), mi-am adus aminte de Brândușa: aveți, *avem* o filoloagă în familie. Fantastic. Eu, declar solemn, o consider favorita mea – mai ales că acum, așa

⁸⁹ Vă spun un secret: Doinaș e candidat la Premiul Herder. El mi-a spus-o. Și mi-a promis bursa anexă a acestui premiu. Să vedem!?! (n.a.). Laureatul Premiului Herder pe anul 1983 a fost criticul Adrian Marino.

⁹⁰ Cea de-a treia soție a lui Ion Negoïtescu, Ileana, este fiica lui Gh. Vidrașcu, fost adjunct al directorului Serviciului Special de Informații (la finele lui 1944), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1953), primar al Capitalei (1954-1955).

⁹¹ Eta Boeriu. (I.R.)

⁹² Monica era nepoata lui I. D. Sîrbu. (I.R.)

cum arată Literele, a opta pentru Filologie e ca și când te-ai îndrăgosti de un bărbat însurat cu o scorpie și cu trei copii idioti. (Asta e o reminiscență din Shakespeare: „Mi-am pus pe frunte cununa de martir a fetelor îndrăgostite de bărbați însurați.”) Deci: trăim într-o lume hiper-matematică, nu e de mirare că ne ies pe dos toate socotelile. Peste zece ani vom fi un popor de ingineri... Cu o industrie în curs de reabilitare... Brândușa să nu se teamă, noi suntem soldați ai Limbii – am văzut armate uriașe învinse, nu am văzut limbi învinse, din contră, acolo de unde fugiseră și generalii și inginerii (chimiști), *a rămas limba să ducă un război de guerrilla...* Și să-l câștige!

Va veni un timp când vom regreta că, în loc să ne ținem de prostii, nu am învățat greaca sau latina: citesc acum, în *Nouvel Obs[ervateur]*, că în Franța (ca și în Anglia) de câțiva ani a crescut cu 30% numărul studenților care învață limbi moarte, filosofie (moartă), pe cont propriu, în afara obligațiilor de catedră...

Am primit din Germania un Borges în nemțește, *Labyrinth*, te interesează? (Brândușa!)

Când viu la voi, dragă Brândușa, să-mi aduci aminte să-ți povestesc ce am pățit eu cu nemții pe care – ca ghid voluntar – i-am dus la Tg.-Jiu, să vadă Coloana Infinită.

Sărut mâna Reginei Mame!

Mi-e dor de Liana – mi s-a întors busola (Cristina e totuși prea departe), abia aștept s-o văd.

Va sărută, cu dragoste,

Gary

P.S. Salutați-l peste gard pe excelentul meu prieten, Radu Iencica⁹³. În amintirea lui, nu mă despart de un anume briceag (mic), pe care mi l-a dăruit. Pe cel mare i l-am dat nepotului meu, Dorel – la ora asta este cea mai teribilă armă albă (rusească) a Minei Petrila.

⁹³ Prieten al lui I. D. Sîrbu.

11. „Există o ură împotriva celor care mai citesc românește, la Vamă, probabil”

Craiova, 5 febr. 1984

Iubite Doamnă Profesor,

Am lucrat pe brânci, transcriind (nu mai există dactilografe inteligente și ortografe!!), refăcând, adnotând, volumul de *Comedii-Eseu*, pe care, după șase ani de așteptare, fiind trecut în plan, am ținut să-l revăd, să-l predau curat și pus la punct... (o dramă poate dormi liniștit în sertar: dar o comedie e ca un furuncul, dacă nu e jucată, doare și cere mereu... afară).

Plec acum la Bacău, se repetă acolo o comedie a mea, regizorul zice să fac eu *cum manu propria* tăieturile rituale. Nu pot să-l refuz, mâine călătoresc 10 ore. Apoi revin, prin Tg.-Mureș, unde studenții mi-au montat *Arca*⁹⁴. Sunt așteptat și la Arad – și acolo am avut o premieră. Ceea ce mă supără în toată povestea este că succesul *Arcăi* mele nu e datorat conținutului său literar și filosofic, ci numai mesajului său antirăzboinic... Ca și *Simion*⁹⁵, în care eu vedeam un „requiem pentru satul românesc”, când s-a jucat, aprobarea a fost justificată așa: „Piesa pledează pentru oierit, pentru mărirea șeptelului în gospodăriile individuale...” (*Sic!*)⁹⁶

Doamnă Profesor, mă pregătesc să vin la Cluj – deși Clujul e în alt Continent. Dar voi veni la Primăvară, sigur. Mi-e dor de *Familie*; Cristina mi-a scris o teribilă scrisoare, abia aștept să vă revăd pe toți, ne trebuie o seară, ca să mai putem să ne descărcăm desagii...

Vă trimit (cred că nu fac niciun fel de indiscreție) o scrisoare primită din Germania. Sper să vă facă plăcere. Cei cărora le-am trimis pachete cu cărți îmi scriu că aceste teribil de scump plătite colete poștale sosesc într-un hal jalnic. Sfâșiate, rupte, murdărite... Există o ură împotriva celor care mai citesc românește, la Vamă, probabil. Dar, dincolo de asta, eu zic că e frumos ce îmi

⁹⁴ I. D. Sîrbu, *Arca bunei speranțe*, piesă de teatru (1970) (I.R.)

⁹⁵ *Simion cel Drept*, altă piesă de teatru a lui I. D. Sîrbu. (I.R.)

⁹⁶ Era o strategie, folosită de editori, în complicitate cu autorii, pentru a se putea tipări anumite cărți. (I.R.)

scrie despre d-voastră acest Vuia⁹⁷, pe care l-am văzut doar câteva ore... La Coupole, pe Montparnasse.

Trei pachete cu câte un kg de cafea (eu cer numai atât: colete de numai un kg și numai cafea: știu eu de ce!) îmi rătăcesc, nu sosesc, deși au fost expediate anul trecut. Sunt necăjit, după ce toate viciile m-au părăsit (ca pe o c...), acum va trebui să recurg la arabii⁹⁸ locali, ca să îmi procur cafeaua cu care pornesc motorul, diminețile.

Nu a sosit încă *Steaua*, din ianuarie, la Craiova. O urmăresc. Sper să o găsesc în Gara de Nord. Mâine.

Poate că plec pe o lună, două în RFG; dacă mi se va da pașaportul legal, turistic. Sunt legat de bani, rudele și amicii mei (câți îi mai am) sunt săraci, nu prea generoși... Sper într-o bursă, am promisiuni, dar asta o voi afla abia după ce debarc la Berlin sau München.

Trebuie să vă explic de ce sunt, de ce am fost ușor necăjit: din cauza Brândușei⁹⁹. I-am trimis un pachet de reviste germane și o scrisoare... Mi-a răspuns peste o lună, în grabă, neamintind nimic de pachet. Or, știind eu ce știam, *am tremurat mereu* la gândul că acest colet cu reviste occidentale... nu a sosit unde trebuie. Nici azi nu știu dacă a sosit la dumneavoastră sau – fiind ele foarte colorate – amuză cine știe ce vameși și farisei oficiali. Revistele, ca și scrisoarea mea, erau curate – eu explicam chiar că am revizuit și cenzurat aceste publicații, i le trimit ca să îi dau ocazia să citească germana de stradă...

De câte ori mă duc la București, de la Casa de Cultură Germană, prin Potra¹⁰⁰, iau asemenea stocuri nemțești. Am și surse franțuzești și americane – dar tot mai rare și mai chinuite...

⁹⁷ Ovidiu Vuia (1929-2002) – poet și eseist, medic neuropatolog la Institutul de Neuropatologie din Giessen, și o perioadă director al Institutului, autor al studiului *Misterul morții lui Eminescu*, Editura Paco, București, 1996, în care susține cu argumente științifice că G. Călinescu a greșit acreditând ideea că Mihai Eminescu ar fi murit de sifilis.

⁹⁸ „arabii locali” putea fi și studenții arabi, care studiau în România, în marile centre universitare. (I.R.)

⁹⁹ Brândușa Marta – nepoata profesorului Liviu Rusu. (I.R.)

¹⁰⁰ George G. Potra (1940-2015) – istoric preocupat în ultimii ani de moștenirea lui Nicolae Titulescu. A fost redactor-șef al „Redacției publicațiilor pentru străinătate” (1979-1989). (I.R.)

Vă doresc o sănătate perfectă, umor și veselie. Sărut mâna Reginei-Mamă: le sărut, cu reverențe și atente discriminări științifice, pe toate zânele tinere, care vă aureolează Bucuria.

Numai Bine!

Gary Sîrbu

12. „Sunteți ultimul mohican al seriozității în cercetarea filosofică”

Craiova, 19 martie 1984

Iubite Domnule Profesor,

Articolul¹⁰¹ dumneavoastră m-a copleșit: e un adevărat *Turnier*, o supremă lecție [...] despre obligațiile morale ale studiului și citării (după citire) a marilor gânditori. Personal, vă mărturisesc, mă simt, din păcate, foarte departe de această lume. Articolul dumneavoastră a răscolit în memoria mea durerea unei eventualități ratate: mă consider „izgonit” din Filosofie; pentru mine, Ea este zestrea cu care Dumneavoastră (și alți profesori distinși) m-ați împins spre „nu tot ce este real este și rațional”. Invidia mea, jur, nu vine din nostalgia Paradisului filosofic pierdut (consider Teatrul și Proza ca forme foarte sensibile în care se poate *filosofa*), ci din constatarea fantastică, teribilă, că dumneavoastră, având o anumită vârstă (și, cum bine spune domnul Carandino: *Un certain âge, hélas, est toujours un âge trop certain*¹⁰²), dați dovadă de o tinerete mentală, de un elan vital, bătaios și neliniștit, care mă face să oftez. Dintre toate sporturile, ador săritura în înălțime: nu aș vrea să trebuiască să mai sar... avându-vă drept concurrent...

În același număr (frumoasă și serioasă această revistă *Steaua* – îi voi scrie lui Rău¹⁰³, dacă vremurile se vor mai încălzi, poate că îmi public memoriile mele despre Blaga-Beniuc etc.), am găsit, la pagina 32, coloana I, mijloc, un excelent portret al lui Zăciu, făcut de Grigurcu...¹⁰⁴ Tot în acest

¹⁰¹ Liviu Rusu, *Iarăși Maiorescu și Hegel*, în *Steaua*, an. XXXV, nr. 1 (440), ianuarie 1984, p. 40-43.

¹⁰² Joc de cuvinte cu sensul: „o anumită vârstă este, din păcate, întotdeauna o vârstă înaintată (fr.).

¹⁰³ Poetul Aurel Rău (n. 1930) – redactor-șef al revistei *Steaua*. (I.R.)

¹⁰⁴ Gheorghe Grigurcu, *Între tradiție și înnoire*, în *Steaua*, an. XXXV, nr. 1 (440), ianuarie 1984, p. 32-33.

număr – eu fiind obsedat de gândul că Bunul Dumnezeu *mi* îmi va acorda acei 3–4 ani de care aş avea nevoie, ca să îmi termin şi romanele mele mari¹⁰⁵ – la pag. 61, ca un fel de mângâiere (şi „motto” pentru Liviu Rusu), am găsit o secvenţă poetică a lui Roberto Matta¹⁰⁶; merită să v-o transcriu:

„Procurați-vă o viață de 80 de ani

fiindcă viața începe la 70.

Altfel vei muri la 10 ani!”

Fără comentarii. Vă felicit că intrați în „adolescență”, revin cu amănunte când veți împlini nouăzeci de ani (atunci eu, trecut de 70, mă voi considera nou-născut).

Părerea mea este că hegelianizarea cu orice preț a lui Maiorescu e o tactică de oportunism ideologic: se consideră că Hegel, dintre toți filosofii idealști, e totuși cel mai aproape de Marx. Eroare. Prin „dialectică” (un concept de paradă, pampon stilistic, *Mädchen für alles*¹⁰⁷) se crede că ne apropiem de materialism: un Maiorescu herbartian sau schopenhauerian s-ar putea să ajungă, într-o zi, iar idealist, reacționar, antițdanovist... Nu știu. Mi-e frică să mă pronunț. Eu însumi, în verificările din anii 40-50, „mințeam”, afirmând că „îl citesc întâi pe Hegel, apoi mă voi apropia de Marx”. Hegel mă plictisea enorm, iar Marx îmi devenise suspect și periculos: am un personaj care, victimă fiind, se plânge la beție de antimarxismul lui Marx: soția mea, când e în vervă, în bucătărie, mereu și mereu, îl invită la masă pe acest hegelian întors pe dos, citat peste tot, dat necitit mai nou de nimeni...

Sunteți ultimul mohican al seriozității în cercetarea filosofică. Toți elevii dotați ai dumneavoastră au evadat spre literatură, de voie, de nevoie. Mai nou, Filosofia reintră pe ușa din dos prin critică (prin criticii maioreșcieni), dar, din păcate, ea nu poate trece dincolo de teoria literaturii, nici măcar spre estetică generală. Lui Regman i-am vorbit despre această filosofare pe ușa din dos. Consider azi ca a fi avut mare noroc să mă apropiu de Frumos, după ce făcusem un mic ocol prin ontologie, morală, axiologie... Acum e invers: tinerii critici dimineața învață azbuchiile formă-conținut, la

¹⁰⁵ *Adio, Europa! (la condition roumaine) și Lupul și Catedrala.*

¹⁰⁶ Roberto Sebastián Antonio Matta Echaurren (1911-2002) – pictor chilian, reprezentant al expresionismului abstract și al suprarealismului.

¹⁰⁷ *Mädchen für alles* (germ.) – Fată bună la toate.

amiază sunt deja existențialiști și seara fac hermeneutică pură. Am încercat să îl citesc pe D. R. Popescu: nu am reușit. Am apelat la Regman: nici el nu-l citise, zicea: „Toți cei care au reușit să îl citească, au scris despre el!” D.R. [Popescu] e un uriaș talent... natural, dar ca prozator nu are materie primă: unde să-și umple acumulatorii? Un prozator serios are nevoie de viață și lecturi. El, în viață, nu a avut decât succese. Lecturi? A început cu „miturile”: tot ce scrie (și tinerii regizori sunt copleșiți de emoție) e MIT. Într-o singură pagină din *Tiron B*¹⁰⁸ (citesc eu, în *Ramuri*, un hermeneut al său) sunt prezente, sub formă ascunsă, esențe ale mitului Graal, Antigona, Pygmalion etc.; dar și Ghilgameș și Sancho Panza. După beția de cuvinte de acum 100 de ani, azi asistăm la o beție de mituri.

(Nu vreau să îmi dau drumul, v-aș plictisi, sunt foarte pesimist, consider că limba noastră cultă e în spiralată ridicare la ceruri, limba poporană în destrămare, limbajul politic în plină, agresivă desfășurare etc.)

Am citit cu *plăcere literară*, cu mare plăcere, acest faimos *Jurnal de la Păltiniș*¹⁰⁹. Dar, din păcate, nici Noica nu știe că el nu e filosof, ci Poet, nici Liiceanu nu știe că filosofarea nu se confundă cu Filosofia – și ambii nu își dau seama că joacă histrionic un teatru, sublim pentru ei (fiind înarmați cu lecturi frumoase), dar foarte periculos pentru marele public... Păltinișul va deveni, pentru ideea de filosofie, cam ceea ce a fost Maglavitul pentru pravoslavnică noastră... V-aș ruga să-mi faceți favorul de a citi această carte, vă și privește (e vorba de un Munte, de Sibiu, de o Cultură bazată exclusiv pe trăire filosofică, pe un triumfi, Noica – Eliade – Cioran etc. Vreau să citiți cartea aceasta, ca să am cu cine mă certa când vin la Cluj...)

Nu am fost prea bine „în pielea mea” în săptămânile trecute. Spectacolul de la Bacău continuă cu mare succes de public. Dar, mereu și mereu, sosesc diferiți inspectori care taie, taie, taie... Acum treizeci de ani, am spus că, ciudat, „cuvântul cel mai cenzurat e cuvântul *cenzură*”. Acum trăiesc pe viu acest adevăr: totul e suspect de „aluzie”: *cartof, pâine, laborator, viitor, bunăstare* etc. Am o scenă cu Hitler ca fanfaron sinistru, a fost scoasă; am altă

¹⁰⁸ Este vorba despre *Viața și opera lui Tiron B*, I, *Iepurele șchiop*, Editura Cartea Românească, București, 1980.

¹⁰⁹ Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă*, Editura Cartea Românească, București, 1983.

scenă cu Don Juan, care face planul cuceririlor sale viitoare: atâtea fecioare, atâtea soții, atâtea văduve și babe... „Văduvele și babele le trecem pe trimestrul patru”, zice Don Juan, care, în piesa mea, este un fel de statistician „în sine”. Un tovarăș de la București a sărit în sus: „Cine este acest Don Juan? Ce vor zice tovarășele femei din sală? Nu avem nimic cu văduvele și babele – dar să nu ne atingem de fecioare și femeile divorțate...” Acum nu mai știu zău ce a rămas din bietul Don Juan, care plasa în piesă o definiție teribilă a statisticii: „Statistica este arta care dovedește științific că, atunci când un om mănâncă trei găini pe săptămână, de fapt trei oameni au mâncat, fiecare, câte o găină pe aceeași săptămână.” Fraza asta nu cred că a scăpat, nu eu am inventat-o, am citit-o undeva, dar nu știu unde.

La București, am plecat să stau cinci zile – nu am rezistat decât două: m-am dus să îmi încarc, la prieteni, acumuloarele literare: m-am întors acasă și dezumflat, și cu... banii luați. Toată lumea mi s-a plâns *mie*, invidiindu-mă. Scriitori mari și serioși (nebețivi) mi-au cerut împrumut o sută de lei. Am lăsat texte la Ioanichie și Regman – ei sunt singurii care au răbdare pentru scrisul meu. Acasă, trei zile, am tămâiat casa, gonind dracii îndoielilor și ai deșertăciunii. Totdeauna am spus: sunt condamnat la singurătate silnică pe viață – iată că așa este, camera mea e celula mea, nu văd nici cea mai mică rază de speranță, nicăieri. De aceea scriu scrisori, de aceea cultiv pe soața mea, Lizi (care e ideală parteneră de recludiune, cu umor și „dă-i în mă-sa!”), de aceea vă iubesc fiicele și nepoatele – fiind asta un fel de a te bucura de dragoste pe cartela altuia. Vă sărut pe toți,

Gary

**13. „De trei ani, nu mai scriu teatru,
am și renunțat la acest gen literar muribund”**

Craiova, 3 mai 1984

Mult iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

M-am bucurat mult, auzindu-vă la telefon; ar fi trebuit să vă scriu, dar, în ultima vreme, am fost teribil de „sastisit”: de trei ani, nu mai scriu teatru,

am și renunțat la acest gen literar muribund (nu din vina mea: totdeauna m-am considerat în primul rând om de litere și abia, în pauza de masă, om de teatru...), cu arme și bagaje (memorie și cultură) am trecut definitiv în câmpul *prozei*. Iată că, *malgré moi*¹¹⁰, ca printr-o magică ironie a istoriei, se descoperă piese ale mele: sunt jucat în cinci teatre, cu trei titluri, mi se cere un scenariu de film, la tv se va relua una din peliculele mele vechi. Volumul de comedii, pe care îl am în plan la Ed[itura] Scrisul Românesc, Craiova (de patru ani: dovadă că nimeni nu e profet în țara lui, darmito în acest *Niemandslan*¹¹¹, care e Oltenia!), ar fi fost un volum cu care voiam să închid o trilogie serioasă: un volum de drame (*Arca*), un volum de comedii și un volum de povestiri, ce sunt drame și comedii (*Șoarecele B*). Acest ultim volum de teatru, pentru care am refuzat să plec în delegație, știind că îndată ce ies din țară, ca și în urmă cu trei ani, iar și iar va fi scos din plan și amânat *ad calendas*... nu știu dacă voi mai reuși să-l văd în librării: conform unor noi, foarte noi dispoziții, toate textele se recitesc. De o comisie. Muncitorească. La Consiliul Culturii.

Sper (*dum spiro*)¹¹² că voi trece cu bine prin urechile acului. Piese mele au norocul că au fost scrise de un autor ce știa că ele vor sta în sertar cel puțin patru cincinale. Deci, *ab initio*, au un vaccin antitetanos, sunt imune față de actualitatea imediată, ele pot fi jucate oricând, oriunde, de oricine, indiferent de ce părere este primarul sau șeful pompierilor literari.

Dar, aștept. E adevărat, pașaportul meu nu a sosit: se pare că am devenit o persoană mai importantă, protocolul acordării unui drept devine automat solemnitatea acordării unui mare favor. Nu-mi plac favorurile, în privința asta sunt latin, rămân la *quod licet bovi*¹¹³. În toamnă, fac din nou cerere de turist, de astă dată mai sus, direct la Buc[urești], peste capul arnăuților din Agia locală.

Cu dragoste, soția mea vă trimite, din sărăcia noastră, un pic de cafea franțuzească. Vă promitem să nu vă uităm – dacă cei care ne iubesc „dincolo” nu ne uită nici ei. Eu adaug, la cafea, pilule de aspirină americană, excelentă.

Sărutăm pe toată lumea,

Gary și Lizi

¹¹⁰ *malgré moi* (fr.) – în ciuda voinței mele.

¹¹¹ *Niemandslan* (germ.) – Țara nimănui.

¹¹² *dum spiro* (lat.) – cât timp respir.

¹¹³ Expresia integrală: *Quod licet Iovi, non licet bovi* (Ce-i este permis lui Jupiter, nu-i este permis bouului). (lat.)

**14. „Nu mai primesc de două luni nicio scrisoare din Occident:
nimic – de parcă s-a lăsat cortina de fier vechi”**

Craiova, 22 mai 1984

Iubită Doamnă Rusu,
Stimate și iubite Domnule Profesor,

Ieri i-am făcut o vizită unicului meu „binefăcător” din Craiova: directorul spitalului de nebuni, conferențiar de psihiatrie la Universitate, dr. Alexandru Olaru. Este un intelectual distins, o raritate în acest oraș: a scris o carte despre Shakespeare¹¹⁴ (analizând „cazurile” psihopatologice ale unor personaje), în sfârșit, el e foarte mândru de a fi terminat la Sibiu-Cluj (fiind cu doi ani în urma mea, coleg cu Doinaș, Petroi[u], Cotruș), unde a urmat, paralel, Psihologia și Medicina.

Îl consider un binefăcător al meu, fiindcă, în calitate de fost coleg, ori de câte ori am vrut să mă internez (din motive de tactică și chiul), el mă adăpostea. Am scris patru din piesele mele la nebuni (unde aveam un apartament la dispoziția mea, fiind tratat ca un principe în exil). Teatrul știa că nu sunt bolnav, nu avea ce să-i facă, Olaru era o forță în oraș, oricând puteai avea nevoie de el.

După 1972, fiind avertizat de Amza¹¹⁵ că, în conformitate cu o nouă lege, nemembrii [de partid] nu mai pot fi secretari literari, m-am internat la Spitalul Central București, cu intenția de a obține o pensie de boală. După trei luni, mi-am pierdut memoria, apoi conștiința: păream irecuperabil pierdut, când a venit el și m-a dus la el, în Craiova. Aici m-a pus pe picioare, mi-a dat pensie („depresiune melancolică”); de atunci, nu am mai făcut nicio criză de „tristețe furioasă”.

Are un cult pentru foștii săi profesori: vă trimite ultima sa carte¹¹⁶, vă rog să o primiți ca un omagiu. V-aș ruga eu, să-i scrieți numai două rânduri; adresa lui este: Dr. Alexandru Olaru, str. Frunze 18, 1100, Craiova.

¹¹⁴ Alexandru Olaru, *Shakespeare și psihiatria dramatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976.

¹¹⁵ Este vorba de actorul Amza Pellea.

¹¹⁶ Alexandru Olaru, *Interferențe medico-culturale: file din istoria medicinei românești*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983.

Nu știu sigur dacă voi putea să vin la Cluj, la invitația Lianeii: sunt descumpănit financiar (și cu lucrul, la masă, sunt cu două luni în urmă: premierele, festivalurile, alergăturile și nervii mi-au furat câteva luni în primăvara asta); mi-am cumpărat mașină de scris, mizând pe banii de la Fond: banii aceștia au fost blocați (veniturile mele de dramaturg jucat), pensia se duce pe „Halimente”, la CEC nu am decât, cum zice Lizica, „cota pentru locul de veci”, niște bani ce-i ținem pentru orice eventualitate.

De două luni, Fondul nu s-a mai întrunit – nu sunt bani – toate drumurile (la Bacău, Brașov, Arad) le plătesc din pensie, deși sunt drumuri de scriitor cu treburi „rentabile”.

Ne-am resemnat – vom trăi din cei 4.000 lei pensia mea, plus 1.000 ai soției (ii las 800 pentru coafeză și țigări); cumpărăm la negru totul, eu țin un regim scump, carnea, ouăle, brânza sunt baza alimentației mele.

Nu mai primesc de două luni nicio scrisoare din Occident: nimic – de parcă s-a lăsat cortina de fier vechi. Fac rost de reviste și cărți de la lectoratele de engleză și franceză.

Am fost teribil de emoționa: dl Prodan¹¹⁷ mi-a trimis ed[iția] a II-a a cărții sale despre Horea¹¹⁸; vă trimit, pentru a vă amuza cu dna Rusu, câteva microeseuri¹¹⁹, niște para-sofii; redacția crede că eu scriu științific, serios, dar eu știu că aceste note sunt fabule satirice, autoironice.

Continui să vă iubesc – mi-e dor de Cristina și Liana, de întreg colhozul acela de grații și farmec.

Vă sărută

Gary

¹¹⁷ David Prodan (1902-1992) – istoric, specialist în istoria Transilvaniei, membru al Academiei Române (1955) și al Asociației Istoricilor Americani (1985). Cartea la care se referă Ion D. Sîrbu este *Răscoala lui Horea*, 2 vol., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

¹¹⁸ David Prodan, *Răscoala lui Horea*. Ediție nouă, revăzută. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 2 vol.

¹¹⁹ Este vorba despre *Câte unele despre...* „Răs-cu-plânsul nostru valah”, texte publicate în *Ramuri*, nr. 4 (238) 1984, 15 aprilie 1984, p. 12 și 5 (239), 15 mai 1984, p. 18.

**15. „Două lucruri în lume sunt total imposibile:
ca Papa să se însoare și ca doi români să se unească pentru o cauză”**

Craiova, 4 oct. 1984

Stimate și iubite Domnule Profesor,

Mult m-a bucurat telefonul dumneavoastră de aseară: la mare, fiind în permanență într-un cerc închis de ardeleni, mai ales de clujeni (sau fost-clujeni), am vorbit deseori despre dumneavoastră. Prin trecerea anilor, paralaxa amintirilor se strâmtează, parcă ieri eram studenți, parcă ieri visam un Teatru studentesc, o revistă, o Dacie rediviva (dar care să știe cât de cât și latinește...).

Mă bucur că domnul Vuia Ovidiu vă scrie; nu îl cunosc, în fugă, l-am văzut la Paris, i-am dat câteva cărți din țară. Pe urmă am corespondat, acum *eu* am obosit; am de scris, scriu din ce în ce mai greu scrisori... Dar mi se pare un domn serviabil, adânc cetitor de litere române, foarte interesat de ce scriem noi aici, foarte amărât de ce trăiește el în Germania lui, aceste *United States* ale *Schlaraffenland*¹²⁰-urilor.

Eu, sperându-mă un pic de hemoragia ce o avusesem (din senin; fiți atent, dizolvați aspirinele înainte de a le înghiți), am scris o scrisoare la prietenul meu, Pollák, care, pare-se, are legături la depozitele de medicamente, date pentru control guvernamental. M-am pomenit cu un pachet mare de fel de fel de medicamente: tot ce și-a închipuit El că aş putea avea la vârsta mea: anghină pectorală (nu am), reumatisme (nu am), tensiune mare (nu am), circulație dificilă la creier și extreme capilare (Sermion), astea parcă ar fi bune de ceva etc. Vă trimit întreg tacâmul, alegeți: ce doriți, *îmi scrieți și vă trimit prin poștă*, cu dragă inimă.

Aștept – ca să-mi pot depune actele de pașaport de turist – un formular obligator (certificat *d'hébergement*¹²¹), fără de care nu pot mișca aici. Am de primit și banii mei din Franța; au fost trimiși din august, banca de aici încă nu m-a anunțat de sosirea lor. Se zice, aceste mici sume sunt lăsate să „producă”, o lună, două, în băncile noastre de stat.

¹²⁰ Schlaraffenland (germ.) – Țara huzurului. Echivalent pentru fr. *Pays de cocagne*.

¹²¹ d'hébergement (fr.) – găzduire.

Doinaş s-a întors din Heidelberg – mare lucru nu ne-a spus: haos, certuri, tevaturi între românii de-acolo; tata, care era un vechi sindicalist de modă veche, spunea că două lucruri în lume sunt total imposibile: ca Papa să se însoare și ca doi români să se unească pentru o cauză... Văd asta aici, la Craiova, oltenii sunt un trib la putere, toate defectele lor sunt calități, *azi*, toate calitățile lor (de ieri) sunt defecte – găsești la ei tot ce vrei, afară de spirit de breaslă, sindicalism, duhul de echipă.

Sunt teribil de îngrijorat din cauza unei cărți a mele, ce o am de cinci ani aici, în Ed[itura] Scrisul Românesc. E vorba de volumul de comedii inedite (șase la număr), dintre care primul text e scris în '47, ultimul în '77... Mă felicit că nu am aderat, ca stil și metodă în dramaturgie, la vreunul din modele, ce au bântuit în deceniul trecut. „Tot ce e modă se demodează”* – Apusul se întoarce la clasici, regizorii, după ce au distrus Litera din texte, acum, grămadă, dau buzna să regizeze... opere. Au și acolo o treabă de făcut, nu? Eu m-am gândit (să se știe: în medie, cu fiecare piesă a mea am așteptat circa 15-20 ani între scriere și premieră) că, prin trecerea cuminte a anilor, dramaturgia mea, pe nesimțite, se va adăuga discret la ce s-a scris între cele două războaie; epocă de care aparțin spiritual, și de care deloc nu trebuie să ne fie rușine. Comediile mele, din care două sau trei, mi s-a spus, ar fi aproape europene (deși anticaragialești – vanitatea mea a fost totdeauna să dovedesc că există un umor nordic, care e valah fără să fie miticesc sau levantin) – cum zic, comediile mele zac boală de moarte la Editură. Am primit 48 de garanții „pe cuvânt de onoare” că, mâine, poimâine, ele sunt pe piață. Acum, cred că trenul albastru a trecut definitiv prin gara noastră. Mi s-a spus: „Cartea dumneavoastră a fost la *anchetă*.” (?). Am înghețat: cuvântul acesta e groaznic. Cum la anchetă? „Da, mi s-a spus, mai nou fiecare manuscris e re-anchetat la Consiliu de o comisie muncitorească, ideologică...” (textual).

De ce vă scriu, iubite domnule Profesor, aceste triste vești: fiindcă voiam să vă fac o modestă surpriză de ucenic: de patru ani (între timp l-am transcris de trei ori acest volum al meu¹²² – care încheie o trilogie) poartă (*și va purta în veșnicie*) următoarea dedicație:

¹²² Volumul a apărut, totuși, în 1985: I. D. Sîrbu, *Bieții comedianți*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1985.

* Citat din Jean Cocteau și Coco Chanel: „La mode c'est ce qui se démode”.

Iubitului meu profesor și mentor,

LIVIU RUSU,

*căruia îi datorez inițierea mea în Litere și Teatru.*¹²³

Era un secret al meu – iertați-mă că vi-l dezvălui cumva în pustiu, poate că acest volum nu va mai apare, *acum*, în acest îngheț ce-l trăim, dar poate că el va apare într-o primăvară mai caldă. Cine știe. Să dea Dumnezeu să pot să vi-l aduc personal la Cluj, și să vi-l depun în mâinile dumneavoastră. Dacă nu va fi posibil, atunci ne resemnăm amândoi, avem destui copii și urmași care să se bucure – după noi – în locul nostru.

Vă sărută pe toți cu dragoste,

Gary, Lizi

P.S. O rog pe colega mea, Brândușa, ca, pentru unica mea nepoată, Monica, ce se pregătește să dea, la anul, la Filologie, secția Franceză (I), Engleză (II), să-mi scrie, cât mai precis și amănunțit, informându-se de la o fericită balică ce a trecut examenul de admitere, *ce s-a dat, la oral și scris, la toate examenele din cadrul admiterii la Filologie, secția de mai sus.*

Eventuale sfaturi, *deconseilleri* etc. sunt binevenite.

16. „Gândul meu bun și luminos, legat de splendida dumneavoastră viață și operă”

Craiova, 5 aprilie 1985

Mult iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

În sfârșit: *mieux vaut tard que jamais*¹²⁴. Volumul meu de comedii fără noroc¹²⁵, după o lungă și grea așteptare, a apărut. *Patientia omnia vincit.*¹²⁶ Am avut câteva momente în decursul acestor ani, în care m-am temut că – datorită unor mici accidente legate de sănătatea mea capricioasă

¹²³ Dedicția este plasată în pagina 5 a volumului, având însă o formulare ușor modificată: „*Bunului meu Profesor, / LIVIU RUSU, / căruia îi datorez inițierea mea / în Litere și Teatru.*”

¹²⁴ *mieux vaut tard que jamais* (fr.) – mai bine mai târziu decât niciodată.

¹²⁵ I. D. Sîrbu, *Bieții comedianți*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1985.

¹²⁶ *Patientia omnia vincit* (lat.) – Răbdarea le învinge pe toate.

și rebelă –, nu apuc să văd în mâinile dumneavoastră acest modest op al meu (și al tineretelor mele). În mâna dumneavoastră... care, cu mulți ani în urmă, m-ați bătut pe umeri, încurajându-mă indirect, dar insistent.

Cartea aceasta vă este dedicată: e vorba de o dedicație pe care am simțit-o cu inima mea și am scris-o, nu dintr-un oarecare sentiment de târzie recunoștință, ci pur și simplu pentru că vă iubesc și vă consider a fi fost în viața mea un model de seriozitate, echilibru, modestie și... *probus labor*¹²⁷.

Regret că nu pot veni personal la dumneavoastră: mi-e sincer dor de „colhozul acela de zâne” – știu că Doamna dumneavoastră va fi prima lectoare a acestor dialoguri care – din motive pe care nu e cazul să vi le înșir – nu au avut șansa unor succese pe o scenă mai mare...

După cum v-am mai scris, am închis (deocamdată) scara spre podul sau pivnița din care îmi scoteam figurinele tristelor mele comedii: teatrul lumii mi se pare mai interesant – am trecut pe proză, mă simt și mai liber și mai în largul meu.

Nu pot să adaug acestor rânduri, stimate domnule Profesor, decât gândul meu bun și luminos, legat de splendida dumneavoastră viață și operă, de sublima soție ce o aveți și de admirabilii nepoți ce vă înconjoară – dorindu-vă, de aici, din tristul meu exil, sănătate și bucurii: aș dori mult ca semnificația dedicației mele să „ricoșeze” și spre Liana și Cristina, bunele mele prietene, dar mai ales asupra copiilor „noștri”, care, sper, atunci când noi doi vom fi în Câmpiile Elysée, ne vor pomeni aici pe pământ ca pe doi dascăli ardeleni care și-au onorat și catedra, și numele, și datoria față de posteritate.

Cu nesfârșită bucurie,

Ion D. Sîrbu

P. S. Culoarea copertei (aleasă de Lizi) am dorit-o cât mai apropiată de culoarea unor ochi pe care îi dorim, iar încruntătura mea din caricatură¹²⁸ e adresată numai și exclusiv pentru... Dana (care m-a uitat!).

I. D. S.

¹²⁷ *probus labor* (lat.) – muncă cinstită.

¹²⁸ Caricatura semnată „Sil-van”, datată „14. X. 72”, se află în pagina 4, pe versoul paginii de titlu.

**17. „Suntem în vara unor continue sărbătoriri;
nu le putem lăuda, dar nici să le înjurăm.”**

Craiova, 20 august 1985

Iubite Doamnă Profesor Liviu Rusu,

Am revenit aseară de la Turnu-Severin, unde am stat 10 zile pe „moșia” părintească a soției mele. (O casă bătrânească, frumoasă, cu o curte mare, cu o imensă boltă de viță-de-vie, cu o grădină plină de roșii și ardei. Fără această grădină, muream de foame în acest oraș, care, pe vremuri, era cel mai „nemțesc” din toată Oltenia.)

Vă visez deseori, ceea ce mi se pare ciudat: dar vă visez frumos, ca pe vremea când amândoi eram foarte tineri, având viața înaintea. Poate că vizita celor doi nepoți ai dumneavoastră, fiul Cristinei, Radu, și a Brândușei, ne-a cam întors pe dos. Prăpastia dintre generații a existat întotdeauna, dar acum, având în fața mea doi copii de o rară frumusețe și bună creștere, am realizat totuși că sau ei aparțin unei lumi pe care eu nu o mai pricep deloc (pe nicio lungime de undă), sau eu am rămas înapoi în timp, închis în singurătatea cărților și obsesiilor mele profesionale, în așa măsură, încât am devenit un fel de „călugărul din vechiul schit”... Brândușa e o explozie de francheță și luciditate, aproape crudă: poeziile ei sunt deja poezii (am ales zece din ele, care pot fi publicate oricând, deși eu cred că e bine să mai aștepte puțin); Radu e un caz aparte. I-am scris Cristinei două scrisori: una, mai de mult, prin care o felicitam pentru gestul absolut „existențial” al fiului ei: dar sunt dascăl și eu (*anche io sono...*)¹²⁹, trăiesc în Oltenia, știu multe; după vizita lui Radu, tot timpul am făcut calcule de părinte meschin și egoist, gândind cum am putea să *reparăm* administrativ gestul său, ca să nu piardă anul și școala la zi: dacă Gore ar face o cerere, așa și pe dincolo, am merge la Minister, prin D.R. Popescu am obține o dezlegare, eu știu? I-am scris Cristinei, dar nu mi-a răspuns. Nici ea și nici fiul ei nu sunt dispuși să-și dribleze propriul lor gest nobil. Îi înțeleg – dar, sunt în măsură să o spun, orice sacrificiu de acest gen e inutil, în afară, iar pe dinlăuntru presupune o plată lungă (liceu la seral, producție), care nu știm cât de greu poate fi, în realitate.

¹²⁹ anche io sono... (it.)– și eu sunt...

Primesc scrisori din streinătate, cartea mea a ajuns peste tot unde am trimis-o: Giurchescu¹³⁰ ar dori să-mi monteze *Plautus* sau *Bieții comediați*, dar îmi cere voie să facă anume adaptări la condițiile de meridian și mentalitate (Copenhaga). Mă așteaptă, de altfel, să vin în toamna asta în vizita promisă: așteptăm pașapoartele (depuse de două luni, cu recomandări serioase, pe baza unei invitații a Universității din Freiburg). Dar, vede-se, aceste aprobări vin foarte greu, mai ales cu soția: nu știu dacă lui Doinaș i-a sosit pașaportul, acum zece zile încă nu îl avea, se agita la foarte înalt nivel, având pile mult mai grele decât am eu, care nu am nicio pilă. Singura mea „pilă” fusese Negoïtescu, dar acesta „a rămas”, compromițându-ne familia literară.

Potra a vorbit frumos despre Dumneavoastră și cartea mea la radio: va scrie în *Viața românească*¹³¹; în *România literară*, un frumos articol îl semnează Dana Dumitriu¹³². În general, mi s-a spus așa: e greu de scris despre cartea asta, *acum*; conține un pachet de satire ne jucate; suntem în vara unor continue sărbătoriri; nu le putem lăuda, dar nici să le înjurăm (fiindcă două din ele sunt excelente, iar cuvântul înainte e strălucitor); așa că tăcem, *meliora loquor; sua loquit silentio*¹³³.

Față de casa dumneavoastră, a zis Brândușa, eu și cu a mea Lizi stăm într-o chichineată: da, însă avem o formulă de singurătate în doi, care, deocamdată, e fertilă: lucrez, fiind total eliminat din orice altfel de activitate socială; nu am niciun prieten, nici la Teatrul unde am lucrat nu mă mai duc; sunt o Umbră veche, apar ca Mircea la Cozia, simpla mea supra-viețuire prezintă un caz de suspiciune și invidie la „prieteni mei, care îmi sunt dușmani și dușmanii mei, care îmi sunt prieteni” (vorba deștepte mele, Xantipa).

Vuia vă salută din Giessen; cu un grup de nefericiți transfugi, foști elevi ai dumneavoastră și colegi cu mine (între care și acele șvăboice și

¹³⁰ Este vorba de Lucian Giurchescu, regizor, director al Teatrului de Comedie din București (1969-1979 și 1990-1994). În ianuarie 1979, a cerut azil politic în Danemarca.

¹³¹ Florian Potra, *Să ne rădem pe noi...* (Ion D. Sîrbu, *Bieții comediați*), în *Viața românească*, anul LXXX, septembrie 1985, nr. 9, p. 91-92.

¹³² Dana Dumitriu, *Un dramaturg ignorat*, în *România literară*, anul XVIII, nr. 27, 4 iulie 1985, p. 10.

¹³³ *meliora loquor; sua loquit silentio* (lat.) – eu rostesc lucruri mai bune; le vorbește pe ale sale în tăcere.

săsoaice, cărora le făceam curte, în Sibiu), citesc din cărțile mele și plâng de dorul Patriei.

Uniunea mi-a mărit pensia: acum, în august, am primit cu 400 lei mai mult – așa că, în prezent, de la Stat am 2.100 lei, și Uniunea îmi completează cu 2.400 lei: „Nu am voie să mă plâng, zice Lizi: nici coloneii care te-au închis nu au mai mult!”

Domnule Profesor, dacă nu mi-ar fi atât de greu să călătoresc, aș veni să vă văd: dar detest trenul, gările, statul la hotel: *umbra iubitei mele Eta e încă vie în memoria mea.*

Aflând anumite amănunte despre „clanul de zâne” în care trăiți, nu am putut să nu mi-o închipui pe doamna dumneavoastră ca pe o mare regină, dar o regină tragică, uneori: e greu, între atâtea stânci și cataracte, să păstrezi linia imparțialității mijlocii. Îi sărutăm mâinile, cu respect și dragoste.

(Primesc o grămadă de scrisori din Brazilia, descoperindu-mi acolo trei nepoate și un nepot; copiii fratelui¹³⁴ meu acum îmi scriu în portugheză; *am 18 strănepoți portughezi, germani, francezi, deci curați brazilieni*, care îmi scriu: sunt „tio Huan”, Lizi e „tia Elizabeth” – candid, îmi spun: „Dacă am un drum prin America, să nu-i ocolesc”, stau în *São-Paulo*, un mic orașel de 11 milioane de locuitori, și în *Rio*, care are numai 5 milioane.)

(Nepoatele mele, Selma, Andrea, Irena sunt de o frumusețe de-a dreptul hollywoodiană.) (Studente: Selma vrea să devină gazetară; îmi scrie în englezește; în rest, se studiază economie și management.)

Am mult de lucru, vreau să fiu gata cu o lucrare¹³⁵ a mea de proză, pe care în oct. am promis-o că o predau; ea tot nu va apare [*sic!*] decât peste trei ani; de acum lucrăm în contul vieții viitoare – *bine că în meseria noastră există o mică șansă de supraviețuire.* Nu?

Vă sărutăm pe toți cu multă dragoste,

Gary și Lizi

¹³⁴ Este vorba de Leopold Stehlick, „frate după mamă, din prima ei căsătorie” (1909-1967). În 1922, a emigrat în Brazilia, împreună cu tatăl său.

¹³⁵ Este vorba despre romanul *Lupul și Catedrala*. La finele lunii noiembrie 1986, manuscrisul a fost predat Editurii Cartea Românească, unde este „lecturat cu atenție”, ajungându-se la concluzia că „nu este publicabil”. Publicat postum, ediție îngrijită de Maria Graciov, Editura Casa Școalelor, București, 1995.

18. „Mi-e mai milă de cei care au rămas, decât de cea care a plecat...”

Craiova, 4 sept. 1985

Iubite Domnule Profesor, dragă doamnă Rusu,

Am fost de-a dreptul dărâmat de vestea ce mi-ați transmis-o¹³⁶. Scrisoarea pe care mi-a trimis-o Ioana (are aproape 20 de pagini dense) îmi apare acum în cu totul altă lumină. Am recitit-o aseară. Ioana (pe care nu am cunoscut-o deloc, cu care nu am avut niciodată un schimb de idei) îmi devine, dintr-odată, arhetipul (cuvântul „arhe” e total neadecvat vârstei ei) unei anume generații de tineri: cu școala de care am avut eu parte (și dumneavoastră la fel), cu cărțile care, în mare parte, au suplinat realitatea lumii în care am trăit, noi nici nu posedăm categoriile necesare, ca să înțelegem drama cumplită a acestor copii... Sunt elevul dumneavoastră, am trecut prin psihologie amândoi, știm ce rol poate să aibă Memoria, în raport cu Inteligența, Imaginația, Afectul. Or, memoria e și mijloc, și scop, și metodică, și didactică, în sistemul de învățământ. Ioana, dotată cu o sensibilitate rară și cu o morală funciară, fără să aibă cunoștințe de morală, a descoperit singură noțiunea de bine-rău, fără să fi făcut Psihologie. Suferea din cauză că toceala proștilor a ajuns să înlocuiască inteligența celor care judecă și vor să înțeleagă. Fără să fi făcut Filosofie, cu mijloace primitive îmi descoperă că știe care e diferența între a învăța, a ști, a înțelege, a cunoaște, a crea etc. Fără să fie religioasă, are o revelație *de fericire* (ca Hans Castorp¹³⁷, în singurătatea de iarnă a unui munte) și îmi spune că, dacă va mai întâlni o dată o asemenea stare de plenitudine, va ști că acesta e rostul vieții și sensul ei...

Scrisoarea aceasta, eu cred, va trebui să o transmit cumva bunei mele prietene, Cristina. Și lui Gore¹³⁸. Eu, personal, mă rețin de la a avea o părere despre gestul Ioanei: este un gest de Destin, de situație-limită, făcut de o fată

¹³⁶ În scrisoarea din 27 august 1985, a lui Liviu Rusu către I. D. Sirbu, profesorul clujean îi spunea că nepoata sa, Ioana, a profitat de o călătorie organizată în Italia și a rămas acolo.

¹³⁷ Hans Castorp – protagonistul romanului *Muntele vrăjit*, al lui Thomas Mann.

¹³⁸ Cristina și Gore – părinții Ioanei, nepoata lui Liviu Rusu.

excepțională, *lucidă la maximum*, de o cinste interioară totală, de un respect față de familia ei de-a dreptul liturgic.

Nu simt în rândurile ei niciun fel de premeditare – deși premisele ar putea fi deduse. Dar eu am o vorbă: „à quelque chose malheur est bon”¹³⁹. De trei ori în viață am scăpat de moarte, fiind victima unei nenorociri. Dacă nu mă luau pe front, aș fi avut soarta – *mutatis mutandis* – lui Pătrășcanu¹⁴⁰; dacă nu eram arestat la timp, aș fi fost călcat de o anume mașină. Dacă nu aș fi găsit acest domiciliu impus în Craiova, nu o cunoșteam pe Lizi, aș fi plecat; acum poate că aș fi fost unul din nefericiții care nu se pot adapta „acolo”.

În seara primei mele premiere, în 1978, sărbătoream și primirea dezlegării de a iscăli (căci între 1964 și 67 nu am avut dreptul de a fi publicat). În seara respectivă am venit de la Mogoșoaia cu o mașină a Cinematografiei (lucram la un scenariu de film cu Horea Popescu), am asistat la Premieră, după care, cu sora și un prieten de braț, pe un ghețuș-polei, am plecat în oraș, să bem ceva. Am făcut o entorsă, am alunecat, entorsa s-a transformat într-o triplă fractură. Am rămas în spital. Horea Popescu (cărui îi dădusem cuvântul de onoare că a doua zi, cu acceleratul cutare, voi sosi în Gara de Nord) mă aștepta cu Fiatul său. Nu sosii, nici nu avusesem cum să-l anunț de nenorocire. Înjurându-mă, a luat-o singur spre Mogoșoaia. După Casa Scânteii, a călcat peste un fier-beton, care, ca un ac, i-a trecut prin mașină, a trecut prin locul unde ar fi trebuit să stau eu și, perforând acoperișul, a mai ieșit trei metri deasupra. Deci: dacă nu aș fi fost accidentat la Craiova, acum eram perforat de acest fier, gros cât un deget. Horea, dându-și seama de ce s-a întâmplat, îmi zice: „Am ieșit din mașină, am început să plâng și să îi mulțumesc lui Dumnezeu că ai fost porc și nu ai venit punctual!”

Dar să mă întorc la copiii noștri. Deși o emotivă (Ioana mi se pare a fi fost mai dotată pentru „humanii” decât pentru științe zise pozitive), din scrisul ei eu deduc și un fel de voluntarism consecvent și încăpățânat. Nu se va pierde, s-a apucat de o treabă, nu se întoarce din drum și nu regretă. Dacă a avut un sublim moment de fericire, în luminișul unei păduri ninse (o revelație a sublimului, posibil în această lume), poate că a avut un moment

¹³⁹ à quelque chose malheur est bon (fr.) – înveți din necazuri.

¹⁴⁰ Lucrețiu Pătrășcanu (1900-1954) – lider comunist, executat din ordinul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

asemănător în fața unei catedrale, a unei fântâni, a câtorva cireși sub lună. Eu am dezertat de trei ori de pe front (cu acte false) și azi mă laud cu fericirea ce am cunoscut-o umblând hai-hui prin Ucraina (nu prin Italia). Ea va trebui să stea o lună-două în Italia, până va primi, de la Statul care o acceptă, actul de acceptare a ei. Dacă are rude în USA, atunci totul va merge repede, selecția e psihologică, niciun stat nu vrea să primească vagabonzi, aventurieri, nichtstudents¹⁴¹. Or, nu e cazul ei, e destul să o privești, ca să îți dai seama că ai în față o forță și un caracter.

Cu Cristina și Gore va trebui să mă întâlnesc. Acum poate că voi avea puțin timp: mi s-a refuzat (fără explicații) pașaportul pentru mine și Lizi, deși eram invitații unei universități și avea, cu șapte grele iscălituri, recomandarea personală a Suzanei¹⁴² noastre și a lui D. R. Popescu¹⁴³. Nu contează.

Odată, în copilărie, în clasa [a] III-a primară, învățător fiind Nana (tatăl chirurgului¹⁴⁴), am primit, pe un trimestru, la toate materiile, numai zece, dar la *purtare*, nota 5. Era o înțelegere pedagogică între învățător și Tata: devenisem grozav, bătauș, brânză bună în... Nu îndrăzneau să mă duc acasă. De rușine. Acum, în ultimii trei-patru ani, am luat exact cinci uriașe premii literare, dar... la *purtare*... în Craiova... am căzut. Nu sunt singurul. Poate că și rămânerea lui Negoïtescu¹⁴⁵ (care s-a tâmpit de tot) a contribuit la refuzul nostru. Nu contează.

Cât timp mă ajută mintea, lucrez, scot la doi ani o carte. Unii își trimit odraslele spre alte țări mai calde, eu îmi trimit cărțile. Cristina și Gore să nu își facă complexe: la București e o modă în lumea bună, ca anumite persoane de rang înalt în cultură și stat să-și expedieze soțiile, copiii, chiar și soacrele... Fosta Doamnă Sîrbu, de pildă, a văzut Florența de 12 ori, acum pleacă să vadă „un pic de Spanie”. I-am urat drum bun, regretând că pleacă mereu singură: „Pour voir beau, il faut être deux!”¹⁴⁶ i-am spus, așa că eu rămân cu Lizi,

¹⁴¹ Nichtstudents (germ.) – cu sensul de oameni fără studii, needucați.

¹⁴² Suzana Gâdea (1919-1996) era, în 1985, președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (a avut această funcție între 1979-1989).

¹⁴³ D. R. Popescu era, la data respectivă, președintele Uniunii Scriitorilor din România.

¹⁴⁴ Aurel Nana (1907-1989) – celebru chirurg clujean.

¹⁴⁵ În 1980, Ion Negoïtescu a plecat în Germania, cu o bursă de cercetare, și nu s-a mai întors în țară.

¹⁴⁶ Pour voir beau, il faut être deux (fr.) – Ca să vedem frumos, trebuie să fim doi.

mergem la Petrila, facem un pic de Parâng, ascultăm muzică preclasică, citim, serile ne rugăm în pace și cu inima curată...

Domnule Profesor, eu știu că Cristinei îi este foarte greu, are acum un nod întreg de neazuri, aș dori totuși să îi transmiteți din partea mea (nu e cazul să îi scriu acum) faptul că... sincer de tot fiind cu mine însumi... la ora asta, mi-e mai milă de cei care au rămas, decât de cea care a plecat...

Cu vechea dragoste,

/ss/ Gary (și Lizi)

Scrisori adresate Brândușei Marta (1984)

19. „Am meditat îndelung, despre toate, spitalul e un fel de anticameră”¹⁴⁷

Craiova, 26 iunie 1984

Dragă Brândușă¹⁴⁸,

Am nevoie de un mare serviciu, pentru care îți voi fi *eu* recunoscător.

Știi că am o nepoată, trece (la un liceu de Mecanică – Petrila) în clasa XII. A căzut la treapta II, la Filologie¹⁴⁹. Este o fată curată, energică, cu o mare putere de muncă; nu e un geniu, dar e o capacitate, înzestrată pentru limbi străine.

¹⁴⁷ La această scrisoare, adnotările sunt ale lui Ilie Rad.

¹⁴⁸ Brândușă Marta era nepoata cea mare a profesorului Liviu Rusu, din partea Lianeii Marta.

¹⁴⁹ Examenul de treaptă, care făcea trecerea de la clasa a X-a la ciclul secundar de liceu, a fost introdus odată cu publicarea Legii Educației și Învățământului nr. 28, din 21 decembrie 1978. „Treapta reprezenta un examen din materiile de bază din clasele a IX-a și a X-a. Potrivit legii de la acea vreme, absolvenții primei trepte a învățământului liceal (clasa a IX-a și a X-a), care nu continuau studiile în treapta a II-a de liceu sau în școala profesională, se încadrau «în producție», fiind obligați să efectueze un stagiu de practică, cu durata între 6 și 12 luni.” (cf. https://adevarul.ro/educatie/scoala/treapta-ii-a-intoarce-motivele-oportunitatea-reinfiintarii-examenului-1_5c35ae01df52022f7567d7ef/index.html). După 1990, s-a renunțat la examenul de treaptă.

Împotriva sfaturilor mele, împotriva tuturor sfaturilor, se încăpățânează să dea la *limbi străine*, Franceză-Engleză. Se pregătește (singură, cu profesori), mai are un an până la prima încercare de a sări ștacheta admiterei. (E fiică de miner, unica mea nepoată.)

Te rog – pentru mine, pentru ea – *să te interesezi și să-i transmiți absolut toate amănuntele legate de admiterea ce se dă anul acesta*¹⁵⁰. Ca să se orienteze. Ce s-a dat la scris (la Filologie, la toate secțiile), ce s-a dat la limba franceză (dacă poți; nu exercițiul, ci forma de temă), dacă s-a dat și *oral*, ce se cere (gramatică, lit. universală).

Te rog, Brândușa, fă-mi acest serviciu și îți rămân recunoscător!

Nu vreau să vă întristez, dar ieri am ieșit din Spital. În 11 iunie, după o lungă, ascunsă și nedureroasă sângerare stomacală, în stare de piele¹⁵¹ (pierdusem peste 2 kg. sânge, fără să-mi dau seama – doctorii îi spun „melenă”), am fost dus cu Salvarea la *reanimare*. Am refuzat să primesc sânge strein. M-am refăcut, sângerarea s-a oprit, dar sunt slab, am tensiunea de 11 și foarte puține globule roșii. Nici sursa nu a putut fi depistată. Se bănuiește că un stres (cine nu are?) sau o bulină de aspirină (să fie atent Bunicul tău!). Un „semn”, în orice caz.

Am meditat îndelung, despre toate, spitalul e un fel de anticameră¹⁵². „Ich fürchte mich nicht vor dem Tod, aber vor dem Sterben.”¹⁵³, am constatat.

Dragă Brândușa, sper să nu te indispuină cererea mea, știi, vin¹⁵⁴ vacanța, munții, plecările. Te rog totuși să scrii o scrisoare despre ce și cum au decurs admiterile la Filologie, limbi streine, oral, scris, pe adresa sorei mele:

Irina Sîrbu

Str. Constructorul. Bloc „J”, sc. II, ap. 6, 2675 Petroșani, Jud. Hunedoara, dar în interior să-i scrii nepoatei mele, *Monica*. Poți să-mi scrii mie, dar asta lungește traseul.

¹⁵⁰ Brândușa era, la data respectivă, studentă la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca, la secția română-germană.

¹⁵¹ Lecțiune nesigură.

¹⁵² În text: *antecameră*.

¹⁵³ Ich fürchte mich nicht vor dem Tod, aber vor dem Sterben.” (germ.) – Nu mă tem de moarte, mai înainte de a muri.

¹⁵⁴ În text: *vine*.

Aș dori să transmiti iubitului meu profesor, Liviu Rusu, și soției sale bunele mele urări de sănătate. Verișoarelor tale, îmbrățișarea și felicitările mele, sorei tale, acolada mea de colegialitate. (Ador copilăria, mă simt copil: „L'enfance ça vient avec l'âge”¹⁵⁵.)

O sărut pe Liana și pe Cristina, și-ți mulțumesc anticipativ.

Gary

P. S. Oricând îți pot trimite revista *Stern*, *Der Spiegel*, *Die Zeit*.

20. „Eu trăiesc într-o lume ce a dispărut”

Craiova, luni, 28 oct. 985

Draga Brândușa,

– acum am primit mult așteptata ta scrisoare
– îți scriu telegrafic, mă grăbesc la gară, plec la Petroșani, probleme de familie

– din scrisoare deduc că d-l profesor e bine, că d-na Cristina e sănătoasă, că Dana e veselă și că Ioana s-a calmat – toate acestea le deduc din faptul că ai uitat să-mi scrii despre *ceea ce mă doare pe mine, aici*. Deduc și faptul că la Bistrița apele s-au limpezit, că mioriticul tău văr e seralist, că Papeștii nu au avut de suferit din cauza Forului lui Traian.

– vreau să-i transmit Cristinei Popescu ultima scrisoare a Ioanei (e un document de familie), cum să procedez

– regret că au făcut gestul de a trimite cărțile mele lui Ioana – eu trăiesc într-o lume ce a dispărut –, gesturile mele, într-o lume de lași, fricoși și lichele sunt considerate nu acte de dragoste și cultură, ci gesturi de predare și umilință politică. De diplomație șireată. (Acest [...] a fost o cioară vopsită, acum 20 de ani, acum e un simplu cur speriat de cioară jumulită.)

– e frig, ne e foame, e greu; ca să pot sta în casă, încotoșmănat, ardem continuu gazul la cuptorul din bucătărie. Dar cât va dura acest gaz „la liber”?

– nu mi s-a aprobat pașaportul – nu e nimic, tot voi merge la Paris, ca interpret pe lângă un frumos general sovietic. Nu acuz pe nimeni aici, ci pe

¹⁵⁵ „L'enfance ça vient avec l'âge” (fr.) – copilăria vine cu vârsta.

câcinarii din Occident, care trăiesc bine *acolo*, fiindcă noi, *aici*, le ținem spatele.

– Servus, vă sărut, arde scrisoarea asta mânioasă! „Alles, was zerfällt, vergeht zu Recht.”¹⁵⁶ (Hegel). Oare? „Weltgeschichte ist [das] Weltgericht.”¹⁵⁷, „Gegen de Dummheit silben din Gottes selbst vergekens.”¹⁵⁸ (Schiller)

Gary

Scrisoare adresată Tincuței Rusu (1985)

21. „Aici, la Craiova, încerc să trăiesc și să muncesc «ca Liviu Rusu»”

Craiova, 19 dec. 1985

Doamnă Tincuța,

Vă văd mereu în fața ochilor mei: știu de la Liana și Cristina că sunteți puternică și vă stăpâniți durerea, cu demnitatea și înțelepciunea (de „regină”) pe care EL v-a cerut-o. Mă simt și eu sfâșiat sufletește – mă doare fizic faptul că nu pot fi alături de familia iubitului meu Profesor și Mentor –, familie din care, îmi place să sper și să cred, fac și eu parte...

Îl văd mereu pe profesorul Liviu Rusu; filmul lung al vieților noastre paralele se derulează haotic: acum urc cu el pe crestele Parângului, acum cobor alături de el tristețea istorică a Căii Feleacului; l-am visat mult, deseori, oarecum am simțit că în curând unul din noi doi trebuie să plece; eram convins că primul voi fi eu, fiindcă, în ultima vreme, fără să fiu prea bolnav, m-a cuprins un fel de „rău de viață”, o letargie mortifiantă, simțeam că mi s-a

¹⁵⁶ „Alles, was zerfällt, vergeht zu Recht.” (germ.) – „Tot ceea ce se dezintegrează dispare pe bună dreptate.”

¹⁵⁷ „Die Weltgeschichte ist das Weltgericht” (germ.) – „Istoria universală este tribunal universal.” (Friedrich Schiller, în poezia sa, *Resignation* (= Resemnare).

¹⁵⁸ „Gegen die Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens” (germ.) – „Împotriva prostiei chiar zeii luptă în zadar.” (Friedrich Schiller, în drama sa, *Die Jungfrau von Orleans* [*Fecioara din Orleans*], III, 6: „Mit der gegen die Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens.”)

terminat untdelemnul și că ard doar pe feștilă... Domnul Profesor a fost totdeauna mai tânăr ca noi toți, nu mi-l puteam închipui bolnav, la pat, nici nu voiam să-l știu altfel decât la masa lui de lucru, în acea fantastică și exemplară postură de „dascăl ardelean”, care și-a transformat viața în datorie și datoria în dragoste... (Îl imit uneori; aici, la Craiova, încerc să trăiesc și să muncesc „ca Liviu Rusu”; am o soție pe care o ador, am câteva cărți ce mă iubesc, în jur e un oraș foarte levantin, cu a cărui răutate și meschinărie istorică lupt la nivelul european al culturii și moralei mele... Ca și Liviu Rusu, la Cluj; doar că el, în afară de Catedra și Opera sa filosofică și literară, a realizat o Familie, o Casă, a lăsat în urma lui niște nepoți frumoși și curați – iar Țara asta Românească e plină de studenții pe care i-a format.)

Îl simt adăugându-se spiritual galeriei nobile de Spirite cu care a fost egal și contemporan: Blaga, Ghibu, Breazu, D. D. Roșca, N. Mărgineanu, Goangă, Popovici, Bezdechi, Mușlea, Sudețeanu, Marica, Lupaș și mulți alții... Dintre prietenii mei, din Cercul Literar, Radu Stanca, Dominic Stanca, Ovidiu Cotruș, Ion Maxim și divina Eta Boeriu îl vor primi cu dragoste și recunoștință; nu știu dacă există un Rai, știu atât că nu totul din noi moare și că Spiritul nostru, după Marea Trecere, se adaugă Spiritului transcendental al Lumii și Creatorului acesteia...

Iertați-mi emoția: vă scriu cu lacrimi, dar nu cu lacrimi de durere, ci de mândrie și lumină; am 66 de ani, mi-am câștigat dreptul de a mă uita în ochii sfârșitului, ce nu poate fi evitat de nimeni; moartea unora e o pedeapsă, moartea altora – o recompensă. Murim așa cum am trăit, avem fiecare moartea pe care o merităm... Cu Eta Boeriu, în vara trecută, la Mare, stând numai noi doi la o taină, am auzit-o spunându-mi: „Gary, crede-mă, nu țin la opera mea literară, nu titlurile mele vor străluci pe fruntea mea, când voi trece Styxul, ci *dragostea de care am avut parte* în această stupidă și urâtă viață: dragostea soțului meu, a fiului meu, dragostea prietenilor mei... Iată zestrea cu care sper să trec dincolo...”

Stimată Doamnă, am un mare respect pentru operele domnului profesor; ca intelectual, m-am format în umbra acestor cărți ale lui Liviu Rusu. Dar acum, la acest grav hotar de viață și moarte, iată, vin a vă aminti cele spuse de Eta, tocmai fiindcă toată viața mea (ca scriitor, dramaturg, prieten) am fost copleșit de frumusețea vieții dumneavoastră în doi; nu cunosc doi oameni să se

fi iubit atât de mult, de senin și luminos, ca dumneavoastră și cu profesorul meu... Familia ce o aveți e doar consecința acestei perfecte armonii; într-o lume ca cea în care trăim, o asemenea dragoste e un dar ceresc, un miracol divin, o formă de mântuire și înveșnicire...

Îmi aplec fruntea mea grea peste mâinile dumneavoastră și vi le sărut cu nesfârșit respect și dragoste; aș dori ca în ziua în care voi închide ochii mei, soția mea, Lizi, să simtă împlinirea de destin și devoțiune, pe care o simțiți dumneavoastră acum.

Eu sunt creștin, a trebuit să învăț a mă ruga, altfel nu puteam scăpa din iad; dar ca umil creștin fără confesiune, mă simt prea umil și mic alături de Umbra Lui; sunt fericit că am apucat să-i dedic ultima mea carte¹⁵⁹; tot restul e Taină; aș dori doar să simțiți că aceste haotice rânduri înlăcrimate nu sunt scrise numai de mine, că, prin mine, mii și mii de alte suflete și alte inimi se adaugă durerii mele.

Sărut mâna rece a Marelui meu Dascăl, Liviu Rusu, fiindcă datorez mâinii sale, calde, bătaia de încurajare pe umeri, ce am primit-o cu 40 de ani în urmă.

Fie-i țărâna ușoară. Dumnezeu să-l odihnească. Vă sărut pe toți cu nesfârșită dragoste și compasiune.

Ion D. Sîrbu

Scrisoare adresată Lianeii Marta și Cristinei Rusu (1985)

22. „Trebuia să vii, Gary, te așteptam, ai fost cel mai credincios student al meu!”

Craiova, 20 dec. 1985 – orele 11-14

Dragă Liana, dragă Cristina,

Nu am putut pleca, nu am găsit niciun mijloc legal de a mă urca într-un tren spre Cluj. Trenul accelerat direct, care exista între Craiova și

¹⁵⁹ I. D. Sîrbu, *Bieții comedianți*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1985.

Cluj, era desființat: o aventură prin Simeria sau Piatra Olt, *în situația specială a sănătății mele*, ar fi fost o foarte riscantă aventură. De luni de zile umblu la mine cu un tub de pastile de Nitroglicerină: am avut în ultimii trei-patru ani câteva grave puseuri de tensiune; am fost dus la spital și, după trei-patru zile, mi-am revenit. Cel mai grav l-am avut în gară la Subcetate (în 1983): abia am ajuns în spital, la Hațeg, unde am stat trei zile. (Voiam să ajung la Cluj – am renunțat –, m-am întors la Petroșani.) Acum, la pericolul unui puseu de tensiune, s-a adăugat un început de anghină pectorală – dureri substernale, legate mai ales de stări nervoase: supărări, eșecuri, spaime etc. ...

Dacă nu aș fi avut aceste tare de sănătate și risc, aș fi făcut autostopul până la voi; de ieri îl văd mereu în fața ochilor pe Tatăl vostru, parcă îl aud spunându-mi: „Trebuia să vii, Gary, te așteptam, ai fost cel mai credincios student al meu!”

Am fost nu numai cel mai credincios student al său: cred că am fost (și sunt încă) un demn urmaș al caracterului, al moralei intelectuale a profesorului Rusu: în clipe grele, teribil de grele, eu am reprezentat o anume forță transilvană de voință, curățenie și consecvență – sacrificându-mi tot, absolut tot, ca să îmi salvez Ființa, eul spiritual, adică acele valori despre care a scris și mi-a vorbit Tatăl vostru.

Dacă aș fi ajuns la Cluj, nu aș fi putut să văd – fără să urlu de durere – pe acei neofiți trădători ai săi; nu aș fi putut să nu rostesc la mormântul său adevărul despre această ultimă generație de dascăli ardeleni, din care Liviu Rusu e aproape ultimul (David Prodan parcă mai trăiește). Ardealul a fost câștigat de cei 800.000 de soldați din Primul Război, de cei peste 300.000 în cel de-al Doilea Război, dar a fost consolidat și clădit de dascălii dintre cele două războaie: aceștia au legat Transilvania de România – aceștia, prin opera, nivelul și libertatea lor spirituală, au legat România de Europa valorilor, de Europa democrației și a libertății de creație.

Doamne, puntea asta către Europa mi se pare a fi cel mai valoros lucru realizat de generația de dascăli, din care eu îi văd în frunte pe Blaga și Rusu; puntea asta mi se pare a fi în pericol, nu știu de ce, prin moartea lui Liviu Rusu; mă simt singur, orfan, am ajuns cumva în locul lui, va trebui să iau crucea pe care el – fără ca voi să știți asta – a purtat-o cu mare discreție și

umilință, din 1950 încoace¹⁶⁰. Eu sunt martorul în viață a ceea ce a pățimit el în anii aceia, în care voi erați niște fetețe inconștiente: nu cred că v-a povestit vreodată, nici noi, când ne întâlneam, nu voiam să ne mai amintim acele negre zile, dar acum, că El a plecat, povara acelu sumbru trecut trebuie să o iau pe umerii mei, în întregime; tot discret, tot cu umilință.

Ca să vă poată crește, ca să își poată ține casa aceea grea, a trebuit să facă nesfârșite, mărunte, teribil de penibile gesturi de umilință și supușenie: eu le știu, cu mine se sfătuia înainte. Cu mine și Bлага, de care s-a apropiat mai ales în anii grei. Vedeti, tot ce nu știți voi despre jertfa lui, *mă doare acum*, la ora la care, la Cluj, va începe prohodirea sa. (Sper că și-a ales preotul, Liviu Rusu își avea latura sa greco-catolică ascunsă, amânată, niciodată negată.)

I-am scris ieri o scrisoare Doamnei Rusu¹⁶¹; și toată ziua am stat în fotoliu, privind în gol și lăcrămând. Azi-noapte am visat-o pe Mama, [care] era supărată pe mine – acesta-i un semn că trebuie să merg la biserica catolică, să aprind câteva lumânări. De altfel, să știți: de câte ori vă scriam, vă scriam fiindcă, sub o formă sau alta, îl visam pe Liviu Rusu. Intrase, în arhetiparul meu, persoana lui vie; acum, UMBRA sa face parte organică din cea mai prețioasă (și mai dureroasă) biografie a mea.

Astăzi vă scriu vouă; mii de treburi mărunte mă așteaptă; ca să nu stau în fotoliu privind și re-privind filmul nesfârșit al memoriei mele (filmul de groază al tinereții noastre pierdute¹⁶²), prefer să îmi descarc inima scriindu-vă; fără rost, fără noimă, doar cu gândul că poate spiritul său, acolo unde este, va primi și fumul de tămâie al inimii și gândurilor mele.

Caut revista *Viața românească*¹⁶³, în care am scris despre el, la a 80-a aniversare; nu o găsesc. Dau peste articolul ce l-am scris, în urmă cu 3-4 ani, în legătură cu „primul teatru studentesc, Sibiu, 1943”, articol pe care l-am oferit presei din Cluj, dar care, din motive pe care nu doresc să vi le înșir acum, nu a apărut. Despre niciuna din cărțile mele nu s-a scris un singur rând la Cluj: fiindcă sunt un martor cu memorie, probabil. Acum, să nu vă

¹⁶⁰ În perioada 1948-1961, Liviu Rusu a fost înlăturat de la catedră.

¹⁶¹ A se vedea scrisoarea anterioară.

¹⁶² I. D. Sîrbu se referă la anii săi de închisoare, domiciliu forțat etc.

¹⁶³ I. D. Sîrbu, în *Viața românească*, nr. 9, 1981.

mirați, vor fi câteva spirite ce vor respira ușurate: și Liviu Rusu, fiindcă trăia *încă*, deranja. Cu ochiul meu de „fost universitar”, credeți-mă, aș fi putut vedea lama de cuțit a bucuriei că, în sfârșit, s-a dus și acest ultim martor al ultimei facultăți de ultimă filosofie...

Închei, altfel simt că mi se întunecă înainte. Îl invidiez pentru liniștea și pacea curată în care a intrat. Eu stau la coadă. Cu o lumânare în mână și cu o rugăciune de pace și iertare pe buzele-mi mute.

D-zeu să-l odihnească: îl voi pomeni și-n clipa morții mele, alături de bunii mei părinți.

Al vostru,

Gary

P. S. Să nu credeți că nu voi veni la mormântul lui: voi veni – încă nu știu când și cum.

Voi să aveți grijă ca, din timp, să îmi anunțați eventualul parastas prin care îl veți pomeni.

Ioan Iacob (1975)

1. „Vă stimez foarte mult pentru ceea ce scrieți dumneavoastră, pentru Omul care sânteți”

04. 1975¹

Domnule Profesor

La rândul meu sper că nu vă incomodează această scrisoare simplă, pe care o expediez, dar graba și bucuria sufletului meu e prea năvalnică, pentru a mai aștepta vreo coadă la vreun ghișeu poștal.

Sânt fericit pentru primirea acelor rânduri. După cum vedeți, nu am plecat încă la armată, cred că rămâne pe la toamnă. Între timp am făcut un grup folk cu elevi de la școala noastră. Se cheamă „Solaris” și a debutat în Cenaclul „Flacăra”², pe la începutul lui martie.

Aceasta ar fi una din bucuriile poeziei în muzică.

Dar despre asta contează acum mai puțin.

Sânt fericit pentru faptul că mi-ați răspuns. Nu are niciun fel de importanță publicarea sau nepublicarea versurilor în vreo revistă din Cluj. Vă stimez foarte mult pentru ceea ce scrieți dumneavoastră, pentru Omul care sânteți (n-am să uit niciodată începutul conferinței de la Brașov, cu citatul din *Doina*), aș avea nevoie de cineva cu care să pot schimba niște gânduri, cineva care să-mi spună niște lucruri și să-mi îndrume niște pași. Aproape aș îndrăzni să vă rog a mă lua de fiu spiritual, dacă îndrăzneala nu e cumva prea mare.

¹ Toate scrisorile trimise de Ioan Iacob indică doar luna și anul scrierii.

² E vorba de Cenaclul „Flacăra”, condus de Adrian Păunescu, cu mare impact în perioada respectivă și care a contribuit la consacrarea multor valori locale și naționale.

Știu că nu aveți timp să-mi răspundeți. Și totuși, cu încredere și răbdare mai aștept, la interval de luni, câte un gând de la dumneavoastră. Aș vrea să discut mai mult cu dumneavoastră, nu știu când va fi posibil, dacă va fi posibil vreodată.

Cele două minute de la Brașov au trecut ca un vis, aproape nici nu cred că au fost.

Rămâne, tangibilă, pe masă scrisoarea. Și ce este în fond o scrisoare, dacă nu o încercare de apropiere între oameni. Dar poate o scrisoare nu e suficient.

Închei, urându-vă sărbători fericite³ și sper că sufletul dumneavoastră mare va mai găsi o clipă din goana aceasta veșnică a vieții, spre a răspunde unui necunoscut.

Căci ce este această viață a noastră, decât o goană și un zbcium spre o liniște mereu visată și nicicând atinsă. Poate visăm o lume. Cine va avea grijă și de ea, dacă nu noi. Și cine sântem noi. Niște umbre ale unei vieți, ale unui vis.

Cu deosebită stimă și respect,

Iacob I.⁴

³ E vorba de urări cu ocazia Paștelui Ortodox, care, în 1975, se sărbătorea în 4 mai (Paștele Catholic fusese cu o săptămână înainte, în 27 aprilie). În regimul ateist de atunci, sărbătorile religioase constituiau subiecte tabu.

⁴ Ioan Iacob (n. 29 mai 1951, com. Ivănești, jud. Vaslui) – poet, eseist, jurnalist. Absolvent al Facultății de Filologie (română-engleză), 1974, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. În anii 1991-1996 a fost redactor la Departamentul de Literatură și Artă al Radioteleviziunii Române. A organizat 10 ediții (1993-2014) ale „Zilelor Hesperus”. Aceste evenimente culturale au beneficiat de participare internațională, cu ambasadori acreditați la București, reprezentând Finlanda, Bulgaria, India, Portugalia, Brazilia, Japonia, Consulatul General al Australiei, cu alți invitați din Italia, Grecia, Germania. Dr. în filologie, cu teza *Arc poetic transatlantic (Mihai Eminescu – Edgar Allan Poe)*, 2016 (cond. științific: Prof. univ. dr. Dumitru Micu). A debutat în volumul colectiv *Invocații* (Editura Junimea, Iași, 1985). A publicat apoi volumele: *Ochiul albastru al Nemirei*, Editura Eminescu, București, 1989); *Acela care vine după mine*, poezie religioasă, Editura Tradiție, București, 2001; *Carate de septembrie* (volum de versuri, scris împreună cu poetul Mircea Ștefan din Cleveland, Ohio, SUA), Editura Constelații, București, 2004; *Spre o vară indiană pe I. – 80. Jurnal american*, Editura Fundației „Paul Polidor”, București, 2008; *Arc poetic transatlantic: Mihai Eminescu – Edgar Allan Poe*. Prefață de Vasile Spiridon, Editura Junimea, Iași, 2017. Inclus în antologiile: *Young Poets of a New Romania*. An anthology. Translated by Brenda Walker with Michaela Celea-

2. „Și totuși, sânt convins că voi primi un semn de viață”

08. 1975

Stimate Domnule Liviu Rusu,

Nu știu dacă vă mai amintiți de mine, profesorul de engleză de la Făgăraș, care a fost la Brașov la aniversarea zilelor Eminescu și v-a scris și o scrisoarea la care am primit un răspuns (adevărat miracol pentru mine).

Între timp am publicat niște versuri în revista *Flacăra*, ce să fac, mai scriu versuri, mai compun cântece, astfel trece viața noastră.

Acum mă aflu în armată⁵, sper că și aici voi primi măcar un rând de la Cluj, poate voi avea ocazia să vă vizitez, deși prea curând nu voi avea încă permisie.

Cu grupul de elevi, „Solaris”, cu care fac muzică folk la Făgăraș⁶, am luat locul I pe țară, la un festival pioneresc, la Piatra Neamț. În fond, nu e meritul meu, principalul e că există în sufletele oamenilor zona de ideal și frumusețe, pe care eu nu fac decât să le-o amintesc.

Când voi avea puțin mai mult timp, aș vrea să vă trimit niște eseuri și versuri (cu acordul dumneavoastră, bineînțeles), spre a vă exprima părerea asupra lor. Ar fi asta o favoare pentru mine. Eu aștept, oricum, confirmarea acestor rânduri, deși știu (și sânt convins pe deplin) că nu aveți timp nici pentru dumneavoastră. Și totuși, sânt convins că voi primi un semn de viață. Infirmați-mi, dacă puteți, încrederea în oameni. În dumneavoastră.

Cu stimă și teamă,

Iacob I. Ioan

Leach. Selected and edited by Ion Stoica. Introduced by Alan Brownjohn, Forest Books, London; Boston, 1991, și *Lumină laterală*, Dyonisos Publishing House, Germany, 1994. Premiul Uniunii Scriitorilor din România la Festivalul de Poezie „Mihai Eminescu”, Botoșani, 1985. Fondator și președinte al Fundației Culturale Hesperus.

⁵ Ioan Iacob și-a satisfăcut stagiul militar în intervalul iunie-decembrie 1975, la Zalău.

⁶ În anii 1974-1976, Ioan Iacob a fost profesor stagiar, de limba engleză, la Șoala Nr. 1 din Făgăraș.

3. „Oricum, eu vă mulțumesc din suflet pentru invitație”

09. 1975

Stimate Doamnă Profesoară

Mulțumesc din suflet că nu m-ați uitat: probabil știți ce înseamnă, în armată, să primești o scrisoare.

Îmi veți ierta faptul că vă trimit niște versuri scrise aici, în începutul acesteia de toamnă.

Nu știu când aș putea să trec pe la Cluj, deși e foarte aproape. Vedeți, dacă aș fi în alte condiții... Nu avem voie să părăsim cazarma decât cu ordin de serviciu. Dacă aș avea cum să fac rost de unul. Nu cred că ați cunoaște pe cineva aici, oricum, eu vă mulțumesc din suflet pentru invitație. Sper să o onorez oricum după Anul Nou.

Aștept cu nerăbdare un semn de viață.

Și acum poezia:

Căutând în nisip un grăunte de aur,
Vine marea-n talazuri de verde curat.
Vine marea-n talazuri bătând în albastru,
Al meu suflet de tine e beat.
Trec condori peste ape de aur,
Vin apusuri și trec dimineți,
Eu rămân strălucind de iubire
Pe o plajă a vechilor geți.
Râde moartea-n ferestrele sparte.
Uragane se cheamă-n genuni.
Eu în mine rămân împăcat de-a ta lume
Și de-ale ochilor tăi mari minuni.
În septembrie viața se sfarmă.
Zboară, stol, peste creste cocori.
Tu, viață, devii nimb de aur
În iubirea din ultimii nori.
Și trece aceasta. Și câte trecură.

Ascult marea-n stânci, cum se zbate ciudat.
Trupul nostru se pierde în zare.
Se întoarce doar sufletul,
toamnei,
ca beat.

Ioan Iacob

**4. „V-am scris pur și simplu din dorința fierbinte
de a vorbi unui om extraordinar”**

10. 1975

Stimate Domnule Profesor

Să nu mă înțelegeți cumva greșit: nu v-am scris ultima scrisoare, pentru a vă ruga să apălați în vederea unei permisii pentru mine.

V-am scris pur și simplu din dorința fierbinte de a vorbi unui om extraordinar, de a-i trimite ce aparține mai mult sufletului meu – câteva versuri scrise aici, sub cerul Zalăului. Și mai presus de toate, din datoria umană și simplă, nobilă prin simplitate, de a nu pierde legătura aceasta incandescentă, care pentru sufletul meu înseamnă foarte mult, mai ales în condițiile actuale, departe de prieteni și părinți, de oamenii pe care-i cunosc și care cred în mine, unde scrisorile sunt poate unul din mijloacele de a păstra legătura cu lumea pe care o cunoști și căreia îi aparții.

Cum nimic nu mă împiedică să cred că-mi veți răspunde și nu mă veți uita (scriind poate vreo părere și despre versurile acelea de toamnă – nu neapărat asta aștept). Sper să mă cunoașteți tot mai bine pe parcurs și să vă convingeți că nu fac ceva, decât dintr-un nobil îndemn de a dăruia ceva frumos oamenilor.

Ființa mea nu contează. Important e să se facă ceea ce trebuie făcut.

Cu deosebită stimă și afecțiune,

Iacob Ioan

**5. „Cum, pe de altă parte, dragostea pentru dumneavoastră
îmi dă ghes inimii, să zbor până la Cluj”**

[Făgăraș], 01 1976

Stimate și neprețuite Domnule Profesor

Cu adâncă emoție am primit în armată, la Zalău, scrisoarea prin care îmi spuneți că vă aduceți aminte de scurta întâlnire de la Brașov.

Cum eu încerc să fac niște lucruri deosebite în Făgăraș (aș vrea să le fac un festival național de folk, aici), voi veni cu siguranță și în Cluj, pentru a organiza ceva cu concursul Universității de acolo.

Și cum în scrisoarea dumneavoastră îmi făceați invitația de a vă vizita, voi face acest lucru, ca pe una din rarele plăceri ale sufletului, însoțit fiind de chitara mea, cu care vreau să fac niște lucruri mari aici, lângă cei mai înalți munți ai țării. Să vedem, voi rezista acestor încercări?

Am o mie de planuri în minte, tinerețea e năvalnică, dar e o boală care se vindecă, dacă timpul... (și aici ar trebui scrisă o carte întreagă despre acest doctor impasibil și necruțător).

Ce vă rog: scrieți-mi, vă rog, dacă vă găsesc acasă în vreo sâmbătă seara sau duminică dimineața, dat fiind că-n alte zile decât cele de sâmbătă și duminică nu pot veni în Cluj, că am ore cu „studentii” de-a șasea și a șaptea!

Cum, pe de altă parte, dragostea pentru dumneavoastră îmi dă ghes inimii, să zbor până la Cluj, și cum drumul meu depinde și de niște chestiuni organizatorice pentru festival, scrieți-mi, vă rog, în ce perioadă vă pot găsi, ca să corelez, pe cât pot, toate deplasările ființei mele, în tumultul acesta năvalnic al vremii.

Din valurile ei, cu stimă și iubire,

Iacob I. Ioan

**6. „Cu mare emoție am citit rândurile dumneavoastră
și vă anunț că voi veni în Cluj după 15 martie”**

02. 1976

Stimate și iubite Doamnă Profesor

Cu mare emoție am citit rândurile dumneavoastră și vă anunț că voi veni în Cluj după 15 martie; cred că e foarte posibil pe 20 martie. Dacă intervine ceva, vă anunț eu.

Sper să fiți acasă în seara sau în a doua jumătate a zilei, oricum. Sper să nu vă deranjez prea mult, aș vrea numai să cunoașteți cam ce face un tânăr al generației mele, în muzică și poezie.

Festivalul de folk, pe care l-am inițiat la Făgăraș, festival ce are șansa să devină unul din lucrurile mari care țin de istoria noastră, se va ține pe 3 și 4 aprilie, asta dacă centrele universitare (printre care și Clujul) vor răspunde invitației noastre.

Ce vă rog: dacă aveți o fărâmă de timp liber, întrebați la Asociația Studenților Comuniști dacă s-a primit ceva în legătură cu Festivalul de muzică folk „Cetățile lui Mihai” de la Făgăraș și ce atitudine iau cei de acolo în legătură cu asta. Singurul lucru pe care nu l-am putut asigura este transportul celor 2 concurenți. Sper ca asta să nu fie un impediment pentru ca un centru cu reputația Clujului să lipsească la un astfel de mare festival. E o șansă unică pentru noi, de a face un lucru mare și bun pentru țara asta, pentru tineretul ei. Chiar dacă sânt și alte lucruri care-i preocupă pe cei de la Asociație, convingeți-i să participe și 2 concurenți de la Cluj. Spuneți-le că pe 20 martie vin spre vizionare, la Cluj.

Cu dragoste și imensă stimă, al dumneavoastră fiu,

Iacob Ioan

P.S. Aștept o veste despre Festival.

7. „Închei cu gândul bun că, într-o zi, voi fi din nou aproape de inima dumneavoastră mare și caldă”

03. 1976

Iubite și mult stimată Doamnă Profesor,

Cu adânc regret vă scriu că nu am putut fi în Cluj pe 20 martie, așa cum am promis. Dacă ar fi fost numai gripa, poate că totuși aș fi încercat să o păcălesc cumva, dar sânt legat realmente acum, la Făgăraș, de organizarea unui festival național de muzică folk, „Cetățile lui Mihai”, și cum Clujul a fost centrul universitar cel mai corect și mi-a trimis deja confirmările de participare la festival, sarcina mea „oficială”, de a veni la Cluj pentru asta, a căzut; mai rămânea sarcina mea morală de a fi prezent acolo, sarcină pe care sper să o achit cândva, cât de curând. Acum trebuie să mă zbat (și să mă bat) pentru ca Brașovul și Sibiuul, două centre foarte apropiate de Făgăraș, să trimită concurenți. Fără concurenți, festivalul de pe 3-4 aprilie cade și, dacă nu se face festival anul ăsta, cine știe cine și când va mai face aici un festival.

Cum am în plan și o serată de engleză cu clasele a III-a (un lucru excepțional pentru vârsta lor), vă dați seama că am destule lucruri pe cap: festival, două serate în engleză (cea mai apropiată cu cei mici, de-a III-a), repetiții la Casa de Cultură cu grupul de elevi „Solaris”, cu care debutasem în „Flacăra” (cenaclul lui Adrian Păunescu) anul trecut și cu care am luat locul I pe țară, la Festivalul elevilor de la Piatra Neamț, din 1975. Vă scriu toate acestea poate din spaima sufletului meu că un lucru atât de uriaș și de frumos, ca un festival național de muzică a tinerei generații, să nu se prăbușească în indiferența sau neștiința unor oameni poate nevinovați de neștiința mersului vremii. Cei tineri vor o muzică sinceră, în care să spună lucruri adevărate, despre pace și război, despre foamete și dreptate, despre om, despre soare, despre pământ, despre toate aceste lucruri simple, care ne înconjoară și care ne dor tocmai pentru că sânt ale noastre și numai noi putem să le înțelegem și să le cântăm, pentru că numai noi trăim aici, cu grijile și bucuriile noastre, aici, în acest loc din univers, care ne aparține nouă și pe care noi îl numim cu un cuvânt fierbinte, dar prea adesea banalizat de maculatura poetică, acest cuvânt care se cheamă *Patrie*.

Ce ar putea fi mai frumos decât un festival al țării, dedicat figurii proeminente a celui ce a unit-o, un festival aflat chiar în centrul ei.

Cum poate speranțele mele vor rămâne sau nu deșarte, închei cu gândul bun că într-o zi voi fi din nou aproape de inima dumneavoastră mare și caldă, încercând să vă fac părtașul bucuriei de a cânta muzică și versuri pentru oameni.

Cu dragoste,

Iacob Ioan

**8. „Emoționat, în primul rând, pentru faptul că
nu ați dat uitării pe un tânăr”**

[1977, după martie⁷]

Stimate Domnule Liviu Rusu,

Am primit la Bârlad⁸ scrisoarea dumneavoastră de după cutremur și mărturisesc că am fost emoționat; emoționat, în primul rând, pentru faptul că nu ați dat uitării pe un tânăr care, la Brașov, a avut fericita ocazie de a vă cunoaște, într-o conferință despre Eminescu.

Începând cu 18 iulie, plec într-o excursie în Apuseni, excursie în care îmi voi lua și chitara și sufletul. Sper din inimă să vă găsesc în Cluj, în jurul datei de 20, 21 iulie⁹.

Cu multă dragoste și adânc respect,

Iacob Ioan

⁷ Scrisoare nedată. Dată aproximată, după conținutul acesteia (cutremurul din 4 martie 1977).

⁸ Ioan Iacob locuia cu părinții, la Bârlad.

⁹ Din diverse motive, această întâlnire nu a mai avut loc.

Ileana Vrancea (1975)

„Vă sunt recunoscătoare pentru sinceritatea cu care mi-ați comunicat nemulțumirea D-stră”

București, 8 noiembrie 1975

Stimate domnule profesor Liviu Rusu,

Am primit ieri scrisoarea D-stră, datată 20 octombrie. Vă sunt recunoscătoare pentru sinceritatea cu care mi-ați comunicat nemulțumirea D-stră, într-o scrisoare de 8 pagini, în care mă anunțați deschis că nu mi-ați citit cartea¹ și că vă referiți exclusiv la „pasajele” referitoare la D-stră și dezbateră Titu Maiorescu, din 1963. Recunoștința mea nu este expresia unei politeți formale, a unei ipocrizii protocolare, și la sfârșitul acestei scrisori veți vedea de ce. Deocamdată, în semn de respect pentru modul direct, fără menajamente, în care vă formulați reproșurile, mi-am reexaminat pasajele la care vă referiți în lumina fiecărei observații în parte și îmi fac datoria de a vă comunica tot atât de deschis rezultatul acestui examen.

1. Observația generală: nu m-aș fi plasat în epoca în care a apărut lucrarea D-stră, nu m-aș fi gândit „ce se putea și ce nu se putea în împrejurările respective”, „cum trebuia să navighezi, ca să-ți duci barca la țel” (p. 1 a scrisorii D-stră). Recunoașterea importanței lucrării D-stră s-ar reduce în cartea mea la „simple aprecieri formale”, „strategie”, „reguli”, „diplomație”, fără să se arate „clar, înainte de toate, prin ce are ea acea importanță” (p. 6 a scrisorii D-stră).

Stimate domnule profesor, m-am gândit foarte bine la „împrejurările respective”, „la ce se putea și ce nu se putea” și tocmai de aceea sânt singurul

¹ E vorba de volumul Ileana Vrancea, *Confruntări în critica deceniilor IV-VII. (E. Lovinescu și posteritatea lui critică)*. Cu un cuvânt înainte de George Macoveșcu, Editura Cartea Românească, București, 1975.

critic care și-a asumat răspunderea să aprecieze lucrarea D-stră drept un act de „*curaj civic*” (p. 251). Mai clar nu cred că se poate. În opoziție cu toți polemiiștii care au intrat în arenă după D-stră și împotriva D-stră, aducând exclusiv completări critice de fond, trecând sub tăcere cu desăvârșire meritele celui care a deschis discuția, în opoziție cu replica ironică, indirectă a lui G. Călinescu (*Titu Maiorescu socialist?!*) și cu celelalte, pe care le citez, cartea mea se plasează cu ostentație alături de D-stră, formulând nu rezerve de fond, ci de „strategie” a polemicii. Numai pe acestea le-ați citit în pasajele incriminate, domnule profesor, încât ați pus *punct* acolo unde textul meu pune *virgulă* și n-ați mai citit concluzia! Constatarea nereușitei de strategie este urmată în textul meu de o concluzie clară, pe care nimeni nu a formulat-o până acum: „... în schimb, prin modalitatea de abordare directă a ipostazelor concrete ale mistificării, a contribuit la salubritatea climatului criticii și istoriei literare. Studiul profesorului Liviu Rusu rămâne, în istoria confruntărilor legate de restabilirea adevărului istoric asupra lui Titu Maiorescu, o inițiativă critică, a cărei valoare exemplară, ca subiect de reflecție, nu poate fi subliniată îndeajuns. În legătură cu aceasta se pot rosti, păstrând desigur toate proporțiile, cuvintele prin care Perpessicius distingea, cu trei decenii în urmă, în gestul de apărare a meritelor lui Gherea de către monografistul lui Titu Maiorescu, „unul din titlurile de curaj critic, eram să zic și civic...”. Sunt acestea „simple aprecieri formale”, în care „nu se arată clar” prin ce e importantă lucrarea D-stră, așa cum îmi reproșați? Dar fragmentele în care reproșurile preopinenților D-stră sânt prezentate în contrast cu inițiativa și curajul D-stră, nici pe acestea nu le-ați văzut? „Păcatele” de „idolatrie”, stimate domnule profesor, nu eu vi le reproșez, cu acest cuvânt rezum reproșurile de fond, nu de strategie, care vi s-au adresat și pe care nici nu le iau în seamă: „Dar dacă aceste studii nu au păcatele studiului lui Liviu Rusu, trebuie să recunoaștem că nu au nici meritele lui”; „pasivitatea în fața falsului nu poate fi o alternativă la încălcarea adevărului”. Această *pasivitate în fața falsului* este evidențiată în intervențiile lui G. Călinescu și T. Vianu, despre care specific foarte limpede că „nu au comunicat în niciun fel cu stadiul *la zi* al chestiunii, expus cu prea puțină diplomație, dar cu o salutară nemulțumire de către Liviu Rusu”. Tot ce-ați văzut D-stră în această concluzie a fost „prea puțină diplomație”, dar

nicidecum opoziția în favoarea D-stră, pe care o face cartea mea, între tactica neutrală adoptată de cei doi academicieni și „salutara nemulțumire” cu care Liviu Rusu abordează stadiul „la zi” al problemei Titu Maiorescu: „Poate fi menținută în manuale de școală și tratate academice, adică în principalele instrumente de informație și de formație a opiniei publice, încălcarea flagrantă a adevărului istoric, se poate înseria adevărul după neadevăr, ignorându-se pur și simplu ravagiile și forța de proliferare a acestuia din urmă?”

Să revenim însă la „plasarea în epoca de atunci”. Când elogiez „curajul civic” al inițiativei D-stră, citând cuvintele lui Perpersicius despre Lovinescu, am grijă să precizez: „păstrând toate proporțiile”; dar sensul acestei precizări vă scapă, domnule profesor, pentru că, neavând timp să citiți întreaga carte, nu ați putut judeca fragmentul consacrat inițiativei D-stră, în contextul comparației pe care o fac între împrejurările în care scria Lovinescu și împrejurările în care apare lucrarea D-stră și altele similare: în timpul vieții lui E. Lovinescu, acuzele eronate la adresa operei lui – scrie în cartea mea la p. 205 – „au fost silite să coabiteze mai mult sau mai puțin pașnic cu opinii contrare”, în timp ce în perioada în care au apărut studiile negatoare despre Maiorescu, Lovinescu și alții, erorile de diagnoză ale criticii „nu întâmpină un timp, în revistele vremii, niciun fel de alte opinii”. Dacă veți avea vreodată vreme să citiți cartea mea în întregime, atunci veți putea judeca și *mă* veți putea judeca, dacă și cât „m-am plasat în epocă”, dacă și cât am reușit să fac vizibilă această plasare. Dar nu pot avea pretenția ca D-stră să fi judecat semnificația concluziei mele în contextul unui întreg studiu, pe care mărturisiți că nu l-ați citit, când D-stră v-au scăpat la lectură chiar concluziile singurului fragment pe care l-ați citit.

Dacă ați fi citit încheierea concluzivă a fragmentului consacrat D-stră, urmărindu-l până la punct și nu v-ați fi oprit la virgulă, ați fi văzut, domnule profesor, că nu „dau cu o mână și iau cu două”, ci că studiul meu este singurul în care „valoarea exemplară” a inițiativei critice a lui Liviu Rusu, trecută sub tăcere în toate bilanțurile trecute și prezente, care luau cu douăzeci și două de mâini meritul D-stră, pentru a-l atribui lui G. Călinescu și T. Vianu, este restituită celui de al cărui nume este de drept și de fapt legată.

2. Îmi reproșați apoi că aş fi recurs „la răstălmăciri, la falsificări”, deoarece nu am ținut seama de afirmația D-stră („departe de noi gândul să dăm o imagine completă și mai ales o soluție definitivă cazului Titu Maiorescu”) și aş fi cerut *astăzi* ca D-stră să fi dat *atunci* o lucrare „cu reconstituirea întregului prin toate elementele componente, cu alte cuvinte, o întreagă monografie”. (p. 5 și p. 6 a scrisorii D-stră). Aceste „cu alte cuvinte”, „o întreagă monografie” sunt adăugirea D-stră, nicăieri în textul meu nu se cere o întreagă monografie și „reconstituirea întregului” se referă în mod expres la strategia polemică cu un obiectiv enunțat limpede tot de D-stră: „Vrem să aducem argumente, care să arate că e nevoie de o reconstituire a întregii probleme.” Dacă mi-am permis să observ că aceste argumente „nu sânt subordonate unei imagini de ansamblu” (p. 250), nu înseamnă că am falsificat și am răstălmăcit textul D-stră, ci că am socotit că vulnerabilitatea acestui text, față de adversarii lui de *atunci*, ar fi putut fi *atunci* evitată printr-o mai bună strategie. (Faptul că D-stră ați conceput acel text în vederea informării, lecturii, și nu în vederea publicării, nu aveam de unde să-l cunosc. Nu înțeleg cum îmi puteți reproșa acest lucru.) Amintiți mereu, fără să-i numiți, pe acei preopinenți care „au putut intra în discuție” după D-stră, dar uitați să spuneți că *nu* alături de D-stră, ci direct și indirect *împotriva* D-stră, folosindu-se tocmai de faptul că impulsul textului din *Viața românească* către „reconstituirea întregii probleme” lăsa neatins tocmai acele laturi, asupra cărora s-au repezit adversarii D-stră. „Deosebirea hotărâtă între Maiorescu critic și teoretician literar și Maiorescu omul politic de partid” – „reacționar înveterat”, pe care o faceți la p. 66 și în alte locuri, în câteva cuvinte, fără abordarea acestui aspect –, o astfel de tratare putea fi bună într-o polemică normală, împotriva unor oponenti care intră *spontan* în arenă, fără să aibă de apărut teze despre care știau foarte bine că sânt false. Era de așteptat ca ei să intre în polemică nu pe terenul problemelor abordate de D-stră, unde nu puteau replica *nimic*, ci pe terenul *neabordat* de D-stră, unde își puteau repeta vechile teze. În fața relei credințe, textul D-stră era descoperit – la asta m-am referit eu cu destulă transparență și atât cât am putut, atunci când am scris despre „prea puțină diplomație” dar „salutara nemulțumire” și despre necesitatea reconstituirii întregului prin toate elementele componente”, evident, în spațiul mai bine împărțit al articolului și nu într-o monografie. În

fața acestei credințe, „în împrejurările de excepție”, cum spun în carte, când trebuie „să demonstrezi, cu riscul de a fi acuzat de erezie, de ce un cal nu este o masă, deși și unul, și alta au patru picioare” – polemistul trebuie să-și ia alte măsuri de prevedere, decât simpla declarație.

Se vede însă, domnule profesor, că aici eu am greșit, și încă de două ori: mai întâi, pentru că în fața relei credințe nimeni nu este acoperit cu nimic și indiferent ce ați fi scris D-stră, preopinienții D-stră ar fi scris aceleași lucruri; apoi, pentru că indiferent ce am scris eu despre D-stră, indiferent de faptul că textul meu este singurul în care inițiativa D-stră critică este marcată, analizată elogios și restituită, rezervele mele asupra strategiei polemice a momentului, formulate evident de pe poziții solidare cu D-stră, tot v-au putut determina să mă acuzați de „răstălmăciri și falsificări.”

3. Îmi mai reproșați că nu țin seama „de principiul marxist, că trecutul îl studiem în funcție de ceea ce ne poate da pentru prezent și viitor” (p. 8 a scrisorii D-stră). Modul în care puneți D-stră această problemă și în studiul din 1963, și în scrisoarea de azi, necesită o discuție mai lungă, pe care nu o pot susține în spațiul unei scrisori. Observația mea – „eroul este transplantat pe nesimțite în prezent și strivit tocmai prin probele menite să-l anime” – mi-o mențin; nu am concretizat-o în carte, pentru a nu mări rezervele critice asupra unui text important de marcat pentru valoarea lui de pionierat în acel moment. O fac acum, pentru a mă explica: Mă refer la încercarea D-stră de a-l apăra pe Maiorescu, prin apelul la diferența dintre stadiul ideologic al epocii lui și stadiul ideologic al epocii actuale: „este nedrept să i se pretindă ca el atunci să fi susținut idei care abia mai târziu s-au ivit și au ajuns la dezvoltare” și citați articolul lui Lenin, din 1905. Da, este nedrept, dar nu aceasta era problema de fond, care trebuia atinsă, pentru a lua apa de la moara adversarilor D-stră, ci analiza maiorescianismului în raport cu gândirea deterministă și revoluționară a epocii lui, aici era limpede că vor da asaltul adversarii D-stră și aici l-au și dat, după cum vă amintiți. La acest stadiu al gândirii deterministe și revoluționare al vremii lui m-am referit atunci când am scris: „eroul, în loc să fie încadrat în epocă...” etc.; la acest stadiu ar fi fost util să vă fi referit și D-stră, atunci când ați anunțat că îl veți integra în epocă (p.74). D-stră vă referiți însă la „cele două tendințe contrarii [...], idealismul și realismul”, ca „reflex al marilor zbateri și conflicte sociale

din acea vreme”, pe când adversarii D-stră s-au concentrat nu pe „*reflex*”. ci chiar pe „vâltoarea socială de atunci”, în raport cu care poziția lui Maiorescu le-a prilejuit nu numai un întins studiu despre junimism și „pașoptism” – ceea ce a fost bine –, dar și foarte violente polemici împotriva D-stră (articolul lui C. I. Gulian), ceea ce a fost și nedrept și foarte rău pentru evoluția discuției *în momentul respectiv*. La necesitatea de a le fi oferit cât mai puține pretexte pentru astfel de polemici *ad hominem* m-am referit când am scris că era de dorit o atenție egală pentru *toate planurile*, lucru ce nu era imposibil de realizat în spațiul dat, printr-o mai abilă distribuire a problemelor.

Că observația mea, deși neconcretizată și minoră în textul meu, față de concluzia preponderent elogioasă, nu este o șicană de amănunt, ci vizează o foarte importantă problemă de climat profesional, de care nu putem face abstracție nici azi, atunci când istoria se repetă – faptul e dovedit limpede de ceea ce eu numesc în carte „psihologia strategiei polemice” a celor care, intrând în arenă după D-stră, în loc să contribuie la lărgirea frontului deschis de D-stră, au adoptat o poziție retractilă. Articolul lui C. I. Gulian nu a fost fără efect. Criticului care a tras concluziile nu „i-a fost ușor” – cum spuneți D-stră –, deoarece el nu avea de mers pașnic pe urmele inițiativei profesorului Liviu Rusu, ci avea de înfruntat și „de luat poziție” și față de atacul violent al academicianului C. I. Gulian, și față de atitudinea de derobare a academicianului Călinescu – ambele concretizate în articole apărute cu *aceeași aprobare* ca și articolul D-stră și nu în cele 3000 de exemplare ale unei reviste a Uniunii Scriitorilor, ci în tirajul de masă de zeci de mii de exemplare al săptămânalului Ministerului Culturii². Este adevărat că, indiferent ce ar fi publicat preopinienții D-stră, indiferent ce concluzii ar fi tras criticul *Vieții românești*, inițiativa D-stră nu putea fi știrbită, dar eficiența practică imediată, *da*. Eficiența practică imediată însemna reeditarea operelor și reintroducerea corectă a capitoului Maiorescu în manualele de școală. De ce credeți, deci, că „îi era ușor” celui care a tras concluziile discuției, uitând că, dacă D-stră ați avut curajul inițiativei și satisfacția aprobării de a fi tipărit,

² Revista *Contemporanul*, patronată de Ministerul Culturii, în care a apărut articolul lui C. I. Gulian, avea atunci un tiraj mult mai mare decât *Viața românească*, apărută sub egida Uniunii Scriitorilor.

el avea în față spectacolul unei dezlănțuiri polemice violente împotriva celui care luase inițiativa (dezlănțuire publicată, repet, cu aceeași aprobare de care v-ați bucurat și D-stră) și spectacolul lașității retractile a celor care, deși din aceeași generație și de aceeași formație cu D-stră, au preferat poziția neangajantă, ostentativ neutrală. Cel care trăgea concluziile avea de ales între poziția majorității oponentilor și poziția D-stră de nimeni elogiată. „Era ușor după ce s-au deschis porțile, după ce s-a spart gheața” – scrieți D-stră; uitați că gheața se așternuse la loc după apariția articolului lui C. I. Gulian. Putea foarte bine să publice *Viața românească* un articol similar cu acela al academicianului Gulian, îmfundând astfel discuția pentru încă o bucată de vreme. Nimeni nu l-ar fi certat pentru asta pe Paul Georgescu³ atunci, dimpotrivă, mulți l-ar fi elogiât. Dar criticul *Vieții românești* a sprijinit atunci poziția D-stră, blindând așa cum trebuia întreaga demonstrație, răspunzând el atacurilor provocate de lucrarea D-stră, explicând el ceea ce alții v-au imputat D-stră, și obținând *eficiența practică* a acestui demers. Nu vreau să minimalizez cu nimic meritul D-stră inițial, de aceea am și expus contribuția D-stră în 4 pagini și concluziile lui Paul Georgescu în jumătate de pagină. Dar nici D-stră nu trebuie să pierdeți din vedere că inițiativa D-stră, datorită erorilor de strategie de care mi-am permis să vorbesc (și despre care acum aflu că se datorau caracterului de *memoriu* al textului), a declanșat nu o suită de studii aprobative, care nu aveau altceva de făcut decât să continue ceea ce ați început D-stră, ci o suită de studii critice, care au creat o situație nouă: ele puneau pe acel care avea să tragă concluziile în fața unei alternative, îl determinau să adopte la rândul lui o poziție, o inițiativă.

4. Îmi reproșați că fraza mea – „disputa este începută de profesorul Liviu Rusu în *V. R.*, revistă care ia inițiativa unei discuții” – „cuprinde un *neadevăr*” – „inițiativa am avut-o eu și nimeni altul”, precizați D-stră. Se spune limpede că inițiativa este a D-stră, în fraza peste care ați sărit din grabă și pe care v-am mai citat-o o dată: „Studiul profesorului Liviu Rusu [...] rămâne o inițiativă critică, a cărei valoare exemplară...” etc. (p. 251). Deci, reproșul D-stră cuprinde un neadevăr. Cât privește propozițiunea mea – „*Viața românească* – revista care ia inițiativa unei discuții” – ea este reprodușă întocmai după nota introductivă a redacției de la p. 64, pe care ați

³ Criticul literar Paul Georgescu era atunci redactor-șef adjunct la revista *Viața românească*.

observat-o și D-stră. Dacă este un neadevăr, atunci cred că l-ați reproșat de mult revistei și poate că ea și-a făcut față de D-stră *sua culpa*. Cum, după câte știu, niciun fel de erată nu a apărut, nu e vina mea că am redat formula existentă în textul revistei.

Nădăjduiesc că nu am omis niciuna din observațiile D-stră.

Să vă spun acum, de ce vă sânt recunoscătoare pentru scrisoarea trimisă și de ce o socotesc prețioasă, cu toate că, așa cum m-am străduit să vă explic, cred că sânteți foarte nedrept față de „pasajele” pe care le-ați citit. Scrisoarea D-stră este însă, *așa cum este*, extrem de concludentă pentru viața noastră, profesională, divizată într-un fel de microclimate impenetrabile: ne autoclastrăm în perimetrul intereselor legate de propria noastră activitate; dacă citim un studiu, care încearcă să abordeze pe o rază mai largă câteva din avatarurile condiției criticii contemporane, a căror experiență este, poate, esențială pentru climatul și stadiul criticii actuale, ne rezumăm lectura exclusiv la ceea ce se referă tot la propria noastră activitate și facem abstracție de tot ce depășește această sferă. Dacă se întâmplă ca opiniile asupra noastră să ne contrarieze (și se întâmplă în mod real, nu numai dintr-o neînțelegere ca în cazul de față), atunci această contrariere prevalează implacabil asupra oricărei *solidarități de idei* – singura care ar trebui să domine obsesiv încercata noastră breaslă. D-stră faceți parte dintr-o ilustră generație și aveți o experiență concludentă în acest sens. De aceea am îndrăznit să vă trimit cartea și să sper că o veți citi, deși nu v-am văzut niciodată în viață.

Vă cer iertare pentru timpul pe care l-ați pierdut cu lectura „pasajelor” din cartea mea și cu lectura acestei scrisori.

Primiți, vă rog, stimate domnule profesor, urările mele de bine.

Ileana Vrancea⁴

⁴ Ileana Vrancea (născută sub numele Hedda Katz, la 19 aprilie 1929) – critic și istoric literar, care s-a stabilit, în 1987, în Israel.

Ion Iliescu, profesor (1975)

**„D-voastră ați ocupat un loc însemnat, dar sânt convins
că anumite izvoare și date [...] nu le cunosc”**

Timișoara, 9. XII. 1975

Mult stimat d-le profesor,

Restituim *Memoriul* d-voastră cu mare întârziere, dar și cu mai multe mulțumiri pentru ajutorul dat astfel.

Am ținut comunicarea la Academie – *Esteticieni români pe coordonate europene* –, care a fost bine primită și apreciată, îndeosebi pentru ineditul temei. D-voastră ați ocupat un loc însemnat, dar sânt convins că anumite izvoare și date, referitoare la ecourile lucrărilor d-voastră, nu le cunosc. Tocmai de aceea le mai sper de la d-voastră, când veți găsi răgazul pentru așa ceva.

Am pus în plic, alături de *Memoriul* d-voastră, și un *Memoriu* al meu, precum și o carte rară¹. În felul acesta vă mulțumesc pentru ajutorul dat. Sper ca plicul să ajungă integru la d-voastră.

Am nădăjduit că voi putea face un drum la Cluj, dar speranțele au căzut. Acum, singurele emoții rămân până la confirmarea din partea d-voastră, de primire.

Cu cele mai respectuoase omagii,

/ss/ Ion Iliescu²

¹ Profesorul timișorean, Ion Iliescu, era cunoscut ca unul dintre cei mai mari colecționari de carte rară din România, de aceea a putut să îi ofere lui Liviu Rusu o carte rară.

² Ion Iliescu (1924-2018) – profesor timișorean. A fost membru în Comitetul de filosofie și istoria științei, de pe lângă Academia R. S. România (apoi Academia Română). A luat parte la Congresul Internațional de Estetică, din 1972, ținut la București. A fost unul dintre cei mai cunoscuți bibliofili din România (a și editat ziarul *Bibliofilia*).

Iordan Datcu (1975)

**„Am găsit, pe ici și colo, date asupra biografiei D-voastră,
însă doresc să fiu sigur”**

București, 28 dec. 1975

Mult Stimat Domnule Profesor L. Rusu,

Vă rog să aveți amabilitate să-mi trimiteți următoarele date pentru *Dicționarul folcloriștilor români*, pe care trebuie să-l predau în luna viitoare Editurii Enciclopedice, care-l are în planul ferm pe 1976¹:

- ziua, luna, anul nașterii, loc., județul
- școala primară, între anii și în localitatea
- liceul, între anii și localitatea
- facultatea, între anii și localitatea
- anii de specializare și unde
- doctoratul, anul, titlul tezei și unde a fost susținut
- funcții și anii
- numele publicațiilor la care ați colaborat (se dau cele mai importante și nu se specifică și titlurile studiilor)

Vă rog foarte mult, stimate domnule profesor, să-mi consemnați toate aceste date, ele fiindu-mi cerute fără scăzământ.

Cu o foarte plăcută amintire a mai vechii noastre colaborări și în speranța alteia tot atât de rodnice, îngăduiți-mi, stimate domnule profesor, să vă adresez urarea:

¹ Atât de „ferm” era planul editorial, încât dicționarul a apărut abia peste trei ani, în 1979: Iordan Datcu, S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*. Cu o prefață de Ovidiu Bârlea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

La mulți ani cu sănătate și cu noi și mari succese științifice!

Jordan Datcu

P.S. Am găsit, pe ici și colo, date asupra biografiei D-voastră, însă doresc să fiu sigur. De aceea apelez direct la sursă.

Dumitru N. Zaharia (1975)

**„Vă știu ca fiind primul specialist
pe care îl avem în această problematică”**

[Iași, 1975¹]

Stimate Domnule Profesor,

Mă numesc Zaharia Dumitru și sunt asistent la Catedra de Filosofie a Institutului Politehnic din Iași. Intenționez să-mi dau doctoratul cu o teză asupra existenței în folclorul românesc și, întrucât vă știu ca fiind primul specialist pe care îl avem în această problematică², îmi îngădui să vă solicit câteva informații, indicații, sfaturi.

Desigur, mai întâi de toate m-ar interesa dacă Domnia voastră ați accepta să fiți conducătorul unui astfel de doctorat. Apoi, în ipoteza că da, ce examene socotiți că ar urma să dau – altfel spus, dacă doctoratul ar fi în filosofie românească ori în altă disciplină filosofică.

În cazul că nu puteți conduce un asemenea doctorat, rugămintea mea este să recomandați un altul. Eu nu mai știu decât pe Gulian³, cu care însă nu mi-ar place să lucrez sub nicio formă.

Mi-ar conveni, de asemeni, să-mi trec doctoratul și cu o teză asupra filosofiei lui Sadoveanu. Am scris deja un eseu pe această temă, predat recent

¹ Scrisoarea este nedatată. Stabilirea anului s-a făcut în urma unei discuții cu domnul Dumitru N. Zaharia.

² Dumitru N. Zaharia are în vedere, desigur, volumul lui Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară. De la resemnare la acțiunea creatoare*. Avec un résumé en français, Editura pentru Literatură, București, 1967.

³ C. I. Gulian (1914-2011) – filosof și sociolog de orientare marxistă, membru al Academiei RPR. C. I. Gulian a fost cel care i-a „demolat” pe Titu Maiorescu și pe Eugen Lovinescu în perioada proletcultistă a regimului comunist din România. A trăit 97 de ani și a apucat să vadă prăbușirea comunismului în Europa.

Editurii Cartea Românească⁴. Aș adânci, cu alte mijloace, ideea de a prezenta pe Sadoveanu ca o sinteză de cuget și simțire românească.

Ambele teze îmi sunt deopotrivă de dragi și mă preocupă de mai mulți ani. În ce privește prima teză, am deocamdată bogate lecturi și oarecari ipoteze de lucru. Cu a doua teză lucrurile ar fi mai simple, căci mă aflu într-o fază cu mult mai avansată⁵.

Aștept răspunsul Dvs., mulțumindu-vă de pe acum și cerându-vă cuvenitele scuze pentru timpul pe care mi-am îngăduit să vi-l răpesc.

Cu tot respectul,

/ss/ Dumitru Zaharia⁶

⁴ Nu am descoperit o carte a lui Dumitru N. Zaharia dedicată lui Sadoveanu, ci doar studiul *Sentimentul participației cosmice*, în *Analele științifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași*, Secțiunea 3.c. Științe filosofice, vol. 24, nr. 1, 1978, p. 67-70.

⁵ Până la urmă, Dumitru N. Zaharia și-a luat al doilea doctorat la Cluj, după 30 de ani, cu teza *Arta fără artiști: cazul icoanei*. Cond. șt.: prof. univ. dr. Mircea Țoca.

⁶ Dumitru Zaharia – filosof și profesor universitar. Asistent la Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” Iași, Facultatea de Construcții, Departamentul de științe socio-umane (1972-1980); lector la Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” Iași, Facultatea de Construcții, Departamentul de științe socio-umane (1980-1993); lector la Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design, Departamentul de istorie a artei (1993-1996); Conferențiar la Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design, Departamentul de istorie a artei (1996-2000); profesor la Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design, Departamentul de istoria și teorie a artei (2000-2010). A publicat mai multe volume de profil: *Paradoxul creației științifice*, Editura Junimea, Iași, 1985; *Arta sofianică*, Editura Cronica, Iași, 1997; *Antinomul în arta contemporană*, Editura Dosoftei, Iași, 1999; *Arta modernă*, Editura Dosoftei, Iași, 1999; *Arta Renașterii*, Editura Dosoftei, Iași, 1999; *Iașul vernisajelor*, vol. I-II, Editura Dosoftei, Iași, 2000; *Estetica postmodernă*, Editura Dosoftei, Iași, 2002; *Estetica analitică: noi prefigurări conceptuale în artele vizuale*, Editura Artes, Iași, 2007; *Analiza operei de artă*, Editura Artes, Iași, 2010, la care se adaugă numeroase volume coordonate, studii și eseuri în *Revista de filosofie* etc.

Maria Gudea (1976)

*„De o mie de ori e mai bine la Dv., căci e liniște și ordine,
nouă ne e frică să ieșim pe str[adă]”*

[Locchi, Italia], 27. I. 76

Dragă dnă Cristina, stimate dl profesor,

Am primit urare Dv. pentru Noul An și vă mulțumesc f. mult.

Eu f[oarte] des m-am gândit la dv. și de multe ori v-am pomenit atât cu dna Margheri, cât și soțului meu. Sfârșitul anului a fost f. trist pentru familia ns [noastră]. Aceasta este cauza tăcerii mele. La 30 nov. a murit mama, care, deși avea 84 de ani, a produs un mare gol și multă durere în familie. De-abia ne-am liniștit puțin, când de la Roma ne-a venit o altă lovitură și mai groaznică. Unei verișoare, căsătorită cu un medic i-a murit o fată de 22 ani, studentă. Cam pe la 10 dim., pe ziua de 14 dec., a căzut de pe bicicletă și s-a julit la palma mâinii stângi. S-a dus la spital, la taică-su, să îi facă o injecție antitetanică. Aci i s-a făcut un examen mai amănunțit, să se vadă dacă nu cumva are o fractură. Părea că n-are nimic; nici antitetanos nu se părea necesară. A doua zi dim. au găsit-o moarta în pat!

La neajunsurile familiale, pe care fiecare din noi le avem în felul ns., se adaugă haosul în care se zbate țara. Nicio autoritate nu mai este respectată, iar Statul nu mai poate să garanteze nicio instituție¹.

În școli elevii fac ce vor. Profesorii trebuie numai să explice și tuturor trebuie să dea nota suficient. (Cine merită 8–9 înseamnă că e bogat și poate să-și plătească lecții acasă, private. Școala trebuie să fie pentru toți. Profesorilor le e frică de elevi; îi pândesc pe ei, sau soția, sau copiii, îi urcă

¹ În anii '70, Italia a cunoscut o criză economică, politică și socială, culminând cu uciderea fostului premier, Aldo Moro.

într-o mașină, îi bat, și peste jumate oră le dă drumul, sau le arde automobilul.

În toamnă, după ce s-au dat examenele de corigență, în multe școli au intrat și au ars cataloagele.

Același lucru fac și în tribunale. Derbedei intră în arhivă și ard dosarele, așa că procesele nu mai pot avea loc. Termenul de carceră preventivă trece și toate pușlamalele sunt din nou în libertate. Magistrații sunt amenințați, doi au fost împușcați, diverși răpiți. Pușcăriile sunt depozite de arme și stațiuni de radio. Comunică cu alte pușcării, se înțeleg când să organizeze o revoltă toți, în aceeași zi, în așa fel ca poliția să nu știe unde să alerge mai întâi. Nu e vorbă că de pușcării tot nu se pot apropia, deoarece complici de afară au reușit să puie mâna pe autobuze, camioane, mașini, le-au comasat pe toate de jur împrejurul pușcării, făcând un zid, că nimeni nu se poate apropia. Pușcăriiașii, după ce au legat gardienii, se urcă pe acoperiș, împușcă, aruncă cu țigle, cu obiectele din celule, fac prăpăd.

Poliția nici nu prea insistă, pentru că cine nu e omorât sau rănit în conflict e pândit și are aceeași soartă ca și profesorii sau magistrații.

Fărădelegii² se împart în grupuri, hoții și agitatorii politici. Niciunul dintre aceștia nu lucrează izolat, ci în grupuri în fiecare oraș; mulți i-au ordine din străinătate. Dacă poliția reușește să puie mâna pe vreunul, mai cu seamă dacă joacă un rol important în grup, complicii îl omoară. Trei au fost omorâți la Milano acum câteva zile, nici după 24 ore după arest. De la chestură au fost urcați într-o mașină, să fie duși la tribunal. Au fost strânși între alte două mașini, au obligat să oprească mașina poliției. Cu mitraliera au omorât gardienii și deținuții. Acum un singur lucru se știe, că erau agitatorii poliției, dar ce țel aveau nu se știe.

Bisericile sunt jefuite și batjocorite. Catedrala din Genova era să sară în aer; în trei puncte i s-au pus dinamită, dar numai într-un singur loc a explodat. Domnul din Siena a fost mângălit cu vorbe urâte la adresa Papei și întregului cler, pentru că au protestat contra concubinajului, avortului și rapoartele nenaturale. Doi Episcopi au fost jefuiți și bătuți, pentru că s-au dus în Parohii sărace să ție predici.

² *fărădelegii* (calc din italiană: *fuorilegge*) – oamenii situați în afara legii.

De o mie de ori e mai bine la Dv., căci e liniște și ordine, nouă ne e frică să ieșim pe str[adă], că ni se smulg gețile din mână.

Tuturor prietenilor din România le-am trimis, cu ocazia Anului Nou, o Agendă, sper că nu vă supărați, dacă îmi permit să fac acest gest și cu Dv.

Vă mulțumesc pentru urările de bine și la rândul meu vă doresc:

Sănătate și seninătate.

Cu multă cordialitate,

/ss/ Maria Gudea³

³ Cunoștință a familiei Liviu Rusu, stabilită în Italia.

Ion Budescu (1976)

„Aveam îndatorirea de a pune un accent asupra raporturilor dintre Opera dvs. și anume aspecte, dezbătute în prezent, în cultura românească”

[București], 7 aprilie 1976

Mult stimate Domnule Profesor,

Vă mulțumesc emoționat pentru cărțile trimise. Le-am parcurs, deocamdată, cu privirea, în așteptarea lecturii sau relecturii lor pe îndelete.

Va trebui să fac, totuși, o rectificare. Sânt în posesia lucrării Domniei Voastre, *Eminescu și Schopenhauer*, apărută în 1966, la EPL¹.

Mă iertați dacă, în chestionarul ce vi s-a înaintat, nu figurează o listă mai amănunțită asupra lucrărilor dvs. (Lacună în parte înlăturată în noua redactare, pe care o voi citi la Radiodifuziune.)

Am avut însă, dacă nu o scuză, cel puțin o explicație: trebuie să fiu cât mai scurt, pentru a vă oferi un cât mai vast spațiu în unda radiofonică și, în același timp, nu puteam fi prea circumstanțial, într-o prezentare foarte generală asupra personalității Domniei Voastre, mai ales că aveam îndatorirea de a pune un accent asupra raporturilor dintre Opera dvs. și anume aspecte, dezbătute în prezent, în cultura românească.

În orice caz, socotesc că omisiunile mele, impuse de caracterul general al cadrului reprezentat de chestionar, vor fi împlinite de precizările dvs., pentru care vă mulțumesc încă de pe acum, în numele numeroșilor auditori, care vă vor asculta.

¹ EPL – Editura pentru Literatură.

Binevoîți, vă rog, mult stimate Domnule Profesor, a primi o mărturie de admirație și consonanță spirituală, din partea lui

/ss/ Ion Budescu

N. ed.: Ion Budescu (n. 1939) – poet și jurnalist. Născut la Dalboșeț, din județul Caraș-Severin. Urmează liceul la Oravița, apoi Institutul Pedagogic din Timișoara (1958-1960), Facultatea de Filologie a Universității din București (1960-1965). Redactor la Radiodifuziunea Română, redacția culturală (1966-1970), redactor-șef adjunct, redacția culturală (1970-1971), redactor-șef adjunct, redacția culturală a Televiziunii Române (1971-1973); secretar de redacție la TVR (1973-1989), redactor-șef, TVR (1990-1993), consilier cultural al președintelui Televiziunii (1993-1996); șef al secției Import-Film (1996-1999); expert al Fundației Culturale Române (din 1999). A publicat următoarele volume: *Viața cu mine, viața fără de mine*, Editura Eminescu, București, 1982; *Omul interior*, Editura Eminescu, București, 1985; *Ucroniile*, Editura Eminescu, București, 1988; *Cuțitele torțele, măștile*, Editura Eminescu, București, 1990; *Arta fericirii*, Editura Helicon, București, 1995.

Nelu Vonica (1976)

„Vă rog din suflet să încercați ce veți crede de cuviință”

Timișoara, 16 iunie 1976

Stimate Domnule Profesor,

Nu v-am mai putut da nicio veste de la Timișoara, întrucât am fost extrem de ocupat cu munca pe două fronturi:

– la Liceul Mecanic Nr. 2 din Timișoara (unde sânt detașat cu aprobarea Ministerului Transporturilor, pentru finalizarea lucrării de doctorat)

– la Institutul Politehnic, unde, în timpul liber, lucrez în laborator.

Cu conducătorul științific și cu ceilalți profesori din comisia mea mă înțeleg acum foarte bine, mai ales după ce s-au convins că teoria originală, pe care am imaginat-o, se confirmă pas cu pas în laborator.

Aparatul conceput de mine a fost terminat în luna martie a.c. și de atunci am făcut peste 320 de determinări experimentale cu ajutorul lui.

Când toate lucrurile păreau să meargă foarte bine, a apărut o piedică neașteptată: nu am primit până în prezent aprobarea din partea Comitetului Județean PCR Cluj, pentru continuarea lucrării și susținerea tezei de doctorat¹. Se pare că actele au fost oprite la Comitetul *Municipal* PCR, deși, conform decretului, nu acesta, ci Comitetul Județean are competența de a da avizul respectiv. Atât școala mea de la Cluj, cât și Direcția Reg. CFR Cluj (care tutelează școala) și-au dat, încă de acum trei luni, avizul favorabil pentru continuarea lucrării mele de doctorat și se pare că actele „stau” la organul municipal și nu au fost încă trimise la Comitetul Județean PCR.

¹ În anii '80, înscrierea la doctorat era condiționată și de aprobarea Comitetului Județean de Partid. Împiedicarea continuării doctoratului era un abuz clar.

Pentru că știam că dușmanii mei (recte tov. Timofi și prietenii săi din Comitetul Municipal) îmi vor pune piedici, legându-se de faptul că mi-am pierdut calitatea de membru de partid, exclusiv pentru motivul că tata a fost comerciant, am făcut în 3 mai a. c. un memoriu detaliat, adresat tov. prim-secretar Mocuța², la care nu am primit însă, până în prezent, niciun răspuns. Se pare că acest memoriu a fost dirijat tot la „municipiu”.

Cum responsabil cu problemele de învățământ la Comit. Județ. este tov. secretar Negucioiu³, dacă credeți că m-ați putea ajuta pe lângă dânsul sau pe o altă cale, vă rog din suflet să încercați ce veți crede de cuviință. Atunci când m-am înscris la doctorat (în anul 1969), am avut toate aprobările care se cereau la acea vreme.

Ar fi păcat nu numai pentru mine, ci în primul rând pentru țara noastră, să nu fiu lăsat să duc lucrarea până la capăt. Bursa primită (de 2 ori) din Belgia nu am fost lăsat să o utilizez, iar acum nici să lucrez în țară?

Subiectul tezei mele (respectiv aparatura care face obiectul ei) a fost înregistrat încă din anul 1974, la Oficiul de Invenții din București, care l-a acceptat ca invenție și a aprobat construirea aparatului, în vederea brevetării. Invenția, ca atare, a fost cedată de mine statului nostru.

Dar invenția nu poate fi brevetată (nici în țară și cu atât mai puțin peste hotare de către Oficiul de Invenții Român), dacă eu nu termin lucrările de laborator aci, la Timișoara, lucrări pe baza cărora Institutul Politehnic să poată certifica valabilitatea teoriei și aparatului pe care le-am conceput. Ar fi, deci, o dublă pierdere pentru țara noastră, dacă nu aș fi lăsat să termin lucrarea:

– una pentru știința românească, care pierde o prioritate mondială în domeniul mecanicii fluidelor;

– una pentru economia națională, prin aceea că lucrarea, neputând fi brevetată, nu poate fi nici valorificată de statul nostru, nici la noi, nici peste hotare.

² Ștefan Mocuța – prim-secretar al Comitetului Județean Cluj al PCR.

³ Aurel Negucioiu (1930-2012) – economist, profesor universitar și lider comunist. A fost secretar al Comitetului Județean Cluj al PCR, rector al Universității „Babeș-Bolyai” (1986-1989).

Vă puteți imagina, desigur, în ce stare sufletească mă aflu și cu ce „curaj” pot să lucrez mai departe.

Vă rog să mă scuzați că vă răpesc timpul și cu necazurile mele și vă rog să transmiteți sărutări de mâini Doamnei.

Cu deosebită stimă,

ing. Nelu Vonica⁴

⁴ Nelu Vonica era fratele lui Aurel Vonica, acesta fiind căsătorit cu una dintre surorile lui Liviu Rusu.

Nicolae Trifoiu (1976)

**„Am ascultat cea mai frumoasă, cea mai splendidă conferință,
dintre toate pe care le-am ascultat de când sânt aici,
conferința ținută [...] de către prof. univ. Liviu Rusu”**

04. 08. 1976

Mult Stimat Domnule Profesor Liviu Rusu,

Întrucât în ultimul număr al revistei *Flacăra* (nr. 30/1103 – din 29 iulie 1976), în care, la pagina 2, „Flacăra la dispoziția Dumneavoastră”, a apărut o intervenție a mea, în legătură cu amplasarea statuii lui Lucian Blaga în fața Teatrului Național din Cluj-Napoca, scrisoare-articol, care nu a fost în întregime publicată, amintind de conferința D-voastră despre Lucian Blaga, pe care ați ținut-o, în cadrul „Serilor clujene”, în ziua de 22 aprilie 1975, vă trimit textul integral al scrisorii.

Adaug rugămintea, dacă ați binevoi să-mi răspundeți, indicându-mi dacă și unde a apărut ori va apare textul conferinței respective ori de a fost înregistrat?

Cu deosebite considerațiuni,

N. Trifoiu¹

¹ Nicolae Trifoiu – istoric și publicist clujean. A publicat mai multe cărți: *Omagiu prof. dr. Dumitru Braharu, la împlinirea a 80 de ani de viață și 60 de ani de activitate didactică și științifică*. Pagini îngrijite și bibliografie de Nicolae Trifoiu și V. M. Ungureanu, Cluj-Napoca, [s.n.], 1980, 83 de file litografiate; Nicolae Trifoiu (coordonare și cuvânt înainte), *Studentul Valeriu Gafencu – „Sfântul închisorilor din România”: studiu, mărturii ale camarazilor de suferință și corespondență*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 1998 (ediția a II-a, revăzută și adăugită: *Sfântul închisorilor din România: studiu, mărturii ale camarazilor de suferință și corespondență*. Coordonare și cuvânt înainte de ~, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2002); *Drumurile și popasurile tânărului Eminescu în Transilvania*, studii și articole (1976-1998),

Anexă

[Articol privind mutarea statuii lui Lucian Blaga]

În nr. 27 – 8 iulie 1976 – al revistei *Flacăra*, în pagina „Flacăra la dispoziția Dumneavoastră”, cititorul Al. Străoneanu din Cluj-Napoca se referă la amplasarea statuii lui Mihai Eminescu în fața Teatrului Național din orașul nostru, opera sculptorului Ovidiu Maitec, recent inaugurată, adăogând, pe bună dreptate: „Evident, de cealaltă parte a intrării către teatru, va trebui amplasată o a doua statuie. Dar *statuia cui* poate sta la nivelul Luceafărului, la nivelul geniului fără pereche al spiritualității noastre?”

Cred că sânt în asentimentul tuturor clujenilor, al tuturor transilvănenilor și chiar al fraților de dincolo de Carpați, cu care, de altfel nu avem și nu trebuie să avem niciun fel de deosebire – unele nuanțări de patriotism local, regional, nu strică totuși –, când afirm, ca un răspuns la întrebarea de mai sus, că, desigur, de cealaltă parte a Teatrului Național din Cluj-Napoca, trebuie să fie așezată statuia lui Lucian Blaga, statuie care există, operă a sculptorului Ladea, amplasată acum în parcul municipiului, după ce a stat câțva timp lângă Casa Studenților, semn că nu i se găsisse, de la început, cel mai potrivit loc².

De cincisprezece ani, de când sânt stabilit în Cluj-Napoca, pot spune că am participat la cele mai importante manifestări culturale, mai ales la conferințe, simpozioane etc. În ziua de 22 aprilie 1975, îmi însemnam într-un caiet, am participat, am ascultat cea mai frumoasă, cea mai splendidă conferință dintre toate pe care le-am ascultat de când sânt aici, conferința

Editura „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 1998; Crișan I. Mircioiu; Nicolae D. Trifoiu, *Ștefan Micle: inginer, promotor al învățământului universitar român, rector al Universității din Iași, precursor al universităților populare din România – 120 de ani de la moarte*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 1999; *Doi năsăudeni: profesorii Ștefan Lupu și Ștefan Linul – reprezentanți de seamă ai învățământului românesc* (în colab. cu Gabriela Linul). Prefață: Dumitru Salade, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 1999; *Cel dintâi prieten și coleg ardelean al lui Eminescu: feldrihanul Ioan Neamțu*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2000; *Baronul Vasile L. Pop (1819-1875), [un mare înaintaș ardelean-clujean]*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001; *Pagini literare. Amintiri și evocări*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001.

² Statuia lui Lucian Blaga a fost amplasată, în cele din urmă, în fața Teatrului Național (care ulterior a luat numele „Lucian Blaga”) din Cluj-Napoca.

ținută în cadrul *Serilor clujene* de către prof. univ. Liviu Rusu, despre Lucian Blaga. L-a prezentat ca pe cel mai mare poet român după Eminescu, ca pe autenticul reprezentant al Ardealului și contribuția cea mai mare a Ardealului adusă spiritualității românești și celei universale, ca pe cel mai mare cetățean al Clujului. La sfârșit, conferențiarul a dat ideea, a propus, ca parcul unde este așezată statuia lui, opera prietenului său Romul Ladea și pe care l-a îndrăgit atâta, să-i poarte numele³.

Un argument în plus pentru a fi așezată în locul respectiv statuia lui Lucian Blaga este faptul că marele poet și filosof a fost, totodată, autor dramatic și că la Teatrul Național din Cluj i s-au jucat în premieră și cel mai mult piesele sale.

N. Trifoiu

³ În cele din urmă, parcul a preluat numele fondatorului său: Parcul Sportiv Universitar „Prof. dr. Iuliu Hațieganu” sau „Parcul Babeș”.

Pavel Bellu (1976)

„Deși uneori ați arat prin spini și pălămidă, grâul Frumosului n-a întârziat”

Cluj, 27 nov. 1976

Mult stimat Domnule Rusu,

Calendarul ne reamintește, binevoitor, trecerea prin timp și ne obligă să facem câte un popas, la răscruți. Într-un asemenea popas, îi sânt recunoscător, fiindcă îmi acordă privilegiul de a vă înconjura cu gânduri pline de respect și afecțiune. Ele sânt cerute de cele trei pătrare de veac, de când, în timpul umbros, v-ați dedicat luminii.

Personal, aduc la praznic floarea recunoștinței. Pentru lecția Dvs. de echilibru și rațiune a Frumosului. Pentru seninătate și patos, deopotrivă. Pentru cultivarea celor trei valori cardinale, ale spiritului omenesc. Pentru menținerea flăcării gândului antic, bătrân și totuși veșnic tânăr.

Deși uneori ați arat prin spini și pălămidă, grâul Frumosului n-a întârziat.

Pentru suava D-vs logodnă cu natura, pentru invitația permanentă la tinerețe matură, Vă rog să primiți bătaia mea de inimă.

Al D-vs,

Pavel Bellu

[Universității 3, ap. 12]

[În aceeași scrisoare, p. 2]:

Miorița

Mormânt în cântec săpat. La cap
roză neagră de jele. În loc de
pământ, m-ați astrucat

cu un car proaspăt de stele.
Din ochiul meu, prin iarbă scos
ați cioplit fluier de os. Fluier
suspînând. Gând gălbenind
la sfârșitul meu hâd...
– Cu toată gura cerului râd!
Râs alb, de seninătate. Nu!
Nu există moarte. Nici sfârșit.
Cu mireasa natură, surioara,
m-am logodit... Eu, mirele-frate.
Nunta noastră – SIMPLITATE.
Fără amor. Fără venin. Nuntă
de crin – fără de moarte...
Nuntă-lumină. De aceea suspin
a râs, cu tot cerul din gură:
nuntind-o, surioara a devenit
Marea Vergură – și clipa nunții
(în armonia stelelor murmurate)
pură eternitate...

Pavel Bellu

Al. Dima (1976)

„Răspund pe loc, la fel de indignat ca și tine”

1976, dec. 12

Iubite prietene,

Primesc abia astăzi (12 dec.) scris[oarea] ta din 7 dec., adică după 5 zile, ceea ce e desigur exagerat. Răspund pe loc, la fel de indignat ca și tine. Când am văzut revista, i-am spus imediat lui Olteanu¹ că nu trebuia să publice elogiul meu amestecat cu o masă enormă de note², dar mi-am dat seama că a fost un act de inconștiență, pur și simplu unul din acele acte de neglijență și superficialitate, ce-i caracterizează pe cei de aci, inclusiv și pe ardelenii bucureștenizați, din păcate chiar pe foștii tăi elevi.

După ce ți-am citit scrisoarea, mi-am verificat opinia și mi-am întărit-o prin argumentele tale. Comparația cu Balaci e perfectă și ilustrează încă o dată scara lor de valori, ca în cea cu *Luceafărul*, unde mult mai tânăra redacție a avut mai multă înțelegere și considerație.

Dar cum putem reacționa? Unde să mai publicăm? Eu am insistat să-mi dea spațiu mai larg, dar mi s-a cerut condensat, fără să-mi spună că nu-l vor pune la începutul „Notelor”.

Îl voi căuta mâine (luni) și le voi arăta toată greșeala făcută, pe care nici măcar n-o visează.

Vreau să cred că le-ai scris și lor o scrisoare, în sensul celei ce mi-ai trimis mie.

Aș vrea să fie consecvență.

¹ Ioanichie Olteanu era, în 1976, redactor-șef la revista *Viața românească*.

² Al. Dima a publicat un articol în *Viața românească* (nr. 11, 1976) despre Liviu Rusu, la împlinirea vârstei de 75 de ani. Articolul a fost plasat la rubrica „Note și recenzii”, mai spre finalul rubricii, ceea ce a stârnit nemulțumirea lui Liviu Rusu și a lui Al. Dima însuși.

Iancu a scris la *Familia*? N-am văzut³.

Vino, te rog, la București, să mai stăm de vorbă!

Cu toată afecțiunea neștearsă,

al tău, Al. Dima

P.S. În *Scânteia* și la invitația ziarului, am scris o cronică despre Iordan⁴, care va produce neplăceri multora (la 12 dec.)

Cele cuvenite Doamnei.

³ Articolul lui Victor Iancu va apărea, în revista *Familia*, abia în ianuarie 1977.

⁴ Al. Dima, *Iorgu Iordan – Memorii*, în *Scânteia*, anul 46, nr. 10.673, 12 dec. 1976, p. 4.

Ilie Rad (1977)

1. „Pot spune că lupta pentru Adevăr de la Dvs. am învățat-o”

Cluj-Napoca, 28. 02. 1977

Stimate Domnule Profesor,

Vă trimit câteva pagini, cu rugămintea de a le citi în momentele Dvs. de relaxare. Ele reprezintă discursul meu rostit la Conferința de partid a Centrului Universitar¹, care a avut loc sâmbătă, în prezența celor mai valoroși intelectuali ai Clujului, a reprezentanților organelor municipale și județene de partid.

Trebuie să vă spun înainte de toate că am ajuns cu foarte multă greutate la înalta tribună, pentru că oamenii care urmau să ia cuvântul fuseseră foarte bine aleși, astfel încât să reprezinte toate sexele, vârstele, profilele și, în fine, să epuizeze toate problemele! După ce se făcuseră cu o săptămână înainte patruzeci de înscrieri în plenul Conferinței, am avut curajul să mă înscriu la cuvânt. Nici nu mă gândeam că nu mi se va da cuvântul, și totuși, așa a fost. Eram hotărât ca la aprobarea sistării discuțiilor să mă opun. Noroc însă că cel care conducea ședința, tovarășul Constantin Crișan², a întrebat dacă cineva are probleme cu totul deosebite. Considerând că ale mele îndeplinesc această condiție, m-am dus la tribună, spre marea mirare a celor din sală, care probabil în viața lor nu mai asistaseră la așa ceva.

Am început să citesc cele scrise. Oamenilor nu le venea să creadă, cei din prezidiu nu știau ce să facă, ce atitudine să ia.

¹ La respectiva conferință, Ilie Rad a luat cuvântul în calitate de președinte al Consiliului ASC Filo I (la Facultatea de Filologie exista și Consiliul ASC Filo II, unde intrau studenții de la limbi străine).

² Constantin Crișan era prim-secretar al Comitetului Municipal Cluj-Napoca al PCR și Primar al municipiului Cluj-Napoca.

Când am ajuns la ultima problemă, intrarea în partid, câțiva academicieni de tristă faimă, care se aflau în primele rânduri, au protestat, sub motivul că aş fi depăşit cele 5 minute ce mi se rezervaseră. Am părăsit astfel tribuna la insistențele unor oameni care nu au dorit să li se spună Adevărul, care s-au simțit cu musca pe căciulă, care și-au văzut nimicinia, îngustimea de vederi și parazitismul în care se află. În zadar au încercat câțiva să mă combată, punându-se sub tutela diferitelor organizații și instituții. Eu aveam de partea mea Adevărul și trebuia să înving.

Dar de ce v-am scris aceste rânduri? Pentru a vă spune că, dacă influența scrierilor Dvs. asupra mea încă nu e vizibilă, o trăsătură a personalității Dvs. a găsit în mine teren fertil. Pot spune că lupta pentru Adevăr de la Dvs. am învățat-o³ și vă asigur că celui care va încerca să mă contrazică, îi voi răspunde că uneori avem nevoie de câte un Lucrețiu Pătrășcanu printre noi.

Cu înaltă considerație,

Ilie Radu⁴

STIMAȚI TOVARĂȘI,

Din evantaiul de probleme care ar merita să fie discutate într-un cadru ca cel de față, am ales doar câteva aspecte care, cred eu, ne pot oferi momente de meditație.

M-aș referi, în primul rând, la o problemă care a constituit obiectul intervenției tovarășului Rector⁵ la Conferința pe Universitate, anume la situația celor chemați mâine să conducă destinele învățământului românesc. Trebuie să ne întrebăm dacă la ora actuală Universitatea scoate oameni de o mare vigoare intelectuală, cu solidă cultură umanistă și cu o gândire proprie, cu o mai bună pregătire profesională și politică. Așa cum rezultă din ultimele

³ Când Liviu Rusu a împlinit 80 de ani, Ilie Rad a publicat în revista *Tribuna* un articol omagial, cu un titlu semnificativ: Ilie Radu-Nandra, *Calea adevărului*, în *Tribuna*, anul XXV, nr. 46, 12 nov. 1981, p. 3.

⁴ *Ilie Radu* era prescurtarea pseudonimului *Ilie Radu-Nandra*, cu care autorul a semnat primele articole și prima carte editată.

⁵ Rectorul Universității luase cuvântul la amintita conferință.

adunări generale ASC⁶, din discuțiile individuale purtate cu studenții, în ciuda exigenței tot mai sporite la examenele de admitere, se constată că studenții de astăzi nu sânt mai buni decât cei de ieri. Mi se pare curios faptul că studenții de la română-franceză, de pildă, se plâng de o exigență foarte ridicată la examene, iar cadrele didactice spun că și așa ei cu greu se descurcă în fața elevilor.

Care este explicația? Cauza se explică prin programul lor supra-încărcat, prin obligația de a se risipi în direcții diferite, prin studierea unor discipline adiacente profesiei lor de bază, prin numărul mare de materii, prin bibliografia sufocantă care se mai dă studenților.

În legătură cu bibliografia, trebuie să spunem că s-au făcut progrese însemnate, în sensul că s-a redus considerabil numărul de pagini. Nu același lucru se poate spune despre calitatea bibliografiei. Cine va consulta o listă bibliografică, ce se dă studenților, va observa prezența a foarte multe articole și articolașe din periodice și revistele de specialitate. Desigur și acestea își au rolul lor, însă este un lucru cât se poate de clar că adevărata cunoaștere începe de la operele mari, fundamentale. Spre acestea ar trebui, deci, să ne îndreptăm atenția.

A doua problemă se referă la disciplina universitară, și ea s-a aflat pe ordinea de zi a multor adunări generale ASC. Părerea noastră este că, dacă nu toți, cel puțin marea majoritate a studenților și-au ales facultatea pe baza unor înclinații și aptitudini. Cum se face atunci că există probleme serioase în legătură cu frecvența la cursuri și seminarii? Cum se face că studentul, care a trudit câțiva ani, care a plătit un mare tribut de energie, muncă, renunțări și sacrificii pentru a intra la facultatea dorită, în cele din urmă fuge de ea? De ce sântem nevoiți să recurgem la metode administrative, școlărești, total neacademice, pentru a-i obliga pe studenți să frecventeze cursurile și seminariile? De ce nu mai există astăzi amfiteatre arhipline, în care vorbitorul să-și facă loc cu coatele pentru a ajunge la masă? Oare studenții nu mai au pasiunea de altădată sau cursurile ce li se predau, și mai ales modul în care se predau nu se ridică la nivelul așteptat?

În învățământ noi avem mari personalități, care exercită prin personalitatea lor o mare influență asupra studenților. Ce ar fi, de pildă, dacă

⁶ ASC – Asociația Studenților Comuniști.

am inversa la unele discipline ordinea actuală, adică am pune asistentul să țină cursul, iar profesorul să facă seminariile? Asta în cazul în care profesorul nu poate să facă el însuși cursul și seminariile, așa cum au procedat marii noștri dascăli, începând cu Vianu, Călinescu, Ralea și terminând cu Liviu Rusu și D. D. Roșca. Adesea cursul nu ne transmite decât niște cunoștințe, pe care, de obicei, le găsim în istorii și tratate, pe când adevărata funcție catalitică, fertilizatoare, care facilitează formarea unei gândiri proprii, o are seminarul.

În legătură cu actuala structură a anului universitar, trebuie arătat că ea a fost criticată încă de la apariție, la toate nivelurile, inclusiv la Conferința pe Universitate. Această structură a stârnit multe nemulțumiri și nedumeriri. În ciuda faptului că avem atâția pedagogi, sociologi și psihologi vestiți, imediat după terminarea sesiunii au fost programate cursurile. Noi am sesizat consecințele negative asupra studenților a actualei structuri. Ni s-a răspuns că nu se poate face nimic, deoarece e o problemă care ține de competența MEI. Dar din cine este format acest minister? E de așteptat ca el să fie format din oameni capabili să vadă nu numai realitatea prezentă, ci și cea viitoare. Mai e de așteptat apoi, ca toți să fi trecut printr-o facultate. Cum de nu s-au gândit tovarășii din minister că, după sesiune, studenții vor fi oboșiți? Oare dâșii nu știu ce efort intelectual cere o sesiune de examene? Poate ar fi fost foarte bine dacă la această Conferință ar fi fost invitați reprezentanți ai ministerului, pentru a lua notă de doleanțele studenților. Dar, dată fiind promptitudinea cu care ministerul răspunde sesizărilor noastre, subscriem unor opinii exprimate la Conferința de partid pe Universitate, anume că e mai bine ca în unele probleme să nu ne adresăm ministerului, ci direct Comitetului Central al Partidului.

Foarte multe greutăți le întâmpinăm din cauza unor interpretări greșite a unor directive și indicații date de organele superioare. Aș dori să amintesc doar două: Festivalul National „Cântarea României” și problema cercetării.

Cred că a fost greșit înțeles caracterul de masă al Festivalului. De unde la început s-a cerut să se alcătuiască în fiecare an de studiu câte o formație artistică, am auzit că unii tovarășii au încercat să încropească formații chiar și la nivelul grupelor, deși uneori acestea nu numără nici 10 oameni. Or,

practica a demonstrat că așa ceva nu este posibil. Nu a fost posibil nici la Filologie, unde elementele cu înclinații artistice sânt mai numeroase. Mă întreb ce s-o fi întâmplat la Politehnică și Agronomie? Cei care au crezut că fiecare student poate cânta, compune sau măcar recita o poezie înseamnă că mai dau credit acum, în ultimul sfert al secolului 21⁷, acelei butade a lui Alecsandri, conform căreia tot românul e născut poet! Iată de ce trebuie arătat deschis că foarte multe acțiuni din cadrul fazei de masă a Festivalului au fost compromise, fie prin slaba calitate a programelor, fie prin participarea într-un număr mic a studenților.

Același lucru se poate spune despre cercetare. Nu se poate ca toți studenții să devină cercetători. Nu e posibil ca fiecare student să prezinte o lucrare la Cercul științific. Ar însemna să coborâm enorm nivelul științific al lucrărilor ce se prezintă, să transformăm cercul științific într-un seminar submediocru. Ar însemna, cu alte cuvinte, să preferăm cantitatea calității. Nu venim atunci în contradicție cu însuși progresul societății noastre socialiste? Aceste fenomene cred că trebuie să ocupe locul numărul 1 pe agenda de lucru a noului comitet.

Ultima problemă la care aș dori să mă refer este intrarea în partid. La Conferința pe Universitate s-a amintit numărul foarte mic al studenților membri de partid. Asta înseamnă că trebuie să ne ocupăm mai mult de pregătirea studenților, în vederea intrării lor în rândurile comuniștilor. Dacă e să fim sinceri cu noi înșine, nu putem să nu arătăm că, deși exigența intrării în partid este extrem de ridicată, totuși aceștia nu sânt cei mai buni studenți. Numai în actualul an universitar la Facultatea de Filologie s-au întâmplat două cazuri în care cei care urmau să intre în partid n-au primit avizul organizațiilor ASC, ceea ce demonstrează slaba pregătire a studenților, în vederea intrării în partid, iar pe de altă parte faptul că anumite orientări care se dau nu coincid cu realitatea. Cerem cu hotărâre ca în partid să intre acei studenți care, prin calitățile lor moral-politice, dovedesc că merită înalta cinste de comunist și nu cei care urmăresc în felul acesta parvenitismul politic.

În încheiere aș dori să spun că, dacă nu am vorbit în numele tuturor studenților din Centrul nostru universitar și poate nici în numele celor de la

⁷ Probabil o greșeală de dactilografie. Era vorba de secolul 20.

Universitate, țin să vă asigur că oricare din cei peste 1.300 de studenți ai Facultății de Filologie ar fi vorbit la fel ca reprezentantul lor la această Conferință.

2. „Ar fi bine ca cercul să-și dedice o ședință lui Macedonski, unde să fie invitat Adrian Marino”

Cluj-Napoca, 23.03.1977

Stimate Doamnă Profesor,

Am auzit că m-ați căutat astăzi la facultate, ceea ce, mărturisesc sincer, îmi face o deosebită cinste. Nu știu cu ce v-aș putea fi de folos. Scrisoarea aceasta tot v-o scriam, pentru că doresc să vă comunic câteva lucruri interesante în legătură cu ședința de ieri a Consiliului profesoral. Am observat că, în timp ce Dvs. prezentați dosarul candidatului, unii înghițeau în sec. Mi-ar fi plăcut să rămâneți până la sfârșit, pentru a vedea cam cum se discută și ce se discută astăzi în Consiliul profesoral.

În orice caz, ca să fiu mai scurt, o tovarășă lector a prezentat un referat despre activitatea cercurilor științifice studentești. S-au spus o seamă de ineptii și de inexactități. Printre altele, că la cercurile de literatură română și universală s-a instaurat un anumit spirit de rutină. Eu am întreat: să mi se spună în ce constă acest spirit. Tovarășa respectivă (cu care eu aveam vechi conflicte de la o ședință de partid) spune că e inutil să mai contribuim la reabilitarea unor opere literare ori să discutăm subiecte ca *Noi contribuții în studiul „Țiganiadei”* sau despre poezia lui Arghezi. Trebuie ceva nou, despre aceste opere s-a scris mult, ce mai putem face noi, studenții? După un răspuns evaziv, a luat cuvântul Ion Pop, care a pus-o la punct, încât tovarășul decan⁸ nu mai știa ce să facă, pentru domolirea spiritelor.

Ion Pop spunea că cercul condus de dânsul are propusă o ședință dedicată lui Maiorescu și unde va fi invitat Liviu Rusu. Am luat apoi eu cuvântul, am arătat că subscriu la cele spuse de Ion Pop, că sânt de acord ca la

⁸ Decan al Facultății de Filologie era, la data respectivă, profesorul Octavian Șchiau.

ședința dedicată lui Maiorescu să fie invitat Liviu Rusu și că ar fi bine ca cercul să-și dedice o ședință lui Macedonski, unde să fie invitat Adrian Marino.

Acum trebuie să știți că eu însumi am sugerat lui Ion Pop ședința dedicată lui Maiorescu și, din păcate, nu apucasem să discut cu Dvs. Nici dânsul nu mi-a spus că e de acord, încât credeam că între Dvs. și dânsul au fost ceva neînțelegeri. Sper însă că ne veți onora cu prezența la acel cerc, ce va avea loc probabil prin luna mai și unde eu însumi voi prezenta *Jurnalul* lui Maiorescu. Consider că studenții vor avea enorm de câștigat de pe urma unei astfel de întâlniri.

Am mai pus, în spiritul intervenției de la Conferința de partid, problema cercetării și tovarășul Zaciuc și-a exprimat acordul cu cele arătate de mine, spunând că dacă tovarășul Negucioiu⁹, secretar al Comitetului Județean de Partid, crede că toți studenții pot deveni cercetători, să devină la dânsul, la economie politică, fiindcă la filologie nu este posibil!

Am terminat intervenția mea, propunându-le tovarășilor să mai citească din când în când *Poetica* lui Aristotel, unde vor găsi dezbătută atât problema genurilor literare, cât și cea a fonemului. Prin aceasta am vrut să spun că nu există o incompatibilitate între lingviști și literați, că trebuie să fii îngust la minte, pentru a vedea astfel lucrurile. Să luăm exemplul lui Eminescu!

Astăzi, în fine, s-au petrecut alte lucruri ciudate. Eu nu am fost la școală, pentru că mi-am pregătit textul demisiei din funcția pe care o am. Pe patru pagini am demascat incompetența Comitetului de partid al facultății în rezolvarea sarcinilor, inerția în care sântem cantonați, vorbăria și demagogia care există în jurul nostru. Cei prezenți înghețaseră. Eu le-am spus că, dacă nu mi se acceptă demisia, mă voi adresa Comitetului Central al UTC.

Să vedeți mimica! M-am folosit de cuvintele tovarășului Rector, care a spus la ultima ședință de partid că la Facultatea de Filologie nu se poate vorbi de un proces dialectic, că de pe băncile ei nu ies oameni de cultură și buni profesori, ci niște retardați. Aceste lucruri le-am aflat de la studenți, de

⁹ Aurel Negucioiu era secretar cu propaganda al Comitetului Județean Cluj al PCR, ulterior (din 1986) rector al Universității clujene.

la activiști, deci m-am putut baza pe ele. Au sărit câțiva, care au spus că tovarășul Rector nu a afirmat așa ceva și că ei îmi pun la dispoziție procesele verbale (unde, desigur, nu s-a consemnat totul!) Sânt curios acum să vedem dacă tovarășul Rector își va retrage cuvintele! *Luptele continuă!*

Cerându-mi scuze pentru lungimea acestei scrisori, vă reînnoiesc sentimentele mele de recunoștință și prețuire pentru tot ceea ce ați făcut spre folosul culturii românești!

Cu înaltă considerație,

Ilie Radu

3. „Balotă face o prezentare cât se poate de largă și pătrunzătoare asupra sistemului Dvs. estetic”

Cluj-Napoca, 28.03.1977

Stimate Domnule Profesor,

Vă trimit ultimul număr al revistei noastre studențești¹⁰, cu rugămintea de a citi pe antepenultima pagină o scrisoare adresată de Bazil Munteanu lui Ion Breazu. Ea confirmă foarte multe lucruri despre cel care a fost Bazil Munteanu și despre care mi-ați vorbit în nenumărate rânduri.

Cu deosebită stimă,

Ilie Radu

P.S.1. Constat cu deosebită surprindere că Nicolae Manolescu, în cronică pe care o face cărții lui Nicolae Balotă – *Arte poetice ale secolului XX* – (pe care v-o pot pune oricând la dispoziție), nu binevoiește să amintească și numele Dvs., deși Balotă face o prezentare cât se poate de largă și pătrunzătoare asupra sistemului Dvs. estetic. E încă o dovadă a obiectivității de care dă dovadă Nicolae Manolescu!

P.S.2. În urmă cu o săptămână mi-am prezentat Comitetului de partid demisia, însoțită de o scrisoare în care am arătat că din cauza atâtor oameni fără coloană vertebrală și fără minte, din cauza rutinei și incompetenței din

¹⁰ E vorba de revista *Echinox*.

jurul meu, s-ar putea ca într-o bună zi să mă trezesc metamorfozat într-un gândac, precum Gregor Samsa, din *Metamorfoza* lui Kafka.

Demisia nu mi-a fost acceptată, dar a ieșit un mare scandal. [...]

I. Radu

4. „E greșită opinia unora, care exclud preocupările de limbă din specialitatea lor de filologi”

Cluj-Napoca, 15.04.1977

Mult iubite și stimate Domnule Profesor,

N-aș fi crezut că voi fi nevoit să scriu această scrisoare, după cum n-aș fi crezut că izvorul ei ar putea să apară atunci când nu mă așteptam.

Am avut astăzi ședință de partid, organizată în comun cu organizația din care fac parte literații. Tema adunării a fost relația student-profesor.

Am luat cuvântul primul, nu din orgoliu sau ambiție deșartă, ci pentru că în sală se instaurase tăcerea. Departe de a mă situa pe o poziție revendicativă, am arătat că e greșită opinia unora, care exclud preocupările de limbă din specialitatea lor de filologi, aducând în acest sens un citat din Eminescu, care spunea că printre detaliile care merită atenția unui filolog se numără și prefacerea lui *d* în *j*, ori transformarea lui „*sc*” în „*șt*”, trăgând concluzia că, dacă vrem să fim oameni de cultură, trebuie să ne intereseze astfel de probleme. A luat apoi cuvântul Mircea Zăciu, care a vorbit peste o jumătate de oră și m-am întrebat ce a vrut să spună. Pe urmă s-a înscris la cuvânt însuși maiestatea sa, Rectorul (mă gândesc că, dacă ar fi o reuniune internațională a rectorilor [...], ar trebui să stea alături de Kant!), după ce face o serie de critici la adresa studenților, a selecției care se face la admitere, la adresa unor cadre didactice, încheie, cu furie, în felul următor: „Studenții ar trebui să pună mâna pe carte și nu pot fi de acord cu opiniile deșănțate (sic!) ale lui Rad, exprimate atât verbal, cât și în scris.” Tot discursul lui a fost un preambul pentru a putea trage această concluzie. Intenția se aseamănă cu a poetului care pune cuvântul cheie în rimă sau în ultimul vers! În sală s-a produs tăcere, nimeni nu mai scotea niciun cuvânt. Unii poate m-au

compătimit, alții au crezut că sânt compromis în fața studenților și a cadrelor didactice. Mă rog. Eu rămân nepăsător și rece. „De nepăsare sânt în stare numai spiritele care s-au ridicat până la principiul lumii, asceții”, spunea Călinescu.

Sânt ferm convins că Timpul îmi va da dreptate, fiindcă de partea mea este Adevărul!

Cu înaltă considerație,

Ilie Radu-Nandra

5. „O parte din studenți sânt plecați în practică, în diverse localități”

Cluj-Napoca, 06.05.1977

Mult iubite și stimate Domnule Profesor,

Am discutat încă dinainte de vacanță propunerea pe care ne-ați făcut-o, în legătură cu organizarea unei conferințe despre romantismul românesc. Cei cu care am vorbit, în special studenții, s-au arătat foarte entuziasmați, mai ales că un număr mare vă cunosc după strălucita lecție intelectuală, pe care ne-ați oferit-o cu ocazia doctoratului domnului Petrescu¹¹.

Cât privește organizarea conferinței, există două posibilități: fie că o organizăm în cadrul ședințelor Cercului de literatură universală și comparată, al cărui responsabil este chiar domnul Petrescu, fie sub egida Consiliului ASC Filologie 1, al cărui președinte sânt eu (vă rog să mă iertați că am fost nevoit să-mi declin funcția). Personal, aș opta pentru a doua soluție. Adică aș propune ca, începând cu această conferință, să organizăm un ciclu de conferințe, intitulat „Educarea patriotică a tineretului prin artă și literatură”, ciclu care e în consonanță cu imperativele vremii și ale programelor noastre de activitate. Or, *Romantismul românesc în perspectivă europeană*, cum ar urma să se numească această conferință, cred că răspunde pe deplin dezideratului de mai sus.

¹¹ Liviu Petrescu (1941-1999) – cadru didactic la Facultatea de Filologie, care și-a luat doctoratul avându-l conducător pe Liviu Rusu.

În ceea ce privește data conferinței, dacă Dvs. ați fi de acord, aș propune să o organizăm cât mai curând, să nu o amânăm pentru anul viitor, deși condițiile actuale sunt puțin vitrege, fiindcă o parte din studenți sânt plecați în practică, în diverse localități. Ar urma ca eu să vă înaintez modalitățile de popularizare a conferinței și condițiile concrete de desfășurare.

Sper că în felul acesta mi se va realiza un vis, pe care naivitatea mea entuziastă îl ține mereu în actualitate: acela de a vedea amfiteatrele arhipline, în care vorbitorul să-și facă loc cu coatele, pentru a ajunge la masă...

Cu înaltă considerație,

Ilie Radu-Nandra

6. „În cadrul emisiunii «De la 1 la 3» a fost anunțată conferința Dvs., iar inițiativa studenților apreciată foarte mult”

Cluj-Napoca, 27 mai 1977

Mult iubite și stimate Domnule Profesor,

Aș vrea să vă aduc și pe această cale, cum se spune cu o formulă sacramentală, cele mai calde și mai sincere mulțumiri pentru conferința pe care ați ținut-o. La mine continuă să sosească felicitări pentru organizare și inițiativă. Am fost asaltat cu întrebări: cine va vorbi la următoarea conferință? Printre studenți s-a lansat ideea că l-am invitat pe D. D. Roșca. Am primit o serie de sugestii și de propuneri, există foarte mult entuziasm. Oamenii se miră cum de nu ne-am gândit mai devreme să organizăm astfel de acțiuni. În acest sens, noi vom depune toate eforturile, pentru ca inițiativa să devină o tradiție.

Studenții m-au mai informat că la posturile de radio București, în cursul zilei de joi, atât dimineața, cât și după masa, în cadrul emisiunii „De la 1 la 3” a fost anunțată conferința Dvs., iar inițiativa studenților apreciată foarte mult. Prin urmare, vă rog încă de pe acuma să acceptați invitația de a mai ține cel puțin două conferințe: una despre Blaga și alta despre Maiorescu. În ceea ce privește textul conferinței, eu voi cumpăra o bandă de magnetofon, pentru a păstra și eu înregistrarea, iar când voi avea timp, o voi transcrie.

Încă un amănunt: azi a fost marea adunare generală de partid, în amfiteatrul „Eminescu”, având la ordinea de zi „Valențele educative ale activității culturale din facultate”. A prezentat un referat conf. Mircea Croitoru. Spre surprinderea mea, a fost amintită și conferința ținută de Dvs., fără să vă numească și fără să se facă aprecieri la adresa ei.

În încheiere, vă mulțumesc încă o dată pentru fructuoasa colaborare, pentru elogiile nemeritate pe care mi le-ați adus.

Vă rog să mă iertați că m-am bâlbâit în timpul prezentării, dar prin așa emoție n-am trecut niciodată. Sper ca la viitoarele conferințe să fiu ceva mai stăpân pe mine.

Examenul în fața orașului nostru cred că l-am trecut. Și mai cred că nu veți utiliza bețele aduse din pădure! Vă doresc să aduceți în fiecare duminică. Adică vă doresc din adâncul inimii multă sănătate, fericire și, cum ar spune Blaga, toate cele bune!

Cu înaltă considerație,

Ilie Radu

7. „Studiul Eminescu și Schopenhauer, scris în 1966, a rămas până astăzi un model de cercetare în domeniul literaturii comparate.”¹²

Stimați tovarăși și colegi,

Consiliul Asociației Studenților Comuniști din facultatea noastră a luat hotărârea organizării unui ciclu de conferințe intitulat „Educarea patriotică a tineretului prin artă și literatură”¹³, în cadrul căruia vor fi invitate să conferențeze cele mai de seamă personalități ale științei și culturii românești.

¹² Cuvânt rostit de Ilie Rad, în deschiderea conferinței *Locul romantismului românesc în cadrul romantismului european*, pe care Liviu Rusu a susținut-o în Amfiteatrul „Eminescu” al Facultății de Filologie, la începutul lunii mai 1977, care a inaugurat ciclul de conferințe „Mărturia unei generații”, la care au participat apoi Edgar Papu, Ion Zamfirescu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Paleologu, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Balotă, mai târziu Constantin Ciopraga, Bartolomeu Anania ș.a. Toate conferințele au fost înregistrate pe bandă magnetică, unele fiind deja transcrise și publicate în diverse reviste. Cândva vor fi reunite într-un volum de sine stătător.

¹³ Ulterior, conferințele au fost organizate sub genericul *Mărturia unei generații*.

Rățiunea care ne-a determinat să organizăm această acțiune, inedită pentru organizația noastră și, după câte cunoaștem, și pentru facultate, se lasă ușor bănuită. Ea răspunde unor imperative ale prezentului. Timpurile noastre impun eforturi sporite, mai ales din partea organizațiilor de tineret, în direcția cultivării și creșterii sentimentului patriotic. Considerăm că acest nobil sentiment poate fi întărit nu prin lozinci și lecții abstracte asupra conceptului de patriotism, ci prin alte căi, mai sensibile, care țin de latura conștiinței. Ca studenți filologi, am ales calea artei și a literaturii, domenii în care am dobândit conștiința că reprezentăm ceva în patrimoniul literaturii universale.

Sântem deosebit de onorați ca începutul acțiunii noastre să-l constituie conferința prof. Liviu Rusu. Fără îndoială, activitatea D-sale vă este cunoscută, încât aș putea fi dispensat de dificila sarcină de a v-o prezenta. Vreau, totuși, să spun câteva cuvinte, mai ales pentru tinerii mei colegi, în preocupările cărora n-au intrat încă lucrările D-sale.

Membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice, reprezentant al țării noastre la o mulțime de congrese internaționale, prof. Rusu este promotorul unei direcții noi în studiul esteticii și al literaturii comparate. După ce și-a trecut doctoratul în filozofie la Cluj, și după ce făcuse studii temeinice în Germania, pleacă în Franța, unde obține doctoratul de stat la Sorbona, cu teza principală intitulată *Eseu asupra creației artistice*, iar ca teză secundară *Sensul existenței în poezia populară românească*.

În continuarea ideilor expuse în aceste lucrări, va publica *Logica frumosului*, punând bazele unui sistem propriu de estetică, precum cunoscuta *Estetică a poeziei lirice*, ajunsă până acum la trei ediții, dovedindu-se, după cum a recunoscut critica de specialitate, unul din cei mai profunzi cunoscători ai fenomenului liric.

Studiul *Eminescu și Schopenhauer*, scris în 1966, a rămas până astăzi un model de cercetare în domeniul literaturii comparate. Prof. Liviu Rusu, spre deosebire de opiniile curente privind influența filosofului german asupra lui Eminescu, abordează o nouă perspectivă în studiul acestei probleme, arătând profunda originalitate ce caracterizează creația lui Eminescu.

Nu putem să nu amintim, în această sumară prezentare, lucrarea D-sale, *Eschil, Sofocle, Euripide*, care, cu multă temeinicie și într-o formă

foarte atrăgătoare, ne familiarizează cu opera acestor mari autori ai antichității.

O altă dispută din cadrul culturii romane, unde D-sa a avut de spus un cuvânt hotărâtor, se referă la viziunea lumii în poezia noastră populară, problemă care încă pe vremuri a format subiectul tezei sale secundare de doctorat, de la Sorbona, și care va fi reluată ulterior într-un volum amplu.

O bună parte din activitate, prof. Liviu Rusu și-a dedicat-o personalității copleșitoare a lui Titu Maiorescu, cu care are evidente afinități electivă. Într-o vreme când, datorită autorității unor academicieni, critici literari și esteticieni de tristă faimă, Maiorescu era, putem spune, unanim ostracizat din cultura română, Liviu Rusu a fost singurul care a avut curajul să înfrunte toate adversitățile și să publice faimosul studiu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, producând mare senzație și determinând astfel reconsiderarea marelui critic, pas hotărâtor pentru începerea procesului de reconsiderare și a altor autori.

În ultimii ani, prof. Liviu Rusu a publicat în *Viața românească*, în temeiul principiului maiorescian al luptei pentru adevăr, o serie de articole dedicate tot lui Maiorescu și tot pentru a-l apăra, de data aceasta nu împotriva denigratorilor, ci a apologetilor, care au ajuns la exagerări pe care Maiorescu însuși le-ar fi repudiat.

Oricine citește o lucrare a prof. Liviu Rusu nu poate să nu fie uimit de câteva trăsături ce caracterizează pe omul de știință de înaltă ținută: gândirea logică, bunul simț, temeinica informare, metoda riguroasă a citării, acribia mergând până la despuieră exhaustivă a izvoarelor, exasperanta răbdare de a verifica orice afirmație. Mai toate lucrările D-sale au un caracter polemic, dar niciodată polemistul nu invocă epitete tari, ci argumente tari, condiție superioară a polemicii. Sever cu alții, profesorul nu este mai puțin sever cu sine însuși, fiind în stare să-și revizuiască propriile teorii și afirmații, dacă acestea s-ar dovedi insuficient argumentate și nu ar mai corespunde adevărului.

Contând în estetica românească drept unul din cei mai străluciți reprezentanți ai ei, prof. Liviu Rusu este, în același timp, singurul estetician român citat în lucrări de specialitate străine. Îl discută Welles și Warren în *Teoria literaturii*, stârnește tulburătoare meditații lui Cesare Pavese în

jurnalul acestuia, *Meseria de a trăi*, iar cunoscutul filozof și estetician grec, Evangelos Moutsopoulos, îi reține unele sugestii în recenta sa carte, *Categoriile estetice*. Și am citat numai lucrări traduse în românește.

După această sumară prezentare, putem fi de acord cu afirmația unuia din foștii săi elevi, el însuși o personalitate de prestigiu, că prof. Liviu Rusu face parte dintr-o strălucită generație de cărturari, continuatoare a unei tradiții ce a început cu Școala Ardeleană.

Avându-l azi în mijlocul nostru, ținem să aducem un omagiu și generației sale de cărturari, care au servit cu cinste Universitatea noastră, cărturari în care tinerii de astăzi, studioși, iubitori ai adevărului și frumosului, văd exemple demne de urmat.

Îi mulțumim călduros că a acceptat invitația noastră.

Ilie Rad,

Președintele Consiliului ASC, Filo I

8. „Vă sfătuiesc să-l parcurgeți, căci vă va face plăcere”

Timișoara, 14 ian. 1980¹⁴

Iubite Domnule Profesor,

În revista *Limbă și literatură*, vol. III, 1980, p. 432, profesorul timișorean Eugen Todoran a publicat articolul *Ultimul polemist maioreșcian*, un fel de dare de seamă consacrată volumului Dvs., *Scrieri despre Titu Maiorescu*. Bănuiesc că nu l-ați citit și, în consecință, vă sfătuiesc să-l parcurgeți, căci vă va face plăcere.

Al Dumneavoastră,

Ilie Radu-Nandra,
alias Techergheul¹⁵.

¹⁴ Dacă scrisorile de până acum i-au fost trimise profesorului Liviu Rusu din Cluj-Napoca, următoarele vor fi expediate din Timișoara, unde Ilie Rad a fost repartizat, după terminarea facultății, în 1979.

¹⁵ *Techergheu* – formula cu care Liviu Rusu îl alinta pe Ilie Rad, atunci când îl căuta la telefon, iar acesta nu era acasă.

9. „Sumarul studiu al lui Vianu despre influența lui Hegel asupra gânditorilor români”

Timișoara, 13 martie 1980

Mult stimat Domnule Profesor,

Vă scriu oarecum la repezeală, pentru a vă face cât mai repede cunoscută o informație pe care o căutam de multă vreme, în legătură cu o apreciere a lui D. D. Roșca despre studiul lui Vianu, privind influența lui Hegel în cultura română. Știam eu că ea a fost făcută într-un interviu, dar nu știam în care. Acum l-am găsit reproduș într-o carte, din care vă transcriu pasajul care vă interesează: „Însă această cercetare n-a întreprins-o încă nimeni la noi. Sumarul studiu al lui Vianu despre influența lui Hegel asupra gânditorilor români n-a făcut, propriu-zis, decât să semnaleze acest fenomen, decât să pună câteva jaloane, în vederea unei viitoare lucrări temeinice, care își așteaptă încă autorul.” (D. D. Roșca, *Însemnări despre Hegel*, Editura Științifică, București, 1967, p. 205).

Sper că informația nu vă parvine prea târziu și o mai puteți folosi în studiul Dvs.

Ați citit cronică lui Traian Liviu Birăescu din *Orizont* (nr. din 6 martie a.c.) despre *Scrierile despre Titu Maiorescu*? Am aflat că în proximal număr al *Revistei de istorie, critică și teorie literară* se va publica o altă recenzie, semnată de Bucur Țincu.

Pentru a vă ține la curent, vă rog să apelați la serviciile Nimphei¹⁶!

Cu cele mai alese sentimente,

Ilie Radu-Nandra

¹⁶ Formulă de alint a lui Liviu Rusu pentru Doina Rad, despre care zicea că apare când și unde nu te aștepți!

10. „Iată, deci, încă o recunoaștere a meritului care vă revine în reabilitarea lui Maiorescu”

Timișoara, 30 sept. 1980

Mult stimate Domnule Profesor,

Până când va veni vremea să vă trimit o Scrisoare din Banat¹⁷, vă expediez mai multe scrisori, în care semnez diferite lucruri mărunte, care v-ar putea interesa.

De astă dată, vă copiez un pasaj din *Convorbiri literare*, nr. 9/1980, pag. 3, și anume din interviul acordat revistei de către Constantin Ciopraga. Iată pasajul: „Există însă polemică demnă de stimă. Pentru a reintegra pe Maiorescu în circuitul valorilor, în istoria culturii naționale, a fost nevoie de competența, seriozitatea și eforturile profesorului Liviu Rusu. Exemplu de polemică necesară, constructivă.”

Iată, deci, încă o recunoaștere a meritului care vă revine în reabilitarea lui Maiorescu.

Ce ați făcut cu interviul pentru *Luceafărul*¹⁸? L-ați trimis deja redacției?

Spunându-vă că germana mea merge foarte bine, că am început deja să traduc articole din nemțește, închei, dorindu-vă multă sănătate și spor în muncă.

Vă rog să aveți amabilitatea de a transmite cuvenitele sărutări de mâini Doamnei Rusu, salutări sincere întregii familii.

Cu deosebită stimă,

Ilie Radu-Nandra

P.S. Cred că ați fost îndurerat de soarta tragică a „prietenului”¹⁹ Dvs. din Iași, Zaharia Sângeorzan, pe care Dimitrie Păcurariu²⁰, dovedindu-i plagiatul, l-a făcut să „sângereze” într-un număr mai vechi din *Luceafărul*! Fiecare pasăre pe limba ei piere!

¹⁷ Ilie Rad avea în vedere o scrisoare redactată în limba germană.

¹⁸ În revista *Luceafărul* (nr. 49-50,1980), Liviu Rusu i-a acordat lui Mihai Ungheanu un interviu.

¹⁹ Aluzie la faptul că Liviu Rusu a polemizat cu Zaharia Sângeorzan.

²⁰ Dim. Păcurariu, *Un pelerin prin... cărțile altora sau despre incompetență și plagiat./ Zaharia Sângeorzan, Pelerini români la Columna lui Traian*, în *Luceafărul*, anul XXIII, nr. 36, 6 sept. 1980, p. 6.

11. „Dovediți o cunoaștere temeinică, aprofundată, o deplină familiarizare cu subtilitatea gândirii filosofice”

Timișoara, 18 nov. 1980

Iubite Domnule Profesor,

Vă scriu această scrisoare în urma „întâlnirii” particulare pe care am avut-o cu Dvs. Cuvântul între ghilimele vrea să arate că această „întâlnire” s-a consumat pe terenul culturii, iar adjectivul denotă că nu e vorba de lectura vreunei cărți de-a Dvs., ci doar de o prefață: studiul introductiv la lucrarea lui Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*.

Înainte de a discuta despre carte și prefața care o însoțește, aș dori să vă spun câteva cuvinte despre mine. Mă aflu într-un moment foarte fertil al vieții mele spirituale. Asediez cultura pe mai multe fronturi: filosofie, literatură, istorie, pictură, sculptură, muzică, limbi străine etc. Mă preocup foarte serios de formarea propriei mele personalități. În acest sens, pentru o perioadă de 10 ani, am renunțat definitiv la scris²¹. Mai corect ar fi să spun că am renunțat la publicat, fiindcă de scris, scriu zilnic multe pagini: conspectez, notez idei și asociații, meditez asupra vieții sau faptelor de cultură etc. În Banat am pus bazele unei lucrări – *Sfârșit de veac și de mileniu*, o carte de filosofie a culturii, care își propune să analizeze marile transformări (economice, politice, sociale, artistice etc.) specifice acestui nebun „sfârșit de veac și de mileniu”, cum îmi place mie să spun. Nu știu dacă aceasta va fi opera mea fundamentală. Știu că nu o voi putea termina la 30 de ani, de aceea am început-o la 26 (când a început și Schopenhauer *Die Welt als Wille und Vorstellung*), așa încât mi-am propus să meditez la ea toată viața. Adică până la 75 de ani, vârstă până la care aș dori să trăiesc. (În tendința mea de a-mi organiza viața, după principii extrem de raționale, mi-am planificat până și... longevitatea. Veți înțelege de ce, când prezint Nimfei mele acest program, pe ea o apucă disperarea.) Așadar, îmi propun să meditez la amintita lucrare toată viața. Multe cărți n-am de gând să scriu, doar două sau trei, însă acestea fundamentale. Vreau însă să trec prin toată cultura lumii, a tuturor

²¹ Deziderat care, evident, nu a fost respectat!

timpurilor. Dar mă opresc aici cu planurile de viitor, pe care le puteți considera heliadești, romantice sau atinse de morbul călinescian.

Am citit, așadar, *Aforismele* lui Schopenhauer într-un moment de formare a personalității mele, când mă „șlefuiesc” zilnic, înlăturând tot ceea ce mi se pare de prisos. Lectura am făcut-o în românește, amânând pentru mai târziu parcurgerea originalului, când voi fi mai „întărit” în nemțește (expresia o iau dintr-o scrisoare a lui A. D. Xenopol către Iacob Negruzzi).

Găesc că este o carte nu extraordinară, așa cum m-aș fi așteptat, ci doar una interesantă. Regret că unele pagini nu le-am scris eu. Ce vreau să spun cu asta? Că există o mare identitate între concepția despre viață a lui Schopenhauer și propria mea concepție, atâta câtă s-a cristalizat până la această dată. Lucrul nu e de mirare. „Aforismele” sânt, în fond, opera unui moralist (oamenii în vârstă sânt moraliști prin excelență). Dar eu nu sânt un moralist? Sânt, nu fiindcă profezez meseria de dascăl, ci fiindcă am origine ardelenască, pe care mi-am altoit idealul meu de viață. Dacă realizarea endemonologiei (= arta de a duce o viață cât se poate de plăcută și de fericită) se obține aplicând prescripțiile lui Schopenhauer, însemnează că eu sânt un om fericit, fiindcă le respect pe toate, ba adaug și altele, pe care filosoful nu le dă.

Multe din constatările lui Schopenhauer le-am făcut și eu (dau câteva exemple: rolul pe care îl are sănătatea în viața omului; să nu aspirăm la ceva ce nu avem, ci să ne obișnuim să ne bucurăm de ceea ce avem; nu poți aprecia un lucru la justa lui valoare, decât după ce l-ai pierdut). Ar trebui să răsfoiesc sutele de pagini ale „însemnărilor mele zilnice”, ca să vă dau pasaje ce dovedesc unitatea, identitatea de gândire și simțire.

Și iată că am ocazia să vă mai relatez un lucru din viața mea. La pag. 134, Schopenhauer spune că „sânt foarte folositoare jurnalele personale, ceea ce numesc nemții *Tagebücher*”. Fără să cunosc această afirmație și fără să știu de existența jurnalului maioreșcian, eu mi-am început, dintr-un imbold lăuntric, redactarea *zilnică* a ideilor și sentimentelor încă din prima zi a liceului, 15 septembrie 1970. Le continui și astăzi, cu o pasiune și mai mare. Scriu aceste însemnări pentru mine însumi, nu pentru posteritate. Că posteritatea va găsi în ele oglinda fidelă a vieții unui om, ca și a spiritului vremii în care el a trăit, aceasta e un lucru care nu mă mai interesează. În

condițiile în care omenirea a pierdut contactul cu veșnicia (Cine mai are răbdarea să construiască în secolul vitezei piramide și catedrale?), eu trăiesc un acut sentiment al eternității. De aceea soția îmi reproșează uneori că scrisorile mele parcă nu sânt scrisori pentru ea, ci pentru posteritate. Ceea ce în parte e adevărat. Și ar fi interesant de dezbătut în ce măsură operele de artă sânt create cu gândul la posteritate.

Revin la carte. Am apreciat foarte mult îndemnul repetat al filosofului la o viață superioară, de intelectual autentic. Dvs. pe bună dreptate ați spus că această carte „formează un impunător cod al demnități umane, demnitate care îl ridică pe om deasupra ființei animalice, îndreptându-i privirea spre înălțimi” (p. XXXVI).

Cu multe poziții de gândire ale autorului nu sânt de acord. De pildă, cu ideea că un om nu poate fi fericit în cadrul prea strâmt al familiei, al cercului de prieteni sau al societății. Nici recomandarea de a duce o viață izolată, în singurătate, nu-mi prea surâde, iar raportul stabilit între mândria națională și mândria personală îl resping *de plano*. Trebuie să arăt că, după părerea mea, cartea pe care o discutăm nu este numai opera unui gânditor, ci și expresia unui temperament cu totul aparte, de care nu se poate face abstracție.

Ar mai fi multe de spus, dar intenția mea nu a fost aceea de a epuiza întregul conținut ideatic al cărții, nici de a sublinia frecvențele infidelități și contradicții ale lucrării. Am vrut să vă prezint doar câteva poziții teoretice cu care sânt de acord și altele pe care le resping. Să nu credeți că există pericolul de a mă lăsa influențat de Schopenhauer. Ideea că o mare personalitate poate influența pe alta mi se pare o curată nerozie. De aceea resping multe cercetări fastidioase ale falșilor comparațiști (ca aceia care mișună prin institutele de cercetare), care mi se par sterile din principiu. *Cui prodest?* Pe mulți dintre ei îi urăsc, fiindcă se năpustesc ca vulturii asupra marilor personalități, câștigându-și în acest mod rușinos pâinea cea de toate zilele.

Oricum, cartea lui Schopenhauer este de o mare actualitate, poate mai mare decât la data apariției. Ea pune mare bază pe individualitate, personalitate, pe ființa umană în fond, care cunoaște, în vremea din urmă, un trist și ireversibil proces de degradare.

Aș vrea, în continuare, să fac unele observații asupra studiului introductiv semnat de Dvs. Înainte, vreau să-mi iau unele măsuri de

precauție. Fac abstracție de faptul că nutresc o mare stimă față de opera și personalitatea Dvs. Fac abstracție de faptul că mă onorați, de foarte mulți ani, cu o prietenie sinceră, plină de afecțiune. Mă bazez, în schimb, pe ceea ce spuneți Dvs. la pagina XXXVII: este fecund tot ceea ce „se pretează la discuții în contradictoriu”, tot ceea ce „provoacă prin excelență ascuțișul minții”. Îmi permit să fiu foarte sincer, cu atât mai mult, cu cât opiniile mele nu sânt destinate publicității, deci nu pot avea nicio influență asupra cititorilor.

Felul în care Dvs. prezentați în prefață gândirea lui Kant sau Schopenhauer este excelent. Dovediți o cunoaștere temeinică, aprofundată, o deplină familiarizare cu subtilitatea gândirii filosofice. Mă gândesc ce bine ar fi, dacă în dicționarele noastre de filosofie sau de estetică, doctrinele filosofilor ar fi prezentate atât de clar și de concis! Foarte bine analizate sânt apoi raporturile dintre Maiorescu și Schopenhauer. Sânt surprins că nu ați inclus acest studiu (cu unele modificări) în *Scrieri despre Titu Maiorescu*.

După părerea mea, însă, prezentarea raporturilor dintre mentorul Junimii și filosoful din Danzig ar fi trebuit să constituie doar o parte laterală, și nu obiectivul principal al prefeței, a cărei greutate ar fi trebuit să cadă pe prezentarea cărții ca atare. Despre ultimul capitol, probabil cel mai interesant, Dvs. nu amintiți nimic. Unele idei le expediați în mare grabă, pentru a vă întoarce la Maiorescu. În astfel de condiții, în prefață au rămas neelucidate o serie de probleme: care este locul acestei cărți „în sânul” filosofiei lui Schopenhauer? Cum se explică evidentele contradicții între concluziile pozitive ale cărții și cele negative ale sistemului său filosofic? Care este meritul lui Maiorescu în constituirea unei terminologii filosofice românești, prin cartea pe care a tradus-o? (Merit pe care îl avea și Eminescu, când încerca traducerile din Kant.) În ce constă actualitatea cărții și a traducerii maioresciene? Etc.

În sfârșit, îmi permit să fac câteva observații de natură stilistică, valabile pentru multe din scrierile Dvs. Aveți, se pare, o obsesie pentru expresia „în sânul”, care poate fi ușor înlocuită cu „în cadrul” sau „în mijlocul”. Astfel, pe parcursul a 42 de pagini, folosiți de 26 de ori (dacă am numărat bine!) această expresie, uneori de 2-3 ori pe aceeași pagină, ceea ce devine foarte supărător. Aveți apoi o altă formă de exprimare, pe care nu mi-o pot explica: e vorba de folosirea dublei negații, în locul unei afirmații:

„nu putem să nu amintim”; „nu putem să nu arătăm”; „nu putem să nu...” etc., etc. Îmi amintesc că am văzut cândva la Biblioteca Centrală un număr din *Viața românească*, în care un răuvoitor subliniase în articolul Dvs. toate formele de exprimare de tipul celei menționate mai sus. Cred că ambele „slăbiciuni” stilistice se pot ușor înlătura.

În încheiere, sper că îmi veți înțelege bine intențiile și că le veți primi, așa cum vă este obiceiul, în deplin spirit constructiv. Din felul în care au fost făcute, puteți deduce nivelul la care a ajuns spiritul meu critic până la această dată.

Îmi cer iertare pentru „maratonul” pe care l-ați făcut, ca să-mi citiți scrisoarea în întregime. Probabil că pe parcurs v-ați amuzat, ați râs sau ați fost indignat. Aș vrea să vedeți în aceste pagini doar niște pagini de roman. Căci eu însumi sânt, ca să folosesc o expresie călinesciană, „un erou plin pentru un roman posibil”.

Cu cele mai alese sentimente și cu ardelenеști salutări,

Ilie Radu-Nandra

12. Mircea Eliade „vă ia în discuție opinia despre «sensul existenței» în poezia populară românească”

Timișoara, 26 nov. 1980

Iubite Domnule Profesor,

Consecvent promisiunii făcute, anume de a vă consemna și semnala unele amănunte din presa noastră literară, ce v-ar putea interesa, vă transcriu un pasaj din articolul lui Vasile Vetășanu (care s-a revoltat prin *Flacăra* împotriva lui Iorgu Iordan!), *Gândirea românească în dicționar (Lucefărul*, nr. 46/1980, p. 6): „Căci dacă se consideră că cititorul de filosofie de la noi trebuie să știe cine a fost Kindi (Al. Kindi și Karl Kosgh sau C. F. von Weizsäcker sau Sigher de Brabant), nu-i mai puțin necesar să știe ceva despre un Mircea Djuvara (fost elev al lui Maiorescu, mi se pare – n. I. R.-N), tradus, prin filosofia sa a dreptului, și în alte limbi, despre un I. D. Gherea sau Liviu Rusu, și mulți alții, pe care dicționarul îi omite.”

Rămâne ca Dvs. să apreciați contextul în care se face această observație.

Cu cele mai alese sentimente,

Ilie Radu-Nandra

P.S. Citind recent cartea lui Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, am constatat că filosoful religiilor, la capitolul despre *Miorița*, vă ia în discuție opinia despre „sensul existenței” în poezia populară românească, așa cum apare ea cristalizată în lucrarea Dvs., *Le sens de l'existence dans la poésie populaire roumaine*, arătând, la pag. 232 (ed. românească): Liviu Rusu „subliniază pasivitatea și resemnarea, care lui i se par a caracteriza poporul român”. După câte știu, nu mai împărtășiți de mult această opinie. Se pare, însă, că Eliade nu a cunoscut lucrarea Dvs., *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, deși cea a lui I. C. Gulian (Gulie-an, cum ar zice Al. Piru!²²), *Sensul vieții în folclorul românesc*, îi este cunoscută. În trecut vă spun că mai sus menționata lucrare a lui Mircea Eliade este una din cele mai slabe (mediocre) lucrări pe care am studiat-o în ultima vreme. Păcat de vâlva care s-a făcut în jurul ei...

13. „Editorii nu menționează contribuția Dvs. la exegeza operei lui Titu Maiorescu”

Timișoara, 24 Ianuarie 1981²³

Mult stimată Domnule Profesor,

Cu puțin timp în urmă a apărut cartea Titu Maiorescu, *Prelegeri de filosofie*²⁴, Editura Scrisul Românesc, editată de Grigore Traian Pop și Alexandru Surdu.

²² Poreclă folosită de Alexandru Piru într-o scrisoare către Ilie Rad.

²³ Scrisoare redactată în limba germană.

²⁴ Titu Maiorescu, *Prelegeri de filosofie*. Ediție îngrijită, note, comentarii și indice de Grigore Traian Pop, Alexandru Surdu. Cuvânt înainte de Grigore Traian Pop, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1980.

Cred că vă interesează această carte, cu toate că editorii nu menționează contribuția Dvs. la exegeza operei lui Titu Maiorescu.

Cu deosebită stima,

Al Dvs.,

Ilie Radu-Nandra

**14. „Cunoașterea limbilor străine este
o condiție indispensabilă a oricărui intelectual”**

Timișoara, 7 II 1981

Mult stimat Domnule Profesor,

Sincer vorbind, n-am crezut că mica mea scrisoare în germană vă va face o impresie atât de bună. Îndeosebi că nu este nimic extraordinar în această performanță a mea. În ce mă privește, nu sunt mulțumit în niciun caz cu rezultatul. După un mare efort pe care îl fac – zilnic învăț două ore nemțește, o oră gramatică și o oră traducere –, trebuie că m-am „întărit” în această limbă străină. Din păcate, ca mulți ardeleni, sunt și eu destul de greoi la învățătură. Dincolo de asta, nu am talent la limbi străine, iar memoria nu este deloc excelentă. Dacă totuși am obținut unele rezultate, mă simt vinovat de această ambiție a mea și de îndărătnicia mea ardelenască.

La o cunoaștere excelentă [a limbii] n-o să ajung niciodată. De fapt, ambiția mea era și este, înainte de toate, aceea de *a citi* în limba germană și mai puțin de *a vorbi*, cu toate că atingerea unei performanțe superioare presupune cel puțin una parțială în cea de-a doua. Cunoașterea limbilor străine este o condiție indispensabilă a oricărui intelectual. Această cunoaștere este astăzi în special necesară vieții sociale, artistice și așa mai departe, un proces, din păcate, cu consecințe deplorabile.

Nimic nu este atât de rău, încât să nu fie și ceva bun. De exemplu, dacă eu nu aș fi fost repartizat la Timișoara, cine știe dacă aș fi învățat nemțește. Aici, însă, n-am găsit numai împrejurarea favorabilă, ci și timpul necesar pentru astfel de încercări. Probabil introducerea mea în tainele limbii germane va fi cea mai mare performanță în timpul șederii mele în Banat.

Încheind, vreau să vă asigur că îndemnurile și încurajările Dvs. pentru familiarizarea mea cu limba germană constituie pentru mine un imbold extraordinar. Vă sunt profund îndatorat.

Vă mulțumesc mult pentru amabilitatea Dvs. și vă doresc sănătate și succes în munca Dvs.

Vă cer scuze pentru eventualele greșeli de exprimare²⁵.

Cu deosebită stimă,

Ilie Radu-Nandra

P.S. Când apare cartea Dvs.?²⁶ O aștept cu mare interes. Vă place articolul lui Eugen Todoran?²⁷

15. „Sunt situații în care noi putem învinge printr-un zâmbet și prin tăcere”

Timișoara, 28.02.1981

Mult stimat Domnule Profesor,

Am primit de curând scrisoarea Dvs. și vă mulțumesc. Mă grăbesc să vă răspund. Am înțeles scrisoarea Dvs. în mare și în întregime și a trebuit să caut doar câteva cuvinte în dicționar.

De la început aș vrea să vă spun că abilitatea în expresie și spontaneitatea cu care scrieți în germană m-au descurajat. Dacă eu vă scriu scrisori germane, nu-mi menajez nicio oboseală, lucrez greu și mult. Nu e de glumă! Dacă duc scrisoarea la bun sfârșit, mă găsesc în situația acelor țărani din romanul lui Zaharia Stancu, *Desculț*, care, după ce-și scriu numele la Primărie, se scaldă în nădușeală, își șterg frunțile și-și spun: „Cât de greu este scrisul!”. Așa zic și eu!

Îmi aduc bine aminte că, atunci când am primit scrisori la poșta din Timișoara, cunoșteam doar două cuvinte în germane: *klein* și *danke*. De aceea

²⁵ Scrisoarea este redactată în limba germană.

²⁶ E vorba de volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

²⁷ Eugen Todoran, *Liviu Rusu – ultimul polemist maioreșcian*, în *Limbă și literatură*, III, 1980.

am rămas cu gura deschisă de uimire, când am citit afișul Teatrului de Stat din Timișoara, cu anunțul: „Auf wiedersehen im Herbst!” („La revedere la toamnă!”). Am crezut că acesta este titlul unei piese de teatru... Și m-am întreat: De ce se joacă atât de multă vreme această piesă?

Mă bucur foarte mult că în scurt timp o să apară în librării cartea Dvs.²⁸ Socrul meu²⁹ mi-a spus că nu sunteți mulțumit de copertă, că nu s-a făcut cum ați cerut Dvs. De fapt, în cele din urmă, asta nu prea contează. Va mulțumesc pentru exemplarul promis. Vă rămân îndatorat. În cazul în care cartea sosește în Timișoara³⁰, o voi cumpăra, cu toate acestea, pentru că mă mistuie curiozitatea, până când soția vine la mine sau până la vacanța de primăvară, când voi veni eu la Cluj. Nu sunt critic literar și nu am intenția să public o recenzie. O să vă comunic părerile mele despre carte. Așa încât o aștept cu mare interes.

Am citit din curiozitate că Liviu Petrescu³¹ v-a răspuns în revista *Tribuna*, nr. 7/1981. Fostul Dvs. doctorand recunoaște meritele și validarea Dvs., nu numai în ce privește contribuțiile despre Maiorescu, ci și în general. Pe lângă această recunoaștere, Liviu Petrescu este, adesea, ironic și chiar sarcastic. Dacă merită efortul, puteți să luați o decizie și să îi răspundeți. Ar fi răspuns Manolescu unui astfel de atac? După părerea mea, un nou răspuns ar fi pentru Dvs. pierdere de vreme. Cred că nu merită osteneala. Sunt situații în care noi putem învinge printr-un zâmbet și prin tăcere. Un eventual răspuns ar spori numărul antipatiilor Dvs. Multă lume a crezut (și mai crede) că Dvs. aparțineți grupării nenorocoase pentru literatura română actuală, grupare formată din: Mihai Ungheanu, Pompiliu Marcea, Paul Anghel, Eugen Barbu, Dan Zamfirescu, Ion Lăncrăjan ș.a.

Cultura română așteaptă de la Dvs. altceva și înainte de toate definitivarea sistemului Dvs. estetic. Când apare *Estetica poeziei epice și Estetica poeziei dramatice*?³²

²⁸ E vorba de volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

²⁹ Ioan Vlas (n. 1926) era responsabilul Librăriei Universității din Cluj

³⁰ Ilie Rad era profesor stagiar la o școală din Timișoara.

³¹ Liviu Petrescu, *Câteva precizări*, în *Tribuna*, anul XXV, nr. 7, 12 febr. 1981, p. 6.

³² Visul lui Liviu Rusu a fost de a elabora o trilogie estetică, pe care, din păcate, nu a mai putut-o finaliza.

În fine, faceți cum credeți de cuviință. Vă doresc sănătate, fericire și mult succes la lucru.

Ca de obicei, vă rog să mă scuzați pentru eventualele greșeli de exprimare.

Cu deosebită stimă, al Dvs.,

Ilie Radu-Nandra

P.S. Poate ați citit că Mircea Martin i-a răspuns lui Nicolae Manolescu în revista *România literară*, 9/1981, p. 5. Transcriu un fragment în română: „De altfel, voi avea grijă ca din proximal volum să fac să-i parvină un exemplar – ca să glumim prietenește – *gata citit*” (subl. mea). Ce credeți?³³

16. „Filosofia ateistă n-a reușit [...] să-și depășească neputința de a pune altceva în locul icoanei demistificate”

Timișoara, 15 mai 1981

Stimate Domnule Profesor,

Contrar obiceiului meu din ultimul timp, vă scriu această scrisoare în românește, deoarece traducerea ei în germană mi-ar lua foarte mult timp. În plus, transpuse într-o altă haină lingvistică, gândurile mele sună altfel. Am senzația că limba îmi taie entuziasmul gândirii.

În numărul 20/1981 al *României literare*, a apărut, după cum ați văzut, recenzia lui Șerban Cioculescu la ultima Dvs. carte³⁴. Mi s-a părut o recenzie puțin adecvată, poate chiar superficială. Șerban Cioculescu nu era persoana cea mai indicată să scrie despre cartea Dvs. În plus, el nu are pregătirea filosofică necesară. O carte de filosofie, cum este a Dvs., nu se poate discuta într-o recenzie, ci într-o revistă întregă. În sfârșit.

În același număr al *României literare*, la pagina 19, Mihnea Gheorghiu publică „eseul” intitulat *Nevoia de infinit*. Rareori am citit în ultima vreme un articol atât de incitant și de curajos. În „meditațiile” mele asupra religiei (puține, desigur, din cauza vârstei și a culturii mele), îmi puneam problema

³³ Scrisoare redactată în limba germană.

³⁴ Șerban Cioculescu, *De la Eminescu la Lucian Blaga*, în *România literară*, nr. 20, 14 mai 1981.

religiei și ziceam că nu cred că Marx a repudiat *de plano* religia, fiindcă era mult prea înțelept, ca să facă această gafă. E ca și cum ai arunca, odată cu apa, și copilul din albie. Problema religiei mi se pare foarte complexă, din cauză că este puternic ancorată în viața omului. Dacă iei ceva din sufletul omului și nu pui nimic la loc, acolo rămâne un gol. Ce facem cu el?

Mihnea Gheorghiu acuză marxismul de un „simplism deznădăjduitor” în felul în care a rezolvat problema religiei. Reproduc un citat: „Filosofia ateistă n-a reușit, în majoritatea cazurilor, să-și depășească neputința de a pune altceva în locul icoanei demistificate, n-a putut face mai mult decât «mărturia neantului iminent», clamată de Nietzsche, care nu consolează pe nimeni.”

Se pun și alte probleme, ca perspectiva și sentimentul morții la români, care sânt tratate și în unele lucrări ale Dvs., așa că sânt convins că veți citi articolul cu pasiune, dacă nu cumva ați făcut deja acest lucru.

Cu deosebită stimă,

Ilie Radu-Nandra.

P. S. Vă mulțumesc sincer pentru bucuria oferită Nimphei mele, cu ocazia zilei lui Blaga!

17. „Când facem știință, cred că trebuie să ignorăm inamicitățile și răfuielele personale”

Timișoara, 19 septembrie 1982

Mult stimat Domnule Profesor,

Nu știu dacă veți citi această scrisoare înainte de venirea mea la Cluj. (Spun asta, deoarece nu știu cât veți sta la V. Dornei³⁵.) Oricum, vreau să vă fac cunoscută indignarea pe care mi-a produs-o lectura articolului lui Petru Rezuș, publicat în *România literară*, nr. 38/1982³⁶. Nu știu cine este omul acesta, mi se pare că a publicat anul trecut o carte despre Creangă, o contribuție strict documentară³⁷. Oricum, e o persoană manevrabilă, fiindcă

³⁵ Liviu Rusu petrecea, în fiecare toamnă, mai multe zile de odihnă la Vatra Dornei.

³⁶ Petru Rezuș, *Nonconformismul și limitele sale*, în *România literară*, anul XV, nr. 38, 16 sept. 1982, p. 8; 11.

³⁷ Idem, *Ion Creangă. Mit și adevăr*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

articolul a fost publicat pentru a contracara răspunsul Dvs., tipărit pe aceeași pagină.

Consider că articolul nu poate rămâne fără răspuns, deoarece conține multe calomnii la adresa Dvs. Faptul că sunteți pus pe același plan cu Grama și A. Densusianu dovedește rea-credință. Cum ați fi putut Dvs. să denigrați pe Eminescu, despre care ați dat studii fundamentale? În *Estetica poeziei lirice* faceți dese referiri la Eminescu. Să nu mai vorbim apoi de studiul comparativ Eminescu – Schopenhauer, apoi de ultima lucrare, *De la Eminescu la L. Blaga*.

Vreau să vă spun că rezerve mult mai drastice la adresa lui Eminescu (mai precis a publicisticii sale) a făcut Z. Ornea, care a fost unul dintre cei mai buni istorici literari, studiu publicat, dacă nu mă înșel, în vol. *Confluente*, care ar putea fi invocat. Rezerve față de Eminescu a avut și Maiorescu, în primul său studiu despre Eminescu. Constantin Noica, atât de apreciat astăzi de toată lumea, s-a ridicat într-o lucrare (*Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*) împotriva cultului țesut în jurul lui Eminescu, cult care dăunează poetului nostru național. Cred apoi că este în spiritul dialecticii marxiste să fie relevate și laturile pozitive, și cele negative în legătură cu o personalitate. În fine, ar trebui să amintiți savantului Petru Rezuș că la origine, în greacă, cuvântul *critică* semnifică tocmai delimitarea a ceea ce este valoros, pozitiv, de ceea ce e negativ, fără valoare. Sensul acesta s-a pierdut, deși criticii ar trebui să-l aibă mereu în vedere.

Nu înțeleg apoi de ce se scandalizează lumea când află că preferința Dvs. merge spre Blaga – dar fără a-l nega pe Eminescu. Vă amintiți că E. Lovinescu l-a preferat pe mediocrul C. Brăescu lui I. L. Caragiale și nu s-a făcut gaură în cer. Lovinescu nu a fost acuzat de denigrare. Iorga l-a negat radical pe Arghezi – opinie vizând gustul istoricului, dar nimeni nu l-a considerat denigrator pentru asta. Și câte exemple nu s-ar mai putea da! Iată de ce cred că un răspuns dat lui P. Rezuș este absolut necesar, fiindcă vă oferă ocazia să puneți câteva chestiuni de principiu.

În altă ordine de idei, vă comunic că a apărut la [Editura] Dacia un volum colectiv – *Teme hegeliene*³⁸, unde dl. Liviu Petrescu publică articolul *Maiorescu și Hegel*. Studiul acesta pune mai multe probleme. Admit că

³⁸ *Teme hegeliene*, studii. Coordonatori: Andrei Marga și Vasile Muscă. Prefață de Dumitru Ghișe, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

nimeni nu trebuie să dețină monopolul asupra unui scriitor – dovadă că Dvs. înșivă ați apreciat contribuțiile maioresciene ale lui E. Simion, E. Todoran etc. Totuși, eu cred că în problema relației dintre Maiorescu și Hegel, Dvs. sânteți cel mai competent. Cunoscător în profunzime nu numai al filosofiei hegeliene, ci și al lui Maiorescu. Faptul că cei doi coordonatori nu v-au solicitat pe Dvs. mi se pare regretabil.

În al doilea rând, când facem știință, cred că trebuie să ignorăm inamicitățile și răfuielele personale. Mi se pare, așadar, inadmisibil ca într-o astfel de problemă numele Dvs. să nu fie amintit, deși ați scris o carte întreagă în această chestiune. Personal am multă stimă față de dl. Liviu Petrescu, dar gestul domniei sale de a vă ignora nu-l pot admite.

În fine, după ce Dvs. ați adus atâtea argumente pentru a dovedi nu numai *nonhegelianismul* lui Maiorescu, ci *antihegelianismul* său, am dreptul să suspectez studiul domnului Petrescu, care își propune să demonstreze exact contrariul. Merită să îl citiți. Hegelianismul lui Maiorescu este o prejudecată a culturii române. Iar despre felul în care se perpetuează prejudecățile în cultura noastră, vă pot oferi un argument extraordinar, pe care mi l-a dat D. D. Roșca. L-am publicat în *Echinox*³⁹.

Și în chestiunea reconsiderării lui Maiorescu am pentru Dvs. câteva probleme. Într-o carte recentă, Paul Georgescu susține că el are meritul de a-l fi reabilitat pe Maiorescu. Într-o recenzie din *Luceafărul*, despre această carte, M. Ungheanu a arătat, cu citate, cum Paul Georgescu, care acum își revendică acest merit, îl considera *reacționar* pe Maiorescu, propunând ostracizarea lui din cultură (ca și a lui Lovinescu). Dar vorba ceea: După război, mulți viteji se arată!

Stimate Domnule Profesor, sper că-mi veți ierta atât scrisul, cât și calitatea hârtiei. Ambele sânt o dovadă a condițiilor de mizerie în care trăiesc aici. În cazul în care nu voi putea veni în curând la Cluj, scrieți-mi cum și cu ce vă pot ajuta.

Vă rog să transmiteți Reginei-Mamă sărutări de mâni din partea mea, iar celorlalți membri ai familiei – sincere salutări ardelenesti!

Cu deosebit respect,

Ilie Radu-Nandra

³⁹ Este vorba despre interviul meu cu D. D. Roșca, intitulat „*Eu îmi trăiesc oarecum ideile, fie că e vorba de idei pe care le accept, fie de idei pe care le resping*”, publicat în *Echinox*, nr. 8-9, 1979.

Nae Antonescu (1978)

**1. „Observ că părerile Dvs. cu ale mele
nu diferă decât ușor nuanțate”**

Terebești, 13 febr. 78

Mult stimată domnule profesor,

Vă mulțumesc pentru răspunsurile trimise. Aveam o mare nevoie de ele, să-mi confirm unele nelămuriri. Cum eu mă ocup cu revistele din Transilvania și cu istoria literară (am niște studii despre Ion Breazu, D. Popovici și chiar despre Dvs. între carnetele mele), m-am găsit la un moment dat în încurcătură cu unele probleme, pe care le-am bănuțit doar. Observ că părerile Dvs. cu ale mele nu diferă decât ușor nuanțate. Știu aceasta, pentru că m-am ocupat destul de serios cu activitatea Dvs. de cronicar dramatic (am și terminat un mic studiu: *Liviu Rusu, cronicar dramatic la „Țara nouă”*) și am observat o polemică V. Papilian și Liviu Rusu, o alta Ion Chinezu – Grigore Popa – Ion Breazu. Aveam deci unele elemente, dar numai Dvs. mă puteați lămuri precis. Nu am întrebat de L. Blaga, pentru că el apare în gruparea colaboratorilor *Luceafărului*, de la întemeiere și până la sfârșit. A și colaborat cu 1 sau două articole, dar poate ca el să fi fost așezat în grupare doar pentru prestigiul pe care-l avea și chiar fără consimțământul lui.

Despre revista *Saeculum* am scris un studiu, dar direcția presei l-a oprit în șpalt la *Steaua*. Măcar îl am eu. Acum l-am trimis la *Transilvania*, poate are șanse.

Eu vă mulțumesc vă doresc numai bine și multă sănătate.

Cu deosebit respect,

Nae Antonescu

2. „Răspunsurile au ca scop să lămurească atmosfera publicațiilor din Transilvania interbelică”

Terebești, 3 iulie ,80

Mult stimate domnule profesor,

Vă trimit acum un chestionar revuistic, la care Vă rog să răspundeți într-o clipă de răgaz sau destindere¹. Răspunsurile au ca scop să lămurească atmosfera publicațiilor din Transilvania interbelică de către directorii, redactorii sau numai colaboratorii lor. Înainte de a fi carte, *Convorbirile revuistice*² se publică în presa literară, așa cum am făcut-o cu cele ale lui Al. Dima, D. D. Roșca³. În fața răspunsurilor așez un profil, adică o succintă caracterizare a activității celui care răspunde. Eu voi dactilografia textul și un exemplar o să vi-l trimit spre confruntare. Dacă veți crede de cuviință, puteți răspunde chiar și la întrebări formulate de Dvs. Scopul nu e să iasă în evidență cel care ia interviul, adică eu, ci cel care răspunde, să fie lămurite clar unele probleme de istorie literară, care, altfel, s-ar pierde.

În speranța că nu mă veți refuza, Vă doresc multă sănătate.

Cu stimă și respect,

Nae Antonescu

¹ Nae Antonescu publicase o recenzie la volumul lui Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu* (în *Transilvania*, IX, nr. 4, apr. 1980, p. 41-42), gest prin care și-a câștigat simpatia profesorului clujean.

² Nae Antonescu nu a publicat o lucrare cu un asemenea titlu. Se poate consulta volumul Nae Antonescu, *Reviste literare interbelice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, București, Satu Mare, 2001.

³ Interviuul lui Nae Antonescu cu D. D. Roșca a fost publicat în revista *Steaua* (nr. 2, 1980), cu titlul: *D. D. Roșca despre rolul revistelor literare în promovarea gândirii filosofice între cele două războaie mondiale*, fiind reluat în volumul D. D. Roșca, *Atitudini. Interviuri, studii și articole, evocări*. Selecție și organizare, argumente și note – Călina Mare. Îngrijirea interviurilor proprii – Cornel Pop, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1995, p. 35-37.

3. „Interesează în primul rând informația inedită, care nu trebuie să se piardă”

Terebești, 6 apr. 1981

Mult stimat domnule profesor,

Chiar astăzi am primit cartea Dvs., *De la Eminescu la Lucian Blaga*, când am citit în *Orizont* că a murit domnul profesor Victor Iancu. Vă mulțumesc pentru carte și dedicația pe care ați scris-o. Eu am cumpărat cartea și am isprăvit-o de citit și mă pregătesc să scriu despre ea, la *Transilvania* din Sibiu sau *Steaua* din Cluj, revistele la care colaborez.

În plic veți găsi un „chestionar revuistic”, pe care cred că Vi l-am trimis mai de mult. Îl retrimite ușor modificat⁴. Pregătesc o carte intitulată *Convorbiri revuistice*, adică o carte despre revistele literare interbelice ale Transilvaniei, [interviuri] cu foștii redactori, directori sau numai colaboratori. Interesează în primul rând informația inedită, care nu trebuie să se piardă. Perioada interbelică o consider un moment de frunte al literaturii noastre. Nu aș dori ca Dvs. să lipșiți din această carte. Înainte de a se tipări în carte textul Dvs., îl voi tipări în *Steaua* (am vorbit cu conducerea și a fost de acord, la fel cum am făcut cu textele lui D. D. Roșca și Al. Dima). Înaintea textului va fi un profil, adică o succintă caracterizare a activității Dvs., ca introducere.

Peste câteva zile apare *Steaua* nr. 3, în care scriu despre *Țara nouă*, în text există un fragment ce subliniază activitatea Dvs. de cronicar dramatic la revista clujeană. Dvs. puteți aminti și alte lucruri decât cele scrise de mine. Adică tot ce credeți că e interesant despre o revistă transilvăneană. Eu nu formulez întrebări excentrice, nu acesta e scopul convorbirii. Interesează, în primul rând, textul celui care răspunde. De la această idee am pornit.

Iarăși Vă felicit pentru frumoasa carte.

Cu stimă și respect,

Nae Antonescu

⁴ Nu s-a păstrat prima variantă a chestionarului.

Convorbiri revuistice

Cu profesorul Liviu Rusu despre câteva reviste clujene

– Profil⁵ –

1. Întotdeauna ați fost legat de cercetarea obiectivă, aplecată asupra fenomenului estetic, în afara unor entuziasme necontrolate. Ce vă leagă de revista *Societatea de mâine*?

2. Care a fost motivul că ați popularizat la noi, chiar înainte de Tudor Vianu, filosofia lui Max Dessoir în revista clujeană?

3. Criticul literar Romulus Demetrescu a fost și el un colaborator al revistei lui Ion Clopoșel. Ce informații inedite ne puteți oferi despre activitatea profesorului de logică?

4. Care era atmosfera ideologică de la *Societatea de mâine*?

5. Ați colaborat la săptămânalul clujean *Țara nouă*, în calitate de cronicar dramatic. Care era atunci situația Naționalului clujean?

6. Evocați conflictul Dvs., în calitate de cronicar dramatic, cu V. Papilian.

7. Cea mai frumoasă amintire despre Lucian Blaga al cărui devotat prieten ați fost.

8. Caracterizați activitatea lui Victor Iancu, astăzi decedat.

9. La ce alte reviste din Transilvania ați colaborat? (chiar și filosofie, nu numai literatură)

4. „Apreciez la Dvs. calitatea de a spune lucrurilor pe nume, de a rosti adevărul chiar și în problemele cele mai controversate”

Terebești, 15 aug. 1982

Mult stimat domnule profesor,

Ca întotdeauna citesc cu atenție ceea ce scrieți în diversele reviste literare. Așa am făcut și acum, în cazul *Convorbirii* din *România literară*⁶.

⁵ În sensul că aici urma o prezentare a profilului intelectual al celui care răspundea la chestionar.

⁶ În *România literară* (nr. 33, 1982) a fost publicat un amplu interviu cu Liviu Rusu.

Apreciez la Dvs. calitatea de a spune lucrurilor pe nume, de a rosti adevărul chiar și în problemele cele mai controversate sau poate mai mult în aceste. *Convorbirea* amintită se urmărește cu un interes crescând, cu un legitim interes, mai cu seamă că problemele discutate au o deosebită importanță. Am aflat ceva nou în legătură cu Blaga, adică ceva cu privire la posibilitatea de a fi fost onorat cu Nobel.

L-ați pomenit pe Basil Munteanu. Vă anunț că m-am ocupat mult cu opera lui de istorie literară și literatură comparată și că în numărul 8 al revistei *Steaua* (la mine n-a venit încă nici 7) voi avea un articol-studiu destul de cuprinzător despre Basil Munteanu. Textul face parte dintr-un studiu mai mare, pe care sper să-l pot definitiva și publica. Dacă cel din *Steaua* apare, va fi cel dintâi articol mai mare, scris despre el. Vă voi trimite deci fragmentul de studiu, atunci când apare *Steaua*, nr. 8.

Vă mulțumesc că m-ați amintit și pe mine în contextul acela al „libertății de gândire”, absolut necesară oricărei cercetări serioase.

Din partea mea, Vă doresc multă sănătate Dvs. și Doamnei și nu e exclus să Vă aducem, în toamna aceasta, pe la noi, la Satu Mare.

Cu stimă și respect,

Nae Antonescu

Dumitru Micu (1978)

1. „*Am putut să urmăresc fără dificultăți luminoasa și vibranta expunere*”

București, 20 X 1978

Mult stimat domnule profesor,

Vă scriu, pentru a vă „destăinui” (așa-zicând) că am asistat la conferința Dvs. despre Blaga, de la Muzeul Literaturii Române. Sosind (din cauza circulației infernale) după ce ați intrat în sală, și anume în momentele când ardeau reflectoarele și țacăneau aparatele de fotografiat, n-am mai găsit, natural, loc înăuntru, dar se auzea perfect și de pe coridor, așa că am putut să urmăresc fără dificultăți luminoasa și vibranta expunere.

Am ascultat și frumoasa cozerie a d-lui Noica, însă nu până la sfârșit, căci a trebuit să plec neapărat la 8. Dacă nu mi-aș fi făcut iluzia că se termină până la acea oră, mi-aș fi croit drum prin mulțime, în pauză, spre a Vă saluta. Important este însă că V-am ascultat.

Am anunțat-o, desigur, și pe Blandiana despre conferință – printr-o scrisoare, căci telefon nu are. Cred însă că e la Iași, la colocolviul de poezie¹. În

¹ Între 18 și 20 octombrie 1978, a avut loc la Iași Colocolviul Național de Poezie, organizat de Uniunea Scriitorilor din România. Mai înainte, avusese loc Colocolviul Național de Dramaturgie, ale cărui lucrări – rapoarte, dezbateri, intervenții – au fost publicate într-un număr special al revistei *Viața românească*. Lucrările colocolviului dedicat poeziei n-au mai apărut, iar colocolviile dedicate prozei și criticii literare n-au mai avut loc. La 20 martie 2018, pe blogul său, Liviu Antonesei a scris, între altele, următoarele, apropo de acest colocolviu: „Ca martor la unele dintre evenimentele fierbinți, l-am întrebat (pe Geo Bogza, n. I. R.) dacă el crede că ce se întâmpla cu acel prilej va produce schimbări în cultura română. Mi-a răspuns textual, cu tonul conversației anterioare, fără să șoptească sau să ridice vocea: **«În cultura română se va schimba ceva, când îi va trece lui Ceaușescu sifilisul pe care îl are la cap!»** (subl. I. R.). Cred că nu voi uita replica asta niciodată.” (Cf. <https://antoneseiliviu.wordpress.com/2018/05/20/istorie-literara-in-imagini-12-octombrie-1978-colocolviul-de-poezie-de-la-iasi>. Data accesării: 14 martie 2020).

orice caz, alaltăieri mi-a trimis o vedere din... Târgu-Mureș. Ea locuiește acum pe str. Transilvaniei, nr. 56, sect. 1, dar mai mult stă la țară, la Comana (jud. Ilfov), unde și-a cumpărat (împreună, firește, cu soțul) o casă țărăneasă.

Bucuros de a Vă fi putut auzi, îmi permit să Vă felicit pentru expunere și să Vă urez elan sufletesc și randament maxim, în continuare, în tot ce faceți.

Cu deosebită stimă,

Dumitru Micu

2. „Am să-mi dau toate silințele să parcurg atrăgătorul volum”

București, 30 aprilie 1981

Mult stimat Domnule profesor,

Vă mulțumesc infinit pentru noua, mișcătoare atenție și am să-mi dau toate silințele să parcurg atrăgătorul volum², integral, în cel mai scurt timp.

Felicitări și urări de sănătate, pentru continuarea activității în condiții optime.

Cu deosebită stimă,

Dumitru Micu

3. „Trebuie să-mi exprim și regretul, dezolarea de a nu fi participat la omagierea Dvs.”

București, 20 XI 1981

Mult stimat domnule profesor,

Vă mulțumesc mult pentru numărul din *Tribuna*³. Cuprinde texte vibrante privitoare la Dvs., în special poezia lui Vaida, iar interiorul oferă deosebit de prețioase informații, de interes istorico-literar major.

² Liviu Rusu i-a trimis lui Dumitru Micu volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

³ Numărul 46 din 1981 al revistei *Tribuna* conține mai multe articole omagiale dedicate lui Liviu Rusu. Între semnături se numără Eugen S. Cucerzan, Domițian Cesereanu, Ilie Rad[u-

Odată cu mulțumirile, trebuie să-mi exprim și regretul, dezolarea de a nu fi participat la omagierea Dvs., cu ocazia împlinirii frumoasei și neverosimilei vârste, și de a nu fi scris despre ultima carte a Domniei Voastre. Tăcerea a fost impusă de boală. Am avut un an penibil, cu totul neroditor. Din ianuarie până în martie n-am ieșit din casă și n-am lucrat nimic. Din cauza unei zone zoster, localizată la ochiul drept. De abia vindecată parțial (complet, nici acum) această boală, s-a declanșat o alta: o sciatică lombară, sub acțiunea căreia n-am mai putut (și nu pot) umbla decât șchiopătând. În speranța de-a o atenua, m-am internat la „Elias”. Aceasta, la câteva zile după apariția volumului Dvs. Externat, a trebuit să completez orele cu studenții străini, să țin cursuri de reciclare, câte 6 și 9 ore pe zi, să particip la concursul de admitere, la conferința scriitorilor. Astfel am ajuns în august. Petrecând prima jumătate a acestei luni la mare, am abuzat (la sfatul medicilor) de soare, tot pentru combaterea sciaticii, care n-a cedat, parcă dinadins pentru a lăsa creierul să îndure, el singur, toate efectele biciuirii cu foc astral. Organul gândirii n-a rezistat acestei flagelații, s-a pus în grevă, și iată că de câteva luni nu mai pot scrie nimic – doar corespondență. Dacă m-aș fi potrivit medicilor, m-aș fi lăsat internat în spitalul central. Iată motivele absenței de la sărbătorire.

De altfel, mărturisesc a nu fi ținut minte ziua nașterii Dvs. Am aflat-o din *Lucașfăru* – prea târziu pentru a mai scrie ceva, chiar dacă aș fi avut putere s-o fac, articolele fiind deja comandate.

Nu-mi rămâne, astfel, decât să Vă adresez încă o dată, pe această cale particulară, urarea de ani mulți, viguroși, prosperitate și elan creator, în așteptarea unui prilej de a mă rosti public asupra operei Domniei Voastre.

Dumitru Micu

P.S. Articolul despre Lovinescu, din *R[omânia] literară*, e fragment dintr-un text scris mai de mult, pentru *Caietele*⁴ lui Marino.

Nandra] și Mircea Vaida, care i-a dedicat octogenarului Liviu Rusu un poem (reprodus în volumul de față).

⁴ Adrian Marino edita revista *Cahiers roumains d'etudes litteraires*.

Crișan Mircioiu (1979)

1. „Trecem de aceea apariția Scrierilor despre Titu Maiorescu printre evenimentele intelectuale și literare ale ultimilor ani”

2. IX. 979

Iubite Domnule Profesor Rusu,

Vă felicit cu bucurie pentru foarte frumosul articol pe care l-a scris despre cartea D-voastră, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, în *Luceafărul* de sâmbătă, 1 septembrie 1979¹, M. Ungheanu. Și sânt sigur că acesta este abia începutul. Dar un început dătător de ton, pentru cine scrie că: „Trecem de aceea apariția *Scrierilor despre Titu Maiorescu* printre evenimentele intelectuale și literare ale ultimilor ani” înseamnă că trage clopotul, ca să știe toată lumea că trebuie să se oprească la carte și să reflecteze asupra ei și implicit – cum zice Ungheanu – la cultura românească în general.

În ce mă privește, auzind „clopotul”, am umblat iar la epigrame, din care vă mai servesc câteva, ca să aveți mai multe bucurii deodată.

Să trăiți, Domnule Profesor Liviu Rusu!

Crișan Mircioiu

*

- 1) Unii se opresc la carte.
Alții zic că arde-n sine,
Termometrul se ridică
Gulian² nu prea e bine!

¹ Mihai Ungheanu, *Liviu Rusu*, „*Scrieri despre Titu Maiorescu*”, în *Luceafărul*, anul 22, nr. 35, 1 sept. 1979, p. 2.

² C. I. Gulian (1914-2011) – filosof român, membru al Academiei Române, reprezentant al dogmatismului în România. A avut un rol nefast în ostracizarea din cultura română a lui Titu

*

- 2) Cartea-i cu temperatură
Ungheanu o declară clar
Luceafărul de azi, pe stânga...
Ghiță³ oftează cu amar.

*

- 3) Domnica⁴ a crezut o clipă
Că totul va rămâne mut.
Veni Ungheanu, cu glas mare,
Calvarul ei iar a-nceput!

*

- 4) Manolescu⁵, de Ungheanu
Nu știi dac-a auzit,
Dar *Luceafărul* de astăzi
Fără milă l-a trăznit⁶!

*

- 5) Al. George⁷, când ceti gazeta,
Pe loc înțepeni-n picioare!
Purtat prin colțuri de Ungheanu,
Se stinse ca o lumânare!

Maiorescu și Eugen Lovinescu. Crișan Mircioiu face aluzie la polemicile avute de Liviu Rusu cu C. I. Gulian, în legătură cu Titu Maiorescu.

³ Simion Ghiță – filosof român, autorul cărții *Titu Maiorescu*, Editura Științifică, București, 1974, despre care Liviu Rusu a scris mai multe note polemice.

⁴ Domnica Filimon-Stoicescu (n. 1928) – critic și istoric literar, editor. A publicat volumul *Tânărul Maiorescu*, Editura Albatros, București, 1974, și a editat, împreună cu Georgeta Rădulescu-Dulgheru, jurnalul maiorescian, precum și seria de *Opere* a lui Titu Maiorescu. Liviu Rusu a polemizat cu Domnica Filimon-Stoicescu.

⁵ Nicolae Manolescu (n. 1939) – critic și istoric literar, om politic și diplomat. A publicat peste 70 de volume, între care și lucrarea *Contradicția lui Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1970, la bază teză de doctorat, respinsă inițial de o comisie din care făcea parte și Liviu Rusu.

⁶ Aluzie la rivalitatea dintre cei doi critici literari, membri în redacțiile unor reviste aflate în relație de adversitate. Nicolae Manolescu lucra la *România literară*, iar Mihai Ungheanu – la *Luceafărul*.

⁷ Al. George (1930-2012) – prozator, eseist, traducător din limba franceză, istoric și critic literar român, alt autor cu care a polemizat Liviu Rusu.

*

- 6) Ungheanu Me. Ce lucru mare!
Făcu din Rusu un chirurg.
Uită că Rusu, în polemici,
De fapt e-un meșter demiurg!

Notă la 6) „Cu ajutorul unei capacități de incizie excepționale”. M. Ungheanu⁸.

**2. „D-voastră sânteți și veți fi, în istoria vieții noastre
cultural-literare, cel care l-ați pus în drepturile lui firești
pe Titu Maiorescu”**

Să trăiți, Domnule Profesor Liviu Rusu, la mulți ani cu sănătate și bucurie!

Am mai multe motive pentru care să scriu această scrisoare:

Mai întâi, este pentru mine o bucurie și o onoare, că pot să vă felicit, cu caldă afecțiune și din toată inima, pentru împlinirea vârstei de 80 de ani, pe care i-ați trecut în muncă și luptă, de care nu vă lăsați deloc (și nici să nu vă lăsați – ca o urare!), pentru a îndruma cultura și umanitatea omenească (sic!) pe drumul ei adevărat, al cunoașterii și prețuirii adevăratelor ei valori, acel drum al punerii în valoare a ceea ce este mai nobil și mai înalt, ca un adevărat mentor național; devenit acum și [cuvinte neclare].

Pentru mine și pentru toată lumea, D-voastră sânteți și veți fi, în istoria vieții noastre cultural-literare, cel care l-ați pus în drepturile lui firești pe Titu Maiorescu, pe care l-ați și muștrat atunci când a trebuit (vezi *Doctoratul* lui T. Maiorescu de la Sorbona!), dar care fără D-voastră poate ar mai fi stat și acum la [cuvânt neclar].

Dar tot D-voastră, și tot pentru toată lumea, sânteți acela care ați deschis lumini noi de cunoaștere și apropiere de Eminescu și Blaga, ca cei mai mari poeți ai neamului nostru, care ne încălzesc inimile, și ne-au făcut să intrăm în universalitate.

⁸ Citat din cronică de Mihai Ungheanu, din *Luceafărul*, anul 22, nr. 35, 1 sept. 1979, p. 2.

Am eu o cărțișoară de la Dl Profesor Liviu Rusu, *Vorbiri despre Goethe*⁹, pe care o citesc adesea cu căldura cunoașterii, fiindcă îmi deschide drumul către acel mare titan al literaturii universale, de care te apropii cu mult mai ușor, după ce citești cartea profesorului L. Rusu.

Spun toate acestea ca să mășor în mod dezordonat, dar sentimental, ce înseamnă un mentor pentru o cultură. Pentru că la fel ca mine sânt zeci și sute, și mii care vă admiră și vă sânt recunoscători, pentru că i-ați făcut să trăiască înălțimile unei culturi, ale căror vârful, puse în lumină, ne dau sentimentul mândriei de sine: noi, românii, sântem aceia care l-am născut pe Eminescu, pe Blaga, pe Titu Maiorescu.

Dar nu uit să spun că D-voastră sânteți în admirația și respectul meu și pentru constanța D-voastră în drumeție și mai ales în cultivarea prieteniei prin drumeție.

Astăzi, deși se face poate prea mult caz, de „prietenie”, ca și de „omenie” de altfel, încât sânt cel puțin demonetizate, dar te [cuvânt neclar] când întâlnești oameni, pentru care prietenia reprezintă un crez, și trebuie să fii și mai plin de admirație, pentru că numai un suflet cu adevărat nobil poate să fie slujitorul acestui mare sentiment sau calități umane – „prietenie”.

Ca să nu mai vorbesc de bucuria momentelor în care, cinstindu-mă cu prietenia D-voastră, m-ați ajutat să pătrund în sferile înalte ale culturii sufletești, și atât de umane.

Iată de ce, Domnule Profesor Liviu Rusu, vă iubim, și ca mine sânt mulțimi de medici (fiindcă dintre ei fac eu parte!), care, din legăturile cu D-voastră și cu cărțile D-voastră, s-au simțit mai „cultivați” și sigur mai buni – și vă dorim, pentru vârsta frumoasă pe care ați împlinit-o, multă sănătate, bucurie de viață, satisfacție sufletească a vieții dăruite, alte opere de înaltă valoare, care, sânt sigur, așteaptă numai să apară, și același minunat tonus, care face din viața D-voastră un far călăuzitor pentru toți cei ce navighează pe marea cunoașterii și apropierii de oameni.

Mai vreau să vă felicit pentru premiarea D-voastră de către Uniunea Scriitorilor, cu premiul special, pentru întreaga D-voastră operă. Este o recunoaștere care trebuia împlinită mai de mult, dar care, realizându-se, se dovedește că toată lumea simte nevoia să recunoască public pe cel care, în

⁹ Liviu Rusu, *Goethe, câteva aspecte*, Cluj, 1932.

baza unui crez înalt de cultură românească, a știut și știe să se lupte pentru apărarea valorilor naționale, pe care le împinge spre universalitate. Și fără frică! Și cu temeinicie!

În sfârșit, pentru că a venit Anul Nou, vă doresc din suflet, Domnule Profesor Liviu Rusu, multă sănătate, bucurie deplină, într-o mare de înțelegere și omenie și alte realizări, pe care le așteptăm cu toții pentru că simt că sânt gata.

Adaug aceleași calde felicitări și din partea soției mele, și împreună îi dorim și Doamnei, care v-a însoțit cu curaj pe drumul D-voastră spre înalt, multă sănătate și mulțumire sufletească.

Și pentru fiice, generi, nepoți și nepoate cele mai bune urări.

Să trăiți, Domnule Profesor Liviu Rusu, la mulți ani, cu sănătate și bucurie!

Cu respect și dragoste vă îmbrățișează

Crișan Mircioiu

3. „Am fost impresionați, cu toții, de felul nobil și dăruit în care l-ați prezentat pe Goethe”

[Antet: Universitatea Cultural-Științifică Cluj-Napoca/ Str. Em. de Martonne,
nr. 1/ Telefon: 1.34.26]

29. IV. 82

Mult Stimat și Iubit

Domnule Profesor Liviu Rusu,

În numele Universității Cultural-Științifice Cluj-Napoca și al meu personal, țin să vă mulțumesc în modul cel mai călduros pentru frumoasa conferință pe care ați ținut-o la Muzeul de Artă, în organizarea Universității noastre, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Goethe, conferință pe care ați intitulat-o *Cuvinte despre Goethe*.

În același timp, vă rog să-mi dați voie să vă felicit în modul cel mai sincer și mai călduros pentru admirabila Conferință pe care nu numai că ați rostit-o, dar ați și trăit-o, făcându-ne și pe noi, auditorii, să trăim, alături de

Dvoastră, avatarurile în măreția umană ale unuia dintre cele mai mari genii, cu care omenirea se mândrește.

Faptul că viața D-voastră se împlinește prin apropieri de stăruință și cunoaștere cu viața lui Goethe, asupra căruia v-ați aplecat în diferite rânduri, dar și prin împletirea vieții D-voastră cu cea a prietenului D-voastră bun, Lucian Blaga, care, traducând din opera lui Goethe și în primul rând *Faust*, a dat conferinței D-voastră o greutate de confesiune, pe care auditoriul a urmărit-o cu emoție, și uneori chiar cu cutremurare.

Cât despre *Faust*, D-voastră cunoscând-o în profunzime v-ați oprit asupra ei cu minuție și dăruire, făcându-ne să înțelegem piscurile de simțire și gândire ale ființei umane, oglindite într-o operă în care omul, tinzând către ideal, și-l apropie prin „fapta” pusă în slujba binelui omenesc, pentru om.

În mod deosebit am fost impresionați, cu toții, de felul nobil și dăruit în care l-ați prezentat pe Goethe, făcându-ne parcă să-l și iubim, începând cu nașterea sa, ca om făcând mândria oamenilor, într-o continuă zbatere, dar firească pentru perfecționare în cunoaștere; plasarea și în furtunile Europei secolului XVIII și XIX, pe care a putut-o s-o domine, cu spiritul său, deși era contemporan cu alți dominatori ai lumii aceleia, între care D-voastră l-ați amintit în conferință pe Napoleon, dar în conferințele de acum 50 de ani, l-ați amintit și pe Beethoven, punându-ne înaintea opera lui, mai ales în ceea ce privește creația poetică, dar și celelalte creații literare, fără să le uitați pe cele științifice; rolul său în acel extraordinar „Sturm und Drang”; făcându-ne să palpăm la ce înseamnă pentru Goethe dorința și lupta permanentă de a se desăvârși ca om; să participăm la dorința de înălțare a spiritului german; să ne întâlnim cu iubirea, cu sentimentul cel mai înalt, în numele căreia omul își găsește drumul spre noblețe și bunătate; femeia, în sensul cel mai înalt, ca esență a mersului vieții înainte – și făcând acest lucru gândindu-vă și la Lucian Blaga, din care ați citit acea minunată traducere a poeziei de dragoste și renunțare goetheană.

Vă rog să credeți că conferința D-voastră ne-a făcut pe toți să trăim momente de minunată înălțare, purtați de dăruirea D-voastră întru frumos și adevăr, cărora le-ați închinat întreaga viață.

Iar faptul că noi, Universitatea Cultural-Științifică, am reușit – și aici potrivirea gândului D-voastră cu al meu reprezintă un fapt minunat – să

realizăm o comemorare, căreia D-voastră acum 50 de ani, punând același nobil suflet, i-ați dat o strălucire extraordinară – constituie o realizare cu care noi, Universitatea, nu numai că ne mândrim, dar chiar va contribui la creșterea bunului renume și a calității manifestărilor sale, tinzând la ridicarea calității răspândirii culturii de masă. Prin conferințe ca ale D-voastră, Universitatea Cultural-Științifică se apropie de realitate, și nu numai în dorința de adevărată Universitate – care cred că pot s-o spun – parcă mai uită din când în când câte unele din marile obligații pe care le are.

Înainte de a termina, doresc să vă spun că îmi permit să vă alătur cuvântul de introducere, pe care l-am făcut la conferință, cu rugămintea de a-l păstra ca o amintire.

Vă rog să credeți că, dacă împrejurările ne-ar fi permis, am fi bătut o medalie comemorativă, care să perpetueze, și peste generații, înălțimea de cultură a acestui moment memorabil.

Cu acestea mulțumindu-vă încă o dat, neuitând să vă spun că eu, atunci când D-voastră veți crede oportun, aș vrea să înscriu într-o convorbire cu D-voastră „Momentul Goethe de la Universitatea Cultural-Științifică din Cluj”.

Ca să rămână și scris, cu suflet îngeresc, și nu mefistofelic, vă doresc multă sănătate și aceeași admirabilă tinerețe spirituală, de la care așteptăm alte opere și realizări.

Al D-voastră,

Crișan Mircioiu

Anexă

Cuvânt introductiv la conferința lui Liviu Rusu

STIMAȚI TOVARĂȘI,

În numele Universității Cultural-Științifice din Cluj-Napoca, Vă spun bun sosit le această manifestare comemorativă, la împlinirea a 150 de ani de la moartea lui Goethe, acel mare geniu al omenirii, care, într-o operă imensă, subliniind capacitatea de realizare a minții umane, într-o continuă frământare creatoare, a știut între altele să stabilească marile valori ale tinereții în „Bucuria, sănătatea, înțelepciunea, productivitatea și nemurirea”, toate constituind un fond, un îndemn, o năzuință de marcarea trecerii oamenilor printre oameni, ca să nu i se uite trecerea, ba chiar, prin fapta lor, să împingă lumea înainte,

într-o înțelegere a vieții ca acțiune și realizare, mergând până la nemurire: „Fii credincios ție însuși și credincios altora/ Năzuința ta să fie în iubire / Viața ta să fie acțiune!”.

Și mesajul de permanentă actualitate, în îndemnul:

„Străduiește-te să fii om adevărat! Fii tu însuși ca unul care, interiorizându-se tot mai mult, poate fi un om de acțiune, corespunzător naturii sale!”

Personal am un sentiment de mândrie în plus, pentru faptul că Goethe, care înțelegea viața adevărată, cu înfăptuiri spirituale sau practice pentru oameni –

„Nobil să fie omul
Gata de ajutor și bun!
Pentru că numai prin aceasta
Se deosebește el
De celelalte ființe
Pe care le cunoaștem.

(Imnul *Dumnezeiescul*) –

alege pentru unul dintre „eroii săi renumiți”, Wilhelm Meister, în împlinirea vieții sale, profesiunea de chirurg, la dispoziția unui grup de emigranți, de care își dă seama că numai așa le poate fi de cel mai mare folos.

Dar ceea ce cred că, mai ales, trebuie să spun este faptul că Domnul profesor Liviu Rusu, vorbitorul de astăzi, care pe atunci era conferențiar, a vorbit și acum 50 de ani, tot la o Universitate, dar la Universitatea „Babeș-Bolyai”, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la moartea scriitorului, ținând 5 conferințe, la care mă laud că am participat, făcându-mi din aceasta un titlu de mândrie, fiindcă îmi aduc aminte cu emoție de felul înaripat cu care vorbea de idei fundamentale care l-au mobilizat pe Goethe: „autorealizarea; libertatea și umanitatea”; și amintind de demonul afirmării și al creației, folosea pentru Goethe un gând pe care-l întâlnise și la Napoleon: „Mai bine să nu fii trăit niciodată, decât să nu lași nicio urmă a existenței tale”, dar pe care ni-l transmitea nouă, celor tineri – cum era și dânsul –, care băteam atunci la porțile cunoașterii și pregătirii pentru afirmare și plini de avânt tineresc umplusem sala „Vasile Pârvan” până la refuz. Atât de multă lume era, încât la una dintre conferințe, conferențiarul, care avea pe atunci 30

de ani, strecurându-se printre oameni, ca să ajungă la tribună, și neinspirând destulă încredere, era să fie împiedecat să mai ajungă, dacă nu chiar să fie molest. Acum așa ceva nu s-a mai întâmplat, ba chiar toată lumea i-a făcut loc cu drag și respect, este adevărat că pentru aceasta plătește un tribut de 50 de ani în domeniul științei și cunoașterii, pentru care noi îi sântem cu toții recunoscători.

Iar caracterizarea pe care a făcut-o profesorul Rusu lui Goethe este de cea mai mare realitate și acum și va fi totdeauna.

„Dar cine a fost Goethe?

„A fost un om care s-a luptat cu sine însuși ca nimeni altul – un om care prin acea luptă s-a înălțat pe sine însuși ca nimeni altul –, un om care a preaslăvit fapta cum puțini au preaslăvit-o – și un om care a avut un cult pentru viață, cum nimeni nu l-a avut –, cu un cuvânt un om a cărui faptă și gândire a fost un strălucit imn cântat în cinstea vieții. Un adevărat supraom, în cel mai înalt sens el cuvântului.”

Acesta a fost Goethe”.

Cele cinci conferințe susținute de profesorul Liviu Rusu s-au intitulat: 1) *Introducere. Evoluția gândirii până la Goethe*; 2) *Demonicul în viața lui Goethe*; 3) *Cum a iubit Goethe*; 4) *Goethe – om de știință și gânditor*, și 5) *Trei contemporani: Goethe, Napoleon, Beethoven*, și au fost tipărite într-o carte intitulată *Goethe. Câteva aspecte*, a cărei realizare autorul a justificat-o astfel în „Prefață”: „Cu prilejul centenarului lui Goethe, am ținut la Cluj cinci conferințe, tratând câteva probleme în legătură cu personalitatea lui. Când le-am pregătit, nu mă gândeam la publicarea lor. Ulterior, mi s-a comunicat din cercurile auditorilor părerea că ar fi bine ca cele expuse să fie cunoscute în cercuri mai largi. Am ezitat cu toate acestea și nu le-aș fi publicat, dacă n-ar fi trecut ziua centenarului fără ca în vitrine să apară vreo carte românească despre Goethe”.

Această justificare este într-un fel valabilă și astăzi, pentru că, în calitatea pe care o am, dar mai ales ca cetățean el acestui frumos oraș, mi s-a părut că un oraș ca Clujul, a cărui amprentă de cultură stăruie ca un titlu de noblețe, comemorează cu prea puțină intensitate personalitatea lui Goethe, la 150 de ani de la moartea sa, deși, trebuie să recunosc, comemorarea pe care a făcut-o Catedra de Germanistică de la Facultatea de Filologie, în colaborare

cu Opera Română și Teatrul Național, a fost aleasă, delicată, iar pe plan național, comemorarea a fost întâmpinată de traducerea integrală a lui *Faust*, despre care traducătorul, distinsul poet Ștefan Augustin Doinaș, spune: „Dincolo de momentul festiv în care apare – anul acesta, la 22 martie, se împlinesc 150 de ani de la moartea lui Goethe –, traducerea de față a fost gândită și realizată ca o nouă tentativă de restituire în verb românesc a uneia dintre cele mai variate și complexe conferințe poetice din lume: *Faust*”.

Este acesta un act de forță, subliniind soliditatea unei culturi, cu atât mai mult cu cât, în 1955 – așa cum se știe – Lucian Blaga, care ne străjuiește ca un adevărat *lar*¹⁰ și penat al artei românești, dar și al nostru, a realizat o altă traducere din *Faust*, rămasă monumentală. Dar în cultură cu cât mai mulți își încearcă puterile, cu atât cultura este și devine mai puternică.

În această idee, ca unii ce suntem clujeni „făcuți”, dar din adânc, gândurile mele au coincis cu cele ale tovarășului profesor Liviu Rusu, care a fost bucuros să se mai întâlnească public cu Goethe, la 150 de ani de la moartea lui Goethe. Mi s-a părut că această comemorare se potrivește să fie făcută și în cadrul Universității Cultural-Științifice, pentru că Goethe, prin creația sa, aparține tuturor oamenilor și din toată lumea, ca om ce a fost.

Pentru gândul bun și fapta realizată, îi mulțumesc Domnului profesor Rusu, cu căldură și recunoștință.

Înainte de a termina, țin să mulțumesc Muzeului de Artă, pentru ospitalitatea sa caldă, cu care ne răsfață întotdeauna, și formațiunii „Collegium Musicum Academicum”, din cadrul Conservatorului „Gh. Dima”, condusă de renumitul artist flautist, Gavril Costea, care cu producția sa, va împlini o sărbătoare a geniului omenesc.

Cu acestea dau cuvântul tov. profesor Liviu Rusu, să-și rostească conferința: *Cuvinte despre Goethe*.

¹⁰ *lar* – divinitate în mitologia romană, considerată a fi protector al casei și al familiei; fig. Cămin, casă (părintească).

Bucur Țincu (1981)

1. „*Lucrarea a provocat mare interes aici. Pentru unii de admirație, pentru alții de nemulțumire*”

București, 23 martie 1981

Stimate Domnule Profesor,

Am primit lucrarea D-Voastră, *De la Eminescu la Lucian Blaga*, pentru care vă mulțumesc, având și o măgulitoare dedicație, care mi-a făcut mare plăcere. Lucrarea a provocat mare interes aici. Pentru unii de admirație, pentru alții de nemulțumire. Cei care au citit studiul despre Gh. Bogdan-Duică au fost foarte încântați, mai ales cei care l-au cunoscut personal pe învățatul profesor. Aceștia aparțin mai ales generației mele și ceva mai tinere. Dar și alte studii sunt de mare interes științific și metodologic, toată cartea fiind o surpriză de la pagină la pagină, deși unele studii sunt republicate. Eu le citesc acum cu mare voluptate intelectuală.

Nu toți sunt însă de părerea mea. Mai ales cei vizați și cei apropiați lor sunt de părere că sunteți „răutăcios”, „acru”, „exagerat”. Cei de la Institutul „Călinescu” nu mi-au mai cerut o recenzie ca rândul trecut, cu Maiorescu¹. Mă privesc cu rezervă la bibliotecă, știind că vă apreciez știința și severitatea. Ei sunt obișnuiți cu amabilitățile convenționale de familie, nu cu critici severe și obiective. Pe mine nu mă interesează părerea lor. Eu citesc treptat cartea și apoi voi scrie asupra ei undeva, nu știu precis unde².

Cred că veți veni în curând la București, căci primăvara a sosit. Sunt și eu mai bine dispus, după iarna cumplită prin care am trecut.

¹ Bucur Țincu, *Liviu Rusu*, „*Studii despre Titu Maiorescu*”, în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 2, 1980, p. 337-339.

² Nu am identificat recenzia publicată de Bucur Țincu. Probabil că nu a mai fost tipărită.

Vă aștept cu multă plăcere.
Al D-Voastră, cu toată simpatia,

Bucur Țincu³.

**2. „Vă bucurați de un confort moral exemplar,
care explică într-o oarecare măsură elanul, puterea de muncă
și satisfacțiile pe care le obțineți”**

București, 17.11.1977

Mult stimată domnule Profesor,

M-am întors la București de două săptămâni, unde m-am reintegrat în ritmul muncii curente. Am amânat de pe o zi pe alta această scrisoare, pe care, în sfârșit, o pot duce la capăt, cu sufletul împăcat. Voiesc să vă mulțumesc din toată inima pentru amabilitatea și prietenia cu care D-Voastră și întreaga familie m-ați primit și m-ați înconjurat, de toată atenția. Vizita făcută cuprinzătoarei D-Voastră familii m-a bucurat și m-a reconfortat sufletește. Vă bucurați de un confort moral exemplar, care explică într-o oarecare măsură elanul, puterea de muncă și satisfacțiile pe care le obțineți. Exemplul viu al celor trei generații care locuiesc în casa D-Voastră este un model de patriarhalism și modernitate rodnică. Vă felicit și vă invidiez de atâta noroc, în realitate, bine chibzuit. Voi ține acum bine minte cele două nepoate delicioase⁴, fiecare cu farmecul ei specific, dar ambele cu aerul de cumințenie și sfială propriu fetițelor din Ardeal.

Aștept să vă revăd la București, când vă vor aduce interesele literare.

La 20 ale lunii curente, Mihai Beniuc împlinește 70 de ani. Va fi sărbătorit, desigur, solemn⁵, fiindcă este poet decorat între altele, cu Secera și

³ Bucur Țincu (1910-1987) – eseist și istoric literar, admirator al lui Liviu Rusu, de la care spune, într-o scrisoare, că a învățat a fi „obiectiv, informat, esențial și la obiect” și a se păstra departe de „eseismul facil”.

⁴ Brândușa și Dana Marta, nepoatele profesorului Liviu Rusu.

⁵ Nu știm cât de „solemn” a fost sărbătorit Mihai Beniuc, la împlinirea vârstei de 70 de ani. dar pentru a vedea sărbătorirea sa la 60 și 65 de ani, se poate consulta volumul Mihai Beniuc, *Însemnările unui om de rând. Pagini de jurnal și memorii (1965-1969; 1971; 1974)*. Cu un

Ciocanul și poartă titlul de Erou al Muncii Socialiste. Ca vechi prieteni⁶, ne vom asocia și noi acestei sărbătoriri, prin amintirile care ne leagă de el.

Odată cu omagiile cuvenite doamnei și frumoasei D-Voastre fiice, vă trimit cele mai calde sentimente de simpatie,

Bucur Țincu.

P. S. Se pare că de la 1 dec. se redeschide COȘ⁷-ul, spre satisfacția noastră. B. Ț.

3. „Mi-a spus că la Iași s-a inițiat un volum de amintiri și impresii asupra operei lui Alex Dima.”

București, 14 mai 1979

Stimate Domnule Profesor,

Mă găsesc încă sub copleșitoarea impresie a morții neașteptate a iubitului nostru prieten Alex Dima⁸, la a cărui înmormântare am asistat. A lăsat în urma lui numai regrete, iar amintirea lui este încă mereu vie.

Zilele acestea m-am întâlnit cu prof. Victor Stoleru⁹, unul din marii lui admiratori. Mi-a spus că la Iași s-a inițiat un volum de amintiri și impresii asupra operei lui Alex Dima. Se solicită celor care l-au cunoscut să colaboreze la acest volum. M-a rugat să vă scriu și D-Voastră – dacă n-ați fost solicitat pe altă cale –, să colaborați și D-Voastră cu un articol despre opera lui Alex Dima, un aspect al ei, sau ce credeți de cuviință. Manuscrisele sunt adunate de Prof. I. D. Lăudat, Aleea Copoului, nr. 1, Iași, cod 6600. Probabil că va fi un volum multigrafat, căci tiparul merge greu.

Argument de V. Fanache. Ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției, note și comentarii, indice de nume de Ilie Rad, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, inclusiv *Anexele* cu reproduceri din presa vremii, pentru a se vedea cum erau „plasate” în pagină articolele omagiale dedicate lui Beniuc.

⁶ Nu știm cât de prieteni erau Mihai Beniuc și Liviu Rusu. Poate este aici o exagerare a lui Bucur Țincu. Este sigur că Liviu Rusu cunoștea șicanele pe care Mihai Beniuc i le-a făcut lui Lucian Blaga.

⁷ COȘ – Casa Oamenilor de Știință (un restaurant din București).

⁸ Alexandru Dima (1905-1979) – estetician și comparatist, prieten al lui Liviu Rusu. Alexandru Dima a decedat la 19 martie 1979.

⁹ Victor Stoleru (n. 1932) – critic și istoric literar.

Eu îmi fac datoria să vă semnalez această inițiativă, știind că ați fost foarte legat de Alex Dima și doriți să colaborați la volumul proiectat.

Termenul este scurt: 1 iunie.

Am așteptat să mai veniți pe la București, dar probabil ați avut alte probleme mai presante, că nu ați putut veni. De altfel aici este frig și neplăcut.

Totuși, când veți veni, vă rog să-mi dați și mie o veste, căci mi-e dor să vă revăd și să discutăm despre agitata noastră viață literară.

Cu cele mai bune gânduri și sentimente pentru numeroasa și foarte plăcuta D-Voastră familie, vă urez sănătate și voie bună, alături de dorința de a vă revedea,

Bucur Țincu

4. Volumul Scrieri despre Titu Maiorescu „este o carte peste care istoria literară nu va putea trece în viitor”

București, 13 XI 1979

Iubite Doamnă Profesor,

În cursul verii am primit impunătorul D-Voastră volum, *Studii*¹⁰ despre Titu Maiorescu, având o măgulitoare dedicație pentru mine.

Ar fi inutil și fastidios să vă arăt cauzele pentru care răspund atât de târziu atenției D-Voastră, dar motive personale au existat. Eu vă cer scuze și mă bucur că, în sfârșit, „i-o venit rândul” volumului să mă ocup de el cu atenția meritată. Mă gândesc la o prezentare în *Revista de istorie și teorie literară*, 1/1980¹¹ (căci anul 1979 s-a încheiat), cartea constituind un fenomen de istorie literară dintre cele mai caracteristice. Este o carte peste care istoria literară nu va putea trece în viitor, de aceea valoarea ei trebuie consemnată de pe acum.

Vă trimit alăturat o însemnare despre Alex Dima, regretatul nostru prieten, a cărui memorie a fost umbrată de către un nechemat.

Regret că nu v-am mai văzut de atâta vreme. Nici eu n-am mai putut veni la Cluj, unde-mi găsesc greu un adăpost.

¹⁰ De fapt, volumul se intitulează *Scrieri despre Titu Maiorescu*.

¹¹ Bucur Țincu, *Liviu Rusu*, „*Studii despre Titu Maiorescu*”, în *Revista de istorie și teorie literară*, 29, nr. 2, 1980, p. 337-339.

Vă doresc sănătate D-Voastră și întregii familii și spor la munca atât de valoroasă, pe care o duceți într-o continuă încordare.

Bucur Țincu

5. „Este redată bine realitatea istorică, la care se adaugă rețete propagandistice de rigoare”

Miercuri, 16 aprilie, 1980

Iubite Domnule Profesor,

Am citit în *Cronica* de la Iași, nr. 15 din 11 aprilie a.c., un frumos și substanțial articol asupra D-Voastră¹², semnat de Constantin Ciopraga, istoric și critic literar eminent. Vă semnalez acest articol, dar nu-l pot trimite, fiindcă nu-l am. Revistele și ziarele din țară sânt aici „rara avis”, deși este vorba de Capitală. Dar poate să-l procurați D-Voastră la Cluj sau să faceți un xerox la Biblioteca Universității sau a Academiei de acolo.

La rândul-mi am făcut și eu o recenzie la *Studii despre Titu Maiorescu*, în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 2/1980¹³. Revista n-a apărut încă – poate prin iunie –, când vă voi trimite un extras.

Regret că n-ați mai venit la București, nici eu la Cluj. Greutățile vieții și ale vârstei sunt atât de mari, încât deplasarea ridică probleme greu de soluționat.

Am citit recent *Labirintul*, de Francisc Păcuraru¹⁴, roman care se petrece în cea mai mare parte la Cluj, în cei patru ani de ocupație maghiară. Este redată bine realitatea istorică, la care se adaugă rețete propagandistice de rigoare. Acestea scad valoarea cărții, dar, documentar, romanul impune.

Cu sincere omagii doamnei Rusu, salutări copiilor și multă afecțiune pentru D-Voastră, rămân în continuare, același devotat,

Bucur Țincu

¹² Constantin Ciopraga, *Liviu Rusu*, în *Cronica*, anul XV, nr. 15, 11 apr. 1980, p. 5.

¹³ Bucur Țincu, *Liviu Rusu*, „*Studii despre Titu Maiorescu*”, în *Revista de istorie și teorie literară*, 29, nr. 2, 1980, p. 337-339.

¹⁴ Francisc Păcurariu, *Labirintul*, roman, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

P. S. Am trimis *Tribunei* un articol pretențios intitulat *Literatura română și literaturile lumii*, dar nu este ceva emfatic, ci o recenzie la o bibliografie recent apărută, într-adevăr extraordinară, elaborată de Institut: *Relațiile literaturii române cu literaturile străine în periodice, 1859-1918. Bibliografie.*

Articolul ar putea apare începând cu săptămâna viitoare, adică după 21 aprilie. Dacă urmăriți *Tribuna*, vă rog să-l citiți, cu titlu documentar.

B. Ț.

6. „Mi-a făcut o deosebită bucurie scurta D-Voastră trecere prin București”

București, 23 iulie 1980

Stimate Domnule Profesor,

În sfârșit, după aproape un an de zile, a apărut recenzia asupra cărții D-Voastră¹⁵, pe care îmi face plăcere să v-o trimit.

Mi-a făcut o deosebită bucurie scurta D-Voastră trecere prin București, prea scurtă pentru a avea toate satisfacțiile legate de prezența D-Voastră aici. După ce ați plecat, au început căldurile caniculare, care au făcut viața imposibilă. Abia de ieri s-a mai răcorit puțin.

Mă găsesc sub impresia neplăcută a *vestei morții lui Traian Herseni*¹⁶, la 73 de ani, un cărturar de mare valoare, care a lucrat până în ultimele clipe ale vieții. Suferea – fără să știe – de cancer generalizat. O pierdere pe care o resimt la fel de dureros, ca și pe cea a lui *Nicolae Mărgineanu*¹⁷ – *ambii oameni învățați și de omenie. Ei n-au trăit degeaba.*

Vă doresc multă sănătate și putere de muncă, pentru lucrări tot atât de valoroase, ca și cele de până acum.

¹⁵ Bucur Țincu, *Liviu Rusu*, „*Studii despre Titu Maiorescu*”, în *Revista de istorie și teorie literară*, 29, nr. 2, 1980, p. 337-339.

¹⁶ Traian Herseni (1907-1980) – sociolog, antropolog și etnolog, reprezentant al primei generații a Școlii de sociologie de la București.

¹⁷ Nicolae Mărgineanu (1905-1980) – psiholog român.

În speranța unei revederi la toamnă, vă trimit D-Voastră și întregii familii asigurarea stimei și prețuirii mele.

Al D-Voastră devotat,

Bucur Țincu

**7. „Am presupus apoi că ați fost sau sânteți bolnav,
ceea ce aș regreta mult”**

București 14 octombrie 1980

Mult stimată domnule profesor,

Sunt aproape trei luni de când v-am trimis o scrisoare și un extras cu recenzia făcut lucrării D-Voastră despre Titu Maiorescu. Spre marea mea surprindere, nu am primit niciun răspuns, nicio confirmare a primirii scrisorii. Am făcut tot felul de presupuneri. La început am crezut că nu v-a plăcut recenzia mea, care, deși era foarte esențială, poate v-a indispus dintr-un nebănuit punct de vedere. Am presupus apoi că ați fost sau sânteți bolnav, ceea ce aș regreta mult. De aceea, vă rog să-mi luați o piatră de pe inimă și să-mi spuneți ce s-a întâmplat.

Aștept cu nerăbdare răspunsul D-Voastră, asigurându-vă încă o dată de toată prețuirea și simpatia mea,

Bucur Țincu.

**8. „Am observat că unii recenzenți nici nu citesc lucrările
despre care scriu”**

București, 27 oct. 1980

Iubite domnule Profesor,

Am citit cu multă bucurie scrisoarea D-Voastră. A fost ceea ce eu doream să fie. Nu-mi puteam închipui o altă ipoteză.

În ceea ce privește articolul meu, nu m-am îndoit că obiectivitatea mea vă va face o impresie alta decât cea cuvenită. De la D-Voastră am învățat să fiu obiectiv, informat, esențial și la obiect. Eu scriu puțin, fiindcă respect aceste principii. Eseismul facil din revistele noastre mă revoltă, ca și elogiile necritice la adresa unor autori și opere. Am observat că unii recenzenți nici nu citesc lucrările despre care scriu, iar autorii sunt interesați doar să știe dacă sânt lăudați sau nu. Orice obiecțiune critică îi revoltă. Așa am pățit-o eu cu Mircea Popa, critic literar serios, dar foarte susceptibil. De aceea, în *Viața românească* 8/1980¹⁸ am adus unele obiecțiuni întemeiate la adresa lucrării lui, *Presa literară ardeleană*; mi-a trimis o scrisoare jignitoare, pe care am privit-o cu dispreț. L-aș putea compromite, dacă aș publica-o, dar eu nu mă cobor la nivelul său.

În ceea ce privește pățania D-Voastră cu „răvășirea hârtiilor de pe birou pentru curățenie, vă asigur că și eu sunt victima acestei *mentalități cezariene*. Soția mea consideră toate hârtiile mele ca „hârțoage” bune să fie puse pe foc, deoarece „tot nu aduc bani”. Uneori îmi dispar și mie hârtii și note, în virtutea „ordinii” care se face pe masă. Dar femeile nu știu că sunt mai multe feluri de „ordini”. Este ordinea cezariană a femeii de serviciu, cu optica ei specifică, simplificatoare, și ordinea celui care scrie și care pentru ea înseamnă „dezordine”.

Din fericire, am păstrat încă un exemplar, ultimul, din extrasul primit. Un instinct secret m-a îndemnat să nu-l dau. Vi-l trimit cu plăcere și cu mulțumirea lucrului împlinit. Cel care trebuie neapărat să aibă dreptul la un exemplar sunteți D-Voastră, înaintea oricui. Vă anexez acest exemplar.

De câțva timp citesc *Memoriile*¹⁹ lui Sextil Pușcariu. E o carte masivă, de peste 800 de pagini, încât îți trebuie o răbdare de pensionar să o parcurgi. Sunt relatări interesante și atractive despre o mare epocă 1916-1928, plină de fapte palpitate, în parte cunoscute și nouă: *Unirea, Universitatea din Cluj*,

¹⁸ Bucur Țincu, *O istorie a presei literare din Transilvania*. / Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei literare românești din Transilvania, de la începuturi până la 1918*, în *Viața românească*, anul XXXIII, nr. 8, aug. 1980, p. 89-90.

¹⁹ Cu doi ani înainte apăruse volumul lui Sextil Pușcariu, *Memorii*. Ediție de Magdalena Vulpe. Prefață de Ion Bulei. Note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, Editura Minerva, București, 1978.

Muzeul Limbii Române, Dacoromania. Sextil Pușcariu a fost un norocos în viață, dar și un muncitor și un învățat. N-am cunoscut activitatea lui la Geneva, 1922-1926. A avut imense relații, pe care le-a întreținut cu tact, bonomie, onestitate, spirit de conciliere. A fost un adevărat om de știință și un realizator. Un ardelean reușit, în sensul bun al cuvântului. M-am lăsat plăcut surprins de relațiile lui cu soția, care străbat întregul volum. A fost un mare sentimental, care și-a iubit soția cu toată ființa și în tot cursul existenței, o iubire bazată pe încredere, înțelegere și profundă afecțiune. Volumul este un roman epistolar între el și soția lui, în care viața și sentimentele sânt prezentate obiectiv și instructiv. Ceea ce se desprinde este mai ales climatul sufletesc de armonie conjugală – condiția pentru viața unui intelectual creator. Fără această certitudine sufletească a căminului, el n-ar fi putut face atâtea câte a făcut.

Scrisul *Memoriilor* este simplu, firesc, fără o deosebită ideație. În S[extil] P[ușcariu] s-a păstrat, ca literat, un fond semănătorist. Dar în ansamblu este un tip clasic, echilibrat, cu bun simț și cu încredere în știință. *Memoriile* sânt reconfortante. Nu lipsesc multe naivități.

Vă aștept cu plăcere la București. Mi-e teamă însă că vremea se va răci. Până acum a fost o toamnă aurie, specific bucureșteană. Dar clima se schimbă. Vorba lui Blaga:

E octombrie
Între frunza ce cade
Și ramura goală
Moartea se circumscrie
C-un gest de extatică boală²⁰.

Vă urez multă sănătate și putere de muncă Doamnei și D-Voastră,
Bucur Țincu

²⁰ Versuri din ultima strofă a poeziei *Zi de septembrie* de Lucian Blaga, mai puțin versul „E octombrie”, care lipsește din textul lui Blaga.

Ștefan Aug. Doinaș (1981)

1. „Am scris și am vorbit, de nenumărate ori, despre rolul formativ absolut esențial al cursurilor și seminariilor D-voastră”

București, la 29 martie 1981

Mult iubite și stimate domnule profesor Liviu Rusu,

Cu emoție și cu bucurie vă adresez aceste rânduri, mulțumindu-vă pentru cartea pe care ați avut bunăvoința să mi-o trimiteți¹. Am parcurs-o în mare grabă, ca să am o vedere de ansamblu asupra ei; dar n-aș putea să pretind, deocamdată, că am citit-o cu adevărat. Îmi permit, totuși, să vă exprim marea satisfacție de a găsi confirmate, în paginile D-voastră, câteva din ideile mele. Iată, am scris cuvântul acesta – „mele” – și-mi dau seama că este deplasat și pretențios; pentru că, în realitate, aceste idei, sau mai general – felul de a ajunge la ele, solul din care s-au nutrit pentru a se învrednici să apară – toate acestea nu-mi aparțin mie propriu-zis, ci izvorăsc din acel fundament spiritual fertil, ce mi-a fost inculcat mie – ca și altor colegi ai mei de generație –, grație învățăturii pe care am primit-o de la D-voastră.

Am scris și am vorbit, de nenumărate ori, despre rolul formativ absolut esențial al cursurilor și seminariilor D-voastră, în ceea ce mă privește. Abia acum am fericita ocazie de a vă arăta, în deplină sinceritate, întreaga mea recunoștință. De fapt, D-voastră, domnule Profesor, n-ați făcut decât să vă urmați vocația pedagogică, să aruncați în spiritele noastre tinere sămânța cunoștințelor atât de profunde și nuanțate, pe care le posedăți; iar noi n-am făcut decât s-o primim cum se cuvine. Dar – ce constelație fastă, deasupra capetelor noastre de adolescenți: aceea de a avea un astfel de Profesor!... Una

¹ E vorba de volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

este să știi, din citite, că au existat în istoria culturii asemenea întâlniri, în care se manifestă parcă favoarea zeilor, și cu totul altceva să fi trăit tu însuși într-un atare grup de tineri prieteni și confrăți, și să fi văzut, zi de zi, în receptarea, dar și în practica însăși a frumosului artistic (de la audiții muzicale, la teatru studentesc și până la analiza seminarială a tragediilor shakespeariene), mâna îndrumătoare a unui mare Dascăl! Eu am avut acest nebănuit noroc.

Dacă astăzi, unele pagini ale mele se bucură de calda D-voastră apreciere, să știți, iubite domnule Profesor, că nu faceți altceva decât să recoltați ceea ce ați semănat. Iar mândria D-voastră se cade a fi cu atât mai mare, cu cât nu numai eu, ci toți prietenii mei, care au fost studenți la Sibiu și Cluj între anii 1941-1948, și care astăzi înseamnă ceva în literatura noastră actuală; toți aceștia, ca și alții, care nu-mi sunt prieteni, dar sunt oameni de valoare; toți acești ardeleni – repet – au fost discipoli ai D-voastră. Iar eu îndrăznesc să susțin că, citite cu atenție, cărțile acestor foști elevi ai D-voastră sunt indiscutabil lucrări care arată o bază teoretică solidă a problematicei filosofico-estetice, iar lucrul acesta vi se datorează, în primul rând, D-voastră.

Mă reîntorc la cartea D-voastră. Mă bucură că, pe pagini întregi vorbiți despre „faustismul” poeziei blagiene. Regret că aceste pagini nu au apărut mai devreme, pentru a sprijini, cu bogăția argumentelor lor și cu autoritatea D-voastră, afirmațiile pe care le-am făcut în ultimul meu studiu despre Blaga, în cartea *Lectura poeziei* (p. 11-256)², pe care îmi îngădui să v-o trimit, odată cu această scrisoare. Rândurile D-voastră mă vor însoți însă, în viitoarea mea carte, *Discursul mixt*³, a cărei a doua parte va forma o exegeză a lirismului filosofic blagian. În felul acesta, voi avea prilejul să fixez, pe modesta boltă a scrisului meu, excepționala conjuncție stelară Lucian Blaga – Liviu Rusu, care mi-a luminat în mod decisiv tinerețea intelectuală, și căreia-i rămân mereu dator.

² Ștefan Aug. Doinaș, *Lectura poeziei; urmată de Tragic și demonic*, Editura Cartea Românească, București, 1980.

³ În bibliografia lui Ștefan Aug. Doinaș nu există o carte cu acest titlu. Următoarea carte de eseuri publicată de Doinaș, după *Lectura poeziei*, este *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1992.

După cum știți, am îndrăznit să fac o nouă traducere a lui *Faust*. Motivele (modeste și orgolioase totodată) care m-au determinat, le veți găsi expuse în interviul dat unui confrate și publicat în *Neue Banater Zeitung* (pe care vi-l trimit alăturat), dacă veți avea timp să-l citiți. În ce măsură am fost îndreptățit să încerc, urmează să apreciați D-voastră înșivă, după apariția traducerii, în martie 1982, când va fi jubileul Goethe (150 de ani de la moarte). Sper să vă ofer nu numai o nouă traducere, fidelă spiritului, literei și *versului* goetheean, ci și o nouă prezentare a capodoperei, atât prin comentariile (culese din zeci și zeci de exegeți ai lui *Faust*), cât și prin studiul meu introductiv. N-aș îndrăzni să vă vorbesc despre toate acestea, dacă n-aș avea sentimentul ferm că vă restituți o parte, infimă, din ceea ce mi-ați dat.

Vă rog să transmiteți distinsei D-voastră Doamne respectuoasele mele sărutări de mâini, cele mai calde urări de sănătate, precum și fervoarea unei amintiri îmbelșugate de frumusețea Domniei Sale.

Vă felicit pentru goetheeana D-voastră tinerețe!

Emoționatul *sufleur la Heidelbergul de altădată* și la *Scrisoarea pierdută*, studentul D-voastră, Ștefan.

Ștefan Aug. Doinaș

2. „M-aș bucura mult să am câteva pagini iscălite de D-voastră”

Buc[urești], 27 iunie 1982

Mult iubite Domnule Profesor Liviu Rusu,

Vă mulțumesc pentru rândurile pe care mi le-ați adresat. Vă recunosc, încă o dată, în ele – de astă dată prin tinereasca modestie, cu care personalitatea adevărată iese întotdeauna în public. Dar țin să vă spun categoric: Fiți liniștit! Eu nu v-am spus decât o parte din datoriile morale, pe care generații întregi de studenți le-au contractat față de marele lor dascăl de Estetică. Iar ceea ce D-voastră înșivă vi se pare îndoială, cu privire la propriile merite, nu e decât, credeți-mă, freământul sufletesc al celui ce, sortit să dăruie și să se dăruie pe sine, nu poate avea niciodată imaginea exactă a darului pe

care-l face. Îngăduiți-ne, și pe mai departe, bieteile cuvinte de mulțumire, care – totuși – spun atât de puțin.

Îndrăznesc să vă fac o rugămintă. Pregătim, la *Secolul 20*, un număr triplu despre Goethe, cu ocazia celor 150 de ani de la moartea lui. Poate aveți un articol gata scris, sau poate s-ar lega de tema noastră – Goethe și Mozart – vreun capitol al vreunei noi cărți, pe care o aveți în lucru? M-aș bucura mult să am câteva pagini iscălite de D-voastră. Vorbesc despre un text „gata scris”, deoarece termenul la care trebuie să încheiem acest număr este apropiat: 15 iulie, data la care voi reveni în București, de pe litoral⁴.

Vă rog să prezentați distinsei D-voastră Doamne respectuoasele mele sărutări de mâini.

Vă îmbrățișez cu dragoste și grațitudine,

Ștefan Aug. Doinaș

⁴ Până la urmă, Liviu Rusu nu a colaborat la acest număr al revistei *Secolul 20*. Iată ce îi scria profesorul clujean lui I. D. Sîrbu, în legătură cu absența sa din sumarul revistei: „Ieri mi-a venit *Secolul 20*, consacrat lui Goethe. Minunat! Dar Tincuța mea a rămas extrem de mâhnită, zicea că i s-a făcut negru în fața ochilor: cum de eu nu figurez între colaboratori, tocmai eu, care așa de mult m-am ocupat cu Goethe? I-am spus că, de fapt, s-a făcut apel la mine, dar cum? Doinaș, la care țin atât de mult, într-o scrisoare datată 27 iunie 1982, pusă la poștă în 29 iunie, sosită la Cluj în 9 iulie, mă întrebă dacă n-aș putea da ceva, însă ceva ce am gata, fiindcă în 15 iulie se încheie revista. N-aveam nimic «gata», iar în câteva zile nu puteam face nimic cum concep eu că trebuie făcut. Dacă aș fi fost sesizat când au fost sesizați și ceilalți, sau măcar cu o lună mai devreme, aș fi putut da ceva interesant: fie *Goethe și Prometeu*, fie *Trei contemporani: Goethe-Napoleon-Beethoven*, după alegere. Nici unul dintre aceste subiecte n-a fost atins în revistă și de fapt nu sânt probleme de evitat în legătură cu Goethe. Dar ce să-i fac, după ploaie chepeneag! (Discutând, puteam da și alt subiect, după nevoie.)” (Cf. vol. *Simpozion comemorativ Liviu Rusu – 100. Texte reunite și editate de Vasile Voia*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, p. 251).

Mircea Martin (1981)

**„Profit de acest prilej pentru a vă asigura de respectul
pe care vi-l port de mult, încă din studenție”**

București, 30 martie 1981

Stimate domnule profesor,

Iată textul care vă interesează „din auzite” și care vă va dezamăgi la lectură, așa cum V-am spus, căci nu e decât o sumară recenzie. Neavând o rubrică la o revistă (și nici ținând prea mult s-o am), am profitat, totuși, de invitația Elenei Costea, de la Radio, pentru a vorbi despre cartea¹ D-voastră, pe care tocmai am citit-o atunci și care m-a impresionat mai mult decât puteau lăsa să se vadă rândurile de față.

Profit de acest prilej pentru a vă asigura de respectul pe care vi-l port de mult, încă din studenție, când am citit *Estetica poeziei lirice* și *Essai sur la création artistique* – pe care am avut bucuria s-o regăsesc în bibliotecile atâtor intelectuali din Occident, inclusiv în aceea a maestrului meu, Marcel Raymond. Opera D-voastră reprezintă pentru mine – și, sânt convins, nu numai pentru mine – un reper luminos.

Vă doresc sănătate, putere de muncă și vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai distinse,

Mircea Martin

¹ E vorba de volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, care a apărut la începutul anului 1981, la Editura Cartea Românească din București.

Anexă. O comedie a erorilor critice

Foarte bine a făcut profesorul Liviu Rusu, adunându-și scrierile despre Titu Maiorescu (Cartea Românească, București, 1979), începând chiar cu acel epocal studiu din 1963, care a provocat scoaterea mentorului „Junimii” de sub apăsarea oprobriului dogmatic proletcultist. Fără îndoială că, recitit astăzi, studiul respectiv datează, o redistribuire a accentelor impunându-se, precum și eliminarea unor exagerări comise atunci, în focul pledoariei. Dar meritele lui nu sânt numai istorice.

Autorul evocă pe scurt și reacțiile critice negative, pe care intervenția sa în favoarea lui Maiorescu le-a suscitată în epocă; surpriza mai puțin familiarizaților cu domeniul este să găsească, alături de numele lui C. I. Gulian, și pe acela al lui G. Călinescu. Complex dosarul „reabilitării” lui Titu Maiorescu! („Reabilitarea lui Maiorescu” e un fel de a spune: e vorba, în fapt, de reabilitarea aceluia care l-au denigrat, în disprețul adevărului și al culturii.)

Dar Liviu Rusu se vede nevoit să-l apere pe Maiorescu nu numai de denigratori, ci și de „supralicitori”, de cei care, din simplă nepricepere sau pură ambiție de autoafirmare, i-au răstălmăcit din nou – de această dată în sens contrar – textele. Din acest punct de vedere, cartea domniei sale se constituie ca un fel de comedie a erorilor critice. Din păcate, în unele cazuri, termenul însuși de eroare este încă neutru și aproape eufemistic, pentru că elementare carențe de pregătire profesională, de cultură filosofică și literară fac din comentariile unor exegeți, mai mult sau mai puțin improvizăți, veritabile gafe. Pentru cine are răbdarea și pasiunea să urmărească filă cu filă și până la capăt demonstrațiile profesorului Liviu Rusu, intrând în toate detaliile de datare, situare și chiar de traducere, această carte este pur și simplu tulburătoare. „Nu te poți mira îndeajuns! – cum exclamă autorul însuși – de câte enormități ori... suavități s-au susținut în legătură cu un gânditor a cărui obsesie de o viață a fost aceea de a rămâne mereu între „marginile adevărului”.

Nu putea lipsi dintr-o asemenea carte spiritul polemic. Trebuie însă adăugat că autorul nu vizează niciodată persoana preopinentului, ci ideile acestuia, că refuză chiar să se lase antrenat în dispute neprincipiale și că evită violențele pamfletare. Mai mult, absurditatea dovedită, făcută chiar evidentă, a unor aserțiuni potrivnice, nu-i stârnește atât satisfacție, cât amărăciune. De aceea, poate, locul ironiei în aceste pagini îl ocupă cel mai adesea sarcasmul.

Într-adevăr, dincolo de ignoranța opacă a unora, de exagerările cu pretenție de subtilitate ale altora, e trist să observi cum se deformează lucrurile de la un comentariu critic la altul, numai și numai din ambiția de a da un răspuns cât mai zdrobitor. Cu orice preț, bineînțeles, chiar și cu prețul adevărului, care oricum nu e evident, nu e mediat și ușor probant și, ca atare, puțini ajung să-l discearnă. Pe această dificultate mizează aproape toți așa-ziii noștri temuți polemiști, atribuindu-și reciproc afirmații compromițătoare, denaturând pozițiile adverse, până la contradicție logică, simplificându-le până la caricatură.

Deși candoarea profesională sau pur și simplu reavoința unora dintre adversarii săi îl obligă să coboare până la amănunte ce pot părea pedante, Liviu Rusu păstrează în polemică o demnitate intelectuală și chiar un anume farmec nescontat. Când se apără de răstălmăciri, inversând ardeleneste sau bătrânește începutul de frază – „Spus-am eu așa ceva?” –, simpatia cititorului se deschide spontan către argumentația sa.

Există însă în volum și texte care se referă direct și exclusiv la opera lui Maiorescu. Dintre acestea, cel mai însemnat este, desigur, amplul comentariu consacrat *Jurnalului* maiorescian, prilej de a recompune formația filosofică a autorului, dar și de a descoperi mărturii timpurii ale vocației critice și, mai ales, ale ambiției de a îndruma cultura română. Ca o achiziție prețioasă și definitivă a exegezei maioresciene, trebuie semnalată infirmarea părerii lui Tudor Vianu, cu privire la influența hegeliană.

Acestea și alte comentarii ocazionale interesante nu se adună însă într-o nouă sinteză despre Titu Maiorescu. Nici n-a fost intenția autorului. Confruntarea la care ne invită însă cartea de față este atât de revelatoare, pentru ceea ce trebuie să însemne rigoarea cercetării și a dezbaterii filosofice, încât oricine va voi să scrie despre marele critic – și mai sânt încă destule de spus despre Maiorescu – va trebui să plece de la precizările profesorului Liviu Rusu. Domnia sa însuși, dacă se va încumeta, totuși, la o asemenea întreprindere. Căci, fie spus doar în încheiere și în treacăt, ceva lipsește cărții de acum, spre a fi cu adevărat exemplară: o replică a lui Liviu Rusu dată lui Liviu Rusu, o dedublare, un dialog interior.

Mircea Martin

Mihai Ursachi (1981)

**„De la Eminescu la Lucian Blaga se constituie
ca punct stabil de reper în spiritualitatea românească”**

Iași, 15 aprilie 1981

Mult stimată Doamnă Profesor,

Vă cer scuze pentru întârzierea cu care răspund elegantului Dv. gest de a-mi trimite volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga*; motivul (binecuvântat) al acestei întârzieri este acela că am ținut să citesc în profunzime cartea, înainte de a Vă scrie. Când am primit-o, deși mă aflam în plină lectură a cărții lui Al. Paleologu, *Ipostaze de lucru*¹ (în relație cu care am și publicat un articol), nu m-am putut opri de a-i cerceta cuprinsul. Acum am această lectură, atât de substanțială, pe care o consider definitiv asimilată ființei mele spirituale. Alături de alte opere fundamentale ale Domniei Voastre, *De la Eminescu la Lucian Blaga se constituie ca punct stabil de reper în spiritualitatea românească*.

Vă mulțumesc, așadar, cu un fel de bucurie impersonală, pentru acest regal. Voi avea prilejul să scriu, acum și mai târziu, despre ideile Dvs., dintre care multe mă vor însoți întotdeauna.

Al Dvs. plin de admirație,

Mihai Ursachi

¹ Alexandru Paleologu, *Ipostaze de lucru. Studii și eseuri literare*, Editura Cartea Românească, București, 1980

Ion Vlasiu (1981)

1. „Citesc cu mare plăcere disputele grave pe care le dezvolți cu ascuțită logică și cu stăpânire de sine”

27. IV. 981

Dragă și iubite PROFESORE,

Citesc cu mare plăcere disputele grave¹ pe care le dezvolți cu ascuțită logică și cu stăpânire de sine – disputele acestea atât de necesare pentru așezarea bazelor literare –, pe care tinerii le cam fâstâcesc.

Am fost plecat două luni din București, m-am întors de curând, am să-ți mai scriu când termin cartea²...

Îți mulțumesc și te îmbrățișez cu drag,

Ion Vlasiu

Sărut mâna D-nei Rusu

2. „Cartea aceasta cade pe anii tăi frumoși ca o aureolă”

București, 5.II.982

Dragă Liviu,

Cred că sânt ultimul dintre cei care au salutat momentul unei aniversări³, pentru care ești de invidiat. Am încă în minte proaspăta lectură a

¹ E vorba de polemicile avute de Liviu Rusu cu C. I. Gulian, Simion Ghiță, Domnica Filimon, Alexandru George ș.a., în legătură cu Titu Maiorescu.

² Cartea la care se referă Ion Vlasiu este *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pe care sculptorul o primise de la Liviu Rusu.

³ La 9 noiembrie 1981, Liviu Rusu a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 80 de ani.

cărții pe care mi-ai trimis-o cu un an în urmă: *De la Eminescu la Lucian Blaga*⁴, lectură care m-a ținut treaz trei zile și trei nopți, încordat și obligat să regândesc o seamă din problemele creației artistice, dezbătute cu exigență. Dar și cu rigoarea celui care și-a dedicat viața în întregime pe acest altar niciodată saturat de contribuția spiritului nostru. Am fost fericit, și-o spun fără să te flatez, că am putut fi alături de tine nu numai în studiile ample dedicate lui Eminescu și Blaga, dar și în controversele polemice cu unul și cu altul⁵. A susține, mai ales în estetică, un punct de vedere până la capăt, gata să faci uz de întregul arsenal în susținerea unei cauze, cu rigoare științifică, este fără îndoială un fapt de excepție, adică nu numai sincer, ci mai ales cinstit.

Cartea aceasta cade pe anii tăi frumoși ca o aureolă. Prietenește vorbind, totdeauna am crezut în seriozitatea, în gravitatea pasională cu care te dăruiești analizei și aprofundării procesului de creație și al formării personalității creatoare, însă știam mai puțin despre polemist. Mai ales în timpul nostru, a-ți îngădui alt punct de vedere pare de-a dreptul eroic. Nu numai că lectura mi s-a părut proaspătă, ci mai ales tonică.

Mă aflu internat în spital, mai mult sau mai puțin bolnav, astfel că o carte, scrisă cu optimistă erudiție, mi s-a părut cel mai bun tratament pentru inima și sufletul meu, care nu vor să cedeze. Peste o săptămână mă voi întoarce în atelier și îmi voi reîncepe activitatea și știu, simt că lectura cărții tale mă va urmări în momentele grele.

Te îmbrățișez cu multă dragoste, îți urez multă sănătate și mulți ani, ca să te poți bucura de cea mai frumoasă victorie a spiritului uman: a te integra în lumea frumosului, ca un deschizător de drumuri.

Ion Vlasiu

⁴ Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

⁵ În ultimii ani ai vieții, Liviu Rusu a polemizat cu mulți intelectuali, în legătură cu Maiorescu, dar nu numai: Adrian Marino, Simion Ghiță, Liviu Petrescu ș.a.

Nina Maxim (1981)

„Vă mulțumesc pentru volumul trimis și pentru cuvintele [...] de apreciere”

[Timișoara], 5. V. 1981

Stimate Doamnă Profesor,

Vă mulțumesc pentru volumul trimis¹ și pentru cuvintele bune, de apreciere pentru soțul meu și de consolare pentru mine².

Cu deosebit respect și recunoștință,

Nina Maxim³

¹ Mai mult ca sigur, Liviu Rusu i-a trimis văduvei lui Ion Maxim volumul recent apărut, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, care are în caseta redacțională precizarea: „Bun de tipar: 21 I 1981”.

² Ion Maxim decedase la 16 decembrie 1980.

³ Nina Maxim – soția lui Ion Maxim. Ion Maxim (1925-1980) – critic literar, poet și prozator. A absolvit Liceul „Sf. Vasile” din Blaj (1943) și apoi Facultatea de Filosofie a Universității din Cluj (1948). A obținut în 1971 titlul de doctor în filosofie al Universității din Cluj, cu teza *De la existență la adevăr* (condusă de către D.D. Roșca), despre formarea problemei cunoașterii în filosofia presocratică. După absolvirea facultății, a lucrat ca profesor la Zalău (1948-1949). A fost arestat și condamnat la ani grei de închisoare, trecând prin Penitenciarul Aiud (1956) și Lagărul Periprava. Era credincios greco-catolic și a protestat împotriva desființării Bisericii Greco-Catolice (în 1948) și a trecerii bunurilor acesteia în patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române, convertindu-se la romano-catolicism. A făcut 15 ani de închisoare, fiind eliberat în 1964, odată cu grațierea deținuților politici, și s-a stabilit la Timișoara. După eliberarea din închisoare, a lucrat pe post de contabil la o întreprindere din Timișoara (1964-1966) și apoi ca psiholog în același oraș. A publicat următoarele volume: *Simfonia neterminată*, povestiri, Blaj, 1942; *Cântecul stelelor*, poem dramatic, Blaj, 1945; *Interferențe*, versuri, Editura pentru Literatură, București, 1968; *Însemnări pe scut*, versuri, Editura Militară, București, 1968; *Frumusețe amară*, nuvele, Editura pentru Literatură, București, 1969; *Oameni în alb*, Editura Militară, București, 1970; *Atitudini critice*, Editura Facla, Timișoara, 1973; *Orfeu, bucuria cunoașterii*, Editura Univers, București, 1976; *Popas în Afrodizia*, Editura Cartea Românească, București.

Nicolae D. Pârvu (1981)

„O carte deosebit de valoroasă, care cuprinde idei ce azi au reușit să învingă și altele noi, cu o perspectivă filosofică și literară nouă”

12. V. 1981

Stimate tovarășe profesor Liviu Rusu,

Vă mulțumesc pentru volumul Dvs. pe care mi l-ați trimis, *De la Eminescu la Lucian Blaga* – o carte deosebit de valoroasă, care cuprinde idei ce azi au reușit să învingă și altele noi, cu o perspectivă filosofică și literară nouă.

O citesc cu multă plăcere, domol și cu bucuria că le-ați reprezentat – ideile și problemele – într-un mod deosebit de original.

Cu cele mai bune sentimente!

Urări de bine, sănătate și succese noi, întregii familii!

N.D. Pârvu¹

¹ Nicolae D. Pârvu (1915-1986) – scriitor și psiholog. Licențiat al Facultății de Psihologie și Pedagogie din Cluj (1940), doctor în filosofie (1942) al aceleiași facultăți. A fost conferențiar la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, decan al Facultății de Psihologie, profesor la Conservatorul „Gheorghe Dima” din același oraș. În 1967 se transferă la Timișoara. Aici este decan al Facultății de Filologie, apoi șef al Catedrei de Psihopedagogie din cadrul universității, până la pensionare (1977).

A colaborat la *Fruncea*, *Tribuna*, *Teatru*, *Steaua*, *Iașul literar*, *Orizont*, *Cronica* etc. A publicat următoarele volume: *Metoda evaluării*, Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj la Sibiu, 1942; *Studii de psihologia artei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967; *Drumul spre personalitate*, studii pedagogice, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971; *Buletin meteorologic*, versuri, Editura pentru Literatură, București, 1969; *Dansul săbiilor*, Editura Facla, Timișoara, 1975; *Prietenul meu, vântul*, versuri, Editura Facla, Timișoara, 1979, piese de teatru etc.

Joseph Gantner (1981)

„Înainte de toate însă, felicitări pentru succesul cărții Dvs.”

Dragă Domnule Rusu,

Tocmai m-am întors din München, unde un editor m-a surprins cu planul curajos de a edita câteva din marile lecții ale lui Wölfflin¹, după o bună stenogramă (cum mi-am putut da seama) – o problemă dificilă, deoarece nu poate fi desigur redat sunetul unic al vocii. Vedremo².

Spre bucuria mea, am găsit aici scrisoarea Dvs. de pe data de 5. Vă mulțumesc din inimă. Înainte de toate însă, felicitări pentru succesul cărții Dvs.³ Asta ar fi o senzație în spațiile noastre⁴. Pentru că, aici, ca să dau un exemplu, ediția scrisorilor și jurnalelor lui Wölfflin, pe care acum am terminat-o, este tipărită în doar 500 de exemplare. Evident, numele și importanța problemei Dvs. sunt atât de convingătoare, încât la Dvs. există interes pentru astfel de cărți. Asta mă bucură din inimă.

La întrebarea Dvs.: nu există încă o „societate pentru estetică”, ci numai „Comitetul internațional”, care este prezidat, în prezent, de Luigi

¹ Heinrich Wölfflin (1864-1945) – estetician și istoric al artei. A predat la Basel, Berlin și München. A fost maestrul lui Joseph Gantner.

² *vedremo* (it.) – vom vedea.

³ În mod cert, Liviu Rusu i-a trimis volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981, unde este publicat și studiul *Joseph Gantner și concepția „prefigurației”*. Cu prilejul apariției monografiei *Goya* și a cărții *Das Bild des Herzens*, p. 416-426.

⁴ Probabil în scrisoare, Liviu Rusu i-a vorbit lui Gantner și despre tirajul cărții și despre succesul acesteia la critică și la publicul cititor. În caseta redacțională a volumului, nu se mai menționează tirajul cărții, dar îl putem aproxima, dacă îl comparăm cu tirajul cărții anterioare a lui Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, care s-a tipărit în 6310 exemplare!

Pareyson⁵ (Torino). El ar fi putut, în ultimul an, să fie transformat în „societate”, solicitare făcută de americani, ceea ce mi se pare foarte rațional. Asta nu s-a întâmplat însă, nu știu de ce. Bănuiesc că această transformare a avut loc acum, în 1981, însă nu știu nimic nou în acest sens.

Conferința mea despre Ortega y Gasset v-o trimit cu aceeași trimitere poștală. Conține, din păcate, câteva greșeli de tipar – fiți îngăduitor!

Cu cele mai bune urări de sănătate și spor la treabă,
mereu al Dvs.,

/ss/Joseph Gantner

⁵ Luigi Pareyson (1918-1991) – filosof Italian. În calitate de profesor la Universitatea din Torino, el a avut mulți studenți celebri, printre care Mario Perniola, Gianni Vattimo și Umberto Eco. Prima traducere în limba română din filosoful italian a făcut-o Marian Papahagi: Luigi Pareyson, *Estetica: teoria formativității*. Traducere și prefață de Marian Papahagi, Editura Univers, București, 1977.

Grațian C. Mărcuș (1982)

***„La împlinirea vârstei de 80 de ani, te felicit din toată inima,
dorindu-ți sănătate și puteri depline”***

Zalău, 27 martie 1982

Str. Republ. 74

Dragă Liviu,

Poate că voi fi „ultimissimus”, dar totuși sânt fericit că... mai bine târziu decât niciodată.

La împlinirea vârstei de 80 de ani, te felicit din toată inima, dorindu-ți sănătate și puteri depline ca să poți duce la bun sfârșit frumoasa ta luptă pentru o mai bună și mai dreaptă prețuire a clasicilor noștri și în primul rând a lui Titu Maiorescu*.

Îmi aduc cu nostalgie aminte că, în 1959, tu m-ai prezentat lui Lucian Blaga, în localul Bibl. Univ., când mă înapoiam de la Bințiți¹ (în aprilie, pe la mijloc). Aflând că am vizitat Muzeul Memorial, marele filosof al poporului român a spus: „Aurel Vlaicu este acela care, cu zborurile mașinei construită și pilotată de el, a deschis era industrializării la români, în anii 1910-1913, demonstrând sutelor de mii de spectatori și multor milioane care au aflat oral de la aceștia că și românii sânt stăpâni pe mașină.”

Aproximativ așa ceva, poate tu îți aduci și mai bine aminte.

În noiembrie a.c., se va sărbători Centenarul nașterii lui A. Vlaicu. Cele de mai sus frumos formulate ar merita să ajungă printr-o cale oarecare la mass-media, evident prin tine, că de aici nu-i posibil așa ceva. Rămâne la aprecierea ta.

* După altele mai vechi, am citit recent opiniile din *România literară*, nr. 7, 1982.

¹ Bințiți – satul de naștere al lui Aurel Vlaicu.

La vârsta octogenară îți doresc din tot sufletul La mulți ani!
Cu vechea prietenie

Grațian C. Mărcuș²

² Grațian C. Mărcuș (1902-1984) – jurnalist și publicist sălăjean, coleg de studenție cu Liviu Rusu (de aici și explicația formulei de adresare). Rămânând, de mic, orfan de ambii părinți, este crescut în familia unei mătuși din Șimleu Silvaniei. Bacalaureatul la Dej. Urmează Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, obținând licența la 1 iulie 1924. Este coleg de studenție cu Liviu Rusu, care a urmat Facultatea de Litere și Filosofie între 1920-1925. „Pe durata studiilor, pentru a se întreține – scrie Dănuț Pop, în ziarul *Magazin sălăjan*, din 14 ian. 2019 –, a lucrat la diferite bănci, instituții, întreprinderi, fiind, pe rând, funcționar, ajutor contabil, contabil, iar după absolvire a ocupat din nou astfel de posturi, experiențe care i-au fost mai târziu de mare folos. După înființarea Camerei de Comerț și Industrie Zalău, în 1936, a devenit secretarul acesteia, funcție ocupată până la 30 august 1940, când, datorită cedării Ardealului, în urma Dictatului de la Viena, se refugiază la Deva. În refugiu ocupă aceeași funcție, în cadrul Camerelor de Comerț din Deva, Cetatea Albă sau Alba Iulia. După război revine la Zalău și conduce, din nou, până în 1948, Camera de Comerț și Industrie a județului Sălaj. Este, în același timp, profesor la Liceul Comercial și la Școala Tehnică de Administrație Economică din Zalău, având mari merite în reînființarea învățământului economic sălăjean. A fost nu doar un bun profesionist în domeniul economic, ci, încă din studenție, și un publicist harnic, colaborând la mai multe publicații, *Gazeta de duminică* (Șimleu Silvaniei), *Unirea poporului* (Blaj), *Foaia noastră* (Cluj) ș.a., fiind apoi și redactor de gazete și reviste de cultură, cum au fost *Gazeta Sălajului* (săptămânal de cultură editat de Despărțământul Sălaj al ASTREI, între 1936-1938) sau *Țara Silvaniei* (Zalău, 25 august 1940, în colaborare cu Leontin Ghergariu). Grațian Mărcuș era membru pe viață al ASTREI încă din 1929, an în care a publicat, la Cluj, un studiu intitulat *Reorganizarea Asociațiunii Transilvane. Principii pentru statutele noi*, devenind președintele Asociațiunii din Sălaj, după anul 1945. A scris mult și competent despre evenimentele istorice și personalitățile care au marcat istoria Sălajului (Mihai Viteazul, Gheorghe Șincai, Simion Bărnuțiu, George Pop de Băsești, Iuliu Maniu ș.a.), a susținut sute de prelegeri și expuneri pe teme istorice. Suficiente «motive» pentru ca noul regim, «de democrație populară», să îl «trimită» la canalul Dunăre-Marea Neagră, în 1950, de unde se va elibera abia la 29 februarie 1953. Din acel moment, până la pensionare, va fi trimis doar la «munca de jos», lucrând toată viața, cum singur recunoaște, «exclusiv ca salariat»”.

Alexandru Vițianu (1982)

**„Mi-am îngăduit să vă trimit spre apreciere și eventual spre publicare
[...] traducerile mele în limba franceză din Eminescu”**

Buc[urești], 27 august 1982

Mult stimată Doamnă Profesor,

Îndemnat de înalta Dv. competență, ce se întrevedea din cuprinsul convorbirii apărute în *România literară*¹, mi-am îngăduit să vă trimit spre apreciere și eventual spre publicare, la editura clujeană², traducerile mele în limba franceză din Eminescu. Ca însoțitoare, două cărți de autor³, precum și fotocopia unei scrisori a Editurii Gallimard din Paris.

Îngrijorat de soarta coletului, întrucât n-am primit niciun răspuns la scrisoarea mea din 17 august crt., repet rugămintea de a mi se returna manuscrisul cu fotocopia anexată.

Cu scuze pentru deranj, primiți, Doamnă Profesor, asigurarea deosebitei mele considerații.

Al. Vițianu,

Membru titular al US [din] RSR

Bul. Gh. Duca 15 A, Sector 1/78138 București 12

N. ed.: Alexandru Vițianu (1891-1985) – poet și prozator. A absolvit școala primară la Săveni, Liceul Național din Iași (1902-1909), Facultatea de Drept și Facultatea de Litere și Filosofie la Universitatea din București, devenind licențiat în drept (1912) și în filosofie

¹ E vorba de cel de-al doilea interviu acordat de profesorul Liviu Rusu presei din România, publicat în *România literară*, nr. 33, 1982.

² Editura Dacia din Cluj-Napoca.

³ După război, Alexandru Vițianu a tipărit o singură carte: *Suprema undă*. Prefață de Mihai Gafița, Editura Cartea Românească, București, 1973.

(1916). Avocat la București (1914-1916). Ofițer de rezervă într-un regiment de obuziere, luptând în 1916 la Turtucaia, unde este rănit și luat prizonier. Lucrează apoi ca magistrat, timp de două decenii, la Constanța (1919-1920). În 1920 demisionează din avocatură și pleacă la Paris, dar revine după un an, lucrând ca magistrat la Vișeu de Sus, Năsăud, Oradea și Timișoara (1921-1940); funcționar superior la Ministerul de Justiție (1940-1943). A publicat volumele: *Bacante, București*, 1910 (ed. a II-a, Tip. G. Matheiu, Bistrița, 1925); *Jurnalul unei fete de pension*, versuri, Editura Librăriei Alcalay & Co., București; București, Editura Librăriei Alcalay, București, 1911; reed. București, 1973; *La sânul tău, Cytheră...*, Tipografia Ziarului Dacia, Constanța, 1915 (ed. a II-a: Alexandru Vițianu, *La sânul tău, Cytheră... Nuduri, variații pe aceeași temă, stele funerare, pan, gravuri realiste, epigrame, paranteze*, Imprimeria Minerva, Bistrița, 1933; *Iubire pentru iubire*, roman, Tipografia „Albania”, Constanța, 1920; *Valsul fără nume*, teatru, Editura Ziarului, Constanța, 1920; *La fereastra mea cu gratii... (notele unui prizonier)*, Societatea Tipografică Bucovineană, Cernăuți, 1921; *Fericirile nebănuite*, Editura Minerva, Bistrița, 1924 (ed. a II-a: Alexandru Vițianu, *Fericirile nebănuite: melancolii, imnuri către femeie, năvalnice torente, viermele cenușiu, omul*. Ediție nouă, Imprimeria Luceafărul, Timișoara, 1939); *Pe alături de viață*, Editura Minerva, Bistrița, 1925; *Veva*, schițe. Cu desenele autorului, Imprim. Sonnenfeld, Oradea-Mare, 1925; *Ochii boschetelor*, Oradea, 1930; *Tristeți fără de trup: suflet, orașul nou, alunecări în moarte*. Cu desenele de autor, Imprimeria Sonnenfeld, Oradea, 1933; *Suprema undă*. Prefață de Mihai Gafița, Editura Cartea Românească, București, 1973. A tradus: Edward Fitzgerald, *Rubáiyátele lui Omar Khayyám*. Din englezește de Alexandru Vițianu, Editura Albania, Constanța, 1923.

Ion Mircea Enescu (1982)

„Am fost fermecat de faptul că nicio clipă nu v-ați îndepărtat de problemele de fond, excluzând digresiunile”

[București, 1982¹]

Mult stimată Doamnă Profesor,

Am citit cu multă atenție studiile Dvs. despre creația artistică și am fost fermecat de faptul că nicio clipă nu v-ați îndepărtat de problemele de fond, excluzând digresiunile. Adeziunea la cele spuse de Dvs. a născut în mine o simpatie de la distanță, precum și sentimentul că am stat în preajma Dvs. de multă vreme. Și s-ar putea să nu greșesc, deoarece m-am născut și am trăit în Cluj până la refugiul din 1940, când, aș putea spune, m-am exilat în București, unde am rămas de atunci și până acuma. Liceul l-am urmat la Seminarul Pedagogic Universitar², avându-l profesor de filosofie pe Grigore Popa³. În fond, fac parte din generația lui Dan Constantinescu⁴ și Radu Stanca, de cari am fost legat în timpul liceului.

¹ Scrisoarea nu este datată, iar plicul în care a fost trimisă nu s-a păstrat. Am propus anul 1982, având în vedere faptul că volumul lui Liviu Rusu despre Blaga (*De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*) a apărut în 1981, iar autorul face referire la „ceea ce ați făcut pentru opera lui Blaga și Maiorescu”.

² Seminarul Pedagogic Universitar era o școală de formare practică și teoretică a viitorilor profesori, care funcționa pe lângă universitate, fiind înlocuită de Școala Normală Superioară, în 1938. Seminariile pedagogice au funcționat și în perioada 1941-1948. La Cluj, această instituție a început să funcționeze din 1919.

³ Grigore Popa (1910-1994) – poet, filosof și eseist. A fost arestat și condamnat în repetate rânduri (1945-1960).

⁴ Dan Constantinescu (1921-1997) – poet și traducător, membru al Cercului Literar de la Sibiu.

De aceea îmi place să cred că există conexiuni între Dvs. și mine, prin mentalitatea și idealurile clujene din acea epocă, iar legătura cu Ardealul, cu oamenii săi, cu natura și cu instituțiile sale, nu am rupt-o nicio clipă. De altfel, fiind arhitect, am și construit în Cluj⁵, considerând acest lucru ca un modest semn de respect pentru ceea ce mi-a dat Ardealul la vârsta când îți alegi, bine sau rău, drumul.

Trebuie să mai spun că simpatia mea pentru Dvs. s-a amplificat și în urma celor ce ați făcut pentru opera lui Blaga și Maiorescu, precum și pentru atitudinea pe care ați luat-o față de mistificările din cultura noastră. După toate cele spuse mai sus, veți înțelege mai bine pentru ce mi-am luat îndrăzneala de a vă scrie și de a ridica în fața Dvs. un aspect al analizei în domeniul artei.

Pretutindeni, dar mai cu seamă la noi, exemplele din marea creație de arhitectură ies, în general, din contextul analizelor de artă, elementele de referință și judecățile comparative sprijinindu-se exclusiv pe modele din literatură și teatru, muzică și arte plastice. Este adevărat că arhitectura nu are categoriile estetice ale celorlalte arte: tragicul, comicul, grotescul, dar poate fi sublimă, caracteristică, frumoasă, ba poate chiar atinge perfecțiunea artistică. Mergând mai departe, i se pot descoperi, după cum atestă întreaga istorie a esteticii, noi categorii estetice proprii, legate de imaginile de stabilitate sau opus de dinamism, de structuralism sau de nonstructuralism. Această evidentă înlăturare a arhitecturii, din cadrul mare al cercetării, mi-o explic prin două aspecte: unul care ține de modalitatea de abordare și celălalt, care decurge dintr-o realitate conjuncturală.

Arhitectura este cea mai abstractă dintre arte, deoarece în exprimare nu folosește mijloacele obișnuite – limbajul, sunetele, gestul, culoarea și forma –, ci mijloace numerice și de ordin geometric. Forma în arhitectură decurge din manipularea acestor elemente și relații abstracte. Cunoașterea în arhitectură se face, aidoma muzicii, literaturii și teatrului, nu printr-o viziune globală, ca în pictură și sculptură, ci printr-o parcurgere în timp. Comparația însă rămâne la acest nivel, deoarece în contemplarea și înțelegerea arhitecturii apar elemente de epură, pentru planurile și secțiunile volumelor, apoi descompuneri de volume, rabateri de plan, recompuneri de aceleași elemente etc.

⁵ Ion Mircea Enescu a proiectat în Cluj: Mormântul familiei istoricului Silviu Dragomir (1962), Sala Sporturilor (1965), Facultatea de Mecanică (1978) etc.

Toate acestea sânt, de bună seamă, criterii și instrumente de lucru pentru arhitect, dar ele ar putea fi mânuite și de către analist sau public. Adevărat că formele de învățământ nu le pun la îndemână în aceeași măsură în care pun la îndemână mijloacele de abordare a literaturii, a teatrului, a muzicii sau a artelor plastice. Pentru tânărul studios, numele lui Homer, Shakespeare, Goethe, Rafael, Leonardo, Bach, Beethoven sânt nume auzite încă la vârste fragede, pe când numele lui Iktinos, Kallikrates, Bramante, Palladio, Mies van der Rohe și le Corbusier sânt familiare doar puținilor interesați de fenomenul construcției de artă, deși, paradoxal, datorită lor ajung să cunoască și să înțeleagă mai mult și profund civilizațiile și artele vechi și mai noi.

Izolarea arhitecturii este poate și o consecință a accesibilității sporite a celorlalte arte, în raport cu arhitectura. Cartea scrisă, muzica, teatrul și dansul au o largă posibilitate de răspândire; chiar pictura și sculptura prin concentrarea muzeistică, prin calitatea din ce în ce mai bună a reproducerilor, permit un mai bun acces la domeniu. Arhitectura, în pofida profuziunii tehnice de reproducere, iar în secolul nostru, a filmului și a televiziunii, are nevoie de scara umană și mai cu seamă de situl în care se găsește.

Al doilea aspect prin care îmi explic izolarea arhitecturii din domeniul de cercetare al artelor, aspect care are poate cea mai mare pondere, ar fi discreditarea în care se află arhitectura – și mă gândesc îndeosebi la cea din epoca noastră –, ca urmare a urmării în principal a scopului utilitar, a gravei intervenții a economicului, care au generat construcția de masă, executată după proiecte care au ignorat actul de creație. Chiar atunci când s-au cerut programe singulare, care ar fi trebuit să fie exemplare și semnificative pentru epocă, oficialitatea s-a îndreptat spre clișee consacrate, exprimări pompoase, lipsite de idei. Aș aminti câteva astfel de realizări de la noi, contemporane cu spiritualitatea lui Brâncuși, Tonitza, Blaga sau G. Enescu, comenzi oficiale realizate în București: Palatul Republicii, Ministerele de pe Cal. Victoriei sau mai recent Casa Scânteii și Teatrul Muzical. Invocând o anumită „ținută și solemnitate”, își ascund în realitate goliciunea în spatele unor pretenții pompoase, desuete și total lipsite de interes.

Maculatură s-a produs în toate domeniile; prostul gust a existat întotdeauna, iar în secolul nostru, prin mass-media, s-au adus chiar justificări unei așa-numite artă de consum. Dar dacă în literatură, muzică și artele

plastice selecția operează într-un timp relativ scurt și eficace, prin ignorarea balastului, actul construit nu poate fi îndepărtat; el ne împresoară și nu îl putem ignora. Mai mult, prin prezența sa permanentă pervertește gustul.

De regulă, arhitectura este confundată cu construcția; acestea însă nu se suprapun decât într-un act suprem, adică atunci când actul este artistic, singular, semnificativ, novator de idei și imagini. Altfel, este doar un act tehnic.

Arhitectura se mai deosebește de celelalte arte prin faptul că, în timp ce acestea se pot finaliza printr-un efort individual de creație, arhitectura finită are nevoie de comandă socială, de finanțare, de un executant, care poate sau nu să înțeleagă planul și care poate sau nu să se devoteze lucrării. Dacă nu are aceste concursuri, rămâne în stadiul de epură, studiu sau idee. Nu vreau să spun că acestea ar fi lipsite de valoare. Se știe prea bine că schițele și proiectele nerealizate ale marilor arhitecți au influențat dezvoltarea arhitecturii și că au fost arhitecți care au construit relativ puțin, dar care au deschis noi și nebanuite căi, prin simple schițe și enunțări de idei, ca de pildă aceiași Mies van der Rohe și le Corbusier.

Domnule Profesor, mi-ar face o nespusă plăcere ca gândurile mele așternute pe hârtie pentru Dvs. să vă stimuleze interesul pentru cercetarea filosofică în domeniul arhitecturii, domeniu care exprimă într-un anumit fel dinamismul epocii pe care o trăim. Este un pretext de studio, ca oricare altul.

Cu îngăduința Dvs., cu ocazia unei călătorii la Cluj, îmi voi lua libertatea să vă caut și, dacă este cu putință, să vă răpesc o fărâcă din timpul Dvs. atât de prețios pentru cultura românească.

Cu cea mai adâncă considerație,

arh. Ion Mircea Enescu

N. ed.: Ion Mircea Enescu (n. 9 februarie 1920 la Cluj-Napoca – d. 25 octombrie 2010) – arhitect, membru în comitetul de conducere al Uniunii Arhitecților din România (1991-1998). A realizat proiectele pentru numeroase clădiri, dintre care amintim: Maternitatea Polizu (1951); Mormântul familiei istoricului Silviu Dragomir (1962); Complexul industrial Militari, etapa 1 (1965); Sala de sport Cluj (1965); Sala de sport Pitești (1969); Sala de sport Iași (1970); Sala de sport Deva (1971); Facultatea de Mecanică din Cluj-Napoca (1978); Secția de metalurgie (1980).

A participat la concursuri internaționale: Primăria din Toronto (1956); Centrul „G. Pompidou”, Paris (1970); Opera din Sofia (1972).

A publicat: *Anatomia unor vremuri abominabile*, în volumul Dr. arh. Viorica Iuga Curea, *Arhitecți în timpul dictaturii*, amintiri, Editura Simetria, București, 2005; *Arhitect sub comuniști*, Editura Paideia, București, 2006; *Întâmplări cu animale, oameni și automobile*, Editura Paideia, București, 2010. A publicat articole, sinteze și recenzii în periodice culturale, în special în *Arhitectura*, dar și în *Cotidianul*, *22*, *Dilema*, *Panorama*, *Observatorul cultural* etc.

Informații despre Ion Mircea Enescu se pot găsi în: Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986; Alexandru Panaitescu, *De la Casa Scântei la Casa Poporului, patru decenii de arhitectură în București, 1945-1989*, Editura Simetria, București, 2012 (cartea mai conține: Rodica Panaitescu, *Dicționar concis al arhitecților din București, 1945-1990*); Arh. Alexandru Panaitescu, *Arh. Ion Mircea (Ciulli) Enescu, 1920-2010*, în <https://www.uniuneaarhitectilor.ro/despre-ion-mircea-enescu> (Data accesării: 8 aprilie 2020).

Ovidiu Vuia (1983)

1. „D-voastră rămâneți pentru mine tipul magisterului, pentru care munca lui a însemnat nu o meserie, ci o misiune, un fel de jertfire pe altar”

Giessen, 14 ianuarie 1983

Mult stimat domnule profesor Liviu Rusu,

Întâmplător l-am cunoscut pe scriitorul Ion Sîrbu la Paris, mai acum un an. Adică eu îl cunoșteam de pe vremea când mi-a fost asistent la Facultatea de Litere din Cluj, bineînțeles că el nu și-a mai amintit de mine, cum nici d-voastră, cu siguranță.

Împreună cu dânsul am vorbit de d-voastră și nu tocmai de mult mi-a trimis articolul scris de el¹, la aniversarea d-voastră, cu ocazia împlinirii a 80 de ani.

Cu oarecare întârziere îmi permit să vă urez și eu un la mulți ani cu sănătate și plini de realizări valoroase. O fac, sincer v-o mărturisesc, cu multă participatie și pietate.

D-voastră rămâneți pentru mine tipul magisterului, pentru care munca lui a însemnat nu o meserie, ci o misiune, un fel de jertfire pe altar.

Mă gândesc și la profesorii mei, D. Popovici, I. Breazu, Lucian Blaga și Sextil Pușcariu, acesta din urmă prezent printre noi numai ca o umbră, când, deși îl știam bolnav, paralizat de o parte, lucra și scria la mașină mai departe, cu mâna sănătoasă.

Așa vă port și pe d-voastră în inimă, călăuză nobilă a sufletului meu, prin viața de astăzi devenită tot mai încurcată, mai rău ca labirintul Minotaurului, căci e lipsit de firul binecuvântat al Ariadnei.

¹ I. D. Sîrbu, *Liviu Rusu la optzeci de ani*, în *Viața românească*, anul XXXIX, nr. 9, sept. 1981, p. 78-79.

Am în biblioteca mea cartea d-voastră, *Estetica poeziei lirice*, și v-am citit nu de mult studiul despre *Eminescu și Schopenhauer*.

Nu trebuie să vă scriu chiar d-voastră de ce, în 1948, am trecut la medicină, dar vă asigur că nu m-am înstrăinat nicio clipă de sfântul pământ al poeziei și mai ales de ceea ce am învățat de la adevărații mei profesori, printre care ocupați un loc de cinste.

Sigur că aș avea foarte multe întrebări să vă pun, dar nu vreau să vă oblig la răspuns, deși m-ar bucura unul.

Tare trebuie să-i mulțumesc lui Gary Sîrbu, că mi-a dat adresa d-voastră și astfel am putut să vă scriu.

El ține foarte mult la d-voastră. Recent mi-a trimis volumul său de teatru, în care am găsit multe frumuseți legate de originile noastre. Am fost în atmosferă, deoarece tocmai citisem *Povestirile* lui Vasile Voiculescu. Dar să nu vă mai obolesc cu ale mele.

Închei, dorindu-vă încă o dată tot binele și numai satisfacții sufletești, cu cele mai bune sentimente rămân al d-voastră,

Ovidiu Vuia²

Glaubrechtstrasse 10/63 Giesen/ West Germany

**2. „D-voastră ați crezut și ați cinstit,
cu ce ați avut mai nobil și mai de preț, până și cartea”**

Giessen, 10 oct. 1983

Mult stimat și iubite domnule profesor,

Răspund scrisorii d-voastră, frumoasei d-voastre scrisori, cu oarecare întârziere, deoarece am fost în concediu, abia ieri am venit.

Mă bucură să aflu că ați trecut cu bine peste o periculoasă boală și că v-ați întors la masa de lucru, unde vă doresc să lucrați încă mulți ani cu sănătate și putere creatoare.

Estetica poeziei lirice o am pe aceea din 1969, ed. III, pe *Eminescu și Schopenhauer* l-am citit aici de la bibliotecă, unde, pe lângă Institutul Francez,

² Ovidiu Vuia (1929-2002) – medic și scriitor român, stabilit în Germania.

există câteva rafturi pline cu cărți românești. Este vorba de cartea apărută mai demult, cărțulie cum îi ziceți d-voastră. Desigur m-ar interesa cealaltă carte mult de tot, mai ales că are și alte studii, de aceea îndrăznesc să v-o cer, asigurându-vă de toată recunoștința mea.

În ce-l privește pe Titu Maiorescu, lupta d-voastră a fost mai mult decât dreaptă, din această cauză ați și învins. Fără Maiorescu, cu siguranță cultura noastră nu este pe de-a întregul ea.

Față de Titu Maiorescu am avut în viața mea sentimente amestecate, oscilante, influențate de purtarea lui din timpul bolii poetului. Recent am citit o carte de Murărașu³, unde, într-o scrisoare a lui Titu Maiorescu, adresată surorii sale, descrie întocmai boala marelui poet și mai ales prognoza și subliniază că el este specialist în astfel de boli. Noi azi uităm că, prin anii lui, 1883, psihiatria era o ramură a psihologiei și că deci Maiorescu avea dreptate și trebuie consultat ca un specialist în lumina științei contemporane cu el și nu cu aceea din a noastră, cum procedează majoritatea astăzi.

De câte ori mergeam la Bellu, la mormântul lui Eminescu, treceam și pe lângă cel uitat, din marmoră neagră, al criticului, meditănd lamartian asupra destinului uman.

Asupra preocupării d-voastră maioresciene, dați-mi voie să cred că ea se explică și printr-o înrudire spirituală, adică aveți o viziune clară, olimpiantă asupra lucrurilor, nu altfel cum se prezentau în filosofie elevi declarați ai lui Maiorescu, P. P. Negulescu sau Ion Petrovici.

Aștept cartea cu multă, multă nerăbdare.

Am uitat să vă scriu că mai am în bibliotecă o carte de d-voastră, *Eschil, Sofocle, Euripide*, pe care am recitit-o înainte de prima mea călătorie în Grecia.

Am convingerea, cum reiese și din cartea d-voastră, că tragedia antică, asemenea teatrului din Epidaur sau a Partenonului, face parte integrantă din matricea creatoare a vechii Helade, fenomen unic, rezultat din atingerea Absolutului de către om.

³ Este posibil ca Ovidiu Vuia să aibă în vedere cartea lui D. Murărașu, *Mihai Eminescu. Viața și opera*, Editura Eminescu, București, 1983.

Nietzsche, în *Die Geburt der Tragödie*, face o genială metaforă, dar cred că se referă doar la partea ei formală, prin acea sinteză dintre dionisiac și apolinic.

Adică vreau să spun că tragedia antică aparține epocii ei, a catarsisului aristotelic, în care sunt amestecați și zeii, cum arătați, de aceea nimeni nu a mai reușit să o recreeze, chiar dacă au imitat-o și Goethe, cu a lui *Ifigenia*, să nu mai vorbesc de moderna versiune a tragediei Atrizilor, a lui O'Neill, de pildă.

De aceea a fost nevoie ca drama modernă să se nască din nou cu Shakespeare, Lope de Vega, Racine și alții.

Iertați-mi ideile, dar mi-e teamă că mă lungesc prea mult.

Dar fiindcă veni vorba de tragedia elină, iar trebuie să-mi aduc aminte de primele mele lecturi, în traducerea celui ce mi-a fost profesor mai târziu, neuitatul Șt. Bezdechi.

Dacă în cele de mai sus am greșit pe undeva, vă rog să fiți indulgent și să nu mă judecați prea aspru. De altfel rugămintea mea e una de prisos, că doar vă știu cât de mărinimos ați fost cu noi odinioară. Și cu multă răbdare.

Ceea ce v-am scris despre d-voastră și generația d-voastră nu a fost deloc un compliment și cred că, bazat de-acum pe lunga mea experiență universitară, are o temeinică valoare. D-voastră ați crezut și ați cinstit, cu ce ați avut mai nobil și mai de preț, pana și cartea. Ați construit, precum Horațiu, pentru veșnicie, din granitul spiritului și nu din nisipul ieftin și trecător al străzilor.

Alăturat, fiindcă mi-ați cerut-o, vă trimit o imagine mai detaliată asupra Universității din Giessen. Ea a fost distrusă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, motiv pentru care, cum sigur știți, nu se găsește titlul exact al tezei lui Maiorescu, înmatriculat pe undeva.

Mi-ar face plăcere să vă pot saluta aici, în Giessen, în noua mea Arcadie.

Închei, cerându-vă scuze pentru lunga mea dizertație, dar așa-i când vă simt lângă mine nu vă pot lăsa una cu două.

Cu sărutări de mâini doamnei, rămân al d-voastră, cu cele mai devotate sentimente,

Ovidiu Vuia.

3. „*Având Estetica poeziei lirice în bibliotecă, am recitit-o și, spre surprinderea mea, am constatat că abia acum o pătrund cu adevărat, îi înțeleg esențele*”

Giessen, 2 nov. 1983

Mult stimată și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

În zilele acestea am avut o mare satisfacție sufletească, pe care trebuie să v-o povestesc, deoarece d-voastră sunteți eroul principal al ei.

Având *Estetica poeziei lirice* în bibliotecă, am recitit-o și, spre surprinderea mea, am constatat că abia acum o pătrund cu adevărat, îi înțeleg esențele. Mă refer mai ales la analiza formală a poeziei lirice, un fel de reîntoarcere la izvoarele primare ale poeziei, program urmat și de cei citați, în primul rând Mallarmé, dar mai ales Paul Valéry.

Cu partea formală a poeziei m-au familiarizat traducerile Etei Boeriu din Dante, Petrarca și ceilalți poeți italieni, practicanți ai formei aproape fixe a endecasilabului de la Pier della Vigna la Carducci. Am rămas intrigat că toți cei ce-au scris despre aceste lucrări nu au observat truda autoarei, ca să respecte metrul original, în acest sens ea oferind o adevărată lecțiune.

Sigur, cum scrieți, ritmul interior este decisiv, dar pentru cunoașterea acestui lucru au trebuit să treacă secole, deci se adevărește că poezia modernă înseamnă un drum natural spre desăvârșire, entelehia poeziei. Bineînțeles, poezia *suprarațională*, dar nu *irațională*, ermetică încă, dar nu dadaistă.

Citindu-vă, mi-am amintit de un foarte bun poet, care trăiește pe Coasta Soarelui, în Spania-Malaga, și care-mi destăinuia exact ceea ce ați arătat. Mulți am scris despre poezia lui, dar niciunul dintre exegeți nu a observat că poezia lui este o muzică interioară, constituită din jocul magic al silabelor și mai ales al vocalelor. Vraja acestora o căuta el, aproape obsesiv.

Amintindu-mi acuma precis de vorbele lui, nu mi-a fost greu să-i aplic criteriile descrise de d-voastră și să-i fac, în sfârșit, o analiză a poeziei, așa cum o cerea spiritul său creator. Ce să spun, l-am încântat, deși rolul meu nu a fost altul decât acela de a face legătura dintre un ales estetician și un mare poet.

Orice comentariu din partea mea este unul de prisos, realitatea vorbește de la sine.

De altfel, bazat pe unele date, aș îndrăzni să susțin că sunteți un mare neîndreptățit al culturii românești. Mă gândesc și la polemica citită în *Manuscriptum*, unde s-au insinuat unele lucruri nu prea cinstitute. D-voastră ați spus adevărul și noi, foștii elevi ai d-voastră, știm că asta așa a fost. Noi, împreună cu d-voastră, îl admirăm pe Blaga ca mare poet și mare filosof, dar nimeni nu va avea îndrăzneala să vorbească de calitățile lui didactice. Pe lângă asta, nu ar fi fost potrivit – nu altfel ca O. Goga, înaintea lui – pentru catedra de estetică și așa cum s-a soluționat problema, a fost cel mai bine și cu dreptate pentru învățământul românesc.

Pe lângă asta, în pseudoenciclopedia unui oarecare Marian Popa⁴ sunteți caracterizat cu multă superficialitate, într-un stil practicat astăzi de critica română, să spună ceva să sune, chiar fără conținut. Călinescu își permitea acest lucru, dar el avea un geniu al lui, chiar dacă istoricul îl irita mai mult decât justificat pe regretatul D. Popovici.

Nu mai vreau să o lungesc prea mult, dar am voit să cunoașteți o faptă care nu are nimica prefabricat, ci a fost cerută spontan de spiritul poetului, o analiză formală a poeziei sale, după criteriile estetice ale d-voastră.

Aș dori să împărtășiți bucuria mea sufletească, venită ca un omagiu cu mult substrat și tot atâta valoare, odată ce este vorba de o verificare făcută la distanță peste țări și mări, deci sunt excluse bisericuțele în care se închid, din păcate, de multe ori, literații.

Închei asigurându-vă de toată admirația și stima, al d-voastră, cu cele mai bune și sincere sentimente,

Ovidiu Vuia

Aștept cu multă nerăbdare cartea – sau cărțile – d-voastră.

⁴ Probabil Ovidiu Vuia are în vedere volumul lui Marian Popa, *Geschichte der rumänischen Literatur*. Deutsch von Thomas Kleininger, Editura Univers, București, 1980.

4. „Multe am învățat din punerile d-voastră la punct, cu toată tăria celui ce are dreptate, în numele sfântului ADEVĂR”

Giessen, 6 dec. 1983

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Nu am primit până acuma cartea promisă, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, dar printr-o fericită întâmplare am descoperit-o în biblioteca unei cunoștințe.

Deși m-ați avertizat, lectura ei întrece orice așteptări și asta v-o spune de-acuma un coleg de-al d-voastră – dați-mi voie să fiu lipsit de cuvenita modestie – în domeniul căutării adevărului. Sunt mândru de d-voastră și de-acum nu numai că vă înrudesc spiritual cu Maiorescu, dar sunt sigur că de la *Criticele* lui nu s-a mai fost scris în cultura românească o carte atât de pusă în slujba adevărului, ca cea a d-voastră. Sincer, nu știu cum să-mi exprim tot ceea ce simt după citirea cărții d-voastră. În orice caz, nu mai sunt același de dinaintea lecturii. Încă pricep de ce în enciclopedia unui Marian Popa se poate scrie așa despre d-voastră. Sunt lovituri necinstite, de unde se poate vedea că oamenii sunt greu de îndreptat.

Am aflat și chestiunea cu teza lui Maiorescu la Giessen. Eram informat despre ea încă de prin 1972, când un poet din țară mă ruga să merg pe urmele acestei teze, ceea ce nu mi-a fost posibil, odată ce aici a fost totul distrus de război. Dacă bine am înțeles, descoperirea ați făcut-o d-voastră. Ea tratează despre *Relație* (titlu scris în grecește după Aristotel) și este un fel de rezumat al filosofiei lui Herbart.

Eu pe-atunci ocupându-mă cu chestiunea respectivă, am rămas exact cu ceea ce susțineți d-voastră. Maiorescu era prea grăbit la douăzeci de ani să ajungă profesor universitar. Nu face cinste Universității din Giessen acordarea titlului de doctor, după deviza lui *Veni, vidi, vincit*. Orgoliul respectiv l-a urmărit pe Maiorescu și în alte ocazii în viață, dar esențialul se comprimă în cele câteva cuvinte privind *Epoca lui Titu Maiorescu*.

Multe am învățat din punerile d-voastră la punct, cu toată tăria celui ce are dreptate, în numele sfântului ADEVĂR. De pildă, mi l-ați apropiat pe

adevăratul Hegel, de care eram străin tocmai datorită educației primite via Maiorescu și chiar Eminescu.

Când am voit să-mi verific cunoștințele de limbă germană, am început să-l citesc pe Schopenhauer. Ceea ce am simțit a fost subliniat de alții, dar trăirea rămâne unică. Schopenhauer mi-a demonstrat că în limba germană se pot clădi temple ale gândirii, pe lângă sistemul lui filosofic de gândire, farmecă și stilul, logosul lui. Pe Hegel l-am neglijat, dar cel puțin înțeleg acum cultul ce-l avea tata pentru acest filosof.

Desigur, tare m-ar bucura, dacă aș avea cartea *Scrieri despre Titu Maiorescu*, cu o dedicație de la d-voastră.

V-am scris că eu am înțeles s-o iau pe urma idealului ce mi l-au trasat dascălii mei și cu toate suferințele de spini ale acestui drum – tocmai pentru asta sublim –, dacă ar fi să o iau de la început, tot pe el aș merge.

Multe aș avea să vă mai scriu, dar mă opresc aici.

Dați-mi voie ca, drept încheiere, să vă doresc d-voastră și familiei, despre care prietenul Sirbu îmi scrie cu multă admirație, Sărbători fericite și un An Nou cu sănătate și putere creatoare, al d-voastră cu cea mai vie admirație și prețuire,

Ovidiu Vuia

**5. „Nu vă găsesc asemănare, în literatura română,
decât cu acela de care vă ocupați, Titu Maiorescu”**

Giessen, 7 februarie 1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Am primit cu mult drag cartea d-voastră, *Scrieri despre Titu Maiorescu*. Vă foarte mulțumesc și pentru frumoasa dedicație, pe care vă asigur că am s-o port în inima inimii mele.

Și eu regret că nu ați mai avut un exemplar din cealaltă carte⁵, dar eventual cu altă ocazie.

⁵ Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

D-voastră amintiți de polemică, dar în ce vă privește acest termen trebuie completat cu cel de artă polemică. Asta faceți d-voastră și cum v-am mai scris, nu vă găsesc asemănare, în literatura română, decât cu acela de care vă ocupați, Titu Maiorescu.

Pentru mine personal cartea, pe care v-am scris că am citit-o între timp, a însemnat și altceva, și anume un impuls de a-mi revedea lecturile sau completa, chiar în limba germană, plecând de la Hegel la Aufklaerungul german al lui Lessing, Herder, la Goethe, Schiller, Hölderlin, Fichte și alții.

Nu doresc să-i apăr pe cei din generația mea, dar trebuie să recunosc că noi am suferit de un viciu de educație, cunoscând prea bine iluminismul francez și foarte puțin, să zic în treacăt, pe cel german.

Astăzi consider asta ca o greșală, dar realitatea e realitate. Nu sunt reacționar ca J. de Maistre, dar iluminismul francez a dus, cum scrie Herder, la catastrofa Revoluției franceze, inadmisibilă pentru un spirit cu adevărat umanitarist. Altfel s-a dezvoltat Germania lui Goethe și Hegel, pe calea evoluției nesângeroase, ceea ce a influențat mai hotărâtor mersul evenimentelor viitoare decât iluminismul francez; Germania, cum reiese și din cartea d-voastră, a însemnat cu adevărat inima culturală a Europei și nu Franța.

Vă va părea curios că asta am aflat-o în cartea d-voastră și îndemnul de a adânci fenomenul german vine tot de la d-voastră, de la societatea în care trăiesc, societate de consum, lipsită de orice ideal, în afară de cel al banului.

Iată pe ce drumuri alese, a sofiei, m-a dus cartea d-voastră și aici iar ași adăoga că trăirea pe viu înlocuiește orice altceva. Se știe, că doar scrie în toate cărțile, cât de unice sunt frescele lui Michelangelo din Capela Sixtină, dar nu le trăiești în măreția lor decât în momentul când le și vezi. Așa și cu lectura cărții d-voastră, nu va fi în esența ei pătrunsă decât de cel ce cunoaște filosofia de care vorbiți, prin trăirea sau retrăirea ei, lucru pentru care încă vă mulțumesc.

Foarte bine l-ați executat pe Tudor Vianu⁶. Mă întâlneam des în curte la Academie cu el și îmi amintesc că lăsa asupra noastră, a tinerilor, o

⁶ Dacă la început Liviu Rusu l-a laudat pe Tudor Vianu pentru modul în care s-a raliat campaniei de reabilitare a lui Maiorescu, ulterior esteticianul clujean, în studiul despre începuturile formației filosofice a lui Maiorescu, îi reproșează lui Tudor Vianu faptul că „a pus în circulație ideea hegelianismului lui Maiorescu, a mers pe o pistă cu totul greșită,

impresie seniorală, de parcă ar fi trecut printre noi un cărturar florentin, de pe vremea lui Lorenzo Magnificul. Din păcate, omul nu este confirmat de operă. M-a dezamăgit *Arta prozatorilor români*, plată, fără nicio semnificație, la nivelul unui manual mediocru. Nu de mult, un elev al lui Tudor Vianu îmi mărturisea cât de mult îl admira ca student și ce decepții îi dau acum lecturile lucrărilor sale.

Criticii noștri mai tineri caută să-l imite pe G. Călinescu. Știu câtă durere de cap dă criticul respectiv specialiștilor, cu toate impresionismele și intuiționismele lui. Dar cel puțin Călinescu a fost dublat de un mare talent de scriitor, cum apare în *Bietul Ioanide*, prin urmare este un unicat și nu un model.

Odinioară asistam, la Academie, la o conferință a lui O. Papadima. La urmă Călinescu, luând cuvântul, îi atrage atenția să nu călinescizeze, calitate ce îi aparține numai lui... Călinescu! Iată un lucru pe care generațiile de după el l-au uitat complet, de unde rătăcirile grave din scrisul unora. Nici chiar filosofului Noica, precum arată studiul său asupra lui Eminescu⁷, nu îi este permis să călinescizeze, fără să nu devieze mai mult decât vulnerabil.

Dacă pornim de la Hegel și socotim nu numai arta, dar și interpretarea ei și a fenomenului cultural ca pe un act de înaltă spiritualitate, tot atât de major ca teologia sau filosofia, atunci exegeza literară nu se poate face decât cum o arătați d-voastră, în slujba adevărului, în lumina documentului și a studiului temeinic. Prin acest fond va veni ca de la sine și forma clară, olimpiacă, de statuie elenă, iar cartea d-voastră o demonstrează.

Cred că am scris destul, ca să înțelegeți ce a însemnat lectura cărții d-voastră, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, pentru mine. V-aș dori o bună sănătate, să veniți în Germania, ca să putem discuta mai apropiat despre toate.

Închei, asigurându-vă de toată admirația și prețuirea mea, cu cele mai bune și sincere sentimente, al d-voastră fost și actual devotat elev,

Ovidiu Vuia.

vorbind despre «vechi preocupări cu Hegel» ale criticului Junimii, că hegelianismul acestuia se infirmă în întregime” (Cf. Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 121-122). Tudor Vianu decedase în 1964.

⁷ Constantin Noica, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Editura Eminescu, București, 1975.

6. „Sunt mândru de d-voastră și vă asigur că mă voi strădui să fiu la înălțimea prieteniei pe care mi-o arătați”

Giessen, 9 martie 1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Am primit astăzi scrisoarea d-voastră. M-a bucurat mult și mă grăbesc să vă răspund.

Înainte de toate trebuie să-mi recunosc vina că, în vârtoarea discuțiilor noastre, am uitat aproape că sunt și medic. În această calitate vă rog foarte mult să mă înștiințați dacă aveți nevoie de vreun medicament, vi l-ași procura cu cea mai mare satisfacție. Fiindcă scrisorile fac mai bine de trei săptămâni, m-am gândit să-i scriu în acest sens scriitorului I. Sîrbu, care vine prin aprilie în Germania. Lucrurile pe această cale s-ar rezolva mult mai expeditiv. Sunt sigur că, după sentimentele ce vi le poartă, Ion Sîrbu va fi fericit să ne facă respectivul comision.

Vă rog foarte mult să nu vă jignească propunerea mea și, dacă e inoportună încă, vă rog să o uitați.

Ajungând la subiectul medicinei, personal cred că nu e o incompatibilitate între ea și artă în general, poezie în special. Dintre cei mulți, cel mai lângă inimă îmi este Vasile Voiculescu, de care tata îmi vorbea cu multă admirație, mai ales că a avut ocazia să-l cunoască personal. Pe vremea când vă eram elev, admirațiile mele mergeau către Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu, față de ei pe Voiculescu îl consideram cam prea plin de idei, stufos, într-un cuvânt îmi dădea bătăi de cap mai mult decât de inimă. Mult mai târziu, după ce i-am citit și povestirile, mi-am dat seama că tata a avut dreptate și că V. Voiculescu, fără să-i diminuez pe ceilalți, ocupă un loc onorabil lângă ei. Și cum văd, omul nostru nu se sfia ca, pe un volum de poezii dedicat lui O. Goga, să iscălească doctor Vasile Voiculescu.

Ion Pillat povestește de prietenul său că i-a fost medic de casă și că avea metodele lui băbești de tratament. Cred că și științific optica lui V. V. nu e atât de falsă, mai ales astăzi, când văd cum confrății mei nemți îndoapă pacienții, după deviza că și fabricile de medicamente au dreptul lor să trăiască.

Arghezi a scris o furtunoasă piesă de teatru, *Siringa*. Nu am citit-o, dar îi cunosc cheia, despre care mi-a vorbit fostul meu maestru, State Drăgănescu⁸, care îmi zicea că și el are în ea un rol mărunț, reprezentând pe un savant distrat și cam trecut. Recent am văzut o ediție completă a operei lui Arghezi, în biblioteca Institutului de Romanistică din Giessen, și cu surprindere am constatat că *Siringa* lipsește. E o greșeală după părerea mea. Oricum, Arghezi descrie realitatea că savanții și profesorii l-au chinat cu examinările lor, până el, disperat, s-a lăsat vindecat de un vrac din Argeș. Profesorul Drăgănescu mi-a spus că medicii savanți îl suspectau pe Arghezi de cancer al coloanei vertebrale, metastazant, și erau încurcați că nu-i găsesc focarul primar. În cazul lui s-au înșelat, dar așa a fost la Lucian Blaga, despre a cărui afecțiune îmi vorbea un coleg de-al meu și vă asigur că-l plângeam pe marele nostru poet.

Ca să rămân la subiectul medicinei, nu pot să nu mi-l amintesc pe marele profesor Iuliu Hațieganu sau pe profesorul de histologie, C. Crișan⁹. Erau un tot cu d-voastră, nici nu se putea să fie altfel.

Astăzi medicina s-a americanizat complet, ca toate ramurile de activitate ale europeanului, uitând că America a învățat de la noi și nu invers. Europa își neagă tradiția, ceea ce este de-a dreptul sinucidere.

Revenind la cartea d-voastră, ea demonstrează tuturor cât de frumos e studiul filosofiei și cum, pe ce drum, se realizează cu adevărat ceva trainic pe sușul Adevărului, Binelui și al Frumosului. Cei ce cred că e destul să aduni câteva cuvinte potrivite și ai și făcut ceva de seamă se înșală amarnic. Și fiindcă fenomenul este de-acuma general, eu găsesc semnificația cărții d-voastră ca universal valabilă, deci, cu cât vor trece anii, ea, asemenea vinului vechi, va crește în tărie și valoare.

Aș avea încă multe să vă scriu, dar nu doresc să vă obosesc cu ideile mele încurcate și asta fiindcă o pagină de scrisoare e prea strâmtă, atunci când ai atâtea de spus.

Mi-au trebuit atâția ani ca să înțeleg filosofia pe care o studiam odinioară la seminarele lui D. D. Roșca, la care îmi amintesc că se remarcau

⁸ State Drăgănescu (1891-1964) – medic neurolog român, profesor la Facultatea de Medicină a Universității din București. Unul dintre cei mai importanți neurologi din România, elev și cel mai apropiat colaborator al lui Gheorghe Marinescu.

⁹ Cornel Crișan (1895-1958) – profesor de histologie la Universitatea din Cluj.

Ovidiu Cotruș și strălucitul Enescu¹⁰. Noi, balicii, ascultam timorați, deși, în ce mă privește, eram destul de citit, poate prea crud pătruns în probleme.

D-voastră vorbiți în numele acelui cenaclu al gândirii – care nu poate fi decât unul – clar și olimpian, cum numai Titu Maiorescu a mai fost în cultura noastră.

Sunt mândru de d-voastră și vă asigur că mă voi strădui să fiu la înălțimea prieteniei pe care mi-o arătați.

Cu cele mai sincere sentimente de admirație și curată prietenie, rămân al d-voastră,

Ovidiu Vuia

7. „Preocuparea mea cea importantă: forma definitivă a sistemului meu de estetică”

Giessen, 25 iunie 1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Am primit cu multă plăcere scrisoarea d-voastră din 3 iunie, semn că nu m-ați uitat cu totul.

Mă bucură că vă pot servi fără nicio dificultate cu Phanodormul în cauză, deși medicamente în țară nu se pot trimite decât cu rețetă. Pleacă în iulie o cunoștință de-a mea la Timișoara, așa că o să-l rog pe el să-mi facă serviciul respectiv. În orice caz, dacă mai aveți eventual nevoie de vreun medicament, vă rog să-mi trimiteți o rețetă semnată de un medic, fiindcă nu întotdeauna se întâmplă să am pe cineva apropiat, ca acum, să meargă acasă.

Încă mă bucură mult că voi avea curând nobilul prilej să vă citesc cartea *De la Eminescu la Lucian Blaga*, pentru care vă mulțumesc anticipat.

Întâlnirea mea cu d-voastră, din *Scrieri despre Titu Maiorescu*, a fost foarte fructuoasă. Prin d-voastră am ajuns din nou la izvoarele cu minuni ale filosofiei. Am recitit, de data aceasta în germană, *Estetica lui Hegel* și vă asigur că mi-a dat unice satisfacții spirituale. Au fost clipe de mare trăire în Absolut,

¹⁰ Radu Enescu (1925-1994) – eseist, critic literar.

aproape de mâinile bunului Dumnezeu din poezia lui Rilke. Acolo unde se întâlnesc poezia, religia și filosofia, pe marele vârf al paradisului dantesc. Jaspers susținea că, prin boala lui psihică, Hölderlin s-a îmbogățit sufletește, în inima lui s-a deschis o fereastră spre absolut. Cred că nu atât boala îți dă astfel de trăiri, cât cugetul lucid și curat, ca un cer înstelat.

După această lectură apare evident că trebuie să fii străin de problemă, ca să susții că Maiorescu a fost hegelian, chiar dacă te cheamă Tudor Vianu. Adevărul nu cunoaște zei, cu siguranță.

Ca să dau un exemplu extrafilosofic, dacă Maiorescu ar fi fost hegelian, nu ar fi corectat poeziile lui Eminescu, fiindcă forma este ideea însăși, sufletul făcut vizibil, în concepția lui Hegel.

Iertați-mă, dar asta nu i-o pot ierta lui Titu Maiorescu. Nu i-o spun dușmanii, ci o scrie Pillat că, după ce Maiorescu îi publică o poezie, pe care nu o mai recunoștea de modificată ce era, bătrânul critic îl liniștește, zicând că așa făcea și cu poeziile lui Eminescu, după care Pillat exclamă: „Fericitul Pillat, bietul Eminescu!”

Un herbartian dualist al fondului și formei o putea face, dar nu un hegelian!

Să nu vă supere că-l atac pe Maiorescu, a cărui pregătire de psihiatru mă miră că nu este luată în considerare. Într-o scrisoare adresată surorii lui de la Iași, descrie întocmai boala lui Eminescu și specifică ceva ce eminescologii noștri nu vor să ia în considerare. Și anume scrie Maiorescu că el cunoaște bine bolile psihice, pe care le-a studiat ca psiholog, în detaliu. Or, sunt și astăzi psihiatri cu pregătire nu de medici, ci de psihologi, cum, dacă nu mă înșel, și celebrul Jung era.

Cu ocazia reîntoarcerii mele la filosofie, mi-am amintit de seminariile de la D. D. Roșca, unde eu, balic, asistam ca un „chibiț”; aveau cuvântul un Ovidiu Cotruș sau un Enescu, la un nivel ce-l uimea vizibil și pe bunul nostru, D. D.

În legătură cu asta, am citit recent un studiu interesant al lui D. Popovici despre *Țiganiada* lui Ion Budai Deleanu, în care susține că ea reprezintă cea mai reușită operă a literaturii noastre până la Eminescu. Am reluat lectura *Țiganiadei* și am rămas profund impresionat. Extraordinar, cu toate formele „bătrânești” ale stilului sau chiar tocmai prin ele, limbajul are farmecul lui, nefiind forțat antichizant, prăfuit cronicăresc.

Am notat cu litere mari ceea ce îmi scrieți: „Preocuparea mea cea importantă: forma definitivă a sistemului meu de estetică.”

Vă rog să nu uitați că există un suflet care, de departe, pe unele spiritului, urmărește marea „aventură”, dar vă și dorește sănătate și putere de muncă, pentru împlinirea perfectă a ei, după forma fără fisuri, în marmora cuvântului, a unei moderne Venus din Milo.

Rămân cu cele mai bune sentimente de admirație, prețuire și aleasă prietenie al d-voastră fost și actual elev,

Ovidiu Vuia

Iertați-mi rashul nietzscheian, dar sunteți de vină prin filtrul filosofic ce mi l-ați întins. Ca să-l redescoperi pe adevăratul Hegel este o mare sărbătoare și d-voastră sunteți cel ce mi-ați ușurat această unică întâlnire. Desigur, divorțul meu de filosofie nu a fost niciodată definitiv, dar legătura nu [era] de persistența celei prezente.

Îmi amintesc de bucuria ce am trăit-o citindu-l pe Schopenhauer, când, ca să-mi verific cunoștințele de limbă germană, i-am citit opera. Desigur, vă scriu un truism unanim cunoscut, dar, totuși, trăirea scrisului schopenhaurian, construit drept și luminos ca templul lui Poseidon de pe Sunion, nu o poți avea decât prin lectura lui.

Vă rog să nu mă judecați prea aspru pentru ieșirea mea „dionisiacă”, dar sunt amețit nu de vinuri, ci de idei și supramarginile Absolutului hegelian. Prietenia d-voastră face parte din cele mai valoroase, neprețuite în măsuri materiale, daruri, pe care mi le-ar fi putut oferi viața.

Vă mulțumesc, domnule profesor, din singurătatea bogată a mea, frumos!

**8. „Adevărul iar este numai unul: cu cât un poet este mai național,
cu atât devine mai universal”**

Giessen, 24 august 1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Vă mulțumesc pentru vederea de la frumoasa Vatra Dornei, drum pe care de la Ilva Mică îl urcam odinioară ca pe scări, spre Bucovina lui

Eminescu. Mă simțeam, de la Vatra Dornei, Iacobeni, Câmpulung Moldovenesc, mai aproape de cer, de taine.

Chiar înainte cu o zi citisem capitolul despre *Bachantele* lui Euripide din cartea d-voastră asupra tragicilor elini. M-a lămurit într-o problemă foarte importantă și încă o dată mi-a fost dat să constat că d-voastră serviți ideea frumosului dominată, cum zice Hegel, de cea mai apropiată de Absolut, a Adevărului; frumosul (și binele grecilor vechi) este cuprins în sfera adevărului hegelian, după cum mai bine știți ca mine.

Cu această ocazie l-am văzut pe *Faust* al lui Goethe de două ori citat, de unde bănuiesc că aveți cultul marelui poet german.

Tocmai de aceea îmi permit să vă mărturisesc că nu am putut să mi-l simt pe Goethe niciodată așa de nemijlocit apropiat ca pe Shakespeare, Cervantes, Rabelais, Tolstoi, să nu mai vorbesc de Eminescu al nostru.

Nu de mult am avut plăcerea să pot citi, mai bine spus studia pe *Faust*, cu traducerile lui Blaga și Doinaș lângă originalul german. Am făcut eforturi, dar nu m-am putut schimba prea mult. Fără îndoială, Goethe este un mare poet, cu părți sublime, dar cugetarea lui mă doare, să nu zic mă tulbură.

De pildă, finalul. Sigur că aveți dreptate că în el protestantul Goethe nu se convertește la catolicism, ci literaturizează și după părerea mea reușește pagini ce egalează pe Dante, după cum i-a fost deschis mărturisită intenția. Am citit separat din toate cele trei cărți finalul și așa l-am putut gusta pe deplin. Să vă mărturisesc că în Blaga m-am simțit acasă și că în acest final cel puțin îl atinge pe Goethe? (Oare de ce a mai vrut Doinaș să-l concureze pe marele poet și filosof? Ar fi fost mai bine să-i comenteze doar textul, că ar fi meritat¹¹.) Din alăturarea respectivă, cu toate împlinirile lui Doinaș, se poate deduce superioritatea lui Blaga în talent și limbaj poetic, în multe amintind de Eminescu. Acel „Eternul feminin/ Ne-nalță-n tării” la Blaga, „ne trage în sus” la Doinaș, eu, ca să dantizez conform scopului urmat, așa zice „Ne-nalță spre stele” și astfel l-aș lega de cărțile lui Dante, terminate fiecare cu cuvântul „stele”.

Același text final, citit în cursul său normal, devine un nonsens, ca multe scrise chiar așa de Goethe, astfel caracterizate de el. Teoria „faptei” oricum, numai faptă să fie, nu-l poate mântui pe Faust și eu, rămânând la

¹¹ Ștefan Aug. Doinaș a tradus și el capodopera lui Goethe.

titlul lui Berlioz, aş aminti de Damnaţiunea lui Faust. Nu accept nicio realizare, care are la bază distrugerea casei lui Philemon şi Baucis, şi a călătorului salvat de ei, cu atât mai mult cu cât simbolul defineşte tradiţia şi vechiul. Aici Eminescu îi este superior lui Goethe, cu prerafaelitismul său, subliniat de regretatul D. Popovici.

Iată neliniştile mele faţă de Goethe, ipocritul ce se pocăieşte după ce face crima respectivă. Finalul pare mai mult decât protestant şi cred că au dreptate cei ce-l caracterizează drept scenerie, absurd goethean.

În legătură cu asta, în actul III-lea, Goethe se referă la oraşelul de lângă Sparta, pe Eurotas, Mistra. Pe un deal la picioarele Taigetului se află castelul, unde l-au plămădit frumoasa Elena şi Faust pe enigmaticul Euphorion-Byron.

Astăzi până la castel se întind ruinele unui oraş cu câteva minunate biserici bizantine, foarte bine conservate. Plimbându-mă pe acele locuri, îmi apărea în minte filosoful Gemistos Plethon, locuitor al Mistrăi, cel de la curtea lui Cosimo bătrânul, întemeietorul spiritual al academiei platonice de la Florenţa, a lui M. Ficino, apoi transportat din depărtata Grecie de Sigismondo Malatesta şi pus într-un sicriu aflat în zidul exterior al Templului malatestan din Rimini.

Aşa-mi apărea bătrânul Plethon la Mistra, cu figura lui Leonardo da Vinci, bătrân.

Iertaţi-mi digresiunile, dar mă aflu sub impresia călătoriei ce o voi face în Grecia.

De-acolo gândul meu vă va purta cu mine luminat de iubirea spirituală, de care se bucurau, printre ideile Diotimei lui Platon, membrii aceleiaşi academii, ajunsă sub conducerea lui Lorenzo zis Magnificul.

Rămân al d-voastră cu cele mai sincere sentimente şi aceeaşi admiraţie pentru spiritul d-voastră închinat Adevărului,

Ovidiu Vuia

Nu mă judecaţi aspru, dar Goethe, marele poet, cel mai mare al nemţilor, nu-mi este prieten. Contest părerea lui Doinaş că ar fi european sau dacă este, cum susţinea şi Spengler, numai după ce nu mai poate de neamţ ce este.

Adevărul iar este numai unul: cu cât un poet este mai naţional, cu atât devine mai universal.

Iertare, încă o dată iertare, de toate ereziile mele, dar chiar și ele au noima lor. Goethe este tata sau bunicul existențialiștilor, față de care noi, românii, nu prea avem afinități, cum voia să-l facă un pretins filosof existențialist pe Eminescu, negând idealismul și platonismul său.

Dreptate are Blaga. Protestantismul nu e atât o confesiune la nemți, cât o caracteristică de matrice creatoare, o are și Grünwald, înainte de Reformă.

9. „V-am scris undeva că rolul d-voastră în epocă este asemănător cu acel al lui Titu Maiorescu”

Giessen, 1 oct. 1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Întors acasă din concediu, am găsit cartea d-voastră, pentru care vă foarte mulțumesc, cât și pentru frumoasa dedicație.

Am citit-o, cum ați spus, ca pe un roman de aventuri, atât este de captivantă și plină de prețuri noi.

În eseu dedicat lui G. Bogdan-Duică ați prezentat un mare cărturar, pe care astăzi regret că-l cunosc prea puțin. Amintindu-i pe Ion Breazu, Olimpiu Boitoș, D. Popovici, mi-ați reînviat vechea noastră alma mater, convingându-mă că, prin condeiul și scrisul d-voastră, caracterizat printr-o căldură domolită de tăriile adevărului, ați putea, dacă nu ați făcut-o până acuma, să ridicați monument de bronz trecutului nostru, așa cum a fost el.

Desigur, de vină este iar Călinescu, maestrul meu și al generației mele. V-am scris undeva că rolul d-voastră în epocă este asemănător cu acel al lui Titu Maiorescu. Analogia este evidentă și așa zice că noua *Beție de cuvinte* îl dați de exemplu chiar pe Călinescu, în articolul său despre poezia populară. Este într-adevăr sub orice critică. Ca unul ce-i cunosc bine stilul, aproape mă îndoiesc că ar putea fi el autorul și dacă intervenția franțuzismelor nu se datorează unei mâini străine, care a ținut cu orice preț să-l aibă lângă el pe Călinescu. Mă gândesc mai ales la combinația imposibilă dintre Rembrandt și Delacroix, dacă, să zicem că luat fiecare în parte, ar fi putut mai ales primul să fie citat.

Pe de altă parte, îmi amintesc că Șerban Cioculescu scrie cum că, fiind lipsit de orice mijloc de existență, s-a prezentat la institutul lui Călinescu, să-i dea și lui un rost. Respectivul i-a oferit să lucreze în folclor și când Cioculescu, surprins, îi mărturisea că este un domeniu necunoscut pentru el, răspunsul a fost șocant: că tocmai de aceea, tot ce va scrie va fi mai mult decât interesant.

Dar socot că de data asta nu numai criticați, dar și dați un clar exemplu de felul cum trebuie să se vorbească despre poezia populară, mă refer la articolul privind tragicul poeziei populare.

Vă asigur că a fost o plăcere pentru mine lectura acestui eseu, pe care îl consider o bijuterie, cizelată în gând și simțire cu talentul orfevrierului Benvenuto Cellini. M-ați convins că în poezia populară românească sunt ecouri profunde, ce duc înapoi la tragedia antică și, pe de altă parte, balada populară stă alături de cea germană, ca *Lenore*¹² de Bürger sau *Erlkönig*¹³ de Goethe.

Totul de acord cu interpretarea *Mioriței* și înțeleg că nu ați luat ca model versiunea lui Alecsandri, tocmai pentru a fi mai pe autentic, adică a evita discuțiile inutile.

Socot că sunt dintre cele mai frumoase pagini scrise vreodată despre poezia noastră populară, deloc exagerate, în spiritul cel mai științific, de unde introducerea cam extinsă, dar bine venită.

Cunoscându-vă *Estetica poeziei lirice*, înțeleg că sistemul d-voastră estetic își are izvorul în clasici, dar ajunge până la moderni, în foarte multe fiind estetica poeziei pure a lui Mallarmé și Paul Valéry. Am reținut definiția artei ca o *entelehie*.

Faustianismul lui Blaga este în afară de orice discuție. Aș zice că la el se poate evidenția o trecere de la viziunea faustiană la o adevărată experiență faustiană.

M-au impresionat cele două articole dedicate prietenilor mei de totdeauna – Romul Ladea și Lucia Piso. I-am cunoscut și mi-au fost aproape, din copilărie. Eram cam de șapte ani, când cu tata i-am vizitat la Zărnești.

¹² *Lenore*, uneori scris *Leonora*, *Leonore* ori *Ellenore* – poem scris de autorul german Gottfried August Bürger, în 1773, și publicat un an mai târziu, în *Göttinger Musenalmanach*.

¹³ *Erlkönig* – poem de Johann Wolfgang von Goethe.

Pictorița a ținut cu orice preț să-mi facă portretul, în cărbune. Vă închipuiți ce chin a fost pe mine, fiindcă ședințele au ținut destul de mult, dar apoi rezultatul a fost unul ce nu se uită. L-am regăsit fidel în felul cum descrieți copiii Luciei Piso și vă asigur că este una din cele mai bune lucrări ale ei, înainte de a cădea oarecum sub tirania lui Tonitza.

Am admirat claritatea cu care știți să expuneți filosofia lui Schopenhauer sau Hegel, ceea ce este spre binele cititorului român. Citesc cărți de filosofie germană și vă asigur că rar dau de unul să poți rămâne cu ceva de la el, cam cum îi citați și d-voastră. Confuzie și superficialitate. La fel și cu spectacolele de teatru – un dezastru. Socot că lucrurile sunt foarte grave în acest Apus complet decăzut. D-voastră cunoașteți insule cu oameni încă păstrați, dar răul este general.

Am lăsat în urmă pe Eminescu, și cred că nu ași fi sincer, dacă nu v-ași scrie deschis: consider că ați fost mult prea aspru cu Eminescu, doar este vorba de capodopere ale literaturii noastre, ca *Luceafărul* și *Glossa*, ca să citez două dintre ele. De altfel ați oscilat și d-voastră ați acceptat cu bucurie pe E. Papu și cred că, dacă celălalt nu ar fi fost atât de insolent, ați fi cedat și mai mult.

În fond, d-voastră spuneți că la marile spirite influențele *catalizează* originalitatea. Oare de ce să fie altfel la Eminescu, decât la Blaga, de pildă?

Cât despre Goethe, mi-am dat seama că sunteți un mare admirator al lui, încă din copilărie și de pe vremea lui Duică. Sigur îl citați corect, doar a fost unul din marii poeți și gânditori ai omenirii. Dar nu l-aș așeza pe Faust lângă Dante și Eschil. Personal nu pot să uit că acel „Eternul feminin ne înalță spre cer” o privește pe Margareta, târâtă în cel mai de jos păcat. Nu-l văd pe Faust beatificat, ci damnat.

Tare mi-au plăcut Eschil și Beethoven¹⁴ cât și *Simfonia eminesciană*¹⁵. Exegeză, dar și poezie.

Încă o dată vă mulțumesc pentru unicul dar, sunt mândru de d-voastră și vă iubesc în spiritul ospățului platonice, al d-voastră,

Ovidiu Vuia

¹⁴ Ovidiu Vuia se referă la eseul *Principiul analogiilor în domeniul literaturii și artei comparate, ilustrat prin raportul dintre Eschil și Beethoven*, din volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*.

¹⁵ Titlul unui eseu din același volum al lui Liviu Rusu.

10. „Îndrăznesc să susțin că d-voastră, scriind cartea respectivă, ați văzut Grecia”

Giessen, 23 oct.1984

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Mă grăbesc să răspund frumoasei d-voastră scrisori.

Cu Hyderginul sunt de acord că este cel mai bun medicament pentru tulburările de circulație cerebrală, de aceea am și pornit la acțiune, scriind fabricii de medicamente Sandoz, de unde îl pot procura mai convenabil.

Fiindcă vine iarna, anotimpul când nu prea am cu cine să le expediez, vă rog foarte mult să-mi trimiteți o rețetă sau două, că așa vi le-aș putea trimite și prin Crucea Roșie. Fără rețetă nu se poate.

Mă bucură că ați primit vederea mea din Delfi. Sigur că autorul unei cărți atât de valoroase asupra tragediei antice¹⁶ ar fi meritat o călătorie în Grecia, trăirea este unică. Hellada se prezintă ca locul unde s-a născut și continuă să se nască mitul. Totuși, îndrăznesc să susțin că d-voastră, scriind cartea respectivă, ați văzut Grecia. În ajutorul meu vine Schliemann, care, cu Homer în capul său, a descoperit vechea Grecie, fără nicio exagerare. Goethe, Hölderlin, Winckelmann nu au fost în Grecia, totuși, au trăit în ea. Pe dragul meu Goethe l-aș critica și aș zice că, dacă ar fi fost în Grecia, nu ar fi așezat *Noaptea Walpurgiei* clasice pe câmpiile de la Pharsala, vestite prin lupta dintre Cezar și Pompei. Ce legătură are locul respectiv cu Cabirii din Samotrake, ființe misterioase de dinaintea zeilor și ceilalți toți? După cum vedeți, nu-l iert pe Goethe, zis europeanul.

Cartea d-voastră am primit-o de mult, v-am confirmat-o cu unele trăiri deosebite. Și pe această cale mii de mulțumiri.

D-voastră arătați ce puțin îl înțelege Călinescu pe Blaga. Recent am citit ce scrie despre Pillat, cum îi răstălmăcește neoclasicismul și dragostea pentru Elada. De mai bine de trei ani, de când am *Istoria literaturii române*

¹⁶ E vorba de cartea lui Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, apărută în mai multe ediții.

*de la origini*¹⁷, mă lupt cu ea, adică împotriva mea. A fost cartea mea de căpătâi și tata nu mi-a putut-o trimite pe poștă, fiindcă trecea de 10 kilograme. Acuma am cumpărat-o de la Milano, Editura Nagard.

Deschis recunosc că respectiva carte, luată științific, constituie o insultă adusă culturii române. Consider că s-a făcut o mare greșeală că a fost ulterior profesor, de aici se trage tot răul, fiind luat în serios acolo unde nu era cazul.

Scrie frumos, te fură, te îmbată, ca să constați, la o analiză la rece, că ai fost înșelat. De pildă, zice cineva că i-a făcut lui Iorga un portret unic. Poate metaforic, dar în fond îl desființează complet, ca pe unul ce-a fost minor în toate domeniile, iar istorie nu se pricepea să scrie.

Nu autor de istorie literară era potrivit, ci de romane și portrete imaginare. Iar mă refer la *Bietul Ioanide*, pe care îl consider un roman genial. Figura lui Jean Pomponescu este una memorabilă și câte altele. Cred că Ioanide îi corespunde cum a fost el, mizantrop, cu ură față de colegi, față de familie, dacă ar fi avut doi copii și-ar fi iubit mai mult decât pe ei câinele etc., etc.

Deci, aș vrea să zic că lui Călinescu nu i-a lipsit geniul, dar de multe ori l-a întrebuițat nelalocul lui. Paginile d-voastră despre modul cum vede el literatura populară rămân unice în felul lor, pildă de exegeză literară¹⁸.

În altă ordine de idei, v-am mai scris că mi-au plăcut comparațiile făcute cu cele din domeniul muzical, de la *Mai am un singur dor* la *Concertul de vioară* al lui Beethoven!!!

Recent am avut ocazia să ascult ultima compoziție a lui Verdi, *Quatri pezzi sacri*. Multe mă leagă de Verdi, nu numai compozitorul, dar și

¹⁷ Celebra *Istorie* călinesciană nu a putut fi reeditată din motive politice (referirile la Basarabia și Bucovina, existența unor ilustrații cu personaje politice căzute în dizgrație în timpul regimului comunist etc.) În aceste condiții, Iosif Constantin Drăgan a tipărit cartea, la Editura Nagard, care a intrat în țară treptat, sub forma unor fascicule trimise doritorilor, care au fost apoi compactate, rezultând cartea mult dorită. Ediția a II-a a *Istoriei* călinesciene a apărut abia în 1982, pregătită de Alexandru Piru.

¹⁸ Ovidiu Vuia se referă la obiecțiile pe care Liviu Rusu i le aduce lui G. Călinescu (în eseu *Folclorul literar în volumul I al Tratatului de Istoria literaturii române*, din volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*), în legătură cu modul în care faimosul critic tratează folclorul și unele capodopere ale creației populare.

omul, poate și asta a jucat un rol, dar prin *Te Deumul* său, scris în stilul lui Palestrina, m-a transportat direct, m-a făcut să trăiesc pe calea sentimentului încheierea *Divinei Comedii* a lui Dante. Cuvintele mele sunt sărace în ceea ce vreau să exprim, dar sunt sigur că mă veți înțelege d-voastră, care aruncați punți de la Eschil la Beethoven.

În zilele acestea am dorit să văd la televizor piesa lui Kleist, *Penthesilea*. Așa cum caracterizați spectacolul cu regele Lear¹⁹: urlete, sexualisme, ineptii cât mai șocante. Așa ceva este teatru? Fenomenul este mult mai general decât ar părea la prima vedere. Aici, aceștia dau tonul și nu viceversa.

Înainte de a încheia, permiteți-mi să mă adresez doamnei d-voastră, căreia îi sărut mâinile cu tot dragul și respectul.

De la Gary știu ce viață familială fericită duceți.

Să fie acesta un motiv că nu acceptați durerea lui Eminescu din *Luceafărul*?

Din punct de vedere estetic și literar, aveți dreptate fără îndoială. Dar mai există și viața, cruda viață. De câte ori, în neagra străinătate, nu mi-a fost dat să repet versurile „Reia-mi al nemuririi nimb/ Și focul din privire/ Și pentru toate dă-mi în schimb/ O oră de iubire” sau acel „Te-or întrece nătăraii/ De ai fi cu stea în frunte”, din *Glossa* spusă pe dinafară, poate leac de salvare, de la gestul disperat al sinuciderii. Și atunci acest criteriu de vindecare a suferinței nu poate amenda, cel puțin în parte, pe cel estetic sau chiar egala?

De unde se vede că Pillat are dreptate, când susține că poezia este în primul rând trăire.

Închei, dorindu-vă d-voastră și nobilei d-voastre doamne tot binele, sănătate, putere de muncă, al d-voastră, cu multă prețuire, admirație și prietenie,

Ovidiu Vuia

¹⁹ Comentarii la eseuul lui Liviu Rusu, din volumul amintit la nota anterioară: „*Regele Lear*” în regia lui Radu Penciulescu sau *drepturile spirituale ale autorului*.

11. „Am siguranța că d-voastră faceți parte din generația de aur a Universității clujene”

Giessen, 1 iunie 1985

Prea stimate și iubite d-le Profesor Liviu Rusu,

Am citit cu multă atenție scrisoarea d-voastră și-mi pare rău că nu vă simțiți prea bine²⁰, dar să sperăm, v-o doresc din suflet, ca la primirea rândurilor mele să fi uitat de greutatea semnalate.

D-voastră singur trebuie să vă fiți sprijin și încurajare. Cu cât mă gândesc mai mult, am siguranța că d-voastră faceți parte din generația de aur a Universității clujene, și sunt mândru că am stat și eu în lumina acestei minunate Arcadii spirituale.

În zilele acestea primesc de-acasă traducerea *Eneidei* de T. Naum. Cred că este vorba de fostul profesor de latină, ale cărui cursuri le-am frecventat, benevol, la fel ca pe cele ale regretatului Bezdechi.

Cartea m-a impresionat prin claritatea ei, așa că am putut-o citi ca pe un roman de epocă, ceea ce nu se poate susține în legătură cu *Eneida* tradusă de Coșbuc.

Autorul, în prefață, tratează o pasionantă chestiune de metrică poetică, una de care m-am ocupat, când am avut ocazia să-i citesc traducerile din italiană ale Etei Boeriu. Astfel și la *Eneida* s-a adaptat endecasilabul atât de caracteristic literaturii italiene, prezent cu o constanță uimitoare de la Dante până la Carducci. Asta vine să vă dea dreptate, când scrieți, în *Estetica poeziei lirice*, că metrica în poezie nu are mai mult decât rolul unei forme depărtate, ceea ce este esențial sunt vocabulele și consonantele, felul cum ele sunt combinate, urmând tiparul sufletesc al autorului. Consider că aveți dreptate și oferiți un unic model de analiză formală literară.

Totuși, ritmul ca formă ar caracteriza neamul sau mai precis limba respectivă. De pildă, Hegel susține în *Estetica* lui că hexametru dactilic homerian fără rimă corespunde cel mai bine limbii germane, deși *Mesiada* lui Klopstock astfel realizată nu a citit-o nici pe vremea lui nimeni.

²⁰ Liviu Rusu va muri peste câteva luni, la 17 decembrie 1985.

Nu doresc să fac teoria chibritului, dar mă întreb dacă prin endecasilabul respectiv s-a redat totuși spiritul *Eneidei*. E drept că G. Murnu a tradus *Odiseea* în endecasilab, dar capodopera lui rămâne *Iliada* în hexamtru dactilic.

Ce părere aveți? Mă gândesc și la Leopardi, tradus în endecasilab, dar și în forma alexandrinului să-i zic românesc, de treisprezece silabe sau patrusprezece, cu cezură la mijloc.

Considerați că la traduceri nu are importantă menținerea formei, cât a spiritului operei?

Dar aceasta este posibil în alt ritm. Blaga cu *Faust* al lui poate fi un punct de plecare.

M-am întins cam mult, sub influența binefăcătoare a *Eneidei*, tradusă de T. Naum, și cred că o să am înțelegerea d-voastră; nu o să mă priviți cu ochi prea critici.

M-ar bucura să primesc știri de la d-voastră, chiar dacă nu atât de târziu, dar confirm proverbul „Decât niciodată, mai bine mai târziu”.

Ce mai faceți, ce mai scrieți frumos?

V-a supărat că nu-l iubesc pe Goethe? Nu am ce face. Mi-e străin, cum îmi este și Germania de astăzi, pe care el a dorit-o, dar care tocmai din această cauză îl ignoră.

Știți că există cazuri de absolvenți de liceu aicea, de nu au auzit de Goethe? Nu o spun eu, ci îi reproduc chiar pe profesorii lor, resturile unei lumi apuse.

Germania de astăzi nu mai are nimic comun cu Germania de ieri, a marilor clasici și a marei lor culturi. Sunt americanizați și corupți până în măduva oaselor.

D-voastră ați fost în Germania, ați venit în contact cu anumite cercuri de intelectuali, dar esența este alta.

Vă spun toate acestea nu pentru a vă supăra, ci pentru a înțelege și mai bine situația unui deșărat, cum sunt.

În speranța că nu o să mă uitați complet, rămân al d-voastră cu cele mai bune sentimente de dragoste și admirație, față de tot ce însemnați în cultura românească,

Ovidiu Vuia

12. „Trebuie să aveți o mare satisfacție, când constatați că învățătura d-voastră nu a căzut pe pământ sterp”

Giessen, 8 august 1985

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Mă grăbesc să răspund la scrisoarea d-voastră, începând cu ultima chestiune, cea a Normabrainului. Sigur că nu-i nicio greutate să vi-l procur, dar dificil este să vi-l trimit. Aici la poștă nu primesc medicamente decât cu rețete, dar și așa pe poștă durează cel puțin o lună, dacă nu mai mult.

Deci mă gândesc să vi-l trimit pe la sfârșitul lui septembrie prin cineva, este mai expeditiv și mai sigur.

Acum, peste două săptămâni merg în concediu, unde stau până pe la mijlocul lui septembrie. Sigur că, dacă am ocazie până atunci, vi-l trimit, dar certitudine este la toamnă.

Vă mulțumesc pentru toate cele scrise asupra *Eneidei*, în excepționala traducere a fostului meu profesor și nobilul d-voastră coleg, Th. Naum. Despre astfel de traducere se poate afirma că autorul a stat sub influența inspirației divine, după cum zicea și Platon că stă poetul, într-unul din dialogurile sale. O să fie cartea mea de căpătâi, una ce mă face să regret că nu am aprofundat studiul Greciei antice încă pe vremea profesorilor mei, Bezdechi și Naum. Adevărul este că la liceu limba latină însemna pentru noi un chin și tare ne-am bucurat când s-a scos studiul elinei din liceu.

Astăzi cred că anticii au atins unul din hotarele Absolutului, deci nu pot fi decât atinși, niciodată întrecuți. Înainte de toate ei aduc Echilibrul, Euritmia în viață.

În legătură cu Goethe, iubite domnule profesor, îmi pare rău că nu doriți să mă înțelegeți. Sigur că estetic Goethe este unul din marii poeți ai lumii, dar ca mesaj *Faust* este de neacceptat. Am recitat, după ce am primit scrisoarea d-voastră, actul ultim al lui *Faust II*. După ce omoară pe Filemon și Baucis și pe călător, după mine poetul și cel îndrăgostit de tradiție, Faust ajunge să trăiască suprema clipă prin realizarea mării opere colective. Las' că uciderea celor de mai sus o trece pe spinarea altora, după ce el o ordonase.

Finalul, cum d-voastră ați scris-o, este protestant, dar, încercând să-i facă concurență lui Dante, realizarea poetică, de data aceasta oricât de împlinită, sună fals, ca orice parodie.

În ultima butadă a „eternului femenin”, pare că Goethe ne trage cu ochiul în chipul unui Don Juan, care a reușit să tragă pe sfoară pe toți comandorii de piatră și înșelații de el.

Am dreptate sau nu. De altfel, *Faust* a fost respins odinioară de Nae Ionescu și mai recent de Noica, pentru conținutul său filosofic, se înțelege.

Credeți-mă că, depărtat de țară, am ajuns în rolul Călătorului, să prețuiesc multe din datina poporului meu, unele ce odinioară îmi păreau lucruri poate banale sau lipsite de semnificație.

Pe de altă parte, când văd cum trăiesc nemții de astăzi în fața clipei, îmi zic și eu că trebuie să ne despărțim de Faust al lui Goethe, dar asta nu înseamnă să nu-i mai recunosc valoarea literară și frumusețea.

De altfel, autorii ce i-ați citat vin în sprijinul ideilor mele. Nietzsche nu este el propovăduitorul a ceea ce există peste bine și rău, puterea, iar André Gide un practicant al faptei, lipsită de crezul ei etic?

Aici este nodul gordian: fapta pentru faptă și în numele ei admiți și crima și păcatul, indiscutabil apăsătoare asupra lui Faust sau preferi Fapta bună celei rele; nu orice faptă și orice străduință duce la mântuire, cum reiese evident din sfârșitul lui *Faust II*.

Asta nu înseamnă că nu accept toate referințele d-voastră la Goethe și că ași nega geniul său poetic, lucru de altfel barbar și trist pentru mine, de ar fi așa.

Vă mulțumesc că l-ați citat pe Gérard de Nerval. A devenit la modă, în ultimul timp o serie de suprarealiști, antipsihiatrici îl dau pe el ca exemplu că ar fi fost un nebun mai normal ca mulți normali. Astfel l-am descoperit ca poet și tare mi-a plăcut.

Concluzia mea este că Gérard de Nerval nu a fost psihotic, mai mult un disimulat al ei.

În legătură cu aceasta, țin să vă scriu că am primit cartea lui Ion D. Sîrbu, care vă este dedicată. Trebuie să aveți o mare satisfacție, când constatați că învățătura d-voastră nu a căzut pe pământ sterp.

Mi-am însușit cele ce mi-ați scris despre metrica și traducerile unor opere.

Închei, dorindu-vă o reîntoarcere cât mai grabnică la masa de scris, rămân al d-voastră cu cele mai bune sentimente de prețuire și adâncă dragoste platonice,

Ovidiu Vuia

13. „Din Grecia v-am trimis o vedere, deci semn că nu v-am uitat nici pe țărmurile elene”

Giessen, 3 oct.1985

Mult stimat și iubite domnule profesor Liviu Rusu,

Reîntors acasă din concediu, am găsit un pachet cu Normabrain, medicamentul ce urmează să vi-l trimit. De ce nu mi-ați trimis o rețetă, că altfel nu merge prin Crucea Roșie sau poștă și durează și așa mult de tot.

Dacă voi avea o cunoștință, am să trimit prin ea. Ar fi bine ca, după atâta timp dictat și de concediu meu, să nu mai aveți nevoie de medicamente și să fiți revenit la masa de scris, la care țineți așa de mult, ca Eminescu la masa lui de brad.

Din Grecia v-am trimis o vedere, deci semn că nu v-am uitat nici pe țărmurile elene sau tocmai acolo, lângă umbrele lui Eschil, Sofocle și Euripide, descriși de d-voastră atât de strălucit, vă aveam mai puternic lângă mine și inima mea. Ca, de pildă, la Epidaurus sau la Micene, pe locul unde a trecut Agamemnon așteptat de soția lui necredincioasă, Clitemnestra, în fața porții leilor, unde se desfășoară piesa lui Eschil.

În anul acesta am trecut în Turcia, în Ionia veche, și am văzut vechile cetăți ionice înfloritoare în helenismul de după Alexandru cel Mare: Pergamon, Efesul, Miletul, Priene, Didyma.

La întoarcere nu puteam să nu trec pe la Troia lui Schliemann. Citindu-i cartea, abia acum l-am înțeles perfect și mai ales am perceput proporțiile descoperirii sale. Fiindcă am fost și în Itaca, pot să spun că am luat-o pe urmele lui Homer după Schliemann.

Nu știu dacă ați reținut că unul din cei mai apropiați prieteni la Troia, lângă Schliemann, a fost profesorul patolog Virchow. Acesta din urmă a și scris un studiu foarte valoros asupra regiunii Troiei.

La capătul călătoriei am fost și la Samothraki, locul sanctuarului marilor Zei, Cabirii, astfel că am închis un minunat Periplu elen, de neuitat.

Ar mai fi multe de scris, dar nu doresc să vă obolesc.

Din toate doresc să rețineți că nu am fost ingrat nici de data aceasta, dar, dacă nu am fost prompt, de vină sunt împrejurările, deci nu total eu.

Închei, dorindu-vă d-voastră și familiei numai bine, sănătate și putere de muncă, al d-voastră cu toată prețuirea și dragostea, Iubire ca în Simpozionul lui Platon, învățat de celebra Diotima, vă îmbrățișează al d-voastră fost elev clujean,

Ovidiu Vuia

George Gană (1983)

„Vă rog să primiți mărturisirea sentimentelor de profundă stimă intelectuală, pe care le am față de Dumneavoastră”

București, 10 iulie ,983

Stimate Domnule Profesor,

Vă rog să scuzați întârzierea cu care răspund scrisorii Dumneavoastră, care m-a emoționat de două ori, dacă pot spune așa: întâi pentru că venea, în chip neașteptat, de la Dumneavoastră, și apoi pentru că v-a putut interesa recenzia mea. V-aș fi trimis imediat textul, dar am constatat că nu-l aveam. Ca și în alte cazuri, nu aveam o copie după manuscrisul care, după lectura la microfon, îmi fusese reținut la radio. Am încercat să-l recuperez, dar el era înregistrat la arhivă și nu-mi putea fi restituit. Am rugat atunci pe cineva să-l transcrie. Toate astea au durat cam mult, încât abia acum vă pot trimite o copie, scrisă de mână. Sper că nu veți avea dificultăți la lectură.

Vă mulțumesc pentru vorbele bune pe care le spuneți despre ediția Blaga. Este într-adevăr un lucru care cere multă muncă și ia mult timp. Mi-am propus totuși să-l duc la capăt până la centenarul nașterii poetului. Cred că, în împrejurări normale, este posibil. Deocamdată lucrez la volumul al II-lea (poezia postumă), care s-ar putea să apară la sfârșitul anului. Vă solicit de pe acum bunăvoința de a primi un exemplar din el.

Mulțumindu-vă pentru scrisoarea trimisă și scuzându-mă încă o dată pentru întârzierea răspunsului, vă rog să primiți mărturisirea sentimentelor de profundă stimă intelectuală, pe care le am față de Dumneavoastră.

George Gană

Anexă

Liviu Rusu: „De la Eminescu la Lucian Blaga”

După *Scrieri despre Titu Maiorescu*, apărute în urmă cu doi ani, profesorul Liviu Rusu, estetician de notorietate internațională și comparatist, a publicat de curând, la Editura Cartea Românească, un amplu volum intitulat *De la Eminescu la Lucian Blaga*. Studii de istoria literaturii române, cum sugerează titlul? În parte da, însă nu în sensul obișnuit al termenului, căci scriind despre Eminescu sau Blaga, Liviu Rusu o face din perspectiva și cu metoda comparatistului. Tot așa cum, scriind despre folclor, se comportă mai degrabă ca un estetician decât ca un folclorist. Dacă adăugăm că alte studii sânt propriu-zis de estetică sau de literatură universală, se va înțelege cred că e vorba de un volum de o mare varietate tematică, a cărui analiză integrală nu poate încăpea într-o cronică radiofonică. Mă voi opri de aceea mai mult la studiile despre Eminescu și Blaga, care, și după părerea autorului, formează „partea principală” a cărții.

Prima secțiune a ei este consacrată lui Eminescu. Liviu Rusu reia aici studiul din 1966, *Eminescu și Schopenhauer*, căruia îi adaugă un capitol nou, și încheie secțiunea cu un eseu, și el nou, *Simfonia eminesciană*. Raporturile dintre opera lui Eminescu și filosofia lui Schopenhauer constituie o temă importantă a exegezei eminesciene și, aș spune, inevitabilă. De la Maiorescu și Gherea până azi nu există studiu mai amplu asupra marelui poet, care să n-o discute. Accentul a fost pus când pe influența filosofului asupra poetului, făcută răspunzătoare de notele pesimiste ale operei acestuia, când pe asemănările de viziune asupra lumii și pe înțelegerea influenței ca afinitate electivă. Liviu Rusu e mai aproape de primul punct de vedere. Teza lui este aceasta: în personalitatea creatoare a lui Eminescu trebuie să distingem între un strat profund, care formează eul autentic al poetului, și un strat mai superficial, al unui eu derivat. Eul autentic este original, cel derivat e format prin învățare. Eul original eminescian se caracterizează prin „entuziasm în fața frumuseții lumii, susținută de iubire, armonie, de o viață exaltantă”. Acestea ar fi „pornirile și năzuințele cele mai autentice, cele mai elementare ale poetului”: ele s-au definit prin „optimism”.

În prelungirea acestor năzuințe s-ar afla „critica constructivă”: „În contrast cu frumusețea și armonia lumii, poetul constată mulțimea relelor sociale, care îl îndeamnă la cea mai aspră critică. Această critică însă [...] este de natură constructivă, conținând speranța unei îndreptări. Prin urmare, anima-toarea ei tot un sentiment optimist este...”. Peste acest nucleu central al personalității s-a constituit un eu derivat, căruia îi este propriu pesimismul, preluat de la Schopenhauer și aflat în contradicție cu fondul original al poetului, din care cauză nici n-a fost asimilat efectiv. Personalității contra-dictorii construite astfel a lui Eminescu îi corespunde o imagine dualistă a operei lui, analiza poemelor urmărind tocmai surprinderea momentelor de ruptură, de trecere de la aspectele în care se exprimă eul autentic la cele datorate eului derivat.

Teoria personalității creatoare ce susține această construcție este a esteticianului Liviu Rusu, construcția însăși este însă foarte aproape de cea propusă de Gherea, și ceea ce i se poate reproșa este tocmai *nerecunoașterea unității esențiale a operei eminesciene* dincolo de diferențele de stil sau de realizare artistică. Depășirea planurilor aparente în căutarea surselor profunde ale lirismului e punctul de plecare pozitiv al cercetării, dar intuiția adâncimii este parțială. Căci dincolo de nivelul la care s-a oprit Liviu Rusu se dezvăluie o perspectivă integrată asupra lumii, o viziune în care intră universul tot, cu nașterea perpetuă a vieții în el, cu desfășurarea nesfârșită de forme ale naturii și umanității și cu moartea acestora, un univers ce se mișcă mereu între geneză și stingere. Reluând în volumul de față studiul, autorul îi adaugă, spuneam, un capitol, binevenit și semnificativ încă din titlu: *Influența în adâncime a lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*. Aici este corectată, în sensul lărgirii prin aprofundare, atât imaginea personalității și operei eminesciene, cât și aceea a filosofiei schopenhaueriene. Liviu Rusu își amendează astfel el însuși studiul dinainte, care, apărut în 1966, pare a fi fost scris cu vreun deceniu înainte și reprezintă, în orice caz, o fază pe care autorul a depășit-o, fapt confirmat și de eseul *Simfonia eminesciană*. Aceste două texte mai noi ne readuc – și l-au readus pe autorul lor – la o receptare mai adecvată a operei marelui poet.

Cel de-al doilea studiu amplu al volumului e consacrat lui Blaga și are drept temă viziunea faustiană în opera lirică și dramatică a poetului.

Identificarea tuturor ecourilor goetheene în scrisul lui Blaga și precizarea raporturilor dintre cei doi scriitori, în funcție de aceste ecouri și de complexul specific al personalității și operei fiecăruia, rămâne încă de făcut. Liviu Rusu nu-și propune decât ce a anunțat în titlu, reușind mai mult într-un sens și mai puțin în altul. Mai mult, întrucât el așază poezia lui Blaga într-o perspectivă largă, ce include și poezia populară, și pe aceea a lui Eminescu, și observă linia care traversează toate aceste trei momente, elementul lor comun, care e o anumită viziune, „cu aspectul ei cosmogonic, cu problematica cunoașterii și a năzuinței creatoare”, și care e „prezentă în literatura noastră populară, îmbrățișată apoi cu mari perspective de Eminescu”, lăsată apoi în părăsire și reluată de Blaga.

Nu avem niciun motiv să nu acceptăm ideea și tot ceea ce spune Liviu Rusu despre asemănările și deosebirile dintre Blaga și Eminescu. Pentru amândoi este definitorie o viziune de maximă amploare și profunzime asupra lumii și o „năzuință creatoare însetată de tainele marelui tot”.

Rezervele noastre apar în momentul în care această năzuință este echivalată cu spiritul faustic. Pentru că astfel o „variantă”, oricât de ilustră, este substituită tipului de personalitate creatoare, căruia îi aparține, dar cu care nu se suprapune decât parțial. Nu orice năzuință creatoare care „este însetată de tainele marelui tot” și care „din punct de vedere poetic nu se mulțumește să exprime numai anumite stări sufletești, ci caută să cuprindă aspectul integral al lumii” – nu orice astfel de năzuință creatoare este o „viziune faustiană”. E drept că unii morfologi ai culturii, ca Spengler, au lărgit sensul noțiunii de „faustic”, până la a-l face să cuprindă o mare parte a culturii europene moderne, dar riscurile procedării sânt prea mari. Unele se pot constata și în studiul de față, cu deosebire în caracterizarea pieselor lui Blaga. A spune că „*Zamolxe* este un poem dramatic faustian” și că „înfățișează o lume faustiană”; că Papa și Nona din *Tulburarea apelor* „amintesc mult de perechea Faust–Mefisto” și că, „în timp ce în *Faust* „Noaptea Valpurgiei” este numai un episod, în *Tulburarea apelor* „întregul dramei este animat de un valpurgism virulent”; că „filonul faustian” atinge maxima lui realizare în *Meșterul Manole*”, în care, între altele, starețul Bogumil e „o figură de Mefisto”, iar zidirea Mirei „o scenă cu adevărat faustiană”; în fine, că faustiană e și *Cruciada copiilor* și *Arca lui Noe* – a spune

toate acestea înseamnă a lărgi sensul termenului, până la a-l face inoperant, și a mina o construcție critică, altfel plină de observații exacte și subtile și de sugestii fertile.

Liviu Rusu practică aici o critică de filosof, cu virtuți principale indiscutabile și pe care o operă ca aceea a lui Blaga o reclamă. Principiul acestei critici este dovedirea unității substanțiale a operei. Semnul sub care e pusă însă această unitate nu mi se pare convingător. Mult mai convingătoare sânt în orice caz studiile grupate în următoarele două secțiuni ale volumului, intitulate *Alte studii literare* și *Să discutăm estetică*. Într-unul pledează pentru înlocuirea termenului de „iluminism” din istoria noastră literară cu acela de „luminism”. Argumentul fundamental ține de sensul cuvântului: „iluminismul” denumește o epocă de cultură raționalistă, dar cuvântul în sine înseamnă de fapt iraționalism, opus luminii. Studii substanțiale sânt cele datorate esteticianului care a scris o carte despre *Viziunea lumii în poezia noastră populară: Tragicul în poezia noastră populară și Folclorul literar în vol. I al tratatului de Istoria literaturii române*. Esteticianul se regăsește și în alte câteva articole sau comunicări incluse în sumar, iar comparatistul – în *Goethe în literatura română, Locul romantismului românesc în sânul romantismului european* și altele. O contribuție de istorie literară, care nu va putea fi ocolită, o reprezintă cele vreo 40 de p. reparatoare despre G. Bogdan-Duică, profesorul său de literatură română.

Recomandându-le cu căldura cu care îmi îngădui să recomand toată această carte a unui mare profesor și om de cultură și cu regretul de a nu fi putut zăbovi mai mult în prezentarea lor, nu pot să nu subliniez măcar în treacăt o notă definitivă pentru acest volum, ca și pentru cel anterior, despre Maiorescu: atitudinea polemică. Liviu Rusu e un spirit pe care deficiențele de interpretare sau de informație îl stimulează, îl pun într-o stare de agitație intelectuală, manifestată în convocarea grabnică a argumentelor logice sau documentare, pe care întinsa lui cultură i le pune prompt la dispoziție și precipitată (sic!) într-un stil critic incisiv și demonstrativ. Multe dintre studiile din volumul de față, care include și răspunsuri la critici aduse studiului său despre Eminescu, au un punct de plecare polemic. Cele mai bune, model de spirit polemic și de rigoare, ni se par cele intitulate *Dicționarul de estetică generală* și „*Metoda de creație*” – o categorie estetică?

Unii pot interpreta această disponibilitate la polemică drept o formă de spirit maiorescian, alții, care-i sânt victime, ca excesivă și iritantă. În ce mă privește, cum n-a trebuit încă s-o suport eu însumi, îmi place să văd în ea o formă de manifestare a vitalității spirituale impresionante a unui cărturar, care va împlini peste câteva luni 80 de ani.

George Gană

Monica M. Grecu (1983)

1. „Este o colecție de artă, procurată din bătrâna noastră Europă”

8 august 1983

Stimate D-le Profesor Rusu,

Cu aceleași frumoase sentimente în suflet îmi îndrept gândurile spre Dvs. și familia Dvs., de aici, de departe. Există atâtea lucruri frumoase în jur, încât doresc să împărtășesc ceva din ele cu Dvs. Castelul de pe verso, acum muzeu, a aparținut unu gazetar multimilionar¹. Este o colecție de artă, procurată din bătrâna noastră Europă.

Cu stimă,

Monica Grecu²

2. „Frumoase sentimente pentru impecabilul profesor, care mi-a îndrumat pașii spre ultima mare realizare profesională acolo, în țară”

[Reno, 1986]

Stimate D-le Profesor,

Cu aceeași admirație și statornicie, frumoase sentimente pentru impecabilul profesor care mi-a îndrumat pașii spre ultima mare realizare

¹ Castelul Hearst a aparținut lui William Randolph Hearst (1863-1951) – om de afaceri și politician american, reporter și editor, care a dezvoltat cea mai mare companie americană cu profil mediatic: Hearst Communications.

² Monica Grecu – cadru didactic la University of Nevada, din Reno.

profesională acolo, în țară³, îmi îndrept gândurile și urările de sănătate, bucurii, frumoase realizări, prosperitate și pace sufletească spre Dumneavoastră!

Mama este cu mine și mi se alătură în acestei urări și gânduri frumoase⁴.

Transmiteți, vă rog, aceleași bune urări D-nei Rusu, Cristinei⁵ și întregii Dvs. familii.

Cu stima,

Monica⁶

³ Profesorul Liviu Rusu a fost conducătorul de doctorat al Monicăi M. Grecu, tema fiind *Figura Ioanei D' Arc în drama universală*.

⁴ În volumul *Simpozion comemorativ Liviu Rusu – 100*. Texte reunite și editate de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, Monica M. Grecu a publicat un emoționant *Omagiu*, p. 159-164.

⁵ Cristina – fiica cea mică a profesorului Liviu Rusu. Monica Grecu și Cristina Rusu au fost colege de clasă, la liceu.

⁶ După luarea doctoratului în România, Monica M. Grecu a plecat în SUA, lucrând ca profesor la University of Nevada, din Reno.

Horia Stanca (1983)

„Am avut întotdeauna față de dumneavoastră o simpatie respectuoasă și pentru scrisul dumneavoastră o admirație”

București, 20 septembrie 1983

Stimate și scumpe domnule profesor,

Eram pe punctul de a răspunde scrisorii dumneavoastră întristătoare, când mi-a venit a doua, mai senină și mai plăcută. Mă gândeam inițial să caut unele explicații și scuze față de prietenii mei, foștii dumneavoastră studenți, pentru comportarea lor, care justifica supărarea dumneavoastră. Mă gândeam în sensul acesta la „accidentul” care a compromis intențiile organizatorilor și ne-a umbrat tuturora starea sufletească, mai ales că inițial s-a atribuit stingerea luminii unui act de sabotaj. Am fost cu toții derutați de așa-zisa „explicație”, care se adăuga la una anterioară, când ni s-a comunicat tuturora, în preziua plecării la Cluj, că evocarea lui Radu¹ se amână fără dată și când ne-am agitat la agenția CFR, să ne anuleze biletele, nu să le schimbe, căci nu știam dacă simpozionul proiectat va mai avea loc. Totul ne-a ținut într-o stare de nervi extrem de neplăcută și, dacă n-ar fi fost căldura cu care ne-a întâmpinat publicul, în frunte cu dumneavoastră, în sala Bibliotecii, cred că toată evocarea s-ar fi dat peste cap.

Personal nu am avut niciun rol în organizarea aniversării lui Radu, în afară de acela al materialului cerut pentru o expoziție, care urma să aibă loc fie înainte, fie după ședința respectivă, în holul bibliotecii. Cele câteva cuvinte, care mi s-au cerut, aș fi dorit să le spun la sfârșit, pentru că socoteam că la sfârșit mulțumești oamenilor pentru o omagiere, și nu la început. Dar

¹ Radu Stanca (1920-1962) – poet, dramaturg, eseist și regizor de teatru, frate cu Horia Stanca.

așa au vrut organizatorii. Că a participat și președintele Uniunii Scriitorilor² a fost o simplă întâmplare, el venind de la Oradea, unde avusese loc o altă aniversare și se oprise la întoarcere, pentru 24 de ore, în Cluj. De altfel, în aceeași seară, la orele 10, a și plecat la București.

Bineînțeles nu i-ar fi împiedicat nimic pe cerchiști să vă prezinte, după ședință, omagiul lor, poate chiar în ședință să se fi insistat asupra rolului dumneavoastră în realizarea acelei comuniuni de spirit și de prietenie, care în bună măsură – după câte îmi spunea Radu – s-a realizat pe marginea teatrului studentesc, inițiat de dumneavoastră. Nici pe mine nu m-ar fi împiedicat nimic să mă fi asociat unui astfel de omagiu, cu toate că nici eu nu am fost cerchist, ba mai mult, în anii când s-a format așa-zisul Cerc, nici nu eram în țară. Nu spun aceasta ca o scuză pentru mine, căci sânt la fel de vinovat ca și dâșii de impolitețe, în primul rând față de dumneavoastră, dar și față de alții, care au venit special pentru Radu și pentru mine la ședință, inclusiv doi veri de la Ocna Sibiului și Rodica, sora lui Dominic³, pe care i-am găsit abia a doua zi, prin telefon. A fost însă o atare beznă la ieșirea în stradă, încât păream să fi ieșit cu toții de la o ședință conspirativă. Vă împărtășesc așadar supărarea pentru lipsa de atenție a foștilor dumneavoastră elevi, inclusiv a mea, care am avut întotdeauna față de dumneavoastră o simpatie respectuoasă și pentru scrisul dumneavoastră o admirație în care se amesteca și curajul cu care ați pledat cauza rudeniei mamei mele cu Titu Maiorescu.

Aveți dreptate să vă plângeți de ținuta lui Vartic⁴ și de „rezervele” critice ale lui Tomuș⁵. Și unul și celălalt fac parte dintr-o generație care a uitat, unul respectul pentru public, celălalt modestia, dorind neapărat să pară, nu și să fie original. Eu nu cred că poezia lui Radu e făcută să fie gustată peste o sută de ani. Nu putem ști noi ce o mai fi pe atunci. Eu o cred actuală pentru generația lui, iar neșansa lui a fost numai aceea de a nu o fi putut scoate în

² Președinte al Uniunii Scriitorilor era, la data respectivă, Dumitru Radu Popescu, care a avut această funcție între 1982-1989.

³ Dominic Stanca (1926-1976) – actor și dramaturg, poet și traducător, văr cu Horia și Radu Stanca.

⁴ Ion Vartic (n. 1944) – eseist, teatrolog, critic și istoric literar, membru al grupării literare „Echinoc”.

⁵ Mircea Tomuș (n. 1934) – critic și istoric literar.

volum, ca și aceea a pieselor lui, dintre care zece zac la mine în sertar și acum, după 20 de ani de când a murit.

De lipsa de atenție a lui Doinaș nu mă pot mira îndeajuns, mai ales când știu și aflu mereu, fiind așa de buni amici, de câte ori cu adevărată recunoștință vă amintește ca pe cel de la care a preluat, împreună cu orientarea inițială în estetică, și pe cea a comportării în societate. Încercând să repare greșeala de a vă fi uitat, a căzut cu invitația tardivă din lac în puț. Eu, din partea mea, regret amândouă titlurile eventuale cu care ați fi colaborat, dând exemplarului din *Secolul 20* un cu totul alt prestigiu decât acela al prezenței în sânul lui a lui Crohmălniceanu, care, oricât de apreciat astăzi, nu trebuie uitat cât a grohăit și croncănit odinioară pe seama lui Blaga, ca punându-l aci, în comparație cu Doinaș, să nu fie bănuțit de parti-pris...

Din partea mea mă scuz încă o dată cu simpla grabă de a fi căutat un refugiu pentru tristețea de a fi găsit alt Cluj decât acela în care mi-am trăit adolescența și tinerețea, în care am visat, împreună cu prietenii mei de condei, că vom putea cândva să aducem Vechiul Regat în Europa Centrală, când cei din București făceau totul să mute Ardealul în Balcani, ceea ce se pare că au și izbutit. N-am fost după 1944 decât ocazional în Clujul în care nu mă pot regăsi sub nicio formă, nici în preajma Catedralei, rămasă neterminată, ca și atunci când Tata⁶ se agita să se introducă în ea o orgă experimentală și să se simplifice serviciul divin, nici pe coridoarele universității, pe unde nu mai trec spre seminariile lor profesorii întâmpinați de noi, studenții, făcându-le loc cu pălăriile ridicate, nici măcar în cimitirul unde, dacă nu l-aș găsi pe Radu, aș căuta zadarnic unele morminte îndrăgite în anii primelor mele iubiri romantice.

Vă revăd cu plăcere la București, unde am telefonul 15.05.78 și până atunci multă simpatie doamnei Tincuța și lui Toto⁷, cu drag,

Horia

⁶ Sebastian Stanca (1878-1947) – preot, consilier eparhial, colaborator al *Luceafărului* de la Pesta.

⁷ Toto – numele de alint al Mariei Rusu, sora lui Liviu Rusu.

Ion Didilescu (1984)

1. „Îmi amintesc de asemenea de doctoratul lui Radu Tomoiagă, unde D-voastră ați prezentat un referat savant și ați exprimat ceva într-o admirabilă germană”

Constanța, 7 ian. 1984

Stimate Domnule Profesor Rusu,

Tocmai expediasem o scrisoare prof. Tudor Bugnariu, când am primit rândurile D-voastră. Sigur că m-au bucurat enorm.

Îi scrisem prof. Bugnaru că scrisorile lui Lucian Blaga adresate mie, precum și două cărți date mie de către el, cu dedicație, sânt de asemenea la mine. Altele, aflate la București, mi le va aduce aici, pe rând, fiul meu. De asemenea, îl informam – ceea ce sigur că știa – că scrisorile mele către Blaga au fost găsite la Biblioteca Academiei – cred –, depuse de dna Dorli Bugnariu¹ și tot materialul fotocopiât de Dr. I. Oprișan, cercetător la Inst. „G. Călinescu”, care pregătește un „Documentar Blaga”². Eu i-am pus la dispoziție tot ce am avut și se pare că scrisorile de la mine sânt importante, fiindcă Blaga își definește poziția față de gândirism. Îi spuneam că, trecând la Cluj cu mașina, m-am oprit la Lancrăm și m-am închinat pios în fața mormântului lui Blaga, că i-am vizitat casa în care a crescut descrisă, în *Hronic*³, și grădina în care a visat. În treacăt trebuie să spun că m-am mirat că un spirit atât de mare și bogat a crescut într-o casă atât de mică și

¹ Dorli Blaga, fiica lui Lucian Blaga, căsătorită Bugnariu.

² Documentarul se va materializa în volumul Ionel Oprișan, *Lucian Blaga printre contemporani*, dialoguri adnotate, Editura Minerva, București, 1987; Ediția a 2-a, revizuită, augmentată, necenzurată, Editura Saeculum Vestala, București, 1995.

³ E vorba de volumul memorialistic al lui Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*.

sărăcăcioasă. Dar poate vă veți întreba: de unde și până unde corespondență între mine și Blaga? (Am uitat să vă spun că îi citam aprecierea Dv. din *De la Eminescu la Blaga*⁴, că „Blaga este cel mai mare dar pe care Ardealul l-a făcut vechiului regat”⁵.)

Lucrurile s-au petrecut așa: Eu am publicat o recenzie critică, în *Țară nouă*, a cărții *Diferențialele divine*⁶. Era ușor de criticat, fiindcă era inspirată din biologia neovitalistă a lui Hans Otto Driesch⁷. Am aflat, de la Grigore Popa, că Blaga a fost foarte iritat. Știți cât era de susceptibil și că pe Rădulescu-Motru nu-l scotea, în *Saeculum*⁸, din Rădulescu-Mortu. După ocuparea Ardealului de Nord, ne-am refugiat cu toții. Eu fusesem numit la Iași, dar nu voiam să stau iarăși într-un oraș de graniță și voiam să fiu schimbat în alt oraș. M-am dus la Min[isterul] Înv[ățământului] cu Bagdasar și am intrat la secretarul general, Tr. Herseni (era epoca legionară). La birou, L. Blaga și D. D. Roșca. Herseni vorbea cu cineva. Bagdasar a făcut prezentările și L. Blaga m-a privit, nu cu ură, ci cu simpatie. Eu i-am spus că regret recenzia supărătoare și că voi întreprinde un studiu obiectiv asupra filosofiei sale. După aceea, ajungând la Iași, a avut loc o corespondență între mine și Blaga pe probleme de-ale filosofiei sale. Am ținut o conferință la radio „Moldova”, ascultată de Blaga, în urma căreia mi-a trimis o telegramă de mulțumire și felicitare pentru „strălucita” conferință. Ne-am dat întâlnire la cofetăria Nestor.

Eu am strâns material pentru monografia despre Blaga. Dar împrejurările postbelice n-au fost de natură să stimuleze terminarea ei. Nici

⁴ Liviu Rusu, *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

⁵ De fapt, citatul exact este acesta: „Lucian Blaga este cel mai prețios dar pe care l-a adus românimea din Ardeal pe altarul mării unități a neamului românesc de pretutindeni.”, *op. cit.*, p. 220.

⁶ Lucian Blaga, *Diferențialele divine*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940.

⁷ Hans Otto Driesch (1867-1941) – filosof și biolog german, care a clonat primul animal – un arici de mare.

⁸ *Saeculum*. Revistă de filosofie, apărută la Sibiu, lunar (ian.-febr. 1943 – mart.-apr. 1944), sub direcția lui Lucian Blaga. Revista a reapărut după 1989, tot la Sibiu, sub conducerea profesorului Ion Dur, de la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

eu n-aveam drept să scriu, fiind fiu de preot. Nici măcar volumul omagial, pregătit pe anul 1945, de care s-a ocupat Victor Iancu, căruia i-am predat articolul meu, *Filosofia lui L. Blaga în gândirea europeană* (și care s-a pierdut), nu a putut apare. Desigur că la aceasta a contribuit, cu toate tăgădele sale, și autorul romanului *Pe multe de cuțit*⁹ („O vizită la Marele Anonim”¹⁰).

Și așa m-a surprins scrisoarea D-voastră. Sigur că vă urmăresc activitatea și m-a surprins extraordinara memorie cu care aminteți ce ați discutat cu scriitorii francezi, mi se pare și cu Fundoianu. Sigur că îmi amintesc de conferința pe care ați ținut-o la cursurile de vară organizat de prof. Bârsănescu¹¹ (de curând decedat¹²). La Cluj, D-voastră apăreați puțin în grupul celor de la *Țară nouă*, unde M. Beniuc și V. Novacu consumau carne de vacă crudă, din teribilism). Ați apărut doar la masa oferită de Victor Jinga¹³ colaboratorilor de la *Țară nouă*.

Am avut apoi deosebita plăcere să vă am musafir la Iași – cu prilejul concursului pentru ocuparea postului de conferențiar de estetică literară. Îmi amintesc de asemenea de doctoratul lui Radu Tomoiagă, unde D-voastră ați prezentat un referat savant și ați exprimat ceva într-o admirabilă germană.

În ceea ce privește amintirile mele, eu le transcriu. Am ajuns până în timpul când, fiind membru al Senatului universitar, s-au decernat titlurile de *Doctor honoris causa* lui Charles de Gaulle și lui Sukarov.

Scriu cu greu și-n acest început de iarnă îmi vin mereu în minte versurile lui Verlaine:

⁹ Cunoscutul roman al lui Mihai Beniuc, *Pe multe de cuțit*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.

¹⁰ De fapt, fragmentul de roman, publicat de Mihai Beniuc în avanpremieră, în *Gazeta literară*, nr. 29, 16 iulie 1959, p. 5, se numea doar *Marele Anonim*.

¹¹ Ștefan Bârsănescu (1895-1984) – profesor universitar la Iași, membru al Academiei Române.

¹² Ștefan Bârsănescu decedase la 5 noiembrie 1984. E posibil ca data reală a prezentei scrisori să fie „7 ian. 1985”.

¹³ „Subsecretarul de stat Victor Jinga, de la Ministerul Muncii, care subvenționa acest săptămânal (*Țară nouă*, n. I.R.), cu subtilul «îndreptar ardelenesc de gând și faptă românească» (Cf. Mihai Beniuc, *Însemnările unui om de rând. Pagini de jurnal și memorii (1965-1969; 1971; 1974)*. Cu un *Argument* de V. Fanache. Ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției, note și comentarii, indice de nume de Ilie Rad, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, p. 136).

Les sanglots longs
Des violons de l'automne
Blessent mon cœur
D'une langueur monotone...

Cât privește portretele mele universitare, ele sânt gata și aștept doar o discuție cu directorul Editurii Științifice și Enciclopedice, pentru a definitiva textul.

După cum v-am scris, portretizez persoane care în cea mai mare parte vă sânt cunoscute: Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, P. Cancel (mort tânăr, ca și Bogrea, slavist), D. Gusti, Ath. Joja, N. Bagdasar, I. M. Nestor, Florescu Țuțugan, C. Daicoviciu, M. Beniuc, N. Lascu, V. Iancu, V. Pavelcu, Șt. Bârsănescu (decedat de curând), Silvestru Găină, P. Botezatu (cu care am colaborat la lucrarea *Silogistica clasică și interpretările ei moderne*) și filosoful polonez, Tadeusz Kotarbiński.

Ca și D-voastră exclam și eu, cum s-a perindat lumea! Din toți cei portretizați de mine mai trăiesc doar patru: I. M. Nestor, N. Lascu, M. Beniuc și V. Pavelcu. Tot Ardealul e „fruncea”!

N-am știut că vă referiți la Penciulescu¹⁴ și nu la Pintilie. Ultimul pusese în scenă, la Buc[urești], *D-ale carnavalului* și *Revizorul*. Spectacolele au făcut vâlvă, prin inovațiile permise. *Revizorul* făcea, din țara în care avea loc acțiunea, un infern¹⁵.

La spectacol s-a dus Miron Constantinescu și Gh. Pană. L-au chemat [pe] L. Pintilie și l-au rugat să aducă schimbări. El a refuzat și a declarat că, dacă spectacolului creat de el i se aduc schimbări, el se urcă pe scenă și declară că spectacolul nu-i aparține. Atunci i s-a dat permis să plece oriunde și libertatea de a reveni în țară când vrea.

N-am primit nimic de la L. Bogdan.¹⁶

¹⁴ În vol. *De la Eminescu la Lucian Blaga...*, Liviu Rusu publicase eseu „Regale Lear” în regia lui Radu Penciulescu sau drepturile spirituale ale autorului, p. 365-375.

¹⁵ Tocmai din acest motiv, spectacolul a fost interzis. Detalii interesante legate de interzicerea spectacolului cu *Revizorul* se găsesc în vol. Ilie Rad, *Convorbiri cu Ion Brad, „din primăvară până-n toamnă” (aprilie-octombrie 2013)*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 254-258.

¹⁶ Lucian Bogdan – tânăr cercetător din Cluj-Napoca.

Mulțumindu-vă mult pentru rândurile D-voastră, vă rog să primiți salutările mele alese și pentru orice eventualitate eu vă spun de pe acum Sărbători fericite și La mulți ani!

/ss/ I. Didilescu¹⁷

P.S. Evident că, dacă veniți cumva la vară la Constanța, eu vă invit să treceți și pe la mine. Mi-a promis acest lucru și fostul ministru, Ștefan Bălan¹⁸.

2. „Într-o scrisoare pe care o am, [Blaga] mă roagă să nu plătesc abonamentul, că mi-o trimite gratis”

Constanța, 21 iulie 1984

Mult stimat Domnule Profesor,

De curând mi-a adus fiul meu de la Buc[urești], din biblioteca mea de acolo, colecția *Saeculum*, a lui Lucian Blaga, dăruită mie. Într-o scrisoare pe care o am, mă roagă să nu plătesc abonamentul, că mi-o trimite gratis.

¹⁷ Ion Didilescu (1906-1987) – logician și filosof. „Studii liceale la Roman și studii universitare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, încheiate în 1929, cu mențiunea *magna cum laude*. Este profesor în învățământul secundar, până în 1941, la mai multe licee din țară, apoi profesor și șef de lucrări la Seminarul Pedagogic al Universității din Iași (1941-1949). Din 1945, lucrează ca asistent la Catedra de istoria filosofiei moderne a aceleiași universități, unde își susține și doctoratul, cu teza *Legea în științele exacte*, parțial rămasă în manuscris. Este profesor de liceu în București (1949-1956). Deține funcția de director în Ministerul Învățământului; conferențiar la Catedra de logică a Universității București (1956-1968); profesor de logică și decan al Facultății de Filosofie din București (1968-1973). Este unul dintre inițiatorii și redactorii revistei de teoria culturii, *Ethos*, unde publică studii pe probleme de filosofie a culturii și a valorilor. Colaborează la volumul al IV-lea al tratatului de *Istoria filosofiei contemporane*, editat de Societatea Română de Filosofie, în 1939, cu studii despre E. Meyerson, L. Brunschvicg, Ed. Le Roy, neotomism și curentele principale din psihologia și sociologia franceză a vremii. Textele publicate aici sunt reeditate în volumul *Priviri asupra filosofiei franceze contemporane*. Scrie, împreună cu Petre Botezatu, o monografie, intitulată *Silogistica. Teoria clasică și interpretările moderne* (1976). În ultima parte a vieții, scrie studii de logică și pedagogie (unele în colaborare), publicate în *Revista de filosofie*, *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique*, *Revista învățământului superior* ș.a.” (Ștefan-Dominic Georgescu, cf. Portalul <http://www.romanian-philosophy.ro> Data accesării: 14 aprilie 2020).

¹⁸ Ștefan Bălan (1913-1991) – inginer, profesor universitar, membru titular al Academiei Române. Ministru adjunct al Învățământului și Culturii (din 1958), iar între anii 1963-1969) – titularul acestui minister.

E interesantă colaborarea: Edgar Papu, Constantin Noica, Zevedei Barbu, chiar și Victor Iancu, R. Stoichița, Gh. Pavelescu. [...]¹⁹

E interesant comparația cu colecția Ethos, pe care o am alături. Aici întâlnim pe Iorgu Jordan, A. Oțetea, Șt. Procopiu, Cezar Partenie Anton, N. Bagdasar, Jean Livescu, C. Balmuș, Șerban Țițeica și alții.

Sunt interesante cele 2 colecții pe configurația spirituală a vremii.

Cum treceți prin dificultățile acestei ierni grele?

Primiți salutările mele respectuoase!

/ss/ Ioan Didilescu

3. „Succese în activitatea D-voastră intelectuală și profesională”

14 dec. 1984

Stimate și iubite Domnule Profesor,

Necontând pe calitatea felicitărilor ce vor fi puse în vânzare aici, la Constanța, folosesc forma de scrisoare, pentru a vă ura Ani mulți cu sănătate, succese în activitatea D-voastră intelectuală și profesională.

D-voastră și întregii familii.

Cu urarea mea călduroasă, rămân

al D-voastră,

/ss/ I. Didilescu

4. „Nu spunea Zola că arta este un colț de natură, trecut printr-un anumit temperament?”

28 martie 1985

Stimate Domnule Profesor Rusu,

Ceea ce mă face să vă scriu este că am ascultat la radio, despre un mare succes al lui Lucian Pintilie, cu piesa *Tartuffe*, în SUA. Mai acum câțiva

¹⁹ Există aici șapte cuvine indescifrabile.

ani, ziarele din Paris scriau că lumea să meargă la teatrul X, pentru a mai putea vedea un spectacol din dramaturgia lui Ibsen, *Rața sălbatică*, în regia lui L. Pintilie.

În Iugoslavia, a regizat filmul *Salonul nr. 6*, după nuvela lui Cehov. Dar în cazul piesei *Tartuffe*, nu mai este vorba de un personaj cu anumit caracter, ci de o societate infernală, bazată pe minciună și ipocrizie. Se pare că, de dată aceasta, Pintilie nu mai deformează textele, ci totul ține de interpretare artistică.

Lucrul mi se pare perfect justificat, fiindcă mai de mult am ascultat simfonia *Jupiter*, a lui Mozart, fără să o mai recunosc. Din liricitatea și luminozitatea mozartiană nu mai rămăsese nimic. Parcă era ceva e neînțeles.

În schimb am ascultat o celebră arie cu Elena Cernei, care a cântat și la opera Metropolitană din New York, și cu Ileana Cotrubaș, o româncă [...] născută în [...], o execuție divină. Presa americană o numea prima voce a secolului, alături de Maria Callas.

E posibil, deci, fără mijloace nelioiale, să interpretezi o operă de artă în mod cu totul personal. Nu spunea Zola că arta este un colț de natură, trecut printr-un anumit temperament?

Îmi pare bine că, afară de D-voastră, am ajuns să corespundez cu tov. Călina Mare, cu care am fost împreună la Congr[esul] Inter[național] de Filosofie și Metodologia Științei, de la Amsterdam²⁰.

Portretele mele nu știu încă când vor apare²¹.

Aștept să-mi comunice tov. Livescu, care se ocupă de soarta lor.

Vă doresc sănătate și numai bine

I. Didilescu

²⁰ E vorba de Congresul Internațional de Logică și Metodologia Științelor, de la Amsterdam (1967).

²¹ Aceste portrete ale unor filosofi au apărut abia peste un sfert de secol: Ioan Didilescu, *Universitari din alte vremuri*, Editura „Ștefan Lupășcu”, Iași, 2010.

5. „Dacă nu-ți propui un lucru, nu suferi, în cazul că nu se realizează”

21 aprilie 1985

Mult stimată și iubite Doamnă Profesor Rusu,

Rândurile mele vă vor surprinde. Nu vă anunț apariția portretelor mele, despre care v-am vorbit. Ele vor apărea la sfârșitul anului sau în luna ianuarie a anului următor²². La început m-am necăjit pentru această întârziere dar m-am resemnat. Dacă nu-ți propui un lucru, nu suferi, în cazul că nu se realizează. „Noi sântem artizanii propriilor noastre nefericiri”, cum spune André Maurois²³.

Dacă veniți la mare, veți găsi la mine lucruri care desigur vă vor interesa: este vorba de revista *Saeculum* a lui L. Blaga. Veți găsi la mine cărți date cu dedicație de către L. Blaga – câte vor fi aduse la Constanța, din cele aflate la București, și veți găsi scrisorile pe care L. Blaga mi le-a trimis.

Dacă veniți, adresa mea este pe plic. Blocul meu nou s-a identificat în sfârșit – nu mai e str. [...] ²⁴ și are și telefon 22 909.

Dacă veniți, veți întâlni poate la mine tot atunci pe tov. Jean Livescu, pe acad. Ștefan Bălan, pe ardeleanul Tr. Demian, prof. de mecanică fină la Polit[ehnică] din Buc[urești] și poate și pe tov. Tudor Bugnariu, căruia i-am dat de asemenea toate detaliile.

M-aș bucura enorm să vă văd la mine-n cameră, așa cum v-am văzut la Iași. Din nefericire pentru mine, vechea amfitrionă va lipsi. Îi vor trece locul copiii mei. Și fiul meu este doctor, și nora mea este tot doctoriță.

Am o cameră cu vedere splendidă asupra unui parc al Casei de Cultură din Constanța. Jos circulă, vara, sute de mașini de diferite tipuri, autobuze, troleibuze și tramvaie. Vă voi arăta și două scrisori de la Léon

²² De fapt, vor apărea doar după 25 de ani: Ioan Didilescu, *Universitari din alte vremuri*, Editura „Ștefan Lupașcu”, Iași, 2010.

²³ André Maurois (1885-1967) – scriitor și istoric francez, devenit cunoscut datorită biografiilor făcute unor personalități ca Honoré de Balzac, Percy Bysshe Shelley, Frédéric Chopin sau Benjamin Franklin.

²⁴ Cuvânt indescifrabil.

Brunschvicg și 2 felicitări de la Janina și Tadeusz Kotarbiński²⁵, unul dintre portretizații mei.

Spre că vă simțiți bine și D-voastră, și Doamna.

În așteptarea unui răspuns, care să-mi spună vestea bună că veți veni, vă rog să primiți salutările mele distinse, iar Doamnei să-i transmiteți respectuoasele mele sărutări de mâini,

/ss/ I. Didilescu

**6. „Portretele mele, despre care scriu,
nu vor apare decât la sfârșitul anului”**

Constanța, 21 mai 1985

Mult Stimat tov. Profesor Rusu,

Nu vă mirați când o să vi se trimită de la Iași săptămânalul *Cronica*. Eu l-am rugat pe tov. conf. Tudor Dima²⁶ să vi-l trimită.

Explicația este următoare: portretele mele, despre care scriu, nu vor apare decât la sfârșitul anului și atunci am convenit, cu amicul meu de la Iași, să apară succesiv în *Cronica*.

Am trimis deja portretele lui I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, C. Daicoviciu, M. Beniuc, V. Iancu, N. Lascu.

V-am scris mai de mult că am în casă întreaga colecție a revistei *Ethos*, dar și a revistei *Saeculum*, scoasă de Blaga și toate scrisorile de la el.

Până când va apare „Documentarul Blaga”, scos de cercetătorul de la Inst. „Călinescu” din Buc[urești], care va publica și scrisorile mele către Blaga și toate dedicațiile de pe cărțile date mie – nu am decât o parte – mai e [...²⁷]. Și o simplă preocupare face plăcere, pt. a vedea urmele celui despre care ați spus că este cel mai mare dar, pe care Ardealul l-a făcut vechiului Regat.

²⁵ Tadeusz Kotarbiński (1886-1981) – filosof, logician și eticist polonez.

²⁶ Teodor Dima (1939-2019) – filosof, membru al Academiei Române.

²⁷ Cuvânt indescifrabil.

Tânărul Lucian Bogdan²⁸, din câte mi-a spus, va scoate lucrarea despre publicistica transilvană interbelică, la începutul anului următor.

Nu știu dacă veniți la Constanța. Mie mi-ar face o infinită plăcere. V-aș avea pt. a doua oară oaspete!

Adresa mea e cea de pe plic.

B-dul 1 Decembrie 1918, Nr. 12,

Bloc L 53 A, ap. 8

iar telefonul este 22 909.

Cu cele mai calde sentimente,

/ss/ I. Didilescu

**7. „Nu știu dacă veniți la mare, dar, dacă ați veni,
aș fi foarte fericit să vă pot primi aici”**

Constanța, 10 iulie 1985²⁹

Stimate Domnule Profesor Rusu,

Nu v-am scris de multă vreme. Rostul acestor rânduri este să vă aducă la cunoștință că portretele mele universitare, din care fac parte și clujenii C. Daicoviciu, M. Beniuc, N. Lascu și V. Iancu, vor apărea la finele acestui an.

În disperare de cauză, față de tergiversările editurii cu ele – [Editura] Științifică și Enciclopedică –, m-am adresat Ministrului Educației și Învățământului, Ion Teoreanu, pe care îl cunosc de când lucram în Minister. Acesta mi-a adus la cunoștință, sub semnătura adjunctului pt. Înv. Superior, că directorul editurii va veni la Constanța, pt. a definitiva portretele, deoarece eu le-am adus unele amendamenti. Sper că o să vă placă.

Nu știu dacă veniți la mare, dar dacă ați veni, aș fi foarte fericit să vă pot primi aici, unde stau la fiul și nora mea.

²⁸ Lucian Bogdan, *Contribuția revistelor transilvănene la dezvoltarea climatului cultural-literar românesc în perioada dintre cele două războaie mondiale*, teză de doctorat. Cond. șt.: prof. univ. dr. Ion Silviu Vlad, Cluj-Napoca, 1984.

²⁹ Anul nu este menționat în scrisoare, este un an presupus.

Ați avea prilejul să vedeți și cărțile date mie cu dedicație de L. Blaga și scrisorile de la el. În una din scrisori îmi spusese să nu mă abonez la *Saeculum*, căci mi-l trimite el. Și am aici și *Saeculum* și *Ethos* (aceasta scoasă de N. Bagdasar și Șt. Bârsănescu), ce avea și ca redactori pe subsemnatul și Jean Livescu, care va veni la mare în luna august.

Dacă veniți, aveți adresa mea pe plic și eu adaug și nr-ul nostru de telefon: 22909.

Cu cele mai alese salutări și cele mai bune amintiri,

/ss/ I. Didilescu

P.S. Când vă voi trimite volumașul meu cu portrete, atunci am să vă rog să vedeți dacă, din fondul „intangibil” al lui T. Maiorescu, mai aveți ceva disponibil³⁰.

³⁰ Ion Didilescu îi solicita lui Liviu Rusu volumul *Scieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979.

George Corbu (1985)

„Sânteți prezent atât în amintirile mele [...] prin fundamentale cărți și studii”

București, 5 noiembrie 1985

Adânc stimate Domnule Profesor,

Apropiata sărbătoare a zilei Dumneavoastră de naștere îmi oferă prilejul deosebit de a vă reînnoi urările mele de sănătate și (de) bucurii depline, spre a vă putea consacra forțele unor noi înfăptuiri și a vă putea bucura de izbânzile unei munci tenace, închinată țării, poporului – nouă, tuturor.

Sânteți prezent atât în amintirile mele de funcționar al fostei Direcții de Relații Externe din Ministerul Educației și Învățământului, cât și prin fundamentale cărți și studii, pe care le-aș fi dorit ornate cu prețioasele Domniei Voastre dedicații¹.

La începutul anului viitor – al optzeci și cincilea pentru Domnia Voastră –, voi îndrăzni să vă rog să acceptați un scurt interviu pentru revista aceluiași minister, unde încă lucrez, și anume *Studii și cercetări de documentare*, pornind de la *maximum* cinci întrebări; problematica convorbirii se va referi la rolul *informării, documentării științifice și al bibliotecilor* în formarea cadrelor didactice și a oamenilor de știință, inclusiv a cercetătorilor.

În speranța că veți binevoi să colaborați la colocviile revistei susmenționate, nu mă îndoiesc de faptul că răspunsurile Domniei Voastre – având un pronunțat suport autobiografic – vor fi edificatoare pentru noile generații, ele emanând de la un eminent savant.

¹ George Corbu este unul dintre cei mai cunoscuți colecționari de documente literare (scrisori, autografe, manuscrise etc.) din România, pasiune pe care i-a transmis-o și fiului său, George Corbu Junior.

Vă rog să iertați că și în acest moment aniversar mă gândesc la un fapt de muncă și cutez a spera și în această concretizare de proiect!

Asociindu-mă omagiilor ce vi se vor aduce de pretutindeni în aceste zile – și în primul rând de la discipoli și prieteni – și socotindu-mă mândru de a vă fi contemporan, îngăduiți-mi să vă urez, încă și încă

La mulți ani!,

deodată cu alte nobile înfăptuiri pe tărâmul spiritualității autohtone.

Să trăiți!

George Corbu²

² George Corbu (n. 17 august 1940, București) – scriitor. A urmat Școala Medie de Băieți Nr. 1 „Nicolae Bălcescu” din București (actualul Colegiu Național „Sf. Sava”), între 1952-1956. Frecventează apoi Școala Tehnică de Stenodactilografie din București (1957), urmată de Facultatea de Științe Juridice a Universității din București (1960-1964). A lucrat aproape exclusiv în Ministerul Educației și Învățământului (1961-2003), unde a deținut diverse posturi: Documentarist principal la Oficiul de Informare Documentară pentru Învățământ (1978-1989), Consilier al Ministrului Învățământului (1990-1997), Director al Direcției Bibliotecii (1998-2001), Director general adjunct (bibliotecii, mijloace de învățământ, manuale) – 2002-2003. A desfășurat o susținută activitate literară și publicistică, materializată în peste 30 de cărți. Preocupări în publicarea de studii și cercetări de istorie literară și istoria bibliotecilor, eseuri și comunicări în domeniul diplomației și dreptului internațional public, cronici și recenzii literare, traduceri, interviuri, documente literare, poezii și epigrame. Pasionat bibliofil, deținător al unei importante colecții de manuscrise și dedicații. Membru al Uniunii Scriitorilor din România (din 2003). Primul Președinte al Comisiei Naționale a Bibliotecilor din România (2002-2003), din 1995 fiind Președintele Uniunii Epigramiștilor Români. A publicat volume de versuri (*Sunet de lumină*. Prefața: Eugen Simion, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995; *Supus luminii*, Editura Miron, București, 2003; *Am băut apus de soare*, Editura Fundației Internaționale pentru Cultură și Știință „Mihai Eminescu”, București, 2005), de epigrame (*Corbigrame*, vol. I, cu o prefață de Gabriel Țepelea, Editura Cogito, Oradea, 1995; *Corbigrame*, II, cu o prefață Mircea Ionescu-Quintus, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Editura Mașina de Scris, București, 2003; *Corbigrame*, III, *Urmuzeu poetic*. Epigrame în manieră absurdă. Cu o prefață de Acad. Mihai Cimpoi și o postfață de Paula Romanescu, Editura Paideia, București, 2013; *Corbigrame*, IV. *Embleme, teme, anateme, dueluri fără probleme*. Cu o întâmpinare de Ion Brad. Ediție îngrijită de Al. Cățcăuan, Editura Aletheia, Bistrița, 2016), lucrări de biblioteconomie (*Biblioteca, Bibliotecar, Biblioteconomie. Tendințe și dezvoltări românești în tehnica de bibliotecă* (în colab.), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2007), din sfera diplomatică (Coordonator (în colaborare), *Valentin Lipatti – om de cultură și diplomat strălucit*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu”, București, 2016) sau a istoriei literare (*Corespondență Pamfil Șeicaru – Ion Petrovici*. Comentarii, note și iconografie, Editura Ideea Europeană, București, 2006).

Indice de nume*

A

Achim, Ionel: 161
Achiței, Gheorghe: 161, 188, 195
Agârbiceanu, Ion: 59, 400
Albu, Nicolae: 15, 329-331
Alcan, Félix: 74-76, 135, 154
Alecsandri, Vasile: 335, 400, 512, 606
Alexandrescu, Sorin: 136, 244
Alexandrescu, Vlad: 39, 47, 49, 50, 334
Alexandru Macedon: 414, 615
Al-George, Sergiu: 432
Anania, Bartolomeu: 519
Anca, Laura: 16, 54, 337, 339
Andreea, 458
Andrițoiu, Alexandru: 16, 249, 340, 341
Anghel, Paul: 533
Antal Mádl: 300
Anton, Cezar Partenie: 633
Antonesei, Liviu: 543
Antonescu, Ion: 77
Antonescu, Nae: 22, 41, 538-540, 542
Apostol, Pavel (Erdős Pál): 422, 425, 436
Apostolescu, N.: 137
Aragon, Louis: 161
Arghezi, Tudor: 71, 255, 400, 513, 536, 598, 599
Aristotel: 514, 594
Asachi, Gheorghe: 189
Astăluș, Ioan: 720
Avram Iancu: 148
Avramescu, Tiberiu: 219

B

Bach, Johann Sebastian: 585
Bachiș, Aurora Gheorghită: 45
Baconsky, Rodica: 2, 53, 58
Baconsky, A. E.: 436
Bacovia, George: 131, 598
Bagdasar, Nicolae: 121, 123, 124, 629, 631, 633, 638
Balaban-Bălaș, Delia Cristina: 194, 306, 311
Balaci, Alexandru: 506
Ballestrem (conte): 238
Balmuș, Constantin: 633
Balotă, Bianca: 250, 251, 253-256
Balotă Nicolae: 12, 27, 32, 39, 44, 47, 49, 50, 58, 141, 241, 244, 246-250, 253-257, 263, 324, 352, 404, 405, 515, 519, 679
Balotă, Ștefănel: 251
Baltazar, Camil: 171
Balzac, Honoré de: 71, 635
Barbu, Eugen: 195, 533
Barbu, Ion: 131, 598
Barre, François-Jean Lefebvre de la: 91
Bartoszewski, Wladyslaw: 307
Baumann, Gerhart: 224, 237, 242, 350
Băciuț, Nicolae: 384, 714, 715, 717
Bădescu, Horia: 700
Băileșteanu, Fănuș: 67
Bălan, Ștefan: 632, 635
Bălăiță, George: 436
Băleanu, Andrei: 425
Bălășcău, Maria: 715, 717, 720
Bărbat, Cosina: 692
Bărbat, Virgil: 78
Bărnuțiu, Simion: 580
Bârlea, Ovidiu: 489

* Prezentul indice nu include numele de personaje din literatură, mitologie etc., nici din denumirea unor instituții publice (Teatrul Național „Lucian Blaga”, Liceul „Mihai Eminescu” etc.) (I.R.)

- Bărsănescu, Ștefan: 8, 49, 120-125, 630, 631, 638
- Beethoven, Ludwig van: 551, 554, 568, 585, 607, 609, 610
- Beldescu, G.: 319
- Beligan, Radu: 419
- Bellu, Pavel: 21, 49, 504, 505
- Beniuc, Mihai: 108, 123, 367, 445, 557, 558, 630, 631, 636, 637
- Berger, Gaston: 116
- Bergson, Henri: 62, 63, 159
- Berlioz, Hector: 604
- Bezdechi, Ștefan: 78, 466, 591, 611, 613
- Bieber, Konrad: 18, 389, 390
- Birăescu, Simina: 165, 166
- Birăescu, Traian Liviu: 9, 41, 50, 138, 139, 158-160, 162, 165,-167, 334, 523, 719
- Birkner, Andreas: 367
- Bitan, Ada: 146
- Bitan, Maia: 146, 147
- Bitan, Ștefan: 9, 146, 148, 247, 719
- Blaga, Cornelia: 171
- Blaga (Bugnariu), Dorli: 173, 194, 420, 431, 628
- Blaga, Lucian: 7, 8, 10, 12, 21, 23, 25, 27, 36, 44, 47, 49, 54, 58, 61, 62, 120, 122,124, 125, 132, 163, 164, 170-173, 176-178, 180, 183, 186, 188, 192, 194, 195, 200, 206, 213, 214, 221, 225, 246, 250, 251, 254, 255, 266, 268, 269, 272, 321, 333, 340, 349, 378, 382, 383, 391, 396, 411, 416, 419, 420, 422, 425, 427, 428, 430-433, 445, 466, 469, 501-503, 518, 519, 535, 536, 538, 542, 543, 548, 549, 551, 555, 556, 558, 564-566, 569, 572-577, 583-585, 588, 593, 595, 598-600, 603, 605-608, 612, 617, 619-621, 627-630, 631, 635, 636, 638, 669, 707
- Blaga, Tit Liviu: 62, 63
- Blandiana, Ana: 58, 270, 307, 543
- Boeriu, Eta: 441, 466, 592, 611
- Boeriu, Puiu: 432
- Bogdan, Alexandru: 63
- Bogdan, Lucian: 631, 637
- Bogdan, Mihail: 250
- Bogdan-Duică, George: 78, 98, 269, 424, 556, 605, 607, 621, 691
- Bogrea, Vasile: 631
- Bogza, Geo: 51, 367, 543, 676
- Boitoș, Olimpiu: 321, 605
- Boldea, Iulian: 45
- Böll, Heinrich: 441
- Bologa, Lucian Valeriu: 691
- Bonać (dr.): 360
- Borbély, Ștefan: 44
- Borges, Jorge Luis: 442
- Borza, Alexandru: 692
- Boșca, Teodor: 719
- Bote, Lidia: 719
- Botezatu, Petre: 631, 632
- Böse, Oskar: 17, 280, 358, 369, 361
- Brabant, Sigher de: 529
- Brad, Ion: 331, 640, 631
- Braiț, Cristina: 2, 59
- Bramante, Donato: 585
- Brandsch, Heinz: 122
- Brateș, Radu: 331
- Brăescu, Ion: 19, 401, 402
- Brăescu, C.: 536
- Brătescu-Voinești, I. A.: 216
- Brâncuși, Constantin: 585
- Breazu, Ion: 15, 62, 335, 419, 421, 466, 515, 538, 588, 605
- Breazu, Marcel: 161
- Breban, Corina: 44
- Brengun, Colos: 338
- Britz, Nikolaus: 11, 39, 50, 222, 224-242, 268, 354, 688
- Brownjohn, Alan: 473
- Brucan, Silviu: 676

Brundschvicg, L.: 632, 636
Bucșan, Gh.: 438
Budai- Deleanu, Ion: 601
Budescu, Ion: 21, 496, 497
Bugnariu, Tudor: 421, 628, 635, 691
Bujor (haiduc): 67, 102
Bulei, Ion: 563
Bulgăr, Gheorghe: 155, 319
Burada, Lucia: 120
Burada, Teodor: 120
Burghele, Theodor: 262
Burian, Ninuca: 45, 714
Burlacu, George Doru: 34
Bușlenga, Zoe Dumitrescu: 141
Buteanu, Aurel: 142
Buzași, Ion: 331
Buzatu (redactor):
Bürger, Gottfried August: 606

C

Caillois, Roger: 369
Cain (din Biblie): 119
Callas, Maria: 634
Calas (hughenot): 91
Cancel, P.: 631
Cantemir, Dimitrie: 400, 413
Capesius, Bernhard: 367
Capidan, Theodor: 692
Čapek, Karel: 387
Carafoli, Elie: 123
Caragiale, I. L.: 216, 536
Carandino, Nicolae: 424, 445
Carducci, Giosuè: 592, 611
Carol al II-lea, rege al României: 84, 692
Călinescu, George: 31, 41, 131, 335, 392,
424, 425, 444, 481, 482, 485, 511,
517, 570, 597, 605, 606, 608, 609
Călinescu, Matei: 249, 719
Cărăbiș, Vasile: 15, 315, 316
Câmpeanu, Alexandru: 714, 717
Cățcăuan, Alexandru: 640

Ceaușescu, Nicolae: 56
Cehov, A. P.: 349, 634
Celan, Paul: 310
Celea-Leach, Michaela: 472
Cellini, Benvenuto: 606
Cernea, Elena: 719
Cernei, Elena: 634
Cervantes, Miguel de: 419, 603
Cesereanu, Domițian: 305, 544
Cezar: 608
Chabannes, Jacques: 327
Charlėty, Sėbastien: 95
Chifu, Gabriel: 440
Chinezu, Ion: 260, 538
Chinezu, Petronela: 261
Chiricuță, Ion: 337
Chirișescu, Florin: 244
Chirișă, Constantin: 367
Chițimia, I. C.: 16, 332, 345, 353
Chivulescu, Elena: 326
Chopin, Frédéric: 635
Christ, Hans: 17, 354, 355, 393
Cibicenco, Sandra: 718
Ciesla (prof.): 237
Cimpoi, Mihai: 640
Cioculescu, Barbu: 173
Cioculescu, Șerban: 54, 534, 606
Ciopraga, Constantin: 37, 67, 168, 169,
368, 383, 519, 524, 560
Cioran, Emil: 260, 447
Cizek, Al.: 353
Claudian, Alexandru: 124
Clopoșel, Ion: 541
Cocea, N. D.: 327
Codreanu (haiduc): 67
Codru-Drăgușanu, I.: 189
Cojocar (consilier): 237
Comarnescu, Petre: 74, 135, 202, 332
Confucius: 125
Constantin, Mircea: 164
Constantin, Paul: 587

- Constantinescu, Dan: 583
Constantinescu, Ilie: 99
Constantinescu, Miron: 631
Conta, Vasile: 63
Copilul, Miħu: 67
Corbeanu, Florea: 67
Corbu, George: 26, 639, 640
Corbu, George Junior: 639
Corbusier, Ie: 585, 586
Cornea, Paul: 327, 332
Corneanu, Nicolae: 163
Corneille, P.: 152
Costea, Elena: 569
Costea, Gavril: 555
Costescu, Gabriella: 714
Coșbuc, George: 188, 611
Cotrubaș, Ileana: 634
Cotruș, Ovidiu: 415, 450, 466, 600, 601
Courier de Méré, Paul-Louis: 401
Courthion, Pierre: 369
Crăciun, Monica D.: 418, 437, 440, 441, 454, 463
Creangă, I. (prof.): 691
Creangă, Ion: 34, 71, 53
Crișan, Constantin: 508
Crișan, Cornel: 599
Croce, Benedetto: 152
Crohmalniceanu, Ov. S.: 440, 627
Croitoru, Mircea: 519
Cubleșan, Constantin: 44
Cucerzan, Emil: 305, 544+
Culda, Emil: 700
Cupcea, S.: 691
Curea, Ioan: 239
Curea, Viorica Iuga: 586
Curticăpeanu, dr.: 290
Curticeanu, Maria: 259
- D**
Daicoviciu (Daicovici, C.D.),
Constantin: 13, 38, 57, 92, 93, 106,
111, 115, 119, 268, 269, 273, 333,
418, 631, 36, 637
Damian, Traian: 635
Damiron, M. Ph.: 144
Dan, Pavel: 168, 169, 174, 183, 184, 214,
329, 331
Dante, Alighieri: 253, 338, 592, 607, 610,
611
Darcet, Jean: 116
Datu, Iordan: 21, 489, 490
Daudet, Alphonse: 68
Dâncu, Vasile George: 2, 59
Delacroix, Eugène: 605
Deleanu, Ion: 195
Demetrescu, Romulus: 541
Demetrius, Lucia: 86, 119
Demonque, Marcel: 116
Densusianu, Ovidiu: 7, 49, 53, 75, 536
Descartes, René: 63
Despot-Vodă: 122
Dessoir, Max: 541
Dickens, Charles: 68
Didilescu, Ion: 25, 48, 158, 246, 628, 632-
634, 636-638
Dima, Alexandru: 10, 21, 23, 34, 48, 128,
129, 137, 169, 170, 172, 173, 175-
179, 181-184, 187, 192, 194, 195,
199, 327, 332, 351, 353, 385, 506,
507, 539, 540, 558, 559, 677
Dima, Tudor (Teodor): 636
Djuvara, Mircea: 529
Dobrei, Ioana: 152, 153
Dobrei, Monica: 9, 151, 715
Dobrogeanu-Gherea, Constantin: 425,
481, 618, 622
Doinaș, Ștefan Augustin: 23, 27, 28, 34,
39, 44, 51, 420, 422, 432, 434, 440,
441, 450, 457, 519, 555, 565-567,
603, 604, 627, 680
Dorel: 442
Dostoievski, Feodor: 64, 68, 71, 164, 434

Dózsa Horváth: 233
Dragomir, Silviu: 584, 586
Dragomirescu, Gh. N.: 319
Drăgan, Iosif Constantin: 609
Drăganu, Nicolae: 692
Drăgănescu, State: 599
Drăgulescu, Coriolan: 136
Dreyfus, Alfred: 91
Driesch, Hans Otto: 629
Drimba, Ovidiu: 429
Dumitriu, Dana: 457
Dur, Ion: 629
Duval (Moulet), Odette: 9, 149, 154-157,
369, 371-373, 375, 377

E

Echaurren, Roberto Sebastián Antonio
Matta: 446
Eco, Umberto: 578
Elemér: 387
Eliade, Mircea: 18, 22, 36, 50, 53, 155,
388, 425, 447, 529, 530, 674
Eminescu, Mihai: 22-24, 39, 42, 61, 64,
71, 132, 155, 163, 164, 222, 233, 246,
248, 250, 254, 255, 267, 268, 272,
275, 325, 349, 357, 382, 391, 392,
427, 430, 432-444, 472, 473, 479,
496, 502, 514, 516, 519, 520, 528,
536, 548, 549, 556, 565, 569, 572-
576, 581, 583, 589, 595, 597, 600,
601, 603- 605, 607, 610, 618-620,
629, 629, 631, 706
Enescu, George: 585
Enescu, Ion Mircea: 24, 54, 583, 584,
586, 587
Enescu, Radu: 600, 601
Engel Károly (Carol): 403, 405
Escarpit, Robert: 19, 401
Eschil: 590, 607, 610, 615
Euripide: 590, 603, 615
Evghenieva, A. P.: 353

F

Fanache, Vasile: 558, 630
Faulkner, William: 158
Fay, Ștefan J.: 51
Felecan, Ioan: 699, 700
Ferdinand I, rege: 55
Fettinger, Valentina: 17, 353
Fichte, Johann Gottlieb: 596
Ficino, M.: 604
Fidias: 143
Filimon, Nicolae: 189
Filimon-Stoicescu, Domnica: 11, 141,
216-220, 547, 573, 666
Filotti, Eugen: 666
Firescu, Alexandru: 434
Fischer, E.: 161
Fitzgerald, Edward: 582
Flaubert, Gustave: 430
Flămând, Dinu: 700
Floca, A.: 691
Focillon, Henri: 74, 135
Focșa, Carmen: 260
Franklin, Benjamin: 635
Franzos, Karl Emil: 234
Fundoianu (Fondane), B.: 74, 135, 332,
435, 630

G

Gabanyi, Anneli Ute: 294
Gabrea, Maria: 319
Gafița, Mihai: 399, 581, 582
Galaction, Gala: 71, 327
Gană, George: 25, 49, 617
Gantner, Joseph: 24, 37, 255, 271, 272,
577, 578, 675
Gáldi Ladislau: 18, 391
Garaudy, R.: 161
Gaulle, Charles de: 261, 630
Gavăt, Florica: 396
Gavăt, Iulian: 18, 394, 396
Gavrilă, Ioan: 694

Găină, Silvestru: 631
 Găvănea, Alexandru: 318
 Gâdea, Suzana: 461
 Gârbaciu, Viorel: 316
 George, Alexandru: 547, 573
 Georgescu, Paul: 486, 537
 Georgescu, Ștefan-Dominic: 632
 Gheorghe, Mihaela: 319
 Gheorghiu, Mihnea: 534, 535
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe: 440
 Gherea, I. D.: 529, 618, 622
 Ghergariu, Leontin: 580
 Ghibu, Onisifor: 78, 466, 691
 Ghica, Ion: 150
 Ghișe, Dumitru: 536
 Ghiță, Simion: 141, 547, 573, 574
 Gide, André: 614
 Giurchescu, Lucian: 457
 Goethe, Johann Wolfgang: 17, 23, 35, 58,
 122, 221, 267, 274, 274-276, 279,
 307, 396, 408, 550-555, 567, 568,
 585, 591, 596, 603-608, 612-614, 621
 Goga, Mircea: 700
 Goga, Octavian: 31, 216, 384, 593, 598
 Goldiș, (doamna): 369
 Golescu, Dinicu: 400
 Gölmer, Carl: 403, 404
 Gorki, Maxim: 349
 Goya, Francisco de: 271, 577
 Graciov, Maria: 458
 Grama: 536
 Grand, doamna: 73
 Graur, Doina: 13, 204, 259, 260, 262-265,
 Greco, Monica M.: 25, 44, 623, 624, 689,
 719
 Grigurcu, Grigore: 445
 Grillparzer, Franz: 226, 228, 229, 233
 Groza, Petru dr.: 147
 Gruia, Enache: 107
 Gudea, Maria: 21, 493, 495
 Guga, Romulus: 436
 Guillerrou, Alain: 149, 155, 156
 Gulian, C. I.: 127, 485, 486, 491, 530,
 546, 547, 570, 572
 Gusti, Dimitrie: 631
 Gündisch: 404
 Günther, B.: 404
 Günther, Schuller: 403
H
 Haas, Adriana: 666
 Haeckel, Ernst: 63
 Haiduc, Ionel: 713, 715, 717
 Hammer (dr.): 237
 Haner, Friedrich: 404
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 189
 Hațieganu, Iuliu: 98, 102, 108, 123, 599, 692
 Hearst, William Randolph: 623
 Hederer, (doamna): 360
 Hegel: 22, 63, 164, 424, 445, 446, 465,
 523, 537, 595-597, 600, 602, 603,
 607, 611
 Heliade-Rădulescu, I.: 392
 Herbart, Johann Friedrich: 594
 Herder, Johann Gottfried: 441, 596
 Hergenröder, Franz: 281, 302
 Herodot: 8, 124, 125
 Herseni, Traian: 561, 629
 Hitler, Adolf: 40, 96, 98, 447
 Hnilicka: 360
 Hofman, Alois: 233, 236
 Hoffmann, Herbert: 367
 Hoge, Nastrain: 415
 Homer: 585, 608, 615
 Horațiu: 320, 437
 Hölderlin, Friedrich: 18, 596, 601, 608
 Hönig, Alfred: 19, 307, 406, 407
 Honterus: 122
 Hopp Lajos: 129
 Horatius: 88
 Horea (Vasile Ursu Nicola): 148, 451
 Hrianca, Anca: 715

Huan: 458
Hugo, Gustav von: 164
Hugo, Victor: 55, 86, 91, 92, 96, 98, 102,
105, 119
Humboldt, Alexander von: 307
Hurezeanu, Emil: 700
Husar, Al: 44, 169

I

Iacob, Ioan: 20, 54, 471-473, 475-477, 479
Iacob, Ștefan: 15, 54, 318, 319
Iancu, Victor: 8, 10, 12, 50, 130, 134, 137-
139, 142, 158, 162-164, 167, 236, 507,
541, 630, 631, 633, 636, 637
Ianoși, Ion: 195
Ibn Said: 413
Ibsen: 634
Iencica, Radu: 417, 432, 442
Igna, Vasile: 700
Iktinos (Ictinus): 585
Ilea, Melania: 58, 355, 386
Ili: 203
Iliescu, Ion (profesor): 21, 488
Ilin, Stancu: 16, 348, 349
Ioana D'Arc: 624
Ionescu, Gelu: 39, 47, 353
Ionescu, Nae: 614
Ionescu-Quintus, Mircea: 640
Jordan, Iorgu: 8, 34, 51, 130-133, 519,
529, 633, 676
Iordanes: 8, 124, 125
Iorga, Nicolae: 414, 536, 609
Iova, Victor: 219
Irena: 488
Irimie, Cornel: 307
Ivașcu, George: 58, 127, 172, 173, 177,
180, 195, 382

J

Jakabffy Elemér: 298
Jalbă, Constantin: 217, 218

Jankocič, Josef: 307
Jinga, Victor: 630
Jivkov, Todor: 320
Joja, Athanasie: 123, 631
Jost, Fr.: 129
Joyce, James: 139, 158
Jouffroy, Théodore Simon: 144
Jula, O.: 98
Julia: 692

K

Kafka, Franz: 516
Kallikrates: 585
Kant, Immanuel: 42, 63, 436, 516, 528
Karajan, Herbert von: 30
Karoly Feleky: 111
Károly Engel: 19
Keller (dr.): 235
Kernbach, Fana: 429
Khayyám, Omar: 582
Kindi, Alexandru: 529
Kisch, Ruth: 220
Klein, Adi: 17, 41, 42, 308, 310, 365-367
Kleininger, Thomas: 593
Kleist: 610
Klopstock: 611
Knoll, (domnul): 360
Kosgh, Karl: 529
Kotarbiński, Janina: 636
Kotarbiński, Tadeusz: 631, 636
Kozma Dezsö: 405
Könczey Elemér: 2, 159
Krammer Jenő: 18, 236, 386, 387
Krasser, Harald: 403
Krekci, Karel: 236
Kremnitz, Mite: 175
Kroner, Michael: 403
Kuno: 366
Kyri, Harald: 42, 59

L

Ladea, Romul: 502, 606
 Lalo (doamna): 74
 Lalo, Charles: 7, 49, 73, 74, 135, 332, 672
 Lapedatu, Mica: 692
 Lascu, Nicolae: 631, 636, 637
 La Tse: 125
 Lavelle, Louis: 370
 Lazăr, Iacob: 692
 Lazăr, Monica: 10, 168, 170-173, 175,
 180, 182, 184, 187, 188, 190, 191,
 193-197, 199, 203, 204, 208, 211,
 329, 330, 331, 338
 Lădăriu, Lazăr: 714, 717
 Lăncrănjan, Ion: 533
 Lăudat, I. D.: 558
 Léaud, Jean-Pierre: 370
 Legrand, Émile: 122
 Leibniz, Gottfried Wilhelm Freiherr von: 63
 Lenau, Nikolaus: 1, 2, 175, 222, 227, 232,
 233, 236, 241, 268, 275, 350, 408
 Lenin, Vladimiri Ilici: 484
 Leopardi: 612
 Lessing: 428, 596
 Letáy Lajos: 696
 Liiceanu, Gabriel: 6, 43, 45, 447
 Linul, Gabriela: 502
 Lippati, Valentin: 161, 640
 Lippe, Gräfin von: 17, 272, 303, 310, 311,
 356
 Lippes, Theodor: 143
 Livescu, Jean: 15, 131, 137, 139, 222, 317,
 342, 344, 633, 635
 Lombard, Alf: 55, 96
 Lorenzo Magnificul: 597, 604
 Lovinescu, Eugen: 425, 482, 491, 536,
 537, 545, 547
 Lőrincz Ernő: 17, 52, 59, 362, 364, 686
 Ludovic al XVIII-lea: 401
 Lukács, Georg: 235, 238
 Lungu, Ion: 696

Lupaș, Ioan: 466
 Lupu (profesor): 77

M

Macedonski, Alexandru: 21, 131, 513, 514
 Macovescu, George: 480
 Macri, Panait: 68
 Mádl: 302
 Maftעי: 101
 Maior, Augustin: 110
 Maiorescu, Titu: 10, 11, 14, 22-25, 34, 38,
 39, 42, 44, 126, 127, 133, 140, 141,
 158, 162, 164, 187, 189, 190, 198, 200,
 201, 203, 204, 216-220, 257, 269, 292,
 293, 295-297, 299, 303, 328, 333, 334,
 338, 385, 397, 424, 425, 430, 445, 446,
 480, 481-485, 491, 513, 514, 518, 521,
 524, 528-531, 533, 536, 537, 547-549,
 556, 559, 560, 562, 570, 571, 574, 577,
 579, 583, 584, 590, 591, 594-597, 600,
 601, 605, 618, 621, 626, 631, 638, 666,
 701
 Maistre, J. de: 596
 Maitec, Ovidiu: 502
 Malatesta, Sigismondo: 604
 Mallarmé, Stéphane: 606
 Malița, Mircea: 379
 Major, István: 59
 Malraux, André: 164
 Maniu, Iuliu: 580
 Mann, Thomas: 195, 413, 459
 Manolescu, Nicolae: 423, 425, 515, 533,
 534, 547
 Manta, Ion: 92
 Marcea, Pompiliu: 533
 Marcovici, (doamna): 342
 Mare, Călina: 539
 Marga, Andrei: 44, 536
 Marian (inspector): 106
 Marica, George M.: 466
 Marin, Victoria I.: 56

Marinescu, Gheorghe: 599
 Marinescu, I.: 218
 Marinescu-Bojoiu, Eugen: 9, 143-145
 Marino, Adrian: 21, 441, 513, 514, 545, 574
 Marta, Brândușa: 20, 33, 39, 48, 439, 441, 442, 444, 454, 456, 457, 462, 463, 557, 697
 Marta, Dana: 8, 30, 33, 35, 36, 44, 455, 464, 557
 Marta (Rusu) Liana: 7, 20, 31, 44, 48, 53, 58, 85, 120, 123, 146, 151, 191, 255, 256, 374, 412, 417, 420, 435, 437, 442, 450, 451, 455, 462, 464, 465, 467, 693, 713, 716, 718
 Marta, Marcel: 33, 151, 374
 Martens, Wolfgang: 19, 271, 360, 408
 Martin, Mircea: 23, 49, 534, 569, 571
 Martini, Fritz: 268, 270, 271, 281
 Martini, Ruth: 271
 Marx, Karl: 424, 446, 535
 Mateescu, Ștefan: 319
 Matisse, Henri: 194
 Maurois, André: 327, 635
 Maxim, Ion: 415, 432, 466, 575
 Maxim, Nina: 24, 575
 Mănescu, dr. : 140
 Mănescu, Clío: 140, 165
 Mănuță, Dan: 18, 397, 398
 Mărcuș, Grațian C.: 24, 579, 580
 Mărgineanu, Eufrosina: 85
 Mărgineanu, Nicolae: 321, 416, 466, 561, 691
 Măzăreanu, Vartolomeu: 189
 Măciu, Mircea: 44
 Meyerson, E.: 632
 Michail, Dumitru: 692
 Michaud, Guy: 369
 Micu, Dumitru: 22, 472, 543-545
 Micu-Klein, Inochentie: 716
 Mihai Viteazul: 580
 Minea, Ion: 98
 Mircea cel Bătrân: 457
 Mircioiu, Crișan: 23, 49, 51, 58, 502, 546, 547, 550, 552, 685, 700
 Miron, Paul: 271, 284, 378
 Mladin, Eva: 58
 Moceanu, Ioan: 45, 714, 717
 Mocuța, Ștefan: 499
 Modola, Doina: 44
 Mojašević, Milja: 237
 Moldovan, Alin: 715
 Moldovan, Doina: 52, 53, 58
 Moldovan, Iuliu: 692
 Montaigne, Michel de: 307
 Móricz Zigmund: 387
 Moro, Aldo: 493
 Moullet, Luc: 155
 Moullet, Max: 17, 155, 368-374, 376, 377
 Moullet, Patrice: 375
 Moutsopoulos, Evanghelos: 522
 Mozart, W. A.: 307, 568, 634, Mörrike: 233
 Munteanu, Aurel-Dragoș: 367
 Munteanu, Bazil: 515, 542
 Munteanu, Doru: 717
 Munteanu, Romul: 112
 Murad I: 414
 Murărașu, D.: 590
 Mureșan, Marius: 58
 Mureșan, Mihaela: 44
 Mureșan, Otilia: 58
 Mureșan, Viorel: 700
 Mureșanu, Andrei: 392
 Murgulescu, Ilie: 83, 123
 Murnu, G.: 612
 Muscă, Vasile: 536
 Mussolini, Benitto: 119
 Mușatescu, Tudor: 195
 Mușlea, Ioan: 466
 Muthu, Mircea: 44
 Müller-Schmitt, Richard: 59, 306, 311, 355, 386, 393

N

Nagel, M.: 303
Nana, Aurel: 461
Napoleon Bonaparte: 551, 553, 554, 568
Natorp: 63
Naum, Theodor: 611, 612, 613
Nedelcea, Tudor: 50, 420
Negoițescu, Ion: 27, 244, 428, 440, 441, 457, 461
Negrea, Vasile: 438
Negru, (dr.): 337
Negru, Dumitru: 337
Negruzzi, Iacob: 526
Negucioiu, Aurel: 499, 514
Negulescu, Constanța: 298, 301
Negulescu, P. P.: 400, 590, 631
Nerval, Gérard de: 614
Nestor, I. M.: 631
Neubauer, Fritz: 18, 393
Neubauer, Rosalia: 393
Neuman, Gerhard: 16, 350
Nicolescu, G. C.: 171, 175-179, 181-184, 188, 192, 193
Nicoltschi, Alexandru: 438
Nietzsche: 614
Nistor, Mihai: 719
Noica, Constantin: 214, 425, 447, 536, 633, 597, 614
Novacu, M.: 630
Nussbächer, Gernot: 404

O

Oana, Ion: 15, 48, 320-323, 325, 428, 429
Odobescu, Alexandru: 64, 189, 400
Olaru, Alexandru: 450
Oltean, Ștefan: 44
Olteanu, Ioanichie: 424, 448, 506
Olteanu, Tudor: 666
O'Neill: 591
Onița, Ana: 717
Onițiu, Virgil: 63

Oprișan, I.: 628
Ornea, Zigu: 536
Ortega y Gasset, José: 578
Oțetea, Andrei: 633
Ovidiu: 421

P

Paleologu, Al.: 438, 519, 572
Palestrina: 610
Palladio: 585
Panaitescu, Alexandru: 587
Panaitescu, Rodica: 587
Pană, Gheorghe: 631
Pantea, Aurel: 700
Papacostea, Șerban: 404
Papadima, Ovidiu: 173, 246, 597
Papahagi, Marian: 578, 700
Papilian, Victor: 169, 538, 541
Papu, Edgar: 519, 633, 607, 699, 700
Pareyson, Luigi: 578
Pascu, Ștefan: 176, 177
Pavelcu, Vasile: 631
Pavelescu, Gheorghe: 331
Pavese, Cesare: 332, 521
Păcurariu, Dim.: 149, 150, 524
Păcuraru, Francisc: 560
Pătrășcanu, Lucrețiu: 460, 509
Pătruț (BCU Cluj): 187
Păunescu, Adrian: 471, 478
Pârvan, Gabriel: 155
Pârvan, Vasile: 553
Pârvu, Nicolae D.: 576
Pellea, Amza: 450
Penciulescu, Radu: 610, 631
Perniola, Mario: 578
Perpessicius: 481, 482
Pervain, Iosif: 332
Petrarca: 592
Petrescu, Cezar: 692
Petrescu, Ioana Em.: 141

- Petrescu, Liviu: 141, 164, 517, 533, 536,
537, 574, 719
- Petroiu, Deliu: 163, 450
- Petrovici, Emil: 52, 82-84, 90, 92, 98, 99,
101, 110, 115, 421
- Petrovici, Ion: 590, 631, 636, 640
- Pfänder, Alexander: 166, 167
- Philippide, Alexandru: 383, 384
- Pienescu, G.: 399
- Pillat, Dinu: 173
- Pillat, Ion: 598, 601, 608, 610
- Pintilie, Lucian: 631, 633, 634
- Piru, Al.: 332, 430, 530, 609
- Piso, Lucia: 606, 607
- Pitariu, I.: 691
- Platon: 604, 613
- Pleton, Gemistos: 604
- Poe, Edgar Allan: 472
- Pompei: 608
- Pop, Augustin: 700
- Pop, Augustin Z. N.: 385, 684
- Pop, Cornel: 539
- Pop, Dănuț: 580
- Pop, Gheorghe: 184
- Pop, Grigore Traian: 530
- Pop, Ioan-Aurel: 700
- Pop, Ion: 513, 700
- Pop, Mihai: 156, 315, 332, 353
- Pop, Oana Bogdana: 717
- Pop de Băsești, Gheorghe: 580
- Popa, Grigore: 538, 583, 629
- Popa, Ioan A.: 700
- Popa, Marian: 593, 594
- Popa, Mircea: 563
- Popa, N. I.: 397, 401
- Popescu, Constantin: 316
- Popescu (Rusu) Cristina: 27, 28, 85, 120,
123, 146, 153, 373, 418, 420, 435,
437, 442, 451, 455, 456, 459, 460,
462, 464, 465, 467, 624, 693
- Popescu, D. R.: 410, 415, 436, 447, 456,
461, 626
- Popescu, Gore: 456, 459, 460
- Popescu, Horea: 460
- Popescu, Ioana: 436, 459, 460, 464
- Popescu, Radu: 456
- Popovici, Dumitru: 321, 418, 466, 538,
588, 601, 604, 605
- Popovici, Eta: 429
- Popovici, Iosif: 147
- Poptâmaș, Dumitru: 714
- Potra, Florian: 457
- Potra, George G.: 444
- Praxiteles: 143
- Preda, Marin: 399, 420, 438
- Preliceanu, Nicolae: 400
- Procopiu, Ștefan: 633
- Prodan, David: 421, 451, 468
- Proust, Marcel: 139, 158, 159
- Pulbere, Ion: 719
- Purcaru, Ilie: 424
- Pușcariu, Sextil: 563, 564, 588
- Pușcaș, Gheorghe: 378-380
- R**
- Rabelais, François: 71, 104, 603
- Racine, Jean: 591
- Racoviță, Emil G.: 55, 90, 98
- Rad, Doina: 35, 44, 59, 523, 525, 535,
700, 709
- Rad, Ilie (Ilie Radu, Ilie Radu-Nandra):
2, 3, 7, 21, 28, 31, 35, 44, 47, 49, 58,
59, 305, 379, 462, 508, 509, 515-519,
522, 523, 529-535, 537, 543, 544,
558, 630, 631, 676, 683, 699, 709,
714, 715, 719
- Rafael: 585
- Ralea, Mihai: 511
- Rațiu, Dan-Eugen: 44
- Raymond, Marcel: 569
- Răducanu, Sevilla: 16, 342-344

- Rădulescu (doamna): 337
 Rădulescu-Dulgheru, Georgeta: 218, 220, 547, 666
 Rădulescu-Motru, Constantin: 400, 636, 629, 631, 691
 Rău, Aurel: 367, 445
 Răutu, Leonte: 38, 333
 Râpeanu, Valeriu: 59, 682
 Rebreanu, Liviu: 169, 219, 348, 349
 Regman, Cornel: 135, 331, 415, 423, 424, 446-448
 Rehs (dr.): 279
 Rehs, Michael: 16, 50, 303, 305, 310, 311, 346, 347
 Reichel, Cecilia: 383
 Reinfelder, Hans: 348, 357
 Reiter, Martl: 294, 298, 299, 301, 302, 305, 308-310, 312-314
 Reiter, Wilhelm: 13, 39, 51, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 276-293, 295, 296, 298, 299, 301-303, 305, 306, 308-311, 313, 314, 346, 359, 687
 Rembrandt: 307, 605
 Renouard, M.: 401
 Reutter, Friz: 307
 Rezuș, Petru: 535, 536
 Rheinfelder, Hans: 17
 Richter, Konrad: 219
 Rilke, Rainer Maria: 412, 601
 Ripan, Raluca (Raluca Ripan-Tilici): 8, 57, 88, 92, 102, 103, 104, 115
 Rodin, Auguste: 324
 Rohe, Mies van de: 585, 586
 Rolland, Romain: 387
 Romanescu, Paula: 640
 Roth, Viorica: 101, 111, 112
 Rosetti, Al.: 34, 332, 519
 Roșca, Alexandru: 80, 89, 108, 136, 691, 692
 Roșca, D. D.: 321, 416, 430, 466, 511, 518, 523, 537, 539, 540, 575, 599, 601, 629
 Rousseau, André: 129
 Roy, Ed. Le: 632
 Ruffini, Mario: 7, 76, 684
 Ruja, Alexandru: 59
 Rus, Anton: 714, 715
 Rusu, Constantin: 716
 Rusu Cristina (Tinca, Tincuța): 20, 27, 33, 35, 48, 52, 58, 69, 73, 85, 94, 120, 123, 138, 139, 141, 146, 151, 170, 175, 190, 204, 208, 219, 254, 295, 298, 313, 314, 338, 373, 393, 417, 418, 421, 434, 442, 445, 451, 459, 465, 469, 507, 524, 537, 542, 550, 568, 573, 627, 693-695
 Rusu, I. I.: 124, 125
 Rusu (Vancea), Irina: 394, 395
 Rusu, Maria (Toto): 627
- S**
- Sadoveanu, Mihail: 7, 34, 47, 49, 53, 61, 64, 67, 69, 169, 216, 432, 491, 670
 Salade, Dumitru: 44, 502
 Sartre, Jean-Paul: 161, 369
 Savigny, Friedrich Carl von: 164
 Săplăcan, Radu: 700
 Sângeorzan, Zaharia: 524
 Sbârcea, Gheorghe: 96
 Schiller, Friedrich: 64, 465, 596
 Schlesak, Dieter: 367
 Schliemann: 608, 615
 Schopenhauer, Arthur: 22, 39, 42, 164, 248, 250, 267, 268, 357, 496, 519, 525-528, 536, 589, 595, 602, 603, 607, 618, 619
 Schöel, Gustav Adolf: 408
 Schumann, Robert: 307
 Schuster: 367
 Schweitzer, Albert: 297
 Scridon, Gavril: 17, 283, 351, 352, 699, 700
 Scyela: 414

Secrieru, Mihaela: 318
Seidel (soții): 98
Selma: 458
Sergescu, Petre: 98
Shakespeare, William: 64, 307, 429, 434,
442, 450, 585, 591, 603
Shelley, Percy Bysshe: 635
Silvan: 708
Simion, Eugen: 50, 420, 537
Simionescu, Cornel: 67
Simuș, Ion: 700
Sin, Silvia (Silvia Urdea): 18, 382-384
Sirven (hughenot): 91
Sîrbu, Ecaterina: 420
Sîrbu, Elisabeth (Lizi, Lizica): 418, 448,
449, 451, 454, 455, 457, 458, 460-462
Sîrbu, I. D. (Gary): 19, 20, 27, 33, 39, 41,
44, 47, 48, 50, 51, 59, 409, 411, 412,
416, 420-422, 427, 428, 433-435,
438-443, 445, 448, 449, 451, 453-
455, 457-459, 462, 465-47, 588, 589,
598, 610, 614, 681, 689, 708
Sîrbu, Irina: 463
Slavici, Ioan: 335
Škreb (dr.): 232
Sofocle: 590, 615
Sofronie de la Cioara: 321
Sommer, Iohannes: 121-123
Sorescu, Marin: 430
Spacu, Gh.: 98, 106
Specovius, Günther: 367
Spinoza: 63
Spiridon, Vasile: 472
Stalin, I. V.: 428
Stan, Ana-Maria: 55, 58, 84, 692
Stanca, Dominic: 466, 626
Stanca, Horia: 25, 625, 627
Stanca, Radu: 195, 428, 429, 466, 583, 625
Stanca, Rodica: 626
Stanca, Sebastian: 627
Stanciu: 78, 79
Stanciu, Victor: 692

Stancu, Zaharia: 222, 532, 668
Stehlick, Leopold: 458
Stendhal: 349
Stino, G.: 64
Stoica, Ion Geza: 134, 473
Stoichiță: 429, 633
Stoleru, Victor: 558
Străoneanu, Alexandru: 502
Stroescu, S. C.: 489
Sudețeanu, Constantin: 466
Sukarov: 630
Surdu, Alexandru: 530
Sütő András: 367
Szabo, Lucian-Vasile: 335
Szabó György: 391, 719
Szende: 314

Ș

Șchiau, Octavian: 51, 52, 379, 699, 700
Șeicaru, Pamfil: 640
Șerban, Geo: 334
Șerbănescu, Virgil: 326
Șerbănescu, Virginia (pseud. Rareș
Doina): 15, 326, 327
Șincai, Gheorghe: 580
Șora, Mariana: 383
Șora, Mihai: 247, 248
Șorban, Raoul: 363
Ștef, Traian: 700
Ștefan, Mircea: 472
Ștefănescu, Sabba: 394
Ștefănescu-Goangă, Aurel: 7, 48, 81, 466
Ștefănescu-Goangă, Florian: 7, 37, 48,
57, 74, 77-81, 98, 106-108, 673, 691,
692

T

Tașcu, Valentin: 327, 563
Terențiu: 411
Timofi: 499
Titulescu, Nicoale: 55, 95, 444
Teodoreanu, Ionel: 34, 388

- Teoreanu, Ion: 637
Tetsch: 308
Tiniș, Rodica: 136, 244
Todoran, Dimitrie: 108, 125, 691
Todoran, Eugen: 16, 36, 50, 134, 135, 332-336, 522, 532
Tolstoi, Lev Nicolaevici: 64, 68, 71, 349, 603
Tomescu, Maria: 15, 328
Tomoiaș, Radu: 25, 628, 630
Tomuș, Mircea: 415, 626
Tonitza, Nicolae: 7, 47, 49, 53, 61, 70, 72, 432, 585, 607, 671
Trancă, D.: 218
Trifoiu, Nicolae: 21, 54, 501-503
Truffaut, François: 370
Turgheniev, I. S.: 68
- Ț**
Țepelea, Gabriel: 640
Țincu, Bucur: 23, 51, 523, 556-564
Țițeica, Șerban: 633
Țoca, Mircea: 492
Țopa, Sorana: 260
Țurcanu, Florin: 334
Tuțugan, Florescu: 631
- U**
Ungheanu, Mihai: 422, 423, 425, 524, 533, 546-548
Ungureanu, Cornel: 142, 335
Ungureanu, Dody: 429
Ungureanu, V. M.: 501
Ursa, Mihaela: 718
Ursachi, Mihai: 23, 572
- V**
Vaida, Mircea: 544, 710, 720
Vajda, Stephan: 367
Valéry, Paul: 592, 606
Vancea, Augustin: 394-396
Varga Imre: 307
Vartic, Ion: 50, 51, 626, 700
Vattimo, Gianni: 578
Vázquez, Adolfo Sánchez: 161
Vălcan, Ciprian: 260
Vătafu, Marin: 319
Vătășescu, Ion (Ioan): 8, 49, 54, 56-58, 82, 84, 93, 94, 105, 106, 110, 112, 117-119, 692
Vătășescu, Liana-Dacia: 56, 85
Vătășescu, Maria-Lorena: 56, 85
Vega, Lope de: 591
Velea, Dumitru: 430
Velea, Stan: 348
Velici, Toma: 50, 58, 409, 420
Verdi, Giuseppe: 609
Vetișanu, Vasile: 529
Vialar, Paul: 161
Vianu, Maria Alexandrescu: 334
Vianu, Tudor: 8, 22, 31, 37-39, 47, 49, 73, 112, 126, 127, 131, 186, 204, 214, 333, 335, 481, 482, 511, 523, 541, 596, 597, 601
Vidrașcu, Gheorghe: 441
Vidrașcu, Ileana: 441
Vigna, Pier della: 592
Vinea, Ion: 131, 327
Virchow, Rudolf: 615
Vișianu, Alexandru: 24, 54, 581, 582
Vlad, Alexandru: 700
Vlad, Gheorghe: 112
Vlad, Ion (Silviu): 37, 47, 51, 637, 696
Vlad, Roman: 208
Vlad Țepeș: 414
Vlaicu, Aurel: 597
Vlas, Ioan: 533
Vlasiu, Ion: 24, 48, 573, 574, 678
Vogel, Rudolf: 406
Voia, Vasile: 2, 11, 13, 28 39, 43, 44, 49-51, 53, 58, 221, 266, 286, 690, 700, 718, 719

Voiculescu, Vasile: 589, 598
Voinescu, Alice: 327
Voişanu: 421
Voltaire: 91
Vonica, Aurel: 500
Vonica, Nelu: 21, 498, 500
Vrancea, Ileana (Hedda Katz): 21, 424,
480, 487
Vuia, Ovidiu: 24, 41, 444, 452, 588-591,
593, 595, 597, 600-602, 604, 607,
609, 610, 612, 615, 616
Vulcănescu, Miha: 382
Vulpe, Magdalena: 563

W

Wais, Kurt: 209-212, 271
Walker, Brenda: 472
Walzel O.: 173
Warren, Austin: 38, 74, 135, 136, 244,
266, 332, 521
Weizsäcker, C. F. von: 529
Wellek, René: 38, 74, 135, 136, 244, 266,
332, 344, 521
Wilpert, Gero von: 166
Winckelmann, Johann Joachim: 608

Wondrak, Josef: 222, 232
Wölfflin, Heinrich: 37, 577
Wundt: 63
Wurzbach, Konstant: 233

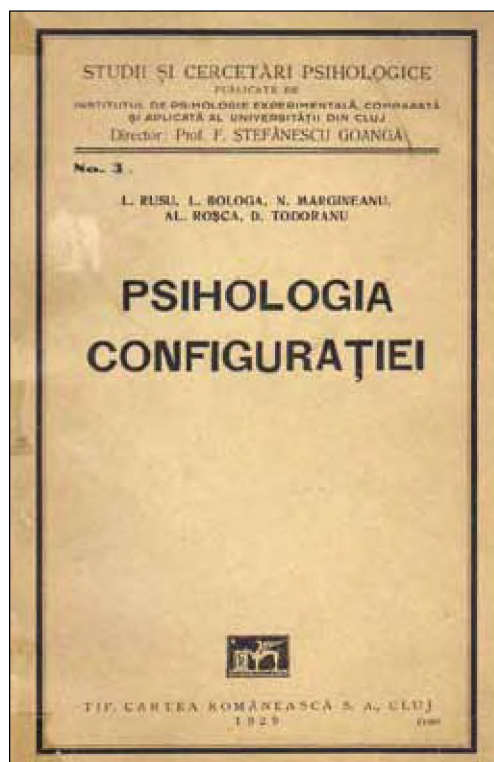
X

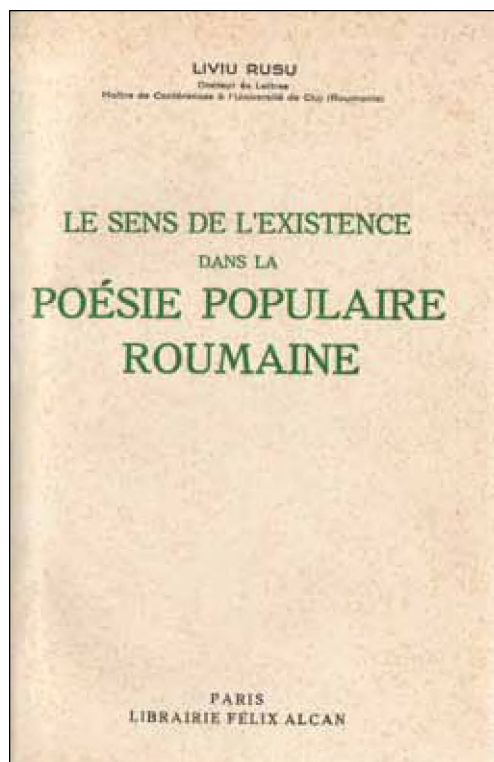
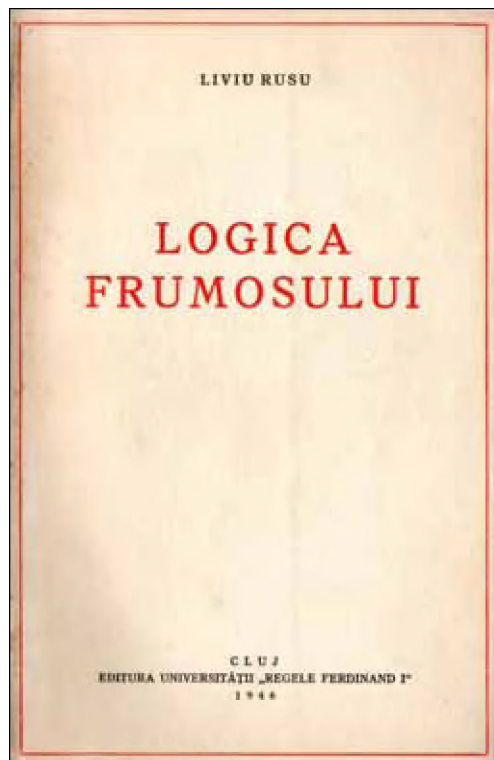
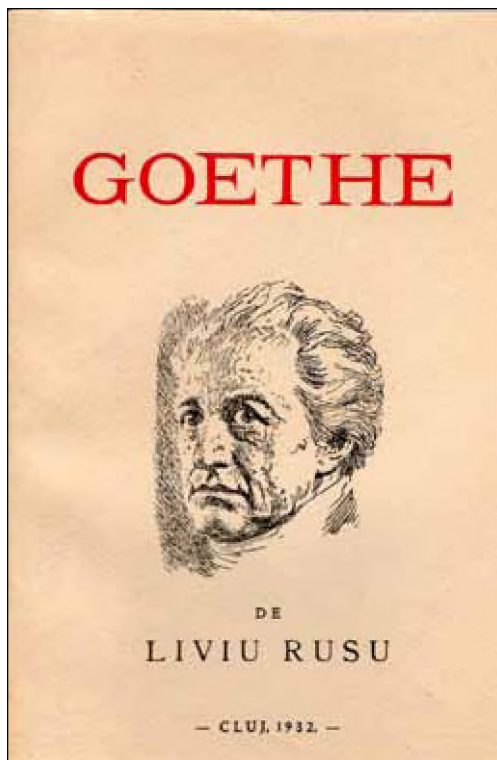
Xantipa: 457
Xenopol, A. D.: 526

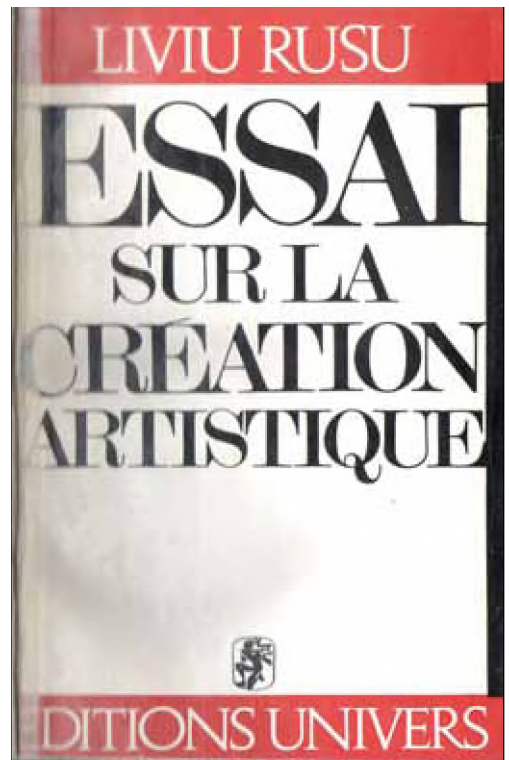
Z

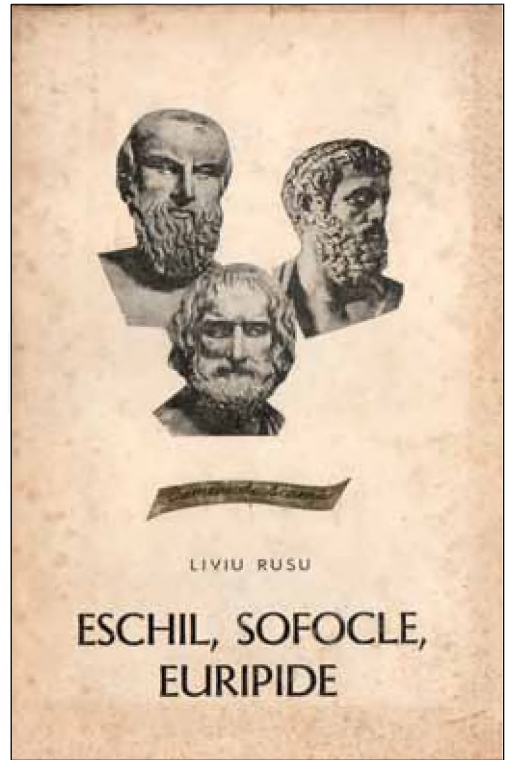
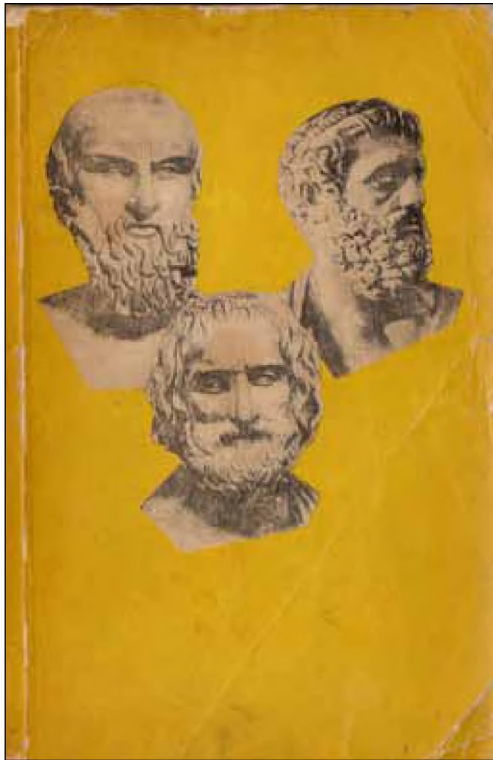
Zaciu, Mircea: 31, 34, 37, 37, 51, 52, 59,
379, 418, 445, 514, 516, 700
Zaharia, Dumitru N.: 21, 54, 491, 492
Zalis, Henri: 49, 50, 186
Zamfir, Gheorghe: 17, 372
Zamfirescu, Dan: 533
Zamfirescu, Duiliu: 137
Zamfirescu, Ion: 34, 519
Zevedei, Barbu: 633
Ziervogel-Tamm, Ruth: 18, 272, 381
Zinmeister (Iancu), Adelheid: 163, 166,
167
Zola, Émile: 25, 68, 91, 349, 430, 436,
633, 634
Zoffmann, Edith: 270, 290, 305, 308, 310

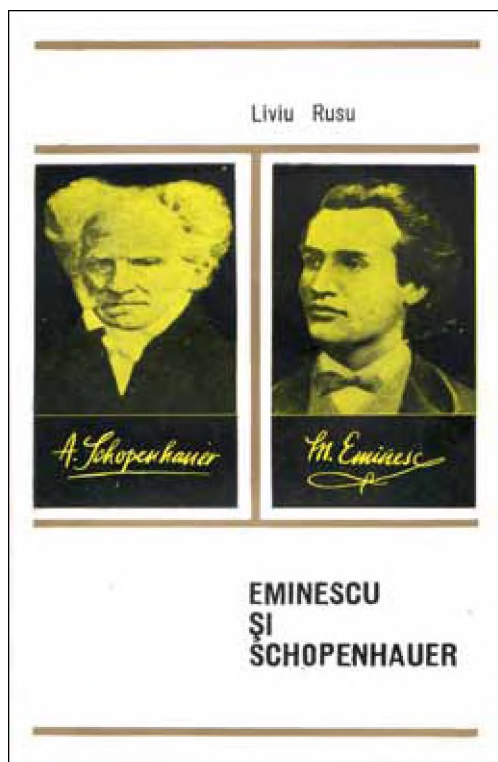
Anexe

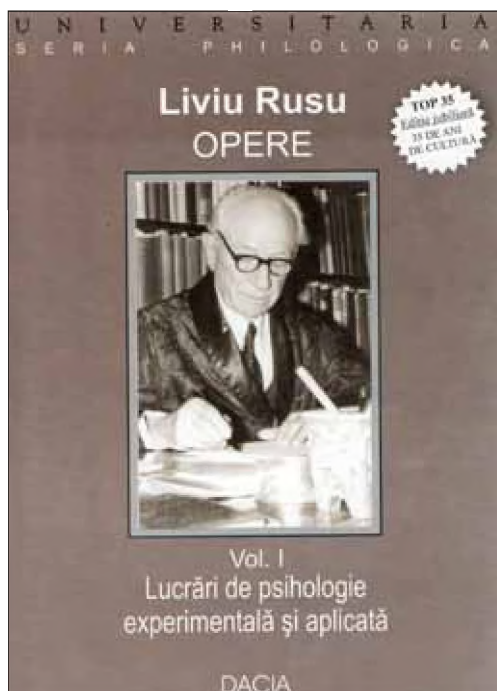
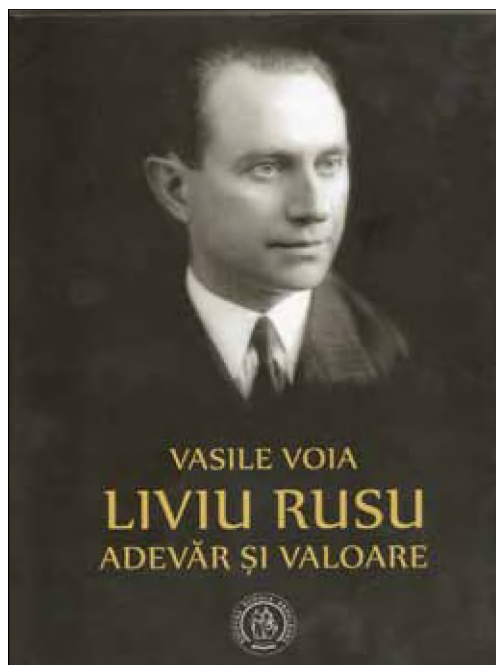
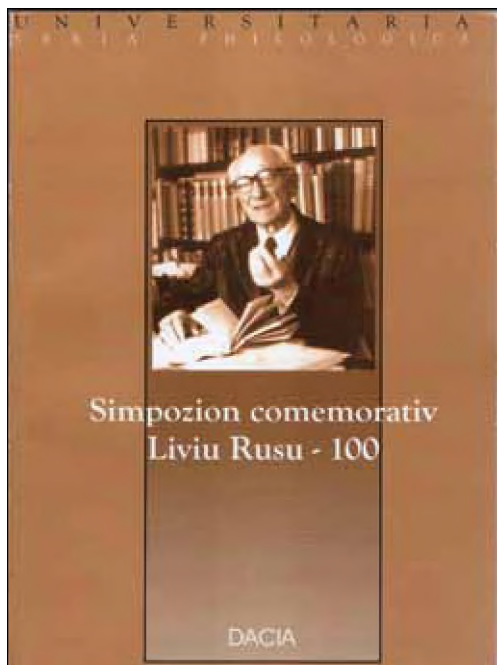

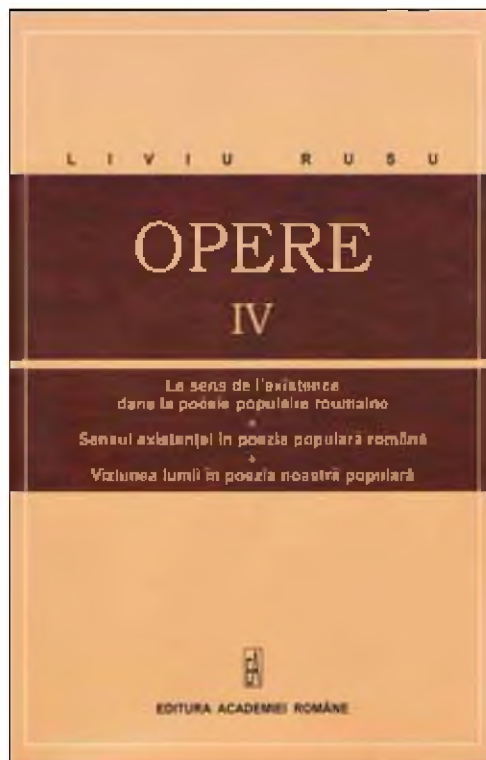

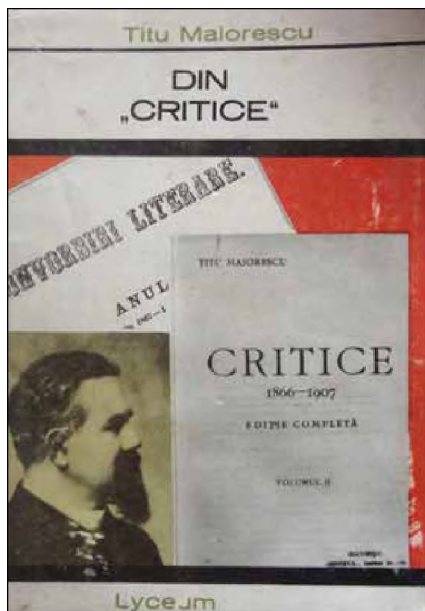

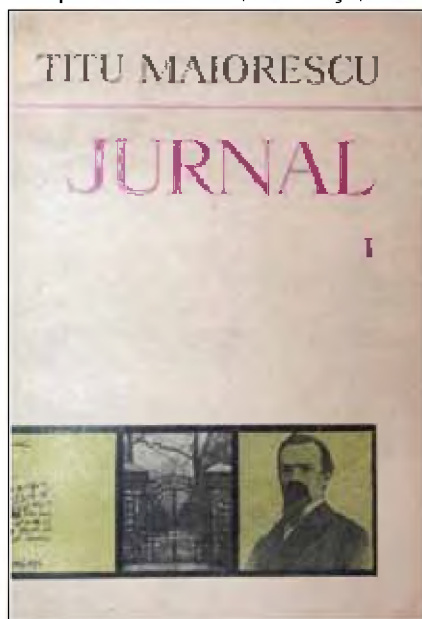
Titu Maiorescu, *Din „Critice”*. Studiu introductiv de Liviu Rusu. Ediție îngrijită de Domnica Filimon-Stoicescu, Editura Tineretului, București, 1967

Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*. Traducere de Titu Maiorescu. Text stabilit de Domnica Filimon-Stoicescu. Studiu introductiv de prof. univ. Liviu Rusu, Editura pentru Literatură, București, 1969

Fritz Martini, *Istoria literaturii germane de la începuturi până în prezent*. În românește de Eugen Filotti și Adriana Haas. Cuvânt înainte de Liviu Rusu. Cu un studiu critic de Tudor Olteanu, Editura Univers, București, 1972

Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar. Noiembrie 1855 – martie 1859*. Studiu introductiv de Liviu Rusu. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1975

LIVIU RUSU

MEMORIU
DE
TITLURI ȘI LUCRĂRI

CLUJ
TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”
1937

Memoriu de titluri și lucrări, Tipografia „Cartea Românească”, Cluj, 1937, 39 pagini.
Lucrare pregătită în vederea ocupării postului de profesor titular de estetică literară,
pe care îl va ocupa efectiv în anul 1938.

ILG

*Generalversammlung und
Jahrestagung*

*der Internationalen Lenau-Gesellschaft
in Timișoara (Temesvar)
vom 14. bis 17. September 1969*

*EINLADUNG
und
PROGRAMM*

Programul conferinței anuale a Societății Internaționale „Lenau”, desfășurată în 1969 la Universitatea din Timișoara, cu participarea lui Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor din R.S. România, conferință la a cărei organizare contribuția lui Liviu Rusu a fost una decisivă.

Berna 15 Oct, 1931

Întru de Rusu,

îți trimis cu plăcere răspunsurile solicitate.
Te autorizez să le întrebuințezi cum crezi de
curvintă. Mă interesează și pe mine resulta-
tul anchetei Itale. Nu mă îndrăzesc că-mi
vei trimite studiul.

Salutări lui Brezșu, și Itale

cu cele mai bune sentimente

Lucian Blaga

Scrisoarea lui Lucian Blaga, trimisă din Elveția
(Berna, 15 oct. 1931),
care a însoțit răspunsurile la chestionarul trimis de Liviu Rusu

30 septembrie 1931. Copou, Iași

Domnule Domnule Rău,

Răspund scrisorilor dumneavoastră, care mi-au venit din Iași în
mai puțin de o săptămână. Mulțumesc foarte mult pentru că ați avut
bunul simț să mă scrie în această ocazie.

Dispoziția scriitorilor, din cauza căreia nu pot să scriu
pentru mine, a fost foarte proastă. Din cauza că sunt în prezent
profesorul de limba franceză (D. Tiro) și am rămas în urma
cursurilor unei săptămâni - pe care l-am scris în două săptămâni. L-am
scris în două săptămâni, și astfel. Fără să scriu pentru că sunt
suficient de ocupat să pot să scriu în două săptămâni. Nu
sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.

Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.

Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.

Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.

Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.
Să scriu pentru că sunt în Iași. Să scriu pentru că sunt în Iași.

Prima pagină a scrisorii din 30 septembrie 1931,
primită de la Mihail Sadoveanu, ca răspuns la același chestionar.

luni amă, războiul mondial — care nu înfrânge cu nimic mersul
lumii de artă. Fără să opună de altă parte o mui (cum ar trebui
o fi) deplinătate — și artistică și fizică vizivă.

- 10) Trebuie un ideal de formă plastică, ce ține în mine poate
de mai de vreme — și ce nu am născut.
- 11) Am spus: artă e o meserie, care necesită fi: pe — și cu atare ...
- 12) Când lucrezi un obiect (pentru a face un obiect de utilitate)
— lucrezi cu o liniște și satisfacție. Când creezi o lucrare
de artă — lucrezi cu o furtivă și o permanentă prăjă cu care
poți realiza ceea ce îți re pronunțate declarații. Și totuși în aceste
tuturi artă plăcere, artă voluptate artistică, în timpul seții.
- 13) Felicită. Dar atunci opun supra. Când „problematic” — cetera
intră în opun de artă sau investit, adică numai de pe cale
emoțională — opun nu se revințe.

cu cele mai distinsă Salutare!

N. M. Tonitza

București - IV

35 - P. S. S. S. - 35

8 Nov. 1931.

Mon cher Collègue

Nous avons été très heureux de
savoir que vous aviez fait un
bon voyage, — bien que cette
fatigue se soit ajoutée à
beaucoup d'autres, et bien que
vous ayez trouvé à Cluj
un surcroît de travail à rat-
tacher ... Mais enfin, l'année

București 9. Febr. 1941.

Dragă Rusele.

Sunt bine sănătos. Am fost într-adevăr bolnav de gripă. La început n'am dat atenție evenimentului - am făcut-o pe picioare. În urmă^{ri} m'a doborât la pat și am făcut unele complicații, între care cea mai complicată leucoglobulinie, adică un început de distrugere sau pierdere a globulelor roșii din sânge. M'am internat în Sanatoriul Prof. după și după 15 zile de tratament, m'am restabilit complet. Dar de două zile acasă mi s'a părut că pot crăcesceni. (Nu am încă voie să ies în casă, se) încă vreau să-ți scriu. Îți mulțumesc foarte mult că te-ai interesat de sănătatea mea. Probabil că vor fi ceva. Dar vată exagerată despre boala mea, care m'a avut numai describit, numai că medicamentele ce mi-au fost

Începutul unei scrisori (București, 9 februarie 1941)
de la profesorul Florian Ștefănescu-Goangă.

HISTORY OF RELIGIONS

Editors: Mircea Eliade / Joseph M. Kitagawa / Charles H. Long
Editorial Assistant: Norman J. Girardot

AN INTERNATIONAL JOURNAL FOR COMPARATIVE HISTORICAL STUDIES

Editorial Office: South Hall, University of Chicago, Chicago, Illinois 60637

• Publisher: University of Chicago Press

5 Decembrie 1970

Scutit stimat Doamnele Rusu,
Am primit acum câteva zile scrierile
Datei din 22 Sept. și cartea Uzina
lunii în poezia noastră populară,
și vă mulțumesc din inimă. Am
citit imediat capitolele închinat
"Zicariței", care m-a interesat nes-
pus și prin observațiile meteo-obiective
și ^{peste} fazele pe care o schițați -
și într-adevăr pozițiile noastre sunt
foarte apropiate. Revizuiască acum
outrey volub, pentru traducerea
engleză, și m-vei mira să pun
lucrurile la punct în cazare pri-
vate în interpretarea J. de estigii.

Prima pagină a scrisorii de la Mircea Eliade (Chicago, 5 dec. 1970),
cu antetul revistei *History of Religions*

Lieber Herr Rusu,

ich komme eben aus München zurück, wo ein Verleger den kühnen Plan ausgeheckt hat, einige der grossen Vorlesungen Wölfflins nach einem (wie ich feststellen konnte) guten Stenogramm herauszugeben - ein schwieriges Problem, da natürlich der einzigartige Klang der Stimme nie mehr wiedergegeben werden kann. Vedremo.

Zu meiner Freude fand ich hier Ihren Brief vom 5. Vielen herzlichen Dank. Vor allem aber meine Gratulation zu dem Erfolg Ihres Buches ! Das wäre in unsern Breiten graden eine Sensation. Denn hier soll, um ein Beispiel zu nennen, die Ausgabe Briefe und Tagebücher von Wölfflin, die ich nun fertig habe, in bloss 500 Exemplaren gedruckt werden. Offenbar ist Ihr Name und die Wichtigkeit Ihrer Probleme so überzeugend, dass man bei Ihnen nach solchen Büchern greift ! Das freut mich herzlich.

Zu Ihrer Frage : es gibt noch keine "Gesellschaft" für Aesthetik", sondern immer nur noch das "Comité international", das gegenwärtig von Luigi Pareyson (Turin) präsidiert wird. Es sollte letztes Jahr in die von den Amerikanern reklamierte "Gesellschaft" umgewandelt werden, was nach meiner Meinung sehr vernünftig wäre. Das ist aber dann doch nicht geschehen, ich weiss nicht, weshalb. Vermutlich wird diese Transformation jetzt, 1981, geschehen, ich weiss aber nichts Neues darüber.

Meine Rede über Ortega y Gasset schicke ich Ihnen mit gleicher Post. Sie enthält leider einige blöde Druckfehler - seien Sie nachsichtig.

Mit allen besten Wünschen für Gesundheit und gute Arbeit
stets Ihr

Joseph Gantner.

O scrisoare de la celebrul estetician elvețian
Joseph Gantner (Basel, 20 mai 1981).

Recomandare

Subsemnatul, membru al Partidului Comunist Român din sept. 1944, nr. carnetului 6427, recomand prin aceasta primirea în rândurile partidului a tov. profesor Liviu Rusu de la Universitatea din Cluj. îl cunosc de multe ani ca pe un om cu idei înaintate, foarte sincer în toate manifestările lui, serios în munca de rînd profesional pe care o face, cu succes apreciat și în străinătate, de peste țară și în domeniul esteticii, al istoriei și criticii literare. Primul contact cu el l-am luat în timpul ultimului război, cînd a venit la ^{simpozialul} Târgu Ocna mișcării antifasciste (pe atunci clandestină, căci fusese suprimată încă din noiembrie 1934). Tov. Rusu este și un om de curaj, ceea ce i-a pricinuit cred, destule neajuri și neplăceri, chiar după 23 August. Pot relua, între altele, atitudinea sa în problema reconsiderării lui Titu Maiorescu, dacă nu mă înșel, el sa este primul care a intervenit în discuția publică privitoare la acest „caz”, cu aprecieri favorabile, mereu, poate, ușor exagerate, despre rolul pozitiv jucat de Maiorescu, la vremea lui, în cultura noastră națională.

Sînt convins că Organizația de partid a Universității din Cluj va câștiga primind în rând ei un tovarăș valoros, muncitor și entuziast ca tov. Liviu Rusu.

Iorgu Iordan

București, 27 ianuarie 1967

O recomandare de la Iorgu Iordan, din 26 ianuarie 1967, pentru intrarea în partid a lui Liviu Rusu. Un document similar (recomandarea de primire în partid a lui Geo Bogza, redactată de Silviu Brucan) am publicat în volumul Ilie Rad, *Un ardelean la București*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2011, p. 102-103.

Paris, 25 Oct. 1981

Multă stimă și iubire, Domnule Profesor,

Am închipuit cum ce trebuie să vă spunet
- în petto sau cu glas tare - atunci când vă
dureți amintea de mine: „M-a uitat prin cele
stăruințate; nu mai vrea să știe de voi; e
ingrat!” Merit, desigur, - ca toate circumstanțele
atenuante - reproșurile Domniei Voastre
simplușor, azi doi ani de când s-a născut în
rătăcie, în dăria, în afara celor din familie
nu le-am prea dat ședere nici celor mai
proprietate pieteni este, printre altele, în pene
câ adeseori credeam că în curând voi fi
dăruit și-i voi putea îmbrățișa și le voi
tea voiți cu un graț, nu doar ova
„carte” de departe. Dar, costă, zilele în
și amii trec, și nu voi putea fi nici măcar
de noiembrie în țară și la Cluj, ca să vă
din toată inima cu acțiune caldă și
măteți - mi s-a spus - feliola dar amii
când, poate e mai drept să spun frățiar
dragoste și stimă și recunoștință pe
de când vă știu le-am mutat pentru
voastră: să trăiți cu sănătate și
bună și rodnică, ova. cum bună și rodnică și
fort viată!

Am sunt doar amintea aceluia spusă cu
amare plăcere! Știti doar că pentru mine cu
vintele nu sunt niciodată doar cuvinte
măst ceea ce poate fi mai plăcut pe lume!

Prima pagină a scrisorii (Paris, 25 octombrie 1981)
primite de la Nicolae Balotă, cu ocazia împlinirii, de către Liviu Rusu,
a vârstei de 80 de ani.

Mult iubite domnule Profesoară
Liviu Rusu,

Vă mulțumesc pentru opiniile pe
care mi le-ați adresat. Vă recunosc, încă o dată, în
ele, - de astă dată prin tinerețarea modestă cu care
personalitatea adevărată iese întotdeauna în public.
Dar fîn să vă spun categoric: fiți liniștit! Eu nu
m-am spus decât o parte din batorile morale pe
care generații întregi de studenți le-au contractat
față de marele lor boscăr de Estetică. Iar ceea ce
Doroshko mișună în te rare mdoșlă cu puzure la
propriele merite nu e bescit, credeți-mă, freamătul
suplețen al celui ce, sortit să dăruie și să se lă-
sune pe sine, nu poate avea nicicătă măgănea exac-
tă a darului pe care-l face. Iugăduți-ue, și pe
măd departe, bișetele cuvinte de mulțumire, care -
totuși - spun atât de puțin.

Îndrăznesc să vă fac o rugămintă. Pregătiți, la
"secolul 20" un număr triplu după Goethe, cu
"cozia celor" 150 de ani de la nașterea lui. Poate
acești un articol gata scris, sau poate s-ar lega
de tema noastră - Goethe și Mozart - me-au
capital al nașterii noi cărti pe care o acești în
lucru? M-ar bucura mult să am câteva pagini
îscăitate de Doroshko. Darben după un text "gata
scris" de orice tennemul la care trebuie să m-
chereim acest număr este apropiat: 15 iulie, data
la care voi rezumi în București, de pe litoral.

Vă rog să prezentați distinsii Doroshko
doamne respectușasele mele salutări de urini.
Vă mulțumesc cu dragoste și grațioșime

Ștefan Aug. Doinaș

Buc. 27 iunie 1982

Timișoara, am 28.02.1981

Sehr geehrter Herr Professor,

Ihren Brief habe ich vor kurzem bekommen und ich danke Ihnen dafür. Ich beie mich Ihnen zu antworten. Ich habe Ihren Brief im großen und ganzen verstanden, und ich mußte nur einige Wörter im Wörterbuch nachschlagen.

Ganz am Anfang, möchte ich Ihnen sagen, daß mich Ihre Gewandtheit im Ausdruck und die Spontaneität, mit denen Sie in deutscher Sprache, ermuntern. Wenn ich Ihnen die deutschen Briefe schreibe, spare ich mir keine Mühe, ich arbeite schwer und lange. Es ist nicht zu spaßen! Wenn ich den Brief zu gutem Ende führe, befinde ich mich in der Stellung jener Bauern aus dem Roman Barfuß von Jakob Hauer, welche, nach dem sie sich den Namen ins Kathaus schreiben, in Schwyz baden, die Hirnen abwischen und sagen: „Wie schwer ist die Schrift!“ Also sage auch ich! Ich erinnere mich gut, daß als ich in Timișoara Posten bekommen habe, ich nur zwei deutsche Wörter: „klein“ und „danke“ kannte. Darum, habe ich vor Staunen den Mund aufgesperrt, als ich den Ausschlag des deutschen Staatskreaters mit der Bekanntmachung gelesen habe: „Auf Wiedersehen im Herbst“. Ich glaubte, daß dieses der Titel eines Theaterstückes ist... Und ich fragte mich: „Warum spielt so lange dieses Theaterstück?“

Es freut mich sehr, weil in kurze Ihr Buch in den Buchhandlungen erscheinen wird. Mein Schwiegervater hat mir gesagt,

Giornali in Mania 1936 XIV.

Mult stimabile Domnule, Reate,
 am primit cartea, Ed. de care mi lăsați trimisă
 Vă mulțumesc și vă asigur că va constitui
 H. reviste în care vor apărea scrierile
 Am aflat notată despre cartea Ed. de reviste
 italiene "Nuova Italia" din Firenze (Calea
 editei Valleschi Via di Mille 3) care are
 foarte bogată bibliografie.
 Cu mulțumiri mult

Mario Ruffini

Dr. MARIO RUFFINI
 CORPO PRINCIPALE EUGENIO II
 TORINO

Carte poștală (4 mai 1936)
 de la marele romanist și românist italian, Mario Ruffini.

Maiorescu, acolo și atunci refugiată
 în Polonia. Am cunoscut-o de aproape pe
 ea și pe fiicele sale, și în colecțiile mele
 mai posed câteva, daruite și daruit cu
 aceeași nobilități umană de aceste admirabile fiute.
 Te cunoscându-ți personal și ținându-ți
 cunoscut prin București, unde eu locuiesc,
 ți trimit pe această cale micul document.
 Deferent
 Prof. univ. dr. Augustin Z. N. Pop
 Calea Victoriei 198
 București 22
 <Sectorul 1>

Finalul scrisorii (16 septembrie 1970) de la Aug. Z. N. Pop.

UNIVERSITATEA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ CLUJ-NAPOCA

Ser. Em. de Marianne, nr. 1.

Telefon: 1.34.26

29. IV. 1982

Scutlimate a white

Am nule boferm Liviu Rusu.

În numele Universității culturale-științifice Cluj-Napoca
și al meu personal, țin să vă mulțumesc în mod cel
mai cald pentru frumoasa conferință pe care ați
ținut-o la începutul de Acta, în organizarea Universității
noastre, cu o rafie amplă a 150 de aice de la
măstera lui Ghebe, conferința pe care ați ținut-o
"Cuvinte despre Ghebe".

În același timp, vă rog să-mi dați voie să vă felicit
în mod cel mai sincer și mai cald pentru
admirabila conferință pe care mi-ați oferit să
dau ați să țin-o, fiindcă văd că o pe un auditoriu
și țin-o alături de noștri, având-o în marea
marea ale unii dintre cele mai mari genii, cu
care cunoșterea se mădurește.

Faptul că viața noastră se mădurește prin apropierea de
științifice și mădurește pe viața lui Ghebe, conform
cărui v-ați oțlecit în diferite mădure, dar o "pauză"

L. P. Cluj, Muș. Cluj-Napoca, 1984-482, 000 ex.

Prima pagină a unei scrisori (29 aprilie 1982)
de la prof. univ. dr. doc. Crișan Mircioiu.

Institut für Auslandsbeziehungen

gegründet 1917 als Deutsches Ausland-Institut

7000 Stuttgart 1, den 12.1.1967

Charlottenplatz 17

Telefon 25 25 37.08, 29 72 73

Rei/Co

Herrn

Professor Dr. Liviu R u s u

Str. N. Jorga 32

C l u j / R.S. Romania

Sehr geehrter Herr Professor !

Ich fühle mich sehr in Ihrer Schuld, nachdem Sie mir mehrere Mal geschrieben haben, unter anderem auch aus der Sowjetunion und ich Ihnen noch immer nicht geantwortet habe.

Wie ich Ihnen bei Ihrem Besuch in unserem Hause gesagt habe, befand ich mich bald darauf in Bad Ems zur Kur. Urlaub, eine Dienstreise nach Jugoslawien und dieser Kuraufenthalt hatten die Arbeit bei mir stark anwachsen lassen.

Nun stoße ich auch wieder auf Ihre Korrespondenz, zuletzt Ihre Neujahrswünsche, deren Eingang ich Ihnen dankend bestätige.

Zunächst, sehr geehrter Herr Professor, wünsche ich Ihnen für das Jahr 1967 die beste Gesundheit und den Frieden sowie viel Erfolg in Amt und Beruf. Wir wollen gemeinsam hoffen, daß die Zusammenarbeit auf dem kulturellen Gebiet zwischen unseren beiden Vaterländern sich fruchtbar weiter entwickeln möge, in deren Rahmen vielleicht auch wir wieder einen bescheidenen Beitrag dazu liefern können. Ich darf Ihnen hierbei zurufen, wie ich es einstmals getan habe: La mulți ani!

Als kleine Erinnerung übersende ich Ihnen mit getrennter Post den Kalender unseres Instituts für das Jahr 1967 "Über Land und Meer", der Ihnen das ganze Jahr nur gute Tage anzeigen möge.

Kurz vor Weihnachten habe ich in München bei der Jahrestagung der Südosteuropa-Gesellschaft Herrn Professor Dalcovicu getroffen. Er hielt im Rahmen dieser Veranstaltung den Festvortrag über die Herkunft des rumänischen Volkes. Professor Dalcovicu hat mit seinem Vortrag einen überaus starken Eindruck hinterlassen, das dürfen Sie ihm mit einem herzlichsten Gruß von mir sagen, wenn Sie ihn gelegentlich sprechen sollten. Ich habe auch mit ihm über eine eventuelle Rumänienreise noch in diesem Jahr gesprochen, die mich dann auch nach Klausenburg bringen wird. Ich denke, daß sich meine Reise, die Begegnung mit Persönlichkeiten des kulturellen Lebens in Rumänien und mit Institutionen dieser Art fruchtbar für die Zusammenarbeit zwischen unserem Institut und den betreffenden rumänischen Stellen auswirken wird.

Damit will ich für heute schließen, indem ich Sie herzlich grüße als

Ihr

Wilhelm Reiter
(Wilhelm Reiter)

Südosteuropa - Referat

Bankverbindungen: StMB, Girokassa Stuttgart Karte 674, Deutsche Bank Stuttgart, Commerzbank Stuttgart, Dresdner Bank Stuttgart, Postsparkasse Stuttgart 1630

O scrisoare de la fostul student al lui Liviu Rusu, Wilhelm Reiter, devenit referent la Institutul pentru Relații Externe, fondat în 1917, ca Institut German pentru Relații cu Străinătatea.

INTERNATIONALE LENAU-GESELLSCHAFT

GESCHAFTSFÜHRUNG:
1040 WIEN, LERCHENFELDERSTRASSE 14
TELEFON 4111 100

S.g.Herrn

Univ.-Prof.Dr.Liviu R u s u

Str.N.Jorga 2

C L U J / R.S.ROMANIA

WIEN, am 6. Oktober 1969

Dr.Br./Bau/ILG

Sehr verehrter Herr Professor Rusu !

Es drängt mich, Ihnen recht herzlich für die Mitarbeit im Rahmen der diesjährigen Generalversammlung und Jahrestagung unserer Gesellschaft zu danken. Ihr ausgezeichnete Vortrag hat wesentlich dazu beigetragen, den guten wissenschaftlichen Ruf, den die Internationale Lenau-Gesellschaft bereits vielerorts genießt, weiter zu festigen.

Ich erlaube mir zu bitten, uns das Manuskript Ihres Vortrages bis Ende dieses Jahres zur Veröffentlichung in unserem Lenau-Almanach zur Verfügung stellen zu wollen.

In der Hoffnung, Sie anlässlich unserer nächsten Arbeitstagung, die aller Wahrscheinlichkeit nach im September 1970 im Raume Stuttgart stattfinden wird, willkommen heißen zu dürfen, verbleibe ich mit nochmaligem Dank und den besten Grüßen

Ihr stets sehr ergebener

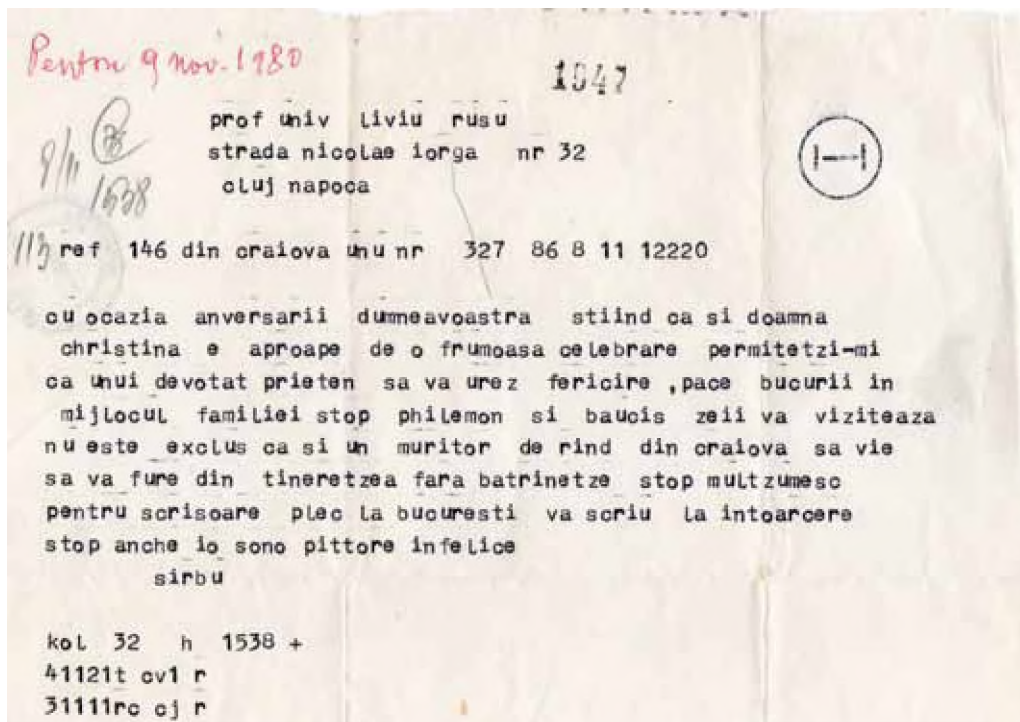
P.S.

Angesichts Ihrer einmaligen Verdienste um das Zustandekommen unserer Tagung in Timișoara, wofür ich Ihnen, sehr verehrter Herr Professor, ganz besonders herzlich danken möchte, bitte ich, uns Ihre jeweiligen Buchwünsche bekannt zu geben, damit wir auf diesem Wege unsere Dankeschuld abtragen können. Ohne Ihre so aufopferungswürdige Mitarbeit wäre sicherlich die Tagung in Frage gestellt gewesen. Mit nochmaligen herzlichen Grüßen verbleibe ich D.O.

(Dr. Nikolaus Britz)

ERSTE ÖSTERR. SPARKASSE Nr. 001-0701

O scrisoare de la Nikolaus Britz, secretar al Societății Internaționale „Lenau”

O telegramă de felicitare de la I.D. Sîrbu, trimisă la 9 noiembrie 1980, cu ocazia zilei de naștere a profesorului Liviu Rusu.

Ilustrată din SUA (8 august 1983), primită de la Monica M. Grecu. În centrul imaginii se poate vedea Castelul Hearst, devenit muzeu de artă

Membri ai școlii clujene de psihologie. În picioare, de la stânga la dreapta: L. Bologa, S. Cupcea, I. Creangă, Liviu Rusu, persoană neidentificată, Tudor Bugnariu și Nicolae Mărgineanu. Așezați, de la stânga la dreapta: A. Floca, D. Todoran, Al. Roșca și I. Pitariu.

Sus, în picioare: Liviu Rusu și Nicolae Mărgineanu. Jos, pe scaune: Gh. Bogdan-Duică, Florian Ștefănescu-Goangă, Constantin Rădulescu-Motru și Onisifor Ghibu (Cluj, anii '30).

Pe spatele fotografiei, cineva a scris: *În față: Cosina Bărbat, sora Cezar Petrescu, Mica Lapedatu, Julia. În spate: sora lui Liviu Rusu și? [Primul din spate este Liviu Rusu, iar al patrulea, cu ochelari, e Alexandru Roșca]*

Fotografie istorică: portret de grup al membrilor Senatului Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, în robe de ceremonie, în curtea interioară a Colegiului Academic, înainte de vizita de inaugurare a Suveranului, Regele Carol al II-lea, din 13 iunie 1937. Rândul de jos, de la stânga spre dreapta: Dumitru Michail; Emil Hațieganu; Florian Ștefănescu-Goangă; Nicolae Drăganu; Alexandru Borza; Rândul de sus, de la stânga spre dreapta: Ioan A. Vătășescu; Iuliu Moldovan; Iacob Lazăr; Theodor Capidan; Victor Stanciu (Sursa: Muzeul de Istorie a Universității „Babeș-Bolyai”, prin bunăvoința doamnei dr. Ana-Maria Stan, cercetător științific II).

Tinca și Liviu Rusu, în ambianța casei din Cluj.

Familia Tinca, Cristina, Liana și Liviu Rusu

Pregătit de excursie, în zi de vară

Tincuța și Liviu Rusu, în clipe de relaxare.

În excursie, alături de un prieten,
dr. Ioan Gavrilă,
cu brațul plin de margarete.

Cu Tincuța, pe aleea unei stațiuni preferate:
Vatra Domei

Logodna de pe Ceahlău (1933)

Doi tineri îndrăgostiți: Cristina (Tincuța) și Liviu Rusu

După câteva decenii, în Piața San Marco din Veneția,
în compania porumbeilor.

La Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor (1981), cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani.
În prezidiu: Ion Lungu, Ion Vlad, Liviu Rusu și Letáy Lajos

Un bunic fericit, cu nepoțelele sale în uniformă de eleve:
Dana și Brândușa Marta.

La masă, cu ocazia Congresului Internațional de Estetică, București, 1972.

Tot la o masă, cu ocazia unui jubileu (29 sept. 1973)

La decanatul Facultății de Filologie, Cluj-Napoca, ianuarie 1978:
Edgar Papu, Liviu Rusu, Octavian Șchiau. În picioare: Gavril Scridon și Ilie Rad.
Foto: Ioan Felecan

Două personalități marcante ale culturii române: Edgar Papu și Liviu Rusu
(la decanatul Facultății de Filologie, Cluj-Napoca, ianuarie 1978).
Foto: Ioan Felecan

Public din amfiteatrul „Eminescu” al Facultății de Filologie din Cluj-Napoca, urmărind o conferință a lui Edgar Papu, din ciclul „Mărturia unei generații”, organizat la sugestia lui Liviu Rusu. În prim plan: universitarii Vasile Voia și Mircea Goga. În spate pot fi văzuți: Ioan A. Popa, Vasile Igna, Dinu Flămând, Radu Săplăcan, Horia Bădescu, Alexandru Vlad, Augustin Pop, Viorel Mureșan, Aurel Pantea, Traian Ștef, Ion Simuț ș.a.

Foto: Ioan Felecan

Altă imagine a sălii, la aceeași conferință a lui Edgar Papu. În primul rând: Ion Vartic, Marian Papahagi, Octavian Șchiâu, Doina Rad. În spate pot fi văzuți: Gavril Scridon, Crișan Mircioiu, Ion Pop, Mircea Zaciu, Ioan-Aurel Pop, Emil Culda, Vasile Igna, Horia Bădescu, Emil Hurezeanu ș.a.

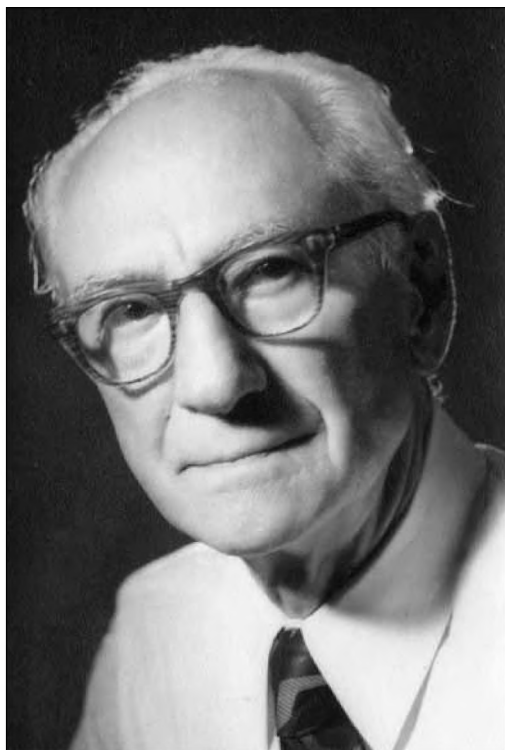
Foto: Ioan Felecan

În picioare, pentru a fi mai convingător
în problema reabilitării lui Titu Maiorescu.

Hronicul...

... și cântecul vârstelor.

Scriind articole polemice.

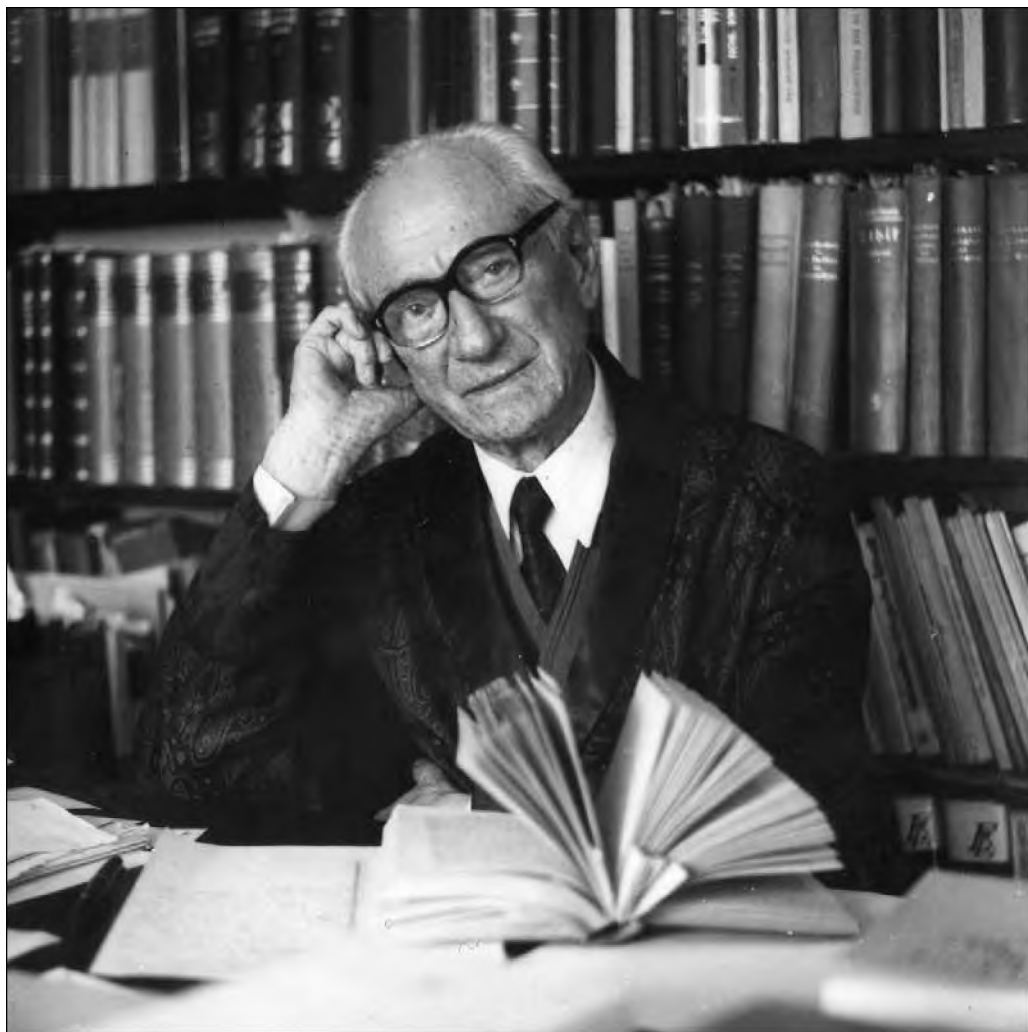
Primindu-și musafirii, în livingul casei.

Recitând versurile lui Eminescu,
care îi plăceau atât de mult:

„De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări...”.

(Mihai Eminescu, *Odă în metru antic*)

„Vulturul ce rotește sus
va fi atunci de mult apus.

Lângă Sibiu, lângă Sibiu, prin lunci
numai stejarii vor mai fi și-atunci.

Mai aminti-mă-vă un trecător
vreunui străin, sub ceasul lor?

Nu cred să mă vestească cineva,
căci basmul ar începe-așa:

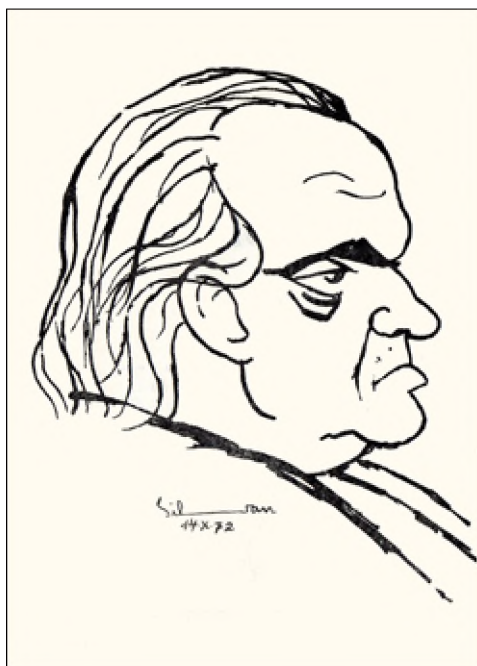
Pe-aici umbla și el și se-ntorcea mereu,
contimporan cu fluturii, cu Dumnezeu.”

(1943)

(Lucian Blaga, *Cântec pentru anul 2000*)

Volumul *Bieții comedianți*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1985, dedicat de I.D. Sîrbu fostului său profesor, Liviu Rusu.

Portretul lui I.D. Sîrbu, realizat de Silvan, la 14. X. 1972.

Dragă Doina și Ilie

(mai precis Ninfă și Techergeu),
cu prilejul nuntii voastre și nefericit
amintire această carte a mea. Împreună
cu timbrul meu, care mi-a ajutat mult
la elaborarea ei, vă urez multă,
multă fericire, cu sănătate și viață
bună, să lucrați și voi împreună
cu succes desăvârșit și deplin în
destulare.

9 IX 1972

Cu tot dragul

L. S. S. S.

Éditions UNIVERS
Bucarest, 1972

Dedicație pentru Doina și Ilie Rad (cu ocazia căsătoriei lor),
pe vol. *Essai sur la création artistique*, Édition Univers, Bucarest, 1972.

INOROGUL ȘI PROFESORUL DE ESTETICĂ

Din cînd în cînd cotropit de angoare,
crezînd că omul negru va veni,
adică un om negru sau poate
un om cenușiu într-un pardesiu de culoarea vîntului,
fără față, fără identitate, va veni,
va întinde mîna și îi va smulge
manuscrisele cu idei, cu idealuri, cu iedă și asfințituri,
Inorogul strîngea la piept servieta aceea neagră de
diplomat,
alerga pe sub coroanele castanilor, salcîmilor, arțărilor,
pînă la casa Profesorului de Estetică — prietenul său —
rigurosul, un hirust cu fața pictată de dogoarea luptei
ca un totem indian.
Așadar, din cînd în cînd, la poarta sa venea un Inorog
alb,
îi lăsa o servietă de culoarea nopții,
cu foile suferinței și sacrelor sale iluzii,
ca un rege care își aruncă sceptrul
într-o grădină cu ierburi înalte
și sceptrul devenea o floare de spin,
înflorea, dădea muguri și crengi.
Inorogul se întorcea singur în odaia lui
cu storurile trase și aștepta.
Asculta pașii, vuietul vîntului, al ploii pe geamuri.
Servieta neagră — în care trebuia să fie
pe puțin un sceptru voievodal.

Poemul *Inorogul și Profesorul de Estetică*,
dedicat de Mircea Vaida lui Liviu Rusu, la împlinirea vârstei de 80 de ani,
publicat în *Tribuna*, nr. 46 din 1981.
Poemul a fost reluat, pe trei pagini, în volumul Mircea Vaida, *Extaze*,
Editura Albatros, București, 1983, p. 47-49.

o coroană sau o baghetă de mag
era zălogul, o complicitate mai caldă ca legătura de sînge,
Profesorul de Estetică simțea într-aceasta o logică,
o frumusețe, un sens al existenței.
Pe vremea aceea se vinau Inorogi și Profesori de Estetică,
se credea că ei sînt înconjurați de aureole mistice
și atingerea lor pătează ca unidelemnul.
Da, ei aveau în ochi candelă cu patimă și albastru,
cuvintele lor vindecau ca sucul de aloe.
Își ascuseseră în sîn doctoratele
scrise cu caractere gotice sau latine
și predicați liniștiți în plimbări domestice
pe străzi, în parcuri, în fața copacilor desfoliați de

toamnă.

Uneori, luau pietre în gură,
pronunțau cuvinte neînțelese
și atunci un fior sălbatic se insinua
în bronzul statuii Sfîntului Gheorghe
iar balaurul de metal vibra, devenea senzual,
încins de un jar lăuntric.

Toate aceste enigme, formule cabalistice și chiar muze
despuiate

trebuie să fi fost zăvorșite în servieta neagră,
vallză diplomatică trecută de nenumărate ori
prin vămi și răsăruci cosmice.
Inorogul aștepta venirea unei fatalități implacabile.
Criptă și mut — o hieroglifă — trebuie să fi stat
ca un liliac cu capul în jos
în cel mai înalt turn.

În fine, cobora din nou în lume Inorogul,
bătea la ușă, își relua servieta, se făcea nevăzut.
Apoi, după o vreme, totul se repeta aiudoma.
Profesorul era fascinat, îi plăcea riscul acelei custodii.
Trebuie să fi fost o taină primejdioasă,
un cuvînt originar, un cifru, un numen,
lancea lui Horea, o biserică mică, Piramida lui Keops.

Profesorul de Estetică privea pătratul negru, abstract,
era locul unde se putea trage la țintă,
il așeza în dreptul inimii.
Profesorul de Estetică învățase în acei ani să lucreze cu
sapa.

Săpa în grădină când i se revelă adevărul:
în fiecare brazdă, pe fiecare frunză, pe ncri,
serie cu cerneală simpatică.
Toate sînt manuscrise secrete,
peceți de Inorogi, copite de Inorog
ne calcă pe frunte, potcoave rotunde,
cînd ne îmbrățiyăm în iarbă — Ipocrîte secunde,
cînd te îmbraci în ideile scunde,
te veghează de oriunde
o pădure de Inorogi,
o carte deschisă din care te rogi.

În spațiul intim al bibliotecii sale.
În spate se pot vedea cărțile, cu multe semne de carte.

Liana Marta, fiica cea mare a profesorului Liviu Rusu, participantă la edițiile Zilelor Bibliotecii Orășenești „Liviu Rusu” din Sărmașu (8 noiembrie 2015).

Acad. Ionel Haiduc, fost președinte al Academiei Române, evocând, la Sărmașu, personalitatea lui Liviu Rusu.

Scriitorul Lazăr Lădariu, Alexandru Câmpeanu, vicepreședinte al Consiliului Județean Mureș, și Primarul orașului Sărmașu, Ioan Mocean.

Evocare Liviu Rusu (Sărmașu, 8 nov. 2015): Dinuca Burian, directoarea Bibliotecii Orășenești „Liviu Rusu” din Sărmașu, acad. Ionel Haiduc, Pr. Anton Rus, Nicolae Băciuț, Ilie Rad, Dimitrie Poptâmaș. Foto: Gabriella Costescu.

La mormântul părinților lui Liviu Rusu, din cimitirul orașului Sărmașu
(8 nov. 2015): Pr. Anton Rus, Pr. Alin Moldovan, Ilie Rad, Nicolae Băciuț,
acad. Ionel Haiduc, Monica Dobrei, Anca Hrianca ș.a.
Foto: Maria Bălășcău.

Port tradițional din zona Sărmașului.
Foto: Maria Bălășcău.

Liana Marta Rusu, în fața Bisericii Greco-Catolice cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Sărmașu, renovată în timpul episcopului Inochentie Micu-Klein (în prezent transformată în muzeu), unde a slujit preotul Constantin Rusu, tatăl lui Liviu Rusu.

Un grup de participanți la Zilele Bibliotecii Orașenești „Liviu Rusu” din Sărmașu, în fața aceleiași biserici.

La ediția din 2016 a Zilelor Bibliotecii Orășenești „Liviu Rusu” din Sărmașu, în sala reuniunii culturale: acad. Ionel Haiduc, Nicolae Băciuț, Doru Munteanu, Ana Onița, Oana Bogdana Pop, Lazăr Lădariu, Alexandru Câmpeanu, vicepreședinte al Consiliului Județean Mureș, și Primarul Ioan Mocean.

Un moment muzical din timpul Zilelor Bibliotecii Orășenești „Liviu Rusu” din Sărmașu. Foto: Maria Bălăscău.

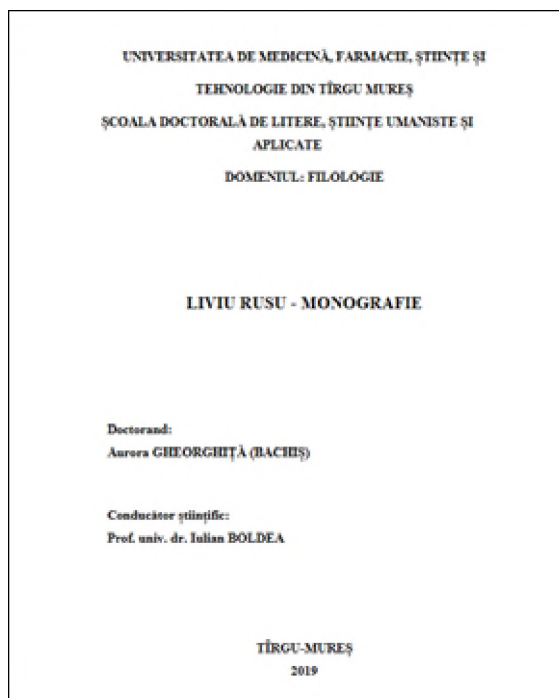
Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor, 9 octombrie 2018. Lansarea volumelor *Intersecții comparatiste contemporane. Studii dedicate profesorului Vasile Voia*, volum coordonat de Mihaela Ursa, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, și Vasile Voia, *Liviu Rusu, „Adevăr și valoare”*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018. În prim-plan: prof. dr. Liana Marta Rusu, conf. univ. dr. Mihaela Ursa și prof. univ. dr. Vasile Voia.
Foto: Sandra Cibicenco (Editura Școala Ardeleană)

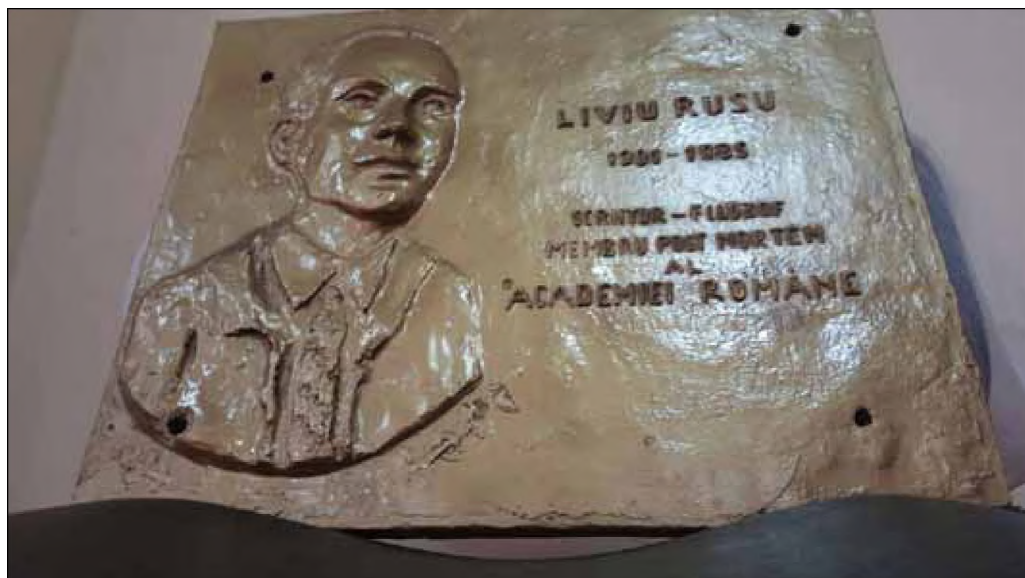
Prof. univ. dr. Vasile Voia, editorul operei lui Liviu Rusu, la același eveniment, în față cu cele două volume lansate. Foto: Sandra Cibicenco (Editura Școala Ardeleană)

Numărul 4 al revistei *Excelsior* (publicație înființată de Ilie Rad) i-a fost dedicat lui Liviu Rusu.

Liviu Rusu a coordonat numeroase teze de doctorat, ale unor personalități din România: Traian Liviu Birăescu, Ștefan Bitan, Teodor Boșca, Lidia Bote, Matei Călinescu, Elena Cernea, Monica Maria Grecu, Mihai Nistor, Liviu Petrescu, Ion Pulbere, Szabó György, Vasile Voia și alții. Acum propria sa operă constituie subiectul unor teze de doctorat, precum cea de față.

Proiectul unei plăci memoriale Liviu Rusu, aparținând sculptorului Ioan Astăluș.
Foto: Maria Bălășcău.

O stradă din cartierul clujean Făget, locul preferat pentru drumeții
al Profesorului Liviu Rusu, îi poartă în prezent numele.
Foto: Mircea Vaida.

Din 1995, Biblioteca Orășenească Sărmașu poartă numele lui Liviu Rusu.

Membri ai Academiei Române - R
De la Wikipedia, enciclopedia liberă

- **Ion Rachmuth** - (1911 - 1990), economist, membru corespondent (1955)
- **Emil Racoviță** - (1868 - 1947), biolog, membru titular (1920)
- **Elie Radu** - (1853 - 1931), inginer, membru de onoare (1926)
- **Vasile Gh. Radu** - (1903 - 1982), zoolog, membru corespondent (1948)
- **Francisc Iosif Rainer** - (1874 - 1944), medic, antropolog, membru de onoare (1943)
- **Mihail Ralea** - (1896 - 1964), sociolog, psiholog, eseist, om politic, membru titular (1948)
- **Lothar Rădăceanu** - (1899 - 1955), om politic, membru titular (1955)
- **Ion Răducanu** - (1884 - 1964), economist, om politic, membru corespondent (1936)
- **Alexandru D. Rădulescu** - (1886 - 1979), medic, scriitor, membru titular (1955)
- **Andrei Rădulescu** - (1880 - 1959), jurist, istoric, membru titular (1920)
- **Constantin (Costin) Rădulescu** - (1932 - 2002), speolog, paleontolog, membru corespondent (1993)
- **Dan P. Rădulescu** - (născut în 1928), geolog, membru titular (1993)
- **Eugen H. Rădulescu** - (1904 - 1993), inginer agronom, membru titular (1963)
- **Gheorghe Aurelian Rădulescu** - (născut în 1907), inginer chimist, membru de onoare (1992)
- **Nicolae Al. Rădulescu** - (1905 - 1989), geograf, membru corespondent (1948)
- **Constantin Rădulescu-Motru** - (1868 - 1957), filosof, psiholog, membru titular (1923)
- **Ion A. Rădulescu-Pogoneanu** - (1870 - 1945), pedagog, membru corespondent (1919)
- **Remus Răduleț** - (1904 - 1984), inginer, membru titular (1963)
- **Vasile Rășcanu** - (1885 - 1980), medic, fiziolog, membru titular (1955)
- **Alexandru Rău** - (1900 - 1993), inginer, membru de onoare (1993)
- **Grigore Râmniceanu** - (1845 - 1915), medic, membru corespondent (1890)
- **Mihail M. Râmniceanu** - (1854 - 1915), inginer, membru corespondent (1904)
- **Victor Râmniceanu** - (1856 - 1933), jurist, membru de onoare (1923)
- **Liviu Rebreanu** - (1885 - 1944), scriitor, membru titular (1939)
- **Vladimir, Cavaler de Repta** - (1842 - 1926), mitropolit, membru de onoare (1919)
- **Camil Ressu** - (1880 - 1962), pictor, membru titular (1955)
- **Emanoil Riegler** - (1854 - 1929), medic, farmacolog, membru corespondent (1904)
- **Raluca Ripan** - (1894 - 1975), chimist, membru titular (1948)
- **Constantin F. Robescu** - (1839 - 1920), inginer agronom, membru corespondent (1871)
- **Ioan Robu** - (născut în 1944), arhiepiscop, membru de onoare (2001)
- **Mihai Roller** - (1908 - 1958), om politic, istoric, membru titular (1948)
- **Alexandru Roman** - (1826 - 1897), îndrumător cultural, publicist, membru fondator (1866)
- **Visarion Roman** - (1833 - 1885), publicist, om politic, membru corespondent (1877)
- **Dionisie Romano** - (1806 - 1873), episcop, cărturar, traducător, membru de onoare (1868)
- **Mose David (Moses) Rosen** - (1912 - 1994), șef al **Culturii Mozaic din România**, membru de onoare (1992)
- **Alexandru Rosetti** - (1895 - 1990), lingvist, filolog, membru titular (1948)
- **Constantin A. Rosetti** - (1816 - 1885), scriitor, publicist, om politic, membru fondator (1867)
- **Radu R. Rosetti** - (1877 - 1949), general, istoric, membru titular (1934)
- **Theodor G. Rosetti** - (1837 - 1923), publicist, om politic, membru de onoare (1891)
- **Alexandru Roșca** - (1906 - 1996), psiholog, membru titular (1991)
- **Dumitru D. Roșca** - (1895 - 1980), filosof, membru titular (1974)
- **Viktor Roth** - (1874 - 1936), preot, istoric, membru de onoare (1926)
- **Ludovic Iosif Urban Rudescu** - (1908 - 1992), biolog român, membru corespondent (1963)
- **Demostene Russo** - (1869 - 1938), filolog, istoric, membru corespondent (1919)
- **Adrian Rusu** - (născut în 1946), inginer, membru corespondent (1994)
- **Dragoș Rusu** - (1910 - 1994), jurist, membru de onoare (1993)
- **Liviu Rusu** - (1901 - 1985), psiholog, estetician, membru post-mortem (2006)

Lista membrilor Academiei Române, de la litera R.
Ultimul, în ordine strict alfabetică, este Liviu Rusu.